

तैत्तिरीय
ब्राह्मणम्

Colophon

This document was typeset using X_YTeX, and uses the Sidhanta font extensively. It also uses several T_EX macros designed by *H. L. Prasād*. Practically all the encoding was done with the help of Ajit Krishnan's mudgala IME (<http://www.aupasana.com/>).

Acknowledgements

The initial ITRANS encodings of some of these texts were obtained from <http://sanskritdocuments.org/> and <https://sa.wikisource.org/>. Thanks are also due to Ulrich Stiehl (<http://sanskritweb.de/>) for hosting a wonderful resource for Yajur Veda, and also generously sharing the original Kathaka texts edited by Subramania Sarma. See also <http://stotrasamhita.github.io/about/>

FOR PERSONAL USE ONLY
NOT FOR COMMERCIAL PRINTING/DISTRIBUTION

अनुक्रमणिका

अष्टकम् १	1
प्रथमः प्रश्नः	1
द्वितीयः प्रश्नः	23
तृतीयः प्रश्नः	37
चतुर्थः प्रश्नः	55
पञ्चमः प्रश्नः	74
षष्ठमः प्रश्नः	92
सप्तमः प्रश्नः	113
अष्टमः प्रश्नः	132
 अष्टकम् २	 143
प्रथमः प्रश्नः	143
द्वितीयः प्रश्नः	159
तृतीयः प्रश्नः	179
चतुर्थः प्रश्नः	194
पञ्चमः प्रश्नः	216
षष्ठमः प्रश्नः	230
सप्तमः प्रश्नः	259
अष्टमः प्रश्नः	278
 अष्टकम् ३	 302
प्रथमः प्रश्नः	302

द्वितीयः प्रश्नः	322
तृतीयः प्रश्नः	346
चतुर्थः प्रश्नः	368
पञ्चमः प्रश्नः	373
षष्ठमः प्रश्नः	383
सप्तमः प्रश्नः	397
अष्टमः प्रश्नः	433
नवमः प्रश्नः	461

तैत्तिरीय आरण्यकम् 487

प्रथमः प्रश्नः — अरुणप्रश्नः	487
द्वितीयः प्रश्नः	523
तृतीयः प्रश्नः	538
चतुर्थः प्रश्नः	553
पञ्चमः प्रश्नः	579
षष्ठः प्रश्नः	610
सप्तमः प्रश्नः — शीक्षावल्ली	624
अष्टमः प्रश्नः — ब्रह्मानन्दवल्ली	630
नवमः प्रश्नः — भृगुवल्ली	635
दशमः प्रश्नः — महानारायणोपनिषत्	640

कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय-काठकम् 679

प्रथमः प्रश्नः	679
द्वितीयः प्रश्नः	692

तृतीयः प्रश्नः	708
--------------------------	-----

॥ अष्टकम् १ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

ब्रह्म सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। क्षत्रं सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्।
 इषं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। ऊर्जं सन्धत्तं तां मे
 जिन्वतम्। रयिं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। पुष्टिं सन्धत्तं तां
 मे जिन्वतम्। प्रजां सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। पशून्सन्धत्तं
 तान्मे जिन्वतम्। स्तुतोऽसि जनधाः। देवास्त्वा शुक्रपाः
 प्रणयन्तु॥१॥

सुवीराः प्रजाः प्रजनयन्परीहि। शुक्रः शुक्रशोचिषा।
 स्तुतोऽसि जनधाः। देवास्त्वा मन्थिपाः प्रणयन्तु। सुप्रजाः
 प्रजाः प्रजनयन्परीहि। मन्थी मन्थिशोचिषा। सञ्जग्मानौ
 दिव आपृथिव्यायुः। सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। प्राणं सन्धत्तं
 तं मे जिन्वतम्। अपानं सन्धत्तं तं मे जिन्वतम्॥२॥

व्यानं सन्धत्तं तं मे जिन्वतम्। चक्षुः सन्धत्तं तन्मे
 जिन्वतम्। श्रोत्रं सन्धत्तं तन्मे जिन्वतम्। मनः सन्धत्तं
 तन्मे जिन्वतम्। वाचं सन्धत्तं तां मे जिन्वतम्। आयुः स्थ
 आयुर्मे धत्तम्। आयुर्यज्ञाय धत्तम्। आयुर्यज्ञपतये धत्तम्।
 प्राणः स्थः प्राणं मे धत्तम्। प्राणं यज्ञाय धत्तम्॥३॥

प्राणं यज्ञपतये धत्तम्। चक्षुः स्थश्चक्षुर्मे धत्तम्। चक्षुर्यज्ञाय

धत्तम्। चक्षुर्यज्ञपतये धत्तम्। श्रोत्रं स्थः श्रोत्रं मे धत्तम्। श्रोत्रं
यज्ञाय धत्तम्। श्रोत्रं यज्ञपतये धत्तम्। तौ देवौ शुक्रामन्थिनौ।
कल्पयन्तं दैवीर्विशः। कल्पयन्तं मानुषीः॥४॥

इषमूर्जमस्मासु धत्तम्। प्राणान्पशुषु। प्रजां मयि च यजमाने
च। निरस्तः शण्डः। निरस्तो मर्कः। अपनुत्तौ शण्डामर्कौ
सहामुना। शुक्रस्य समिदसि। मन्थिनः समिदसि। स प्रथमः
सङ्कृतिर्विश्वकर्मा। स प्रथमो मित्रो वरुणो अग्निः। स प्रथमो
बृहस्पतिश्चिकित्वान्। तस्मा इन्द्राय सुतमा जुहोमि॥५॥

नयन्त्वपानं सन्धत्तं तं मे जिन्वतं प्राणं यज्ञाय धत्तं मानुषीरग्निद्वे च॥ (ब्रह्मं क्षत्रं तदिषमूर्जं
रयिं पुष्टिं प्रजां तां पशून्तान्सन्धत्तं तत्प्राणमपानं व्यानं तं चक्षुः श्रोत्रं मनस्तद्वाचं ताम्।
इषादिपञ्चके वाचं तां मे पशून्सन्धत्तं तान्मे प्राणादित्रितये तं मेऽन्यत्र तन्मे)॥—[१]

कृत्तिकास्वग्निमादधीत। एतद्वा अग्नेर्नक्षत्रम्। यत्कृत्तिकाः।
स्वायामैवैनं देवतायामाधाय। ब्रह्मवर्चसी भवति। मुखं वा
एतन्नक्षत्राणाम्। यत्कृत्तिकाः। यः कृत्तिकास्वग्निमाधत्ते। मुख्यं
एव भवति। अथो खलु॥६॥

अग्निनक्षत्रमित्यपचायन्ति। गृहान् ह दाहुको भवति।
प्रजापती रोहिण्यामग्निमसृजत। तं देवा रोहिण्यामादधत।
ततो वै ते सर्वात्रोहानरोहन्। तद्रोहिण्यै रोहिणित्वम्। यो
रोहिण्यामग्निमाधत्ते। ऋध्नोत्येव। सर्वात्रोहान्रोहति। देवा वै
भद्राः सन्तोऽग्निमाधित्सन्त॥७॥

तेषा॒मना॑हितोऽ॒ग्निरासी॑त्। अथै॒भ्यो वा॒मं व॒स्वपा॑क्रामत्।
 ते पुन॑र्व॒स्वोरा॑दधत्। ततो॒ वै तान् वा॒मं व॒सूपा॑वर्तत्। यः
 पु॒राऽभ॒द्रः स॒न्यापी॑यान्त्स्यात्। स पुन॑र्व॒स्वोर्ग॒ग्निमा॑दधीत्।
 पुन॑रे॒वैनं॑ वा॒मं व॒सूपा॑वर्तते। भ॒द्रो भ॑वति। यः
 का॒मये॑त् दानका॒मा मे प्र॒जाः स्यु॒रिति॑। स पू॒र्वयोः॑
 फल्गु॑न्योर्ग॒ग्निमा॑दधीत्॥८॥

अ॒र्य॒म्णो वा ए॒तन्न॑क्षत्रम्। यत्पूर्वे॒ फल्गु॑नी। अ॒र्यमे॒ति तमा॑हु॒र्यो
 ददा॑ति। दान॑कामा अस्मै प्र॒जा भ॑वन्ति। यः का॒मये॑त् भ॒गी
 स्या॒मिति॑। स उत्त॑रयोः फल्गु॑न्योर्ग॒ग्निमा॑दधीत्। भग॑स्य॒ वा
 ए॒तन्न॑क्षत्रम्। यदुत्त॑रे॒ फल्गु॑नी। भ॒ग्यैव॑ भ॑वति। का॒ल॒क॒ञ्जा वै
 नामा॑सुरा आसन्॥९॥

ते सु॑व॒र्गाय॑ लो॒काया॒ग्निम॑चिन्वत्। पुरु॑ष॒ इष्ट॑का॒मुपा॑दधात्-
 पुरु॑ष॒ इष्ट॑काम्। स इन्द्रो॑ ब्रा॒ह्म॒णो ब्रुवा॑ण॒ इष्ट॑का॒मुपा॑धत्।
 ए॒षा मे॑ चि॒त्रा ना॑मेति। ते सु॑व॒र्गं लो॒कमा॑ प्रा॒रोह॑न्। स
 इन्द्र॑ इष्ट॑का॒मावृ॑हत्। तेऽवा॑कीर्यन्त। येऽवा॑कीर्यन्त। त
 ऊ॒र्णाव॑भयोऽभवन्। द्वावु॑द॒पत॑ताम्॥१०॥

तौ दि॒व्यौ श्वा॑ना॒वभव॑ताम्। यो भ्रातृ॑व्यवा॒न्त्स्यात्। स
 चि॒त्राया॑म॒ग्निमा॑दधीत्। अ॒व॒कीर्ये॑व भ्रातृ॑व्यान्। ओजो॑
 बल॑मिन्द्रि॒यं वी॒र्य॑मा॒त्मन्ध॑त्ते। व॒सन्तो॑ ब्रा॒ह्म॒णोऽग्नि॑मादधीत्।
 व॒सन्तो॑ वै ब्रा॒ह्म॒णस्य॑र्तुः। स्व ए॒वैन॑मृ॒तावा॑धा॒य। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सी

भवति। मुखं वा एतद्वतूनाम्॥११॥

यद्वसन्तः। यो वसन्ताऽग्निमाधत्ते। मुख्यं एव भवति। अथो योनिमन्तमेवैनं प्रजातमाधत्ते। ग्रीष्मे राजन्यं आदधीत। ग्रीष्मो वै राजन्यस्यर्तुः। स्व एवैनमृतावाधाय। इन्द्रियावी भवति। शरदि वैश्यं आदधीत। शरद्वै वैश्यस्यर्तुः॥१२॥

स्व एवैनमृतावाधाय। पशुमान्भवति। न पूर्वयोः फल्गुन्योरग्निमादधीत। एषा वै जघन्या रात्रिः संवत्सरस्य। यत्पूर्वं फल्गुनी। पृष्ठित एव संवत्सरस्याग्निमाधाय। पापीयान्भवति। उत्तरयोरा दधीत। एषा वै प्रथमा रात्रिः संवत्सरस्य। यदुत्तरे फल्गुनी। मुखत एव संवत्सरस्याग्निमाधाय। वसीयान्भवति। अथो खलु। यदैवेनं यज्ञ उपनमेत्। अथादधीत। सैवास्यर्द्धिः॥१३॥

खल्वाधित्सन्त फल्गुन्योरग्निमादधीतासन्नपततामृतूनां वैश्यस्यर्तुरुत्तरे फल्गुनी षट्॥—[२]

उद्धन्ति। यदेवास्यां अमेध्यम्। तदपहन्ति। अपोऽवोक्षति शान्त्यै। सिकता निवपति। एतद्वा अग्नेर्वैश्वानरस्य रूपम्। रूपेणैव वैश्वानरमवरुन्धे। ऊषां निवपति। पुष्टिर्वा एषा प्रजननम्। यदूषाः॥१४॥

पुष्ट्यामेव प्रजननेऽग्निमाधत्ते। अथो संज्ञानं एव। संज्ञानं ह्येतत्पशूनाम्। यदूषाः। द्यावापृथिवी सहास्ताम्। ते वियती अब्रूताम्। अस्त्वेव नौ सह यज्ञियमिति। यदमुष्या

य॒ज्ञिय॒मासी॑त्। तद॒स्याम॑दधात्। त ऊ॒षा॑ अभवन्॥१५॥

यद॒स्या य॒ज्ञिय॒मासी॑त्। तद॒मुष्या॑मदधात्। तद॒दश्च॒न्द्रम॑सि
कृ॒ष्णम्। ऊ॒षा॑न्नि॒वप॑न्न॒दो ध्या॑येत्। द्यावा॑पृ॒थिव्यो॑रे॒व
य॒ज्ञिये॒ऽग्नि॑माधत्ते। अ॒ग्निर्दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त। आ॒खू रू॒पं
कृ॒त्वा। स पृ॑थि॒वीं प्रावि॑शत्। स ऊ॒तीः कु॑र्वा॒णः पृ॑थि॒वीमनु॑
सम॑चरत्। तदा॑खु॒करी॑षम॒भवत्॥१६॥

यदा॑खु॒करी॑ष॒ संम्भारो॑ भव॑ति। यदे॒वास्य॑ तत्र॒ न्य॑क्तम्।
तदे॒वावरु॑न्धे। ऊ॒र्जं वा ए॒तं रसं॑ पृ॒थिव्या॑ उ॒पदी॑का
उद्दि॑हन्ति। यद्व॒ल्मीक॑म्। यद्व॒ल्मीक॑व॒पा संम्भारो॑ भव॑ति।
ऊ॒र्जमे॒व रसं॑ पृ॒थिव्या॑ अवरु॑न्धे। अथो॒ श्रोत्र॑मे॒वा श्रोत्र॑ः
ह्यैतत्पृ॒थिव्याः॑। यद्व॒ल्मीकः॑॥१७॥

अब॑धिरो भव॑ति। य ए॒वं वेद॑। प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत।
तासा॑म॒न्नमुपा॑क्षीयत। ताभ्यः॒ सूद॑मु॒पप्राभि॑नत्। ततो॒ वै
तासा॑म॒न्नं नाक्षी॑यत। यस्य॒ सूदः॑ संम्भारो॑ भव॑ति। नास्य॑
गृ॒हेऽन्नं॑ क्षीयते। आपो॒ वा इ॒दमग्रे॑ स॒लिल॑मासीत्। तेन॑
प्र॒जाप॑तिरश्राम्यत्॥१८॥

क॒थमि॒दं स्या॒दिति॑। सोऽप॑श्यत्पु॒ष्कर॑प॒र्णं तिष्ठ॑त्।
सोऽम॑न्यत। अस्ति॒ वै तत्। यस्मि॑न्नि॒दमधि॑ तिष्ठ॒तीति॑। स
व॑रा॒हो रू॒पं कृ॒त्वोप॑ न्य॒मञ्ज॑त्। स पृ॑थि॒वीम॒ध आ॑र्च्छत्। तस्या॑
उ॒प॒ह॒त्योद॑मञ्जत्। तत्पु॑ष्कर॒प॒र्णं प्र॑थयत्। यदप्र॑थयत्॥१९॥

तत्पृथिव्यै पृथिवित्वम्। अभूद्वा इदमिति। तद्भूम्यै भूमित्वम्।
तां दिशोऽनु वातः समवहत्। तां शर्कराभिरदृहत्। शं
वै नोऽभूदिति। तच्छर्कराणां शर्करत्वम्। यद्वराहविहतं
सम्भारो भवति। अस्यामेवाच्छम्बद्वारमग्निमाधत्ते। शर्करा
भवन्ति धृत्यै॥ २०॥

अथो शन्त्वायं। सरिता अग्निराधेय इत्याहुः। आपो वरुणस्य
पत्न्य आसन्। ता अग्निरभ्यध्यायत्। ताः समभवत्। तस्य
रेतः पराऽपतत्। तद्विरण्यमभवत्। यद्विरण्यमुपास्यति।
सरेतसमेवाग्निमाधत्ते। पुरुष इन्ध्रै स्वाद्रेतसो बीभत्सत
इत्याहुः॥ २१॥

उत्तरत उपास्यत्यबीभत्सायै। अति प्रयच्छति। आर्तिमेवाति
प्रयच्छति। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। अश्वो रूपं कृत्वा।
सोऽश्वत्थे संवत्सरमतिष्ठत्। तदश्वत्थस्याश्वत्थत्वम्।
यदाश्वत्थः सम्भारो भवति। यदेवास्य तत्र न्यक्तम्।
तदेवावरुन्धे॥ २२॥

देवा वा ऊर्जं व्यभजन्त। तत उदुम्बर उदतिष्ठत्। ऊर्वा
उदुम्बरः। यदौदुम्बरः सम्भारो भवति। ऊर्जमेवावरुन्धे।
तृतीयस्यामितो दिवि सोम आसीत्। तं गायत्र्याऽहरत्। तस्य
पूर्णमच्छिद्यत। तत्पूर्णोऽभवत्। तत्पूर्णस्य पूर्णत्वम्॥ २३॥

यस्य पूर्णमयः सम्भारो भवति। सोमपीथमेवावरुन्धे।

दे॒वा वै ब्रह्म॑न्नवदन्त। तत्प॒र्ण उपा॑शृणोत्। सु॒श्रवा॒ वै
नाम॑। यत्प॒र्णमयः॑ सम्भारो भव॑ति। ब्रह्म॑वर्च॒समे॒वाव॑ रुन्धे।
प्र॒जाप॑तिर॒ग्निम॑सृजत। सौ॒ऽबिभे॒त्प्र मा॑ धक्ष्य॒तीति॑। त॒९
श॒म्या॑ऽशमयत्॥ २४॥

तच्छ॒म्यै शमि॒त्वम्। यच्छ॑मी॒मयः॑ सम्भारो भव॑ति।
शान्त्या॒ अप्र॑दाहाय। अ॒ग्नेः सृष्ट॑स्य॒ यतः॑। विक॑ङ्क॒तं भा
आ॑र्च्छत्। यद्वैक॑ङ्क॒तः सम्भारो॑ भव॑ति। भा ए॒वाव॑ रुन्धे।
सहृ॑दयो॒ऽग्निरा॒धेय॒ इत्या॑हुः। म॒रुतो॒ऽद्भिर॒ग्निम॑तमयन्। तस्य॑
ता॒न्तस्य॒ हृद॑यमाच्छि॒न्दन्। सा॒ऽशनि॑रभवत्। यद॒शनि॑हतस्य
वृ॒क्षस्य॑ सम्भारो भव॑ति। सहृ॑दयमे॒वाग्नि॑मा ध॑त्ते॥ २५॥

ऊषां॑ अभवन्नभवद्बुल्मीकाँऽश्राम्यदप्रथयद्धृत्यै॑ बीभत्सत् इत्याहु॑ रुन्धे॒ पर्ण॑त्वमशमयदच्छिन्द॒ः॒स्त्रीणि॑

च॥ _____ [३]

द्वा॒द॒शसु॑ वि॒क्रामे॒ष्वग्नि॑मा द॑धीत। द्वा॒द॒श मा॒साः संव॑त्स॒रः।
सं॒व॒त्स॒रादे॒वैन॑मव॒रुद्धा॑ ध॑त्ते। यद्वा॒द॒शसु॑ वि॒क्रामे॒ष्वग्नि॑मा द॑धीत।
परि॑मित॒मव॑ रुन्धीत। चक्षु॑र्निमित॒ आद॑धीत। इ॒यद्वा॒द॒श
वि॒क्रामा॑(३) इति॑। परि॑मितं चै॒वापरि॑मितं चा॒व॑ रुन्धे। अ॒नृतं॑
वै वा॒चा व॑दति। अ॒नृतं॑ म॒नसा॑ ध्यायति॥ २६॥

चक्षु॑र्वै स॒त्यम्। अ॒द्रा(३)गि॒त्याह॑। अ॒द॒र्श॒मिति॑।
तत्स॒त्यम्। यश्चक्षु॑र्निमिते॒ऽग्निमा॑ध॑त्ते। स॒त्य ए॒वैन॑मा ध॑त्ते।
तस्मा॑दाहि॒ताग्नि॑र्नानृतं वदेत्। नास्य॑ ब्राह्म॒णोऽना॑श्वान्गृ॒हे
व॑सेत्। स॒त्ये ह्य॑स्या॒ग्निराहि॑तः। आ॒ग्नेयी॑ वै रा॒त्रिः॥ २७॥

आग्नेयाः पशवः। ऐन्द्रमहः। नक्तं गार्हपत्यमा दधाति।
 पशून्नेवाव रुन्धे। दिवाऽऽहवनीयम्। इन्द्रियमेवाव रुन्धे।
 अर्धोदिते सूर्य आहवनीयमा दधाति। एतस्मिन्वै लोके
 प्रजापतिः प्रजा असृजत। प्रजा एव तद्यजमानः सृजते।
 अथो भूतं चैव भविष्यच्चाव रुन्धे॥२८॥

इडा वै मानवी यज्ञानूकाशिन्यासीत्। साऽशृणोत्। असुरा
 अग्निमादधत् इति। तदगच्छत्। त आहवनीयमग्र आदधत्।
 अथ गार्हपत्यम्। अथान्वाहार्यपचनम्। साऽब्रवीत्।
 प्रतीच्येषां श्रीरंगात्। भद्रा भूत्वा परा भविष्यन्तीति॥२९॥

यस्यैवमग्निराधीयते। प्रतीच्यस्य श्रीरेति। भद्रो भूत्वा
 पराभवति। साऽशृणोत्। देवा अग्निमादधत् इति। तदगच्छत्।
 तैऽन्वाहार्यपचनमग्र आदधत्। अथ गार्हपत्यम्।
 अथाऽऽहवनीयम्। साऽब्रवीत्॥३०॥

प्राच्येषां श्रीरंगात्। भद्रा भूत्वा सुवर्गं लोकमेष्यन्ति।
 प्रजां तु न वैत्स्यन्त इति। यस्यैवमग्निराधीयते। प्राच्यस्य
 श्रीरेति। भद्रो भूत्वा सुवर्गं लोकमैति। प्रजां तु न विन्दते।
 साऽब्रवीदिडा मनुम्। तथा वा अहं तवाग्निमाधास्यामि।
 यथा प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जनिष्यसे॥३१॥

प्रत्यस्मिँल्लोके स्थास्यसि। अभि सुवर्गं लोकं जेष्यसीति।
 गार्हपत्यमग्र आदधात्। गार्हपत्यं वा अनु प्रजाः
 पशवः प्रजायन्ते। गार्हपत्येनैवास्मै प्रजां पशून्प्राज्जनयत्।

अथा॑न्वा॒हार्य॒पच॑नम्। ति॒र्यङ्ङि॑व॒ वा अ॒यं लो॒कः। अ॒स्मिन्ने॒व
तेन॑ लो॒के प्र॒त्य॑तिष्ठत्। अथा॑ऽऽह॒वनी॒यम्। तेनै॒व सु॒व॒र्गं
लो॒कम॒भ्य॑जयत्॥ ३२॥

यस्यै॒वम॒ग्निरा॑धी॒यते॑। प्र प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्मि॒थुनै॑र्जा॒यते।
प्र॒त्य॒स्मिँल्लो॒के ति॑ष्ठति। अ॒भि सु॒व॒र्गं लो॒कं ज॑यति। यस्य
वा अ॒य॑थादे॒वतम॒ग्निरा॑धी॒यते॑। आ दे॒वता॑भ्यो वृ॒श्च्यते।
पापी॑यान्भवति। यस्य॑ यथादे॒वतम्। न दे॒वता॑भ्य॒ आवृ॑श्च्यते।
वसी॑यान्भवति॥ ३३॥

भृ॒गूणां॑ त्वाऽङ्गि॑रसां व्रतपते व्र॒तेना॑द॒धामी॑ति॒ भृ॒ग्वङ्गि॑रसा॒-
माद॑ध्यात्। आ॒दि॒त्यानां॑ त्वा दे॒वानां॑ व्रतपते व्र॒तेना॑द॒धामी॑-
त्य॒न्यासां॑ ब्रा॒ह्म॒णीनां॑ प्र॒जाना॑म्। वरु॑णस्य त्वा रा॒ज्ञो
व्रत॑पते व्र॒तेना॑द॒धामी॑ति॒ राज्ञः॑। इन्द्र॑स्य त्वेन्द्रि॒येण॑ व्रतपते
व्र॒तेना॑द॒धामी॑ति॒ राज॒न्य॑स्य। मनो॑स्त्वा ग्रा॒म॒ण्यो व्रत॑पते
व्र॒तेना॑द॒धामी॑ति॒ वैश्य॑स्य। ऋ॒भूणां॑ त्वा दे॒वानां॑ व्रतपते
व्र॒तेना॑द॒धामी॑ति॒ रथ॑का॒रस्य॑। यथा॑दे॒वतम॒ग्निरा॑धी॒यते। न
दे॒वता॑भ्य॒ आवृ॑श्च्यते। वसी॑यान्भवति॥ ३४॥

ध्या॒यति॒ वै रा॒त्रिश्चा॑व॒रुन्धे॒ भवि॑ष्यन्तीत्य॒ब्रवी॑न्न॒निष्य॑से॒ऽजय॑द्वसी॒यान्भव॑ति नव॑ च॥—[४]

प्र॒जाप॑तिर्वा॒चः स॒त्यम॑पश्यत्। तेना॒ग्निमा॑धत्त। तेन॒ वै स
आ॑र्ध्नात्। भूर्भुवः॑ सुव॒रित्या॑ह। ए॒तद्वै वा॒चः स॒त्यम्। य
ए॒तेना॒ग्निमा॑धत्ते। ऋ॒ध्नोत्ये॒व। अथो॑ स॒त्यप्रा॑शूरे॒व भ॑वति।
अथो॒ य ए॒वं वि॒द्वान॑भि॒चर॑ति। स्तृ॒णुत॑ ए॒वैन॑म्॥ ३५॥

भूरित्याह। प्रजा एव तद्यजमानः सृजते। भुव इत्याह।
अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति। सुवरित्याह। सुवर्ग एव
लोके प्रतितिष्ठति। त्रिभिरक्षरैर्गार्हपत्यमा दधाति। त्रयं
इमे लोकाः। एष्वेवैनं लोकेषु प्रतितिष्ठितमाधत्ते। सर्वैः
पञ्चभिराहवनीयम्॥३६॥

सुवर्गाय वा एष लोकायाधीयते। यदाहवनीयः। सुवर्ग
एवास्मै लोके वाचः सत्यः सर्वमाप्नोति। त्रिभिर्गार्हपत्यमा
दधाति। पञ्चभिराहवनीयम्। अष्टौ सम्पद्यन्ते। अष्टाक्षरा
गायत्री। गायत्रौऽग्निः। यावानेवाग्निः। तमाधत्ते॥३७॥

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्।
ताभ्यो ज्योतिरुदगृह्णात्। तं ज्योतिः पश्यन्तीः प्रजा अभि
समावर्तन्त। उपरीवाग्निमुद्गृह्णीयादुद्धरन्। ज्योतिरेव पश्यन्तीः
प्रजा यजमानमभि समावर्तन्ते। प्रजापतेरक्ष्यंश्चयत्।
तत्पराऽपतत्। तदश्वोऽभवत्। तदश्वस्याश्वत्वम्॥३८॥

एष वै प्रजापतिः। यदग्निः। प्राजापत्योऽश्वः। यदश्वं
पुरस्तान्नयति। स्वमेव चक्षुः पश्यन्प्रजापतिरनूदेति।
वज्री वा एषः। यदश्वः। यदश्वं पुरस्तान्नयति। जातानेव
भ्रातृव्यान्प्रणुदते। पुनरा वर्तयति॥३९॥

जनिष्यमाणानेव प्रतिनुदते। न्याहवनीयो गार्हपत्य-
मकामयत। निगार्हपत्य आहवनीयम्। तौ विभाजं

नाशंक्रोत्। सोऽश्वः पूर्ववाङ्मत्वा। प्राश्वं पूर्वमुदवहत्।
तत्पूर्ववाहः पूर्ववाद्वम्। यदश्वं पुरस्तान्नयति। विभक्ति-
रेवैनयोः सा। अथो नानावीर्याविवैनौ कुरुते॥४०॥

यदुपर्युपरि शिरो हरेत्। प्राणान् विच्छिन्द्यात्। अधोऽधः
शिरो हरति। प्राणानां गोपीथाय। इयत्यग्रै हरति।
अथेयत्यथेयति। त्रयं इमे लोकाः। एष्वेवैनं लोकेषु
प्रतिष्ठितमाधत्ते। प्रजापतिरग्निमंसृजत। सोऽबिभेत्प्र मां
धक्ष्यतीति॥४१॥

तस्य त्रेधा महिमानं व्यौहत्। शान्त्या अप्रदाहाय।
यत्रेधाऽग्निराधीयते। महिमानमेवास्य तद्व्यूहति। शान्त्या
अप्रदाहाय। पुनरा वर्तयति। महिमानमेवास्य सन्दधाति।
पशुर्वा एषः। यदश्वः। एष रुद्रः॥४२॥

यदग्निः। यदश्वस्य पदेऽग्निमादध्यात्। रुद्राय पशूनपिदध्यात्।
अपशुर्यजमानः स्यात्। यन्नाक्रमयेत्। अनवरुद्धा अस्य
पशवः स्युः। पार्श्वत आक्रमयेत्। यथाऽऽहितस्याग्नेरङ्गारा
अभ्यववर्तेरन्। अवरुद्धा अस्य पशवो भवन्ति। न
रुद्रायपिदधाति॥४३॥

त्रीणि हवींषि निर्वपति। विराज एव विक्रान्तं यजमानोऽनु
विक्रमते। अग्नये पवमानाय। अग्नये पावकाय। अग्नये
शुचये। यदग्नये पवमानाय निर्वपति। पुनात्येवैनम्। यदग्नये

पाव॒काय॑। पू॒त ए॒वास्मिन्नु॒न्नाद्यं॑ दधाति। यद॒ग्नये॑ शुच॑ये।
ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वास्मिन्नु॒परि॑ष्ठादधाति॥४४॥

ए॒नमा॒हव॑नीयं धत्तेऽश्व॒त्वं वर्त॑यति कुरु॒त इति॑ रु॒द्रो द॑धाति यद॒ग्नये॑ शुच॑य॒ एकं॑ च॥-[५]

दे॒वा॒सुराः॑ संय॑त्ता आसन्। ते दे॒वा वि॑ज॒यमु॑प॒यन्तः॑। अ॒ग्नौ
वा॒मं व॒सु सं न्य॑दधत्। इ॒दमु॑ नो भविष्यति। यदि॑ नो
जे॒ष्यन्ती॑ति। तद॒ग्निर्नो॑त्सहं॒मश॑क्रोत्। तत् त्रे॒धा वि॒न्यद॑धात्।
प॒शुषु॑ तृती॑यम्। अ॒प्सु तृती॑यम्। आ॒दि॒त्ये तृती॑यम्॥४५॥

तद्दे॒वा वि॒जित्य॑। पुन॒रवा॑रुरुत्सन्त। तेऽ॒ग्नये॑ पव॑मानाय
पु॒रोडा॑शम॒ष्टाक॑पालं नि॒रव॑पन्। प॒शवो॑ वा अ॒ग्निः पव॑मानः।
यदे॒व प॒शुष्वासी॑त्। तत्ते॒नावारु॑न्धत्। तेऽ॒ग्नये॑ पाव॒काय॑। आपो॑
वा अ॒ग्निः पा॑व॒कः। यदे॒वाप्स्वासी॑त्। तत्ते॒नावारु॑न्धत्॥४६॥

तेऽ॒ग्नये॑ शुच॑ये। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽ॒ग्निः शुचिः॑। यदे॒वादि॒त्य
आसी॑त्। तत्ते॒नावारु॑न्धत्। ब्र॒ह्मवा॑दिनो॒ वद॑न्ति। त॒नुवो॑ वावै॒ता
अ॒ग्न्याधे॑यस्य। आ॒ग्नेयो॑ वा अ॒ष्टाक॑पालोऽ॒ग्न्याधे॑यमिति। यत्तं
निर्व॑पेत्। नै॒तानि॑। यथा॒ऽऽत्मा॑ स्यात्॥४७॥

नाङ्गा॑नि। ता॒दृगे॒व तत्। यदे॒तानि॑ निर्व॑पेत्। न तम्।
यथा॒ऽङ्गा॑नि॒ स्युः। ना॒त्मा। ता॒दृगे॒व तत्। उ॒भया॑नि स॒ह
नि॒रुप्या॑णि। य॒ज्ञस्य॑ सा॒त्मत्वा॑य। उ॒भयं॑ वा ए॒तस्येन्द्रि॑यं
वीर्य॑माप्यते॥४८॥

योऽ॒ग्निमा॑धत्ते। ऐ॒न्द्रा॒ग्नमेका॑दशकपालम॒नु निर्व॑पेत्। आ॒दि॒त्यं

चरुम्। इन्द्राग्नी वै देवानामयातयामानौ। ये एव देवते
अयातयाम्नी। ताभ्यामेवास्मा इन्द्रियं वीर्यमव रुन्धे।
आदित्यो भवति। इयं वा अदितिः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति।
धेन्वै वा एतद्रेतः॥४९॥

यदाज्यम्। अनडुहस्तण्डुलाः। मिथुनमेवावरुन्धे। घृते भवति।
यज्ञस्यालूक्षान्तत्वाय। चत्वारं आर्षेयाः प्राश्नन्ति। दिशामेव
ज्योतिषि जुहोति। पशवो वा एतानि हवींषि। एष रुद्रः।
यदग्निः॥५०॥

यत्सद्य एतानि हवींषि निर्वपेत्। रुद्राय पशूनपि दध्यात्।
अपशुर्यजमानः स्यात्। यन्नानुनिर्वपेत्। अनवरुद्धा अस्य
पशवः स्युः। द्वादशसु रात्रीष्वनु निर्वपेत्। संवत्सरप्रतिमा
वै द्वादश रात्रयः। संवत्सरेणैवास्मै रुद्रं शमयित्वा।
पशूनवरुन्धे। यदेकमेकमेतानि हवींषि निर्वपेत्॥५१॥

यथा त्रीण्यावपनानि पूरयेत्। तादृक्तत्। न प्रजनन्-
मुच्छिंषेत्। एकं निरुप्य। उत्तरे समस्येत्। तृतीयमेवास्मै
लोकमुच्छिंषति प्रजननाय। तं प्रजया पशुभिरनु
प्रजायते। अथो यज्ञस्यैवैषाऽभिक्रान्तिः। रथचक्रं प्रवर्तयति।
मनुष्यरथेनैव देवरथं प्रत्यवरोहति॥५२॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। होतव्यमग्निहोत्रां(३) न होतव्या(३)
मिति। यद्यजुषा जुहुयात्। अयथापूर्वमाहुती जुहुयात्।

यन्न जुहुयात्। अग्निः परां भवेत्। तूष्णीमेव होतव्यम्।
यथापूर्वमाहुती जुहोति। नाग्निः पराभवति। अग्नीधे
ददाति॥५३॥

अग्निमुखानेवर्तून्प्रीणाति। उपबर्हणं ददाति। रूपाणामव-
रुद्धौ। अश्वं ब्रह्मणौ। इन्द्रियमेवावरुन्धे। धेनुं होत्रे।
आशिषं एवावरुन्धे। अनङ्गाहमध्वर्यवे। वह्निर्वा अनङ्गान्।
वह्निरध्वर्युः॥५४॥

वह्निर्नैव वह्निं यज्ञस्यावरुन्धे। मिथुनौ गावौ ददाति।
मिथुनस्यावरुद्धौ। वासो ददाति। सर्वदेवत्यं वै वासः। सर्वा
एव देवताः प्रीणाति। आ द्वादशभ्यो ददाति। द्वादश मासाः
संवत्सरः। संवत्सर एव प्रतितिष्ठति। काममूर्ध्वं देयम्।
अपरिमितस्यावरुद्धौ॥५५॥

अदित्ये तृतीयमप्स्वासीत्तत्तेनावरुन्धत् स्यादाप्यते रेतोऽग्निरकमेकमेतानि हवींश्चि
निर्वपेत्प्रत्यवरोहति ददात्यध्वर्युर्देयमेकं च॥ [६]

घर्मः शिरस्तदयमग्निः। सम्प्रियः पशुभिर्भुवत्। छुर्दिस्तोकाय
तनयाय यच्छ। वातः प्राणस्तदयमग्निः। सम्प्रियः
पशुभिर्भुवत्। स्वदितं तोकाय तनयाय पितुं पंच। प्राचीमनु
प्रदिशं प्रेहि विद्वान्। अग्नेरग्ने पुरो अग्निर्भवेह। विश्वा आशा
दीद्यानो विभाहि। ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे॥५६॥

अर्कश्चक्षुस्तदसौ सूर्यस्तदयमग्निः। सम्प्रियः पशुभिर्भुवत्।

यत्ते शुक्र शुक्रं वर्चः शुक्रा तनूः। शुक्रं ज्योतिरजस्रम्।
तेन मे दीदिहि तेन त्वाऽऽदधे। अग्निनाऽग्ने ब्रह्मणा। आनशे
व्यानशे सर्वमायुर्व्यानशे। ये ते अग्ने शिवे तनुवौ। विराद्ध
स्वराद्ध। ते माविशतां ते मा जिन्वताम्॥५७॥

ये ते अग्ने शिवे तनुवौ। सम्राद्धाभिभूश्च। ते माविशतां ते मा
जिन्वताम्। ये ते अग्ने शिवे तनुवौ। विभूश्च परिभूश्च। ते मा
विशतां ते मा जिन्वताम्। ये ते अग्ने शिवे तनुवौ। प्रभ्वी
च प्रभूतिश्च। ते मा विशतां ते मा जिन्वताम्। यास्ते अग्ने
शिवास्तनुवः। ताभिस्त्वाऽऽदधे। यास्ते अग्ने घोरास्तनुवः।
ताभिर्मुं गच्छ॥५८॥

चतुष्पदे जिन्वतां तनुवस्त्रीणि च॥ [७]

इमे वा एते लोका अग्रयः। ते यदव्यावृत्ता आधीयेरन्।
शौचयेयुर्यजमानम्। घर्मः शिर इति गार्हपत्यमा दधाति।
वातः प्राण इत्यन्वाहार्यपचनम्। अर्कश्चक्षुरित्याहवनीयम्।
तेनैवैनान्व्यावर्तयति। तथा न शौचयन्ति यजमानम्।
रथन्तरमभिगायते गार्हपत्य आधीयमाने। रथन्तरो वा
अयं लोकः॥५९॥

अस्मिन्नेवैनं लोके प्रतिष्ठितमा धत्ते। वामदेव्यमभिगायत
उद्धियमाणे। अन्तरिक्षं वै वामदेव्यम्। अन्तरिक्ष
एवैनं प्रतिष्ठितमाधत्ते। अथो शान्तिर्वै वामदेव्यम्।
शान्तमेवैनं पशव्यमुद्धरते। बृहदभिगायत आहवनीयं

आधीयमाने। बारहतो वा असौ लोकः। अमुष्मिन्नेवैनं लोके
प्रतिष्ठितमाधत्ते। प्रजापतिरग्निमसृजत॥६०॥

सोऽश्वोऽवारो भूत्वा पराङ्गैः। तं वारवन्तीयेनावारयत।
तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वम्। श्यैतेन श्येती अंकुरुत।
तच्छ्वेतस्य श्यैतत्वम्। यद्वारवन्तीयमभि गायते।
वारयित्वैवैनं प्रतिष्ठितमा धत्ते। श्यैतेन श्येती कुरुते।
घर्मः शिर इति गार्हपत्यमादधाति। सशीर्षाणमेवैनमा
धत्ते॥६१॥

उपैनमुत्तरो यज्ञो नमति। रुद्रो वा एषः। यदग्निः। स
आधीयमान ईश्वरो यजमानस्य पशून् हिंसितोः।
सम्प्रियः पशुभिर्भुवदित्याह। पशुभिरेवैनं सम्प्रियं
करोति। पशूनामहिंसायै। छुर्दिस्तोकाय तनयाय
यच्छेत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। वातः प्राण
इत्यन्वाहार्यपचनम्॥६२॥

सप्राणमेवैनमा धत्ते। स्वदितं तोकाय तनयाय पितुं पचेत्याह।
अन्नमेवास्मै स्वदयति। प्राचीमनु प्रदिशं प्रेहि विद्वानित्याह।
विभक्तिरेवैनयोः सा। अथो नानावीर्याविवैनौ कुरुते। ऊर्ज
नो धेहि द्विपदे चतुष्पद इत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते।
अर्कश्चक्षुरित्याहवनीयम्। अर्को वै देवानामन्नम्॥६३॥

अन्नमेवाव रुन्धे। तेन मे दीदिहीत्याह। समिन्ध एवैनम्।
आनशे व्यानश इति त्रिरुदिङ्गयति। त्रय इमे लोकाः।

ए॒ष्वे॒वैनं॑ लो॒केषु॑ प्र॒ति॒ष्ठि॒त॒मा ध॑त्ते। तत्तथा॒ न का॒र्यम्॑।
 वी॒ङ्गि॒त॒मप्र॑ति॒ष्ठि॒त॒मा द॑धीत। उ॒द्धृत्यै॒वाधा॑या॒भि॒मन्त्रि॑यः।
 अवी॒ङ्गि॒तमे॒वैनं॑ प्र॒ति॒ष्ठि॒त॒माध॑त्ते। वि॒राट् स्वर॑ाट् यास्ते
 अ॒ग्ने शि॒वास्त॑नुव॒स्ताभि॑स्त्वाऽऽद॑धु इत्या॒ह। ए॒ता वा
 अ॒ग्नेः शि॒वास्त॑नुवः। ताभि॑रे॒वैन॑ꣳ स॒मर्ध॑यति। यास्ते॑ अ॒ग्ने
 घो॒रास्त॑नुव॒स्ताभि॑र॒मुं ग॒च्छेति॑ ब्रूया॒द्यं द्वि॑ष्यात्। ताभि॑रे॒वैनं॑
 परा॑भावयति॥६४॥

लो॒कोऽसृ॑जतैन॒माध॑त्तेऽन्वाहार्य॒पच॑नं दे॒वाना॑मन्नमेनं॒ प्र॒ति॒ष्ठि॒त॒माध॑त्ते पञ्चं च॥—————[८]

श॒मीग॒र्भाद॑ग्निं म॑न्थति। ए॒षा वा अ॒ग्नैर्य॑ज्ञि॒या त॑नूः।
 ता॒मेवा॒स्मै ज॑नयति। अ॒दि॒तिः पु॒त्रका॑मा। सा॒ध्येभ्यो॑ दे॒वेभ्यो॑
 ब्र॒ह्मौद॑नम॑पचत्। तस्या॑ उ॒च्छे॒ष॒णम॑ददुः। तत्प्रा॑श्नात्।
 सा रे॒तोऽध॑त्त। तस्यै॑ धा॒ता चा॑र्य॒मा चा॑जायेताम्। सा
 द्वि॒तीय॑मपचत्॥६५॥

तस्या॑ उ॒च्छे॒ष॒णम॑ददुः। तत्प्रा॑श्नात्। सा रे॒तोऽध॑त्त। तस्यै॑
 मि॒त्रश्च॑ वरु॒णश्चा॑जायेताम्। सा तृ॒तीय॑मपचत्। तस्या॑
 उ॒च्छे॒ष॒णम॑ददुः। तत्प्रा॑श्नात्। सा रे॒तोऽध॑त्त। तस्या॑ अ॒श्वश्च॑
 भग॑श्चाजायेताम्। सा च॑तुर्थम॑पचत्॥६६॥

तस्या॑ उ॒च्छे॒ष॒णम॑ददुः। तत्प्रा॑श्नात्। सा रे॒तोऽध॑त्त। तस्या॑
 इन्द्र॑श्च वि॒वस्वा॑श्चाजायेताम्। ब्र॒ह्मौद॑नं प॑चति। रे॒त ए॒व
 तद॑धाति। प्रा॑श्नन्ति ब्रा॒ह्म॒णा औ॑दनम्। यदाज्य॑मु॒च्छि॒ष्य॑ते।
 तेन॑ स॒मिधो॑ऽभ्यज्या द॑धाति। उ॒च्छे॒ष॒णाद्वा अ॒दि॒ती

रेतोऽधत्त॥६७॥

उच्छेपणादेव तद्रेतो धत्ते। अस्थि वा एतत्। यत्समिधः।
एतद्रेतः। यदाज्यम्। यदाज्येन समिधोऽभ्यज्यादधाति।
अस्थ्येव तद्रेतसि दधाति। तिस्र आदधाति मिथुनत्वाय।
इयंतीर्भवन्ति। प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मिताः॥६८॥

इयंतीर्भवन्ति। यज्ञपुरुषा सम्मिताः। इयंतीर्भवन्ति। एतावद्वे
पुरुषे वीर्यम्। वीर्यसम्मिताः। आर्द्रा भवन्ति। आर्द्रमिव हि
रेतः सिच्यते। चित्रियस्याश्वत्थस्यादधाति। चित्रमेव भवति।
घृतवंतीभिरा दधाति॥६९॥

एतद्वा अग्नेः प्रियं धाम। यद्धृतम्। प्रियेणैवेनं धाम्ना
समर्धयति। अथो तेजसा। गायत्रीभिर्ब्राह्मणस्यादध्यात्।
गायत्रछन्दा वै ब्राह्मणः। स्वस्य छन्दसः प्रत्ययनस्त्वाय।
त्रिष्टुभी राजन्यस्य। त्रिष्टुछन्दा वै राजन्यः। स्वस्य
छन्दसः प्रत्ययनस्त्वाय॥७०॥

जगंतीभिर्वैश्यस्य। जगंतीछन्दा वै वैश्यः। स्वस्य छन्दसः
प्रत्ययनस्त्वाय। त९ संवत्सरं गोपायेत्। संवत्सर९
हि रेतो हितं वर्धते। यद्येन९ संवत्सरे नोपनमेत्।
समिधः पुनरादध्यात्। रेत एव तद्धितं वर्धमानमेति। न
मा९ समंश्जीयात्। न स्त्रियमुपेयात्॥७१॥

यन्मा९ समंश्जीयात्। यत्स्त्रियमुपेयात्। निर्वीर्यः स्यात्।

नैनंम॒ग्निरुप॑नमेत्। श्व आ॒धा॒स्यमा॑नो ब्र॒ह्मौद॑नं प॑चति।
आ॒दि॒त्या वा इ॒त उ॑त्त॒माः सु॑व॒र्गं लो॒कमा॑यन्। ते वा इ॒तो
यन्तं॑ प्र॒ति॒नुद॑न्ते। ए॒ते खलु॑ वा॒वादि॒त्याः। यद्वा॑ह्म॒णाः। तैरे॒व
स॒न्त्वं ग॑च्छति॥७२॥

नैनं॑ प्र॒ति॒नुद॑न्ते। ब्र॒ह्मवा॒दिनो॑ वदन्ति। क्वा॑ सः।
अ॒ग्निः का॒र्यः। यो॑ऽस्मै प्र॒जां प॒शून्प्र॑ज॒नय॑तीति।
शल्कै॑स्ता॒रात्रि॑म॒ग्निमि॑न्धीत। तस्मि॑न्नुप॒व्युष॑म॒रणी॑ निष्ट॑पेत्।
यथ॑र्ष॒भाय॑ वाशि॒ता न्या॑विच्छा॒यति॑। ता॒दृगे॑व तत्। अ॒पोदू॑ह्य
भस्मा॑ग्निं म॑न्थति॥७३॥

सैव सा॒ग्नेः सन्ता॑तिः। तं म॑थित्वा प्राश्च॒मुद्ध॑रति। सं॒वत्स॑रमे॒व
तद्रेतो॑ हि॒तं प्र॑ज॒नय॑ति। अना॑हित॒स्तस्या॒ग्निरित्या॑हुः।
यः सु॒मिधो॑ऽना॒धाया॒ग्निमा॑धत्त इति॑। ताः सं॒वत्स॑रे
पु॒रस्ता॑दाद॒ध्यात्। सं॒वत्स॑रादे॒वैन॑मव॒रुध्या॑धत्ते। यदि॑
सं॒वत्स॑रेऽनाद॒ध्यात्। द्वा॒द॒श्यां पु॒रस्ता॑दाद॒ध्यात्।
सं॒वत्स॑रप्र॒तिमा॒ वै द्वा॑द॒श रा॒त्रयः॑। सं॒वत्स॑रमे॒वास्या॑हि॒ता
भव॑न्ति। यदि॑ द्वा॒द॒श्यां नाद॒ध्यात्। त्र्य॒हे पु॒रस्ता॑दाद॒ध्यात्।
आ॑हि॒ता ए॒वास्य॑ भव॑न्ति॥७४॥

द्वितीयमपचत्तुर्थमपचददिति॑ रेतो॑ऽधत्त॒ सम्मि॑ता घृतव॑तीभि॒राद॑धाति राज॒न्यः स्वस्य॑ छन्द॑सः
प्रत्ययन॒स्त्वाये॑याद्वच्छति॑ मन्थति॒ रात्र॑यश्च॒त्वारि॑ च॥

[९]

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। स रि॑रिचा॒नोऽम॑न्यत।

स तपोऽतप्यत। स आत्मन्वीर्यमपश्यत्। तदवर्धत।
तदस्मात्सहसोर्ध्वमसृज्यत। सा विराडभवत्। तां देवासुरा
व्यगृह्णत। सोऽब्रवीत्प्रजापतिः। मम वा एषा॥७५॥

दोहा एव युष्माकमिति। सा ततः प्राच्युदक्रामत्।
तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। अथर्व पितुं मे गोपायेति। सा
द्वितीयमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। नर्य प्रजां मे
गोपायेति। सा तृतीयमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्।
शङ्स्य पशून्मे गोपायेति॥७६॥

सा चतुर्थमुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। सप्रथ सभां
मे गोपायेति। सा पञ्चममुदक्रामत्। तत्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्।
अहे बुध्निय मन्त्रं मे गोपायेति। अग्नीन् वाव सा तान्व्यक्रमत।
तान्प्रजापतिः पर्यगृह्णात्। अथो पङ्क्तिमेव। पङ्क्तिर्वा एषा ब्राह्मणे
प्रविष्टा॥७७॥

तामात्मनोऽधि निर्मिमीते। यदग्निराधीयते। तस्मादेतावन्तो-
ऽग्नय आधीयन्ते। पाङ्क्तं वा इदं सर्वम्। पाङ्क्तेनैव पाङ्क्तं
स्पृणोति। अथर्व पितुं मे गोपायेत्याह। अन्नमेवैतेन स्पृणोति।
नर्य प्रजां मे गोपायेत्याह। प्रजामेवैतेन स्पृणोति। शङ्स्य
पशून्मे गोपायेत्याह॥७८॥

पशून्मेवैतेन स्पृणोति। सप्रथ सभां मे गोपायेत्याह।

स॒भामे॒वैतेनैन्द्रि॒यः॑ स्फु॒णोति॑। अहे॑ बु॒ध्निय॒ मन्त्रं॑
मे गोपा॒येत्या॑ह। मन्त्रमे॒वैतेन॒ श्रियः॑ स्फु॒णोति॑।
यदा॑न्वाहार्य॒पच॑नेऽन्वाहार्यं॑ पच॑न्ति। तेन॒ सौऽस्या॒भीष्टः॑
प्रीतः॑। यद्गार्ह॑पत्य॒ आज्यं॑मधि॒श्रय॑न्ति॒ सम्पत्नी॑र्याजय॑न्ति।
तेन॒ सौऽस्या॒भीष्टः॑ प्रीतः॑। यदा॑हव॒नीये॒ जुह॑ति॥ ७९॥

तेन॒ सौऽस्या॒भीष्टः॑ प्रीतः॑। यत्स॒भायां॑ वि॒जय॑न्ते। तेन॒
सौऽस्या॒भीष्टः॑ प्रीतः॑। यदा॑वस॒थेऽन्नः॑ हर॑न्ति। तेन॒
सौऽस्या॒भीष्टः॑ प्रीतः॑। तथा॑ऽस्य॒ सर्वे॑ प्री॒ता अ॒भीष्टा॒
आधी॑यन्ते। प्रव॒सथमे॒ष्यन्नेवमु॑पतिष्ठे॒तैकमे॑कम्। यथा॑
ब्राह्म॒णाय॑ गृहेवा॒सिने॑ परि॒दाय॑ गृहानेति॑। तादृ॒गेव॑ तत्।
पुन॑रा॒गत्योप॑तिष्ठते। सा भा॒गेयमे॒वेषां॑ तत्। सा तत्
ऊ॒र्ध्वारो॑हत्। सा रो॒हिण्य॑भवत्। तद्रो॒हिण्यै॑ रो॒हिणित्व॑म्।
रो॒हिण्याम॑ग्निमाद॑धीत। स्व ए॒वैनं॒ योनौ॑ प्रति॑ष्ठित॒माध॑त्ते।
ऋ॒ध्नोत्ये॑नेन॥ ८०॥

एषा प॒शून्मे गोपा॒येति॑ प्रवि॒ष्टा प॒शून्मे गोपा॒येत्या॑ह जुह॑ति तिष्ठते सप्त च॥ — [१०]

ब्रह्म सन्ध॑त्तं कृ॒त्तिका॒सूद्ध॑न्ति द्वा॒दश॑सु॒ प्रजा॑पति॒र्वाचो॑ दे॒वासुरा॑स्तद॒ग्निर्नो॒द्धर्मः॑ शिरं॒ इमे॒ वै
शमी॑ग॒र्भात्प्रजा॑पतिः स रि॒रिचानः॑ स तपः स आ॒त्मन्वीर्यं॑ दश॥ १०॥

ब्रह्म सन्ध॑त्तं तौ दि॒व्याव॑थौ श॒न्त्वाय॑ प्राच्ये॒षां यदु॑पर्यु॒परि॑ यत्स॒द्यः सोऽश्वो॑ऽवा॒रो भू॒त्वा
जग॑तीभि॒रशी॑तिः॥ ८०॥

ब्रह्म सन्ध॑त्तमृ॒ध्नोत्ये॑नेन॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके प्रथमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः॥

उद्धन्यमानमस्या अमेध्यम्। अपं पाप्मानं यजमानस्य हन्तु।
शिवा नः सन्तु प्रदिशश्चतस्रः। शं नो माता पृथिवी तोकसाता।
शं नो देवीरभिष्टये। आपो भवन्तु पीतये। शं योरभि स्रवन्तु
नः। वैश्वानरस्य रूपम्। पृथिव्यां परिस्रसा। स्योनमा विशन्तु
नः॥१॥

यदिदं दिवो यददः पृथिव्याः। सञ्जज्ञाने रोदसी सम्बभूवतुः।
ऊषाँन्कृष्णमवतु कृष्णमूषाः। इहोभयोर्यज्ञियमार्गमिष्टाः।
ऊतीः कुर्वाणो यत्पृथिवीमचरः। गुहाकारमाखुरूपं प्रतीत्य।
तत्ते न्यक्तमिह सम्भरन्तः। शतं जीवेम शरदः सर्वाः। ऊर्जं
पृथिव्या रसमाभरन्तः। शतं जीवेम शरदः पुरूचीः॥२॥

वम्रीभिरनुवित्तं गुहासु। श्रोत्रं त उर्व्यबधिरा भवामः।
प्रजापतिसृष्टानां प्रजानाम्। क्षुधोऽपंहत्यै सुवितं नो अस्तु।
उप प्रभिन्नमिषमूर्जं प्रजाभ्यः। सूदं गृहेभ्यो रसमाभरामि।
यस्य रूपं बिभ्रदिमामविन्दत्। गुहा प्रविष्टाः सरिरस्य
मध्ये। तस्येदं विहतमाभरन्तः। अच्छम्बद्वारमस्यां विधेम॥३॥

यत्पर्यपश्यत्सरिरस्य मध्ये। उर्वीमपश्यञ्जगतः प्रतिष्ठाम्।
तत्पुष्करस्यायतनाद्धि जातम्। पूर्णं पृथिव्याः प्रथनं हरामि।
याभिरदृहञ्जगतः प्रतिष्ठाम्। उर्वीमिमां विश्वजनस्य भर्त्रीम्।

ता नः शिवाः शर्कराः सन्तु सर्वाः। अग्ने रेतश्चन्द्रः हिरण्यम्।
अद्भ्यः सम्भूतममृतं प्रजासु। तत्सम्भरन्नुत्तरतो निधाय॥४॥

अतिप्रयच्छुं दुरितिं तरेयम्। अश्वो रूपं कृत्वा
यदश्वत्थेऽतिष्ठः। संवत्सरं देवेभ्यो निलायं। तत्ते न्यक्तमिह
सम्भरन्तः। शतं जीवेम शरदः सर्वाः। ऊर्जः पृथिव्या
अध्युत्थितोऽसि। वनस्पते शतबलशो विरोह। त्वया
वयमिषमूर्जं मदन्तः। रायस्पोषेण समिषा मदेम। गायत्रिया
ह्रियमाणस्य यत्ते॥५॥

पूर्णमपंतत्तृतीयस्यै दिवोऽधि। सोऽयं पूर्णः सोमपूर्णाद्धि
जातः। ततो हरामि सोमपीथस्यावरुद्धौ। देवानां ब्रह्मवादं
वदेतां यत्। उपाशृणोः सुश्रवा वै श्रुतोऽसि। ततो मामाविशतु
ब्रह्मवर्चसम्। तत्सम्भरन्नुस्तदवरुन्धीय साक्षात्। यया ते
सृष्टस्याग्नेः। हेतिमशमयत्प्रजापतिः। तामिमामप्रदाहाय॥६॥

शमीः शान्त्यै हराम्यहम्। यत्ते सृष्टस्य यतः। विकङ्कतं
भा आर्च्छञ्जातवेदः। तया भासा सम्मिताः। उरुं नो
लोकमनु प्रभाहि। यत्ते तान्तस्य हृदयमाच्छिन्दञ्जातवेदः।
मरुतोऽद्भिस्तमयित्वा। एतत्ते तदशनेः सम्भरामि। सात्मा
अग्ने सहृदयो भवेह। चित्रियादश्वत्थात्सम्भृता बृहत्यः॥७॥

शरीरमभि सःस्कृताः स्था। प्रजापतिना यज्ञमुखेन
सम्मिताः। तिस्रस्त्रिवृद्धिर्मिथुनाः प्रजात्यै। अश्वत्थाद्धव्य-

वा॒हा॒द्धि जा॒ताम्। अ॒ग्नेस्त॒नूं य॒ज्ञिया॒ꣳ सम्भ॑रामि।
शा॒न्तयो॑निꣳ शमीग॒र्भम्। अ॒ग्नये॑ प्रज॑नयित॒वै। यो अ॑श्व॒त्थः
श॑मीग॒र्भः। आ॒रुरो॒ह त्वे स॒चा। तं ते॑ ह॒रामि॑ ब्रह्म॑णा॥८॥

य॒ज्ञियैः॑ के॒तुभिः॑ स॒ह। यं त्वा॑ स॒मभ॑र॒ञ्जात॑वेदः। य॒थाश॑री॒रं
भू॒तेषु॑ न्य॒क्तम्। स सम्भृ॑तः सीद॒ शिवः॑ प्र॒जाभ्यः॑। उ॒रुं नो॑
लो॒कम॑नु॒नेषि॑ वि॒द्वान्। प्रवे॒धसे॑ क॒वये॑ मे॒ध्याय॑। वचो॑ व॒न्दारु॑
वृष॒भाय॑ वृ॒ष्णे। यतो॑ भ॒यम॑भ॒यं तन्नो॑ अस्तु। अ॒व दे॒वान् य॒जे
हे॒ड्यान्। स॒मिधा॒ऽग्निं दु॑वस्यत॥९॥

घृ॒तैर्बो॑धय॒ताति॑थिम्। आ॒ऽस्मिन् ह॒व्या जु॑होतन। उ॒प
त्वा॒ऽग्ने ह॒विष्म॑तीः। घृ॒ताची॑र्यन्तु॒ हर्य॑त। जुष॒स्व स॒मिधो॑
मम॑। तं त्वा॑ स॒मिद्धि॑र॒ङ्गिरः॑। घृ॒तेन॑ वर्धयामसि। बृ॒हच्छो॑चा
यवि॑ष्ठा। स॒मिध्य॑मानः प्रथ॒मो नु॑ धर्मः। स॒म॒क्तुभि॑रज्यते
वि॒श्ववा॑रः॥१०॥

शो॒चिष्के॑शो घृ॒तनि॑र्णि॒क्पाव॑कः। सु॒य॒ज्ञो अ॒ग्निर्य॑जथा॒य दे॒वान्।
घृ॒तप्र॑तीको घृ॒तयो॑नि॒र॒ग्निः। घृ॒तैः स॒मिद्धो॑ घृ॒तम॑स्यान्नम्।
घृ॒तप्र॑ष॒स्त्वा स॒रितो॑ वहन्ति। घृ॒तं पिब॑न्त्सु॒यजा॑ यक्षि दे॒वान्।
आ॒यु॒र्दा अ॒ग्ने ह॒विषो॑ जुषा॒णः। घृ॒तप्र॑तीको घृ॒तयो॑निरेधि। घृ॒तं
पी॒त्वा मधु॑ चा॒रु ग॒व्यम्। पि॒तेव॑ पु॒त्रम॑भि॒रक्ष॑तादिमम्॥११॥

त्वाम॑ग्ने स॒मिधा॒नं य॑विष्ठा। दे॒वा दू॒तं च॑क्रिरे ह॒व्यवा॑हम्।
उ॒रु॒न्नय॑सं घृ॒तयो॑नि॒माहु॑तम्। त्वे॒षं चक्षु॑र्दधिरे चोद॒यन्व॑ति।

त्वामंग्रे प्रदिव आहुतं घृतेन। सुम्नायवः सुषमिधा समीधिरे।
स वावृधान ओषधीभिरुक्षितः। उरु जयांसि पार्थिवा
वितिष्ठसे। घृतप्रतीकं व ऋतस्य धूरुषदम्। अग्निं मित्रं न
समिधान ऋञ्जते॥१२॥

इन्धानो अक्रो विदथेषु दीद्यत्। शुक्रवर्णामुदुं नो यंसते
धियम्। प्रजा अंग्रे संवासय। आशाश्च पशुभिः सह।
राष्ट्राण्यस्मा आधेहि। यान्यासन्त्सवितुः सवे। मही विशपत्नी
सदने ऋतस्य। अर्वाची एतं धरुणे रयीणाम्। अन्तर्वत्नी
जन्यं जातवेदसम्। अध्वराणां जनयथः पुरोगाम्॥१३॥

आरोहतं दशतं शक्नोमीमम्। ऋतेनाग्र आयुषा वर्चसा सह।
ज्योग्जीवन्त उत्तरामुत्तरां समांम्। दर्शमहं पूर्णमासं यज्ञं
यथा यजै। ऋत्विगवती स्थो अग्निरेतसौ। गर्भं दधाथां ते
वामहं ददे। तत्सत्यं यद्वीरं बिभृथः। वीरं जनयिष्यथः। ते
मत्प्रातः प्रजनिष्येथे। ते मा प्रजाते प्रजनयिष्यथः॥१४॥

प्रजयां पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन सुवर्गे लोके। अनृतात्सत्यमुपैमि।
मानुषाद्व्यमुपैमि। दैवीं वाचं यच्छामि। शल्कैरग्निमिन्धानः।
उभौ लोकौ संनेमहम्। उभयोर्लोकयोर् ऋध्वा। अतिं मृत्युं
तराम्यहम्। जातवेदो भुवनस्य रेतः। इह सिंश्च तपसो
यज्जनिष्यते॥१५॥

अग्निमंश्चत्थादधि हव्यवाहम्। शमीगर्भाञ्जनयन् यो मयोभूः।

अ॒यं ते॒ योनि॑र॒ऋत्वि॑यः। यतो॑ जा॒तो अ॒रोच॑थाः। तं जा॒नन्न॑ग्र
आ॒रोह॑। अथा॑ नो वर्ध॒या र॒यिम्। अपे॑त॒ वीत॒ वि च॑ सर्प॒तातः॑।
येऽत्र॒ स्थ पु॑रा॒णा ये च॒ नूत॑नाः। अदा॑दिदं य॒मोऽव॑सानं
पृथि॒व्याः। अक्र॑न्नि॒मं पि॒तरो॑ लो॒कम॑स्मै॥१६॥

अ॒ग्नेर्भ॑स्मा॒स्य॒ग्नेः पु॑री॒षम॑सि। सं॒ज्ञान॑म॒सि का॒म॒धर॑णम्। म॒यि
ते का॒म॒धर॑णं भू॒यात्। सं॒वः सृ॑जामि हृद॑यानि। स॒सृष्टं॑
मनो॑ अस्तु वः। स॒सृष्टः प्रा॒णो अ॑स्तु वः। सं या वः
प्रि॒यास्त॒नुवः॑। सं प्रि॒या हृद॑यानि वः। आ॒त्मा वो॑ अस्तु
स॒म्प्रि॒यः। स॒म्प्रि॒यास्त॒नुवो॑ मम॑॥१७॥

कल्पे॑तां द्यावा॑पृथि॒वी। कल्प॑न्ता॒माप॒ ओष॑धीः।
कल्प॑न्ता॒म॒ग्नयः॑ पृथ॑क्। मम॒ ज्यैष्ठ्या॑य॒ सव्र॑ताः। येऽ॒ग्नयः॑
सम॑नसः। अ॒न्त॒रा द्यावा॑पृथि॒वी। वास॑न्तिकावृ॒तू अ॒भि
कल्प॑मानाः। इन्द्र॑मिव दे॒वा अ॒भि सं वि॑शन्तु। दि॒वस्त्वा॑
वी॒र्ये॑ण। पृथि॒व्यै म॑हि॒म्ना॥१८॥

अ॒न्तरि॑क्षस्य॒ पोषे॑ण। स॒र्वप॑शुमाद॑धे। अजी॑जनन्न॒मृतं॑
मर्त्या॑सः। अ॒स्त्रेमा॑णं त॒रणि॑ वी॒डुज॑म्भम्। दश॒ स्वसा॑रो
अ॒ग्नवः॑ स॒मीचीः॑। पु॒मांसं॑ जा॒तम॒भि स॑र॒भन्ता॑म्।
प्र॒जाप॑तेस्त्वा प्रा॒णेना॒भि प्राणि॑मि। पू॒ष्णः पोषे॑ण॒ मह्य॑म्।
दी॒र्घायु॑त्वाय॑ श॒तशा॑रदाय॑। श॒त॑ श॒रद्भ्य॑ आयु॑षे वर्च॑से॥१९॥

जी॒वात्वै॑ पु॒ण्याय॑। अ॒हं त्वद॑स्मि॒ मद॑सि॒ त्वमे॒तत्। ममा॑सि॒

योनिस्तव॑ योनि॑रस्मि। ममै॒व सन्वहं॑ ह॒व्यान्य॑ग्रे। पु॒त्रः पि॒त्रे
लो॒ककृ॒ज्जात॑वेदः। प्रा॒णे त्वा॒ऽमृत॑माद॒धामि॑। अ॒न्नाद॑म॒न्नाद्या॑य।
गो॒प्तारं॑ गु॒प्त्यै। सु॒गार॑ह॒पत्यो॑ वि॒दह॑न्नरा॒तीः। उ॒षसः॑ श्रेय॑सीः
श्रेय॑सीर्दध॑त्॥ २०॥

अ॒ग्रे स॒पत्ना॑ꣳ अ॒प॒ बाध॑मानः। रा॒यस्पोष॑मिष॒मूर्ज॑म॒स्मासु॑
धेहि। इ॒मा उ॒ मामु॑प॒तिष्ठ॑न्तु रा॒यः। आ॒भिः प्र॒जाभि॑रि॒ह
सं॒व॒से॒य। इ॒हो इ॒डां तिष्ठ॑तु वि॒श्वरू॑पी। म॒ध्ये वसो॑र्दी॒दिहि॑
जा॒तवे॑दः। ओज॑से॒ बला॑य॒ त्वोद्य॑च्छे। वृष॑णे शु॒ष्माया॑यु॒षे
वर्च॑से। स॒पत्न॑तूर॑सि वृ॒त्रतूः। यस्तै॑ दे॒वेषु॑ म॒हिमा॑ सु॒वर्गः॥ २१॥

यस्त॑ आ॒त्मा प॒शुषु॑ प्रवि॑ष्टः। पु॒ष्टिर्या॑ तै॑ म॒नुष्ये॑षु प॒प्रथे॑।
तया॑ नो अ॒ग्रे जुष॑माण॒ एहि॑। दि॒वः पृ॑थि॒व्याः पर्य॑न्त॒रिक्षा॑त्।
वा॒तात्प॒शुभ्यो॑ अ॒ध्योष॑धी॒भ्यः। यत्र॑ यत्र जा॒तवे॑दः स॒म्बभू॑थ।
ततो॑ नो अ॒ग्रे जुष॑माण॒ एहि॑। प्रा॒चीम॑नु॒ प्रदि॑शं॒ प्रेहि॑
वि॒द्वान्। अ॒ग्नेर॑ग्ने पु॒रो अ॑ग्नि॒र्भवे॑ह। वि॒श्वा आ॑शा॒ दीद्या॑नो वि॒
भा॑हि॥ २२॥

ऊ॒र्जं नो॑ धेहि द्वि॒पदे॑ चतु॑ष्पदे। अ॒न्व॒ग्निरु॑षसा॒मग्र॑म॒ख्यत्।
अ॒न्वहा॑नि प्रथ॒मो जा॑तवे॒दाः। अ॒नु सूर्य॑स्य पु॒रुत्रा॑ च
र॒श्मीन्। अ॒नु द्या॑वा॒पृथि॑वी आ॒त॒तान॑। वि॒क्रम॑स्व म॒हाꣳ
अ॑सि। वे॒दिष॑न्मानु॒षेभ्यः॑। त्रि॒षु लो॒केषु॑ जागृ॒हि। यद्वि॑दं
दि॒वो यद॑दः पृथि॒व्याः। सं॒वि॒दा॒ने रो॑द॒सी सं ब॑भूवतुः॥ २३॥

तयोः पृष्ठे सीदतु जातवेदाः। शम्भूः प्रजाभ्यस्तनुवे स्योनः।
 प्राणं त्वाऽमृत आ दधामि। अन्नादमन्नाद्याय। गोप्तां गुप्त्यै।
 यत्ते शुक्र शुक्रं वर्चः शुक्रा तनूः। शुक्रं ज्योतिरजस्रम्। तेन मे
 दीदिहि तेन त्वाऽऽदधे। अग्निनाऽग्ने ब्रह्मणा। आनशे व्यानशे
 सर्वमायुर्व्यानशे॥२४॥

नर्यं प्रजां मे गोपाय। अमृतत्वाय जीवसे। जातां
 जनिष्यमाणां च। अमृते सत्ये प्रतिष्ठिताम्। अथर्व
 पितुं मे गोपाय। रसमन्नमिहायुषे। अदब्धायोऽशीततनो।
 अविषन्नः पितुं कृणु। शङ्स्यं पशून्मे गोपाय। द्विपादो ये
 चतुष्पदः॥२५॥

अष्टाशफाश्च य इहाग्रे। ये चैकशफा आशुगाः। सप्रथ
 सभां मे गोपाय। ये च सभ्याः सभासदः। तानिन्द्रियावतः
 कुरु। सर्वमायुरुपासताम्। अहे बुध्निय मन्त्रं मे गोपाय।
 यमृषयस्त्रैविदा विदुः। ऋचः सामानि यजूंषि। सा हि
 श्रीरमृता सताम्॥२६॥

चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः। घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये।
 मर्मज्यमाना महते सौभगाय। मह्यं धुक्ष्व यजमानाय
 कामान्। इहैव सन्तत्र सतो वो अग्नयः। प्राणेन वाचा
 मनसा बिभर्मि। तिरो मा सन्तमायुर्मा प्रहासीत्।
 ज्योतिषा वो वैश्वानरेणोपतिष्ठे। पञ्चधाऽग्नीन्व्यक्रामत्।

वि॒राद्वृ॒ष्टा प्र॒जाप॑तेः। ऊ॒र्ध्वाऽऽरो॑हद्रोहिणी। योनि॑र॒ग्नेः
प्रति॑ष्ठितिः॥ २७ ॥

वि॒शन्तु नः पु॒रूची॑र्विधेम नि॒धाय॑ यत्तेऽप्र॑दाहाय बृ॒हत्याँ ब्र॑ह्मणा दुव॒स्यत॑ विश्व॒वार इ॒ममृ॑ञ्जते
पु॒रोगां प्र॑ज॒नयि॑ष्यथौ जनि॒ष्यते॑ऽस्मै मम॑ महि॒म्ना वर्च॑से दध॒त्सुव॑र्गो भा॒हि सम्ब॑भूवतुरायु॒र्व्यान॑शे
चतु॑ष्पदः स॒तां प्र॒जाप॑तेर्द्वे च॥ _____[१]

नवै॒तान्य॑हा॒नि भव॑न्ति। न॒व वै सु॑व॒र्गा लो॒काः।
यदे॒तान्य॑हा॒न्युप॑यन्ति। न॒वस्वे॒व तत्सु॑व॒र्गेषु॑ लो॒केषु॑
स॒त्रिणः॑ प्र॒ति॒तिष्ठ॑न्तो यन्ति। अ॒ग्नि॒ष्टो॒माः परः॑ सा॒मानः
का॒र्या इ॒त्याहुः॑। अ॒ग्नि॒ष्टो॒मसं॑मितः सुव॒र्गो लो॒क इति॑।
द्वा॒द॒शाग्नि॑ष्टो॒मस्य॑ स्तो॒त्राणि॑। द्वा॒द॒श मा॑साः संवत्स॒रः। तत्त॒न्न
सू॒क्ष्मम्। उ॒क्थ्या॑ ए॒व स॑प्तद॒शाः परः॑ सा॒मानः का॒र्याः॥ २८ ॥

प॒शवो॑ वा उ॒क्थानि॑। प॒शूना॑मव॒रुद्धौ। वि॒श्वजि॑द॒भिजि॑ता॒-
व॒ग्नि॒ष्टो॒मौ। उ॒क्थ्याः॑ स॑प्तद॒शाः परः॑ सा॒मानः। ते स॑ऽस्तु॒ता
वि॒राज॑म॒भि सम्प॑द्यन्ते। द्वे च॒र्चाव॑तिरि॒च्येते। ए॒कया॑
गौ॒रति॑रि॒क्तः। ए॒कया॑ऽऽयु॑रू॒नः। सु॒व॒र्गो वै लो॒को ज्योतिः॑।
ऊ॒र्ग्विरा॑ट्॥ २९ ॥

सु॒व॒र्गमे॒व तेन॑ लो॒कम॒भि ज॑यन्ति। यत्प॒रं रा॑थ॒न्तर॑म्।
तत्प्र॒थ॒मेऽहं॑कार्य॒म्। बृ॒हद्वि॒तीयै॑। वै॒रूपं॑ तृ॒तीयै॑। वै॒राजं॑ चतु॒र्थे।
शा॒क्क॒रं प॑ञ्च॒मे। रै॒वत॑ ष॒ष्ठे। तदु॑ पृ॒ष्ठेभ्यो॑ नय॑न्ति। स॒न्तन॑य
ए॒ते ग्र॑हा गृह्यन्ते॥ ३० ॥

अ॒ति॒ग्रा॒ह्याः परः साम॑सु। इ॒माने॒वैतैर्लो॒कान्त्सन्त॑न्वन्ति।
मि॒थुना ए॒ते ग्रहा॑ गृह्यन्ते। अ॒ति॒ग्रा॒ह्याः परः साम॑सु।
मि॒थुनमे॒व तैर्यज॑माना अव॑रुन्धते। बृ॒हत्पृ॑ष्ठं भ॑वति। बृ॒हद्वै
सु॒वर्गो लो॒कः। बृ॒हतै॒व सु॒वर्गं लो॒कं य॑न्ति। त्र॒यस्त्रिं॑शि
नाम॑ साम॑। मा॒ध्यं दि॒ने प॒व॒माने भ॑वति॥३१॥

त्र॒यस्त्रिं॑शद्वै दे॒वताः। दे॒वता॑ ए॒वाव॑रुन्धते। ये वा इ॒तः परा॑श्च॒
संवत्स॑रमु॒पय॑न्ति। न है॒नं ते स्व॑स्ति स॒मश्नु॑वते। अथ॒
येऽमु॒तोऽर्वा॑श्चमु॒पय॑न्ति। ते है॒नं स्व॑स्ति स॒मश्नु॑वते। ए॒तद्वा
अ॒मुतोऽर्वा॑श्चमु॒पय॑न्ति। यदे॒वम्। यो ह॒ खलु॑ वा॒व प्र॒जाप॑तिः।
स उ॒वेवेन्द्रः॑। तदु॑ दे॒वेभ्यो॑ न॒यन्ति॥३२॥

का॒र्या वि॒राङ्म॑ह्यन्ते प॒व॒माने भ॑वतीन्द्र एकं च॥ [२]

सन्त॑ति॒र्वा ए॒ते ग्रहाः॑। यत्प॒रः सामा॑नः। वि॒षूवा॒न्दि॒वाकी॒र्त्यम्।
यथा॒ शाला॑यै पक्ष॑सी। ए॒व सं॑वत्स॒रस्य॑ पक्ष॑सी। यदे॒तेन॑
गृ॒ह्येर॑न्। वि॒षूची॑ सं॒वत्स॑रस्य॒ पक्ष॑सी॒ व्य॒वस्र॑से॒याता॑म्।
आ॒र्ति॒मा॒र्च्छेयुः॑। यदे॒ते गृ॒ह्यन्ते॑। यथा॒ शाला॑यै पक्ष॑सी मध्य॒मं
व॒शम॑भि॒ संमा॑यच्छ॑ति॥३३॥

ए॒व सं॑वत्स॒रस्य॑ पक्ष॑सी दि॒वाकी॒र्त्यम॑भि॒ सं त॑न्वन्ति।
ना॒र्ति॒मा॒र्च्छन्ति॑। ए॒कवि॑ंशम॒हर्भ॑वति। शु॒क्रा॒ग्रा ग्रहा॑
गृ॒ह्यन्ते। प्र॒त्युत्त॑ब्ध्यै स॒यत्वा॑य। सौ॒र्य ए॒तद॑हः प॒शुरा॑ल॒भ्यते॑।
सौ॒र्योऽति॑ग्रा॒ह्यो गृ॒ह्यते॑। अ॒हरे॒व रू॒पेण॑ स॒मर्ध॑यन्ति। अथो॒

अहं ए॒वैष ब॒लिर्हि॑यते। स॒प्तैतद॑हरतिग्रा॒ह्यां गृ॒ह्यन्ते॥ ३४॥

स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः प्रा॒णाः। अ॒सावा॑दि॒त्यः शि॑रः
प्र॒जाना॑म्। शी॑र्ष॒न्नेव॑ प्र॒जानां॑ प्रा॒णान्द॑धाति। तस्मा॑त्स॒प्त
शी॑र्ष॒न्प्रा॒णाः। इन्द्रो॑ वृ॒त्रं ह॒त्वा। अ॒सुरा॑न्परा॒भाव्य॑। स
इ॒माँल्लो॒कान॒भ्य॑जयत्। तस्या॒सौ लो॒कोऽन॑भिजित आसीत्।
तं वि॒श्वक॑र्मा भू॒त्वाऽभ्य॑जयत्। यद्वै॑श्वक॑र्म॒णो गृ॒ह्यते॥ ३५॥

सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै। प्र वा ए॒तेऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वन्ते।
ये वै॑श्वक॑र्म॒णं गृ॒ह्यते॑। आ॒दि॒त्यः श्वो॑ गृ॒ह्यते। इ॒यं वा
अ॒दि॒तिः। अ॒स्यामे॒व प्र॒ति ति॑ष्ठन्ति। अ॒न्यो॑न्यो गृ॒ह्येते।
वि॒श्वान्ये॑वा॒न्येन॒ कर्मा॑णि कु॒र्वाणा॑ यन्ति। अ॒स्याम॒न्येन॒ प्र॒ति
ति॑ष्ठन्ति। तावाऽप॑रा॒र्धात्सं॑वत्स॒रस्या॒न्यो॑न्यो गृ॒ह्येते। तावु॑भौ
स॒ह म॑हाव्र॒ते गृ॒ह्येते। य॒ज्ञस्यै॒वान्तं॑ ग॒त्वा। उ॒भयो॑र्लो॒कयोः
प्र॒ति॑तिष्ठन्ति। अ॒र्क्यमु॑क्थं भ॑वति। अ॒न्नाद्य॑स्याव॑रुद्धौ॥ ३६॥

समा॒यच्छ॑त्यतिग्रा॒ह्यां गृ॒ह्यन्ते॑ गृ॒ह्यते॑ संवत्स॒रस्या॒न्यो॑न्यो गृ॒ह्येते॑ पञ्च च॥ ————— [३]

ए॒कवि॑ं॒श ए॒ष भ॑वति। ए॒तेन॒ वै दे॒वा ए॑कवि॑ं॒शेन॑।
आ॒दि॒त्यमि॒त उ॑त्त॒मं सु॑व॒र्गं लो॒कमा॑रोहयन्। स वा ए॒ष
इ॒त ए॑कवि॑ं॒शः। तस्य॒ दशा॒वस्ता॒दहा॑नि। द॒शं प॑रस्ता॑त्।
स वा ए॒ष वि॒राज्यु॑भ॒यतः॑ प्र॒ति॑ष्ठितः। वि॒राजि॑ हि वा ए॒ष
उ॑भ॒यतः॑ प्र॒ति॑ष्ठितः। तस्मा॑दन्त॒रेमौ लो॒कौ यन्। सर्वे॑षु
सु॒व॒र्गेषु॑ लो॒केष्व॑भि॒तप॑न्नेति॥ ३७॥

दे॒वा वा आ॑दि॒त्यस्य॑ सु॒वर्ग॑स्य॒ लोक॑स्य॒। परा॑चोऽतिपा॒दा-
द॑बिभयुः। तं छन्दो॑भिरदृ॒ष्टुहन्मृत्यै॑। दे॒वा वा आ॑दि॒त्यस्य॑
सु॒वर्ग॑स्य॒ लोक॑स्य॒। अवा॑चोऽवपा॒दाद॑बिभयुः। तं प॒ञ्चर्भी॑
र॒श्मिभि॑रुदवयन्। तस्मा॑देकवि॒ंशेऽह॑न्पञ्च दि॒वाकी॒र्त्यानि॑
क्रियन्ते। र॒श्मयो॒ वै दि॑वाकी॒र्त्यानि॑। ये गा॑य॒त्रे। ते
गा॑य॒त्रीषू॑त्तरयोः प॒र्वमा॑नयोः॥३८॥

म॒हादि॑वाकी॒र्त्यः॒ होतुः॑ पृ॒ष्ठम्। वि॒कर्णं॑ ब्र॒ह्मसा॑मम्।
भा॒सोऽग्नि॑ष्टोमः। अथै॒तानि॑ परा॑णि। परै॒र्वै दे॒वा आ॑दि॒त्यः
सु॒वर्गं॑ लो॒कम॑पा॒रयन्। यदपा॑रयन्। तत्परा॑णां प॒रत्व॑म्।
पा॒रय॑न्त्येनं परा॑णि। य ए॒वं वेद॑। अथै॒तानि॑ स्पर्श॑णि। स्पर्शै॒र्वै
दे॒वा आ॑दि॒त्यः॒ सु॒वर्गं॑ लो॒कम॑स्पा॒रयन्। यदस्पा॑रयन्।
तत्स्पर्श॑णां स्पर्श॒त्वम्। स्पा॒रय॑न्त्येनं स्पर्श॑णि। य ए॒वं
वेद॑॥३९॥

ए॒ति प॒र्वमा॑नयोः स्पर्श॑णि पञ्च च॥ [४]

अप्र॑तिष्ठां वा ए॒ते ग॑च्छन्ति। येषां॑ संवत्स॒रेऽना॑त्तेऽथ॑।
एका॒दशि॒न्याप्य॑ते। वैष्ण॑वं वा॒म॒नमा॑ल॒भन्ते। य॒ज्ञो वै वि॒ष्णुः।
य॒ज्ञमे॒वा॒ल॒भन्ते॑ प्र॒ति॒ष्ठित्यै॑। ऐ॒न्द्रा॒ग्नमा॑ल॒भन्ते। इ॒न्द्रा॒ग्नी
वै दे॒वाना॑म॒या॒तया॑मानौ। ये ए॒व दे॒वते॒ अया॑तयाम्नी। ते
ए॒वा॒ल॒भन्ते॑॥४०॥

वैश्व॑दे॒वमा॑ल॒भन्ते। दे॒वता॑ ए॒वाव॑रुन्धते। द्या॒वा॒पृथि॒व्या
धे॒नुमा॑ल॒भन्ते। द्या॒वा॒पृथि॒व्योरे॒व प्र॒ति ति॑ष्ठन्ति। वा॒य॒व्यं

वत्समालभन्ते। वायुरेवैभ्यो यथाऽऽयतनाद्देवता अवरुन्धे।
आदित्यामविं वशामालभन्ते। इयं वा अदितिः। अस्यामेव
प्रति तिष्ठन्ति। मैत्रावरुणीमालभन्ते॥४१॥

मित्रेणैव यज्ञस्य स्विष्टं शमयन्ति। वरुणेन दुरिष्टम्।
प्राजापत्यं तूपरं महाव्रत आलभन्ते। प्राजापत्योऽतिग्राह्यो
गृह्यते। अहरेव रूपेण समर्धयन्ति। अथो अहं एवैष
बलिर्हियते। आग्नेयमा लभन्ते प्रति प्रज्ञात्यै। अजपेत्वान्
वा एते पूर्वैर्मासैरव रुन्धते। यदेते गव्याः पशवं आलभ्यन्ते।
उभयेषां पशूनामवरुद्धौ॥४२॥

यदतिरिक्तामेकादशिनीमालभेरन्। अप्रियं भ्रातृव्यमभ्यति-
रिच्येत। यद्वौ द्वौ पशू समस्येयुः। कनीय आयुः
कुर्वीरन्। यदेते ब्राह्मणवन्तः पशवं आलभ्यन्ते। नाप्रियं
भ्रातृव्यमभ्यतिरिच्यते। न कनीय आयुः कुर्वते॥४३॥

ते एवालभन्ते मैत्रावरुणीमालभन्तेऽवरुद्धौ सप्त च॥—————[५]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा वृत्तोऽशयत्। तं देवा भूतानां
रसं तेजः सम्भृत्य। तेनैनमभिषज्यन्। महानववर्तीति।
तन्महाव्रतस्य महाव्रतत्वम्। महद्व्रतमिति। तन्महाव्रतस्य
महाव्रतत्वम्। महतो व्रतमिति। तन्महाव्रतस्य महाव्रतत्वम्।
पञ्चविंशः स्तोमो भवति॥४४॥

चतुर्विंशत्यर्धमासः संवत्सरः। यद्वा एतस्मिन्संवत्सरेऽधि

प्राजायत। तदन्नं पञ्चविंशमभवत्। मध्यतः क्रियते। मध्यतो ह्यन्नमशितं धिनोति। अथो मध्यत एव प्रजानामूर्ध्वीयते। अथ यद्वा इदमन्ततः क्रियते। तस्मादुदन्ते प्रजाः समेधन्ते। अन्ततः क्रियते प्रजननायैव। त्रिवृच्छिरो भवति॥४५॥

त्रेधाविहितः हि शिरः। लोमं छवीरस्थि। परांचा स्तुवन्ति। तस्मात्तत्सदृगेव। न मेद्यतोऽनु मेद्यति। न कृश्यतोऽनु कृश्यति। पञ्चदशोऽन्यः पक्षो भवति। सप्तदशोऽन्यः। तस्माद्वयाऽस्यन्यतरमर्धमभि पर्यावर्तन्ते। अन्यतरतो हि तद्वरीयः क्रियते॥४६॥

पञ्चविंश आत्मा भवति। तस्मान्मध्यतः पशवो वरिष्ठाः। एकविंशं पुच्छम्। द्विपदासु स्तुवन्ति प्रतिष्ठित्यै। सर्वेण सह स्तुवन्ति। सर्वेण ह्यात्मनाऽऽत्मन्वी। सहोत्पतन्ति। एकैकामुच्छिषन्ति। आत्मन् ह्यङ्गानि बद्धानि। न वा एतेन सर्वः पुरुषः॥४७॥

यदित इतो लोमानि दतो नखान्। परिमादः क्रियन्ते। तान्येव तेन प्रत्युप्यन्ते। औदुम्बरस्तल्पो भवति। ऊर्वा अन्नमुदुम्बरः। ऊर्ज एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ। यस्य तल्पसद्यमनंभिजितुः स्यात्। स देवानां साम्यक्षे। तल्पसद्यमभिजयानीति तल्पमारुह्योद्गायेत्। तल्पसद्यमेवाभि जयति॥४८॥

यस्य॑ तल्प॒सद्य॑म॒भिजि॑तु॒ऽ स्यात्। स दे॒वाना॒ऽ साम्य॑क्षे।
तल्प॒सद्य॑ मा परा॑जे॒षीति॑ तल्प॑मा॒रुह्यो॑द्गायेत्। न तल्प॒सद्य॑
परा॑जयते। प्ले॒ङ्गे श॑सति। महो॑ वै प्ले॒ङ्गः। मह॑स
ए॒वान्नाद्य॑स्याव॑रुद्धौ। दे॒वा॒सुराः॑ संय॑न्ता आसन्। त आ॑दि॒त्ये
व्याय॑च्छन्त। तं दे॒वाः सम॑जयन्॥४९॥

ब्रा॒ह्म॒णश्च॑ शू॒द्रश्च॑ चर्म॒कर्ते॑ व्याय॑च्छेते। दै॒व्यो॒ वै वर्णो॑ ब्रा॒ह्म॒णः।
अ॒सुर्यः॑ शू॒द्रः। इ॒मेऽरा॑त्सुरि॒मे सु॑भू॒तम॑क्र॒न्नित्य॑न्यत॒रो ब्रू॑यात्।
इ॒म उ॑द्वासीका॒रिण॑ इ॒मे दु॑र्भू॒तम॑क्र॒न्नित्य॑न्यत॒रः। यदे॒वैषा॑ऽ
सुकृ॑तं या रा॒द्धिः। तद॑न्यत॒रोऽभि॑ श्री॒णाति॑। यदे॒वैषा॑ दुष्कृ॑तं
याऽरा॑द्धिः। तद॑न्यत॒रोऽप॑ हन्ति। ब्रा॒ह्म॒णः सं ज॑यति।
अ॒मुमे॒वादि॒त्यं भ्रातृ॑व्यस्य॒ संवि॑न्दन्ते॥५०॥

भवति॑ भवति॑ क्रियते॑ पुरुषो॑ जयत्यजयञ्जयत्येकं॑ च॥—————[६]

उ॒द्ध॒न्यमा॑नं॒ नवै॒तानि॑ सन्त॑तिरेकवि॑श ए॒षोऽप्र॑तिष्ठां प्र॒जाप॑तिर्वृ॒त्त॒ष्पद॑॥६॥

उ॒द्ध॒न्यमा॑नं॒ शोचि॑ष्केशोऽग्ने॑ स॒पत्नान॑तिग्रा॒ह्या वैश्व॑दे॒वमाल॑भन्ते पञ्चा॒शत्॥५०॥

उ॒द्ध॒न्यमा॑नं॒ संवि॑न्दन्ते॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके द्वितीयः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके तृतीयः प्रपाठकः ॥

दे॒वा॒सुराः संय॑त्ता आसन्। ते दे॒वा वि॑ज॒यमु॑प॒यन्तः॑।
अ॒ग्नी॒षोम॑योस्तेज॒स्विनी॑स्त॒नूः स॒न्त्य॑दधत। इ॒दमु॑ नो
भवि॑ष्यति। यदि॑ नो जे॒ष्यन्ती॑ति। तेना॒ग्नी॒षोमा॒वपा॑क्रामताम्।
ते दे॒वा वि॑जित्य। अ॒ग्नी॒षोमा॒वन्वै॑च्छन्। ते॒ऽग्नि॑मन्व॒-
विन्द॑न्तुषू॒त्सन्न॑म्। तस्य॒ विभ॑क्तीभिस्तेज॒स्विनी॑स्त॒नू-
रवा॑रुन्धत॥१॥

ते सोम॑मन्व॒विन्द॑न्। तम॑घ्नन्। तस्य॒ यथा॑ऽभि॒ज्ञाय॑
त॒नूर्व्य॑गृह्णत। ते ग्र॒हा अभ॑वन्। तद्ग्र॒हाणां॑ ग्र॒हत्व॑म्। यस्यै॒वं
वि॒दुषो॑ ग्र॒हा गृ॑ह्यन्ते। तस्य॒ त्वे॒व गृ॑ही॒ताः। नाना॑ऽऽग्नेयं
पुनरा॒धेये॑ कुर्यात्। यदना॑ग्नेयं पुनरा॒धेये॑ कुर्यात्। व्यृ॒द्धमे॒व
तत्॥२॥

अना॑ग्नेयं वा ए॒तत्क्रि॑यते। यत्स॒मिध॒स्त॒नून॑पा॒तमि॒डो
ब॒र्हिर्य॑जति। उ॒भावा॑ग्नेयावाज्य॑भागौ स्याताम्। अना॑ज्यभागौ
भव॑त॒ इत्या॑हुः। यदु॒भावा॑ग्नेयाव॒न्वश्चा॒विति॑। अ॒ग्नये॒
पव॑माना॒योत्तरः॑ स्यात्। यत्प॑व॒माना॒य। तेना॑ज्य॑भागः।
तेन॑ सौ॒म्यः। बुध॑न्वत्याग्नेयस्याज्य॑भागस्य पुरोऽनुवा॒क्या
भव॑ति॥३॥

यथा॑ सु॒प्तं बो॒धय॑ति। ता॒दृगे॒व तत्। अ॒ग्नि॒न्य॑त्ताः

पत्नीसंयाजानामृचः स्युः। तेनाग्नेयं सर्वं भवति।
 एकधा तेजस्विनीं देवतामुपैतीत्याहुः। सैनमीश्वरा प्रदह
 इति। नेति ब्रूयात्। प्रजननं वा अग्निः। प्रजननमेवोपैतीति।
 कृतयजुः सम्भृतसम्भार इत्याहुः॥४॥

न सम्भृत्याः सम्भाराः। न यजुः कार्यमिति। अथो खलु।
 सम्भृत्या एव सम्भाराः। कार्यं यजुः। पुनराधेयस्य समृद्धौ।
 तेनोपांशु प्रचरति। एष्य इव वा एषः। यत्पुनराधेयः।
 यथोपांशु नष्टमिच्छति॥५॥

तादृगेव तत्। उच्चैः स्विष्टकृतमुत्सृजति। यथा नष्टं
 वित्त्वा प्राहायमिति। तादृगेव तत्। एकधा तेजस्विनीं
 देवतामुपैतीत्याहुः। सैनमीश्वरा प्रदह इति। तत्तथा नोपैति।
 प्रयाजानूयाजेष्वेव विभक्तीः कुर्यात्। यथापूर्वमाज्यभागौ
 स्याताम्। एवं पत्नीसंयाजाः॥६॥

तद्वैश्वानरवत्प्रजननवत्तरमुपैतीति। तदाहुः। व्यृद्धं वा एतत्।
 अनाग्नेयं वा एतत्क्रियत इति। नेति ब्रूयात्। अग्निं प्रथमं
 विभक्तीनां यजति। अग्निमुत्तमं पत्नीसंयाजानाम्। तेनाग्नेयम्।
 तेन समृद्धं क्रियत इति॥७॥

अरुन्धतैव तद्ववति सम्भृतसम्भार इत्याहुः। पत्नीसंयाजा नवं च॥—————[१]

देवा वै यथादर्शं यज्ञानाहरन्त। योऽग्निष्टोमम्। य
 उक्थ्यम्। योऽतिरात्रम्। ते सहैव सर्वे वाजपेयमपश्यन्। ते।

अन्योऽन्यस्मै नातिष्ठन्त। अहमनेन यजा इति। तेऽब्रुवन्।
आजिमस्य धावामेति॥८॥

तस्मिन्नाजिमधावन्। तं बृहस्पतिरुदजयत्। तेनायजत।
स स्वाराज्यमगच्छत्। तमिन्द्रोऽब्रवीत्। मामनेन
याजयेति। तेनेन्द्रमयाजयत्। सोऽग्रं देवतानां पर्येत्।
अगच्छत्स्वाराज्यम्। अतिष्ठन्तास्मै ज्यैष्ठ्याय॥९॥

य एवं विद्वान् वाजपेयेन यजते। गच्छति स्वाराज्यम्।
अग्रं समानानां पर्येति। तिष्ठन्तेऽस्मै ज्यैष्ठ्याय। स वा एष
ब्राह्मणस्य चैव राजन्यस्य च यज्ञः। तं वा एतं वाजपेयं
इत्याहुः। वाजाप्यो वा एषः। वाजः ह्येतेन देवा ऐप्सन्।
सोमो वै वाजपेयः। यो वै सोमं वाजपेयं वेद॥१०॥

वाज्येवैनं पीत्वा भवति। आऽस्य वाजी जायते। अन्नं वै
वाजपेयः। य एवं वेद। अत्यन्नम्। आऽस्यान्नादो जायते।
ब्रह्म वै वाजपेयः। य एवं वेद। अत्ति ब्रह्मणाऽन्नम्। आऽस्य
ब्रह्मा जायते॥११॥

वाग्वै वाजस्य प्रसवः। य एवं वेद। करोति वाचा वीर्यम्।
ऐनं वाचा गच्छति। अपिंवतीं वाचं वदति। प्रजापतिर्देवेभ्यो
यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्वाजपेयमधत्त। तं देवा अब्रुवन्।
एष वाव यज्ञः। यद्वाजपेयः॥१२॥

अप्येव नोऽत्रास्त्विति। तेभ्य एता उज्जितीः प्रायच्छत्। ता

वा ए॒ता उ॒ज्जित॑यो॒ व्याख्या॑यन्ते। य॒ज्ञस्य॑ सर्व॒त्वाय॑।
दे॒वता॑ना॒मनि॑र्भागाय। दे॒वा वै ब्र॑ह्म॒णश्चान्न॑स्य च
श॒मल॑मपा॒घ्नन्। यद्व॑ह्म॒णः श॒मल॑मासीत्। सा गा॒था
ना॒राश॑ऽस्य॒भवत्। यदन्न॑स्य। सा सुरा॑॥१३॥

तस्मा॒द्वाय॑तश्च म॒त्तस्य॑ च न प्र॑तिगृह्यम्। यत्प्र॑तिगृह्णीयात्।
श॒मलं॑ प्र॑तिगृह्णीयात्। सर्वा वा ए॒तस्य॑ वाचोऽव॑रुद्धाः।
यो वा॑जपेयया॒जी। या पृ॑थि॒व्यां याऽग्नौ॑ या र॑थन्त॒रे।
याऽन्तरि॑क्षे॒ या वा॒यौ या वा॑मदे॒व्ये। या दि॒वि
याऽऽदि॒त्ये या बृ॑ह॒ति। याऽप्सु॑ यौष॑धीषु॒ या वन॑स्पतिषु।
तस्मा॑द्वाजपेयया॒ज्यात्वि॑जीनः। सर्वा ह्य॑स्य॒ वाचोऽव॑रुद्धाः॥१४॥
धा॒वा॒मेति॑ ज्यैष्ठ्याय॒ वेदं ब्र॑ह्मा जा॑यते वाज॒पेयः॑ सुराऽऽत्वि॑जीन॒ एकं॑ च॥—[२]

दे॒वा वै यद॒न्यैर्ग्रहै॑र्य॒ज्ञस्य॑ नावा॒रुन्ध॑त। तद॑ति॒ग्राह्यै॑रति॒गृह्या॑-
वा॒रुन्ध॑त। तद॑ति॒ग्राह्या॑णामति॒ग्राह्य॑त्वम्। यद॑ति॒ग्राह्या॑ गृह्यन्ते॑।
यदे॒वान्यैर्ग्रहै॑र्य॒ज्ञस्य॑ नाव॑रुन्धे। तदे॒व तैर॑ति॒गृह्याव॑रुन्धे। पञ्चं
गृह्य॑न्ते। पा॒ङ्क्तौ य॒ज्ञः। यावा॑ने॒व य॒ज्ञः। तमा॑त्स्वाऽव॑रुन्धे॥१५॥

सर्व॑ ऐ॒न्द्रा भ॑वन्ति। ए॒क॒धैव॑ यज॑मान इन्द्रि॒यं द॑धति।
स॒प्तद॑श प्राजाप॒त्या ग्र॑हा गृह्यन्ते। स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः।
प्र॒जाप॑ते॒राप्त्यै॑। ए॒क॒य॒र्चा गृ॑ह्णाति। ए॒क॒धैव॑ यज॑माने वी॒र्यं॑
द॑धाति। सोम॒ग्रहा॑ऽश्च सुरा॒ग्रहा॑ऽश्च गृह्णाति। ए॒तद्वै दे॒वाना॑
पर॒मम॑न्नम्। यत्सोमः॑॥१६॥

ए॒तन्म॑नु॒ष्या॑णाम्। यत्सुरा॑। प॒रमे॑णै॒वास्मा॑ अ॒न्नाद्ये॑नाव॒र-
 म॒न्नाद्य॑मव॒रुन्धे॑। सोम॑ग्र॒हान्गृ॑ह्णाति। ब्रह्म॑णो वा ए॒तत्तेजः॑।
 यत्सोमः॑। ब्रह्म॑ण ए॒व तेज॑सा तेजो यज॑माने दधाति।
 सुरा॑ग्र॒हान्गृ॑ह्णाति। अन्न॑स्य वा ए॒तच्छ॑र्मलम्। यत्सुरा॑॥१७॥
 अन्न॑स्यै॒व श॑र्मलेन॒ शर्म॑लं यज॑मानादप॑हन्ति। सोम॑ग्र॒हाः॒श्च
 सुरा॑ग्र॒हाः॒श्च गृ॑ह्णाति। पु॒मान् वै सोमः॑। स्त्री सुरा॑।
 तन्मि॑थुनम्। मि॒थुनमे॒वास्य॑ तद्य॒ज्ञे क॑रोति प्र॒जन॑नाय।
 आ॒त्मान॑मे॒व सोम॑ग्र॒हैः स्पृ॑णोति। जा॒याः सु॑राग्र॒हैः।
 तस्मा॑द्वाज॑पेयया॒ज्यमु॑ष्मि॒ल्लोके स्त्रिय॑ सम्भ॑वति।
 वा॒ज॒पेया॑भिजित॒ः ह्य॑स्य॥१८॥

पूर्वे सोम॑ग्र॒हा गृ॑ह्यन्ते। अप॑रे सुरा॑ग्र॒हाः। पुरो॑ऽक्षः
 सोम॑ग्र॒हान्त्सा॑दयति। प॒श्चाद॑क्षः सु॑राग्र॒हान्। पा॒पव॑स्य॒सस्य॑
 विधृ॑त्यै। ए॒ष वै यज॑मानः। यत्सोमः॑। अन्न॑ः सुरा॑।
 सोम॑ग्र॒हाः॒श्च सुरा॑ग्र॒हाः॒श्च व्य॑तिष॑जति। अ॒न्नाद्ये॑नै॒वैनं॑
 व्य॑तिष॑जति॥१९॥

स॒म्पृचः॑ स्थ॒ सं मा॑ भ॒द्रेण॑ पृ॒ङ्केत्या॑ह। अन्नं॑ वै भ॒द्रम्।
 अ॒न्नाद्ये॑नै॒वैनं॑ सः सृ॑जति। अन्न॑स्य वा ए॒तच्छ॑र्मलम्।
 यत्सुरा॑। पा॒प्मेव॑ खलु॒ वै श॑र्मलम्। पा॒प्मना॑ वा
 ए॒नमे॑तच्छ॑र्मलेन॒ व्य॑तिष॑जति। यत्सोम॑ग्र॒हाः॒श्च सुरा॑ग्र॒हाः॒श्च
 व्य॑तिष॑जति। वि॒पृचः॑ स्थ॒ वि मा॑ पा॒प्मना॑ पृ॒ङ्केत्या॑ह।
 पा॒प्मनै॒वैनं॑ श॑र्मलेन॒ व्याव॑र्तयति॥२०॥

तस्माद्वाजपेययाजी पूतो मेध्यो दक्षिण्यः। प्राङ्द्ववति
 सोमग्रहैः। अमुमेव तैर्लोकमभिजयति। प्रत्यङ्खसुराग्रहैः।
 इममेव तैर्लोकमभिजयति। प्रतिष्ठन्ति सोमग्रहैः। यावदेव
 सत्यम्। तेन सूयते। वाजसृज्यः सुराग्रहान् हरन्ति।
 अनृतेनैव विशꣳ सꣳसृजति। हिरण्यपात्रं मधोः पूर्णं
 ददाति। मध्व्योऽसानीति। एकधा ब्रह्मण उप हरति।
 एकधैव यजमानं आयुस्तेजो दधाति॥२१॥

आत्वाऽवरुन्धे सोमः शर्मलं यत्सुरा हंस्येनं व्यतिषजति व्यावर्तयति सृजति चत्वारि च॥[३]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। नाग्निष्टोमो नोक्थ्यः। न षोडशी
 नातिरात्रः। अथ कस्माद्वाजपेये सर्वे यज्ञक्रतवोऽवरुध्यन्त
 इति। पशुभिरिति ब्रूयात्। आग्नेयं पशुमालभते। अग्निष्टोममेव
 तेनावरुन्धे। ऐन्द्राग्नेनोक्थ्यम्। ऐन्द्रेण षोडशिनः स्तोत्रम्।
 सारस्वत्याऽतिरात्रम्॥२२॥

मारुत्या बृहतः स्तोत्रम्। एतावन्तो वै यज्ञक्रतवः।
 तान्पशुभिरेवारुन्धे। आत्मानमेव स्पृणोत्यग्निष्टोमेन।
 प्राणापानावुक्थ्येन। वीर्यꣳ षोडशिनः स्तोत्रेण।
 वाचमतिरात्रेण। प्रजां बृहतः स्तोत्रेण। इममेव
 लोकमभिजयत्यग्निष्टोमेन। अन्तरिक्षमुक्थ्येन॥२३॥

सुवर्गं लोकꣳ षोडशिनः स्तोत्रेण। देवयानानेव पथ
 आरोहत्यतिरात्रेण। नाकꣳ रोहति बृहतः स्तोत्रेण। तेज
 एवात्मन्धत्त आग्नेयेन पशुना। ओजो बलमैन्द्राग्नेन।

इन्द्रियमैन्द्रेण। वाचः सारस्वत्या। उभावेव देवलोकं
च मनुष्यलोकं चाभिजयति मारुत्या वश्या। सप्तदश
प्राजापत्यान्पशूनालभते। सप्तदशः प्रजापतिः॥२४॥

प्रजापतेराप्त्यै। श्यामा एकरूपा भवन्ति। एवमिव हि
प्रजापतिः समृद्धै। तान्पर्यग्निकृतानुत्सृजति। मरुतो
यज्ञमजिघासन्प्रजापतेः। तेभ्य एतां मारुतीं वशामालभत।
तयैवैनांनशमयत्। मारुत्या प्रचर्य। एतान्संज्ञपयेत्। मरुत
एव शमयित्वा॥२५॥

एतैः प्रचरति। यज्ञस्याघाताय। एकधा वपा जुहोति।
एकदेवत्या हि। एते। अथो एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति।
नैवारेण सप्तदशशरावेणैतर्हि प्रचरति। एतत्पुण्ड्राशा
ह्येते। अथो पशूनामेव छिद्रमपि दधाति। सारस्वत्योत्तमया
प्रचरति। वाग्वै सरस्वती। तस्मात्प्राणानां वागुत्तमा। अथो
प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। प्रजापतिर्हि वाक्।
अपन्नदती भवति। तस्मान्मनुष्याः सर्वा वाचं वदन्ति॥२६॥

अतिरात्रमन्तरिक्षमुक्थ्येन प्रजापतिः शमयित्वोत्तमया प्रचरति षट् च॥—————[४]

सावित्रं जुहोति कर्मणः कर्मणः पुरस्तात्। कस्तद्वेदेत्याहुः।
यद्वाजपेयस्य पूर्वं यदपरमिति। सवितृप्रसूत एव यथापूर्वं
कर्माणि करोति। सवनेसवने जुहोति। आक्रमणमेव
तत्सेतुं यजमानः कुरुते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।

वाचस्पतिर्वाचमद्य स्वदाति न इत्याह। वाग्वै देवानां
पुराऽन्नमासीत्। वाचमेवास्मा अन्नं स्वदयति॥२७॥

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति रथमुपावहरति विजित्यै।
वाजस्य नु प्रसवे मातरं महीमित्याह। यच्चैवेयम्।
यच्चास्यामधि। तदेवावरुन्धे। अथो तस्मिन्नेवोभयेऽभि-
षिच्यते। अप्स्वन्तरमृतमप्सु भेषजमित्यश्वान्यल्पूलयति।
अप्सु वा अश्वस्य तृतीयं प्रविष्टम्। तदनुवेनन्ववप्लवते।
यदप्सु पल्पूलयति॥२८॥

यदेवास्याप्सु प्रविष्टम्। तदेवावरुन्धे। बहु वा अश्वोऽमेध्यमुपगच्छति।
यदप्सु पल्पूलयति। मेध्यानेवैनान्करोति। वायुर्वा त्वा मनुर्वा
त्वेत्याह। एता वा एतं देवता अग्रे अश्वमयुञ्जन्। ताभिरेवैनान्
युनक्ति। सवस्योज्जित्यै। यजुषा युनक्ति व्यावृत्त्यै॥२९॥

अपान्नपादाशुहेमन्निति सम्मार्ष्टि। मेध्यानेवैनान्करोति।
अथो स्तौत्येवैनानाजिः सरिष्यतः। विष्णुक्रमान्क्रमते।
विष्णुरेव भूत्वेमाँल्लोकानभिजयति। वैश्वदेवो वै रथः। अङ्गो
न्यङ्गावभितो रथं यावित्याह। या एव देवता रथे प्रविष्टाः।
ताभ्य एव नमस्करोति। आत्मनोऽनार्त्यै। अशमरथं
भावुकोऽस्य रथो भवति। य एवं वेद॥३०॥

स्वदयति पल्पूलयति व्यावृत्त्या अनार्त्यै द्वे च॥ [५]

देवस्याहः सवितुः प्रसवे बृहस्पतिना वाजजिता वाजं

जेष॒मित्या॑ह। स॒वि॒तृ॒प्र॒सू॒त ए॒व ब्र॒ह्म॑णा॒ वा॒ज॒मु॒ञ्ज॑यति।
 दे॒वस्या॑ह॒ः स॒वि॒तुः प्र॒स॒वे बृ॒ह॒स्प॒ति॑ना वा॒ज॒जि॒ता व॒र्षि॑ष्ठं
 नाक॑ः रु॒हेय॑मित्या॑ह। स॒वि॒तृ॒प्र॒सू॒त ए॒व ब्र॒ह्म॑णा॒ व॒र्षि॑ष्ठं
 नाक॑ः रो॒हति॑। चा॒त्वा॒ले र॒थच॑क्रं नि॒र्मि॒तः रो॒हति॑। अतो वा
 अङ्गि॑रस उ॒त्त॒माः सु॒व॒र्गं लो॒कमा॑यन्। सा॒क्षादे॒व यज॑मानः
 सु॒व॒र्गं लो॒कमे॑ति। आ॒वे॒ष्टय॑ति। व॒ज्रो वै र॒थः। व॒ज्रेणै॒व
 दि॒शोऽभि॑ज॒यति॥ ३१॥

वा॒जिना॑ः॒ सामं॑ गा॒यते॑। अ॒न्नं वै वा॒जः। अ॒न्नमे॒वाव॑रु॒न्धे।
 वा॒चो व॒र्ष्म दे॒वेभ्यो॑ऽप्रा॒क्राम॑त्। तद्व॒न॒स्प॒तीन्प्रा॑वि॒शत्। सैषा
 वा॒ग्वन॒स्प॒तिषु॑ व॒दति॑। या दु॒न्दु॒भौ। तस्मा॑द्दु॒न्दु॒भिः सर्वा॑
 वा॒चोऽति॑व॒दति॑। दु॒न्दु॒भीन्त्स॒माघ्न॑न्ति। प॒र॒मा वा ए॒षा
 वाक्॥ ३२॥

या दु॒न्दु॒भौ। प॒र॒मयै॒व वा॒चाऽव॑रां वा॒चम॑व॒रु॒न्धे। अथो॑ वा॒च
 ए॒व व॒र्ष्म यज॑मानोऽव॑रु॒न्धे। इन्द्रा॑य॒ वाचं॑ व॒द॒तेन्द्रं॑ वा॒जं
 जा॒पय॑तेन्द्रो॒ वाज॑म॒जयि॑दित्या॑ह। ए॒ष वा ए॒तर॑हीन्द्रः। यो
 यज॑ते। यज॑मान ए॒व वा॒ज॒मु॒ञ्ज॑यति। स॒प्तद॑श प्र॒व्या॒धाना॒जिं
 धा॑वन्ति। स॒प्तद॑शः॒ स्तो॒त्रं भ॑वति। स॒प्तद॑शसप्तदश
 दी॒यन्ते॥ ३३॥

स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒रात्यै॑। अ॒र्वाऽसि॑ स॒प्तिर॑सि
 वा॒ज्यंसी॑त्या॑ह। अ॒ग्नि॒र्वा अ॒र्वा। वा॒युः स॒प्तिः। आ॒दि॒त्यो
 वा॒जी। ए॒ताभि॑रे॒वास्मै॑ दे॒वता॑भिर्दे॒वर॒थं यु॑नक्ति। प्र॒ष्टि॒वा॒हि॒नं

युनक्ति। प्रष्टिवाही वै देवरथः। देवरथमेवास्मै युनक्ति॥३४॥

वाजिनो वाजं धावतु काष्ठां गच्छतेत्याह। सुवर्गो वै लोकः
काष्ठां। सुवर्गमेव लोकं यन्ति। सुवर्गं वा एते लोकं
यन्ति। य आजिं धावन्ति। प्राश्नो धावन्ति। प्राडिव हि
सुवर्गो लोकः। चतसृभिरनु मन्त्रयते। चत्वारि छन्दांसि।
छन्दोभिरेवैनान्तसुवर्गं लोकं गमयति॥३५॥

प्र वा एतेऽस्माल्लोकाच्च्यवन्ते। य आजिं धावन्ति। उदं च
आवर्तन्ते। अस्मादेव तेन लोकान्नयन्ति। रथविमोचनीयं
जुहोति प्रतिष्ठित्यै। आ मा वाजस्य प्रसवो जगम्यादित्याह।
अन्नं वै वाजः। अन्नमेवावरुन्धे। यथालोकं वा एत उञ्जयन्ति।
य आजिं धावन्ति॥३६॥

कृष्णलं कृष्णलं वाजसृष्ट्यः प्रयच्छति। यमेव ते वाजं
लोकमुञ्जयन्ति। तं परिक्रीयावरुन्धे। एकधा ब्रह्मण उपहरति।
एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति। देवा वा ओषधीष्वजिमयुः।
ता बृहस्पतिरुदजयत्। स नीवारान्निरवृणीत। तन्नीवारानां
नीवारत्वम्। नैवारश्चरुर्भवति॥३७॥

एतद्वै देवानां परममन्नम्। यन्नीवाराः। परमेणैवास्मां
अन्नाद्येनावरमन्नाद्यमवरुन्धे। सप्तदशशरावो भवति।
सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै। क्षीरे भवति।
रुचमेवास्मिन्दधाति। सर्पिष्वान्भवति मेध्यत्वाय।

बा॒र॒ह॒स्प॒त्यो वा ए॒ष दे॒वत॑या॥३८॥

यो वा॑ज॒पेये॑न् यज॑ते। बा॒र॒ह॒स्प॒त्य ए॒ष च॒रुः।
अ॒श्वान्त्स॑रिष्य॒तः स॒स्रुष॑श्चाव॑ घ्रापयति। यमे॒व ते वाज॑
लो॒कमु॑ञ्जय॑न्ति। तमे॒वाव॑रुन्धे। अ॒र्जीजि॑पत वनस्पतय॒ इन्द्रं॑
वाजं॑ विमु॑च्यध्वमि॒ति दु॒न्दुभीन् विमु॑ञ्चति। यमे॒व ते वाज॑
लो॒कमिन्द्रि॑यं दु॒न्दुभय॑ उ॒ञ्जय॑न्ति। तमे॒वाव॑रुन्धे॥३९॥

अभिजयति वा एषा वाग्दीयन्तेऽस्मै युनक्ति गमयति य आजि धावन्ति भवति देवतयाऽष्टौ
च॥

[६]

ता॒र्प्यं यज॑मानं॒ परि॑धापयति। य॒ज्ञो वै ता॒र्प्यम्।
य॒ज्ञेनै॒वैन॑ꣳ सम॑र्धयति। द॒र्भ॒मयं॑ परि॑धापयति। प॒वित्रं॑
वै द॒र्भाः। पु॒नात्ये॒वैन॑म्। वाजं॑ वा ए॒षोऽव॑रुरुत्सते। यो
वा॑ज॒पेये॑न् यज॑ते। ओष॑धयः खलु॒ वै वाजः॑। यद्द॑र्भ॒मयं॑
परि॑धापयति॥४०॥

वाज॒स्याव॑रुद्धौ। जाय॒ एहि॒ सुवो॒ रोहा॑वेत्या॒ह। पत्न्या॑ ए॒वैष
य॒ज्ञस्या॑न्वार॒म्भोऽन॑वच्छित्यै। स॒प्तद॑शारत्निर्यूपो॑ भवति।
स॒प्तद॑शः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ते॒रात्यै॑। तू॒पर॑श्चतु॒रश्रि॑र्भवति।
गौ॒धूमं॑ च॒षाल॑म्। न वा ए॒ते व्री॒हयो॒ न यवाः॑। यद्गौ॒धूमाः॑॥४१॥

ए॒वमि॑व॒ हि प्र॒जाप॑तिः॒ समृ॑द्धौ। अथो॑ अ॒मुमे॒वास्मै॑
लो॒कम॑न्न॒वन्तं॑ करोति। वासो॑भिर्वेष्टयति। ए॒ष वै यज॑मानः।
यद्यूपः॑। स॒र्वदे॒वत्य॑ वासः॑। सर्वा॑भिरे॒वैन॑ दे॒वता॑भिः सम॑र्धयति।

अथो आक्रमणमेव तत्सेतुं यजमानः कुरुते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। द्वादश वाजप्रसवीयानि जुहोति॥४२॥

द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरमेव प्रीणाति। अथो संवत्सरमेवास्मा उपदधाति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। दशभिः कल्पै रोहति। नव वै पुरुषे प्राणाः। नाभिर्दशमी। प्राणानेव यथास्थानं कल्पयित्वा। सुवर्गं लोकमेति। एतावद्वै पुरुषस्य स्वम्॥४३॥

यावत्प्राणाः। यावदेवास्यास्ति। तेन सह सुवर्गं लोकमेति। सुवर्देवाः अङ्गन्मेत्याह। सुवर्गमेव लोकमेति। अमृता अभूमेत्याह। अमृतमिव हि सुवर्गो लोकः। प्रजापतेः प्रजा अभूमेत्याह। प्राजापत्यो वा अयं लोकः। अस्मादेव तेन लोकान्नैति॥४४॥

समहं प्रजया सं मया प्रजेत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। आसपुटैर्घ्नन्ति। अन्नं वा इयम्। अन्नाद्येनैवैनं समर्धयन्ति। ऊषैर्घ्नन्ति। एते हि साक्षादन्नम्। यदूषाः। साक्षादेवैनमन्नाद्येन समर्धयन्ति। पुरस्तात्प्रत्यश्च घ्नन्ति॥४५॥

पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यते। शीरूषतो घ्नन्ति। शीरूषतो ह्यन्नमद्यते। दिग्भ्यो घ्नन्ति। दिग्भ्य एवास्मा अन्नाद्यमवरुन्धते। ईश्वरो वा एष पराङ्मुदघः। यो यूपं रोहति। हिरण्यमध्यवरोहति। अमृतं वै हिरण्यम्। अमृतं

सुवर्गो लोकः॥४६॥

अमृतं एव सुवर्गे लोके प्रतितिष्ठति। शतमानं भवति।
शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति तिष्ठति।
पुष्ट्यै वा एतद्रूपम्। यदजा। त्रिः संवत्सरस्यान्यान्पशून्परि
प्रजायते। बस्ताजिनमध्यव रोहति। पुष्ट्यामेव प्रजनने
प्रतितिष्ठति॥४७॥

परिधापयति गोधूमां जुहोति स्वं नैति प्रत्यञ्चं घ्नति लोको नव च॥—————[७]

सप्तान्नहोमाञ्जुहोति। सप्त वा अन्नानि। यावन्त्येवान्नानि।
तान्येवावरुद्धे। सप्त ग्राम्या ओषधयः। सप्तारण्याः।
उभर्याषामवरुद्धौ। अन्नस्यान्नस्य जुहोति। अन्नस्यान्नस्या-
वरुद्धौ। यद्वाजपेययाज्यनवरुद्धस्याश्रीयात्॥४८॥

अवरुद्धेन व्यृद्धेत्। सर्वस्य समवदायं जुहोति।
अनवरुद्धस्यावरुद्धौ। औदुम्बरेण सुवेणं जुहोति।
ऊर्वा अन्नमुदुम्बरः। ऊर्ज एवान्नाद्यस्यावरुद्धौ।
देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह। सवितृप्रसूत एवैनं
ब्रह्मणा देवताभिरभिषिञ्चति। अन्नस्यान्नस्याभिषिञ्चति।
अन्नस्यान्नस्यावरुद्धौ॥४९॥

पुरस्तात्प्रत्यञ्चमभिषिञ्चति। पुरस्ताद्धि प्रतीचीनमन्नमद्यते।
शीर्षतोऽभिषिञ्चति। शीर्षतो ह्यन्नमद्यते। आ मुखादन्ववस्रावयति
मुखत एवास्मां अन्नाद्यं दधाति। अग्नेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्य
एष वा अग्नेः सवः। तेनैवैनमभिषिञ्चति। इन्द्रस्य त्वा

साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह॥५०॥

इन्द्रियमेवास्मिन्नेतेन दधाति। बृहस्पतेस्त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवैनमभिषिञ्चति। सोमग्रहाऽश्वावदानीयानि चत्विर्गभ्य उपहरन्ति। अमुमेव तैर्लोकमन्नवन्तं करोति। सुराग्रहाऽश्वावदानीयानि च वाजसृष्ट्यः। इममेव तैर्लोकमन्नवन्तं करोति। अथो उभर्याष्वेवाभिषिच्यते। विमाथं कुर्वते वाजसृतः॥५१॥

इन्द्रियस्यावरुद्धौ। अनिरुक्ताभिः प्रातः सवने स्तुवते। अनिरुक्तः प्रजापतिः। प्रजापतेरास्यै। वाजवतीभिर्माध्यं दिने। अन्नं वै वाजः। अन्नमेवावरुद्धे। शिपिविष्टवतीभिस्तृतीयसवने। यज्ञो वै विष्णुः। पशवः शिपिः। यज्ञ एव पशुषु प्रति तिष्ठति। बृहदन्त्यं भवति। अन्तमेवैनं श्रियै गमयति॥५२॥

अश्रीयादन्नस्यान्नस्यावरुद्धौ इन्द्रस्य त्वा साम्राज्येनाभिषिञ्चामीत्याह वाजसृतः शिपिस्त्रीणि

च॥ [८]

नृषदं त्वेत्याह। प्रजा वै नृन्। प्रजानामेवैतेन सूयते। द्रुषदमित्याह। वनस्पतयो वै द्रु। वनस्पतीनामेवैतेन सूयते। भुवनसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति। भुवनमगन्निति वै तमाहुः। भुवनमेवैतेन गच्छति॥५३॥

अप्सुषदं त्वा घृतसदमित्याह। अपामेवैतेन घृतस्य सूयते। व्योमसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति।

व्योमागन्निति वै तमाहुः। व्योमैवैतेन गच्छति। पृथिविषदं
त्वाऽन्तरिक्षसदमित्याह। एषामेवैतेन लोकानां सूयते।
तस्माद्वाजपेययाजी न कश्चन प्रत्यवरोहति। अपीव हि
देवतानां सूयते॥५४॥

नाकसदमित्याह। यदा वै वसीयान्भवति। नाकमगन्निति वै
तमाहुः। नाकमेवैतेन गच्छति। ये ग्रहाः पञ्चजनीना इत्याह।
पञ्चजनानामेवैतेन सूयते। अपां रसमुद्वयसमित्याह।
अपामेवैतेन रसस्य सूयते। सूर्यरश्मिं समाभृतमित्याह
सशुक्रत्वाय॥५५॥

गच्छति सूयते नव च॥—————[९]

इन्द्रो वृत्रं हत्वा। असुरान्पराभाव्य। सोऽमावास्यां
प्रत्यागच्छत्। ते पितरः पूर्वेद्युरागच्छन्। पितृन् यज्ञोऽगच्छत्।
तं देवाः पुनरयाचन्त। तमेभ्यो न पुनरददुः। तेऽब्रुवन्वरं
वृणामहे। अथ वः पुनर्दास्यामः। अस्मभ्यमेव पूर्वेद्युः
क्रियाता इति॥५६॥

तमेभ्यः पुनरददुः। तस्मात्पितृभ्यः पूर्वेद्युः क्रियते। यत्पितृभ्यः
पूर्वेद्युः करोति। पितृभ्य एव तद्यज्ञं निष्क्रीय यजमानः
प्रतनुते। सोमाय पितृपीताय स्वधा नम इत्याह। पितुरेवाधि
सोमपीथमवरुन्धे। न हि पिता प्रमीयमाण आहृष सोमपीथ
इति। इन्द्रियं वै सोमपीथः। इन्द्रियमेव सोमपीथमव रुन्धे।

तेनैन्द्रियेण द्वितीयां जायामभ्यश्रुते॥५७॥

एतद्वै ब्राह्मणं पुरा वाजवश्रवसा विदामक्रन्। तस्मात्ते
द्वेद्वै जाये अभ्याक्षता। य एवं वेद। अभि द्वितीयां
जायामश्रुते। अग्नये कव्यवाहनाय स्वधा नम इत्याह।
य एव पितृणामग्निः। तं प्रीणाति। तिस्र आहुतीर्जुहोति।
त्रिर्निदधाति। षट्स्वम्पद्यन्ते॥५८॥

षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। तूष्णीं मेक्षणमादधाति।
अस्ति वा हि षष्ठ ऋतुर्न वा। देवान् वै पितृन्प्रीतान्। मनुष्याः
पितरोऽनु प्रपिपते। तिस्र आहुतीर्जुहोति। त्रिर्निदधाति।
षट्स्वम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः॥५९॥

ऋतवः खलु वै देवाः पितरः। ऋतूनेव देवान्पितृन्प्रीणाति।
तान्प्रीतान्। मनुष्याः पितरोऽनु प्रपिपते। सकृदाच्छिन्नं
बर्हिर्भवति। सकृदिव हि पितरः। त्रिर्निदधाति। तृतीये वा
इतो लोके पितरः। तानेव प्रीणाति। पराडावर्तते॥६०॥

ह्रीका हि पितरः। ओष्मणो व्यावृत उपास्ते। ऊष्मभागा हि
पितरः। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। प्राश्या (३) न प्राश्या (३)
मिति। यत्प्राश्रियात्। जन्यमन्नमद्यात्। प्रमायुकः स्यात्। यन्न
प्राश्रियात्। अहविः स्यात्॥६१॥

पितृभ्य आवृश्येत। अवघ्रेयमेव। तन्नेव प्राशितं नेवाप्राशितम्।
वीरं वा वै पितरः प्रयन्तो हरन्ति। वीरं वा ददति। दशां

छिनत्ति। हरणभागा हि पितरः। पितृनेव निरवदयते। उत्तरं
आयुषि लोमं छिन्दीत। पितृणां ह्येतर्हि नेदीयः॥६२॥

नमस्करोति। नमस्कारो हि पितृणाम्। नमो वः पितरो
रसाय। नमो वः पितरः शुष्माय। नमो वः पितरो जीवाय।
नमो वः पितरः स्वधायै। नमो वः पितरो मन्यवै। नमो वः
पितरो घोराय। पितरो नमो वः। य एतस्मिँल्लोके स्थः॥६३॥

युष्मांस्तेऽनु। येऽस्मिँल्लोके। मां तेऽनु। य एतस्मिँल्लोके
स्थः। यूयं तेषां वसिष्ठा भूयास्त। येऽस्मिँल्लोके। अहं तेषां
वसिष्ठो भूयासमित्याह। वसिष्ठः समानानां भवति। य एवं
विद्वान्पितृभ्यः करोति। एष वै मनुष्याणां यज्ञः॥६४॥

देवानां वा इतरे यज्ञाः। तेन वा एतत्पितृलोके चरति।
यत्पितृभ्यः करोति। स ईश्वरः प्रमेतोः। प्राजापत्ययर्चा
पुनरैति। यज्ञो वै प्रजापतिः। यज्ञेनैव सह पुनरैति।
न प्रमायुको भवति। पितृलोके वा एतद्यजमानश्चरति।
यत्पितृभ्यः करोति। स ईश्वर आर्तिमार्तोः। प्रजापतिस्त्वावेनं
तत् उन्नैतुमर्हतीत्याहुः। यत्प्राजापत्ययर्चा पुनरैति।
प्रजापतिरेवैनं तत् उन्नयति। नार्तिमार्च्छति यजमानः॥६५॥

इत्यंश्रुते पद्यन्ते पद्यन्ते पङ्क्ता ऋतवो वर्ततेऽहविः स्यान्नेदीयः स्थ यज्ञो यजमानश्चरति
यत्पितृभ्यः करोति पञ्च च॥

[१०]

देवासुरा अग्नीषोमयोर्देवा वै यथादर्शं देवा वै यदन्यैर्ग्रहैर्ब्रह्मवादिनो नाग्निष्टोमो न सावित्रं

देवस्याहं ताप्यं॑ सप्तान्नहोमानृषदं त्वेन्द्रो वृत्रं॑ हृत्वा दश॥१०॥

देवा॒सुरा वा॒ज्ये॒वैनं॑ तस्मा॑द्वाजपेययाजी देवस्याहं वाजस्यावरुद्धा इन्द्रियमेवास्मिन् ह्रीका
हि पितरः पञ्चषष्टिः॥६५॥

देवा॒सुरा यज॑मानः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके तृतीयः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः ॥

उभये वा एते प्रजापतेरध्यसृज्यन्त। देवाश्चासुराश्च। तान्न व्यजानात्। इमेऽन्य इमेऽन्य इति। स देवान् शुनकरोत्। तान्भ्यषुणोत्। तान्पवित्रेणापुनात्। तान्प्रस्तात्पवित्रस्य व्यगृह्णात्। ते ग्रहा अभवन्। तद्ग्रहाणां ग्रहत्वम्॥१॥

देवता वा एता यजमानस्य गृहे गृह्यन्ते। यद्ग्रहाः। विदुरेन देवाः। यस्यैवं विदुष एते ग्रहा गृह्यन्ते। एषा वै सोमस्याहुतिः। यदुपाशुः। सोमेन देवाः स्तर्पयाणीति खलु वै सोमेन यजते। यदुपाशु जुहोति। सोमेनैव तद्देवाः स्तर्पयति। यद्ग्रहा जुहोति॥२॥

देवा एव तद्देवान्गच्छन्ति। यच्चमसां जुहोति। तेनैवानुरूपेण यजमानः सुवर्गं लोकमेति। किं न्वेतदग्र आसीदित्याहुः। यत्पात्राणीति। इयं वा एतदग्र आसीत्। मृन्मयानि वा एतान्यासन्। तैर्देवा न व्यावृतमगच्छन्। त एतानि दारुमयाणि पात्राण्यपश्यन्। तान्यकुर्वत॥३॥

तैर्वै ते व्यावृतमगच्छन्। यद्दारुमयाणि पात्राणि भवन्ति। व्यावृतमेव तैर्यजमानो गच्छति। यानि दारुमयाणि पात्राणि भवन्ति। अमुमेव तैर्लोकमभिजयति। यानि मृन्मयानि। इममेव तैर्लोकमभिजयति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। काश्चतस्रः

स्था॒लीर्वा॑य॒व्याः॑ सोम॒ग्रह॑णी॒रिति॑। दे॒वा वै पृ॒श्निम॑दुहन्॥४॥

तस्या॑ ए॒ते स्तना॑ आसन्। इ॒यं वै पृ॒श्निः। तामा॑दि॒त्या
आ॑दि॒त्यस्था॒ल्या च॑तु॒ष्पदः॑ प॒शून् दु॑हन्। यदा॑दि॒त्यस्था॒ली
भ॑वति। च॒तु॒ष्पद॑ ए॒व तया॑ प॒शून् यज॑मान इ॒मां दु॑हे।
तामिन्द्र॑ उक्थ्य॒स्था॒ल्येन्द्रि॒यम॑दुहत्। यदु॑क्थ्य॒स्था॒ली भ॑वति।
इन्द्रि॒यमे॒व तया॑ यज॑मान इ॒मां दु॑हे। तां वि॒श्वे दे॒वा
आ॑ग्रयण॒स्था॒ल्योर्ज॑मदुहन्। यदा॑ग्रयण॒स्था॒ली भ॑वति॥५॥

ऊ॒र्जमे॒व तया॑ यज॑मान इ॒मां दु॑हे। तां म॑नु॒ष्या
ध्रु॒वस्था॒ल्याऽऽयु॑रदुहन्। यद्ध्रु॑व॒स्था॒ली भ॑वति। आ॒युरे॒व तया॑
यज॑मान इ॒मां दु॑हे। स्था॒ल्या गृ॒ह्णाति॑। वा॒य॒व्येन॑ जुहोति।
तस्मा॑दन्येन॒ पात्रे॑ण प॒शून् दु॑हन्ति। अ॒न्येन॒ प्रति॑गृह्णन्ति। अथो॑
व्या॒वृ॒तमे॒व तद्यज॑मानो गच्छति॥६॥

ग्र॒हत्वं ग्र॒हां जु॒होत्य॑ कुर्वतादुहन्नाग्रयण॒स्था॒ली भ॑वति नव॑ च॥—————[१]

यु॒व५ सु॒राम॑म॒श्विना॑। नमु॑चा॒वासुरे॑ स॒चा। वि॒पि॒पा॒ना
शु॒भस्प॑ती। इन्द्र॑ कर्म॒ स्वाव॑तम्। पु॒त्रमि॑व पि॒तरा॑व॒श्विनो॑भा।
इन्द्रा॑व॒तं कर्म॑णा द॒सना॑भिः। यत्सु॑रामं॒ व्यपि॑बुः श॒चीभिः॑।
सर॑स्वती॒ त्वा मघ॑वन्नभीष्णात्। अहा॑व्यग्ने॒ ह॒विरा॑स्येते।
सु॒चीव॑ घृ॒तं च॒मू इ॒व सोमः॑॥७॥

वा॒ज॒सनि॑५ र॒यिम॑स्मे सु॒वीर॑म्। प्र॒शस्तं॑ धै॒हि य॒शसं॑
बृ॒हन्त॑म्। यस्मि॑न्न॒श्वा॑स ऋष॒भास॑ उ॒क्षणः॑। व॒शा मे॒षा

अवसृष्टास आहुताः। कीलालपे सोमपृष्ठाय वेधसे। हृदा
मतिं जनय चारुमग्नये। नाना हि वा देवहितं सदो मितम्।
मा सःसृक्षाथां परमे व्योमन्। सुरा त्वमसि शुष्मिणी सोमं
एषः। मा मां हिंसीः स्वां योनिमाविशन्॥८॥

यदत्र शिष्टं रसिनः सुतस्य। यदिन्द्रो अपिबुच्छर्चीभिः। अहं
तदस्य मनसा शिवेन। सोमं राजानमिह भक्षयामि। द्वे सुती
अश्रुणवं पितृणाम्। अहं देवानामुत मर्त्यानाम्। ताभ्यामिदं
विश्वं भुवं समेति। अन्तरा पूर्वमपरं च केतुम्। यस्ते देव
वरुण गायत्रछन्दाः पाशः। तं त एतेनाव यजे॥९॥

यस्ते देव वरुण त्रिष्टुप्छन्दाः पाशः। तं त एतेनाव यजे। यस्ते
देव वरुण जगतीछन्दाः पाशः। तं त एतेनाव यजे। सोमो वा
एतस्य राज्यमादत्ते। यो राजा सत्राज्यो वा सोमैन् यजते।
देवसुवामेतानि हवींषि भवन्ति। एतावन्तो वै देवानां
सुवाः। त एवास्मै सवान्प्रयच्छन्ति। त एनं पुनः सुवन्ते
राज्याय। देवसू राजा भवति॥१०॥

सोमं आविशन् यजे राज्यायेकं च॥ [२]

उदस्थाद्देव्यदितिर्विश्वरूपी। आयुर्यज्ञपतावधात्। इन्द्राय
कृण्वती भागम्। मित्राय वरुणाय च। इयं वा
अग्निहोत्री। इयं वा एतस्य निषीदति। यस्याग्निहोत्री
निषीदति। तामुत्थापयेत्। उदस्थाद्देव्यदितिरिति। इयं वै
देव्यदितिः॥११॥

इ॒मामे॒वास्मा॒ उत्था॑पयति। आयु॑र्य॒ज्ञप॑तावधा॒दित्या॑ह।
 आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधाति। इन्द्रा॑य कृ॒ण्वती॑ भा॒गं मि॒त्राय॑
 वरु॑णाय चेत्या॑ह। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। अव॑र्ति वा ए॒षैतस्य॑
 पा॒प्मानं॑ प्रति॒ख्याय॑ निषी॑दति। यस्या॑ग्नि॒होत्र्यु॑पसृष्टा
 नि॒षीद॑ति। तां दु॒ग्ध्वा ब्रा॑ह्म॒णाय॑ दद्यात्। यस्या॑न्नं नाद्यात्।
 अव॑र्तिमे॒वास्मि॑न्पा॒प्मानं॑ प्रतिमु॒ञ्चति॥१२॥

दु॒ग्ध्वा द॑दाति। न ह्यदृ॑ष्टा दक्षि॑णा दी॒यते॑। पृथि॒वीं वा ए॒तस्य॑
 पयः॑ प्रवि॑शति। यस्या॑ग्नि॒होत्रं॑ दु॒ह्यमा॑न॒ः॒ स्कन्द॑ति। यद॒द्य
 दु॒ग्धं पृथि॒वीम॑सक्त। यदोष॑धीर॒प्यसं॑र॒द्यदा॑पः। पयो॑ गृ॒हेषु॑
 पयो॑ अ॒घ्निया॑सु। पयो॑ व॒त्सेषु॑ पयो॑ अस्तु तन्मयी॒त्याह॑।
 पय॑ ए॒वात्म॑न्गृ॒हेषु॑ प॒शुषु॑ धत्ते। अ॒प उप॑सृजति॥१३॥

अ॒द्भिरे॒वैन॑दाप्रोति। यो वै य॒ज्ञस्यार्ते॑ नाना॑र्त॒ः स॒ सृज॑ति।
 उ॒भे वै ते तर्ह्या॑र्च्छ॒तः। आ॒र्च्छ॑ति खलु॒ वा ए॒तद॑ग्नि॒होत्र॑म्।
 यदु॒ह्यमा॑न॒ः॒ स्कन्द॑ति। यद॑भिदु॒ह्यात्। आ॒र्ते नाना॑र्त॒ य॒ज्ञस्य॑
 स॒ सृजे॑त्। तदे॒व या॒दृक्की॒दृक्क॑ होत॒व्यम्। अथा॒न्यां दु॒ग्ध्वा
 पुन॑र्होत॒व्यम्। अना॑र्तेनै॒वार्त॑ य॒ज्ञस्य॑ निष्क॑रोति॥१४॥

यद्यु॒द्धुत॑स्य॒ स्कन्द॑त्। यत्ततोऽ॒हुत्वा॑ पुन॑रे॒यात्। य॒ज्ञं
 वि॒च्छि॑न्ध्यात्। यत्र॒ स्कन्द॑त्। तन्नि॒षद्य॑ पुन॑र्गृ॒ह्णीया॑त्।
 यत्रै॒व स्कन्द॑ति। तत॑ ए॒वैन॑त्पुन॑र्गृ॒ह्णाति॑। तदे॒व या॒दृक्की॒दृक्क॑
 होत॒व्यम्। अथा॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। अना॑र्तेनै॒वार्त॑

यज्ञस्य निष्करोति॥१५॥

वि वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते। यस्याग्निहोत्रेऽधिश्चिते श्वाऽन्तरा
धावन्ति। रुद्रः खलु वा एषः। यदग्निः। यद्गामन्वत्या
वर्तयेत्। रुद्राय पशूनपि दध्यात्। अपशुर्यजमानः स्यात्।
यदपोऽन्वतिषिञ्चेत्। अनाद्यमग्नेरापः। अनाद्यमाभ्यामपि
दध्यात्। गार्हपत्याद्भस्मादाय। इदं विष्णुर्विचक्रम इति
वैष्णव्यर्चाऽऽहवनीयाद्धृत्सयन्नुद्धरेत्। यज्ञो वै विष्णुः।
यज्ञेनैव यज्ञः सन्तनोति। भस्मना पदमपि वपति
शान्त्यै॥१६॥

वै देव्यदितिर्मुञ्चति सृजति करोति करोत्याभ्यामपि दध्यात् पञ्च च॥—————[३]

नि वा एतस्याहवनीयो गार्हपत्यं कामयते। निगार्हपत्य
आहवनीयम्। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभि निम्रोचति। दर्भेण
हिरण्यं प्रबद्धं पुरस्ताद्धरेत्। अथाग्निम्। अथाग्निहोत्रम्।
यद्धिरण्यं पुरस्ताद्धरति। ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेवैनं
पश्यन्नुद्धरति। यदग्निं पूर्वं हरत्यथाग्निहोत्रम्॥१७॥

भागधेयेनैवेनं प्रणयति। ब्राह्मण आर्षेय उद्धरेत्।
ब्राह्मणो वै सर्वा देवताः। सर्वाभिरेवैनं देवताभिरुद्धरति।
अग्निहोत्रमुपसाद्यातमितोरासीत। व्रतमेव हृतमनु
म्रियते। अन्तं वा एष आत्मनो गच्छति। यस्ताम्यति।
अन्तमेष यज्ञस्य गच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभि
निम्रोचति॥१८॥

पुनः समन्य जुहोति। अन्तेनैवान्तं यज्ञस्य निष्करोति।
वरुणो वा एतस्य यज्ञं गृह्णाति। यस्याग्निमनुद्धृतं
सूर्योऽभि निम्रोचति। वारुणं चरुं निर्वपेत्। तेनैव यज्ञं
निष्क्रीणीते। नि वा एतस्याहवनीयो गार्हपत्यं कामयते। नि
गार्हपत्य आहवनीयम्। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभ्युदेति।
चतुर्गृहीतमाज्यं पुरस्ताद्धरेत्॥१९॥

अथाग्निम्। अथाग्निहोत्रम्। यदाज्यं पुरस्ताद्धरति। एतद्वा
अग्नेः प्रियं धाम। यदाज्यम्। प्रियेणैवैनं धाम्ना समर्धयति।
यदग्निं पूर्वं हरत्यथाग्निहोत्रम्। भागधेयेनैवैनं प्रणयति।
ब्राह्मण आर्षेय उद्धरेत्। ब्राह्मणो वै सर्वा देवताः॥२०॥

सर्वाभिरैवैनं देवताभिरुद्धरति। पराची वा एतस्मै व्युच्छन्ती
व्युच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतं सूर्योऽभ्युदेति। उषाः केतुना
जुषताम्। यज्ञं देवेभिरिन्वितम्। देवेभ्यो मधुमत्तम् स्वाहेति
प्रत्यङ्घ्रिषद्याज्येन जुहुयात्। प्रतीचीमेवास्मै विवासयति।
अग्निहोत्रमुपसाद्यातमितोरासीत्। व्रतमेव हृतमनु म्रियते।
अन्तं वा एष आत्मनो गच्छति॥२१॥

यस्ताम्यति। अन्तमेष यज्ञस्य गच्छति। यस्याग्निमनुद्धृतं
सूर्योऽभ्युदेति। पुनः समन्य जुहोति। अन्तेनैवान्तं यज्ञस्य
निष्करोति। मित्रो वा एतस्य यज्ञं गृह्णाति। यस्याग्निमनुद्धृतं
सूर्योऽभ्युदेति। मैत्रं चरुं निर्वपेत्। तेनैव यज्ञं निष्क्रीणीते।

यस्याहवनीयेऽनुद्वाते गार्हपत्य उद्वायेत्॥२२॥

यदाहवनीयमनुद्वाप्य गार्हपत्यं मन्थेत्। विच्छिन्द्यात्।
भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। यद्वै यज्ञस्य वास्तव्यं क्रियते। तदनु
रुद्रोऽवचरति। यत्पूर्वमन्ववस्येत्। वास्तव्यमग्निमुपासीत।
रुद्रोऽस्य पशून्धातुकः स्यात्। आहवनीयमुद्वाप्य। गार्हपत्यं
मन्थेत्॥२३॥

इतः प्रथमं जज्ञे अग्निः। स्वाद्योनेरधि जातवेदाः।
स गायत्रिया त्रिष्टुभा जगत्या। देवेभ्यो हव्यं वहतु
प्रजानन्निति। छन्दोभिरेवैनः स्वाद्योनेः प्रजनयति।
गार्हपत्यं मन्थति। गार्हपत्यं वा अन्वाहिताग्नेः पशव उप
तिष्ठन्ते। स यदुद्वायति। तदनु पशवोऽप क्रामन्ति। इषे
र्य्यै रमस्व॥२४॥

सहसे द्युम्नाय। ऊर्जेऽपत्यायेत्याह। पशवो वै रयिः।
पशून्वास्मै रमयति। सारस्वतौ त्वोत्सौ समिन्धातामित्याह।
ऋक्सामे वै सारस्वतावुत्सौ। ऋक्सामाभ्यामेवैनः
समिन्धे। सम्राडसि विराडसीत्याह। रथन्तरं वै सम्राट्।
बृहद्विराट्॥२५॥

ताभ्यामेवैनः समिन्धे। वज्रो वै चक्रम्। वज्रो वा एतस्य
यज्ञं विच्छिनत्ति। यस्यानो वा रथो वाऽन्तराऽग्नी याति।
आहवनीयमुद्वाप्य। गार्हपत्यादुद्धरेत्। यदग्ने पूर्व प्रभृतं पदं

हि तै। सूर्यस्य रश्मीनन्वाततानं। तत्र रयिष्ठामनु सं भैरैतम्।
सं नः सृज सुमत्या वाजवत्येति॥२६॥

पूर्वेणैवास्य यज्ञेन यज्ञमनु सन्तनोति। त्वमग्ने सप्रथा
असीत्याह। अग्निः सर्वा देवताः। देवताभिरेव यज्ञः
सन्तनोति। अग्नये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्।
अग्निमेव पथिकृतं स्वेन भागधेयेनोपधावति। स एवैनं
यज्ञियं पन्थामपि नयति। अनङ्घ्रिन्दक्षिणा। वही ह्येष
समृद्धौ॥२७॥

हृत्यथाग्निहोत्रं निम्रोचति हरेद्देवतां गच्छत्युद्वायेन्मन्थेद्रमस्व बृहद्विराडिति नवं च (नि वै
पूर्वं त्रीणि निम्रोचति दर्भेण यद्विरण्यमग्निहोत्रं पुनर्वरुणो वारुणं नि वा एतस्याभ्युदेति
चतुर्गृहीतमाज्यं यदाज्यं पराच्युषाः पुनर्मित्रो मैत्रं यस्याहवनीयेऽनुद्वाते गार्हपत्यो यद्वे
मन्थेदुद्धरेत्॥)॥

[४]

यस्य प्रातः सवने सोमोऽतिरिच्यते। माध्यं दिनं सवनं
कामयमानोऽभ्यतिरिच्यते। गौर्धयति मरुतामिति धयद्वतीषु
कुर्वन्ति। हिनस्ति वै सन्ध्यधीतम्। सन्धीव खलु वा
एतत्। यत्सवनस्यातिरिच्यते। यद्वयद्वतीषु कुर्वन्ति। सन्धेः
शान्त्यै। गायत्रं सामं भवति पञ्चदशः स्तोमः। तेनैव प्रातः
सवनान्नयन्ति॥२८॥

मरुत्वतीषु कुर्वन्ति। तेनैव माध्यं दिनात्सवनान्नयन्ति।
होतुश्चमसमनूत्रयन्ते। होताऽनु शंसति। मध्यत एव यज्ञः

स॒माद॑धाति। यस्य॒ मा॒ध्यं दिने॒ स॒र्व॒ने सोमो॑ऽति॒रिच्य॑ते।
आ॒दि॒त्यं तृ॒तीय॑स॒र्व॒नं का॒मय॑मानोऽभ्यति॒रिच्य॑ते। गौ॒रि॒वी॒तः
सा॒मं भ॑वति। अति॒रिक्तं॒ वै गौ॒रि॒वी॒तम्। अति॒रिक्तं॒
यत्स॒र्व॒न॒स्याति॒रिच्य॑ते॥ २९॥

अति॒रिक्त॑स्य॒ शान्त्यै॑। ब॒ण्म॒हाः अ॑सि सूर्येति॑ कुर्वन्ति।
यस्यै॒वादि॒त्यस्य॒ स॒र्व॒नस्य॒ कामे॑नाति॒रिच्य॑ते। तेनै॒वैनं॒
का॒मेन॑ सम॒र्धय॑न्ति। गौ॒रि॒वी॒तः सा॒मं भ॑वति। तेनै॒व
मा॒ध्यं दि॒नात्स॒र्व॒नान्न॑यन्ति। स॒प्त॒द॒शः स्तोमः॑। तेनै॒व
तृ॒तीय॑स॒र्व॒नान्न॑यन्ति। होतुं॑श्चम॒सम॑नून्नयन्ते। होताऽनुं॑
शः॒सति॥ ३०॥

म॒ध्य॒त ए॒व य॒ज्ञः स॒माद॑धाति। यस्य॒ तृ॒तीय॑स॒र्व॒ने
सोमो॑ऽति॒रिच्य॑ते। उ॒क्थ्यं कुर्वी॑त। यस्यो॒क्थ्येऽति॒रिच्य॑ते।
अ॒ति॒रा॒त्रं कुर्वी॑त। यस्या॒ति॒रा॒त्रेऽति॒रिच्य॑ते। तत्त्वै॑ दु॒ष्प्र॒ज्ञान॑म्।
यज॑मानं॒ वा ए॒तत्प॒शव॑ आ॒साह्य॑यन्ति। बृ॒हत्सा॒मं भ॑वति।
बृ॒हद्वा इ॒माँल्लो॒का॒न्दा॑धार। बा॒र्ह॒ताः प॒शवः॑। बृ॒ह॒तै॒वास्मै॑
प॒शून्दा॑धार। शि॒पि॒वि॒ष्ट॒व॒तीषु॑ कुर्वन्ति। शि॒पि॒वि॒ष्टो वै
दे॒वानां॑ पु॒ष्टम्। पु॒ष्ट्यै॒वैनः॑ सम॒र्धय॑न्ति। होतुं॑श्चम॒सम॑नून्नयन्ते।
होताऽनुं॑शः॒सति॥ म॒ध्य॒त ए॒व य॒ज्ञः स॒माद॑धाति॥ ३१॥

यन्ति॑ स॒र्व॒न॒स्याति॒रिच्य॑ते शः॒सति॑ दाधाराष्टो च॥ [५]

ए॒कै॒को वै ज॒न॒ता॒यामि॒न्द्रः। ए॒कं वा ए॒ता॒वि॒न्द्रम॒भि
सः॑ सु॒नुतः॑। यौ द्वौ सः॑ सु॒नुतः॑। प्र॒जाप॑ति॒र्वा ए॒ष

वितायते। यद्यज्ञः। तस्य ग्रावाणो दन्ताः। अन्यतरं
वा एते सः सुन्वतोर्निर्बप्सति। पूर्वेणोपसृत्या देवता
इत्याहुः। पूर्वोपसृतस्य वै श्रेयान्भवति। एतिवन्त्याज्यानि
भवन्त्यभिजित्यै॥ ३२॥

मरुत्वतीः प्रतिपदः। मरुतो वै देवानामपराजितमायतनम्।
देवानामेवापराजित आयतने यतते। उभे बृहद्रथन्तरे भवतः।
इयं वाव रथन्तरम्। असौ बृहत्। आभ्यामेवैनमन्तरैति।
वाचश्च मनसश्च। प्राणाच्चापानाच्च। दिवश्च पृथिव्याश्च॥ ३३॥

सर्वस्माद्वित्ताद्वेद्यात्। अभिवर्तो ब्रह्मसामं भवति।
सुवर्गस्य लोकस्याभिवृत्त्यै। अभिजिद्धवति। सुवर्गस्य
लोकस्याभिजित्यै। विश्वजिद्धवति। विश्वस्य जित्यै। यस्य
भूयांसो यज्ञक्रतव इत्याहुः। स देवता वृद्ध इति।
यद्यग्निष्टोमः सोमः परस्तात्स्यात्॥ ३४॥

उक्थ्यं कुर्वीत। यद्युक्थः स्यात्। अतिरात्रं कुर्वीत।
यज्ञक्रतुभिरेवास्य देवता वृद्धे। यो वै छन्दोभिरभिभवति। स
सः सुन्वतोर्भिभवति। संवेशाय त्वोपवेशाय त्वेत्याह।
छन्दांसि वै संवेश उपवेशः। छन्दोभिरेवास्य
छन्दांस्यभिभवति। इष्टर्गो वा ऋत्विजामध्वर्युः॥ ३५॥

इष्टर्गः खलु वै पूर्वोऽर्ष्टुः क्षीयते। प्राणापानौ मृत्योर्मा
पातमित्याह। प्राणापानयोरेव श्रयते। प्राणापानौ मा

माहासिष्टमित्याह। नैनं पुराऽऽयुषः प्राणापानौ जहितः।
आर्तिं वा एते नियन्ति। येषां दीक्षितानां प्रमीयते। तं
यदववर्जयुः। क्रूरकृतमिवैषां लोकः स्यात्। आहर दहेति
ब्रूयात्॥ ३६॥

तं दक्षिणतो वेद्यै निधाय। सर्पराज्ञिया ऋग्भिः स्तुयुः। इयं
वै सर्पतो राज्ञी। अस्या एवैनं परिददति। व्यृद्धं तदित्याहुः।
यत्स्तुतमननुशस्तमिति। होता प्रथमः प्राचीनावीती
मार्जालीयं परीयात्। यामीरनुब्रुवन्। सर्पराज्ञीनां कीर्तयेत्।
उभयोरेवैनं लोकयोः परिददति॥ ३७॥

अथो धुवन्त्येवैनम्। अथो न्येवास्मै हुवते। त्रिः परियन्ति। त्रयं
इमे लोकाः। एभ्य एवैनं लोकेभ्यो धुवते। त्रिः पुनः परियन्ति।
षट्त्वम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवैनं धुवते। अग्न आयूँषि
पवस इति प्रतिपदं कुर्वीरन्। रथन्तरसामैषाँ सोमः स्यात्।
आयुरेवात्मन्दधते। अथो पाप्मानमेव विजहतो यन्ति॥ ३८॥

अभिजित्ये पृथिव्याश्च स्यादध्वर्युर्ब्रूयाल्लोकयोः परिददति कुर्वीरं स्त्रीणि च॥—————[६]

असुर्यं वा एतस्माद्वर्णं कृत्वा। पशवो वीर्यमपं क्रामन्ति।
यस्य यूपो विरोहति। त्वाष्ट्रं बहुरूपमालभेत। त्वष्टा वै
रूपाणामीशे। य एव रूपाणामीशे। सोऽस्मिन्पशून् वीर्यं
यच्छति। नास्मात्पशवो वीर्यमपं क्रामन्ति। आर्तिं वा एते

नियन्ति। येषां दीक्षितानामग्निरुद्धायति॥३९॥

यदाहवनीयं उद्धायैत्। यत्तं मन्थेत्। विच्छिन्द्यात्।
भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। यदाहवनीयं उद्धायैत्। आग्नीध्रादुद्धरेत्।
यदाग्नीध्र उद्धायैत्। गार्हपत्यादुद्धरेत्। यद्गार्हपत्य उद्धायैत्।
अत एव पुनर्मन्थेत्॥४०॥

अत्र वाव स निलयते। यत्र खलु वै निलीनमुत्तमं पश्यन्ति।
तदेनमिच्छन्ति। यस्माद्गारो रुद्धायैत्। तस्यारणीं कुर्यात्।
क्रुमुकमपि कुर्यात्। एषा वा अग्नेः प्रिया तनूः। यत्क्रुमुकः।
प्रिययैवैनं तनुवा समर्धयति। गार्हपत्यं मन्थति॥४१॥

गार्हपत्यो वा अग्रेयोनिः। स्वादेवैनं योनेर्जनयति।
नास्मै भ्रातृव्यं जनयति। यस्य सोमं उपदस्येत्।
सुवर्णं हिरण्यं द्वेधा विच्छिद्य। ऋजीषेऽन्यदाधूनुयात्।
जुहुयादन्यत्। सोममेवाभिषुणोति। सोमं जुहोति। सोमस्य
वा अभिषूयमाणस्य प्रिया तनूरुदक्रामत्॥४२॥

तत्सुवर्णं हिरण्यमभवत्। यत्सुवर्णं हिरण्यं कुर्वन्ति।
प्रिययैवैनं तनुवा समर्धयन्ति। यस्याक्रीतं सोममपहरैयुः।
क्रीणीयादेव। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यस्य क्रीतमपहरैयुः।
आदारांश्च फाल्गुनानि चाभिषुणुयात्। गायत्री यं
सोममाहरत्। तस्य योऽंशुः पराऽपतत्॥४३॥

त आदारा अभवन्। इन्द्रो वृत्रमहन्। तस्य वल्कः

परा॑ऽपतत्। तानि॑ फाल्गुनान्य॑भवन्। प॒शवो॑ वै फाल्गु॑नानि॑।
प॒शवः॑ सोमो॑ राजा॑। यदा॑दारा॑श्च॑ फाल्गु॑नानि॑ चाभिषु॑णोति॑।
सोम॑मे॒व राजा॑नम॒भिषु॑णोति॑। श्रु॒तेन॑ प्रातः सव॒ने श्री॑णीयात्।
द॒ध्ना म॒ध्यं दि॒ने॥४४॥

नी॒तमि॒श्रेण॑ तृतीयसव॒ने। अ॒ग्नि॒ष्टोमः॑ सोमः॑ स्याद्रथन्त॒रसा॑मा।
य ए॒वर्त्विजो॑ वृ॒ताः स्युः। त ए॑नं याजयेयुः। एकां॑ गां
दक्षि॑णां दद्या॒त्तेभ्य॑ ए॒व। पुनः॑ सोमं॑ क्रीणीयात्। य॒ज्ञेनै॒व
तद्य॑ज्ञमिच्छति। सै॒व ततः॑ प्रायश्चित्तिः। सर्वा॑भ्यो वा ए॒ष
दे॒वता॑भ्यः सर्वे॑भ्यः पृ॒ष्ठेभ्य॑ आ॒त्मान॑मागुरते। यः स॒त्राया॑गुरते॑।
ए॒तावा॑न्खलु॒ वै पु॑रुषः। याव॑दस्य वि॒त्तम्। स॒र्ववे॑द॒सेन॑ यजेत।
सर्व॑पृष्ठोऽस्य॒ सोमः॑ स्यात्। सर्वा॑भ्य ए॒व दे॒वता॑भ्यः सर्वे॑भ्यः
पृ॒ष्ठेभ्य॑ आ॒त्मानं॑ निष्क्रीणीते॥४५॥

उद्धारयति मन्थेन्मन्थत्यक्रामत्पराऽपतन्मध्यन्दिन आगुरते पञ्च च॥—————[७]

पव॑मानः सुव॒र्जनः॑। प॒वित्रे॑ण विच॑र्षणिः। यः पो॒ता स पु॑नातु
मा। पु॒नन्तु॑ मा दे॒वज॑नाः। पु॒नन्तु॑ मन॑वो धि॒या। पु॒नन्तु॑ विश्वं
आ॒यवः॑। जा॒तवे॑दः प॒वित्र॑वत्। प॒वित्रे॑ण पु॒नाहि॑ मा। शु॒क्रेण॑
दे॒व दी॑द्यत्। अ॒ग्ने क्र॑त्वा॒ क्रतू॑ रनु॥४६॥

यत्ते॑ प॒वित्र॑म॒र्चिषि॑। अ॒ग्ने वि॑त॒तम॑न्तरा। ब्र॒ह्म ते॑न पुनीमहे।
उ॒भाभ्यां॑ दे॒व स॑वितः। प॒वित्रे॑ण स॒वेन॑ च। इ॒दं ब्र॒ह्म पु॑नीमहे।
वै॒श्वदे॒वी पु॑न॒ती दे॒व्यागा॑त्। यस्यै॑ ब॒ह्वीस्त॑नुवो वी॒तप॑ष्ठाः। तया॑

मदन्तः सध॒माद्यै॑षु। व॒यꣳ स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्॥४७॥

वै॒श्वान॒रो र॒श्मिभि॑र्मा पुनातु। वातः प्रा॒णेनै॑षि॒रो म॑यो॒भूः।
द्यावा॑पृथि॒वी प॑यसा पयो॑भिः। ऋ॒ताव॑री य॒ज्ञियै॑ मा पुनीताम्।
बृ॒हद्भिः॑ स॒वित॒स्तृभिः॑। व॒र्षिष्ठै॑र्दे॒व म॑न्म॒भिः। अ॒ग्ने दक्षैः॑ पुनाहि
मा। येन॑ दे॒वा अपु॑नत। येनाऽऽपो॑ दि॒व्यं क॑शः। तेन॑ दि॒व्येन॒
ब्र॒ह्म॑णा॥४८॥

इ॒दं ब्र॒ह्म पु॑नीमहे। यः पा॑वमा॒नीर॒ध्येति॑। ऋषि॑भिः स॒म्भृत॑ꣳ
रस॑म्। स॒र्वꣳ स पू॑तम॒श्नाति॑। स्व॒दितं॑ मा॒तरि॑श्व॒ना।
पा॑वमा॒नीर्यो अ॒ध्येति॑। ऋषि॑भिः स॒म्भृत॑ꣳ रस॑म्। तस्मै॒
स॒रस्व॑ती दु॒हे। क्षी॒रꣳ स॒र्पिर्मधू॑दकम्। पा॑वमा॒नीः
स्व॒स्त्यय॑नीः॥४९॥

सु॒दुघा॑ हि प॒यस्व॑तीः। ऋषि॑भिः स॒म्भृतो॑ रसः। ब्रा॒ह्म॒णेष्व॑मृतꣳ
हि॒तम्। पा॑वमा॒नीर्दि॑शन्तु नः। इ॒मं लो॑कमथो अ॒मुम्।
का॒मा॒न्त॒सम॑र्धयन्तु नः। दे॒वीर्दे॒वैः स॒माभृ॑ताः। पा॑वमा॒नीः
स्व॒स्त्यय॑नीः। सु॒दुघा॑ हि घृ॒तश्चु॑तः। ऋषि॑भिः स॒म्भृतो॑
रसः॥५०॥

ब्रा॒ह्म॒णेष्व॑मृतꣳ हि॒तम्। येन॑ दे॒वाः प॒वित्रे॑ण। आ॒त्मानं॑ पु॒नते॑
सदा॑। तेन॑ स॒हस्र॑धा॒रेण॑। पा॑वमा॒न्यः पु॑नन्तु मा। प्रा॒जाप॑त्यं
प॒वित्र॑म्। श॒तो॒द्यामꣳ हि॒र॒ण्मय॑म्। तेन॑ ब्र॒ह्म॒विदो॑ व॒यम्। पू॑तं
ब्र॒ह्म पु॑नीमहे। इन्द्रः सु॒नी॒ती स॒ह मा पु॑नातु। सोमः स्व॒स्त्या
वरु॑णः स॒मी॒च्या। य॒मो रा॒जा प्र॑मृ॒णाभिः॑ पुनातु मा। जा॒तवे॑दा

मोर्जयन्त्या पुनातु॥५१॥

अनुं रयीणां ब्रह्मणा स्वस्त्ययनीः सुदुघा हि घृतश्चतु ऋषिभिः सम्भृतो रसः पुनातु त्रीणि
च॥

[८]

प्रजा वै सत्रमासत तपस्तप्यमाना अजुह्वतीः। देवा
अपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधाम्। तमुपोदतिष्ठन्तम-
जुहवुः। तेनार्धमास ऊर्जमवारुन्धत। तस्मादर्धमासे देवा
इज्यन्ते। पितरौऽपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधाम्।
तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः। तेन मास्यूर्जमवारुन्धत।
तस्मान्मासि पितृभ्यः क्रियते। मनुष्या अपश्यञ्चमसं
घृतस्य पूर्णं स्वधाम्॥५२॥

तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः। तेन द्वयीमूर्जमवारुन्धत।
तस्माद्विरहो मनुष्येभ्य उपह्रियते। प्रातश्च सायं च।
पशवोऽपश्यञ्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधाम्। तमुपोदतिष्ठन्त-
मजुहवुः। तेन त्रयीमूर्जमवारुन्धत। तस्मात्रिरहः पशवः
प्रेरते। प्रातः सङ्गवे सायम्। असुरा अपश्यञ्चमसं घृतस्य
पूर्णं स्वधाम्॥५३॥

तमुपोदतिष्ठन्तमजुहवुः। तेन संवत्सर ऊर्जमवारुन्धत।
ते देवा अमन्यन्त। अमी वा इदमभूवन्। यद्वयं स्म
इति। त एतानि चातुर्मास्यान्यपश्यन्। तानि निरवपन्।
तैरेवैषान्तामूर्जमवृञ्जत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः॥५४॥
यद्यजते। यामेव देवा ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे।

यत्पितृभ्यः करोति। यामेव पितर ऊर्जमवारुन्धत।
तान्तेनावरुन्धे। यदावसथेऽन्नं हरन्ति। यामेव मनुष्या
ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। यद्वक्षिणां ददाति॥५५॥

यामेव पशव ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। यच्चातुर्मास्यैर्यजते।
यामेवासुरा ऊर्जमवारुन्धत। तान्तेनावरुन्धे। भवत्यात्मना।
परास्य भ्रातृव्यो भवति। विराजो वा एषा विक्रान्तिः।
यच्चातुर्मास्यानि। वैश्वदेवेनास्मिँल्लोके प्रत्यतिष्ठत्।
वरुणप्रघासैरन्तरिक्षे। साकमेधैरमुष्मिँल्लोके। एष ह
त्वावैतत्सर्वं भवति। य एवं विद्वाश्चातुर्मास्यैर्यजते॥५६॥

मनुष्या अपश्यश्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधामसुग अपश्यश्चमसं घृतस्य पूर्णं स्वधामसुग
ददात्यतिष्ठच्चत्वारि च॥ [९]

अग्निर्वाव संवत्सरः। आदित्यः परिवत्सरः। चन्द्रमा
इदावत्सरः। वायुरनुवत्सरः। यद्वैश्वदेवेन यजते। अग्निमेव
तत्संवत्सरमाप्नोति। तस्माद्वैश्वदेवेन यजमानः। संवत्सरीणां
स्वस्तिमाशास्तु इत्याशासीत। यद्वरुणप्रघासैर्यजते।
आदित्यमेव तत्परिवत्सरमाप्नोति॥५७॥

तस्माद्वरुणप्रघासैर्यजमानः। परिवत्सरीणां स्वस्तिमाशास्तु
इत्याशासीत। यत्साकमेधैर्यजते। चन्द्रमसमेव तदिदावत्सर-
माप्नोति। तस्मात्साकमेधैर्यजमानः। इदावत्सरीणां
स्वस्तिमाशास्तु इत्याशासीत। यत्पितृयज्ञेन यजते। देवानेव

तदन्ववस्यति। अथवा अस्य वायुश्चानुवत्सरश्चाप्रीता-
वुच्छिष्येते। यच्छुनासीरीयेण यजते॥५८॥

वायुमेव तदनुवत्सरमाप्नोति। तस्माच्छुनासीरीयेण
यजमानः। अनुवत्सरीणां स्वस्तिमाशास्त इत्याशासीत।
संवत्सरं वा एष ईप्सतीत्याहुः। यश्चातुर्मास्यैर्यजत इति।
एष ह त्वै संवत्सरमाप्नोति। य एवं विद्वांश्चातुर्मास्यैर्यजते।
विश्वे देवाः समयजन्त। तैऽग्निमेवायजन्त। त एतं
लोकमजयन्॥५९॥

यस्मिन्नाग्निः। यद्वैश्वदेवेन यजते। एतमेव लोकं जयति।
यस्मिन्नाग्निः। अग्नेरेव सायुज्यमुपैति। यदा वैश्वदेवेन
यजते। अथ संवत्सरस्य गृहपतिमाप्नोति। यदा संवत्सरस्य
गृहपतिमाप्नोति। अथ सहस्रयाजिनमाप्नोति। यदा
सहस्रयाजिनमाप्नोति॥६०॥

अथ गृहमेधिनमाप्नोति। यदा गृहमेधिनमाप्नोति।
अथाग्निर्भवति। यदाग्निर्भवति। अथ गौर्भवति। एषा
वै वैश्वदेवस्य मात्रा। एतद्वा एतेषामवमम्। अतोतो वा
उत्तराणि श्रेयांसि भवन्ति। यद्विश्वे देवाः समयजन्त।
तद्वैश्वदेवस्य वैश्वदेवत्वम्॥६१॥

अथादित्यो वरुणः राजानं वरुणप्रघासैर्यजत। स
एतं लोकमजयत्। यस्मिन्नादित्यः। यद्वरुणप्रघासैर्यजते।
एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्नादित्यः। आदित्यस्यैव

सायुज्यमुपैति। यदादित्यो वरुणः राजानं वरुणप्रघासै-
रयजत। तद्वरुणप्रघासानां वरुणप्रघासत्वम्। अथ सोमो
राजा छन्दांसि साकमेधैरयजत॥६२॥

स एतं लोकमजयत्। यस्मिंश्चन्द्रमा विभाति।
यत्साकमेधैरयजते। एतमेव लोकं जयति। यस्मिंश्चन्द्रमा
विभाति। चन्द्रमस एव सायुज्यमुपैति। सोमो वै
चन्द्रमाः। एष ह त्वे साक्षात्सोमं भक्षयति। य एवं
विद्वान्त्साकमेधैरयजते। यत्सोमश्च राजा छन्दांसि च
समैधन्त॥६३॥

तत्साकमेधानां साकमेधत्वम्। अथर्तवः पितरः प्रजापतिं
पितरं पितृयज्ञेनायजन्त। त एतं लोकमजयन्। यस्मिन्नृतवः।
यत्पितृयज्ञेन यजते। एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्नृतवः।
ऋतूनामेव सायुज्यमुपैति। यदृतवः पितरः प्रजापतिं पितरं
पितृयज्ञेनायजन्त। तत्पितृयज्ञस्य पितृयज्ञत्वम्॥६४॥

अथौषधय इमं देवं त्र्यम्बकैरयजन्त प्रथेमहीति। ततो वै
ता अप्रथन्त। य एवं विद्वांस्त्र्यम्बकैरयजते। प्रथते प्रजयां
पशुभिः। अथ वायुः परमेष्ठिनं शुनासीरीयेणायजत। स
एतं लोकमजयत्। यस्मिन्वायुः। यच्छुनासीरीयेण यजते।
एतमेव लोकं जयति। यस्मिन्वायुः॥६५॥

वायोरेव सायुज्यमुपैति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। प्र
चातुर्मास्ययाजी मीयता (३) न प्रमीयता (३) इति।

जीवन्वा ए॒ष ऋ॒तून॒प्येति॑। यदि॑ व॒सन्ता॑ प्र॒मीय॑ते। व॒सन्तो
 भ॑वति। यदि॑ ग्री॒ष्मे ग्री॒ष्मः। यदि॑ व॒रुषा॑सु व॒रुषाः॑। यदि॑ श॒रदि॑
 श॒रत्। यदि॑ हेम॑न् हेम॒न्तः। ऋ॒तुर्भू॒त्वा सं॑वत्स॒रम॒प्येति॑।
 सं॑वत्स॒रः प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑ति॒र्वावैषः॑॥६६॥

परिवत्सरमाप्नोति शुनासीरीयेण यजतेऽजयन्त्सहस्रयाजिनमाप्नोति वैश्वदेवत्व९ सांकमेधैरयजत
 समेधन्त पितृयज्ञत्वं जयति यस्मिन्वायुरहेमन्तस्त्रीणि च॥—————[१०]

उ॒भये॑ यु॒व९ सु॒राम॑मुद॒स्थान्नि॒ वै यस्य॑ प्रातः स॒वन् एकै॑कोऽसु॒र्यं प॑व॒मानः॑ प्र॒जा वै
 स॒त्रमा॑सता॒ग्निर्वा॑व सं॒वत्स॒रो द॑श॥१०॥

उ॒भये॑ वा उद॒स्थात्स॒र्वाभि॑र्मध्य॒तोऽत्र॒ वाव॑ ब्रा॒ह्मणे॑ष्वथं गृहमे॒धिन॑९ षट्॒र्थाष्टिः॑॥६६॥

उ॒भये॑ वा वैषः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके चतुर्थः
 प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः ॥

अग्नेः कृत्तिकाः। शुक्रं परस्ताज्ज्योतिरवस्तात्। प्रजापते रोहिणी। आपः परस्तादोषधयोऽवस्तात्। सोमस्येन्वका विततानि। परस्ताद्वयन्तोऽवस्तात्। रुद्रस्य बाहू। मृगयवः परस्ताद्विक्षारोऽवस्तात्। अदित्यै पुनर्वसू। वातः परस्तादार्द्रमवस्तात्॥१॥

बृहस्पतेस्तिष्यः। जुह्वतः परस्ताद्यजमाना अवस्तात्। सर्पाणामाश्रेषाः। अभ्यागच्छन्तः परस्तादभ्यानृत्यन्तोऽवस्तात्। पितृणां मघाः। रुदन्तः परस्तादपभ्रंशोऽवस्तात्। अर्यम्णः पूर्वे फल्गुनी। जाया परस्तादृषभोऽवस्तात्। भगस्योत्तरे। बृहत्तवः परस्ताद्वहमाना अवस्तात्॥२॥

देवस्य सवितुरहस्तः। प्रसवः परस्तात्सनिर्वस्तात्। इन्द्रस्य चित्रा। ऋतं परस्तात्सत्यमवस्तात्। वायोर्निष्ठा व्रततिः। परस्तादसिद्धिरवस्तात्। इन्द्राग्नियोर्विशाखे। युगानि परस्तात्कृषमाणा अवस्तात्। मित्रस्यानूराधाः। अभ्यारोहत्परस्तादभ्यारूढमवस्तात्॥३॥

इन्द्रस्य रोहिणी। शृणत्परस्तात्प्रतिशृणदवस्तात्। निर्ऋत्यै मूलवर्हणी। प्रतिभञ्जन्तः परस्तात्प्रतिशृणन्तोऽवस्तात्। अपां पूर्वा अषाढाः। वर्चः परस्तात्समितिरवस्तात्। विश्वेषां देवानामुत्तराः। अभिजयत्परस्तादभिजितमवस्तात्। विष्णोः

श्रो॒णा पृ॒च्छमा॑नाः। प॒रस्ता॒त्पन्था॑ अवस्ता॑त्॥४॥

वसू॑नाः॒ श्रवि॑ष्ठाः। भू॒तं प॒रस्ता॒द्भूति॑रवस्ता॑त्। इन्द्र॑स्य
श॒तभि॑षक्। वि॒श्वव्य॑चाः प॒रस्ता॑द्वि॒श्वक्षि॑तिरवस्ता॑त्।
अ॒जस्यै॑कपदः पूर्वे॑ प्रोष्ठप॒दाः। वैश्वान॑रं प॒रस्ता॑द्वैश्व॒वासव॑म॒-
वस्ता॑त्। अहे॑र्बुध्नियस्योत्त॑रे। अ॒भिषि॑ञ्चन्तः प॒रस्ता॑दभि॒-
षु॒ण्वन्तो॑ऽवस्ता॑त्। पू॒ष्णो रे॒वती॑। गावः॑ प॒रस्ता॑द्वत्सा
अ॒वस्ता॑त्। अ॒श्विनो॑रश्वयु॒जौ। ग्रामः॑ प॒रस्ता॑त्सेनाऽवस्ता॑त्।
य॒मस्या॑प॒भर॑णीः। अ॒प॒कर्ष॑न्तः प॒रस्ता॑दप॒वह॑न्तोऽवस्ता॑त्।
पूर्णा॑ प॒श्चाद्य॑त्ते दे॒वा अ॒दधुः॑॥५॥

आर्द्रमवस्ताद्वहमाना अवस्ताद्भ्यारूढमवस्तात्पन्था अवस्ताद्वत्सा अवस्तात्पञ्च च॥—[१]

यत्पु॒ण्यं नक्ष॑त्रम्। तद्वद्वु॑र्वीतोपव्युषम्। य॒दा वै सूर्य॑ उ॒देति॑।
अथ॑ नक्ष॑त्रं नैति॑। याव॑न्ति तत्र॒ सूर्यो॑ गच्छे॑त्। यत्र॑ जघ॒न्यं
पश्ये॑त्। ताव॑न्ति कुर्वीत यत्का॒री स्या॑त्। पु॒ण्या॒ह ए॒व कु॑रुते।
ए॒व॒ ह॒ वै य॒ज्ञेषु॑ च श॒तद्यु॑म्नं च मा॒त्स्यो नि॑रवसाय॒यां
च॑कार॥६॥

यो वै न॑क्ष॒त्रिय॑ प्र॒जाप॑तिं वेद॑। उ॒भयो॑रेनं लो॒कयो॑र्विदुः। हस्त॑
ए॒वास्य॑ हस्तः। चि॒त्रा शि॑रः। नि॒ष्ट्या हृ॑दयम्। ऊ॒रू वि॑शा॒खे।
प्र॒ति॒ष्ठाऽनू॑रा॒धाः। ए॒ष वै न॑क्ष॒त्रियः॑ प्र॒जाप॑तिः। य ए॒वं वेद॑।
उ॒भयो॑रेनं लो॒कयो॑र्विदुः॥७॥

अ॒स्मि॒श्चामु॒ष्मि॒श्च। यां का॒मये॑त दु॒हित॑रं प्रि॒या

स्यादिति। तां निष्ठायां दद्यात्। प्रियैव भवति। नेव तु पुनरागच्छति। अभिजिन्नाम् नक्षत्रम्। उपरिष्ठादष्टाढानाम्। अवस्ताच्छ्रोणायै। देवासुराः संयत्ता आसन्। ते देवास्तस्मिन्नक्षत्रेऽभ्यजयन्॥८॥

यदभ्यजयन्। तदभिजितोऽभिजित्वम्। यं कामयेतानप-
ज्यं जयेदिति। तमेतस्मिन्नक्षत्रे यातयेत्। अनपज्यमेव
जयति। पापपराजितमिव तु। प्रजापतिः पशूनसृजत।
ते नक्षत्रं नक्षत्रमुपातिष्ठन्त। ते समावन्त एवाभवन्। ते
रेवतीमुपातिष्ठन्त॥९॥

ते रेवत्यां प्राभवन्। तस्माद्रेवत्यां पशूनां कुर्वीत।
यत्किं चार्वाचीन्५ सोमात्। प्रैव भवन्ति। सुलिलं वा
इदमन्तरासीत्। यदतरन्। तत्तारकाणां तारकत्वम्। यो
वा इह यजते। अमुं स लोकं नक्षते। तन्नक्षत्राणां
नक्षत्रत्वम्॥१०॥

देवगृहा वै नक्षत्राणि। य एवं वेद। गृह्यैव भवति।
यानि वा इमानि पृथिव्याश्चित्राणि। तानि नक्षत्राणि।
तस्मादश्लीलनामश्चित्रे। नावस्येन्न यजेत। यथा पापाहे
कुरुते। तादृगेव तत्। देवनक्षत्राणि वा अन्यानि॥११॥

यमनक्षत्राण्यन्यानि। कृत्तिकाः प्रथमम्। विशाखे उत्तमम्।
तानि देवनक्षत्राणि। अनूराधाः प्रथमम्। अपभरणीरुत्तमम्।
तानि यमनक्षत्राणि। यानि देवनक्षत्राणि। तानि दक्षिणेन

परि॑यन्ति। यानि॑ यमनक्ष॒त्राणि॑॥१२॥

तान्युत्त॑रेण। अन्वे॑षामरा॒त्स्मेति॑। तद॑नूरा॒धाः। ज्ये॒ष्ठमे॑षाम-
वधि॒ष्मेति॑। तज्ये॑ष्ठ॒घ्नी। मूल॑मेषामवृक्षा॒मेति॑। तन्मूल॑वर्ह॒णी।
यन्नास॑हन्त। तद॑षा॒ढाः। यद॑श्लो॒णत्॥१३॥

तच्छ्रो॒णा। यद॑शृ॒णोत्। तच्छ्र॑वि॒ष्टाः। यच्छ्र॑तमभिषज्यन्।
तच्छ्र॑तभिषक्। प्रो॒ष्ठप॑देषूदयच्छन्त। रे॒वत्या॑मरवन्त।
अ॒श्वयु॑जोरयुञ्जत। अ॒प॒भर॑णीष्वपावहन्। तानि॒ वा ए॒तानि॑
यमनक्ष॒त्राणि॑। यान्ये॒व दै॑वनक्ष॒त्राणि॑। तेषु॑ कुर्वीत यत्का॒री
स्यात्। पु॒ण्या॒ह ए॒व कुरु॑ते॥१४॥

च॒का॒रे॒वं वेदो॑भयोरेनं लो॒कयो॑र्विदुरजयत्रेवतीमुपातिष्ठन्त नक्षत्रत्वमन्यानि यानि यमनक्षत्राण्यश्लोणद्यम-
नक्षत्राणि त्रीणि च॥

[२]

दे॒वस्य॑ सवि॒तुः प्रा॒तः प्र॑स॒वः प्रा॒णः। वरु॑णस्य
सा॒यमा॑स॒वोऽपानः॑। यत्प्र॑तीचीनं प्रा॒तस्त॑नात्। प्रा॒चीन॑ः
सङ्ग॒वात्। ततो॑ दे॒वा अ॑ग्निष्टो॒मं निर॑मिमत। तत्तदा॑त्तवीर्यं
निर्मा॒र्गः। मि॒त्रस्य॑ सङ्ग॒वः। तत्पु॑ण्यं तेज॒स्व्यहः॑। तस्मा॑त्तर्हि
प॒शवः॑ स॒माय॑न्ति। यत्प्र॑तीचीनं सङ्ग॒वात्॥१५॥

प्रा॒चीनं॑ म॒ध्यं दि॑नात्। ततो॑ दे॒वा उ॒क्थ्यं॑ निर॑मिमत।
तत्तदा॑त्तवीर्यं निर्मा॒र्गः। बृह॑स्पतेर्म॒ध्यं दि॑नः। तत्पु॑ण्यं
तेज॒स्व्यहः॑। तस्मा॑त्तर्हि तेक्षि॑ष्ठं तपति। यत्प्र॑तीचीनं म॒ध्यं
दि॑नात्। प्रा॒चीनं॑मपरा॒ह्णात्। ततो॑ दे॒वाः षोड॑शिनं निर॑मिमत।

तत्तदात्तवीर्यं निर्मार्गः॥१६॥

भग॑स्यापरा॒हः। तत्पु॑ण्यं तेज॒स्व्यहः॑। तस्मा॑दपरा॒ह्णे कु॑मा॒र्यो
भग॑मिच्छ॒मानाश्चर॑न्ति। यत्प्र॑ती॒चीन॑मपरा॒ह्णात्। प्रा॒चीन॑
सा॒यात्। ततो॑ दे॒वा अ॑तिरा॒त्रं निर॑मिमत्। तत्तदात्त॑वीर्यं
निर्मा॑र्गः। वरु॑णस्य सा॒यम्। तत्पु॑ण्यं तेज॒स्व्यहः॑। तस्मा॑त्तर्हि
नानृ॑तं वदेत्॥१७॥

ब्रा॒ह्म॒णो वा अ॑ष्टावि॒ंशो नक्ष॑त्राणाम्। स॒मा॒नस्या॒हः पञ्च॑
पु॒ण्यानि॑ नक्ष॑त्राणि। च॒त्वार्य॑श्ची॒लानि॑। तानि॑ न॒व। यच्च॑
पर॒स्तान्नक्ष॑त्राणां यच्चा॒वस्ता॑त्। तान्येका॑दश। ब्रा॒ह्म॒णो
द्वा॑दशः। य ए॒वं वि॒द्वान्त्सं॑वत्स॒रं व्र॑तं चर॑ति। सं॒वत्स॒रेणै॒वास्य॑
व्र॑तं गु॒प्तं भ॑वति। स॒मा॒नस्या॒हः पञ्च॑ पु॒ण्यानि॑ नक्ष॑त्राणि।
च॒त्वार्य॑श्ची॒लानि॑। तानि॑ न॒व। आ॒ग्नेयी॑ रात्रिः। ऐ॒न्द्रम॑हः।
तान्येका॑दश। आ॒दित्यो॑ द्वा॑दशः। य ए॒वं वि॒द्वान्त्सं॑वत्स॒रं व्र॑तं
चर॑ति। सं॒वत्स॒रेणै॒वास्य॑ व्र॑तं गु॒प्तं भ॑वति॥१८॥

सङ्ग॒वा॒र्थोऽंशि॑न् निर्मिमत् तत्तदात्तवीर्यं निर्मा॑र्गो वंदे॒द्भवति॑ स॒मा॒नस्या॒हः पञ्च॑ पु॒ण्यानि॑
नक्ष॑त्राण्यष्टौ च॥ _____[३]

ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। कति॑ पात्रा॑णि य॒ज्ञं व॑हन्तीति।
त्रयो॑द॒शेति॑ ब्रूयात्। स यद्वृ॒यात्। कस्तानि॑ निर॑मिमी॒तेति॑।
प्र॒जाप॑तिरिति॑ ब्रूयात्। स यद्वृ॒यात्। कुत॑स्तानि॑
निर॑मिमी॒तेति॑। आ॒त्मन् इति॑। प्रा॒णापा॒नाभ्या॑मे॒वोपा॑-
-

श्वन्तर्यामौ निरमिमीत॥१९॥

व्यानादुपांशुसर्वनम्। वाच ऐन्द्रवायवम्। दक्षऋतुभ्यां
मैत्रावरुणम्। श्रोत्रादाश्विनम्। चक्षुषः शुक्रामन्थिनौ। आत्मन
आग्रयणम्। अङ्गेभ्य उक्थ्यम्। आयुषो ध्रुवम्। प्रतिष्ठायां
ऋतुपात्रे। यज्ञं वाव तं प्रजापतिर्निरमिमीत। स निर्मितो
नाद्धियत् समं ह्वीयत्। स एतान्प्रजापतिरपिवापानपश्यत्।
तां निरवपत्। तैर्वै स यज्ञमप्यवपत्। यदपिवापा भवन्ति।
यज्ञस्य धृत्या असंह्वयाय॥२०॥

उपांशुश्वन्तर्यामौ निरमिमीतामिमीत् षट्॥ [४]

ऋतमेव परमेष्ठि। ऋतं नात्येति किञ्चन। ऋते समुद्र
आहितः। ऋते भूमिरियं श्रिता। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा।
तप आक्रान्तमुष्णिहा। शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य
तेजसा। ऋतेनास्य नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये।
तपसाऽस्यानु वर्तये। शिवेनास्योप वर्तये। शग्मेनास्याभि
वर्तये। तद्वृतं तत्सत्यम्। तद्वृतं तच्छ्रुकेयम्। तेन शकेयं तेन
राध्यासम्॥२१॥

यद्धर्मः पर्यवर्तयत्। अन्तान्पृथिव्या दिवः। अग्निरीशान्
ओजसा। वरुणो धीतिभिः सह। इन्द्रो मरुद्भिः सखिभिः
सह। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा। तप आक्रान्तमुष्णिहा।
शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य तेजसा। ऋतेनास्य
नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये। तपसाऽस्यानु वर्तये।

शिवेनास्योपं वर्तये। शग्मेनास्याभि वर्तये। तद्वृतं तत्सत्यम्।
तद्वृतं तच्छ्रुकेयम्। तेन शकेयं तेन राध्यासम्॥२२॥

यो अस्याः पृथिव्यास्त्वचि। निवर्तयत्योषधीः। अग्निरीशान्
ओजसा। वरुणो धीतिभिः सह। इन्द्रो मरुद्भिः सखिभिः
सह। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा। तप आक्रान्तमुष्णिहा।
शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य तेजसा। ऋतेनास्य
नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये। तपसाऽस्यानु वर्तये।
शिवेनास्योपं वर्तये। शग्मेनास्याभि वर्तये। तद्वृतं तत्सत्यम्।
तद्वृतं तच्छ्रुकेयम्। तेन शकेयं तेन राध्यासम्॥२३॥

एकं मासमुदसृजत्। परमेष्ठी प्रजाभ्यः। तेनाभ्यो मह
आवहत्। अमृतं मर्त्याभ्यः। प्रजामनु प्र जायसे। तदु ते
मर्त्यामृतम्। येन मासा अर्धमासाः। ऋतवः परिवत्सराः।
येन ते ते प्रजापते। ईजानस्य न्यवर्तयन्। तेनाहमस्य
ब्रह्मणा। निवर्तयामि जीवसे। अग्निस्तिग्मेन शोचिषा।
तप आक्रान्तमुष्णिहा। शिरस्तपस्याहितम्। वैश्वानरस्य
तेजसा। ऋतेनास्य नि वर्तये। सत्येन परि वर्तये।
तपसाऽस्यानु वर्तये। शिवेनास्योपं वर्तये। शग्मेनास्याभि
वर्तये। तद्वृतं तत्सत्यम्। तद्वृतं तच्छ्रुकेयम्। तेन शकेयं तेन
राध्यासम्॥२४॥

परिवर्तये सहाभिवर्तय उष्णिहा राध्यासं न्यवर्तयन्नुपवर्तये चत्वारि च। (ऋतमेव षोडश। यद्धर्मो

यो अस्याः सप्तदशसप्तदश। एकं मासं चतुर्विंशतिः)॥ [५]

दे॒वा वै यद्य॒ज्ञेऽकुर्व॑त। तद॒सुरा॑ अकुर्व॑त। तेऽसुरा॑ ऊ॒र्ध्वं
पृ॒ष्ठेभ्यो॑ नाप॑श्यन्। ते केशा॒नग्रे॑ऽवप॑न्त। अथ॒ श्मश्रू॑णि।
अथो॑पप॒क्षौ। तत॑स्तेऽवा॑श्च आ॒यन्। परा॑ऽभवन्। यस्यै॒वं
वप॑न्ति। अवा॑डेति॥२५॥

अथो॑ परै॒व भ॑वति। अथ॑ दे॒वा ऊ॒र्ध्वं पृ॒ष्ठेभ्यो॑ऽपश्यन्।
त उ॑पप॒क्षावग्रे॑ऽवप॑न्त। अथ॒ श्मश्रू॑णि। अथ॒ केशा॑न्।
तत॑स्तेऽभवन्। सुव॑र्गं लो॒कमा॑यन्। यस्यै॒वं वप॑न्ति।
भव॑त्या॒त्मना॑। अथो॑ सुव॑र्गं लो॒कमे॑ति॥२६॥

अथै॒तन्मनु॑र्व॒त्रे मि॑थुनम॑पश्यत्। स श्मश्रू॑ण्यग्रे॑ऽवप॑त।
अथो॑पप॒क्षौ। अथ॒ केशा॑न्। ततो॒ वै स प्रा॑जाय॑त प्र॒जया॑
प॒शुभिः॑। यस्यै॒वं वप॑न्ति। प्र प्र॒जया॑ प॒शुभिर्मि॑थुनैर्जा॑यते।
दे॒वा॒सुराः॑ संय॑त्ता आ॒सन्। ते सं॑वत्स॒रे व्याय॑च्छन्त।
ता॒न्दे॒वाश्चा॑तुर्मा॒स्यैरे॒वाभि॑ प्रायु॑ञ्जत॥२७॥

वै॒श्वदे॒वेन॑ च॒तुरो॑ मा॒सोऽवृ॑ञ्ज॒तेन्द्रा॑रा॒जानः॑। ताञ्छी॒रुषं॑ नि
चाव॑र्तयन्त॒ परि॑ च। व॒रुण॑प्र॒घासै॑श्चतुरो॑ मा॒सोऽवृ॑ञ्ज॒त
व॒रुण॑रा॒जानः॑। ताञ्छी॒रुषं॑ नि चाव॑र्तयन्त॒ परि॑ च।
सा॒कमे॒धैश्च॑तुरो॑ मा॒सोऽवृ॑ञ्ज॒त सोम॑रा॒जानः॑। ताञ्छी॒रुषं॑
नि चाव॑र्तयन्त॒ परि॑ च। या सं॑वत्स॒र उ॑पजी॒वाऽऽसी॑त्।
तामे॑षामवृ॑ञ्जत। ततो॑ दे॒वा अ॑भवन्। परा॑ऽसुराः॥२८॥

य ए॒वं वि॒द्वाश्चा॑तुर्मा॒स्यैर्य॑ज॑ते। भ्रातृ॑व्यस्यै॒व मा॒सो वृ॑त्ता।

शी॒र्षं नि च॑ वर्तय॑ते परि॑ च। यैषा संवत्स॒र उ॑पजी॒वा।
वृ॒द्धे तां भ्रातृ॑व्यस्य। क्षु॒धाऽस्य॒ भ्रातृ॑व्यः परा॑ भवति।
लो॒हिता॒य॒सेन॒ नि वर्त॑यते। यद्वा इ॒माम॒ग्नि॒र॒ऋता॒वाग॑ते
निव॑र्तयति। ए॒तदे॒वैना॑रू॒पं कृ॒त्वा निव॑र्तयति। सा ततः
श्व॒श्वो भूय॑सी॒ भव॑न्त्येति॥२९॥

प्र जा॑यते। य ए॒वं वि॒द्वान्लो॑हिता॒य॒सेन॑ निव॑र्तयते। ए॒तदे॒व रू॒पं
कृ॒त्वा नि वर्त॑यते। स ततः श्व॒श्वो भूया॑न्भव॑न्नेति। प्रैव जा॑यते।
त्रे॒ण्या श॑ल॒ल्या नि वर्त॑येत। त्री॒णि त्री॒णि वै दे॒वाना॑मृ॒द्धानि॑।
त्री॒णि छ॑न्दा॑र॒सि। त्री॒णि स॑व॒नानि॑। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः॥३०॥

ऋ॒ध्यामे॒व तद्वी॑र्य ए॒षु लो॒केषु॒ प्रति॑ तिष्ठति। यच्चा॑तुर्मा॒स्य॒या॒ज्या॑त्मनो॒ नाव॑द्येत्। दे॒वेभ्य॒ आवृ॑क्ष्येत। च॒तृषु च॑तृषु मा॒सेषु॒
नि वर्त॑येत। प॒रोक्ष॑मे॒व तद्दे॒वेभ्य॒ आ॒त्मनो॑ऽव॑द्यत्यन॑व्र॒स्काय॑।
दे॒वानां॒ वा ए॒ष आनी॑तः। यश्चा॑तुर्मा॒स्यया॑जी। य ए॒वं वि॒द्वान्नि
च॑ वर्तय॑ते परि॑ च। दे॒वता॑ ए॒वाप्ये॑ति। नास्य॑ रु॒द्रः प्र॒जां
प॒शून्भि म॑न्यते॥३१॥

ए॒त्येत्य॑यु॒ञ्जता॑सुरा ए॒ति लो॒का म॑न्यते॥ [६]

आयु॑षः प्रा॒णर॑ सन्त॑नु। प्रा॒णाद॑पा॒नर॑ सन्त॑नु। अ॒पा॒ना॒द्व्या॒नर॑
सन्त॑नु। व्या॒नाच्चक्षुः॑ सन्त॑नु। चक्षु॑षः श्रोत्र॑र॒ सन्त॑नु।
श्रोत्रा॑न्मनः सन्त॑नु। मन॑सो वाच॑र॒ सन्त॑नु। वा॒च आ॒त्मान॑र॒
सन्त॑नु। आ॒त्मनः॑ पृथि॒वीर॑ सन्त॑नु। पृथि॒व्या अ॒न्तरि॑क्ष॑र॒
सन्त॑नु। अ॒न्तरि॑क्षा॒द्विव॑र॒ सन्त॑नु। दि॒वः सु॒वः सन्त॑नु॥३२॥

अन्तरिक्षं सन्तानु द्वे च॥ _____ [७]

इन्द्रो दधीचो अस्थभिः। वृत्राण्यप्रतिष्कृतः। जघान
नवतीर्नवा। इच्छन्नश्वस्य यच्छिरः। पर्वतेष्वपश्रितम्।
तद्विदच्छर्यणावति। अत्राह गोरमन्वत। नाम त्वष्टुरपीच्यम्।
इत्था चन्द्रमसो गृहे। इन्द्रमिद्राथिनो बृहत्॥ ३३॥

इन्द्रमर्केभिरर्किणः। इन्द्रं वाणीरनूषत। इन्द्र इद्धर्योः सचा।
सम्मिश्र आवचो युजा। इन्द्रो वज्री हिरण्ययः। इन्द्रो दीर्घाय
चक्षसे। आ सूर्यं रोहयद्विवि। वि गोभिरद्रिमैरयत्। इन्द्र
वाजेषु नो अवा। सहस्रप्रधनेषु च॥ ३४॥

उग्र उग्राभिरूतिभिः। तमिन्द्रं वाजयामसि। महे वृत्राय
हन्तवे। स वृषा वृषभो भुवत्। इन्द्रः स दामने कृतः।
ओजिष्ठः स बलं हितः। द्युम्नी श्लोकी स सौम्यः। गिरा वज्रो
न सम्भृतः। सबलो अनपच्युतः। ववक्षुरुग्रो अस्तृतः॥ ३५॥

बृहचास्तृतः॥ _____ [८]

देवासुराः संयत्ता आसन्। स प्रजापतिरिन्द्रं ज्येष्ठं पुत्रमप
न्यधत्त। नेदेनमसुरा बलीयांसोऽहनन्निति। प्रह्लादो ह वै
कायाधवः। विरोचनं स्वं पुत्रमप न्यधत्त। नेदेनं देवा
अहनन्निति। ते देवाः प्रजापतिमुपसमेत्योचुः। नाराजकस्य
युद्धमस्ति। इन्द्रमन्विच्छामेति। तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छन्॥ ३६॥

तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दन्। तमिष्टिभिरन्वैच्छन्। तमिष्टिभिरन्वविन्द

तदिष्टीनामिष्टित्वम्। एष्टयो ह वै नाम। ता इष्टयु
इत्याचक्षते पुरोक्षेण। पुरोक्षप्रिया इव हि देवाः। तस्मा
एतमाग्नावैष्णवमेकादशकपालं दीक्षणीयं निरवपन्।
तदपद्रुत्यातन्वत। तान्पत्नीसंयोजान्तु उपानयन्॥३७॥

ते तदन्तमेव कृत्वोदद्रवन्। ते प्रायणीयमभि समारोहन्।
तदपद्रुत्यातन्वत। ताञ्छुय्वन्तु उपानयन्। ते तदन्तमेव
कृत्वोदद्रवन्। त आतिथ्यमभि समारोहन्। तदपद्रुत्यातन्वत।
तानिडान्तु उपानयन्। ते तदन्तमेव कृत्वोदद्रवन्। तस्मादेता
एतदन्ता इष्टयः सन्तिष्ठन्ते॥३८॥

एव९ हि देवा अकुर्वत। इति देवा अकुर्वत। इत्यु वै मनुष्याः
कुर्वते। ते देवा ऊचुः। यद्वा इदमुच्चैर्यज्ञेन चराम। तन्नोऽसुराः
पाप्माऽनुविन्दन्ति। उपा९शूपसदा चराम। तथा नोऽसुराः
पाप्मा नानुवेत्स्यन्तीति। त उपा९शूपसदमतन्वत। तिस्र एव
सामिधेनीरनूच्य॥३९॥

स्रुवेणाधारमाधार्य। तिस्रः पराचीराहुतीरहुत्वा। स्रुवेणोपसदं
जुह्वां चक्रुः। उग्रं वचो अपावधीन्त्वेषं वचो अपावधीः
स्वाहेति। अशनयापिपासे ह वा उग्रं वचः। एनश्च वैरहत्यं
च त्वेषं वचः। एत९ ह वाव तच्चतुर्धाविहितं पाप्मानं
देवा अपजघ्निरे। तथो एवैतदेवंविद्यजमानः। तिस्र एव
सामिधेनीरनूच्य। स्रुवेणाधारमाधार्य॥४०॥

तिस्रः पराचीराहुतीरहुत्वा। स्रुवेणोपसदं जुहोति। उग्रं वचो
 अपावधीन्त्वेपं वचो अपावधीः स्वाहेति। अशनयापिपासे
 ह वा उग्रं वचः। एनश्च वैरहत्यं च त्वेषं वचः। एतमेव
 तच्चतुर्धाविहितं पाप्मानं यजमानोऽपि हते। तेऽभिनीयैवाहः
 पशुमाऽलभन्त। अहं एव तद्देवा अवर्ति पाप्मानं
 मृत्युमपजघ्निरे। तेनाभिनीयैव रात्रेः प्राचरन्। रात्रिया एव
 तद्देवा अवर्ति पाप्मानं मृत्युमपजघ्निरे॥४१॥

तस्मादभिनीयैवाहः पशुमा लभेत। अहं एव तद्यजमानोऽवर्ति
 पाप्मानं भ्रातृव्यानपं नुदते। तेनाभिनीयैव रात्रेः प्रचरेत्।
 रात्रिया एव तद्यजमानोऽवर्ति पाप्मानं भ्रातृव्यानपं नुदते।
 स एष उपवसथीयेऽहन्दिदेवत्यः पशुरा लभ्यते। द्वयं वा
 अस्मिँल्लोके यजमानः। अस्थिं च मांसं च। अस्थिं चैव
 तेन मांसं च यजमानः सः स्फुरते। ता वा एताः पञ्च
 देवताः। अग्नीषोमावग्निर्मित्रावरुणौ॥४२॥

पञ्चपञ्ची वै यजमानः। त्वङ्मांसं स्नावाऽस्थिं मज्जा।
 एतमेव तत्पञ्चधाविहितमात्मानं वरुणपाशान्मुञ्चति।
 भेषजतायै निर्वरुणत्वाय। तं सप्तभिश्छन्दाभिः प्रातरह्वयन्।
 तस्मात्सप्त चतुरुत्तराणि छन्दांसि प्रातरनुवाकेऽनूच्यन्ते।
 तमेतयोपसमेत्योपासीदन्। उपास्मै गायता नर इति।
 तस्मादेतयो बहिष्पवमान उपसद्यः॥४३॥

ऐच्छन्ननयः स्तिष्ठन्तेऽनूच्यन्त्यं स्रुवेणाधारमाधार्य रात्रिया एव तद्देवा अवर्ति पाप्मानं

मृत्युमपञ्जघ्निरे मित्रावरुणौ नवं च (देवा यजमानो देवा देवा यजमानो यजमानः प्राचरं
प्रचरेदालभन्तालभेत मृत्युमपञ्जघ्निरे भ्रातृव्यान्॥)॥ [९]

स संमुद्र उत्तरतः प्राज्वलद्भूम्यन्तेन। एष वाव स संमुद्रः।
यच्चात्वालः। एष उवेव स भूम्यन्तः। यद्वेद्यन्तः। तदेतत्रिशलं
त्रिपूरुषम्। तस्मात्तं त्रिवितुस्तं खनन्ति। स सुवर्णरजताभ्यां
कुशीभ्यां परिगृहीत आसीत्। तं यदस्या अध्यजनयन्।
तस्मादादित्यः॥४४॥

अथ यत्सुवर्णरजताभ्यां कुशीभ्यां परिगृहीत आसीत्।
साऽस्य कौशिकता। तं त्रिवृताऽभि प्रास्तुवत। तं
त्रिवृताऽददत। तं त्रिवृताऽहरन्। यावती त्रिवृतो मात्रा।
तं पञ्चदशेनाभि प्रास्तुवत। तं पञ्चदशेनाददत। तं
पञ्चदशेनाहरन्। यावती पञ्चदशस्य मात्रा॥४५॥

त९ सप्तदशेनाभि प्रास्तुवत। त९ सप्तदशेनाददत।
त९ सप्तदशेनाहरन्। यावती सप्तदशस्य मात्रा। तस्य
सप्तदशेन ह्रियमाणस्य तेजो हरौऽपतत्। तमेकविंशेनाभि
प्रास्तुवत। तमेकविंशेनाददत। तमेकविंशेनाहरन्।
यावत्येकविंशस्य मात्रा। ते यत्रिवृता स्तुवते॥४६॥

त्रिवृतैव तद्यजमानमाददते। तं त्रिवृतैव हरन्ति। यावती
त्रिवृतो मात्रा। अग्निर्वै त्रिवृत्। यावद्वा अग्नेर्दहतो धूम
उदेत्यानु व्येति। तावती त्रिवृतो मात्रा। अग्नेरेवैनं तत्।
मात्रा९ सायुज्य९ सलोकता गमयन्ति। अथ यत्पञ्चदशेन

स्तुवते॑। पञ्चदशेनैव तद्यजमानमाददते॥४७॥

तं पञ्चदशेनैव हरन्ति। यावती पञ्चदशस्य मात्रा॑। चन्द्रमा
वै पञ्चदशः। एष हि पञ्चदश्यामपक्षीयते॑। पञ्चदश्यामापूर्यते॑।
चन्द्रमस एवैनं तत्। मात्रा॑ सायुज्यं सलोकतां गमयन्ति।
अथ यत्सप्तदशेन स्तुवते॑। सप्तदशेनैव तद्यजमानमाददते।
तं सप्तदशेनैव हरन्ति॥४८॥

यावती सप्तदशस्य मात्रा॑। प्रजापतिर्वै सप्तदशः। प्रजापतेरेवैनं
तत्। मात्रा॑ सायुज्यं सलोकतां गमयन्ति। अथ
यदेकविंशेन स्तुवते॑। एकविंशेनैव तद्यजमानमाददते।
तमेकविंशेनैव हरन्ति। यावत्येकविंशस्य मात्रा॑। असौ
वा आदित्य एकविंशः। आदित्यस्यैवैनं तत्॥४९॥

मात्रा॑ सायुज्यं सलोकतां गमयन्ति। ते कुशयौ॑।
व्यघ्नन्। ते अहोरात्रे अभवताम्। अहरेव सुवर्णाभवत्।
रज्जता रात्रिः। स यदादित्य उदेति॑। एतामेव तत्सुवर्णां
कुशीमनु समेति॑। अथ यदस्तमेति॑। एतामेव तद्रज्जतां
कुशीमनुसंविशति॑। प्रह्लादो ह वै कायाध्रुवः। विरोचनं
स्वं पुत्रमुदास्यत्। स प्रदरोऽभवत्। तस्मात्प्रदरादुदकं
नाचामेत्॥५०॥

आदित्यः पञ्चदशस्य मात्रां स्तुवते पञ्चदशेनैव तद्यजमानमाददते सप्तदशेनैव हरन्त्यादित्यस्यैवैनं
तद्विंशति चत्वारि च॥

ये वै चत्वारः स्तोमाः। कृतं तत्। अथ ये पञ्च। कलिः
सः। तस्माच्चतुष्टोमः। तच्चतुष्टोमस्य चतुष्टोमत्वम्। तदाहुः।
कृतमानि तानि ज्योतींषि। य एतस्य स्तोमा इति।
त्रिवृत्पञ्चदशः सप्तदश एकविंशः॥५१॥

एतानि वाव तानि ज्योतींषि। य एतस्य स्तोमाः।
सोऽब्रवीत्। सप्तदशेन ह्रियमाणो व्यलेशिषि। भिषज्यत
मेति। तमश्विनौ धानाभिरभिषज्यताम्। पूषा कर्मभेण।
भारती परिवापेण। मित्रावरुणौ पयस्यया। तदाहुः॥५२॥

यदश्विभ्यां धानाः। पूष्णः कर्मभः। भारत्यै परिवापः।
मित्रावरुणयोः पयस्याऽथ। कस्मादेतेषां हविषामिन्द्रमेव
यजन्तीति। एता ह्येनं देवता इति ब्रूयात्। एतैर्हविर्भि-
रभिषज्यंस्तस्मादिति। तं वसवोऽष्टाकपालेन प्रातः
सवनेऽभिषज्यन्। रुद्रा एकादशकपालेन माध्यं दिने सवने।
विश्वे देवा द्वादशकपालेन तृतीयसवने॥५३॥

स यदष्टाकपालान्प्रातः सवने कुर्यात्। एकादशकपालान्माध्यं
दिने सवने। द्वादशकपालांस्तृतीयसवने। विलोमं
तद्यज्ञस्य क्रियेत। एकादशकपालानेव प्रातः सवने कुर्यात्।
एकादशकपालान्माध्यं दिने सवने। एकादशकपालां-
स्तृतीयसवने। यज्ञस्य सलोमत्वाय। तदाहुः। यद्वसूनां
प्रातः सवनम्। रुद्राणां माध्यं दिनं सवनम्। विश्वेषां

देवानां तृतीयसवनम्। अथ कस्मादेतेषां हविषामिन्द्रमेव
यजन्तीति। एता ह्येनं देवता इति ब्रूयात्। एतैर्हविर्भिरभि-
षज्यः स्तस्मादिति॥५४॥

एकविंश आहुस्तृतीयसवने प्रातः सवनं पञ्च च॥ [११]

तस्यावांचोऽवपादादबिभयुः। तमेतेषु सप्तसु छन्दः
स्वश्रयन्। यदश्रयन्। तच्छ्रायन्तीयस्य श्रायन्तीयत्वम्।
यदवारयन्। तद्वारवन्तीयस्य वारवन्तीयत्वम्। तस्यावांच
एवावपादादबिभयुः। तस्मा एतानि सप्त चतुरुत्तराणि
छन्दाः स्युपादधुः। तेषामिति त्रीण्यरिच्यन्त। न त्रीण्युदभवन्॥५५॥

स बृहतीमेवास्पृशत्। द्वाभ्यामक्षराभ्याम्। अहोरात्राभ्यामेव।
तदाहुः। कतमा सा देवाक्षरा बृहती। यस्यान्तत्प्रत्यतिष्ठत्।
द्वादश पौर्णमास्यैः। द्वादशाष्टकाः। द्वादशामावास्याः। एषा
वाव सा देवाक्षरा बृहती॥५६॥

यस्यान्तत्प्रत्यतिष्ठदिति। यानि च छन्दाः स्युत्यरिच्यन्त।
यानि च नोदभवन्। तानि निर्वीर्याणि हीनान्यमन्यन्त।
साऽब्रवीद्बृहती। मामेव भूत्वा। मामुप सः श्रयतेति।
चतुर्भिरक्षरैरनुष्टुग्बृहतीं नोदभवत्। चतुर्भिरक्षरैः पङ्क्तिर्बृहती-
मत्यरिच्यत। तस्यामेतानि चत्वार्यक्षराण्यपच्छिद्या-
दधात्॥५७॥

ते बृहती एव भूत्वा। बृहतीमुप समश्रयताम्। अष्टाभि-

रक्षरैरुष्णिग्बृहतीं नोदभवत्। अष्टाभिरक्षरैस्त्रिष्टुग्बृहतीमत्य-
रिच्यत। तस्यामेतान्यष्टावक्षराण्यपच्छिद्यादधात्। ते बृहती
एव भूत्वा। बृहतीमुप समश्रयताम्। द्वादशभिरक्षरैर्गायत्री
बृहतीं नोदभवत्। द्वादशभिरक्षरैर्जगती बृहतीमत्यरिच्यत।
तस्यामेतानि द्वादशाक्षराण्यपच्छिद्यादधात्॥५८॥

ते बृहती एव भूत्वा। बृहतीमुप समश्रयताम्।
सोऽब्रवीत्प्रजापतिः। छन्दांसि रथो मे भवत।
युष्माभिरहमेतमध्वानमनु सञ्चराणीति। तस्य गायत्री
च जगती च पक्षावभवताम्। उष्णिक् त्रिष्टुप् प्रष्टुः।
अनुष्टुप् पङ्क्तिश्च धुर्यौ। बृहत्येवोद्धिरभवत्। स एतं
छन्दोरथमास्थाय। एतमध्वानमनु समचरत्। एतं ह
वै छन्दोरथमास्थाय। एतमध्वानमनु सञ्चरति। येनैष
एतत्सञ्चरति। य एवं विद्वान्सोमेन यजते। य उ चैनमेवं
वेद॥५९॥

अभवन्वाव सा देवाक्षरा बृहत्यदधाद्वादशाक्षराण्यपच्छिद्यादधादास्थाय पद्व॥—————[१२]

अग्नेः कृत्तिका यत्पुण्यं देवस्य सवितुर्ब्रह्मवादिनः कत्यृतमेव देवा वा आयुषः प्राणमिन्द्रो
दधीचो देवासुराः स प्रजापतिः स संमुद्रो ये वै चत्वारस्तस्यावांचो द्वादश॥१२॥

अग्नेः कृत्तिका देवगृहा ऋतमेवर्ध्यामेव तिस्रः पराचीर्ये वै चत्वारो नवपञ्चाशत्॥५९॥

अग्नेः कृत्तिका य उ चैनमेवं वेद॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके पञ्चमः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ षष्ठमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके षष्ठः प्रपाठकः ॥

अनु॑मत्यै पुरो॒डाशं॑म॒ष्टाकं॑पालं॒ निर्व॑पति। ये प्र॒त्यश्चः॑ श॒म्याया॑
अव॒शीय॑न्ते। तन्नैर्ऋ॑तमेकं॑कपालम्। इ॒यं वा अनु॑मतिः। इ॒यं
निर्ऋ॑तिः। नैर्ऋ॑तेन॒ पूर्वेण॑ प्रच॑रति। पा॒प्मान॑मे॒व निर्ऋ॑तिं
पूर्वा॑ नि॒रव॑दयते। एकं॑कपालो भवति। ए॒कधै॑व निर्ऋ॑तिं
नि॒रव॑दयते। यदहु॑त्वा गा॒र्हप॑त्य ई॒युः॥१॥

रु॒द्रो भू॑त्वाऽग्निर॑नू॒त्थाय॑। अध्व॑र्युं च॒ यज॑मानं च ह॒न्यात्।
वी॒हि स्वा॒हाऽऽहु॑तिं जुषा॒ण इ॒त्याह॑। आहु॑त्यै॒वेन॑ श॒मय॑ति।
ना॒र्तिमा॑र्च्छत्यध्व॑र्युर्न॒ यज॑मानः। ए॒कोल्मु॑केन॒ यन्ति॑। तद्धि
निर्ऋ॑त्यै भा॒गधे॑यम्। इ॒मान्दि॑शं॒ यन्ति॑। ए॒षा वै निर्ऋ॑त्यै
दिक्। स्वा॒यामे॒व दि॒शि निर्ऋ॑तिं नि॒रव॑दयते॥२॥

स्व॑कृ॒त इ॒रिणे॑ जुहोति प्रद॒रे वा॑। ए॒तद्वै निर्ऋ॑त्या आ॒यत॑नम्।
स्व ए॒वाय॑त॒ने निर्ऋ॑तिं नि॒रव॑दयते। ए॒ष ते॑ निर्ऋ॑ते भा॒ग
इ॒त्याह॑। नि॒दिश॑त्यै॒वेना॑म्। भू॒ते ह॒विष्म॑त्य॒सीत्या॑ह।
भू॒तिमे॒वोपा॑वर्तते। मु॒ञ्चेम॑म॒हंस॑ इ॒त्याह॑। अ॒हंस॑ ए॒वेन॑
मु॒ञ्चति॑। अ॒ङ्गुष्ठा॑भ्यां जुहोति॥३॥

अ॒न्तत॑ ए॒व निर्ऋ॑तिं नि॒रव॑दयते। कृ॒ष्णं वा॑सः कृ॒ष्णतू॑षं
दक्षि॑णा। ए॒तद्वै निर्ऋ॑त्यै रू॒पम्। रू॒पेणै॒व निर्ऋ॑तिं

नि॒रव॑दयते। अ॒प्र॒तीक्ष॑माय॑न्ति। नि॒र्ऋ॑त्या अ॒न्तर्हि॑त्यै।
स्वाहा॑ नमो॑ य इ॒दं च॒कारेति॑ पुन॒रेत्य॑ गा॒र्ह॑पत्ये जुहोति।
आहु॑त्यैव न॑म॒स्यन्तो॑ गा॒र्ह॑पत्यमु॒पाव॑र्तन्ते। आ॒नु॒म॒तेन॑
प्रच॑रति। इ॒यं वा अ॒नु॒म॒तिः॥४॥

इ॒यमे॒वास्मै॑ रा॒ज्यम॑नु॒ मन्य॑ते। धे॒नु॒र्दक्षि॑णा। इ॒मामे॒व
धे॒नुं कुरु॑ते। आ॒दि॒त्यं च॒रुं निर्व॑पति। उ॒भयी॑ष्वे॒व
प्र॒जास्व॒भिषि॑च्यते। दै॒वीषु॑ च॒ मानु॑षीषु च। वरो॑ दक्षि॑णा।
वरो॑ हि रा॒ज्यं स॑मृ॒द्धौ। आ॒ग्ना॒वैष्ण॒वमेका॑दशकपालं
निर्व॑पति। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वताः॥५॥

विष्णु॑र्य॒ज्ञः। दे॒वता॑श्चै॒व य॒ज्ञं चाव॑ रुन्धे। वा॒म॒नो व॒ही
दक्षि॑णा। यद्व॒ही। तेना॑ग्ने॒यः। यद्वा॑म॒नः। तेन॑ वैष्ण॒वः स॑मृ॒द्धौ।
अ॒ग्नीषो॑मीयमेका॑दशकपालं निर्व॑पति। अ॒ग्नीषो॑मा॒भ्यां
वा इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑ह॒न्निति॑। यद॑ग्नीषो॒मीय॑मेका॑दशकपालं
निर्व॑पति॥६॥

वा॒र्त्रघ्न॑मे॒व विजि॑त्यै। हि॒र॒ण्यं दक्षि॑णा स॑मृ॒द्धौ। इन्द्रो॑
वृ॒त्रं ह॒त्वा। दे॒वता॑भिश्चेन्द्रि॒येण॑ च॒ व्या॑र्ध्यत। स
ए॒तमै॑न्द्रा॒ग्नमेका॑दशकपालमपश्यत्। तन्निर॑वपत्। तेन॒ वै स
दे॒वता॑श्चेन्द्रि॒यं चावा॑रुन्धे। यदै॑न्द्रा॒ग्नमेका॑दशकपालं निर्व॑पति।
दे॒वता॑श्चै॒व तेनै॑न्द्रि॒यं च॒ यज॑मा॒नोऽव॑रुन्धे। ऋ॒ष॒भो व॒ही
दक्षि॑णा॥७॥

यद्वही। तेनाग्नेयः। यदृषभः। तेनैन्द्रः समृद्धौ। आग्नेयमृष्टाकपालं
निर्वपति। ऐन्द्रं दधि। यदाग्नेयो भवति। अग्निर्वै यज्ञमुखम्।
यज्ञमुखमेवर्द्धिं पुरस्ताद्धत्ते। यदैन्द्रं दधि॥८॥

इन्द्रियमेवावरुन्धे। ऋषभो वही दक्षिणा। यद्वही।
तेनाग्नेयः। यदृषभः। तेनैन्द्रः समृद्धौ। यावतीर्वै प्रजा
ओषधीनामहुतानामाश्नन्। ताः पराऽभवन्। आग्रयणं
भवति हुताद्याय। यजमानस्यापराभावाय॥९॥

देवा वा ओषधीष्वजिमयुः। ता इन्द्राग्नी उदजयताम्।
तावेतमैन्द्राग्रं द्वादशकपालं निर्वृणाताम्। यदैन्द्राग्नौ
भवत्युज्जित्यै। द्वादशकपालो भवति। द्वादश मासाः संवत्सरः।
संवत्सरेणैवास्मा अन्नमवरुन्धे। वैश्वदेवश्चरुर्भवति। वैश्वदेवं
वा अन्नम्। अन्नमेवास्मै स्वदयति॥१०॥

प्रथमजो वत्सो दक्षिणा समृद्धौ। सौम्यः श्यामाकं चरुं
निर्वपति। सोमो वा अकृष्टपच्यस्य राजा। अकृष्टपच्यमेवास्मै
स्वदयति। वासो दक्षिणा। सौम्यः हि देवताया वासः
समृद्धौ। सरस्वत्यै चरुं निर्वपति। सरस्वते चरुम्।
मिथुनमेवावरुन्धे। मिथुनौ गावौ दक्षिणा समृद्धौ। एति
वा एष यज्ञमुखादध्याः। योऽग्नेर्देवताया एति। अष्टावेतानि
हवीरुषि भवन्ति। अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रोऽग्निः। तेनैव
यज्ञमुखादध्या अग्नेर्देवतायै नैति॥११॥

ईयुर्निरवदयतेऽङ्गुष्ठाभ्यां जुहोत्यनुमतिर्देवतां निर्वपति वही दक्षिणा यदेन्द्रं दध्यपराभावाय
स्वदयति गावौ दक्षिणा समृद्धौ षट्॥ [१]

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत। ताः सृष्टा न
प्राजायन्त। सोऽग्निरकामयत। अहमिमाः प्रजनयेयमिति।
स प्रजापतये शुचमदधात्। सोऽशोचत्प्रजामिच्छमानः।
तस्माद्यं च प्रजा भुनक्ति यं च न। तावुभौ शोचतः
प्रजामिच्छमानौ। तास्वग्निरप्यसृजत्। ता अग्निरध्यैत्॥१२॥

सोमो रेतोऽदधात्। सविता प्राजनयत्। सरस्वती
वाचमदधात्। पूषाऽपोषयत्। ते वा एते त्रिः संवत्सरस्य
प्रयुज्यन्ते। ये देवाः पुष्टिपतयः। संवत्सरो वै प्रजापतिः।
संवत्सरेणैवास्मै प्रजाः प्राजनयत्। ताः प्रजा जाता
मरुतोऽघ्नन्। अस्मानपि न प्रायुक्षतेति॥१३॥

स एतं प्रजापतिर्मरुतं सप्तकपालमपश्यत्। तन्निरवपत्।
ततो वै प्रजाभ्योऽकल्पत। यन्मारुतो निरुप्यते।
यज्ञस्य क्लृप्त्यै। प्रजानामघाताय। सप्तकपालो भवति।
सप्तगणा वै मरुतः। गुणश एवास्मै विशं कल्पयति। स
प्रजापतिरशोचत्॥१४॥

याः पूर्वाः प्रजा असृक्षि। मरुतस्ता अवधिषुः। कथमपराः
सृजेयेति। तस्य शुष्मं आण्डं भूतं निरवर्तत। तद्व्यदहरत्।
तदपोषयत्। तत्प्राजायत। आण्डस्य वा एतद्रूपम्।
यदामिक्षा। यद्व्यद्धरति॥१५॥

प्रजा एव तद्यजमानः पोषयति। वैश्वदेव्यामिक्षा भवति।
 वैश्वदेव्यो वै प्रजाः। प्रजा एवास्मै प्रजनयति।
 वाजिनमानयति। प्रजास्वेव प्रजातासु रेतो दधाति।
 द्यावापृथिव्यं एकंकपालो भवति। प्रजा एव प्रजाता
 द्यावापृथिवीभ्यामुभयतः परि गृह्णाति। देवासुराः संयत्ता
 आसन्। सोऽग्निरब्रवीत्॥१६॥

मामग्रे यजत। मया मुखेनासुराञ्जेष्यथेति। मां द्वितीयमिति
 सोमोऽब्रवीत्। मया राज्ञा जेष्यथेति। मां तृतीयमिति
 सविता। मया प्रसूता जेष्यथेति। मां चतुर्थीमिति सरस्वती।
 इन्द्रियं वोऽहं धास्यामीति। मां पञ्चममिति पूषा। मया
 प्रतिष्ठया जेष्यथेति॥१७॥

तेऽग्निना मुखेनासुरानजयन्। सोमेन राज्ञा। सवित्रा
 प्रसूताः। सरस्वतीन्द्रियमदधात्। पूषा प्रतिष्ठाऽऽसीत्। ततो
 वै देवा व्यजयन्त। यदेतानि हवींषि निरुप्यन्ते विजित्यै।
 नोत्तरवेदिमुपवपति। पशवो वा उत्तरवेदिः। अजाता इव
 ह्येतरहि पशवः॥१८॥

एदित्यंशोचद्बुद्धरत्यब्रवीत्प्रतिष्ठया जेष्यथेत्येतरहि पशवः॥ [२]

त्रिवृद्धरहिर्भवति। माता पिता पुत्रः। तदेव तन्मिथुनम्। उल्बं
 गर्भो जरायुः। तदेव तन्मिथुनम्। त्रेधा बर्हिः सन्नद्धं भवति।
 त्रयं इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रति तिष्ठति। एकधा पुनः
 सन्नद्धं भवति। एकं इव ह्ययं लोकः॥१९॥

अ॒स्मिन्ने॒व तेन॑ लो॒के प्र॒ति॑तिष्ठति। प्र॒सु॒वो भ॒वन्ति॑।
 प्र॒थ॒म॒जामे॒व पु॒ष्टि॒मव॑रुन्धे। प्र॒थ॒म॒जो व॒त्सो दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै।
 पृ॒षदा॒ज्यं गृ॑ह्णाति। प॒शवो॒ वै पृ॑षदा॒ज्यम्। प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे।
 प॒ञ्च॒गृही॑तं भ॒वति॑। पा॒ङ्गा हि प॒शवः॑। ब॒हुरू॒पं भ॑वति॥ २० ॥

ब॒हुरू॒पा हि प॒शवः॑ समृ॑द्ध्यै। अ॒ग्निं म॑न्थन्ति। अ॒ग्निमु॑खा॒
 वै प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। यद॒ग्निं म॑न्थन्ति।
 अ॒ग्निमु॑खा ए॒व तत्प्र॒जा यज॑मानः सृजते। न॒वं प्र॒याजा॑
 इ॒ज्यन्ते॑। न॒वानू॒याजाः॑। अ॒ष्टौ ह॒वी॒ऽपि॑। द्वा॒वा॒घा॒रौ।
 द्वा॒वा॒ज्य॑भागौ॥ २१ ॥

त्रि॒॒ंशत्स॑म्पद्यन्ते। त्रि॒॒ंशद॑क्षरा वि॒राट्। अ॒न्नं वि॒राट्।
 वि॒राजै॒वान्नाद्य॑मवरुन्धे। यज॑मानो वा ए॒क॑कपालः। तेज॒
 आ॒ज्यम्॑। यदे॒क॑कपाल॒ आज्य॑मानयति। यज॑मानमे॒व
 तेज॑सा॒ सम॑र्धयति। यज॑मानो वा ए॒क॑कपालः। प॒शव॒
 आ॒ज्यम्॑॥ २२ ॥

यदे॒क॑कपाल॒ आज्य॑मानयति। यज॑मानमे॒व प॒शुभिः॑
 सम॑र्धयति। यद॒ल्प॑मानयैत्। अ॒ल्पा ए॒नं प॒शवो॑ भु॒ञ्जन्त॑
 उ॒प॒तिष्ठे॑रन्। यद्व॒ह्वान॑यैत्। ब॒हव॑ ए॒नं प॒शवो॑ऽभु॒ञ्जन्त॑
 उ॒प॒तिष्ठे॑रन्। ब॒ह्वानी॒याविः॑ पृ॒ष्ठं कुर्या॑त्। ब॒हव॑ ए॒वैनं॑
 प॒शवो॑ भु॒ञ्जन्त॑ उ॒प॒तिष्ठ॑न्ते। यज॑मानो वा ए॒क॑कपालः।
 यदे॒क॑कपालस्याव॒द्येत्॥ २३ ॥

यज॑मानस्याव॒द्येत्। उ॒द्वा मा॒द्येद्यज॑मानः। प्र वा मी॒येत॑।

स॒कृदे॒व हो॒त॒व्यः। स॒कृदि॒व हि सु॒व॒र्गो लो॒कः। हु॒त्वाऽभि
जु॒होति। यज॑मानमे॒व सु॒व॒र्गं लो॒कं ग॑मयित्वा। तेज॑सा
सम॑र्धयति। यज॑मानो वा ए॒क॒क॒पा॒लः। सु॒व॒र्गो लो॒क
आ॑हव॒नीयः॥२४॥

यदे॒क॒क॒पा॒लमा॑हव॒नीये जु॒होति। यज॑मानमे॒व सु॒व॒र्गं लो॒कं
ग॑मयति। यद्ध॒स्तेन जु॒हुयात्। सु॒व॒र्गाल्लो॒काद्यज॑मानमव॒-
वि॒ध्येत्। स्रु॒चा जु॒होति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै।
यत्प्रा॒ङ्घ्येत। दे॒वलो॒कम॒भिज॑येत्। यद्दक्षि॑णा पि॒तृलो॒कम्।
यत्प॒त्यक्॥२५॥

रक्षा॑ंसि य॒ज्ञं ह॑न्युः। यदुद॑ङ्क्षुः। म॒नुष्य॑लो॒कम॒भिज॑येत्।
प्रति॑ष्ठितो हो॒त॒व्यः। ए॒क॒क॒पा॒लं वै प्र॑ति॒तिष्ठ॑न्तं द्यावा॑पृथि॒वी
अनु॑ प्रति॒तिष्ठ॑तः। द्यावा॑पृथि॒वी ऋ॒तवः॑। ऋ॒तून् य॒ज्ञः। य॒ज्ञं
यज॑मानः। यज॑मानं प्र॒जाः। तस्मा॑त्प्रति॑ष्ठितो हो॒त॒व्यः॥२६॥

वा॒जिनो॑ यजति। अ॒ग्निर्वा॒युः सू॒र्यः। ते वै वा॒जिनः॑। ताने॒व
तद्य॑जति। अथो॒ खल्वा॑हुः। छ॒न्दांसि॑ वै वा॒जिन॒ इति॑।
तान्ये॒व तद्य॑जति। ऋ॒क्सामे॑ वा इन्द्र॑स्य॒ हरी॑ सोम॒पानौ॑।
तयोः॑ परि॒धयं॑ आ॒धानम्। वा॒जिनं॑ भाग॒धेयम्॥२७॥

यदप्र॑हृत्य परि॒धीं जु॒हुयात्। अ॒न्तरा॑धानाभ्यां घा॒सं प्र॑यच्छेत्।
प्र॒हृत्य॑ परि॒धीं जु॒होति। निरा॑धानाभ्यामे॒व घा॒सं प्र॑यच्छति।
ब॒र्हिषि॑ विषि॒ञ्चवा॒जिन॒मा न॑यति। प्र॒जा वै ब॒र्हिः। रेतो॑

वाजिनम्। प्रजास्वेव रेतो दधाति। समुपहूय भक्षयन्ति।
एतत्सोमपीथा ह्येते। अथो आत्मन्नेव रेतो दधते। यजमान
उत्तमो भक्षयति। पशवो वै वाजिनम्। यजमान एव
पशून्प्रतिष्ठापयन्ति॥२८॥

लोको बहुरूपं भवत्याज्यभागौ पशव आज्यमवृद्धेदाहवनीयः प्रत्यक्तस्मात्प्रतिष्ठितो होतव्यो
भागधेयमेते चत्वारि च॥ [३]

प्रजापतिः सविता भूत्वा प्रजा असृजत। ता एनमत्यमन्यन्त।
ता अस्मादपाक्रामन्। ता वरुणो भूत्वा प्रजा
वरुणेनाग्राहयत्। ताः प्रजा वरुणगृहीताः। प्रजापतिं
पुनरुपाधावन्नाथमिच्छमानाः। स एतान्प्रजापतिर्वरुण-
प्रघासानपश्यत्। तां निरवपत्। तैर्वै स प्रजा
वरुणपाशादमुञ्चत्। यद्वरुणप्रघासा निरूप्यन्ते॥२९॥

प्रजानामवरुणग्राहाय। तासां दक्षिणो बाहुर्न्यक्र आसीत्।
सुव्यः प्रसृतः। स एतां द्वितीयान्दक्षिणतो वेदिमुदहन्। ततो
वै स प्रजानां दक्षिणं बाहुं प्रासारयत्। यद्वितीयान्दक्षिणतो
वेदिमुद्धन्ति। प्रजानामेव तद्यजमानो दक्षिणं बाहुं प्रसारयति।
तस्माच्चातुर्मास्ययाज्यमुष्मिल्लोक उभयाबाहुः। यज्ञाभिजितः
ह्यस्य। पृथमात्राद्वेदी असम्भिन्ने भवतः॥३०॥

तस्मात्पृथमात्रं व्यसौ। उत्तरस्यां वेद्यामुत्तरवेदिमुप
वपति। पशवो वा उत्तरवेदिः। पशून्नेवावरुन्धे। अथो
यज्ञपुरुषोऽनन्तरित्यै। एतद्वाह्मणान्येव पञ्च हवीर्षि। अथैष

ऐन्द्रा॒ग्नो भ॑वति। प्रा॒णापा॒नौ वा ए॒तौ दे॒वाना॑म्। यदिन्द्रा॒ग्नी।
यदैन्द्रा॒ग्नो भ॑वति॥३१॥

प्रा॒णापा॒नावे॒वाव॑ रुन्धे। ओजो॒ बलं॑ वा ए॒तौ दे॒वाना॑म्।
यदिन्द्रा॒ग्नी। यदैन्द्रा॒ग्नो भ॑वति। ओजो॒ बलमे॒वाव॑ रुन्धे।
मा॒रुत्या॑मिक्षा॑ भवति। वा॒रुण्या॑मिक्षा॑। मेषी॑ च॑ मेषश्च॑
भवतः॑। मि॒थुना ए॒व प्र॒जा व॑रुणपा॒शान्मु॑ञ्चति। लो॒मशौ
भव॑तो मेध्य॒त्वाय॑॥३२॥

श॒मीप॒र्णान्यु॑प॑ वपति। घा॒समे॒वाभ्या॑मपि॑ यच्छति।
प्र॒जाप॑तिम॒न्नाद्यं॑ नोपा॑नमत्। स ए॒तेन॑ श॒तेध्मे॑न
ह॒विषा॑ऽन्नाद्यमवा॑रुन्ध। यत्प॑रः श॒तानि॑ श॒मीपर्णा॑नि
भव॑न्ति। अ॒न्नाद्य॑स्याव॑रुद्धे। सौ॒म्यानि॑ वै क॒रीरा॑णि। सौ॒म्या
खलु॑ वा आहु॑तिर्दिवो वृष्टि॑ च्यावयति। यत्क॒रीरा॑णि भव॑न्ति।
सौ॒म्ययै॒वाहु॑त्या दि॒वो वृष्टि॑मवरुन्धे। का॒य एक॑कपालो
भवति। प्र॒जाना॑ क॒न्त्वाय॑। प्र॒तिपू॑रुषं क॑रम्भपा॒त्राणि॑ भवन्ति।
जा॒ता ए॒व प्र॒जा व॑रुणपा॒शान्मु॑ञ्चति। एक॑मति॑रिक्तम्।
ज॒निष्य॑माणा ए॒व प्र॒जा व॑रुणपा॒शान्मु॑ञ्चति॥३३॥

नि॒रुप्य॑न्ते भव॑तो भव॑ति मेध्य॒त्वाय॑ रुन्धे षट्॥—————[४]

उत्त॑रस्यां वेद्या॑म॒न्यानि॑ ह॒वी॒षि॑ सादयति। दक्षि॑णायां
मा॒रुती॑म्। अ॒प॒धुर॑मे॒वैना॑ युनक्ति। अथो॒ ओजं॑ ए॒वासा॑मव॑
हरति। तस्मा॒द्ब्रह्म॑णश्च॒ क्षत्रा॑च्च॒ विशो॑ऽन्यतोऽप॒क्र॒मिणी॑ः।
मा॒रुत्या॑ पूर्॒व्या प्र॑चरति। अ॒नृत॑मे॒वाव॑ यजते। वा॒रु॒ण्योत्त॑रया।

अ॒न्त॒त ए॒व वरु॑ण॒मव॑ यज॒ते। यदे॒वाध्व॑र्युः क॒रोति॑॥३४॥

तत्प्र॑तिप्रस्था॒ता क॑रोति। तस्मा॒द्यच्छे॑या॒न्क॑रोति।
तत्पा॑पी॒यान्क॑रोति। प॒त्नीं वा॑चयति। मे॒ध्यामे॒वैना॑ क॒रोति।
अथो॒ तप॑ ए॒वैना॒मुप॑ नयति। य॒ज्ञार॑ स॒न्त॒न्न प्र॑ब्रूयात्।
प्रि॒यं ज्ञा॑ति॑ रु॒न्ध्यात्। अ॒सौ मे॑ जा॒र इति॑ निर्दि॒शेत्।
नि॒र्दिश्यै॒वैनं॑ वरुणपा॒शेन॑ ग्राहयति॥३५॥

प्र॒घा॒स्यान् ह॒वाम॑ह इति॑ प॒त्नीमु॑दानयति। अ॒ह्व॒तैवैन॑म्।
यत्प॒त्नीं पु॑रोनुवा॒क्याम॑नुब्रूयात्। निर्वी॑र्यो॒ यज॑मानः स्यात्।
यज॑मानोऽन्वा॒ह। आ॒त्मन्ने॒व वी॒र्यं ध॑त्ते। उ॒भौ या॒ज्यां॑
सवी॒र्यत्वा॑य। यद्वा॒मे यद॑रण्य॒ इत्या॑ह। यथो॒दित॑मे॒व वरु॑ण॒मव॑
यज॒ते। य॒ज॒मा॒नदे॒वत्यो॑ वा आ॒हव॑नीयः॥३६॥

भ्रा॒तृव्य॑दे॒वत्यो॑ दक्षि॑णः। यदा॒हव॑नीये॒ जुहु॑यात्। यज॑मानं
वरुणपा॒शेन॑ ग्राहयेत्। दक्षि॑णेऽग्नौ जु॒होति॑। भ्रा॒तृव्यमे॒व
वरु॑णपा॒शेन॑ ग्राहयति। शूर्पे॑ण जुहोति। अ॒न्यमे॒व वरु॑ण॒मव॑
यज॒ते। शी॒र्ष॒न्नधि॑ नि॒धाय॑ जुहोति। शी॒र्ष॒त ए॒व वरु॑ण॒मव॑
यज॒ते। प्र॒त्यङ्घ्रि॑ष्ठ जुहोति॥३७॥

प्र॒त्यङ्घ्रे॒व वरु॑णपा॒शान्नि॑र्मुच्यते। अ॒क्र॒न्कर्म॑ कर्म॒कृत॑ इत्या॑ह।
दे॒वाऽनृ॑णं नि॒रव॑दाय। अ॒नृणा॑ गृ॒हानु॑प॒ प्रेते॑ति॒ वावै॑तदा॒ह।
वरु॑णगृही॒तं वा ए॒तद्य॑ज्ञस्य। यद्य॒जुषा॑ गृही॒तस्या॑ति॒रिच्य॑ते।
तुषा॑श्च निष्का॒सश्च॑। तुषै॑श्च निष्का॒सेन॑ चावभृ॒थम॑वैति।

वरुणगृहीतेनैव वरुणमवयजते। अपोऽवभृथमवैति॥३८॥

अप्सु वै वरुणः। साक्षादेव वरुणमवयजते। प्रतियुतो वरुणस्य पाश इत्याह। वरुणपाशादेव निर्मुच्यते। अप्रतीक्षमा यन्ति। वरुणस्यान्तरहित्यै। एधोऽस्येधिषीमहीत्याह। समिधैवाग्निन्नमस्यन्त उपायन्ति। तेजोऽसि तेजो मयि धेहीत्याह। तेज एवात्मन्धत्ते॥३९॥

करोति ग्राहयत्याहवनीयस्तिष्ठ जुहोत्यपोऽवभृथमवैति धत्ते॥ [५]

देवासुराः संयत्ता आसन्। सोऽग्निरब्रवीत्। ममेयमनीकवती तनूः। तां प्रीणीत। अथासुरानभि भविष्यथेति। ते देवा अग्नयेऽनीकवते पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपन्। सोऽग्निरनीकवान्स्वेन भागधेयेन प्रीतः। चतुर्धाऽनीकान्यजनयत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः॥४०॥

यदग्नयेऽनीकवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति। अग्निमेवानीकवन्तः स्वेन भागधेयेन प्रीणाति। सोऽग्निरनीकवान्स्वेन भागधेयेन प्रीतः। चतुर्धाऽनीकानि जनयते। असौ वा आदित्योऽग्निरनीकवान्। तस्य रश्मयोऽनीकानि। साकं सूर्यणोद्यता निर्वपति। साक्षादेवास्मा अनीकानि जनयति। तेऽसुराः पराजिता यन्तः। द्यावापृथिवी उपाश्रयन्॥४१॥

ते देवा मरुद्भ्यः सान्तपनेभ्यश्चरुं निरवपन्। यन्मरुद्भ्यः

सान्तप॒नेभ्य॑श्च॒रुं निर्व॑पति। द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑मे॒व तदु॑भ॒यतो॑
यज॑मानो॒ भ्रातृ॑व्यान्त॒सन्त॑पति। म॒ध्यन्दि॑ने॒ निर्व॑पति। तर्हि
हि ते॒क्षिण॑ष्ठं॒ तप॑ति। च॒रुर्भव॑ति। स॒र्वत॑ ए॒वैनान्त॑सन्त॒पति॑।
ते दे॒वाः श्रौ॑विज॒यिनः॒ सन्तः॑। सर्वा॑सान्दु॒ग्धे गृ॑हमे॒धीयं॑ च॒रुं
निर्व॑पन्॥४२॥

आशि॑ता ए॒वाद्यो॑प॒वसाम्। कस्य॒ वाऽहे॒दम्। कस्य॒ वा
श्वो भ॑वितेति। स श्रु॒तोऽभव॑त्। तस्याहु॑तस्य॒ नाश्न॑न्।
न हि दे॒वा अहु॑तस्याश्न॑न्ति। तेऽब्रु॑वन्। कस्मा॑ इ॒मं
हो॑ष्याम॒ इति॑। म॒रुद्भ्यो॑ गृ॒हमे॒धिभ्य॑ इत्य॑ब्रुवन्। तं म॒रुद्भ्यो॑
गृ॒हमे॒धिभ्यो॑ऽजुह॑वुः॥४३॥

ततो॑ दे॒वा अभ॑वन्। पराऽसु॑राः। यस्यै॒वं वि॒दुषो॑ म॒रुद्भ्यो॑
गृ॒हमे॒धिभ्यो॑ गृ॒हे जुह॑ति। भव॑त्या॒त्मना॑। परा॑ऽस्य॒ भ्रातृ॑व्यो
भव॑ति। यद्वै य॒ज्ञस्य॑ पा॒कत्रा॑ क्रि॒यते॑। प॒शव्यं॑ तत्। पा॒कत्रा॑ वा
ए॒तत्क्रि॑यते। यन्ने॒ध्माब॑र्हिर्भव॑ति। न सा॑मि॒धेनी॑र॒न्वाह॑॥४४॥

न प्र॑या॒जा इ॒ज्यन्ते॑। नानू॒याजाः॑। य ए॒वं वेद॑। प॒शुमा॑न्भव॑ति।
आज्य॑भागौ यज॑ति। य॒ज्ञस्यै॒व चक्षु॑षी॒ नान्त॑रेति।
म॒रुतो॑ गृ॒हमे॒धिनो॑ यज॑ति। भा॒गधे॑र्ये॒नैवैना॑न्त॒सम॑र्धयति।
अ॒ग्नि॒ऽस्वि॑ष्ट॒कृतं॑ यज॑ति॒ प्रति॑ष्ठित्यै। इडा॑न्तो भव॑ति। प॒शवो॑
वा इडा॑। प॒शुष्वे॒वोपरि॑ष्ठात्प्रति॑तिष्ठति॥४५॥

असुरा अश्रयन्गृहमेधीयं चरुं निर्वपन्नजुहवुरन्वाहेडान्तो भवति द्वे च॥ [६]

यत्पत्नीं गृहमेधीयस्याश्नीयात्। गृहमेध्यैव स्यात्। वि त्वंस्य
यज्ञं ऋध्येत। यन्नाश्नीयात्। अगृहमेधी स्यात्। नास्यं यज्ञो
व्यृद्धेत। प्रतिवेशं पचेयुः। तस्याश्नीयात्। गृहमेध्यैव भवति।
नास्यं यज्ञो व्यृद्धते॥४६॥

ते देवा गृहमेधीयेनेष्ट्वा। आशिता अभवन्। आञ्जताभ्यञ्जता।
अनु वत्सानवासायन्। तेभ्योऽसुराः क्षुधं प्राहिण्वन्। सा देवेषु
लोकमवित्वा। असुरान्पुनरगच्छत्। गृहमेधीयेनेष्ट्वा। आशिता
भवन्ति। आञ्जतेऽभ्यञ्जते॥४७॥

अनु वत्सान् वासायन्ति। भ्रातृव्यायैव तद्यजमानः क्षुधं
प्रहिणोति। ते देवा गृहमेधीयेनेष्ट्वा। इन्द्राय निष्कासं
न्यदधुः। अस्मानेव श्व इन्द्रो निहितभाग उपावर्तितेति।
तानिन्द्रो निहितभाग उपावर्तत। गृहमेधीयेनेष्ट्वा। इन्द्राय
निष्कासं निदध्यात्। इन्द्र एवेनं निहितभाग उपावर्तते।
गार्हपत्ये जुहोति॥४८॥

भागधेयेनैवेनं समर्धयति। ऋषभमाह्वयति। वृषद्वार एवास्य
सः। अथो इन्द्रियमेव तद्वीर्यं यजमानो भ्रातृव्यस्य वृङ्क्ते।
इन्द्रो वृत्रं हत्वा। परां परावतमगच्छत्। अपाराधमिति
मन्यमानः। सौऽब्रवीत्। क इदं वैदिष्यतीति। तैऽब्रुवन्मरुतो
वरं वृणामहे॥४९॥

अथ वयं वेदाम। अस्मभ्यमेव प्रथमं हविर्निरूप्याता

इति। त ए॒न॒म॒ध्य॒क्रीड॑न्। तत्क्री॒डि॒नां॑ क्रीडि॒त्वम्।
 यन्म॒रु॒द्भ्यः॑ क्री॒डि॒भ्यः॑ प्रथ॒मः॑ ह॒विर्नि॑रु॒प्यते॒ विजि॑त्यै।
 सा॒कः॑ सूर्ये॒णोद्य॑ता निर्व॒पति॑। ए॒तस्मि॑न्वै लो॒क इन्द्रो॑
 वृ॒त्रम॑ह॒न्त्समृ॑द्ध्यै। ए॒तद्वा॑ह्म॒णान्ये॒व प॑ञ्च ह॒वीः॑षि। ए॒तद्वा॑ह्म॒ण
 ऐन्द्रा॑ग्रः। अथै॒ष ऐन्द्र॑श्चरु॒र्भव॑ति॥५०॥

उ॒द्धा॒रं वा ए॒तमिन्द्र॑ उद॑हरत। वृ॒त्रः॑ ह॒त्वा। अ॒न्यासु॑
 दे॒वता॑स्वधि। यदेष ऐन्द्रश्चरु॒र्भव॑ति। उ॒द्धा॒रमे॒व तं यज॑मान॒
 उद्ध॑रते। अ॒न्यासु॑ प्र॒जास्वधि॑। वै॒श्वक॑र्म॒ण एक॑कपालो
 भव॑ति। वि॒श्वान्ये॒व तेन॑ कर्मा॑णि॒ यज॑मानोऽव॑रु॒न्धे॥५१॥

ऋ॒द्ध॒तेऽभ्य॑ञ्जते जुहोति वृ॒णाम॑है भवत्य॒ष्टौ च॑॥—————[७]

वै॒श्वदे॒वेन॑ वै प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। ता व॑रु॒ण-
 प्र॒घा॒सैर्व॑रु॒णपा॑शाद॑मु॒ञ्चत्। सा॒कमे॒धैः प्र॑त्य॒स्थाप॑यत्। त्र्य॒म्बकै॑
 रु॒द्रं नि॒रवा॑दयत। पि॒तृय॑ज्ञेन॑ सुव॒र्गं लो॒कम॑गमयत्।
 यद्वै॒श्वदे॒वेन॑ यज॑ते। प्र॒जा ए॒व तद्य॑ज॑मानः सृज॑ते। ता
 व॑रु॒णप्र॒घा॒सैर्व॑रु॒णपा॑शान्मु॒ञ्चति॑। सा॒कमे॒धैः प्र॑ति॒ष्ठाप॑यति।
 त्र्य॒म्बकै॑ रु॒द्रं नि॒रव॑दयते॥५२॥

पि॒तृय॑ज्ञेन॑ सुव॒र्गं लो॒कं ग॑मयति। द॒क्षिण॑तः प्रा॑ची॒नावी॑ती
 निर्व॑पति। द॒क्षिणा॑वृ॒द्धि पि॑तृ॒णाम्। अना॑दृत्य॒ तत्। उ॒त्तर॑त
 ए॒वोप॑वीय॒ निर्व॑पेत्। उ॒भये॒ हि दे॒वाश्च॑ पि॒तर॑श्चे॒ज्यन्ते॑। अथो॒
 यदे॒व द॑क्षिणा॒र्धेऽधि॑ श्रय॑ति। तेन॑ दक्षिणावृ॒त्। सोमा॑य

पितृमते॑ पुरोडाश॒ ः षट्कपालं॑ निर्वपति। संवत्सरो॑ वै सोमः॑
पितृमान्॥ ५३ ॥

संवत्सरमे॑व प्रीणाति। पितृभ्यो॑ बर्हिषद्भ्यो॑ धानाः। मासा॑
वै पितरो॑ बर्हिषदः। मासाने॑व प्रीणाति। यस्मिन्वा ऋ॒तौ
पुरुषः॑ प्रमीयते। सोऽस्या॑मुष्मिँल्लोके भवति। ब॒हुरूपा॑ धाना
भवन्ति। अ॒होरा॒त्राणा॑मभिजित्यै। पितृभ्यो॑ऽग्निष्वा॒त्तेभ्यो॑
म॒न्थम्। अ॒र्धमा॒सा वै पितरो॑ऽग्निष्वा॒त्ताः॥ ५४ ॥

अ॒र्धमा॒साने॑व प्रीणाति। अ॒भिवा॒न्यायै॑ दुग्धे भवति। सा हि
पितृदे॒वत्यं॑ दुहे। यत्पूर्णम्। तन्मनु॑ष्याणाम्। उप॒र्यर्धो॑ दे॒वाना॑म्।
अ॒र्धः पितॄ॑णाम्। अ॒र्ध उप॑मन्थति। अ॒र्धो हि पितॄ॑णाम्।
एक॒योप॑मन्थति॥ ५५ ॥

एका॒ हि पितॄ॑णाम्। दक्षि॒णोप॑मन्थति। दक्षि॒णावृ॑द्धि
पितॄ॑णाम्। अना॒रभ्यो॑पमन्थति। तद्धि पितॄ॑न्गच्छति।
इ॒मान्दिशं॑ वेदिमुद्ध॑न्ति। उ॒भये॒ हि दे॒वाश्च॑ पितर॑श्चेज्यन्ते॑।
चतुः॑ स्रक्तिर्भवति। सर्वा॒ ह्यनु॑ दिशः पितरः॑। अखा॑ता
भवति॥ ५६ ॥

खा॒ता हि दे॒वाना॑म्। म॒ध्यतो॑ऽग्निराधी॑यते। अ॒न्ततो॑
हि दे॒वाना॑माधी॑यते॑। वर्षी॑यानिध्म इ॒ध्माद्भव॑ति
व्यावृ॑त्त्यै। परि॑श्रयति। अ॒न्तर्हि॑तो हि पितॄ॑लो॒को
मनु॑ष्यलो॒कात्। यत्प॑रुषि दि॒नम्। तद्दे॒वाना॑म्। यद॑न्तरा॒।

तन्मनुष्याणाम्॥५७॥

यत्समूलम्। तत्पितृणाम्। समूलं बर्हिर्भवति व्यावृत्त्यै।
दक्षिणा स्तृणाति। दक्षिणावृद्धिं पितृणाम्। त्रिः पर्येति।
तृतीये वा इतो लोके पितरः। तानेव प्रीणाति। त्रिः पुनः
पर्येति। षट्स्वम्पद्यन्ते॥५८॥

षड्वा ऋतवः। ऋतूनेव प्रीणाति। यत्प्रस्तरं यजुषा गृहीयात्।
प्रमायुको यजमानः स्यात्। यत्र गृहीयात्। अनायतनः
स्यात्। तूष्णीमेव न्यस्येत्। न प्रमायुको भवति। नानायतनः।
यत्रीन्परिधीन्परिदध्यात्॥५९॥

मृत्युना यजमानं परिगृहीयात्। यत्र परिदध्यात्।
रक्षांसि यज्ञं हन्युः। द्वौ परिधीं परिदधाति।
रक्षसामपहत्यै। अथो मृत्योरेव यजमानमुत्सृजति।
यत्रीणि त्रीणि हवींष्युदाहरैयुः। त्रयस्त्रय एषां साकं
प्रमीयेरन्। एकैकमनूचीनान्युदाहरन्ति। एकैक एवैषामन्वञ्चः
प्रमीयते। कशिपुं कशिपव्याय। उपबर्हणमुपबर्हण्याय।
आञ्जनमाञ्जन्याय। अभ्यञ्जनमभ्यञ्जन्याय। यथाभागमे-
वैनान्प्रीणाति॥६०॥

निरवदयते पितृमानं शिष्वत्ता एकयोपं मन्थत्यखाता भवति मनुष्याणां पद्यन्ते परिदध्यान्मीयते

पञ्च च॥ _____ [८]

अग्नये देवेभ्यः पितृभ्यः समिध्यमानायानु ब्रूहीत्याह।

उभये हि देवाश्च पितरश्चेज्यन्ते। एकामन्वाह। एका हि पितृणाम्। त्रिरन्वाह। त्रिर्हि देवानाम्। आघारावाघारयति। यज्ञपरुषोरनन्तरित्यै। नार्षेयं वृणीते। न होतारम्॥६१॥

यदार्षेयं वृणीत। यद्धोतारम्। प्रमायुको यजमानः स्यात्। प्रमायुको होता। तस्मान्न वृणीते। यजमानस्य होतुर्गोपीथाय। अपं बर्हिषः प्रयाजान् यजति। प्रजा वै बर्हिः। प्रजा एव मृत्योरुत्सृजति। आज्यभागौ यजति॥६२॥

यज्ञस्यैव चक्षुषी नान्तरेति। प्राचीनावीती सोमं यजति। पितृदेवत्या हि। एषाऽऽहुतिः। पञ्चकृत्वोऽव द्यति। पञ्च ह्येता देवताः। द्वे पुरोऽनुवाक्ये। याज्या देवता वषट्कारः। ता एव प्रीणाति। सन्ततमव द्यति॥६३॥

ऋतूनां सन्तत्यै। प्रैवैभ्यः पूर्वया पुरोऽनुवाक्ययाऽऽह। प्रणयति द्वितीयया। गमयति याज्यया। तृतीये वा इतो लोके पितरः। अहं एवैनान्पूर्वया पुरोऽनुवाक्ययाऽत्यानयति। रात्रियै द्वितीयया। ऐवैनान् याज्यया गमयति। दक्षिणतोऽवदाय। उदङ्मुक्तिं क्रामति व्यावृत्त्यै॥६४॥

आ स्वधेत्याश्रावयति। अस्तु स्वधेति प्रत्याश्रावयति। स्वधानम् इति वषट्करोति। स्वधाकारो हि पितृणाम्। सोममग्रे यजति। सोमप्रयाजा हि पितरः। सोमं पितृमन्तं यजति। संवत्सरो वै सोमः पितृमान्। संवत्सरमेव तद्यजति।

पितृन्बर्हिषदो यजति॥६५॥

ये वै यज्वानः। ते पितरो बर्हिषदः। तानेव तद्यजति।
पितृन्ग्निष्वात्तान् यजति। ये वा अयज्वानो गृहमेधिनः।
ते पितरोऽग्निष्वात्ताः। तानेव तद्यजति। अग्निं कव्यवाहनं
यजति। य एव पितृणामग्निः। तमेव तद्यजति॥६६॥

अथो यथाऽग्निः स्विष्टकृतं यजति। तादृगेव तत्। एतत्तै
तत् ये च त्वामन्विति तिसृषु स्रक्तीषु निदधाति। तस्मादा
तृतीयात्पुरुषान्नाम न गृह्णन्ति। एतावन्तो हीज्यन्ते। अत्र
पितरो यथाभागं मन्दध्वमित्याह। ह्रीका हि पितरः। उदश्चो
निष्क्रामन्ति। एषा वै मनुष्याणां दिक्। स्वामेव तदिशमनु
निष्क्रामन्ति॥६७॥

आहवनीयमुपतिष्ठन्ते। न्येवास्मै तद्धवते। यत्सत्याहवनीये।
अथान्यत्र चरन्ति। आतमितोरुपतिष्ठन्ते। अग्निमेवोपद्रष्टारं
कृत्वा। पितृन्निरवदयन्ते। अन्तं वा एते प्राणानां गच्छन्ति।
य आतमितोरुपतिष्ठन्ते। सुसन्दृशं त्वा वयमित्याह॥६८॥

प्राणो वै सुसन्दृक्। प्राणमेवात्मन्दधते। योजा न्विन्द्र ते
हरी इत्याह। प्राणमेव पुनरयुक्त। अक्षन्नमीमदन्त हीति
गारहपत्यमुपतिष्ठन्ते। अक्षन्नमीमदन्ताथ त्वोपतिष्ठामह इति
वावैतदाह। अमीमदन्त पितरः सोम्या इत्यभि प्रपद्यन्ते।
अमीमदन्त पितरोऽथ त्वाऽभि प्रपद्यामह इति वावैतदाह।
अपः परिषिञ्चति। मार्जयत्येवैनान्॥६९॥

अथो॑ त॒र्पय॑त्ये॒व। तृ॒प्यति॑ प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। य ए॒वं वेद॑।
 अप॑ ब॒र्हिषा॑वनू॒याजौ॑ य॒जति॑। प्र॒जा वै ब॒र्हिः। प्र॒जा ए॒व
 मृ॒त्यो॒रुत्सृ॑जति। च॒तुरः॑ प्र॒याजान्॑ य॒जति॑। द्वा॒व॒नू॒याजौ॑।
 ष॒द्वम्प॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तू॒ने॒व प्री॑णाति। न प॒त्यन्वा॑स्ते।
 न सं॒याज॑यन्ति। यत्प॒त्यन्वा॑सी॒त। यत्सं॒याज॑ये॒युः।
 प्र॒मायु॑का स्यात्। तस्मा॒न्नान्वा॑स्ते। न सं॒याज॑यन्ति। प॒त्न्यै
 गोपी॑थाय॥ ७०॥

होता॑र॒माज्य॑भागौ यजति॒ सन्त॑त॒मव॑द्यति॒ व्यावृ॑त्त्यै ब॒र्हिषदो॑ यजति॒ तमे॒व तद्य॑ज॒त्यनु॑
 निष्क्रा॑मन्त्याहैनानृ॒तवो॑ न॒व च॑॥ ————— [९]

प्र॒ति॒पू॒रुष॑मेक॑क॒पालां॑ निर्व॑पति। जा॒ता ए॒व प्र॒जा
 रु॒द्रान्नि॑रव॑दयते। ए॒क॒मति॑रि॒क्तम्। ज॒नि॒ष्यमा॑णा ए॒व
 प्र॒जा रु॒द्रान्नि॑रव॑दयते। ए॒क॑क॒पाला॑ भवन्ति। ए॒क॒धै॒व रु॒द्रं
 नि॒रव॑दयते। नाभि॑घा॒रय॑ति। यद॑भि॒घार॑ये॒त्। अ॒न्त॒र॒व॒चा॒रिण॑ः
 रु॒द्रं कु॑र्यात्। ए॒को॒ल्मु॒केन॑ यन्ति॥ ७१॥

तद्धि॑ रु॒द्रस्य॑ भा॒ग॒धेय॑म्। इ॒मा॒न्दि॒शं य॑न्ति। ए॒षा वै रु॒द्रस्य॑
 दिक्। स्वा॒या॒मे॒व दि॒शि रु॒द्रं नि॒रव॑दयते। रु॒द्रो वा अ॑प॒शुका॑या
 आ॒हु॒त्यै नाति॑ष्ठत। अ॒सौ ते॑ प॒शुरि॑ति॒ निर्दि॑शेद्यं द्वि॒ष्यात्।
 यमे॒व द्वेष्टि॑। तम॑स्मै प॒शुं निर्दि॑शति। यदि॒ न द्वि॒ष्यात्।
 आ॒खु॒स्ते प॒शुरि॑ति॒ ब्रू॑यात्॥ ७२॥

न ग्रा॒म्यान्प॒शून् हि॑नस्ति। ना॒र॒ण्यान्। च॒तुष्प॒थे जु॑होति। ए॒ष

वा अंग्रीनां पङ्क्तिशो नाम। अग्निवत्येव जुहोति। मध्यमेन
पूर्णं जुहोति। सुगृध्येषा। अथो खलु। अन्तमेनैव होतव्यम्।
अन्त एव रुद्रं निरवदयते॥७३॥

एष ते रुद्र भागः सह स्वस्माऽम्बिकयेत्याह। शरद्वा
अस्याम्बिका स्वसा। तया वा एष हिनस्ति। यः हिनस्ति।
तयैवैनः सह शमयति। भेषजङ्गव इत्याह। यावन्त
एव ग्राम्याः पशवः। तेभ्यो भेषजं करोति। अवाम्ब
रुद्रमदिमहीत्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते॥७४॥

त्र्यम्बकं यजामह इत्याह। मृत्योर्मुक्षीय माऽमृतादिति
वावैतदाह। उत्किरन्ति। भगस्य लीप्सन्ते। मूतकृत्वा-
ऽऽसंजन्ति। यथा जनं यतेऽवसं करोति। तादृगेव तत्।
एष ते रुद्र भाग इत्याह निरवत्यै। अप्रतीक्षमा यन्ति। अपः
परिषिञ्चति। रुद्रस्यान्तर्हित्यै। प्र वा एतेऽस्माल्लोकाच्च्यवन्ते।
ये त्र्यम्बकैश्चरन्ति। आदित्यं चरुं पुनरेत्य निर्वपति। इयं
वा अदितिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति॥७५॥

यन्ति ब्रूयान्निरवदयते शास्ते सिञ्चति षट्॥ [१०]

अनुमत्यै वैश्वदेवेन ताः सृष्टास्त्रिवृत्प्रजापतिः सवितोत्तरस्यान्देवासुराः सोऽग्निर्यत्पत्नी वैश्वदेवेन
ता वरुणप्रघासैरग्र्ये देवेभ्यः प्रतिपूरुषं दश॥१०॥

अनुमत्यै प्रथमजो वत्सो बहुरूपा हि पशवस्तस्मात्पृथमात्रं यदग्रयेऽनीकवत उद्धारं वा
अग्र्ये देवेभ्यः प्रतिपूरुषं पञ्चसप्ततिः॥७५॥

अनुमत्यै प्रतितिष्ठन्ति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके षष्ठः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके सप्तमः प्रपाठकः ॥

ए॒तद्वा॑ह्म॒णान्ये॒व प॒ञ्च ह॒वी॑ऽषि॑। अ॒थेन्द्रा॑य॒ शुना॒सीरा॑य
पु॒रोडा॑शं॒ द्वाद॑शक॒पालं॒ निर्व॑पति। स॒ंवत्स॒रो वा
इन्द्रा॑शुना॒सीरः॑। स॒ंवत्स॒रेणै॒वास्मा॒ अन्न॒मव॑ रुन्धे। वा॒य॒व्यं
पयो॑ भवति। वा॒युर्वै वृ॒ष्ट्यै॑ प्र॒दाप॑यिता। स ए॒वास्मै॒
वृ॒ष्टिं प्र॒दाप॑यति। सौ॒र्य एक॑क॒पालो॒ भव॑ति। सू॒र्येण॒ वा
अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के वृ॒ष्टिर्धृ॑ता। स ए॒वास्मै॒ वृ॒ष्टिं नि॒यच्छ॑ति॥१॥

द्वा॒द॒श॒ग॒व॑ऽसी॒रं दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै। दे॒वा॒सु॒राः संय॑त्ता आसन्।
ते दे॒वा अ॒ग्निम॑ब्रुवन्। त्वया॑ वी॒रेणा॑सु॒रान॒भिभ॑वा॒मेति॑।
सोऽब्र॑वीत्। त्रे॒धाऽह॑मा॒त्मानं॒ विक॑रिष्य॒ इति॑। स त्रे॒धाऽऽत्मा॑नं
व्य॑कुरुत। अ॒ग्निं तृ॒तीय॑म्। रु॒द्रं तृ॒तीय॑म्। वरु॑णं तृ॒तीय॑म्॥२॥

सोऽब्र॑वीत्। क इ॒दं तुरी॑यमिति॑। अ॒हमि॑तीन्द्रोऽब्र॑वीत्। सन्तु
सृ॒जाव॑हा॒ इति॑। तौ स॒मसृ॑जेताम्। स इन्द्र॑स्तु॒रीय॑मभवत्।
यदिन्द्र॑स्तु॒रीय॑मभवत्। तदिन्द्र॑स्तु॒रीय॑स्येन्द्र॑स्तु॒रीय॑त्वम्। ततो॒ वै
दे॒वा व्य॑जयन्त। यदिन्द्र॑स्तु॒रीयं नि॑रु॒प्यते॒ विजि॑त्यै॥३॥

व॒हिनी॑ धे॒नुर्दक्षि॑णा। यद्व॒हिनी॑। तेना॑ग्ने॒यी। यद्वौः। तेन॑ रौ॒द्री।
यद्धे॒नुः। तेनै॒न्द्री। यत्स्त्री॑ स॒ती दा॒न्ता। तेन॑ वारु॒णी स॒मृद्ध्यै॑।
प्र॒जाप॑तिर्य॒ज्ञम॑सृजत॥४॥

त॑ऽसृष्ट॑ऽरक्षा॑ऽस्यजिघा॑ऽसन्। स ए॒ताः प्र॒जाप॑तिरा॒त्मनो॑

दे॒वता॒ निर॑मिमीत। ताभि॒र्वै स दि॒ग्भ्यो रक्षा॑सि प्राणु॑दता।
 यत्प॑ञ्चाव॒त्तीयं॑ जुहोति। दि॒ग्भ्य ए॒व तद्य॑ज॒मानो रक्षा॑सि
 प्रणु॑दते। समू॒ढः रक्षः॑ सन्द्ग॒धः रक्ष॑ इत्या॑ह। रक्षा॑स्ये॒व
 सन्द॑हति। अ॒ग्नये॑ रक्षो॒घ्ने स्वा॑हेत्या॑ह। दे॒वता॑भ्य ए॒व
 वि॑जिग्या॒नाभ्यो॑ भाग॒धेयं॑ करोति। प्र॒ष्टिवा॒ही रथो॑ दक्षि॒णा
 समृ॑द्धौ॥५॥

इन्द्रो॑ वृ॒त्रः ह॒त्वा। असु॑रान्परा॒भाव्यं। नमु॑चिमासुरं नाल॑भत।
 तः श॒च्याऽगृ॑ह्णात्। तौ सम॑ल॒भेताम्। सौऽस्मा॑द॒भिषु॑नतरो॒-
 ऽभवत्। सौऽब्र॑वीत्। स॒न्धाः सन्द॑धावहे। अथ॒ त्वाऽव
 स्रक्ष्या॑मि। न मा॒ शुष्के॑ण॒ नार्दे॑ण॒ हनः॑॥६॥

न दि॒वा न नक्त॑मिति। स ए॒तम॒पां फेन॑मसिञ्चत्। न वा ए॒ष
 शुष्को॑ नार्द्रो व्यु॑ष्टाऽऽसीत्। अनु॑दितः सूर्यः॑। न वा ए॒तद्वि॒वा
 न नक्त॑म्। तस्यै॒तस्मिँ॑लोके। अ॒पां फेने॑न॒ शिर॒ उद॑वर्तयत्।
 तदे॑न॒मन्व॑वर्तत। मि॒त्रं द्रु॑गिति॥७॥

स ए॒तान॑पामार्गान॑जनयत्। तान॑जुहोत्। तै॒र्वै स
 रक्षा॑स्यपा॑हत। यद॑पामार्ग॒होमो॑ भव॑ति। रक्ष॑साम॒पह॑त्यै।
 ए॒कोल्मु॑केन॑ यन्ति। तद्धि रक्ष॑सां भाग॒धेयम्। इ॒मान्दि॑शं
 यन्ति। ए॒षा वै रक्ष॑सां दिक्। स्वाया॑मे॒व दि॒शि रक्षा॑सि
 हन्ति॥८॥

स्व॑कृत् इरि॑णे जुहोति प्र॒दरे वा॑। ए॒तद्वै रक्ष॑सामा॒यत॑नम्।

स्व ए॒वाय॑त॒ने र॒क्षाँ॑सि ह॒न्ति। पु॒र्ण॒मये॑न सु॒वेण॑ जुहोति।
 ब्र॒ह्म वै पु॒र्णः। ब्र॒ह्म॑णै॒व र॒क्षाँ॑सि ह॒न्ति। दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑
 प्र॑स॒व इ॒त्याह॑। स॒वि॒तृप्र॑सू॒त ए॒व र॒क्षाँ॑सि ह॒न्ति। हु॒तं
 र॒क्षोऽव॑धिष्म॒ रक्ष॑ इ॒त्याह॑। र॒क्ष॑सा॒ं स्तृ॒त्यै। यद्व॑स्ते तद॒क्षि॑णा
 नि॒रव॑त्यै। अ॒प्र॒तीक्ष॑माय॒न्ति। र॒क्ष॑सा॒मन्त॑र्हि॒त्यै॥९॥

यच्छति वरुणं तृतीयं विजित्या असृजत समृद्धौ हनो मित्रद्रुगिति हन्ति स्तृत्यै त्रीणि च॥[१]

धा॒त्रे पु॒रोडा॑शं द्वा॒दश॑क॒पालं॑ निर्व॑पति। स॒व॒त्स॒रो वै
 धा॒ता। स॒व॒त्स॒रेणै॒वास्मै॑ प्र॒जाः प्र॑ज॒नय॑ति। अ॒न्वे॒वास्मा॑
 अ॒नु॒म॒ति॒र्मन्य॑ते। रा॒ते रा॒का। प्र॑ सि॒नीवा॒ली ज॑नयति।
 प्र॒जास्वे॒व प्र॑जा॒तासु॑ कु॒ह्ना वाचं॑ दधाति। मि॒थु॒नौ गावौ॑
 द॒क्षि॑णा॒ समृ॑द्धौ। आ॒ग्ना॒वैष्ण॒वमे॒काद॑शक॒पालं॑ निर्व॑पति।
 ऐ॒न्द्रा॒वैष्ण॒वमे॒काद॑शक॒पालम्॥१०॥

वै॒ष्ण॒वं त्रि॑क॒पालम्। वी॒र्यं॑ वा अ॒ग्निः। वी॒र्य॑मिन्द्रः। वी॒र्यं॑ विष्णुः।
 प्र॒जा ए॒व प्र॑जा॒ता वी॒र्यं॑ प्र॒तिष्ठा॑पयति। तस्मा॑त्प्र॒जा वी॒र्या॑वतीः।
 वा॒म॒न ऋ॑ष॒भो व॒ही द॒क्षि॑णा। यद्व॑ही। तेना॑ग्ने॒यः। यदृ॑ष॒भः॥११॥
 तेनै॒न्द्रः। यद्वा॑म॒नः। तेन॑ वैष्ण॒वः समृ॑द्धौ। अ॒ग्नी॒षोमी॒यमे॒का॒
 द॒शक॑पालं निर्व॑पति। इन्द्रा॒सोमी॒यमे॒काद॑शक॒पालम्। सौ॒म्यं
 च॒रुम्। सोमो॒ वै रे॑तो॒धाः। अ॒ग्निः प्र॑जा॒नां प्र॑ज॒नयि॑ता।
 वृ॒द्धा॒नामिन्द्रः॑ प्र॒दाप॑यिता। सोमं॑ ए॒वास्मै॑ रे॒तो द॑धाति॥१२॥
 अ॒ग्निः प्र॒जां प्र॑ज॒नय॑ति। वृ॒द्धा॒मिन्द्रः॑ प्र॒यच्छ॑ति। ब॒भ्रु॒र्द॒क्षि॑णा

समृद्धौ। सोमापौष्णं चरुं निर्वपति। ऐन्द्रापौष्णं चरुम्। सोमो वै रेतोधाः। पूषा पशूनां प्रजनयिता। वृद्धानामिन्द्रः प्रदापयिता। सोमं एवास्मै रेतो दधाति। पूषा पशून्प्रजनयति॥१३॥

वृद्धानिन्द्रः प्रयच्छति। पौष्णश्चरुर्भवति। इयं वै पूषा। अस्यामेव प्रतितिष्ठति। श्यामो दक्षिणा समृद्धौ। बहु वै पुरुषो मेध्यमुपगच्छति। वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपति। संवत्सरो वा अग्निर्वैश्वानरः। संवत्सरेणैवैनं स्वदयति। हिरण्यं दक्षिणा॥१४॥

पवित्रं वै हिरण्यम्। पुनात्येवैनम्। बहु वै राजान्योऽनृतं करोति। उपं जाम्यै हरते। जिनाति ब्राह्मणम्। वदत्यनृतम्। अनृते खलु वै क्रियमाणे वरुणो गृह्णाति। वारुणं यवमयं चरुं निर्वपति। वरुणपाशादेवैनं मुञ्चति। अश्वो दक्षिणा। वारुणो हि देवतयाऽश्वः समृद्धौ॥१५॥

ऐन्द्रापौष्णवमेकादशकपालं यदृषभो दधाति पूषा पशून्प्रजनयति हिरण्यं दक्षिणा दक्षिणैकं

च॥ _____ [२]

रत्निनामेतानि हवींषि भवन्ति। एते वै राष्ट्रस्य प्रदातारः। एतेऽपादातारः। य एव राष्ट्रस्य प्रदातारः। येऽपादातारः। त एवास्मै राष्ट्रं प्रयच्छन्ति। राष्ट्रमेव भवति। यत्समाहृत्य निर्वपेत्। अरत्निनः स्युः। यथायथं निर्वपति रत्नित्वाय॥१६॥

यत्सद्यो निर्वपेत्। यावन्तीमेकेन हविषाऽऽशिषमव रुन्धे।
तावन्तीमवरुन्धीत। अन्वहन्निर्वपति। भूयसीमेवाशिषमव
रुन्धे। भूयसो यज्ञक्रतूनुपैति। बारुहस्पत्यं चरुं निर्वपति
ब्रह्मणो गृहे। मुखत एवास्मै ब्रह्म सङ्श्यति। अथो ब्रह्मन्नेव
क्षत्रमन्वारम्भयति। शितिपृष्ठो दक्षिणा समृद्धौ॥१७॥

ऐन्द्रमेकादशकपालः राजन्यस्य गृहे। इन्द्रियमेवाव रुन्धे।
ऋषभो दक्षिणा समृद्धौ। आदित्यं चरुं महिष्यै गृहे। इयं वा
अदितिः। अस्यामेव प्रतितिष्ठति। धेनुर्दक्षिणा समृद्धौ। भगाय
चरुं वावातायै गृहे। भगमेवास्मिन्दधाति। विचित्तगर्भा पष्ठौही
दक्षिणा समृद्धौ॥१८॥

नैर्ऋतं चरुं परिवृत्तयै गृहे कृष्णानां व्रीहीणां नखनिर्भिन्नम्।
पाप्मानमेव निर्ऋतिं निरवदयते। कृष्णा कूटा दक्षिणा
समृद्धौ। आग्नेयमष्टाकपालः सेनान्यो गृहे। सेनामेवास्य
सङ्श्यति। हिरण्यं दक्षिणा समृद्धौ। वारुणं दशकपालः
सूतस्य गृहे। वरुणसवमेवाव रुन्धे। महानिरष्टो दक्षिणा
समृद्धौ। मारुतः सप्तकपालं ग्रामण्यो गृहे॥१९॥

अन्नं वै मरुतः। अन्नमेवाव रुन्धे। पृश्निर्दक्षिणा समृद्धौ।
सावित्रं द्वादशकपालं क्षत्तुर्गृहे प्रसूत्यै। उपध्वस्तो दक्षिणा
समृद्धौ। आश्विनं द्विकपालः सङ्ग्रहीतुर्गृहे। अश्विनौ वै
देवानां भिषजौ। ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति। सवात्यौ

दक्षिणा॒ समृद्धौ॑। पौष्णं॑ च॒रुं भा॒गदु॒घस्य॑ गृहे॥२०॥

अन्नं॑ वै पू॒षा। अन्नमे॒वाव॑ रुन्धे। श्या॒मो दक्षि॑णा॒ समृद्धौ॑।
रौ॒द्रं गा॑वीधुकं॑ च॒रुम॑क्षावा॒पस्य॑ गृहे। अ॒न्त॒त ए॒व रु॒द्रं
नि॒रव॑दयते। श॒बल॒ उ॒द्वा॒रो दक्षि॑णा॒ समृद्धौ॑। द्वा॒द॒शै॒तानि॑
ह॒वी॒ऽषि॑ भवन्ति। द्वा॒द॒श मा॒साः सं॒वत्स॒रः। सं॒वत्स॒रेणै॒वास्मै॑
रा॒ष्ट्रम॑व॒रुन्धे॑। रा॒ष्ट्रमे॒व भ॑वति॥२१॥

यन्न॑ प्र॒ति नि॒र्वपे॑त्। र॒त्नि॒न॑ आ॒शिषो॑ऽव॒रुन्धी॒रन्।
प्र॒तिनि॒र्वप॑ति। इन्द्रा॒य सु॒त्राम्णे॑ पुरो॒डाश॑मेका॒दश॑कपालम्।
इन्द्रा॒या॒ऽहो॒मुचे॑। आ॒शिष॑ ए॒वाव॑रुन्धे। अ॒यं नो॒ राजा॑ वृ॒त्रहा॑
राजा॑ भू॒त्वा वृ॒त्रं व॑ध्या॒दित्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते।
मै॒त्रा॒बा॒र॒ह॒स्प॒त्यं भ॑वति। श्वे॒तायै॑ श्वे॒तव॑त्सायै दु॒ग्धे॥२२॥

बा॒र॒ह॒स्प॒त्ये मै॒त्रम॑पि दधाति। ब्रह्म॑ चै॒वास्मै॑ क्ष॒त्रं च॑ स॒मीची॑
दधाति। अथो॒ ब्रह्म॑न्ने॒व क्ष॒त्रं प्र॑तिष्ठापयति। बा॒र॒ह॒स्प॒त्येन॑
पूर्वे॑ण प्रच॑रति। मुख॑त ए॒वास्मै॑ ब्रह्म॑ स॒ऽश्य॑ति। अथो॒
ब्रह्म॑न्ने॒व क्ष॒त्रम॑न्वार॒म्भय॑ति। स्व॒यं कृ॒ता वेदि॑र्भवति। स्व॒यं
दि॒नं ब॒रु॒हिः। स्व॒यं कृ॒त इ॒ध्मः। अ॒न॒भि॒जित॑स्या॒भिजि॑त्यै।
तस्मा॒द्रा॒ज्ञा॒मर॑ण्यम॒भिजि॑तम्। सै॒व श्वे॒ता श्वे॒तव॑त्सा॒ दक्षि॑णा॒
समृद्धौ॑॥२३॥

र॒त्नि॒त्वाय॑ समृद्धौ प॒ष्ठौही॑ दक्षिणा॒ समृद्धौ॑ ग्रा॒म॒ण्यो गृ॒हे भा॒गदु॒घस्य॑ गृ॒हे भ॑वति दु॒ग्धेऽभि॑जित्यै

द्वे च॥

[३]

दे॒व॒सु॒वा॒मे॒ता॒निं ह॒वी॒ः॒षिं भ॒वन्ति॑ । ए॒ता॒व॒न्तो॒ वै दे॒वानां॑
 सु॒वाः । त ए॒वा॒स्मै सु॒वा॒न्प्रयच्छ॑न्ति । त ए॒नं॑ सु॒वन्ते॑ ।
 अ॒ग्नि॒रे॒वैनं॑ गृ॒हप॑तीनां सु॒वते॑ । सो॒मो व॒न॒स्पती॑नाम् ।
 रु॒द्रः प॑शूनाम् । बृ॒ह॒स्पति॑र्वा॒चाम् । इन्द्रो॑ ज्ये॒ष्ठाना॑म् । मि॒त्रः
 स॒त्याना॑म् ॥ २४ ॥

वरु॑णो ध॒र्म॒पती॑नाम् । ए॒तदे॒व सर्वं॑ भ॒वति॑ । स॒वि॒ता त्वा॑
 प्र॒स॒वा॒नां सु॒वता॑मि॒ति ह॒स्तं गृ॑ह्णाति प्र॒सू॑त्यै । ये दे॒वा
 दे॒वः सु॒वः स्थे॒त्याह॑ । य॒था॒य॒जुरे॒वैतत् । म॒ह॒ते क्ष॑त्राय॒ मह॑त
 आधि॑प॒त्याय॒ मह॑ते जा॒न॒रा॒ज्याये॒त्याह॑ । आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा
 शा॑स्ते । ए॒ष वो॑ भ॒रता॒ राजा॒ सोमो॑ऽस्माकं ब्रा॒ह्म॒णानां॑
 रा॒जे॒त्याह॑ । तस्मा॑त्सोम॒राजा॒नो ब्रा॒ह्म॒णाः । प्र॒ति॒ त्यन्ना॑म॒
 रा॒ज्यम॑धा॒यी॒त्याह॑ ॥ २५ ॥

रा॒ज्यमे॒वास्मि॑न्प्रति॒दधा॑ति । स्वां त॒नु॒वं वरु॑णो अ॒शि॒श्रे॒दि॒-
 त्या॑ह । व॒रु॒ण॒स॒वमे॒वाव॑रु॒न्धे । शुचै॑र्मि॒त्रस्य॒ व्र॒त्या
 अभू॑मे॒त्याह॑ । शुचि॑मे॒वैनं॑ व्र॒त्यं करो॑ति । अम॑न्महि
 मह॑त ऋ॒तस्य॒ नामे॒त्याह॑ । म॒नु॒त ए॒वैन॑म् । सर्वे॑ व्रा॒ता
 वरु॑णस्याभू॒वन्नि॒त्याह॑ । सर्व॑व्रा॒तमे॒वैनं॑ करो॒ति । वि मि॒त्र
 ए॒वैर॑रा॒तिम॑तारी॒दित्या॑ह ॥ २६ ॥

अ॒रा॒तिमे॒वैनं॑ ता॒रय॑ति । असू॑षुदन्त य॒ज्ञियां॑ ऋ॒तेने॒त्याह॑ ।
 स्व॒दय॑त्ये॒वैन॑म् । व्यु॑ त्रि॒तो ज॑रि॒माणं॑ न आ॒न॒डित्या॑ह ।

आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधाति। द्वाभ्यां॑ विमृ॑ष्टे। द्वि॒पाद्यज॑मानः
प्रति॑ष्ठित्यै। अ॒ग्नीषो॑मीय॑स्य॒ चैका॑दशकपालस्य देवसु॒वां च॑
ह॒विषा॑म॒ग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स॒मव॑द्यति। दे॒वता॑भिरे॒वैन॑मु॒भयतः॑
परि॑गृह्णाति। वि॒ष्णुक्र॑मान्क्रमते। विष्णु॑रे॒व भू॒त्वेमाँ॑ल्लो॒कान॒भि॒ज॑यति॥ २७ ॥

स॒त्याना॑म॒धा॒यीत्या॑हा॒तारी॑दित्या॑ह क्रम॒त॒ एकं॑ च॥ [४]

अ॒र्थे॒तः स्थे॑ति जुहोति। आहु॑त्यै॒वैना॑ निष्क्री॒यं गृ॑ह्णाति।
अथो॑ ह॒विष्कृ॑तानामे॒वाभिघृ॑तानां गृह्णाति। वह॑न्तीनां गृह्णाति।
ए॒ता वा अ॒पां रा॒ष्ट्रम्। रा॒ष्ट्रमे॒वास्मै॑ गृह्णाति। अथो॑
श्रिय॑मे॒वैन॑म॒भिव॑हन्ति। अ॒पां पति॑र॒सीत्या॑ह। मि॒थुन॑मे॒वाकः॑।
वृषा॑ऽस्यूर्मि॑रित्या॑ह॥ २८ ॥

ऊ॒र्मि॒मन्त॑मे॒वैन॑ करोति। वृष॑से॒नोऽसी॑त्या॑ह। से॒नामे॒वास्य॑
स॒ङ्श्य॑ति। ब्र॒ज॒क्षितः॑ स्थे॒त्याह॑। ए॒ता वा अ॒पां वि॒शः।
वि॒शमे॒वास्मै॑ पर्यू॒हति॑। म॒रुता॑मो॒जः स्थे॒त्याह॑। अन्नं॑ वै
म॒रुतः॑। अन्न॑मे॒वावरु॑न्धे। सूर्य॑वर्च॒सः स्थे॒त्याह॑॥ २९ ॥

रा॒ष्ट्रमे॒व वर्च॑स्व्य॒कः। सूर्य॑त्वच॒सः स्थे॒त्याह॑। स॒त्यं वा ए॒तत्।
यद्व॑र्षति। अ॒नृतं॑ यदा॒तप॑ति व॒र्षति॑। स॒त्या॒नृते॑ ए॒वावरु॑न्धे।
नैन॑ स॒त्या॒नृते॑ उ॒दिते॑ हि॒स्तः। य ए॒वं वेद॑। मा॒न्दाः
स्थे॒त्याह॑। रा॒ष्ट्रमे॒व ब्र॑ह्मवर्च॒स्य॒कः॥ ३० ॥

वा॒शाः स्थे॒त्याह॑। रा॒ष्ट्रमे॒व व॒श्य॒कः। श॒क्र॒रीः स्थे॒त्याह॑। प॒शवो॑

वै शक्र॑रीः। प॒शूने॒वाव॑रुन्धे। वि॒श्वभृ॑तः स्थेत्या॑ह। रा॒ष्ट्रमे॒व
प॑य॒स्व्यंकः॑। ज॒नभृ॑तः स्थेत्या॑ह। रा॒ष्ट्रमे॒वेन्द्रि॑या॒व्यंकः॑।
अ॒ग्नेस्ते॑ज॒स्याः स्थेत्या॑ह॥ ३१॥

रा॒ष्ट्रमे॒व ते॑ज॒स्व्यंकः॑। अ॒पामोष॑धीना॒ः रसः॑ स्थेत्या॑ह।
रा॒ष्ट्रमे॒व म॑ध॒व्यम॑कः। सा॒रस्व॑तं ग्र॒हं गृ॑ह्णाति। ए॒षा वा
अ॒पां पृ॑ष्ठम्। यत्स॒रस्व॑ती। पृ॒ष्ठमे॒वेन॑ः॒ समा॒नाना॑ करोति।
षो॒ड॒शभि॑र्गृह्णाति। षो॒ड॒शक॑लो॒ वै पु॑रुषः। यावा॑ने॒व पु॑रुषः।
तस्मि॑न्वी॒र्यं द॑धाति। षो॒ड॒शभि॑र्जु॒होति॑ षो॒ड॒शभि॑र्गृह्णाति।
द्वा॒त्रिंश॑त्सम्प॑द्यन्ते। द्वा॒त्रिंश॑दक्ष॒राऽनु॑ष्टुक्। वा॒गनु॑ष्टुप्स॒र्वाणि
छ॒न्दांसि॑। वा॒चैवैन॑ः॒ सर्वे॑भि॒श्छ॒न्दोभि॑र॒भिषि॑ञ्चति॥ ३२॥

ऊ॒र्मिरि॑त्याह॒ सूर्य॑वर्चसः स्थेत्या॑ह ब्रह्मवर्च॑स्यंकस्तेज॒स्याः स्थेत्या॑हेव पु॑रुषः षट् च॥—[५]

देवी॑रा॒पः सं म॑धु॒मती॒र्मधु॑मतीभिः सृ॒ज्यध्व॑मित्या॑ह।
ब्रह्म॑णै॒वैनाः॑ स॒ः सृ॑जति। अना॑धृष्टाः सीद॑तेत्या॑ह। ब्रह्म॑णै॒वैनाः॑
साद॑यति। अ॒न्तरा॑ होतुंश्च धि॒ष्णि॒यं ब्रा॑ह्मणाच्छु॒ःसि॒नश्च
साद॑यति। आ॒ग्नेयो॑ वै होता॑। ऐ॒न्द्रो ब्रा॑ह्मणाच्छु॒ःसी। तेज॑सा
चै॒वेन्द्रि॑येण॑ चोभ॑यतो॑ रा॒ष्ट्रं परि॑गृह्णाति। हि॒र॒ण्ये॒नोत्पु॑नाति।
आहु॑त्यै हि प॒वित्रा॑भ्यामुत्पु॑नन्ति॒ व्यावृ॑त्त्यै॥ ३३॥

श॒तमा॑नं भवति। श॒तायुः॑ पु॑रुषः श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये
प्रति॑तिष्ठति। अ॒निभृ॑ष्टमसीत्या॑ह। अ॒निभृ॑ष्टः॒ ह्येतत्। वा॒चो
बन्धु॑रित्या॑ह। वा॒चो ह्ये॑ष बन्धुः। त॒पो॒जा इ॒त्याह॑। त॒पो॒जा

ह्येतत्। सोमस्य दात्रमसीत्याह॥३४॥

सोमस्य ह्येतद्दात्रम्। शुक्रा वः शुक्रेणोत्पुनामीत्याह। शुक्रा ह्यापः। शुक्रं हिरण्यम्। चन्द्राश्चन्द्रेणेत्याह। चन्द्रा ह्यापः। चन्द्रं हिरण्यम्। अमृता अमृतेनेत्याह। अमृता ह्यापः। अमृतं हिरण्यम्॥३५॥

स्वाहा राजसूयायेत्याह। राजसूयाय ह्येना उत्पुनाति। सधमादौ द्युम्निनीरूर्ज एता इति वारुण्यर्चा गृह्णाति। वरुणसवमेवावरुन्धे। एकया गृह्णाति। एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति। क्षत्रस्योल्बमसि क्षत्रस्य योनिरसीति तार्प्यं चोष्णीषं च प्रयच्छति सयोनित्वाय। एकशतेन दर्भपुञ्जीलैः पवयति। शतायुर्वै पुरुषः शतवीर्यः। आत्मैकशतः॥३६॥

यावानेव पुरुषः। तस्मिन्वीर्यं दधाति। दध्याशयति। इन्द्रियमेवाव रुन्धे। उदुम्बरमाशयति। अन्नाद्यस्यावरुद्धौ। शष्पाण्याशयति। सुराबलिमेवैनं करोति। आविद एता भवन्ति। आविदमेवैनं गमयन्ति॥३७॥

अग्निरेवैनं गार्हपत्येनावति। इन्द्रं इन्द्रियेण। पूषा पशुभिः। मित्रावरुणौ प्राणापानाभ्याम्। इन्द्रो वृत्राय वज्रमुदयच्छत्। स दिवमलिखत्। सौर्ग्यम्णः पन्था अभवत्। स आवित्रे द्यावापृथिवी धृतव्रते इति द्यावापृथिवी उपाधावत्। स आभ्यामेव प्रसूत इन्द्रो वृत्राय वज्रं प्राहरत्। आवित्रे

द्यावापृथिवी धृतव्रते इति यदाह॥३८॥

आभ्यामेव प्रसूतो यजमानो वज्रं भ्रातृव्याय प्रहरति। आविन्ना देव्यदितिर्विश्वरूपीत्याह। इयं वै देव्यदितिर्विश्वरूपी। अस्यामेव प्रति तिष्ठति। आविन्नोऽयमसावामुष्यायणोऽस्यां विश्वस्मिन्नाष्ट्र इत्याह। विशैवेन९ राष्ट्रेण समर्धयति। महते क्षत्राय महत आधिपत्याय महते जानराज्यायेत्याह। अशिषमेवैतामा शास्ते। एष वो भरता राजा सोमोऽस्माकं ब्राह्मणानां९ राजेत्याह। तस्मात्सोमराजानो ब्राह्मणाः॥३९॥

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति धनुः प्रयच्छति विजित्यै। शत्रुबाधनाः स्थेतीषून्। शत्रून्वास्य बाधन्ते। पात मा प्रत्यञ्च पात मा तिर्यञ्चमन्वञ्च मा पातेत्याह। तिस्रो वै शरव्याः। प्रतीची तिरश्चनूची। ताभ्य एवैनं पान्ति। दिग्भ्यो मा पातेत्याह। दिग्भ्य एवैनं पान्ति। विश्वाभ्यो मा नाष्ट्राभ्यः पातेत्याह। अपरिमितादेवैनं पान्ति। हिरण्यवर्णावुषसा विरोक इति त्रिष्टुभा बाहू उद्गृह्णाति। इन्द्रियं वै वीर्यं त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव वीर्यमुपरिष्ठादात्मन्यन्ते॥४०॥

व्यावृत्त्यै दात्रमसीत्याहामृत९ हिरण्यमेकशतो गमयन्त्याह ब्राह्मणा नाष्ट्राभ्यः पातेत्याह चत्वारि च॥

[६]

दिशो व्यास्थापयति। दिशामभिजित्यै। यदनु प्रक्रामेत्। अभि दिशो जयेत्। उत्तु माद्येत्। मनसाऽनु प्रक्रामति।

अभि दिशो जयति। नोन्माद्यति। समिधमा तिष्ठेत्याह। तेज एवावरुन्धे॥४१॥

उग्रामा तिष्ठेत्याह। इन्द्रियमेवावरुन्धे। विराजमातिष्ठेत्याह। अन्नाद्यमेवावरुन्धे। उदीचीमा तिष्ठेत्याह। पशूनेवावरुन्धे। ऊर्ध्वामातिष्ठेत्याह। सुवर्गमेव लोकमभिजयति। अनूजिहीते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥४२॥

मारुत एष भवति। अन्नं वै मरुतः। अन्नमेवावरुन्धे। एकविंशतिकपालो भवति प्रतिष्ठित्यै। योऽरण्येऽनुवाक्यो गुणः। तं मध्यत उपदधाति। ग्राम्यैरेव पशुभिरारण्यान्पशून्परिगृह्णाति। तस्माद्ग्राम्यैः पशुभिरारण्याः पशवः परिगृहीताः। पृथिवैन्यः। अभ्यषिच्यत॥४३॥

स राष्ट्रं नाभवत्। स एतानि पार्थान्यपश्यत्। तान्यजुहोत्। तैर्वै स राष्ट्रमभवत्। यत्पार्थानि जुहोति। राष्ट्रमेव भवति। बारुहस्पत्यं पूर्वषामुत्तमं भवति। ऐन्द्रमुत्तरेषां प्रथमम्। ब्रह्म चैवास्मै क्षत्रं च समीचीं दधाति। अथो ब्रह्मन्नेव क्षत्रं प्रतिष्ठापयति॥४४॥

षट्पुरस्तादभिषेकस्य जुहोति। षडुपरिष्ठात्। द्वादश सम्पद्यन्ते। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरः खलु वै देवानां पूः। देवानामेव पुरं मध्यतो व्यवसर्पति। तस्य न कुतश्चनोपाव्याधो भवति। भूतानामवेष्टीर्जुहोति। अत्रात्र वै

मृत्युर्जायते। यत्रयत्रैव मृत्युर्जायते। तत एवैनमवयजते।
तस्माद्राजसूयेनेजानो नाभिचरित्वै। प्रत्यगेनमभिचारः
स्तृणुते॥४५॥

रुन्धे समंष्ट्रा असिच्यत स्थापयति जायते पञ्च च॥—————[७]

सोमस्य त्विषिरसि तवेव मे त्विषिर्भूयादिति शार्दूल-
चर्मोपस्तृणाति। यैव सोमे त्विषिः। या शार्दूले।
तामेवावरुन्धे। मृत्योर्वा एष वर्णः। यच्छार्दूलः। अमृतं
हिरण्यम्। अमृतमसि मृत्योर्मा पाहीति हिरण्यमुपास्यति।
अमृतमेव मृत्योरन्तर्धत्ते। शतमानं भवति॥४६॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति।
दिद्योन्मा पाहीत्युपरिष्ठादधि निदधाति। उभयत एवास्मे
शर्म दधाति। अवैष्टा दन्दशूका इति क्लीबं सीसेन
विध्यति। दन्दशूकानेवावयजते। तस्मात्क्लीबं दन्दशूका
दंशुकाः। निरस्तं नमुचेः शिर इति लोहितायसं
निरस्यति। पाप्मानमेव नमुचिं निरवदयते। प्राणा आत्मनः
पूर्वेऽभिषिच्या इत्याहुः॥४७॥

सोमो राजा वरुणः। देवा धर्मसुवश्च ये। ते ते वाचं
सुवन्तां ते ते प्राणं सुवन्तामित्याहुः। प्राणानेवाऽऽत्मनः
पूर्वानभिषिञ्चति। यद्व्यात्। अग्नेस्त्वा तेजसाऽभिषिञ्चामीति।
तेजस्व्यैव स्यात्। दुश्चर्मा तु भवेत्। सोमस्य त्वा

द्युम्नेनाभिषिञ्चामीत्याह। सौम्यो वै देवतया पुरुषः॥४८॥

स्वयैवैनं देवतयाऽभिषिञ्चति। अग्नेस्तेजसेत्याह। तेज एवास्मिन्दधाति। सूर्यस्य वर्चसेत्याह। वर्च एवास्मिन्दधाति। इन्द्रस्येन्द्रियेणेत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। मित्रावरुणयोर्वीर्येणेत्याह। वीर्यमेवास्मिन्दधाति। मरुतामोजसेत्याह॥४९॥

ओज एवास्मिन्दधाति। क्षत्राणां क्षत्रपतिरसीत्याह। क्षत्राणामेवैनं क्षत्रपतिं करोति। अति दिवस्पाहीत्याह। अत्यन्यान्पाहीति वावैतदाह। समाववृत्रन्नधरागुदीचीरित्याह। राष्ट्रमेवास्मिन्ध्रुवमंकः। उच्छेषणेन जुहोति। उच्छेषणभागो वै रुद्रः। भागधेयेनैव रुद्रं निरवदयते॥५०॥

उदङ्घरेत्याग्नीध्रे जुहोति। एषा वै रुद्रस्य दिक्। स्वायामेव दिशि रुद्रं निरवदयते। रुद्र यत्ते क्रयी परं नामेत्याह। यद्वा अस्य क्रयी परं नाम। तेन वा एष हिनस्ति। यः हिनस्ति। तेनैवैनं सह शमयति। तस्मै हुतमसि यमेष्टमसीत्याह। यमादेवास्य मृत्युमवयजते॥५१॥

प्रजापते न त्वदेतान्यन्य इति तस्यै गृहे जुहुयात्। यां कामयेत राष्ट्रमस्यै प्रजा स्यादिति। राष्ट्रमेवास्यै प्रजा भवति। पूर्णमयेनाध्वर्युरभिषिञ्चति। ब्रह्मवर्चसमेवास्मिन्त्विषिं दधाति। औदुम्बरेण राजन्यः। ऊर्जमेवास्मिन्नन्नाद्यं दधाति। आश्वत्थेन वैश्यः। विशमेवास्मिन्पुष्टिं दधाति। नैयग्रोधेन

जन्यः। मित्राण्येवास्मै कल्पयति। अथो प्रतिष्ठित्यै॥५२॥

भूत्याहुः पुरुष ओजसेत्याह निरवदयते यजते जन्यो द्वे च॥—————[८]

इन्द्रस्य वज्रोऽसि वार्त्रघ्न इति रथमुपावहरति विजित्यै।
मित्रावरुणयोस्त्वा प्रशास्त्रोः प्रशिषा युनज्मीत्याह। ब्रह्मणैवेन
देवताभ्यां युनक्ति। प्रष्टिवाहिनं युनक्ति। प्रष्टिवाही वै देवरथः।
देवरथमेवास्मै युनक्ति। त्रयोऽश्वा भवन्ति। रथश्चतुर्थः। द्वौ
संव्येष्टसारथी। षट्त्वं द्यन्ते॥५३॥

षड्वा ऋतवः। ऋतुभिरेवेनं युनक्ति। विष्णुक्रमान्क्रमते।
विष्णुरेव भूत्वेमाँल्लोकानभिजयति। यः क्षत्रियः प्रतिहितः।
सोऽन्वारभते। राष्ट्रमेव भवति। त्रिष्टुभाऽन्वारभते। इन्द्रियं
वै त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति॥५४॥

मरुतां प्रसवे जेषमित्याह। मरुद्विरेव प्रसूत उज्जयति। आसं
मन इत्याह। यदेव मनसैप्सीत्। तदापत्। राजन्यं जिनाति।
अनाक्रान्त एवाक्रमते। वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते। यो
राजन्यं जिनाति। समहमिन्द्रियेण वीर्येणेत्याह॥५५॥

इन्द्रियमेव वीर्यमात्मन्धत्ते। पशूनां मन्युरसि तवेव मे
मन्युर्भूयादिति वाराही उपानहावुपं मुञ्चते। पशूनां वा एष
मन्युः। यद्वराहः। तेनैव पशूनां मन्युमात्मन्धत्ते। अभि वा
इयं सुषुवाणं कामयते। तस्यैश्वरेन्द्रियं वीर्यमादातोः।

वारा॑ही उ॒पा॒न॒हा॒वु॒प॒मु॒ञ्च॒ते। अ॒स्या ए॒वा॒न्त॒र्ध॒त्ते। इ॒न्द्रि॒य॒स्य॑
वी॒र्य॑स्याना॑त्यै॥५६॥

नमो॑ मा॒त्रे पृ॒थि॒व्या इ॒त्या॒हा॒हि॑सायै। इ॒यं॒द॒स्यायु॑र॒स्यायु॑र्मे
धे॒ही॒त्या॒ह। आ॒यु॒रे॒वा॒त्म॒न्ध॒त्ते। ऊ॒र्ग॒स्यूर्ज॑ मे धे॒ही॒त्या॒ह।
ऊ॒र्ज॑मे॒वा॒त्म॒न्ध॒त्ते। यु॒ङ्क्षि॑सि॒ वर्चो॑ऽसि॒ वर्चो॑ मयि॒ धे॒ही॒त्या॒ह।
वर्च॑ ए॒वा॒त्म॒न्ध॒त्ते। ए॒क॒धा ब्र॒ह्म॒ण॒ उप॑हरति। ए॒क॒धै॒व
यज॑मान॒ आयु॑रूर्ज॑ वर्चो॑ दधाति। र॒थ॒वि॒मो॒च॒नी॒या जु॒होति॑
प्रति॑ष्ठित्यै॥५७॥

त्रयो॑ऽश्वा॑ भवन्ति। र॒थ॑श्चतु॒र्थः। तस्मा॑च्चतु॒र्जु॒होति॑। यदु॒भौ
स॒हा॒व॒ति॒ष्ठे॒ताम्। स॒मा॒नं लो॒क॒मि॒या॒ताम्। स॒ह स॑ङ्ग॒ही॒त्रा
र॒थ॒वा॒ह॒ने र॒थ॒मा॒द॒धाति॑। सु॒व॒र्गा॒दिवे॑न॒ लो॒का॒द॒न्त॒र्द॒धाति॑।
ह॒सः शु॒चि॒ष॒दि॒त्या॒द॒धाति॑। ब्र॒ह्म॒णै॒वे॒न॒मु॒पा॒व॒हर॑ति।
ब्र॒ह्म॒णाऽऽद॑धाति। अति॑च्छ॒न्द॒साऽऽद॑धाति। अति॑च्छ॒न्दा॒ वै
सर्वा॑णि॒ छ॒न्दा॑सि। स॒र्वे॒भि॒रे॒वे॒न॒ छ॒न्दो॑भि॒रा॒द॒धाति॑। व॒ष्म॒
वा ए॒षा छ॒न्द॑साम्। यदति॑च्छ॒न्दाः। यदति॑च्छ॒न्द॒सा द॒धाति॑।
व॒ष्मै॒वे॒न॑ स॒मा॒ना॒नां॑ करोति॥५८॥

प॒द्य॒न्ते द॒धाति॑ वी॒र्ये॑णेत्या॒हाना॑त्यै प्रति॑ष्ठित्यै ब्र॒ह्म॒णाऽऽद॑धाति सप्त च॥ [९]

मि॒त्रो॑ऽसि॒ वरु॑णो॒ऽसी॒त्या॒ह। मै॒त्रं वा अ॒हः। वा॒रु॒णी रा॒त्रिः।
अ॒हो॒रा॒त्रा॒भ्या॒मे॒वे॒न॒मु॒पा॒व॒हर॑ति। मि॒त्रो॑ऽसि॒ वरु॑णो॒ऽसी॒त्या॒ह।
मै॒त्रो॒ वै दक्षि॑णः। वा॒रु॒णः स॒व्यः। वै॒श्व॒दे॒व्या॒मि॒क्षा॑। स्वमे॒वे॒नो॑

भागधेयमुपावहरति। समहं विश्वैर्देवैरित्याह॥५९॥

वैश्वदेव्यो वै प्रजाः। ता एवाद्याः कुरुते। क्षत्रस्य नाभिरसि
क्षत्रस्य योनिरसीत्यधीवासमास्तृणाति सयोनित्वाय।
स्योनामा सीद सुषदामा सीदेत्याह। यथायजुरेवैतत्।
मा त्वा हिंसीन्मा मा हिंसीदित्याहाहिंसायै।
निषसाद धृतव्रतो वरुणः पस्त्यास्वा साम्राज्याय
सुक्रतुरित्याह। साम्राज्यमेवैनं सुक्रतुं करोति।
ब्रह्मा(३)न्त्वं राजन्ब्रह्माऽसि सविताऽसि सत्यसंव
इत्याह। सवितारमेवैनं सत्यसंव करोति॥६०॥

ब्रह्मा(३)न्त्वं राजन्ब्रह्माऽसीन्द्रोऽसि सत्यौजा इत्याह।
इन्द्रमेवैनं सत्यौजसं करोति। ब्रह्मा(३)न्त्वं
राजन्ब्रह्माऽसि मित्रोऽसि सुशेव इत्याह। मित्रमेवैनं
सुशेवं करोति। ब्रह्मा(३)न्त्वं राजन्ब्रह्मासि वरुणोऽसि
सत्यधर्मेत्याह। वरुणमेवैनं सत्यधर्माणं करोति।
सविताऽसि सत्यसंव इत्याह। गायत्रीमेवैतेनाभि
व्याहरति। इन्द्रोऽसि सत्यौजा इत्याह। त्रिष्टुभमेवैतेनाभि
व्याहरति॥६१॥

मित्रोऽसि सुशेव इत्याह। जगतीमेवैतेनाभि व्याहरति।
सत्यमेता देवताः। सत्यमेतानि छन्दांसि। सत्यमेवावरुन्धे।
वरुणोऽसि सत्यधर्मेत्याह। अनुष्टुभमेवैतेनाभि व्याहरति।
सत्यानृते वा अनुष्टुप्। सत्यानृते वरुणः। सत्यानृते

ए॒वाव॑रुन्धे॥६२॥

नैन॑ स॒त्यानृ॑ते उ॒दिते॑ हि॒स्तः। य ए॒वं वेद॑। इन्द्र॑स्य
वज्रो॑ऽसि॒ वार्त्रघ्न॑ इति॒ स्फ्यं प्रय॑च्छति। वज्रो॒ वै स्फ्यः॑।
वज्रे॑णै॒वास्मा॑ अ॒वरप॑र॒ रन्ध॑यति। ए॒व॒ हि तच्छे॑यः। यद॑स्मा
ए॒ते र॒ध्यैयुः॑। दि॒शोऽभ्य॑य॒ राजा॑ऽभू॒दिति॑ पश्चा॒क्षान्प्रय॑च्छति।
ए॒ते वै सर्वे॑ऽयाः॑। अ॒प॒राजा॑यि॒नमे॒वैनं॑ करोति॥६३॥

ओ॒द॒नमु॒द्ध॑वते। प॒र॒मे॒ष्ठी वा ए॒षः। यदो॑द॒नः। प॒र॒मा॒मे॒वैन॑ः
श्रियं॑ गमयति। सु॒श्लो॒काँ(४) सु॒मङ्ग॑लाँ(४) स॒त्य॑रा॒जा(३)-
नित्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते। शौ॒नः शे॒पमा॑ख्यापयते।
व॒रुण॑पा॒शादे॒वैनं॑ मुञ्चति। प॒रः श॑तं भ॒वति॑। श॒तायुः॑
पुरु॑षः श॒तेन्द्रि॑यः। आ॒युष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति तिष्ठ॑ति। मा॒रु॒तस्य॑
चैक॑वि॒ंश॒तिक॑पा॒लस्य॑ वैश्व॒दे॒व्यै चा॒मि॒क्षाया॑ अ॒ग्नये॑
स्वि॒ष्टकृ॑ते॒ सम॑व॒द्यति॑। दे॒वता॑भिरे॒वैनं॑मु॒भय॑तः परि॑ गृह्णाति।
अ॒पान्न॑त्रे॒ स्वाहो॑र्जो॒ नत्रे॑ स्वाहा॒ऽग्नये॑ गृह॒प॑तये॒ स्वाहे॑ति
ति॒स्र आहु॑तीर्जुहोति। त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒ष्वे॒व लो॒केषु॑ प्र॒ति
तिष्ठ॑ति॥६४॥

दे॒वैरित्या॑ह स॒त्यसं॑व करोति त्रिष्टुभमे॒वैतेना॑भि॒ व्याह॑रति सत्यानृते ए॒वाव॑रुन्धे करोति श॒तेन्द्रि॑यः

षट् च॥ [१०]

ए॒तद्वा॑ह्म॒णानि॑ धा॒त्रे र॒त्विना॑न्दे॒वसु॒वामृ॑थे॒तो दे॒वीर्दि॑शः सोम॑स्येन्द्र॑स्य मि॒त्रो द॑श॥१०॥

ए॒तद्वा॑ह्म॒णानि॑ वैष्ण॒वं त्रि॑क॒पा॒लम॑न्त्रं वै पू॒षा वा॑शाः स्थेत्या॑ह दि॒शो व्या॑स्थाप॒यत्यु॒दङ्घ्रे॑त्य
ब्र॒ह्मा(३)न्त्व॑ राज॒ञ्चतु॑ष्पष्टिः॥६४॥

एतद्ब्राह्मणानि प्रतिष्ठति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके सप्तमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

वरुणस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियं वीर्यं पराऽपतत्।
तत्स॒सृद्धिरनु॑ सम॑सर्पत्। तत्स॒सृपा॑ स॒सृत्त्वम्।
अ॒ग्निना॑ दे॒वेन॑ प्रथ॒मेऽह॑न्ननु प्रायु॑ङ्क्त। सर॑स्वत्या वा॒चा
द्विती॑यै। स॒वित्रा प्र॑सवेन॑ तृती॑यै। पू॒ष्णा प॒शुभि॑श्चतु॑र्थै।
बृह॒स्पति॑ना ब्रह्म॑णा पञ्च॒मे। इन्द्रे॑ण दे॒वेन॑ ष॒ष्ठे। वरु॑णेन॒
स्वया॑ दे॒वत॑या सप्त॒मे॥१॥

सोमे॑न॒ राज्ञा॑ऽष्ट॒मे। त्वष्ट्रा॑ रू॒पेण॑ नव॒मे। विष्णु॑ना
य॒ज्ञेना॑प्नोत्। यत्स॒सृपो॑ भव॑न्ति। इन्द्रि॑यमे॒व तद्वी॑र्यं
यज॑मान आप्रोति। पूर्वा॑पूर्वा वेदि॑र्भवति। इन्द्रि॑यस्य
वीर्य॑स्यावरु॒द्धौ। पुरस्ता॑दुप॒सदा॑ सौम्ये॒न प्रच॑रति। सोमो॑
वै रे॒तोधाः। रे॒त ए॒व तद्व॑धाति। अ॒न्तरा॑ त्वाष्ट्रे॑ण। रे॒त ए॒व
हि॒तं त्वष्ट्रा॑ रू॒पाणि॑ विक॑रोति। उ॒परि॑ष्टाद्वैष्ण॒वेन॑। य॒ज्ञो वै
विष्णुः॑। य॒ज्ञ ए॒वान्त॑तः प्र॒ति तिष्ठ॑ति॥२॥

सप्तमे दधाति पञ्च च॥ ————— [१]

जा॒मि वा ए॒तत्कु॑र्वन्ति। यत्स॒द्यो दी॑क्षय॑न्ति स॒द्यः सोमं॑
क्री॒णन्ति॑। पुण्ड॒रिस्र॒जां प्र॑यच्छ॒त्यजा॑मित्वाय। अङ्गि॑रसः
सुव॑र्गं लो॒कं यन्तः॑। अ॒प्सु दी॑क्षात॒पसी प्रा॑वेशयन्।
तत्पुण्ड॒रीक॑मभवत्। यत्पुण्ड॒रिस्र॒जां प्र॑यच्छ॒ति। सा॒क्षादे॒व

दीक्षातपसी अव॑रुन्धे। द॒शभि॑र्वत्सत॒रैः सोमं॑ क्रीणाति।
दशा॑क्षरा वि॒राट्॥३॥

अन्नं॑ वि॒राट्। वि॒राजै॑वान्नाद्य॒मव॑ रुन्धे। मुष्क॒रा भ॑वन्ति
सेन्द्र॑त्वाय॑। द॒शपे॑यो भवति। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्ध्यै।
श॒तं ब्रा॑ह्म॒णाः पि॑बन्ति। श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑यः।
आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति॑तिष्ठति। स॒प्तद॒शः स्तो॒त्रं भ॑वति।
स॒प्तद॒शः प्र॒जाप॑तिः॥४॥

प्र॒जाप॑ते॒रात्यै॑। प्रा॒का॒शाव॑ध्व॒र्यवे॑ ददाति। प्र॒का॒शमे॒वैनं॑
गम॑यति। स्रज॑मुद्गा॒त्रे। व्यै॑वास्मै॑ वासयति। रु॒क्मः॑ हो॒त्रे।
आ॒दि॒त्यमे॒वास्मा॑ उन्नयति। अश्वं॑ प्र॒स्तोतृ॑प्रति॒हृ॒तृभ्या॑म्।
प्रा॒जाप॑त्यो वा अश्वः॑। प्र॒जाप॑ते॒रात्यै॑॥५॥

द्वाद॑श प॒ष्ठौही॑र्ब्रह्म॒णे। आयु॑रे॒वाव॑रुन्धे। व॒शां मै॑त्रावरु॒णाय॑।
रा॒ष्ट्रमे॒व व॑श्य॒कः। ऋ॒षभं॑ ब्रा॒ह्मणा॑च्छु॒सिने॑। रा॒ष्ट्रमे॒वेन्द्रि॑या॒व्य॑कः।
वास॑सी ने॒ष्टापो॑तृभ्या॑म्। प॒वित्रे॑ ए॒वास्ये॑ते। स्थू॒रि॑
यवा॑चित॒मच्छा॑वा॒काय॑। अ॒न्त॒त ए॒व व॑रु॒णम॑व॒ यज॑ते॥६॥

अ॒न॒ङ्गाह॑म॒ग्नीधे॑। वह्नि॒र्वा अ॑न॒ङ्गान्। वह्नि॒र॒ग्नीत्। वह्नि॒नै॒व
वह्नि॑ य॒ज्ञस्या॑व॒रुन्धे॑। इन्द्र॑स्य सुषु॒वाण॑स्य॒ त्रेधे॑न्द्रि॒यं
वी॒र्यं॑ प॒राऽप॑तत्। भृ॒गुस्तृ॑तीयमभवत्। श्रा॒य॒न्तीयं॑ तृतीयम्।
सर॑स्वती॒ तृती॑यम्। भा॒र्गवो॑ होता॑ भवति। श्रा॒य॒न्तीयं॑ ब्रह्मसा॒मं
भ॑वति। वा॒र॒व॒न्तीयं॑मग्नि॒ष्टोम॑सा॒मम्। सा॒र॒स्वती॑र॒पो गृ॑ह्णाति।

इन्द्रि॒यस्य॑ वी॒र्य॑स्याव॑रुद्धौ। श्रा॒य॒न्ती॑यं ब्रह्म॒सामं॑ भ॑वति।
इन्द्रि॒यमे॒वास्मिन्वी॑र्यं॑ श्रयति। वा॒र॒व॒न्ती॑यमग्नि॒ष्टोम॑सामम्।
इन्द्रि॒यमे॒वास्मिन्वी॑र्यं॑ वारयति॥ ७॥

विराट्प्राजापतिरश्वः प्रजापतेरास्यै यजते ब्रह्मसामं भवति सप्त च॥—————[२]

ई॒श्व॒रो वा ए॒ष दि॒शोऽनु॑न्म॒दितोः॑। यं दि॒शोऽनु॑ व्या॒स्थाप॑यन्ति।
दि॒शाम॑वेष्ट॒यो भ॑वन्ति। दि॒क्ष्वे॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑त्यनु॒न्मादा॑य।
पञ्च॑ दे॒वता॑ यजति। पञ्च॑ दि॒शः। दि॒क्ष्वे॒व प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति।
ह॒विषो॑ह॒विष॑ इ॒ष्ट्वा बा॑र॒ह॒स्पत्य॑म॒भिघा॑रयति। य॒ज॒मा॒नदे॒वत्यो॑
वै बृ॒ह॒स्पतिः॑। य॒ज॒मा॒नमे॒व तेज॑सा॒ सम॑र्धयति॥ ८॥

आ॒दि॒त्यां म॒ल॒हं ग॒र्भिणी॑मा ल॑भते। मा॒रु॒तीं पृ॒श्निं प॒ष्ठौही॑म्।
वि॒शं चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति। आ॒दि॒त्यया॑ पू॒र्वया॑
प्रच॑रति। मा॒रु॒त्योत्त॑रया। रा॒ष्ट्र ए॒व वि॒शम॑नु॒बध्ना॑ति।
उ॒च्चैरा॑दि॒त्याया॑ आ॒श्राव॑यति। उ॒पा॒शु मा॑रु॒त्यै। तस्मा॑द्रा॒ष्ट्रं
वि॒शम॑ति॒वद॑ति। ग॒र्भिण्या॑दि॒त्या भ॑वति॥ ९॥

इन्द्रि॒यं वै गर्भः॑। रा॒ष्ट्रमे॒वेन्द्रि॒याव्य॑कः। अ॒ग॒र्भा मा॑रु॒ती।
वि॒द्वै म॒रुतः॑। वि॒शमे॒व नि॒रिन्द्रि॒याम॑कः। दे॒वा॒सुराः
संय॑त्ता आसन्। ते दे॒वा अ॒श्विनोः॑ पू॒षन्वा॒चः स॒त्यं
स॒न्निधा॑य। अ॒नृते॑नासुरा॒नभ्य॑भवन्। तेऽ॒श्विभ्यां॑ पू॒ष्णे
पु॒रोडा॑शं द्वा॒दश॑क॒पालं॑ नि॒रव॑पन्। ततो॒ वै ते वा॒चः
स॒त्यम॑वा॒रुन्ध॑त॥ १०॥

यद॒श्विभ्यां॑ पू॒ष्णे पु॒रोडा॑शं द्वा॒दश॑कपालं निर्व॑पति।
 अ॒न॒तेनै॒व भ्रात॑रु॒व्यानभि॑भूय। वा॒चः स॒त्यम॑वरु॒न्धे। सर॑स्वते
 स॒त्यवा॑चं च॒रुम्। पू॒र्वमे॒वोदि॑तम्। उ॒त्तरे॑णा॒भि गृ॑णाति।
 स॒वि॒त्रे स॒त्यप्र॑सवाय पु॒रोडा॑शं द्वा॒दश॑कपालं प्र॒सूत्यै॑।
 दू॒तान्प्रहि॑णोति। आ॒विद॑ ए॒ता भ॑वन्ति। आ॒विद॑मे॒वैनं॑
 गम॑यन्ति। अथो॑ दू॒तेभ्य॑ ए॒व न छि॑द्यते। ति॒सृध॒न्व॑
 शु॒ष्कदृ॒तिर्दक्षि॑णा॒ समृ॑द्ध्यै॥११॥

अ॒र्धय॑ति भ॒वत्य॑रु॒न्धत॑ ग॒मय॑न्ति द्वे च॑॥ [३]

आ॒ग्नेय॑म॒ष्टाक॑पालं निर्व॑पति। तस्मा॒च्छि॒शिरे॑ कुरु॒पश्चालाः॑
 प्राश्चो॑ या॒न्ति। सौ॒म्यं च॒रुम्। तस्मा॑द्व॒सन्तं॑ व्य॒वसा॑या॒दय॑न्ति।
 सा॒वि॒त्रं द्वा॒दश॑कपालम्। तस्मा॑त्पु॒रस्ता॒द्यवा॑ना॑ स॒वित्रा॑
 वि॒रु॒न्धते। बा॒रु॒हस्प॑त्यं च॒रुम्। स॒वि॒त्रैव॑ वि॒रु॒ध्य। ब्र॒ह्म॒णा
 यवा॑ना॒दध॑ते। त्वा॒ष्ट्रम॒ष्टाक॑पालम्॥१२॥

रू॒पाण्ये॒व तेन॑ कुर्व॑ते। वै॒श्वान॒रं द्वा॒दश॑कपालम्। तस्मा॑ज्जघ॒न्यै
 नैदा॑घे प्र॒त्यश्चः॑ कुरु॒पश्चाला॑ या॒न्ति। सा॒र॒स्वतं॑ च॒रुं निर्व॑पति।
 तस्मा॑त्प्रा॒वृषि॑ सर्वा॒ वाचो॑ वद॑न्ति। पौ॒ष्णेन॑ व्य॒वस्य॑न्ति। मै॒त्रेण॑
 कृष॑न्ते। वा॒रु॒णेन॑ वि॒धृता॑ आ॒सते। क्षे॒त्रप॒त्येन॑ पाच॑यन्ते।
 आ॒दि॒त्येना॑दध॑ते॥१३॥

मा॒सिमा॑स्ये॒तानि॑ ह॒वी॑षि॑ नि॒रु॒प्या॒णीत्या॑हुः। तेनै॒वतू॒न्मयु॑ङ्क्षु
 इति॑। अथो॑ ख॒ल्वाहुः॑। कः सं॒वत्सरं॑ जी॒विष्य॑तीति॑।

षडेव पूर्वैद्युर्निरुप्याणि। षडुत्तरेद्युः। तेनैवर्तून्प्रयुङ्क्ते।
दक्षिणो रथवाहनवाहः पूर्वेषां दक्षिणा। उत्तर उत्तरेषाम्।
संवत्सरस्यैवान्तौ युनक्ति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥१४॥

त्वाष्ट्रमष्टाकंपालं दधते युनक्त्येकं च॥ [४]

इन्द्रस्य सुषुवाणस्य दशधेन्द्रियं वीर्यं पराऽपतत्। स
यत्प्रथमं निरर्णीवत्। तत्कलमभवत्। यद्वितीयम्। तद्वदरम्।
यत्तृतीयम्। तत्कर्कन्धु। यन्नस्तः। स सिं॒हः। यदक्ष्योः॥१५॥

स शार्दूलः। यत्कर्णयोः। स वृकः। य ऊर्ध्वः। स
सोमः। याऽवाची। सा सुरा। त्रयाः सक्तवो भवन्ति।
इन्द्रियस्यावरुद्धौ। त्रयाणि लोमानि॥१६॥

त्विषिमेवावरुन्धे। त्रयो ग्रहाः। वीर्यमेवावरुन्धे। नाम्ना
दशमी। नव वै पुरुषे प्राणाः। नाभिर्दशमी। प्राणा इन्द्रियं
वीर्यम्। प्राणानेवेन्द्रियं वीर्यं यजमान आत्मन्धत्ते। सीसेन
क्लीबाच्छष्पाणि क्रीणाति। न वा एतदयो न हिरण्यम्॥१७॥

यत्सीसम्। न स्त्री न पुमान्। यत्क्लीबः। न सोमो न सुरा।
यत्सौत्रामणी समृद्धौ। स्वाद्वीन्त्वा स्वादुनेत्याह। सोममेवैनां
करोति। सोमोऽस्यश्विभ्यां पच्यस्व सरस्वत्यै पच्यस्वेन्द्राय
सुत्राम्णे पच्यस्वेत्याह। एताभ्यो ह्येषा देवताभ्यः पच्यते।
तिस्रः स॒सृष्टा वसति॥१८॥

तिस्रो हि रात्रीः क्रीतः सोमो वसति। पुनातु ते परिस्नुतमिति

यजुषा पुनाति व्यावृत्त्यै। पवित्रेण पुनाति। पवित्रेण हि सोमं पुनन्ति। वारेण शश्वता तनेत्याह। वारेण हि सोमं पुनन्ति। वायुः पूतः पवित्रेणेति नैतया पुनीयात्। व्युद्धा ह्येषा। अतिपवितस्यैतया पुनीयात्। कुविदङ्गेत्यनिरुक्तया प्राजापत्यया गृह्णाति॥१९॥

अनिरुक्तः प्रजापतिः। प्रजापतेरास्यै। एकयर्चा गृह्णाति। एकधैव यजमाने वीर्यं दधाति। अश्विनं धूम्रमालभते। अश्विनौ वै देवानां भिषजौ। ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति। सारस्वतं मेषम्। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनं भिषज्यति। ऐन्द्रमृषभं सैन्द्रत्वाय॥२०॥

अक्ष्योलोमानि हिरण्यं वसति गृह्णाति भिषज्यत्येकं च॥—————[५]

यत्रिषु यूपेष्वालभेत। बहिर्धाऽस्मादिन्द्रियं वीर्यं दध्यात्। भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। एकयूप आलभते। एकधैवास्मिन्निन्द्रियं वीर्यं दधाति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति। नैतेषां पशूनां पुरोडाशा भवन्ति। ग्रहपुरोडाशा ह्येते। युवः सुराममश्विनेति सर्वदेवत्ये याज्यानुवाक्ये भवतः। सर्वा एव देवताः प्रीणाति॥२१॥

ब्राह्मणं परिक्रीणीयादुच्छेषणस्य पातारम्। ब्राह्मणो ह्याहुत्या उच्छेषणस्य पाता। यदि ब्राह्मणं न विन्देत्। वल्मीकवपायामव नयेत्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यद्वै

सौत्राम॑ण्यै व्यृद्धम्। तद॑स्यै॒ समृद्धम्। नाना॑दे॒व॒त्याः प॒शव॑श्च
पुरो॒डाशा॑श्च भवन्ति॒ समृद्धौ। ऐ॒न्द्रः प॑शूनामु॒त्त॒मो भ॑वति।
ऐ॒न्द्रः पु॑रो॒डाशा॑नां प्रथ॒मः॥ २२॥

इन्द्रि॒ये ए॒वास्मै॑ स॒मीची॑ दधाति। पु॒रस्ता॑दनूया॒जाना॑
पुरो॒डाशैः प्रच॑रति। प॒शवो॒ वै पु॑रो॒डाशाः। प॒शूने॒वाव॑ रुन्धे।
ऐ॒न्द्रमेका॑दशकपालं निर्व॑पति। इन्द्रि॒यमे॒वाव॑ रुन्धे। सा॒वि॒त्रं
द्वाद॑शकपालं प्रसू॑त्यै। वा॒रु॒णं द॑शकपालम्। अ॒न्त॒त ए॒व
वरु॑णम॒व॑ यजते। वड॑बा दक्षि॑णा॥ २३॥

उ॒त वा ए॒षाऽश्व॑ꣳ सू॒ते। उ॒ताऽश्व॑तरम्। उ॒त सोमं॑ उ॒त सुरा॑।
यत्सौ॑त्राम॒णी समृद्धौ॑। बा॒र्ह॒स्प॒त्यं प॒शूश्च॑तुर्थम॒ति॒प॒वि॒त॒स्या
ल॑भते। ब्र॒ह्म वै दे॒वानां॑ बृ॒ह॒स्प॒तिः। ब्र॒ह्म॑णै॒व य॒ज्ञस्य॑
व्यृद्ध॑मपि॒ व॒प॒ति। पु॒रो॒डाश॑वाने॒ष प॒शुर्भ॑वति। न ह्ये॒तस्य॑
ग्र॒हं गृ॑ह्णन्ति। सोम॑प्रती॒काः पि॒तर॑स्तृ॒ष्णु॒तेति॑ श॒तातृ॑ण्णायाꣳ
स॒म॒व॑नयति॥ २४॥

श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑यः। आ॒युष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति॒ति॒ष्ठ॒ति।
दक्षि॑णे॒ऽग्नौ जु॑होति। पा॒प॒व॒स्य॒सस्य॑ व्यावृ॑त्यै। हि॒र॒ण्य॑मन्त॒रा
धा॑रयति। पू॒तामे॒वैना॑ जुहोति। श॒तमा॑नं भवति। श॒तायुः॑
पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑यः। आ॒युष्ये॒वेन्द्रि॑ये प्र॒ति॒ति॒ष्ठ॒ति। यत्रै॒व
श॑तातृ॒ण्णां धा॑रयति॥ २५॥

तन्नि॑दधाति॒ प्र॒ति॒ष्ठि॒त्यै। पि॒तृन् वा ए॒तस्ये॑न्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ गच्छति।

य॑ सोमोऽति॒ पव॑ते। पि॒तृणां॑ या॒ज्यानु॒वाक्या॑भि॒रुप॑ तिष्ठते।
 यदे॒वास्य॑ पि॒तृनि॑न्द्रि॒यं वी॒र्यं॑ गच्छ॑ति। तदे॒वाव॑ रुन्धे।
 तिसृ॑भि॒रुप॑ तिष्ठते। तृ॒तीये॒ वा इ॒तो लो॒के पि॒तरः॑। ताने॒व
 प्री॑णाति। अथो॒ त्रीणि॒ वै य॒ज्ञस्यै॑न्द्रि॒याणि॑। अध्व॒र्युर्होता॑
 ब्र॒ह्मा। त उप॑तिष्ठन्ते। यान्ये॒व य॒ज्ञस्यै॑न्द्रि॒याणि॑। तैरे॒वास्मै॑
 भेष॒जं क॑रोति॥२६॥

प्रीणाति प्रथमो दक्षिणा समवर्णयति धारयतीन्द्रियाणि चत्वारि च॥—————[६]

अ॒ग्नि॒ष्टोम॑मग्र॒ आह॑रति। य॒ज्ञमु॒खं वा अ॑ग्नि॒ष्टोमः॑।
 य॒ज्ञमु॒खमे॒वारभ्य॑ स॒वमा॒ क्रम॑ते। अथैषोऽभिषेचनीयश्चतु॒-
 स्त्रिं॒शप॑वमानो भवति। त्रयं॒स्त्रिं॒शद्वे॒ देवताः॑। ता
 ए॒वाप्रो॑ति। प्र॒जाप॑तिश्चतुस्त्रिं॒शः। तमे॒वाप्रो॑ति। स॒ंश॒र ए॒ष
 स्तोमा॑नामयथापूर्वम्। यद्विष॑माः स्तोमाः॥२७॥

ए॒तावा॒न् वै य॒ज्ञः। यावा॒न्पव॑मानाः। अ॒न्तः श्ले॒षणं॒ त्वा
 अ॒न्यत्। यत्स॒माः पव॑मानाः। तेनाऽस॒ंश॒रः। तेन॑ यथापूर्वम्।
 आ॒त्मनै॒वाग्नि॑ष्टोमेन॒ध्रोति॑। आ॒त्मना॒ पुण्यो॑ भवति। प्र॒जा वा
 उ॒क्थानि॑। प॒शव॑ उ॒क्थानि॑। यदु॒क्थ्यो॑ भव॒त्यनु॒ सन्त॑त्यै॥२८॥

स्तोमाः पशव उक्थान्येकं च॥—————[७]

उप॑ त्वा जा॒मयो॒ गिर॒ इति॑ प्रति॒पद्भव॑ति। वा॒ग्वै वा॒युः। वा॒च
 ए॒वैषो॑ऽभिषे॒कः। सर्वा॑सा॒मेव॒ प्र॒जाना॑ं सू॒यते। सर्वा॑ ए॒नं प्र॒जा
 राजे॑ति वदन्ति। ए॒तमु॒ त्यन्द॑श् क्षिप॒ इत्या॑ह। आ॒दि॒त्या वै
 प्र॒जाः। प्र॒जाना॑मे॒वैतेन॑ सू॒यते। यन्ति॒ वा ए॒ते य॑ज्ञमु॒खात्। ये

संभार्या अक्रन्॥२९॥

यदाह पवस्व वाचो अग्रिय इति। तेनैव यज्ञमुखान्नयन्ति।
अनुष्टुक्प्रथमा भवति। अनुष्टुगुत्तमा। वाग्वा अनुष्टुक्। वाचैव
प्रयन्ति। वाचोद्यन्ति। उद्वतीर्भवन्ति। उद्वद्वा अनुष्टुभो रूपम्।
आनुष्टुभो राजन्यः॥३०॥

तस्मादुद्वतीर्भवन्ति। सौर्यनुष्टुगुत्तमा भवति। सुवर्गस्य
लोकस्य सन्तत्यै। यो वै सवादेति। नैनं सव उपनमति।
यः सामभ्य एति। पापीयान्तसुषुवाणो भवति। एतानि खलु
वै सामानि। यत्पृष्ठानि। यत्पृष्ठानि भवन्ति॥३१॥

तैरेव सवान्नैति। यानि देवराजानां सामानि। तैरमुष्मिल्लोक
ऋध्नोति। यानि मनुष्यराजानां सामानि। तैरस्मिल्लोक
ऋध्नोति। उभयोरेव लोकयोर् ऋध्नोति। देवल्लोके च
मनुष्यलोके च। एकविंशोऽभिषेचनीयस्योत्तमो भवति।
एकविंशः केशवपनीयस्य प्रथमः। सप्तदशो दशपेयः॥३२॥

विद्वा एकविंशः। राष्ट्रं सप्तदशः। विश एवैतन्मध्यतो-
ऽभिषिच्यते। तस्माद्वा एष विशां प्रियः। विशो हि
मध्यतोऽभिषिच्यते। यद्वा एनमदो दिशोऽनु व्यास्थापयन्ति।
तत्सुवर्गं लोकमभ्या रोहति। यदिमं लोकं न प्रत्यवरोहेत्।
अतिजनं वेयात्। उद्वा माद्येत्। यदेष प्रतीचीनः स्तोमो
भवति। इममेव तेन लोकं प्रत्यवरोहति। अथो अस्मिन्नेव

लोके प्रति तिष्ठत्यनुन्मादाय॥३३॥

अक्रन्त्राजुन्यो भवन्ति दशपेयो माद्येन्नीणि च॥ [८]

इयं वै रजता। असौ हरिणी। यद्रुक्मौ भवतः।
आभ्यामेवैनमुभयतः परि गृह्णाति। वरुणस्य वा
अभिषिच्यमानस्यापः। इन्द्रियं वीर्यं निरघ्नन्। तत्सुवर्णं
हिरण्यमभवत्। यद्रुक्ममन्तर्दधाति। इन्द्रियस्य वीर्यस्या-
निर्घाताय। शतमानो भवति शतक्षरः। शतायुः पुरुषः
शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति। आयुर्वै हिरण्यम्।
आयुष्या एवैनमुभयति क्षरन्ति। तेजो वै हिरण्यम्।
तेजस्या एवैनमुभयति क्षरन्ति। वर्चो वै हिरण्यम्। वर्चस्या
एवैनमुभयति क्षरन्ति॥३४॥

शतक्षरोऽष्टौ च॥ [९]

अप्रतिष्ठितो वा एष इत्याहुः। यो राजसूयेन यजत
इति। यदा वा एष एतेन द्विरात्रेण यजते। अथ प्रतिष्ठा।
अथ संवत्सरमाप्नोति। यावन्ति संवत्सरस्याहोरात्राणि।
तावन्तीरेतस्य स्तोत्रीयाः। अहोरात्रेष्वेव प्रति तिष्ठति।
अग्निष्टोमः पूर्वमहर्भवति। अतिरात्र उत्तरम्॥३५॥

नानैवाहोरात्रयोः प्रति तिष्ठति। पौर्णमास्यां पूर्वमहर्भवति।
व्यष्टकायामुत्तरम्। नानैवार्धमासयोः प्रतितिष्ठति।
अमावास्यायां पूर्वमहर्भवति। उद्दृष्ट उत्तरम्। नानैव
मासयोः प्रतितिष्ठति। अथो खलु। ये एव समानपक्षे

पुण्याहे स्याताम्। तयोः कार्यं प्रतिष्ठित्यै॥३६॥

अपशव्यो द्विरात्र इत्याहुः। द्वे ह्येते छन्दसी। गायत्रं च त्रैष्टुभं च। जगतीमन्तर्यन्ति। न तेन जगती कृतेत्याहुः। यदेनान्तृतीयसवने कुर्वन्तीति। यदा वा एषाऽहीनस्याहर्भजते। साहस्यं वा सवनम्। अथैव जगती कृता। अथ पशव्यः। व्युष्टिर्वा एष द्विरात्रः। य एवं विद्वान्द्विरात्रेण यजते। व्येवास्मा उच्छति। अथो तम एवाप हते। अग्निष्टोममन्त आ हरति। अग्निः सर्वा देवताः। देवतास्वेव प्रति तिष्ठति॥३७॥

उत्तरं प्रतिष्ठित्यै पशव्यः सप्त च॥—————[१०]

वरुणस्य जामि वा ईश्वर आग्नेयमिन्द्रस्य यत्रिष्वग्निष्टोममुप त्वेयं वै रजताऽप्रतिष्ठितो दश॥१०॥

वरुणस्य यदश्विभ्यां यत्रिषु तस्मादुद्वतीः सप्तत्रिंशत्॥३७॥

वरुणस्य प्रतितिष्ठति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे प्रथमाष्टके अष्टमः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टकम् २ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

अङ्गिरसो वै स॒त्रमा॑सत। तेषां पृ॒श्निर्घर्म॑धुगा॑सीत्।
 सर्जी॑षेणाजीवत्। तेऽब्रुवन्। कस्मै॒ नु स॒त्रमा॑स्महे। येऽस्या
 ओष॑धीर्न ज॒नया॑म॒ इति॑। ते दि॒वो वृ॑ष्टि॒मसृ॑जन्त। याव॑न्तः
 स्तो॒का अ॒वाप॑द्यन्त। ताव॑ती॒रोष॑धयोऽजायन्त। ता जा॒ताः
 पि॒तरो॑ वि॒षेणा॑लिम्पन्॥१॥

तासां॑ ज॒ग्ध्वा रु॒प्यन्त्यै॑त्। तेऽब्रुवन्। क इ॒दमि॒त्थम॑क॒रिति॑।
 व॒यं भा॑ग॒धेय॑मिच्छ॒माना॒ इति॑ पि॒तरो॑ऽब्रुवन्। किं वो
 भा॑ग॒धेय॑मिति॑। अ॒ग्नि॒होत्र॑ ए॒व नोऽप्य॑स्त्वि॒त्य॑ब्रुवन्। तेभ्य॑
 ए॒तद्भा॑ग॒धेयं॑ प्राय॑च्छन्। यद्धु॒त्वा नि॒मार्ष्टि॑। ततो॒ वै त
 ओष॑धीर॒स्वद॑यन्। य ए॒वं वेद॑॥२॥

स्वद॑न्तेऽस्मा॒ ओष॑धयः। ते व॒त्समु॑पावा॑सृजन्। इ॒दं नो॑
 ह॒व्यं प्र॑दा॒पये॑ति। सोऽब्र॑वी॒द्वरं॑ वृ॒णौ। दश॑ मा॒ रात्री॑र्जा॒तं न
 दौ॑हन्। आ॒स॒ङ्ग॒वं मा॒त्रा स॒ह च॑रा॒णीति॑। तस्मा॑द्व॒त्सं जा॒तं
 दश॑ रात्रीर्न दु॑हन्ति। आ॒स॒ङ्ग॒वं मा॒त्रा स॒ह च॑रति। वा॒रेवृ॑त॒ः
 ह्य॑स्य। तस्मा॑द्व॒त्सं स॑सृष्ट॒ध॒यं रु॒द्रो घा॑तु॒कः। अति॑ हि
 स॒न्धान्ध॑रति॥३॥

प्रजापतिरग्निमंसृजत। तं प्रजा अन्वंसृज्यन्त। तमभाग
उपास्त। सोऽस्य प्रजाभिरपाक्रामत्। तमवरुरुत्समानोऽन्वैत्।
तमवरुधं नाशक्रोत्। स तपोऽतप्यत। सोऽग्निरुपारमतातापि
वै स्य प्रजापतिरिति। स रराटादुदमृष्ट॥४॥

तद्धृतमभवत्। तस्माद्यस्य दक्षिणतः केशा उन्मृष्टाः।
ताञ्छ्येष्टलक्ष्मी प्राजापत्येत्याहुः। यद्रराटादुदमृष्ट। तस्माद्रराटे
केशा न सन्ति। तदग्नौ प्रागृह्णात्। तद्वचिकित्सत्।
जुह्वानी(३) मा हौषा(३)मिति। तद्वचिकित्सायै जन्म। य
एवं विद्वान् विचिकित्सति॥५॥

वसीय एव चेतयते। तं वागभ्यवदञ्जुहुधीति। सोऽब्रवीत्।
कस्त्वमसीति। स्वैव ते वागित्यब्रवीत्। सोऽजुहोत्स्वाहेति।
तत्स्वाहाकारस्य जन्म। य एवऽस्वाहाकारस्य जन्म वेद।
करोति स्वाहाकारेण वीर्यम्। यस्यैवं विदुषः स्वाहाकारेण
जुह्वति॥६॥

भोगायेवास्य हुतं भवति। तस्या आहुत्यै पुरुषमसृजत।
द्वितीयमजुहोत्। सोऽश्वमसृजत। तृतीयमजुहोत्। स
गामसृजत। चतुर्थमजुहोत्। सोऽविमसृजत। पञ्चममजुहोत्।
सोऽजामसृजत॥७॥

सोऽग्निरभिभेत्। आहुतीभिर्वै माऽऽप्नोतीति। स प्रजापतिं
पुनः प्राविशत्। तं प्रजापतिरब्रवीत्। जायस्वेति। सोऽब्रवीत्।
किं भागधेयमभि जनिष्य इति। तुभ्यमेवेदं हूयाता

इत्यब्रवीत्। स एतद्वाङ्मयेयमभ्यंजायत। यदग्निहोत्रम्॥८॥
 तस्मादग्निहोत्रमुच्यते। तद्धूयमानमादित्योऽब्रवीत्। मा हौषीः।
 उभयोर्वै नावेतदिति। सोऽग्निरब्रवीत्। कथं नौ होष्यन्तीति।
 सायमेव तुभ्यं जुहवन्। प्रातर्मह्यमित्यब्रवीत्। तस्मादग्नये
 सायं हूयते। सूर्याय प्रातः॥९॥

आग्नेयी वै रात्रिः। ऐन्द्रमहः। यदनुदिते सूर्ये प्रातर्जुहुयात्।
 उभयमेवाग्नेयं स्यात्। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। तथाऽग्नये
 सायं हूयते। सूर्याय प्रातः। रात्रिं वा अनु प्रजाः प्र जायन्ते।
 अह्ना प्रति तिष्ठन्ति। यत्सायं जुहोति॥१०॥

प्रेव तेन जायते। उदिते सूर्ये प्रातर्जुहोति। प्रत्येव तेन
 तिष्ठति। प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स एतदग्निहोत्रं
 मिथुनमपश्यत्। तदुदिते सूर्येऽजुहोत्। यजुषाऽन्यत्।
 तूष्णीमन्यत्। ततो वै स प्राजायत। यस्यैवं विदुष उदिते
 सूर्येऽग्निहोत्रं जुह्वति॥११॥

प्रेव जायते। अथो यथा दिवा प्रजानन्नेति। तादृगेव तत्।
 अथो खल्वाहुः। यस्य वै द्वौ पुण्यौ गृहे वसन्तः। यस्तयोरन्यं
 राधयत्यन्यं न। उभौ वाव स तावृच्छतीति। अग्निं वावादित्यः
 सायं प्र विशति। तस्मादग्निर्दूरान्नक्तं ददृशे। उभे हि तेजसी
 सम्पद्येते॥१२॥

उ॒द्यन्तं॑ वा॒वादि॒त्यम॒ग्नि॒रनु॑ स॒मारो॑हति। तस्मा॑द्धू॒म ए॒वाग्ने॑र्दि॒वा
दद॑शे। यद॒ग्नये॑ सा॒यं जु॑हुयात्। आ सूर्या॑य वृ॒श्चेत॑। यत्सूर्या॑य
प्रा॒तर्जु॑हुयात्। आ॒ग्नये॑ वृ॒श्चेत॑। दे॒वता॑भ्यः स॒मदं॑ दध्यात्।
अ॒ग्नि॒ज्योति॑र्ज्योतिः सूर्यः स्वा॒हेत्ये॒व सा॒यं हो॑त॒व्यम्। सूर्यो॑
ज्योति॑र्ज्योति॒रग्निः स्वा॒हेति॑ प्रा॒तः। तथो॒भाभ्या॑ं सा॒यं
हू॒यते॑॥१३॥

उ॒भाभ्या॑ं प्रा॒तः। न दे॒वता॑भ्यः स॒मदं॑ दधाति। अ॒ग्नि॒ज्योति॑-
रित्या॑ह। अ॒ग्निर्वे॑ रेतो॒धाः। प्र॒जा ज्योति॑रित्या॑ह। प्र॒जा ए॒वास्मै॑
प्र ज॑नयति। सूर्यो॑ ज्योति॑रित्या॑ह। प्र॒जास्वे॒व प्रजा॑तासु रेतो॑
दधाति। ज्योति॑र॒ग्निः स्वा॒हेत्या॑ह। प्र॒जा ए॒व प्रजा॑ता अ॒स्यां
प्रति॑ष्ठापयति॥१४॥

तू॒ष्णीमु॒त्तरा॒माहु॑तिं जुहोति। मि॒थुन॒त्वाय॑ प्रजा॑त्यै।
यदु॑दि॒ते सूर्ये॑ प्रा॒तर्जु॑हुयात्। यथा॑ऽति॒थये॑ प्र॒द्रुता॑य
शून्या॑यावस॒थाया॑हार्यं॑ ह॒रन्ति॑। ता॒दृगे॒व तत्। क्वाऽऽह॑
तत्स्तद्भव॑तीत्या॑हुः। यत्स न वेद॑। यस्मै॑ तद्ध॒रन्तीति॑।
तस्मा॑द्यदौष॑सं जुहोति॑। तदे॒व स॑म्प्रति॑। अथो॒ यथा॑
प्रा॒र्थमौष॑सं प॒रिवे॑वैष्टि। ता॒दृगे॒व तत्॥१५॥

अ॒मृष्टं वि॒चिकित्स॑न्ति जु॒ह्वत्य॒जाम॑सृजताग्नि॒होत्रं॑ सूर्या॑य प्रा॒तर्जु॑होति जु॒ह्वति॑ सम्प॒द्येते॑ हूयते
स्थापयति सम्प्रति द्वे च॥

[२]

रु॒द्रो वा ए॒षः। यद॒ग्निः। पत्नी॑ स्था॒ली। यन्मध्ये॑ऽग्नेर॑धि॒श्रये॑त्।

रुद्राय॑ पत्नी॒मपि॑ दध्यात्। प्र॒मायु॑का स्यात्। उदी॒चोऽ-
ङ्गा॑रान्नि॒रूह्या॑धि श्रयति। पत्न्यै॑ गोपी॒थाय॑। व्य॒न्तान्क॑रोति।
तथा॒ पत्न्य॑प्र॒मायु॑का भवति॥१६॥

घ॒र्मो वा ए॒षोऽशान्तः॑। अ॒हंर॒हः प्र वृ॑ज्यते। यद॑ग्नि॒होत्र॑म्।
प्रति॑षिञ्चेत्प॒शुका॑मस्य। शान्त॑मि॒व हि प॑शव्यम्। न
प्रति॑षिञ्चेद्ब्र॒ह्मव॑र्चसका॑मस्य। समि॑द्धमि॒व हि ब्र॑ह्मव॑र्चसम्।
अथो॒ खलु॑। प्र॒ति॒षिच्य॑मे॒व। यत्प्र॑ति॒षिञ्चति॑॥१७॥

तत्प॑शव्यम्। य॒ज्जु॑होति॑। तद्ब्र॑ह्मव॑र्चसि। उ॒भय॑मे॒वाकः॑।
प्रच्यु॑तं वा ए॒तद॒स्माल्लो॒कात्। अ॒गंतं॑ दे॒वलोक॑म्। यच्छ्रु॑तं
ह॒विरन॑भिघारितम्। अ॒भि द्यो॑तयति। अ॒भ्ये॒वैन॑द्वारयति।
अथो॑ दे॒वत्रै॒वैन॑द्रमयति॥१८॥

पर्य॑ग्नि करोति। रक्ष॑साम॒प॒ह॒त्यै। त्रिः पर्य॑ग्नि करोति।
त्र्या॑वृद्धि य॒ज्ञः। अथो॑ मे॒ध्य॒त्वाय॑। यत्प्रा॒चीन॑मु॒द्वास॑येत्।
यज॑मानं शु॒चाऽर्प॑येत्। यद्व॑क्षि॒णा। पि॒तृदे॒वत्य॑ स्यात्।
यत्प्र॒त्यक्॑॥१९॥

पत्नी॑ शु॒चाऽर्प॑येत्। उ॒दी॒चीन॑मु॒द्वास॑यति। ए॒षा वै
दे॒वमनु॑ष्याणां शान्ता॑ दिक्। तामे॒वैन॑द॒न॒मु॒द्वास॑यति शान्त्यै॑।
व॒र्त्म करोति॑। य॒ज्ञस्य॑ सन्त॑त्यै। निष्ट॑पति। उपै॒व तत्स्तृ॑णाति।
च॒तुरु॑न्नयति। चतु॑ष्पादः प॒शवः॑॥२०॥

प॒शून्वाव॑रुन्धे। सर्वा॑न्पू॒र्णानु॑न्नयति। सर्वे॑ हि पु॒ण्या

राद्धाः। अनूच उन्नयति। प्रजायां अनूचीनत्वायं।
अनूच्येवास्यं प्रजाऽर्धुका भवति। सम्मृशति व्यावृत्त्यै।
नाहोष्यन्नुप सादयेत्। यदहोष्यन्नुपसादयेत्। यथाऽन्यस्मा
उपनिधाय॥२१॥

अन्यस्मै प्रयच्छति। तादृगेव तत्। आऽस्मै वृश्चेत।
यदेव गार्हपत्येऽधि श्रयति। तेन गार्हपत्यं प्रीणाति।
अग्निरविभेत्। आहुतयो माऽत्येष्यन्तीति। स एतां
समिधमपश्यत्। तामाऽधत्त। ततो वा अग्नावाहुतयो-
ऽध्रियन्त॥२२॥

यदेनं समयच्छत्। तत्समिधः समित्वम्। समिधमा
दधाति। समेवैनं यच्छति। आहुतीनां धृत्यै। अथो
अग्निहोत्रमेवेध्मवत्करोति। आहुतीनां प्रतिष्ठित्यै। ब्रह्मवादिनो
वदन्ति। यदेकां समिधमाधाय द्वे आहुती जुहोति। अथ
कस्यां समिधिं द्वितीयामाहुतिं जुहोतीति॥२३॥

यद्वे समिधावा दध्यात्। भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्। एकां
समिधमाधाय। यजुषाऽन्यामाहुतिं जुहोति। उभे एव
समिध्वती आहुती जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति।
आदीप्तायां जुहोति। समिद्धमिव हि ब्रह्मवर्चसम्। अथो
यथाऽतिथिं ज्योतिष्कृत्वा परि वेवेष्टि। तादृगेव तत्।
चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। तस्माद्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथो
द्विपद्येव चतुष्पदः प्रतिष्ठापयति॥२४॥

भवति प्रतिषिञ्चति गमयति प्रत्यक्पशवं उपनिधायान्ध्रियन्तेति तच्चत्वारि च॥—————[३]

उत्तरावतीं वै देवा आहुतिमजुहवुः। अवाचीमसुराः। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। यं कामयेत् वसीयान्त्स्यादिति। कनीयस्तस्य पूर्वं हुत्वा। उत्तरं भूयो जुहुयात्। एषा वा उत्तरावत्याहुतिः। तान्देवा अजुहवुः। ततस्तेऽभवन्॥२५॥

यस्यैवं जुहति। भवत्येव। यं कामयेत् पापीयान्त्स्यादिति। भूयस्तस्य पूर्वं हुत्वा। उत्तरं कनीयो जुहुयात्। एषा वा अवाच्याहुतिः। तामसुरा अजुहवुः। ततस्ते पराऽभवन्। यस्यैवं जुहति। परैव भवति॥२६॥

हुत्वोप सादयत्यजामित्वाय। अथो व्यावृत्त्यै। गार्हपत्यं प्रतीक्षते। अननुध्यायिनमेवेनं करोति। अग्निहोत्रस्य वै स्थाणुरस्ति। तं य ऋच्छेत्। यज्ञस्थाणुमृच्छेत्। एष वा अग्निहोत्रस्य स्थाणुः। यत्पूर्वाऽऽहुतिः। तां यदुत्तरयाऽभि जुहुयात्॥२७॥

यज्ञस्थाणुमृच्छेत्। अतिहाय पूर्वामाहुतिं जुहोति। यज्ञस्थाणुमेव परि वृणक्ति। अथो भ्रातृव्यमेवास्वाऽतिं क्रामति। अवाचीनं सायमुपमार्ष्टि। रेत एव तद्वधाति। ऊर्ध्वं प्रातः। प्र जनयत्येव तत्। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। चतुरुन्नयति॥२८॥

द्विर्जुहोति। अथ कं द्वे आहुती भवत इति। अग्नौ वैश्वानर

इति ब्रूयात्। ए॒ष वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। यद्वा॑ह्म॒णः। हु॒त्वा द्विः
प्राश्ना॑ति। अ॒ग्रावे॒व वै॑श्वान॒रे द्वे आहु॑ती जुहोति। द्विर्जुहोति।
द्विर्निर्मा॑र्ष्टि। द्विः प्राश्ना॑ति॥२९॥

षट्प॑म्पद्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। ब्र॒ह्मवा॒दिनो॑
वदन्ति। किं दे॒वत्य॑मग्निहोत्रमिति। वै॒श्वदे॒वमिति॑
ब्रूयात्। यद्यजु॑षा जुहोति। तदै॒न्द्रा॒ग्रम्। यत्तू॑ष्णीम्।
तत्प्रा॑जाप॒त्यम्॥३०॥

यन्नि॒मार्ष्टि॑। तदोष॑धीनाम्। यद्वि॒तीयम्॑। तत्पि॑तृणाम्।
यत्प्राश्ना॑ति। तद्ग॒र्भाणाम्॑। तस्माद्ग॒र्भा अन॑श्नन्तो वर्धन्ते।
यदा॒चाम॑ति। तन्म॑नुष्याणाम्। उद॑ङ्ग॒र्यावृ॑त्याचा॑मति॥३१॥

आ॒त्मनो॑ गोपी॒थाय॑। निर्णे॑नेक्ति शु॒द्धौ। निष्ट॑पति स्व॒गाकृ॑त्यै।
उद्वि॑शति। स॒प्तर्षी॑ने॒व प्री॑णाति। द॒क्षिणा प॒र्याव॑र्तते। स्वमे॒व
वीर्य॑मनु॒ प॒र्याव॑र्तते। तस्माद्द॒क्षिणोऽर्ध॑ आ॒त्मनो॑ वीर्या॑वत्तरः।
अथो॑ आदि॒त्यस्यै॒वावृ॑तमनु॒ प॒र्याव॑र्तते। हु॒त्वोप॑ समि॒न्धे॥३२॥

ब्र॒ह्मव॑र्च॒सस्य॑ समि॒द्धौ। न ब॒र्हि॒रनु॑ प्र ह॒रेत्। अस॑ङ्ग॒स्थितो॑ वा
ए॒ष य॒ज्ञः। यद॑ग्निहोत्रम्। यद॑नु प्र॒हर॑त्। य॒ज्ञं विच्छि॑न्द्यात्।
तस्मान्ना॒नु प्र॒हृत्य॑म्। य॒ज्ञस्य॑ सन्त॑त्यै। अ॒पो नि न॑यति।
अ॒वभृ॑थस्यै॒व रू॒पम॑कः॥३३॥

अ॒भ॒वन्भ॒वति॑ जुहु॒यान्न॑यति मा॒र्ष्टि द्विः प्राश्ना॑ति प्राजाप॒त्यमा॑चा॒मती॒न्धेऽकः॥—————[४]

ब्र॒ह्मवा॒दिनो॑ वदन्ति। अ॒ग्निहो॒त्रप्रा॑यणा य॒ज्ञाः। किं

प्रायणमग्निहोत्रमिति। वत्सो वा अग्निहोत्रस्य प्रायणम्।
अग्निहोत्रं यज्ञानाम्। तस्य पृथिवी सदः। अन्तरिक्षमाग्नीद्धम्।
द्यौरहविर्धानम्। दिव्या आपः प्रोक्षणयः। ओषधयो
बर्हिः॥ ३४॥

वनस्पतय इध्मः। दिशः परिधयः। आदित्यो यूपः। यजमानः
पशुः। समुद्रोऽवभृथः। संवत्सरः स्वर्गाकारः। तस्मादाहिताग्नेः
सर्वमेव बर्हिष्यं दत्तं भवति। यत्सायं जुहोति। रात्रिमेव तेन
दक्षिण्यां कुरुते। यत्प्रातः॥ ३५॥

अहरेव तेन दक्षिण्यं कुरुते। यत्ततो ददाति। सा दक्षिणा।
यावन्तो वै देवा अहुतमादन्। ते पराऽभवन्। त एतदग्निहोत्रं
सर्वस्यैव समवदाया जुहवुः। तस्मादाहुः। अग्निहोत्रं वै देवा
गृहाणां निष्कृतिमपश्यन्ति। यत्सायं जुहोति। रात्रिया एव
तद्धुताद्याय॥ ३६॥

यजमानस्यापराभावाय। यत्प्रातः। अहं एव तद्धुताद्याय।
यजमानस्यापराभावाय। यत्ततोऽश्नाति। हुतमेव तत्। द्वयोः
पयसा जुहुयात्पशुकामस्य। एतद्वा अग्निहोत्रं मिथुनम्। य
एवं वेद। प्र प्रजयां पशुभिर्मिथुनैर्जायते॥ ३७॥

इमामेव पूर्वया दुहे। अमूमुत्तरया। अधिश्रित्योत्तरमा
नयति। योनावेव तद्रेतः सिञ्चति प्रजनने। आज्येन
जुहुयात्तेजस्कामस्य। तेजो वा आज्यम्। तेजस्व्यैव भवति।

पयसा पशुकामस्य। एतद्वै पशूनां रूपम्। रूपेणैवास्मै
पशूनवरुन्धे॥३८॥

पशुमानेव भवति। दध्नेन्द्रियकामस्य। इन्द्रियं वै दधि।
इन्द्रियाव्यैव भवति। यवाग्वां ग्रामकामस्यौषधा वै मनुष्याः।
भागधेयैर्नैवास्मै सजातानवरुन्धे। ग्राम्यैव भवति। अयंज्ञो
वा एषः। योऽसामा॥३९॥

चतुरुन्नयति। चतुरक्षरं रथन्तरम्। रथन्तरस्यैष वर्णः।
उपरीव हरति। अन्तरिक्षं वामदेव्यम्। वामदेव्यस्यैष वर्णः।
द्विर्जुहोति। द्यक्षरं बृहत्। बृहत् एष वर्णः। अग्निहोत्रमेव
तत्सामन्वत्करोति॥४०॥

यो वा अग्निहोत्रस्योपसदो वेद। उपैनमुपसदो नमन्ति।
विन्दत उपसत्तारम्। उन्नीयोप सादयति। पृथिवीमेव
प्रीणाति। होष्यन्नुपसादयति। अन्तरिक्षमेव प्रीणाति।
हुत्वोप सादयति। दिवंमेव प्रीणाति। एता वा
अग्निहोत्रस्योपसदः॥४१॥

य एवं वेद। उपैनमुपसदो नमन्ति। विन्दत उपसत्तारम्।
यो वा अग्निहोत्रस्याश्रावितं प्रत्याश्रावितं होतां
ब्रह्माणं वषट्कारं वेद। तस्य त्वैव हुतम्। प्राणो वा
अग्निहोत्रस्याश्रावितम्। अपानः प्रत्याश्रावितम्। मनो होता।
चक्षुर्ब्रह्मा। निमेषो वषट्कारः॥४२॥

य एवं वेद। तस्य त्वैव हुतम्। सायं यावानश्च वै देवाः
 प्रातर्यावाणश्चाग्निहोत्रिणो गृहमागच्छन्ति। तान् यत्र तर्पयेत्।
 प्रजयाऽस्य पशुभिर्वि तिष्ठेरन्। यत्तर्पयेत्। तृप्ता एनं प्रजया
 पशुभिस्तर्पयेयुः। सजूर्देवैः सायं यावभिरिति सायं
 सम्मृशति। सजूर्देवैः प्रातर्यावभिरिति प्रातः। ये चैव देवाः
 सायं यावानो ये च प्रातर्यावाणः॥४३॥

तानेवोभयांस्तर्पयति। त एनं तृप्ताः प्रजया पशुभिस्तर्प-
 यन्ति। अरुणो ह स्माहौपवेशिः। अग्निहोत्र एवाहं सायं
 प्रातर्वज्रं भ्रातृव्येभ्यः प्र हरामि। तस्मान्मत्पापीयांसो
 भ्रातृव्या इति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। समित्सप्तमी।
 सप्तपदा शक्करी। शाक्करो वज्रः। अग्निहोत्र एव तत्सायं
 प्रातर्वज्रं यजमानो भ्रातृव्याय प्र हरति। भवत्यात्मनो।
 पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति॥४४॥

बर्हिः प्रातरहुताद्यां जायते रुन्धेऽस्मा करोत्येता वा अग्निहोत्रस्योपसदो वषट्कारश्च
 प्रातर्यावाणो वज्रस्त्रीणि च॥ [५]

प्रजापतिरकामयतात्मन्वन्मे जायेतेति। सोऽजुहोत्।
 तस्यात्मन्वदजायत। अग्निर्वायुरादित्यः। तैऽब्रुवन्।
 प्रजापतिरहौषीदात्मन्वन्मे जायेतेति। तस्य वयमजनिष्महि।
 जायतान्न आत्मन्वदिति तैऽजुहवुः। प्राणानामग्निः। तनुवै
 वायुः॥४५॥

चक्षुष आदित्यः। तेषां हुतादजायत गौरेव। तस्यै

पयंसि व्यायच्छन्त। मम हुतादजनि ममेति। ते
प्रजापतिं प्रश्जमायन्। स आदित्योऽग्निमब्रवीत्। यतरो
नौ जयात्। तन्नौ सहासदिति। कस्यै कोऽहौषीदिति
प्रजापतिरब्रवीत्कस्यै क इति। प्राणानामहमित्यग्निः॥४६॥

तनुवा अहमिति वायुः। चक्षुषोऽहमित्यादित्यः। य एव
प्राणानामहौषीत्। तस्य हुतादजनीति। अग्नेरहुतादजनीति।
तदग्निहोत्रस्याग्निहोत्रत्वम्। गौर्वा अग्निहोत्रम्। य एव
वेद गौरग्निहोत्रमिति। प्राणापानाभ्यामेवाग्निः समर्धयति।
अव्यर्धुकः प्राणापानाभ्यां भवति॥४७॥

य एवं वेद। तौ वायुरब्रवीत्। अनु मा भजतमिति।
यदेव गार्हपत्येऽधिश्रित्याहवनीयमभ्युद्ववान्। तेन त्वां
प्रीणानित्यब्रूताम्। तस्माद्यद्गार्हपत्येऽधिश्रित्याहवनीय-
मभ्युद्ववति। वायुमेव तेन प्रीणाति। प्रजापतिर्देवताः
सृजमानः। अग्निमेव देवतानां प्रथममसृजत। सोऽन्यदा-
लम्भ्यमवित्वा॥४८॥

प्रजापतिमभि पर्यावर्तत। स मृत्योरबिभेत्। सोऽमुमादित्य-
मात्मनो निरमिमीत। तः हुत्वा पराङ्पर्यावर्तत। ततो वै स
मृत्युमपाजयत्। अप मृत्युं जयति। य एवं वेद। तस्माद्यस्यैवं
विदुषः। उतैकाहमुत द्वहं न जुह्वति। हुतमेवास्य भवति।
असौ ह्यादित्योऽग्निहोत्रम्॥४९॥

तनुवै वायुरग्निर्भवत्यवित्वा भवत्येकं च॥ [६]

रौ॒द्रं ग॒र्वि॑ । वा॒य॒व्य॑मु॒प॑सृष्टम् । आ॒श्वि॒न॒न्दु॒ह्य॑मा॒नम् ।
 सौ॒म्य॒न्दु॒ग्ध॑म् । वा॒रु॒ण॒म॒धि॑ श्रितम् । वै॒श्व॒दे॒वा भि॒न्द॒वः ।
 पौ॒ष्ण॒मु॒द॒न्त॑म् । सा॒र॒स्व॒तं वि॒ष्य॒न्द॑मा॒नम् । मै॒त्र॑ꣳ श॒रः ।
 धा॒तु॒र॒द्वा॑सितम् । बृ॒ह॒स्प॒ते॒रु॒न्नी॑तम् । स॒वि॒तुः प्र॑ क्रा॒न्त॑म् ।
 द्या॒वा॒पृ॒थि॒व्य॑ꣳ ह्रि॒य॑मा॒णम् । ऐ॒न्द्रा॒ग्न॒मु॒प॑सन्नम् । अ॒ग्नेः
 पूर्वा॑ऽऽह॒तिः । प्र॒जा॒प॒ते॒रु॒त्त॑रा । ऐ॒न्द्र॑ꣳ हु॒त॑म् ॥ ५० ॥

उद्वासितꣳ सप्त च॥ _____ [७]

दक्षि॒ण॒त उप॑ सृजति । पि॒तृ॒लो॒क॒मे॒व तेन॑ जयति । प्राची॒मा
 वर्त॑यति । दे॒व॒लो॒क॒मे॒व तेन॑ जयति । उदी॒ची॒मा॒वृ॒त्य
 दोग्धि॑ । म॒नु॒ष्य॒लो॒क॒मे॒व तेन॑ जयति । पूर्वा॑ दु॒ह्या॒ज्ये॒ष्ठ॒स्य
 ज्यै॑ष्ठि॒ने॒य॒स्य॑ । यो वा॑ ग॒त॒श्रीः॑ स्यात् । अ॒प॒रौ दु॒ह्या॒त्क॒नि॒ष्ठ॒स्य
 क॒नि॒ष्ठि॒ने॒य॒स्य॑ । यो वा॑ बु॒भू॒षे॒त् ॥ ५१ ॥

न सं मृ॑शति । पा॒प॒व॒स्य॒स॒स्य॒ व्या॒वृ॒त्यै । वा॒य॒व्यं॑ वा
 ए॒त॒दु॒प॑सृष्टम् । आ॒श्वि॒न॒न्दु॒ह्य॑मा॒नम् । मै॒त्र॒न्दु॒ग्ध॑म् । अ॒र्य॒म॒ण
 उ॒द्वा॒स्य॑मा॒नम् । त्वा॒ष्ट्र॒मु॒न्नी॑यमा॒नम् । बृ॒ह॒स्प॒ते॒रु॒न्नी॑तम् । स॒वि॒तुः
 प्र॒क्रा॒न्त॑म् । द्या॒वा॒पृ॒थि॒व्य॑ꣳ ह्रि॒य॑मा॒णम् ॥ ५२ ॥

ऐ॒न्द्रा॒ग्न॒मु॒प॑ सा॒दि॒त॑म् । सर्वा॑भ्यो॒ वा ए॒ष दे॒वता॑भ्यो जुहोति ।
 यो॑ऽग्नि॒हो॒त्रं जु॒होति॑ । यथा॒ खलु॒ वै धे॒नु॒न्ती॒र्थे त॑र्पयति ।
 ए॒वम॑ग्नि॒हो॒त्री य॒ज॑मा॒न॒न्त॑र्पयति । तृ॒प्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑ ।
 प्र सु॒व॒र्गं लो॒कं जा॑नाति । पश्य॑ति पु॒त्रम् । पश्य॑ति पौ॒त्रम् । प्र
 प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्मिथुनैर्जायते । यस्यै॒वं वि॒दुषो॑ऽग्नि॒हो॒त्रं जु॒ह्वति॑ ।

य उ चैनदेवं वेद॥५३॥

बुभूषेद्वियमाणञ्जायते द्वे च॥—————[८]

त्रयो वै प्रैयमेधा आसन्। तेषाञ्चिरेकोऽग्निहोत्रमञ्जुहोत्।
द्विरेकः। सकृदेकः। तेषां यस्त्रिरञ्जुहोत्। स ऋचाऽञ्जुहोत्।
यो द्विः। स यजुषा। यः सकृत्। स तूष्णीम्॥५४॥

यश्च यजुषाऽञ्जुहोद्यश्च तूष्णीम्। तावुभावार्धुताम्।
तस्माद्यजुषाऽऽहुतिः पूर्वा होतव्या। तूष्णीमुत्तरा। उभे
एवर्धा अवरुन्धे। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहेति सायं
जुहोति। रेत एव तदधाति। सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः
स्वाहेति प्रातः। रेत एव हितं प्र जनयति। रेतो वा एतस्य
हितं न प्र जायते॥५५॥

यस्याग्निहोत्रमहुत्५ सूर्योऽभ्युदेति। यद्यन्ते स्यात्। उन्नीय
प्राङ्मुदाद्रवेत्। स उपसाद्यातमितोरासीत्। स यदा ताम्येत्।
अथ भूः स्वाहेति जुहुयात्। प्रजापतिर्वै भूतः। तमेवोपासरत्।
स एवैनन्तत् उन्नयति। नार्तिमार्च्छति यजमानः॥५६॥

तूष्णीञ्जायते यजमानः॥—————[९]

यदग्निमुद्धरति। वसवस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे
जुहति। वसुष्वेवास्याग्निहोत्र५ हुतं भवति। निहितो
धूपायञ्छेते। रुद्रास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति।
रुद्रेष्वेवास्याग्निहोत्र५ हुतं भवति। प्रथममिध्ममर्चिरा लभते।

आदित्यास्तर्ह्यग्निः॥५७॥

तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। आदित्येष्वेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। सर्व एव सर्वश इध्म आदीप्तो भवति। विश्वे देवास्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। विश्वेष्वेवास्या देवेष्वग्निहोत्रं हुतं भवति। नितरामर्चिरुपावैति लोहिनीकैव भवति। इन्द्रस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। इन्द्र एवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥५८॥

अङ्गारा भवन्ति। तेभ्योऽङ्गारेभ्योऽर्चिरुदेति। प्रजापतिस्तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। प्रजापतावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। शरोऽङ्गारा अध्यूहन्ते। ब्रह्म तर्ह्यग्निः। तस्मिन् यस्य तथाविधे जुहति। ब्रह्मन्नेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। वसुषु रुद्रेष्वेवास्त्येषु विश्वेषु देवेषु। इन्द्रे प्रजापतौ ब्रह्मन्। अपरिवर्गमेवास्यैतासु देवतासु हुतं भवति। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुहति। य उ चैनदेवं वेद॥५९॥

आदित्यास्तर्ह्यग्निरिन्द्र एवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति देवेषु चत्वारि च (यदग्निनिहितः प्रथमं सर्व एव नितरामङ्गाराः शरोऽङ्गारा ब्रह्म वसुष्वष्टौ॥) [१०]

ऋतन्त्वा सत्येन परिषिञ्चामीति सायं परिषिञ्चति। सत्यन्त्वर्तेन परिषिञ्चामीति प्रातः। अग्निर्वा ऋतम्। असावादित्यः सत्यम्। अग्निमेव तदादित्येन सायं

परिषिञ्चति। अग्निनाऽऽदित्यं प्रातः सः। यावदहोरात्रे
भवन्तः। तावदस्य लोकस्य। नार्तिर्न रिष्टिः। नान्तो न
पर्यन्तोऽस्ति। यस्यैवं विदुषोऽग्निहोत्रं जुह्वति। य उचैनदेवं
वेदः॥६०॥

अस्ति द्वे च॥—————[११]

अङ्गिरसः प्रजापतिरग्निं रुद्र उत्तरावर्ती ब्रह्मवादिनोऽग्निहोत्रप्रायणा यज्ञाः
प्रजापतिरकामयतात्मन्वद्रौद्रङ्गविं दक्षिणतस्त्रयो वै यदग्निमृतन्त्वा सत्येनैकादश॥११॥

अङ्गिरसः प्रैव तेन पशून्नेव यन्निमार्ष्टि यो वा अग्निहोत्रस्योपसदो दक्षिणतष्पृष्टिः॥६०॥

अङ्गिरसो य उचैनदेवं वेदः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके प्रथमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः॥

प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति। स एतं दहोतारम-
पश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्य दर्भस्तम्बेऽजुहोत्। ततो वै स प्रजा
असृजत। ता अस्मात्सृष्टा अपाक्रामन्। ता ग्रहेणागृह्णात्।
तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। यः कामयेत् प्रजायेयेति। स दशहोतारं
मनसाऽनुद्रुत्य दर्भस्तम्बे जुहुयात्। प्रजापतिर्वै दशहोता॥१॥

प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजायते। मनसा जुहोति। मन इव
हि प्रजापतिः। प्रजापतेरात्यै। पूर्णया जुहोति। पूर्ण इव
हि प्रजापतिः। प्रजापतेरात्यै। न्यूनया जुहोति। न्यूनाद्धि
प्रजापतिः प्रजा असृजत। प्रजानां सृष्ट्यै॥२॥

दर्भस्तम्बे जुहोति। एतस्माद्वै योनेः प्रजापतिः प्रजा
असृजत। यस्मादेव योनेः प्रजापतिः प्रजा असृजत।
तस्मादेव योनेः प्रजायते। ब्राह्मणो दक्षिणत उपास्ते।
ब्राह्मणो वै प्रजानामुपद्रष्टा। उपद्रष्टुमत्येव प्रजायते। ग्रहो
भवति। प्रजानां सृष्टानाम्भृत्यै। यं ब्राह्मणं विद्यां विद्वांसं
यशो नर्च्छेत्॥३॥

सोऽरण्यं पुरेत्य। दर्भस्तम्बमुद्धृत्य। ब्राह्मणन्दक्षिणतो
निषाद्य। चतुर्होतृन्व्याचक्षीत। एतद्वै देवानां परमङ्गुह्यं ब्रह्म।
यच्चतुर्होतारः। तदेव प्रकाशं गमयति। तदेनं प्रकाशङ्गतम्।

प्रकाशं प्रजानाङ्गमयति। दर्भस्तम्बमुद्ग्रथ्य व्याचष्टे॥४॥

अग्निवान् वै दर्भस्तम्बः। अग्नित्वेव व्याचष्टे। ब्राह्मणो दक्षिणत उपास्ते। ब्राह्मणो वै प्रजानामुपद्रष्टा। उपद्रष्टुमत्येवैनं यशं ऋच्छति। ईश्वरन्तं यशोर्तोरित्याहुः। यस्यान्तं व्याचष्ट इति। वरस्तस्मै देयः। यदेवैनं तत्रोपनमति। तदेवाव रुन्धे॥५॥

अग्निमादधानो दशहोत्राऽरणिमव दध्यात्। प्रजातमेवैनमा धत्ते। तेनैवोद्धृत्याग्निहोत्रं जुहुयात्। प्रजातमेवैनञ्जुहोति। हविर्निर्वप्स्यं दहोतारं व्याचक्षीत। प्रजातमेवैनं निर्वपति। सामिधेनीरेनुवक्ष्यं दहोतारं व्याचक्षीत। सामिधेनीरेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते। अथो यज्ञो वै दशहोता। यज्ञमेव तनुते॥६॥

अभिचरं दहोतारं जुहुयात्। नव वै पुरुषे प्राणाः। नाभिर्दशमी। सप्राणमेवैनमभि चरति। एतावद्वै पुरुषस्य स्वम्। यावत्प्राणाः। यावद्देवास्यास्ति। तदभि चरति। स्वकृत इरिणे जुहोति प्रदरे वा। एतद्वा अस्यै निर्ऋतिगृहीतम्। निर्ऋतिगृहीत एवैनं निर्ऋत्या ग्राहयति। यद्वाचः क्रूरम्। तेन वर्षद्वरोति। वाच एवैनं क्रूरेण प्र वृश्चति। ताजगार्तिमाच्छति॥७॥

दशहोता सृष्ट्वा ऋच्छेद्याचष्टे रुन्ध एव तनुते निर्ऋतिगृहीतं पञ्च च॥—————[१]

प्रजापतिरकामयत दर्शपूर्णमासौ सृजेयेति। स एतं
चतुर्होतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्।
ततो वै स दर्शपूर्णमासावसृजत। तावस्मात्सृष्टावपा-
क्रामताम्। तौ ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्।
दर्शपूर्णमासावालभमानः। चतुर्होतारं मनसाऽनुद्रुत्या-
हवनीये जुहुयात्। दर्शपूर्णमासावेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते॥८॥

ग्रहो भवति। दर्शपूर्णमासयोः सृष्टयोर्धृत्यै। सोऽकामयत
चातुर्मास्यानि सृजेयेति। स एतं पञ्चहोतारमपश्यत्।
तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्। ततो वै स
चातुर्मास्यान्यसृजत। तान्यस्मात्सृष्टान्यपाक्रामन्। तानि
ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। चातुर्मास्यान्यालभमानः॥९॥

पञ्चहोतारं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये जुहुयात्। चातुर्मास्यान्येव
सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्रतनुते। ग्रहो भवति। चातुर्मास्यानां
सृष्टानान्धृत्यै। सोऽकामयत पशुबन्धं सृजेयेति। स
एतं षड्होतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्।
ततो वै स पशुबन्धमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।
तद्ग्रहेणागृह्णात्॥१०॥

तद्ग्रहस्य ग्रहत्वम्। पशुबन्धेन यक्ष्यमाणः। षड्होतारं
मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये जुहुयात्। पशुबन्धमेव सृष्ट्वाऽऽरभ्य
प्र तनुते। ग्रहो भवति। पशुबन्धस्य सृष्टस्य धृत्यै।
सोऽकामयत सौम्यमध्वरं सृजेयेति। स एतं

सप्तहोतारमपश्यत्। तं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीयेऽजुहोत्।
ततो वै स सौम्यमध्वरमसृजत॥११॥

सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्। तद्ग्रहेणागृह्णात्। तद्ग्रहस्य
ग्रहत्वम्। दीक्षिष्यमाणः। सप्तहोतारं मनसाऽनुद्रुत्याहवनीये
जुहुयात्। सौम्यमेवाध्वरं सृष्ट्वाऽऽरभ्य प्र तनुते। ग्रहो
भवति। सौम्यस्याध्वरस्य सृष्टस्य धृत्यै। देवेभ्यो वै यज्ञो न
प्राभवत्। तमेतावच्छः समभरन्॥१२॥

यत्सम्भाराः। ततो वै तेभ्यो यज्ञः प्राभवत्। यत्सम्भारा
भवन्ति। यज्ञस्य प्रभूत्यै। आतिथ्यमासाद्य व्याचष्टे। यज्ञमुखं
वा आतिथ्यम्। मुखत एव यज्ञं सम्भृत्य प्र तनुते। अयज्ञो
वा एषः। योऽपत्नीकः। न प्रजाः प्रजायेरन्। पत्नीर्व्याचष्टे।
यज्ञमेवाकः। प्रजानां प्रजननाय। उपसत्सु व्याचष्टे। एतद्वै
पत्नीनामायतनम्। स्व एवैनां आयतनेऽवकल्पयति॥१३॥

तनुत् आलभमानोऽगृह्णादसृजताभरञ्जायेरन्थद्व॥ [२]

प्रजापतिरकामयत् प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। स त्रिवृत्
स्तोममसृजत। तं पञ्चदशः स्तोमो मध्यत उदतृणत्। तौ
पूर्वपक्षश्चापरपक्षश्चाभवताम्। पूर्वपक्षं देवा अन्वसृज्यन्त।
अपरपक्षमन्वसुराः। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। यं
कामयेत् वसीयान्तस्यादिति॥१४॥

तं पूर्वपक्षे याजयेत्। वसीयानेव भवति। यं कामयेत्
पापीयान्तस्यादिति। तमपरपक्षे याजयेत्। पापीयानेव

भवति। तस्मात्पूर्वपक्षोऽपरपक्षात्करुण्यतरः। प्रजापतिर्वै दशहोता। चतुर्होता पञ्चहोता। षड्होता सप्तहोता। ऋतवः संवत्सरः॥१५॥

प्रजाः पशव इमे लोकाः। य एवं प्रजापतिं बहोभूयांसं वेद। बहोरेव भूयान्भवति। प्रजापतिर्देवासुरानसृजत। स इन्द्रमपि नासृजत। तं देवा अब्रुवन्। इन्द्रं नो जनयेति। सोऽब्रवीत्। यथाऽहं युष्मास्तपसाऽसृक्षि। एवमिन्द्रं जनयध्वमिति॥१६॥

ते तपोऽतप्यन्त। त आत्मन्निन्द्रमपश्यन्। तमब्रुवन्। जायस्वेति। सोऽब्रवीत्। किं भागधेयमभि जनिष्य इति। ऋतून्संवत्सरम्। प्रजाः पशून्। इमाँल्लोकानित्यब्रुवन्। तं वै माऽऽहुत्या प्र जनयतेत्यब्रवीत्॥१७॥

तश्चतुर्होत्रा प्राजनयन्। यः कामयेत वीरो म आजायेतेति। स चतुर्होतारं जुहुयात्। प्रजापतिर्वै चतुर्होता। प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजायते। जजनदिन्द्रमिन्द्रियाय स्वाहेति ग्रहेण जुहोति। आऽस्य वीरो जायते। वीरं हि देवा एतयाऽऽहुत्या प्राजनयन्। आदित्याश्चाङ्गिरसश्च सुवर्गे लोकेऽस्पर्धन्त। वयं पूर्वं सुवर्गं लोकमियाम वयं पूर्वं इति॥१८॥

त आदित्या एतं पञ्चहोतारमपश्यन्। तं पुरा प्रातरनुवाकादाग्नीध्रेऽजुहवुः। ततो वै ते पूर्वं सुवर्गं

लो॒कमा॑यन्। यः सु॒व॒र्गका॑मः स्यात्। स पञ्च॑होतारं पुरा
प्रा॑तरनुवा॒कादा॑ग्नी॒ध्रे जु॑हुयात्। सं॒व॒त्स॒रो वै पञ्च॑होता।
सं॒व॒त्स॒रः सु॒व॒र्गो लो॒कः। सं॒व॒त्स॒र ए॒वर्तु॑षु प्र॒ति॒ष्ठाय॑। सु॒व॒र्ग
लो॒कमे॑ति। तेऽब्रु॒वन्नङ्गि॑रस आ॒दि॒त्यान्॥१९॥

क्व॑ स्थ। क्व॑ वः स॒द्भ्यो ह॒व्यं व॑क्ष्याम॒ इति॑। छन्दः॒ स्वित्य॑ब्रुवन्।
गा॒य॒त्रिया॒न्निष्टु॑भि॒ जग॑त्या॒मिति॑। तस्मा॑च्छन्दः॒ सु स॒द्भ्य
आ॒दि॒त्येभ्यः॑। आ॒ङ्गी॒र॒सीः प्र॒जा ह॒व्यं व॑हन्ति। व॒ह॒न्त्यस्मै
प्र॒जा ब॒लिम्। ऐ॒न॒मप्र॑ति॒ख्यातं॑ गच्छति। य ए॒वं वेद॑।
द्वा॒द॒श॒ मा॒साः पञ्च॑र्त॒वः। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। अ॒सा॒वादि॒त्य
ए॒कवि॑ंशः। ए॒तस्मि॒न्वा ए॒ष श्रि॑तः। ए॒तस्मि॒न्प्रति॑ष्ठितः। य
ए॒वमे॒तं श्रि॑तं प्र॒ति॒ष्ठितं॑ वेद॑। प्र॒त्ये॒व ति॑ष्ठति॥२०॥

स्यादिति॑ सं॒व॒त्स॒रो ज॑नयध्व॒मिती॒त्यब्र॑वीत्पूर्व॒ इत्या॑दि॒त्यानृ॒तव॑ष्पद्व॥ [३]

प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यत् प्र जा॒येये॑ति। स ए॒तं द॑होतारमपश्यत्।
तेन॑ दश॒धाऽऽत्मा॑न॒ वि॒धाय॑। दश॑होत्राऽतप्यत। तस्य॒ चि॒त्तिः
स्रु॒गासी॑त्। चि॒त्तमा॑ज्यम्। तस्यै॒ताव॑त्ये॒व वा॒गासी॑त्। ए॒तावा॑न्
यज्ञ॑क॒तुः। स च॑तुर्होतारमसृजत। सोऽन॑न्दत्॥२१॥

असृ॑क्षि॒ वा इ॒ममि॑ति। तस्य॒ सामो॑ ह॒विरा॑सीत्। स
च॑तुर्होत्राऽतप्यत। सोऽता॑म्यत्। स भू॒रिति॑ व्याह॑रत्।
स भू॒मिम॑सृजत। अ॒ग्नि॒होत्र॑न्द॒र्शपूर्ण॑मा॒सौ यजू॑षि। स
द्विती॑यमतप्यत। सोऽता॑म्यत्। स भुव॒ इति॑ व्याह॑रत्॥२२॥

सोऽन्तरि॑क्षमसृजत। चा॒तुर्मा॑स्यानि॒ सामा॑नि। स

तृतीयम॑तप्यत। सौ॑ऽताम्यत्। स सुव॑रिति॒ व्याह॑रत्।
 स दि॒वंम॑सृजत। अ॒ग्नि॒ष्टोम॑मु॒क्थ्यम॑तिरा॒त्रमृ॑चः। ए॒ता वै
 व्याह॑तय इ॒मे लो॒काः। इ॒मान्ख॑लु वै लो॒काननु॑ प्र॒जाः
 प॒शव॑श्छन्दाँ॒सि प्रा॑जायन्त। य ए॒वमे॒ताः प्र॒जाप॑तेः प्रथ॒मा
 व्याह॑तीः प्रजा॑ता वेद॑॥२३॥

प्र प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्मि॒थुनै॑र्जायते। स पञ्च॑होतारमसृजत।
 स ह॒विर्ना॑विन्दत। तस्मै॑ सोम॑स्त॒नुवं प्रा॑यच्छत्। ए॒तत्तै
 ह॒विरिति॑। स पञ्च॑होत्राऽतप्यत। सौ॑ऽताम्यत्। स
 प्र॒त्यङ्मु॑बाधत। सोऽसु॑रानसृजत। तद॒स्याप्रि॑यमासीत्॥२४॥

तद्दु॒र्वर्ण॑ँ हिर॑ण्यमभवत्। तद्दु॒र्वर्ण॑स्य हिर॑ण्यस्य जन्म॑।
 स द्वि॒तीयम॑तप्यत। सौ॑ऽताम्यत्। स प्राङ्मु॑बाधत।
 स दे॒वानसृ॑जत। तद॒स्य प्रि॑यमासीत्। तत्सु॒वर्ण॑ँ
 हिर॑ण्यमभवत्। तत्सु॒वर्ण॑स्य हिर॑ण्यस्य जन्म॑। य ए॒व
 सु॒वर्ण॑स्य हिर॑ण्यस्य जन्म॑ वेद॑॥२५॥

सु॒वर्णं आ॒त्मना॑ भवति। दु॒र्वर्णो॑ऽस्य भ्रातृ॑व्यः। तस्मात्सु॒वर्ण॑ँ
 हिर॑ण्यं भा॒र्यम्। सु॒वर्णं ए॒व भ॑वति। ऐ॒नं प्रि॑यङ्गच्छति
 नाप्रि॑यम्। स स॒प्तहो॑तारमसृजत। स स॒प्तहो॑त्रै॒व सु॒वर्णं
 लो॒कमै॑त्। त्रि॒णवे॑न॒ स्तोमे॑नै॒भ्यो लो॒केभ्यो॑ऽसुरा॒न्प्राणु॑दत।
 त्रय॑स्त्रि॒ंशेन॑ प्रत्य॑तिष्ठत्। ए॒कवि॑ं॒शेन॑ रुच॑मधत्॥२६॥

स॒प्तद॒शेन॑ प्राजायत। य ए॒वं वि॒द्वान्त॑सोमे॒न यज॑ते।

सप्तहोत्रैव सुवर्गं लोकमेति। त्रिणवेन स्तोमेनैभ्यो लोकेभ्यो
भ्रातृव्यान्प्रणुदते। त्रयस्त्रिंशेन प्रतितिष्ठति। एकविंशेन
रुचं धत्ते। सप्तदशेन प्र जायते। तस्मात्सप्तदशः स्तोमो न
निर्हृत्यः। प्रजापतिर्वै सप्तदशः। प्रजापतिमेव मध्यतो धत्ते
प्रजात्यै॥ २७ ॥

अनन्दब्रुव इति व्याहृद्वेदासीद्वेदाधत्त प्रजात्यै॥ ————— [४]

देवा वै वरुणमयाजयन्। स यस्यैयस्यै देवतायै
दक्षिणामनयत्। तामंघ्रीनात्। तैऽब्रुवन्। व्यावृत्य प्रति
गृह्णाम। तथा नो दक्षिणा न ह्येष्यतीति। ते व्यावृत्य
प्रत्यंगृह्णन्। ततो वै तान्दक्षिणा नांघ्रीनात्। य एवं
विद्वान्व्यावृत्य दक्षिणां प्रतिगृह्णाति। नैनं दक्षिणा
घ्नीनाति॥ २८ ॥

राजा त्वा वरुणो नयतु देवि दक्षिणेऽग्नये हिरण्यमित्याह।
आग्नेयं वै हिरण्यम्। स्वयैवेन देवतया प्रति गृह्णाति। सोमाय
वास इत्याह। सौम्यं वै वासः। स्वयैवेन देवतया प्रति
गृह्णाति। रुद्राय गामित्याह। रौद्री वै गौः। स्वयैवेना देवतया
प्रतिगृह्णाति। वरुणायाश्वमित्याह॥ २९ ॥

वारुणो वा अश्वः। स्वयैवेन देवतया प्रतिगृह्णाति। प्रजापतये
पुरुषमित्याह। प्राजापत्यो वै पुरुषः। स्वयैवेन देवतया प्रति
गृह्णाति। मनवे तल्पमित्याह। मानवो वै तल्पः। स्वयैवेन
देवतया प्रति गृह्णाति। उत्तानायाङ्गीरसायान् इत्याह। इयं

वा उ॒त्ता॒न आ॒ङ्गीर॒सः॥३०॥

अ॒न॒यै॒वैन॒त्प्रति॑ गृ॒ह्णाति॑ । वै॒श्वान॒र्यर्चा॑ रथं॒ प्रति॑ गृ॒ह्णाति॑ ।
वै॒श्वान॒रो वै दे॒वत॑या॒ रथः॑ । स्व॒यै॒वैनं॑ दे॒वत॑या॒ प्रति॑ गृ॒ह्णाति॑ ।
तेना॑मृ॒तत्व॑मं॒श्यामि॒त्याह॑ । अ॒मृत॑मे॒वात्म॑न्ध॒त्ते । वयो॑ दा॒त्र
इ॒त्याह॑ । वयं॑ ए॒वैनं॑ कृ॒त्वा । सु॒व॒र्गं लो॒कं ग॑मयति । मयो॒
मह्य॑मस्तु॒ प्रति॑ग्रही॒त्र इ॒त्याह॑॥३१॥

यद्वै शि॒वम् । तन्म॑यः । आ॒त्मन॑ ए॒वेषा॑ परी॒तिः । क इ॒दं कस्मा॑
अदा॒दित्या॑ह । प्र॒जाप॑तिर्वै कः । स प्र॒जाप॑तये ददाति । कामः
कामा॒येत्या॑ह । कामे॑न हि ददाति । कामे॑न प्रतिगृ॒ह्णाति॑ । कामो॑
दा॒ता कामः॑ प्रतिग्रही॒तेत्या॑ह॥३२॥

कामो॑ हि दा॒ता । कामः॑ प्रतिग्रही॒ता । कामः॑ स॒मुद्र॑मावि॒शेत्या॑ह ।
स॒मुद्र इ॒व हि कामः॑ । ने॒व हि काम॑स्यान्तोऽस्ति । न
स॒मुद्र॑स्य । कामे॑न त्वा॒ प्रति॑गृ॒ह्णामी॒त्याह॑ । येन॒ कामे॑न
प्रतिगृ॒ह्णाति॑ । स ए॒वैनं॑मु॒ष्मि॑ल्लो॒के काम॑ आगच्छति ।
कामे॑तत्त ए॒षा ते॑ काम॒ दक्षि॑णेत्या॑ह । कामं॑ ए॒व
तद्य॑ज॒मानो॑ऽमु॒ष्मि॑ल्लो॒के दक्षि॑णामिच्छति । न प्रतिग्रही॒तरि॑ ।
य ए॒वं वि॒द्वान्दक्षि॑णां प्रतिगृ॒ह्णाति॑ । अ॒नृ॒णामे॒वेनां॑ प्रति॑
गृ॒ह्णाति॑॥३३॥

वैना॒त्यश्च॑मि॒त्याहाङ्गीर॒सः प्रति॑ग्रही॒त्र इ॒त्याह॑ प्रतिग्रही॒तेत्या॑ह दक्षि॑णेत्या॑ह च॒त्वारि॑ च॥—[५]

अन्तो॑ वा ए॒ष य॒ज्ञस्य॑ । यद्व॑श॒मम॑हः । द॒शमे॑ऽह॒न्त्सर्प॑रा॒ज्ञिया॑

ऋग्भिः स्तुवन्ति। यज्ञस्यैवान्तङ्गत्वा। अन्नाद्यमव रुन्धते।
तिसृभिः स्तुवन्ति। त्रय इमे लोकाः। एभ्य एव
लोकेभ्योऽन्नाद्यमव रुन्धते। पृश्निवतीर्भवन्ति। अन्नं वै
पृश्नि॥ ३४॥

अन्नमेवाव रुन्धते। मनसा प्रस्तौति। मनसोद्गायति। मनसा
प्रति हरति। मन इव हि प्रजापतिः। प्रजापतेरास्यै। देवा वै
सर्पाः। तेषामियं राज्ञी। यत्सर्पराज्ञियां ऋग्भिः स्तुवन्ति।
अस्यामेव प्रति तिष्ठन्ति॥ ३५॥

चतुर्होतृन् होता व्याचष्टे। स्तुतमनुशंसति शान्त्यै।
अन्तो वा एष यज्ञस्य। यद्वंशममहः। एतत्खलु वै देवानां
परमङ्गुह्यं ब्रह्म। यच्चतुर्होतारः। दशमेऽहं श्वतुर्होतृन्व्याचष्टे।
यज्ञस्यैवान्तं गत्वा। परमं देवानां गुह्यं ब्रह्माव रुन्धे। तदेव
प्रकाशं गमयति॥ ३६॥

तदेनं प्रकाशं गतम्। प्रकाशं प्रजानां गमयति। वाचं यच्छति।
यज्ञस्य धृत्यै। यजमानदेवत्यं वा अहः। भ्रातृव्यदेवत्या
रात्रिः। अहा रात्रिन्ध्यायेत्। भ्रातृव्यस्यैव तल्लोकं वृद्धे।
यद्विवा वाचं विसृजेत्। अहर्भ्रातृव्यायोच्छिषेत्। यन्नक्तं
विसृजेत्। रात्रिं भ्रातृव्यायोच्छिषेत्। अधिवृक्षसूर्ये
वाचं विसृजति। एतावन्तमेवास्मै लोकमुच्छिषति।
यावदादित्योऽस्तमेति॥ ३७॥

पृश्निं तिष्ठन्ति गमयति शिष्येत्पञ्च च॥ [६]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ताः सृष्टाः समंश्लिष्यन्। ता
रूपेणानुप्राविशत्। तस्मादाहुः। रूपं वै प्रजापतिरिति। ता
नाम्नाऽनु प्राविशत्। तस्मादाहुः। नाम वै प्रजापतिरिति।
तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य। नाम्ना चेद्धयेते॥३८॥

मित्रमेव भवतः। प्रजापतिर्देवासुरानसृजत। स इन्द्रमपि
नासृजत। तं देवा अब्रुवन्। इन्द्रं नो जनयेति। स
आत्मन्निन्द्रमपश्यत्। तमसृजत। तन्निष्टुग्वीर्यं भूत्वाऽनु
प्राविशत्। तस्य वज्रः पञ्चदशो हस्त आपद्यत।
तेनोदय्यासुरानभ्यभवत्॥३९॥

य एवं वेद। अभि भ्रातृव्यान्भवति। ते देवा असुरैर्विजित्य।
सुवर्गं लोकमायन्। तेऽमुष्मिल्लोके व्यक्षुध्यन्। तेऽब्रुवन्।
अमृतः प्रदानं वा उपजिजीविमेति। ते सप्तहोतारं
यज्ञं विधायायास्यम्। आङ्गीरसं प्राहिण्वन्। एतेनामुत्र
कल्पयेति॥४०॥

तस्य वा इयङ्कृतिः। यदिदङ्किं च। य एवं वेद। कल्पन्तेऽस्मै। स
वा अयं मनुष्येषु यज्ञः सप्तहोता। अमुत्र सद्ध्यो देवेभ्यो हव्यं
बहति। य एवं वेद। उपैनं यज्ञो नमति। सौऽमन्यत। अभि
वा इमेऽस्माल्लोकादमुं लोकं कमिष्यन्त इति। स वाचस्पते
हृदिति व्याहरत्। तस्मात्पुत्रो हृदयम्। तस्मादस्माल्लोकादमुं

लो॒क॒न्नाभि॑ का॒मय॑न्ते। पु॒त्रो हि॑ हृद॑यम्॥४१॥

हृ॒येते॑ अ॒भव॑त्क॒ल्प॒येती॑ति च॒त्वारि॑ च॥ [७]

दे॒वा वै च॑तु॒र्होतृ॑भि॒र्यज्ञ॑म॒तन्व॑त। ते वि पा॒प्मना॒
भ्रातृ॑व्ये॒णाज॑यन्त। अ॒भि सु॑व॒र्गं लो॒कम॑जयन्। य ए॒वं
वि॒द्वाश्च॑तु॒र्होतृ॑भि॒र्यज्ञ॑न्त॒नुते॑। वि पा॒प्मना॒ भ्रातृ॑व्ये॒ण ज॑यते।
अ॒भि सु॑व॒र्गं लो॒कं ज॑यति। षड्ढो॑त्रा प्राय॒णीय॑मा सा॒दय॑ति।
अ॒मुष्मै॑ वै लो॒काय॑ षड्ढो॑ता। घ्नन्ति॒ खलु॑ वा ए॒तत्सो॑मम्।
यद॑भिषु॒ण्वन्ति॑॥४२॥

ऋ॒जुधै॑वैन॒ममुं॑ लो॒कं ग॑मयति। चतु॒र्होत्रा॑ऽऽति॒थ्यम्। यशो॑
वै चतु॒र्होता॑। यश॑ ए॒वात्म॑न्ध॒त्ते। प॒ञ्च॒होत्रा॑ प॒शुमु॑प॒साद॑यति।
सु॒व॒र्ग्यो वै प॒ञ्च॒होता॑। यज॑मानः प॒शुः। यज॑मानमे॒व सु॑व॒र्गं
लो॒कं ग॑मयति। ग्रहा॑न्गृही॒त्वा स॒प्तहो॑तारं जुहोति। इ॒न्द्रि॒यं वै
स॒प्तहो॑ता॥४३॥

इ॒न्द्रि॒यमे॒वात्म॑न्ध॒त्ते। यो वै च॑तु॒र्होतृ॑ननु॒स॒वन॑न्त॒र्पय॑ति।
तृ॒प्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। उपै॑न॒ सोम॑पी॒थो न॑मति।
ब॒हिष्प॒व॒मा॒ने द॑श॒होता॑रं व्याच॑क्षीत। मा॒ध्यं दि॒ने
प॒व॒मा॒ने च॑तु॒र्होता॑रम्। आ॒र्भवे॑ प॒व॒मा॒ने प॒ञ्च॒होता॑रम्।
पि॒तृय॑ज्ञे षड्ढो॑तारम्। य॒ज्ञाय॑ज्ञि॒यस्य॑ स्तो॒त्रे स॒प्तहो॑तारम्।
अ॒नु॒स॒वन॑मे॒वैना॑ऽस्त॒र्पय॑ति॥४४॥

तृ॒प्य॑ति प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। उपै॑न॒ सोम॑पी॒थो न॑मति।

दे॒वा वै चतु॑र्होतृभिः स॒त्रमा॑सत। ऋ॒द्धि॑परिमितं
यश॑स्कामाः। ते॑ऽब्रुवन्। यन्नः॑ प्रथ॒मं यश॑ ऋच्छात्।
सर्वे॑षान्नस्तत्स॒हास॒दिति॑। सोम॒श्चतु॑र्होत्रा। अ॒ग्निः पञ्च॑होत्रा।
धा॒ता षड्द्वी॑त्रा॥४५॥

इन्द्रः॑ स॒प्तहो॑त्रा। प्र॒जाप॑तिर्दश॒होत्रा॑। तेषा॑ं सोम॒ं
राजा॑नं यश॑ आर्च्छत्। तन्न्य॑कामयत। तेनापा॑क्रामत्।
तेन॑ प्र॒लाय॑मचरत्। तं दे॒वाः प्रैषैः॑ प्रैषमैच्छन्। तत्प्रैषाणां॑
प्रैष॒त्वम्। नि॒विद्धि॑र्यवेदयन्। तन्नि॒विदा॑न्नि॒वित्त्वम्॥४६॥

आ॒प्रीभि॑राप्नुवन्। तदा॒प्रीणा॑माप्रि॒त्वम्। तम॑घ्नन्। तस्य॑ यशो
व्य॑गृह्णत। ते ग्र॒हा अभ॑वन्। तद्ग्र॒हाणा॑ङ्ग्रह॒त्वम्। यस्यै॒वं वि॒दुषो॑
ग्र॒हा गृह्य॑न्ते। तस्य॑ त्वे॒व गृही॑ताः। ते॑ऽब्रुवन्। यो वै नः॑
श्रेष्ठोऽभू॑त्॥४७॥

तम॑वधिष्म। पुन॑रि॒मं सु॑वामहा इति॑। तच्छ॒न्दो॑भिरसुवन्त।
तच्छ॒न्दसा॑ञ्छन्द॒स्त्वम्। साम्ना॑ समान॑यन्। तत्साम्नः॑
साम॒त्वम्। उ॒क्थैरु॑दस्थापयन्। तदु॒क्थाना॑मु॒क्थ॒त्वम्। य ए॒वं
वेद॑। प्रत्ये॒व तिष्ठ॑ति॥४८॥

सर्व॑मायुरेति। सोमो॒ वै यशः॑। य ए॒वं वि॒द्वान्त॑सोम॒माग॑च्छति।
यश॑ ए॒वैन॑मृच्छति। तस्मा॑दाहुः। यश्चै॒वं वेद॑ यश्च॒ न। तावु॑भौ
सोम॒माग॑च्छतः। सोमो॒ हि यशः॑। तन्त्वा॑ऽव यश॑
ऋच्छ॒तीत्या॑हुः। यः सोमे॒ सोमं॑ प्राहेति॑। तस्मा॒त्सोमे॒ सोमः॑
प्रोच्यः॑। यश॑ ए॒वैन॑मृच्छति॥४९॥

अभिषुण्वन्ति सप्तहोता तर्पयति षड्विंशति निवित्त्वमभूत्तिष्ठति प्राहेति द्वे च॥—————[८]

इदं वा अग्रे नैव किं च नासीत्। न द्यौरासीत्। न पृथिवी। नान्तरिक्षम्। तदसदेव सन्मनोऽकुरुत स्यामिति। तदतप्यत। तस्मात्तेपानाद्धूमोऽजायत। तद्धूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपानादग्निरजायत। तद्धूयोऽतप्यत॥५०॥

तस्मात्तेपानाज्योतिरजायत। तद्धूयोऽतप्यत। तन्मात्तेपानादूर्ध्विरजायत। तद्धूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपानान्मरीचयोऽजायन्त। तद्धूयोऽतप्यत। तस्मात्तेपानादुदारा अजायन्त। तद्धूयोऽतप्यत। तदभ्रमिव समहन्यत। तद्वस्तिमभिनत्॥५१॥

स समुद्रोऽभवत्। तस्मात्समुद्रस्य न पिबन्ति। प्रजननमिव हि मन्यन्ते। तस्मात्पशोर्जायमानादापः पुरस्ताद्यन्ति। तद्वशहोताऽन्वसृज्यत। प्रजापतिर्वै दशहोता। य एवन्तपसो वीर्यं विद्वांस्तप्यते। भवत्येव। तद्वा इदमापः सलिलमासीत्। सोऽरोदीत्प्रजापतिः॥५२॥

स कस्मा अग्निः। यद्यस्या अप्रतिष्ठाया इति। यदप्स्ववापद्यत। सा पृथिव्यभवत्। यद्व्यमृष्ट। तदन्तरिक्षमभवत्। यदूर्ध्वमुदमृष्ट। सा द्यौरभवत्। यदरोदीत्। तदनयो रोदस्त्वम्॥५३॥

य एवं वेद। नास्य गृहे रुदन्ति। एतद्वा एषां लोकानां जन्म। य एवमेषां लोकानां जन्म वेद। नैषु लोकेष्वार्तिमाच्छति।

स इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठां वि॒न्दत॑ । स इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठां वि॒त्वाऽका॑मयत्
प्रजा॑ये॒येति॑ । स तपो॑ऽतप्यत । सो॑ऽन्त॒र्वा॒नभ॑वत् । स
ज॒घना॑द॒सुरा॑नसृजत ॥ ५४ ॥

तेभ्यो॑ मृ॒न्मये॒ पात्रे॑ऽन्नमदुहत् । याऽस्य॒ सा त॒नूरासी॑त् ।
तामपा॑हत । सा तमि॑स्त्राऽभवत् । सो॑ऽका॒मयत् प्रजा॑ये॒येति॑ ।
स तपो॑ऽतप्यत । सो॑ऽन्त॒र्वा॒नभ॑वत् । स प्र॒जन॑नादेव
प्रजा॒ अ॑सृजत । तस्मा॑दि॒मा भूयि॑ष्ठाः । प्र॒जन॑ना॒द्धेना॑
अ॒सृज॑त ॥ ५५ ॥

ताभ्यो॑ दा॒रुमये॒ पात्रे॑ पयो॑ऽदुहत् । याऽस्य॒ सा
त॒नूरासी॑त् । तामपा॑हत । सा जो॒त्स्नाऽभ॑वत् । सो॑ऽका॒मयत्
प्रजा॑ये॒येति॑ । स तपो॑ऽतप्यत । सो॑ऽन्त॒र्वा॒नभ॑वत् । स
उ॒पप॒क्षाभ्या॑मेव॒तून॑सृजत । तेभ्यो॑ रज॒ते पात्रे॑ घृ॒तम॑दुहत् ।
याऽस्य॒ सा त॒नूरासी॑त् ॥ ५६ ॥

तामपा॑हत । सो॑ऽहो॒रा॒त्रयोः॑ स॒न्धिर॑भवत् । सो॑ऽका॒मयत्
प्रजा॑ये॒येति॑ । स तपो॑ऽतप्यत । सो॑ऽन्त॒र्वा॒नभ॑वत् । स
मुखा॑द्वि॒वान॑सृजत । तेभ्यो॑ हरि॑ते॒ पात्रे॑ सोम॑मदुहत् । याऽस्य॒
सा त॒नूरासी॑त् । तामपा॑हत । तद॒हर॑भवत् ॥ ५७ ॥

ए॒ते वै प्र॒जाप॑ते॒र्दोहाः॑ । य ए॒वं वेद॑ । दु॒ह ए॒व प्र॒जाः । दि॒वा
वै नो॑ऽभू॒दिति॑ । तद्दे॒वाना॑न्दे॒वत्व॑म् । य ए॒वं दे॒वानां॑ दे॒वत्वं
वेद॑ । दे॒वाने॒व भ॑वति । ए॒तद्वा अ॑हो॒रा॒त्राणां॑ जन्म॑ । य

ए॒वम॑हो॒रात्रा॑णां जन्म॒ वेद॑। नाहो॒रात्रे॑ष्वार्ति॒माच्छ॑ति॥५८॥

अस॒तोऽधि॒ मनो॑ऽसृज्यत। मनः॑ प्र॒जाप॑तिमसृजत।
प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। तद्वा इ॒दं मन॑स्ये॒व पर॑मं
प्रति॑ष्ठितम्। यदि॒दङ्गि॑ च। तदे॒तच्छो॑वस्य॒सन्नाम॒ ब्रह्म॑।
व्युच्छ॑न्ती॒व्युच्छ॑न्त्यस्मै॒ वस्य॑सीवस्यसी॒ व्युच्छ॑ति। प्रजा॑यते
प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑। प्र पर॑मे॒ष्ठिनो॒ मात्रा॑माप्नोति। य ए॒व
वेद॑॥५९॥

अ॒ग्नि॒रंजा॑यत् तद्भूयो॑ऽतप्यतामिनदरोदीत्प्रजाप॑तीरोद॒स्त्वम॑सृजतासृजत घृतम॑दुहु॒द्याऽस्य॒ सा
त॒नूरा॑सीद॒हर॑भवदृच्छति॒ वेद॑ (इ॒दं धूमो॑ऽग्नि॒ज्योति॑र्चिर्मरीचय उ॒दारा॑स्तद॒भ्रं स ज॒घना॑त्सा
तमि॑स्त्रा स प्र॒जन॑नात्सा जोत्त्रा स उ॒पप॑क्षाभ्यां सौ॒होरा॑त्रयोः स॒न्धिः स मु॒खात्तद॑हर्दे॒ववा॑न्मृन्मये
दारु॑मये रज॒ते हरि॑ते तेभ्य॒स्ताभ्यो॒ द्वे तेऽन्नं॒ पयो॑ घृतं सोमम्॥) [९]

प्र॒जाप॑तिरिन्द्रमसृजतानुजावरं दे॒वाना॑म्। तं प्राहि॑णोत्।
परे॑हि। ए॒तेषां॑ दे॒वाना॑मधि॒पति॑रे॒धीति॑। तं दे॒वा अ॑ब्रुवन्।
कस्त्वम॑सि। व॒यं वै त्वच्छ्रे॒यांसः॑ स्म इति॑। सोऽब्र॑वीत्।
कस्त्वम॑सि व॒यं वै त्वच्छ्रे॒यांसः॑ स्म इति॑ मा दे॒वा अ॑वोच॒
नि॒ति। अथ॒ वा इ॒दन्त॑र्हि प्र॒जाप॑तौ हर॑ आसीत्॥६०॥

यद॒स्मिन्ना॑दित्ये। तदे॒नम॑ब्रवीत्। ए॒तन्मे॒ प्रय॑च्छ। अथा॒हमे॒तेषां॑
दे॒वाना॑मधि॒पति॑र्भविष्यामीति॑। कोऽहं॑ स्या॒मित्य॑ब्रवीत्।
ए॒तत्प्र॒दाये॑ति। ए॒तत्स्या॒ इत्य॑ब्रवीत्। यदे॒तद्वी॒षीति॑। को ह
वै नाम॑ प्र॒जाप॑तिः। य ए॒व वेद॑॥६१॥

वि॒दुरे॑न॒न्नाम्ना॑। तद॑स्मै रु॒क्मं कृ॒त्वा प्र॑त्यमु॒ञ्चत्। ततो॒ वा इन्द्रो॑

देवाना॑मधि॑पति॒रभवत्। य ए॒वं वेद॑। अधि॑पति॒रेव॒ संमा॑नाना॑
भवति॑। सोऽम॑न्यत। किङ्किं॑ वा अ॑कर॒मिति॑। स च॒न्द्रं म॒
आह॑रेति॒ प्राल॑पत्। तच्च॒न्द्रम॑सश्च॒न्द्रम॒स्त्वम्। य ए॒वं वेद॑॥६२॥

च॒न्द्रवा॑ने॒व भ॑वति। तं दे॒वा अ॑ब्रुवन्। सु॒वीर्यो॑ मर्या॒
यथा॑ गोपा॒यत॒ इति॑। तत्सूर्य॑स्य सूर्य॒त्वम्। य ए॒वं वेद॑।
नैन॑न्द॒भ्रोति॑। कश्च॒ नास्मि॒न्वा इ॒दमिन्द्रि॑यं प्रत्य॑स्था॒दिति॑।
तदिन्द्र॑स्येन्द्र॒त्वम्। य ए॒वं वेद॑। इन्द्रि॑या॒व्येव॑ भ॑वति॥६३॥

अ॒यं वा इ॒दं प॑र॒मोऽभू॑दिति॑। तत्प॑रमे॒ष्टिनः॑ परमे॒ष्टित्व॑म्।
य ए॒वं वेद॑। प॒रमा॑मे॒व का॒ष्ठां ग॑च्छति। तं दे॒वाः संम॑न्तं
पर्य॑विशन्। वस॑वः पुर॒स्तात्। रु॒द्रा दक्षि॑णतः। आ॒दि॒त्याः
प॒श्चात्। वि॒श्वे दे॒वा उत्त॑रतः। अङ्गि॑रसः प्र॒त्यश्च॑म्॥६४॥

सा॒ध्याः परा॑श्चम्। य ए॒वं वेद॑। उपै॑न॒५ स॒मा॒नाः
संवि॑शन्ति। स प्र॒जाप॑ति॒रेव॒ भूत्वा प्र॒जा आ॑व॒यत्। ता
अ॑स्मै नाति॑ष्ठन्तान्नाद्या॑य। ता मुखं॑ पुर॒स्तात्प॑श्यन्तीः।
दक्षि॑णतः पर्या॑यन्। स दक्षि॑णतः पर्य॑वर्तयत। ता मुखं॑
पुर॒स्तात्प॑श्यन्तीः। मुखं॑न्दक्षि॑णतः॥६५॥

प॒श्चात्प॑र्या॑यन्। स प॒श्चात्प॑र्य॑वर्तयत। ता मुखं॑ पुर॒स्तात्प॑श्यन्तीः।
मुखं॑न्दक्षि॑णतः। मुखं॑ प॒श्चात्। उत्त॑रतः पर्या॑यन्। स उत्त॑रतः
पर्य॑वर्तयत। ता मुखं॑ पुर॒स्तात्प॑श्यन्तीः। मुखं॑न्दक्षि॑णतः।

मुखं पश्चात्॥६६॥

मुखमुत्तरतः। ऊर्ध्वा उदायन्। स उपरिष्टान्यवर्तयत।
ताः सर्वतोमुखो भूत्वाऽऽवयत्। ततो वै तस्मै प्रजा
अतिष्ठन्तान्नाद्याय। य एवं विद्वान्परि च वर्तयते नि
च। प्रजापतिरेव भूत्वा प्रजा अत्ति। तिष्ठन्तेऽस्मै प्रजा
अन्नाद्याय। अन्नाद एव भवति॥६७॥

आसीद्वेदं चन्द्रमस्त्वं य एवं वेदैन्द्रियाव्यैव भवति प्रत्यञ्चं मुखन्दक्षिणतो मुखं पश्चान्नव
च॥ [१०]

प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स एतं
देहोतारमपश्यत्। तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति बहोर्भूयान्भवत्।
यः कामयेत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स दशहोतारं प्रयुञ्जीत।
बहोरेव भूयान्भवति। सोऽकामयत वीरो म आज्ञायतेति।
स दशहोतुश्चतुर्होतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त॥६८॥

तस्य प्रयुक्तीन्द्रोऽजायत। यः कामयेत वीरो म आज्ञायतेति।
स चतुर्होतारं प्रयुञ्जीत। आऽस्य वीरो जायते। सोऽकामयत
पशुमान्त्स्यामिति। स चतुर्होतुः पञ्चहोतारं निरमिमीत।
तं प्रायुङ्क्त। तस्य प्रयुक्ति पशुमान्भवत्। यः कामयेत
पशुमान्त्स्यामिति। स पञ्चहोतारं प्रयुञ्जीत॥६९॥

पशुमानेव भवति। सोऽकामयतर्तवो मे कल्पेरन्निति।
स पञ्चहोतुः षड्होतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य

प्रयुक्त्युतवोऽस्मा अकल्पन्त। यः कामयेतुर्तवो मे
कल्पेन्निति। स षड्होतारं प्रयुञ्जीत। कल्पन्तेऽस्मा ऋतवः।
सोऽकामयत सोमपः सोमयाजी स्याम्। आ मे सोमपः
सोमयाजी जायेतेति॥ ७०॥

स षड्होतुः सप्तहोतारं निरमिमीत। तं प्रायुङ्क्त। तस्य
प्रयुक्ति सोमपः सोमयाज्यभवत्। आऽस्य सोमपः
सोमयाज्यजायत। यः कामयेत सोमपः सोमयाजी स्याम्।
आ मे सोमपः सोमयाजी जायेतेति। स सप्तहोतारं प्रयुञ्जीत।
सोमप एव सोमयाजी भवति। आऽस्य सोमपः सोमयाजी
जायते। स वा एष पशुः पञ्चधा प्रतितिष्ठति॥ ७१॥

पद्भिर्मुखेन। ते देवाः पशून् वित्वा। सुवर्गं लोकमायन्।
तेऽमुष्मिल्लोके व्यक्षुध्यन्। तेऽब्रुवन्। अमुतः प्रदानं वा
उपजिजीविमेति। ते सप्तहोतारं यज्ञं विधायायास्यम्।
आङ्गीरसं प्राहिण्वन्। एतेनामुत्र कल्पयेति। तस्य वा
इयङ्कृतिः॥ ७२॥

यदिदङ्किं च। य एवं वेद। कल्पतेऽस्मै। स वा अयं
मनुष्येषु यज्ञः सप्तहोता। अमुत्र सद्ध्यो देवेभ्यो हव्यं वहति।
य एवं वेद। उपैनं यज्ञो नमति। यो वै चतुर्होतृणां निदानं
वेद। निदानवान्भवति। अग्निहोत्रं वै दशहोतुर्निदानम्।
दर्शपूर्णमासौ चतुर्होतुः। चातुर्मास्यानि पञ्चहोतुः।
पशुबन्धषड्होतुः। सौम्योऽध्वरः सप्तहोतुः। एतद्वै चतुर्होतृणां

निदानम्। य एवं वेद। निदानवान्भवति॥७३॥

अमिमीत तं प्रायुङ्क्त पञ्चहोतारं प्र युञ्जीत जायेतेति तिष्ठति कृप्तिर्दशहोतुर्निदानं सुप्त
च॥ _____ [११]

प्रजापतिरकामयत प्रजाः सृजेयेति प्रजापतिरकामयत दर्शपूर्णमासौ सृजेयेति
प्रजापतिरकामयत प्रजायेयेति स तपः स त्रिवृतं प्रजापतिरकामयत दशहोतारं तेन
दशधाऽऽत्मानं देवा वै वरुणमन्तो वै प्रजापतिस्ताः सृष्टाः समश्लिष्यं देवा वै
चतुर्होतृभिरिदं वा अग्रं प्रजापतिरिन्द्रं प्रजापतिरकामयत बृहोभूयानेकादश॥११॥

प्रजापतिस्तद्ब्रह्मस्य प्रजापतिरकामयतानयैवैनत्तस्य वा इयं कृप्तिस्तस्मात्तेपानाज्योतिर्यदस्मिन्नादित्ये
स षड्भोतुः सुप्तहोतारन्त्रिसप्ततिः॥७३॥

प्रजापतिरकामयत निदानवान्भवति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके
द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः ॥

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। किञ्चतुर्होतृणाञ्चतुर्होतृत्वमिति। यदेवैषु चतुर्धा होतारः। तेन चतुर्होतारः। तस्माच्चतुर्होतार उच्यन्ते। तच्चतुर्होतृणाञ्चतुर्होतृत्वम्। सोमो वै चतुर्होता। अग्निः पञ्चहोता। धाता षड्होता। इन्द्रः सप्तहोता॥१॥

प्रजापतिर्दशहोता। य एवञ्चतुर्होतृणामृद्धिं वेद। ऋध्नोत्येव। य एषामेवं बन्धुतां वेद। बन्धुमान्भवति। य एषामेवं कृप्तिं वेद। कल्पतेऽस्मै। य एषामेवमायतनं वेद। आयतनवान्भवति। य एषामेवं प्रतिष्ठां वेद॥२॥

प्रत्येव तिष्ठति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। दशहोता चतुर्होता। पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता। अथ कस्माच्चतुर्होतार उच्यन्त इति। इन्द्रो वै चतुर्होता। इन्द्रः खलु वै श्रेष्ठो देवतानामुपदेशनात्। य एवमिन्द्रः श्रेष्ठ देवतानामुपदेशनाद्वेद। वसिष्ठः समानानां भवति। तस्माच्छ्रेष्ठमायन्तं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते। अयमागन्। अयमवासादिति। कीर्तिरस्य पूर्वाऽऽगच्छति जनतामायतः। अथो एनं प्रथमेनैवानु बुध्यन्ते। अयमागन्। अयमवासादिति॥३॥

सप्तहोता प्रतिष्ठां वेदं बुध्यन्ते षट्॥ [१]

दक्षिणां प्रतिग्रहीष्यन्त्सप्तदशकृत्वोऽपान्यात्। आत्मानमेव

समिन्धे। तेजसे वीर्याय। अथो प्रजापतिरेवैनो भूत्वा
 प्रति गृह्णाति। आत्मनोऽनोत्यै। यद्येनमात्विज्याद्वृतं सन्तं
 निरहरेरन्। आग्नीध्रे जुहुयाद्वशहोतारम्। चतुर्गृहीतेनाज्येन।
 पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठन्। प्रतिलोमं विग्राहम्॥४॥

प्राणानेवास्योप दासयति। यद्येनं पुनरुप शिक्षेयुः। आग्नीध्र
 एव जुहुयाद्वशहोतारम्। चतुर्गृहीतेनाज्येन। पश्चात्प्राडासीनः।
 अनुलोममविग्राहम्। प्राणानेवास्मै कल्पयति। प्रायश्चित्ती
 वाग्धोतेत्युतुमुखऋतुमुखे जुहोति। ऋतूनेवास्मै कल्पयति।
 कल्पन्तेऽस्मा ऋतवः॥५॥

कृता अस्मा ऋतव आयन्ति। षड्वोता वै भूत्वा प्रजापतिरिदं
 सर्वमसृजत। स मनोऽसृजत। मनसोऽधि गायत्रीमसृजत।
 तद्गायत्रीं यश आर्च्छत्। तामाऽलभत। गायत्रिया अधि
 छन्दांस्यसृजत। छन्दोभ्योऽधि सामं। तत्सामं यश
 आर्च्छत्। तदाऽलभत॥६॥

साम्नोऽधि यजूंष्यसृजत। यजुभ्योऽधि विष्णुम्। तद्विष्णुं
 यश आर्च्छत्। तमाऽलभत। विष्णोरध्योषधीरसृजत।
 ओषधीभ्योऽधि सोमम्। तत्सोमं यश आर्च्छत्। तमाऽलभत।
 सोमादधि पशूनसृजत। पशुभ्योऽधीन्द्रम्॥७॥

तदिन्द्रं यश आर्च्छत्। तदेनन्नाति प्राच्यवत। इन्द्र इव
 यशस्वी भवति। य एवं वेद। नैनं यशोऽति प्रच्यवते।

यद्वा इदङ्किं च। तत्सर्वमुत्तान एवाङ्गीरसः प्रत्यङ्गृह्णात्।
 तदेनं प्रतिगृहीतन्नाहिनत्। यत्किं च प्रतिगृह्णीयात्।
 तत्सर्वमुत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृह्णीयात्।
 इयं वा उत्तान आङ्गीरसः। अनयैवैनत्प्रति गृह्णाति। नैनं
 हिनस्ति। बर्हिषा प्रतीयाद्वां वाऽश्वं वा। एतद्वै पशूनां प्रियं
 धाम। प्रियेणैवैनं धाम्ना प्रत्येति॥८॥

विग्राहमृतवस्तदाऽलंभतेन्द्रं गृह्णीयात्थद्व॥ [२]

यो वा अविद्वान्निर्वर्तयते। विशीर्षा सपाप्माऽमुष्मिल्लोके
 भवति। अथ यो विद्वान्निर्वर्तयते। सशीर्षा विपाप्माऽमुष्मिल्लोके
 भवति। देवता वै सप्त पुष्टिकामा न्यवर्तयन्त। अग्निश्च
 पृथिवी च। वायुश्चान्तरिक्षं च। आदित्यश्च द्यौश्च चन्द्रमाः।
 अग्निरन्यवर्तयत। स साहस्रमपुष्यत्॥९॥

पृथिवी न्यवर्तयत। सौषधीभिर्वनस्पतिभिरपुष्यत्।
 वायुन्यवर्तयत। स मरीचीभिरपुष्यत्। अन्तरिक्षन्यवर्तयत।
 तद्वयोभिरपुष्यत्। आदित्यो न्यवर्तयत। स रश्मिभिरपुष्यत्।
 द्यौन्यवर्तयत। सा नक्षत्रैरपुष्यत्। चन्द्रमा न्यवर्तयत।
 सौऽहोरात्रैरर्धमासैर्मासैर्ऋतुभिः संवत्सरेणापुष्यत्।
 तान्पोषान्पुष्यति। याऽस्तेऽपुष्यन्। य एवं विद्वान्नि च
 वर्तयते परि च॥१०॥

अपुष्यन्नक्षत्रैरपुष्यत्पञ्च च॥ [३]

तस्य वा अग्नेर्हिरण्यं प्रतिजग्रहुषः। अर्धमिन्द्रियस्यापाक्रामत्।
 तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै सोऽर्धमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
 अर्धमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान् हिरण्यं
 प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। अर्धमस्येन्द्रियस्याप
 क्रामति। तस्य वै सोमस्य वासः प्रतिजग्रहुषः।
 तृतीयमिन्द्रियस्यापाक्रामत्॥११॥

तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स तृतीयमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
 तृतीयमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान् वासः
 प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। तृतीयमस्येन्द्रियस्याप
 क्रामति। तस्य वै रुद्रस्य गां प्रतिजग्रहुषः। चतुर्थमिन्द्रियस्यापाक्रामत्।
 तामेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त॥१२॥

चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वान्गां प्रतिगृह्णाति।
 अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। चतुर्थमस्येन्द्रियस्याप क्रामति।
 तस्य वै वरुणस्याश्वं प्रतिजग्रहुषः। पञ्चममिन्द्रियस्यापाक्रामत्।
 तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स पञ्चममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
 पञ्चममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वानश्वं प्रतिगृह्णाति॥१३॥

अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। पञ्चममस्येन्द्रियस्याप
 क्रामति। तस्य वै प्रजापतेः पुरुषं प्रतिजग्रहुषः।
 षष्ठमिन्द्रियस्यापाक्रामत्। तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स
 षष्ठमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त। षष्ठमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य
 एवं विद्वान्पुरुषं प्रतिगृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति।

षष्ठमस्येन्द्रियस्यापं कामति॥१४॥

तस्य वै मनोस्तल्पं प्रतिजग्रहुषः। सप्तममिन्द्रियस्यापं कामत्।
तमेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै स सप्तममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
सप्तममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वांस्तल्पं प्रति
गृह्णाति। अथ योऽविद्वान्प्रति गृह्णाति। सप्तममस्येन्द्रियस्यापं
कामति। तस्य वा उत्तानस्याङ्गीरसस्याप्राणत्प्रतिजग्रहुषः।
अष्टममिन्द्रियस्यापं कामत्॥१५॥

तदेतेनैव प्रत्यगृह्णात्। तेन वै सौऽष्टममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्त।
अष्टममिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ते। य एवं विद्वानप्राणत्प्रतिगृह्णाति।
अथ योऽविद्वान्प्रतिगृह्णाति। अष्टममस्येन्द्रियस्यापं कामति।
यद्वा इदङ्गिं च। तत्सर्वमुत्तान एवाङ्गीरसः प्रत्यगृह्णात्।
तदेनं प्रतिगृहीतुन्नाहिनत्। यत्किं च प्रतिगृहीयात्।
तत्सर्वमुत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णात्वित्येव प्रतिगृहीयात्।
इयं वा उत्तान आङ्गीरसः। अनयैवैनत्प्रति गृह्णाति। नैनं
हिनस्ति॥१६॥

तृतीयमिन्द्रियस्यापं कामच्चतुर्थमिन्द्रियस्यात्मन्नुपाधत्ताश्च प्रतिगृह्णाति षष्ठमस्येन्द्रियस्यापं कामत्यष्टममिन्द्रियस्यापं
च (तस्य वा अग्नेरहिरण्यं सोमस्य वासुस्तदेतेन रुद्रस्य गान्तामेतेन वरुणस्याश्वं प्रजापतेः
पुरुषं मनोस्तल्पन्तमेतेनोत्तानस्य तदेतेनाप्राणद्यद्वै। अर्धं तृतीयमष्टमं तच्चतुर्थं तां पञ्चमं षष्ठं
सप्तमन्तम्। तदेतेन द्वे तामेतेनैकं तमेतेन त्रीणि तदेतेनैकम्॥)॥—————[४]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यद्वशहोतारः सत्रमासता। केन

ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केन प्रजा असृजन्तेति।
 प्रजापतिना वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेन प्रजा असृजन्त।
 यच्चतुर्होतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्।
 केनौषधीरसृजन्तेति। सोमेन वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्॥१७॥

तेनौषधीरसृजन्त। यत्पञ्चहोतारः सत्रमासत। केन ते
 गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त।
 केनैषां पशून्वृञ्जतेति। अग्निना वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्।
 तेनैभ्यो लोकेभ्योऽसुरान्प्राणुदन्त। तेनैषां पशून्वृञ्जत।
 यथ्यङ्गोतारः सत्रमासत। केन ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्॥१८॥

केनतूनकल्पयन्तेति। धात्रा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्।
 तेनतूनकल्पयन्त। यत्सप्तहोतारः सत्रमासत। केन ते
 गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। केन सुवरायन्। केनेमाँल्लोकान्त्समन्तन्वन्निति।
 अर्यम्णा वै ते गृहपतिनाऽऽर्ध्वन्। तेन सुवरायन्।
 तेनेमाँल्लोकान्त्समन्तन्वन्निति॥१९॥

एते वै देवा गृहपतयः। तान् य एवं विद्वान्। अप्यन्यस्य
 गार्हपते दीक्षते। अवान्तरमेव सत्रिणामृध्नोति। यो वा
 अर्यमणं वेद। दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। यज्ञो
 वा अर्यमा। आर्यावसतिरिति वै तमाहुर्न्य प्रशंसन्ति।
 आर्यावसतिर्भवति। य एवं वेद॥२०॥

यद्वा इदङ्गं च। तत्सर्वं चतुर्होतारः। चतुर्होतृभ्योऽधि यज्ञो

निर्मितः। स य एवं विद्वान् विवदेत्। अहमेव भूयो वेद।
यश्चतुर्होतृन् वेदेति। स ह्येव भूयो वेद। यश्चतुर्होतृन् वेद।
यो वै चतुर्होतृणां होतृन् वेद। सर्वासु प्रजास्वन्नमत्ति॥२१॥

सर्वा दिशोऽभि जयति। प्रजापतिर्वै दशहोतृणां होता।
सोमश्चतुर्होतृणां होता। अग्निः पञ्चहोतृणां होता।
धाता षड्होतृणां होता। अर्यमा सप्तहोतृणां होता। एते
वै चतुर्होतृणां होतारः। तान् य एवं वेद। सर्वासु
प्रजास्वन्नमत्ति। सर्वा दिशोऽभि जयति॥२२॥

आर्ध्वन्नार्ध्वन्नित्येवं वेदोति सर्वा दिशोऽभि जयति (वै तेन सूत्रेण॥)॥—————[५]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा व्यस्रंसत। स हृदयं भूतोऽशयत्।
आत्मन् हा ३ इत्यह्वयत्। आपः प्रत्यशृण्वन्।
ता अग्निहोत्रेणैव यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त। ताः
कुसिन्धुमुपौहन्। तस्मादग्निहोत्रस्य यज्ञक्रतोः। एकं
ऋत्विक्। चतुष्कृत्वोऽह्वयत्। अग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमाः॥२३॥

ते प्रत्यशृण्वन्। ते दर्शपूर्णमासाभ्यामेव यज्ञक्रतुनोप
पर्यावर्तन्त। त उपौहश्चत्वार्यङ्गानि। तस्माद्दर्शपूर्णमासयोर्यज्ञक्रतो
चत्वारं ऋत्विजः। पञ्चकृत्वोऽह्वयत्। पशवः प्रत्यशृण्वन्। ते
चातुर्मास्यैरेव यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त। त उपौहं लोमं छुर्वी
मांसमस्थिं मज्जानम्। तस्माच्चातुर्मास्यानां यज्ञक्रतोः॥२४॥

पञ्चर्त्विजः। षड्कृत्वोऽह्वयत्। ऋतवः प्रत्यशृण्वन्। ते

पशुबन्धेनैव यज्ञक्रतुनोपपर्यावर्तन्त। त उपौहन्तस्तनावाण्डौ
शिश्नमवाञ्चं प्राणम्। तस्मात्पशुबन्धस्य यज्ञक्रतोः।
षडृत्विजः। सप्तकृत्वोऽह्वयत्। होत्राः प्रत्यशृण्वन्। ताः
सौम्येनैवाध्वरेण यज्ञक्रतुनोपपर्यावर्तन्त॥ २५॥

ता उपौहन्तसप्त शीर्षण्यान्प्राणान्। तस्मात्सौम्यस्याध्वरस्य
यज्ञक्रतोः। सप्त होत्राः प्राचीर्वषट्कुर्वन्ति। दशकृत्वोऽह्वयत्।
तपः प्रत्यशृणोत्। तत्कर्मणैव संवत्सरेण सर्वैर्यज्ञक्रतुभिरुप
पर्यावर्तत। तत्सर्वमात्मानमपरिवर्गमुपौहत्। तस्मात्संवत्सरे
सर्वे यज्ञक्रतवोऽवरुध्यन्ते। तस्माद्दशहोता चतुर्होता।
पञ्चहोता षड्होता सप्तहोता। एकहोत्रे बलि५ हरन्ति।
हरन्त्यस्मै प्रजा बलिम्। ऐनमप्रतिख्यातं गच्छति। य एवं
वेद॥ २६॥

चन्द्रमाश्चातुर्मास्यानां यज्ञक्रतोरेध्वरेण यज्ञक्रतुनोप पर्यावर्तन्त सप्तहोता चत्वारिं च॥—[६]

प्रजापतिः पुरुषमसृजत। सौऽग्निरब्रवीत्। ममायमन्नमस्त्विति।
सौऽबिभेत्। सर्वं वै माऽयं प्र धक्ष्यतीति। स
एतांश्चतुर्होतृनात्मस्पर्णानपश्यत्। तानंजुहोत्। तैर्वै
स आत्मानमस्पृणोत्। यदग्निहोत्रं जुहोति। एकहोतारमेव
तद्यज्ञक्रतुमाप्नोत्यग्निहोत्रम्॥ २७॥

कुसिन्धश्चात्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं
गच्छति। चतुरुन्नयति। चतुर्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति
दर्शपूर्णमासौ। चत्वारिं चात्मनोऽङ्गानि स्पृणोति।

आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। समित्पञ्चमी।
पञ्चहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति चातुर्मास्यानि। लोमं छूर्वा
मासमस्थिं मज्जानम्॥२८॥

तानि चात्मनः स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति।
चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। षड्होतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति
पशुबन्धम्। स्तनावाण्डौ शिश्वमवाञ्च प्राणम्। तानि चात्मनः
स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति।
द्विर्जुहोति॥२९॥

समित्सप्तमी। सप्तहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति सौम्यमध्वरम्।
सप्त चात्मनः शीर्षण्यान्प्राणान्स्पृणोति। आदित्यस्य च
सायुज्यं गच्छति। चतुरुन्नयति। द्विर्जुहोति। द्विर्निमार्ष्टि।
द्विः प्राश्नाति। दशहोतारमेव तद्यज्ञक्रतुमाप्नोति संवत्सरम्।
सर्वं चात्मानमपरिवर्गं स्पृणोति। आदित्यस्य च सायुज्यं
गच्छति॥३०॥

अग्निहोत्रं मज्जानन्द्विर्जुहोत्यपरिवर्गं स्पृणोत्येकं च॥ [७]

प्रजापतिरकामयत् प्र जायेयेति। स तपोऽतप्यत।
सोऽन्तर्वानभवत्। स हरितः श्यावोऽभवत्। तस्मात्त्र्यन्तर्वत्नी।
हरिणी सती श्यावा भवति। स विजायमानो गर्भेणाताम्यत्।
स तान्तः कृष्णः श्यावोऽभवत्। तस्मात्तान्तः कृष्णः श्यावो
भवति। तस्यासुरेवाजीवत्॥३१॥

तेनासुनाऽसुरानसृजत। तदसुराणामसुरत्वम्। य
 एवमसुराणामसुरत्वं वेद। असुमानेव भवति। नैनमसुर्जहाति।
 सोऽसुरान्सृष्ट्वा पितेवामन्यत। तदनु पितृनसृजत। तत्पितृणां
 पितृत्वम्। य एवं पितृणां पितृत्वं वेद। पितेवैव स्वानां
 भवति॥३२॥

यन्त्यस्य पितरो हवम्। स पितृन्सृष्ट्वाऽऽमनस्यत्।
 तदनु मनुष्यान्सृजत। तन्मनुष्याणां मनुष्यत्वम्। य एवं
 मनुष्याणां मनुष्यत्वं वेद। मनुष्यैव भवति। नैनं मनुर्जहाति।
 तस्मै मनुष्यान्सृजानाय। दिवा देवत्राऽभवत्। तदनु
 देवानसृजत। तद्देवानान्देवत्वम्। य एवं देवानां देवत्वं
 वेद। दिवा हैवास्यं देवत्रा भवति। तानि वा एतानि
 चत्वार्यम्भांसि। देवा मनुष्याः पितरोऽसुराः। तेषु
 सर्वेष्वम्भो नभ इव भवति। य एवं वेद॥३३॥

अजीवत्स्वानां भवति देवानसृजत सप्त च॥—————[८]

ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यो वा इमं विद्यात्। यतोऽयं
 पवते। यदभि पवते। यदभि सम्पवते। सर्वमायुरियात्। न
 पुराऽऽयुषः प्र मीयेत। पशुमान्त्स्यात्। विन्देत प्रजाम्। यो
 वा इमं वेद॥३४॥

यतोऽयं पवते। यदभि पवते। यदभि सम्पवते। सर्वमायुरेति।
 न पुराऽऽयुषः प्र मीयेत। पशुमान्भवति। विन्देत प्रजाम्।
 अद्भ्यः पवते। अपोऽभि पवते। अपोऽभि सम्पवते॥३५॥

अस्याः पंवते। इमामभि पंवते। इमामभि सम्पंवते।
अग्नेः पंवते। अग्निमभि पंवते। अग्निमभि सं पंवते।
अन्तरिक्षात्पवते। अन्तरिक्षमभि पंवते। अन्तरिक्षमभि सं
पंवते। आदित्यात्पंवते॥३६॥

आदित्यमभि पंवते। आदित्यमभि सं पंवते। द्योः पंवते।
दिवमभि पंवते। दिवमभि सं पंवते। दिग्भ्यः पंवते। दिशोऽभि
पंवते। दिशोऽभि सम्पंवते। स यत्पुरस्ताद्वाति। प्राण एव
भूत्वा पुरस्ताद्वाति॥३७॥

तस्मात्पुरस्ताद्धान्तम्। सर्वा प्रजाः प्रति नन्दन्ति। प्राणो हि
प्रियः प्रजानाम्। प्राण इव प्रियः प्रजानां भवति। य एवं वेद।
स वा एष प्राण एव। अथ यदक्षिणतो वाति। मातरिश्वैव
भूत्वा दक्षिणतो वाति। तस्मादक्षिणतो वान्तं विद्यात्। सर्वा
दिश आ वाति॥३८॥

सर्वा दिशोऽनु वि वाति। सर्वा दिशोऽनु सं वातीति।
स वा एष मातरिश्वैव। अथ यत्पश्चाद्वाति। पवमान एव
भूत्वा पश्चाद्वाति। पूतमस्मा आहरन्ति। पूतमुपहरन्ति।
पूतमश्नाति। य एवं वेद। स वा एष पवमान एव॥३९॥

अथ यदुत्तरतो वाति। सवितैव भूत्वोत्तरतो वाति। सवितेव
स्वानां भवति। य एवं वेद। स वा एष सवितैव। ते य
एनं पुरस्तादायन्तमुपवदन्ति। य एवास्य पुरस्तात्पाप्मानः।

ताऽस्तेऽपं घ्नन्ति। पुरस्तादितरान्पाप्मानः सचन्ते। अथ य एनन्दक्षिणत आयन्तमुपवदन्ति॥४०॥

य एवास्य दक्षिणतः पाप्मानः। ताऽस्तेऽपं घ्नन्ति। दक्षिणत इतरान्पाप्मानः सचन्ते। अथ य एनं पश्चादायन्तमुपवदन्ति। य एवास्य पश्चात्पाप्मानः। ताऽस्तेऽपं घ्नन्ति। पश्चादितरान्पाप्मानः सचन्ते। अथ य एनमुत्तरत आयन्तमुपवदन्ति। य एवास्योत्तरतः पाप्मानः। ताऽस्तेऽपं घ्नन्ति॥४१॥

उत्तरत इतरान्पाप्मानः सचन्ते। तस्मादेवं विद्वान्। वीवं नृत्येत्। प्रेवं चलेत्। व्यस्येवाक्ष्यौ भाषेत्। मण्टयेदिव। क्राथयेदिव। शृङ्गायेतेव। उत मोपं वदेयुः। उत मै पाप्मानमपं हन्युरिति। स यान्दिशः सनिमेष्यन्त्स्यात्। यदा तान्दिशं वातो वायात्। अथ प्रवेयात्। प्र वा धावयेत्। सातमेव रदितं व्यूढं गन्धमभि प्रच्यवते। आऽस्य तं जनपदं पूर्वा कीर्तिर्गच्छति। दानकामा अस्मै प्रजा भवन्ति। य एवं वेद॥४२॥

वेद सं पवत आदित्यात्पवते वात्या वात्येष पवमान एव दक्षिणत आयन्तमुप वदन्त्युत्तरतः पाप्मानस्ताः स्तेपं घ्नन्तीत्युच्यते च॥

[९]

प्रजापतिः सोमः राजानमसृजत। तन्नयो वेदा अन्वसृज्यन्त। तान् हस्तेऽकुरुत। अथ ह सीता सावित्री। सोमः राजानञ्चकमे। श्रद्धामु स चकमे। साऽऽह पितरं प्रजापतिमुपससार। तः होवाच। नमस्ते अस्तु

भगवः। उप त्वाऽयानि॥४३॥

प्र त्वा पद्ये। सोमं वै राजानङ्गमये। श्रद्धामु स कामयतु
इति। तस्या उ ह स्थांगरमलङ्कारं कल्पयित्वा। दशहोतारं
पुरस्ताद्वाख्याय। चतुर्होतारन्दक्षिणतः। पञ्चहोतारं पश्चात्।
षड्होतारमुत्तरतः। सप्तहोतारमुपरिष्ठात्। सम्भारैश्च पत्निभिश्च
मुखेऽलङ्कृत्य॥४४॥

आऽस्यार्धं वव्राज। तां होदीक्ष्योवाच। उप मा वर्तस्वेति।
तं होवाच। भोगन्तु म आचक्ष्व। एतन्म आचक्ष्व। यत्तं
पाणाविति। तस्या उ ह त्रीन् वेदान्प्रददौ। तस्मादुह स्त्रियो
भोगमैव हारयन्ते। स यः कामयेत प्रियः स्यामिति॥४५॥

यं वा कामयेत प्रियः स्यादिति। तस्मा एतं
स्थांगरमलङ्कारं कल्पयित्वा। दशहोतारं पुरस्ताद्वाख्याय।
चतुर्होतारन्दक्षिणतः। पञ्चहोतारं पश्चात्। षड्होतारमुत्तरतः।
सप्तहोतारमुपरिष्ठात्। सम्भारैश्च पत्निभिश्च मुखेऽलङ्कृत्य।
आस्यार्धं व्रजेत्। प्रियो हैव भवति॥४६॥

अयान्यलङ्कृत्य स्यामिति भवति॥—————[१०]

ब्रह्मात्मन्वदसृजत। तदकामयत। समात्मना पद्येयेति।
आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत। तस्मै दशमं हूतः प्रत्यशृणोत्।
स दशहूतोऽभवत्। दशहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
दहूतं सन्तम्। दशहोतेत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया

इव हि देवाः॥४७॥

आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत्। तस्मै सप्तमं हूतः प्रत्यंशृणोत्।
स सप्तहूतोऽभवत्। सप्तहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
सप्तहूतं सन्तम्। सप्तहोतेत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया
इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत्। तस्मै षष्ठं हूतः
प्रत्यंशृणोत्। स षड्हूतोऽभवत्॥४८॥

षड्हूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं षड्हूतं सन्तम्।
षड्होतेत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव हि देवाः।
आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत्। तस्मै पञ्चमं हूतः प्रत्यंशृणोत्।
स पञ्चहूतोऽभवत्। पञ्चहूतो ह वै नामैषः। तं वा एतं
पञ्चहूतं सन्तम्। पञ्चहोतेत्याचक्षते परोक्षेण॥४९॥

परोक्षप्रिया इव हि देवाः। आत्मन्नात्मन्नित्यामन्त्रयत्। तस्मै
चतुर्थं हूतः प्रत्यंशृणोत्। स चतुर्हूतोऽभवत्। चतुर्हूतो ह
वै नामैषः। तं वा एतञ्चतुर्हूतं सन्तम्। चतुर्होतेत्याचक्षते
परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव हि देवाः। तमब्रवीत्। त्वं वै मे
नेदिष्ठं हूतः प्रत्यंश्रौषीः। त्वयै नानाख्यातार इति। तस्मान्नु
हैनाञ्चतुर्होतार इत्याचक्षते। तस्माच्छ्रूषुः पुत्राणां
हृद्यतमः। नेदिष्ठो हृद्यतमः। नेदिष्ठो ब्रह्मणो भवति। य एवं
वेद॥५०॥

देवाष्पड्हूतोऽभवत्पञ्चहोतेत्याचक्षते परोक्षेणाश्रौषीष्यद्वा॥ [११]

ब्रह्मवादिनः किं दक्षिणां यो वा अविद्वान्तस्य वै ब्रह्मवादिनो यद्वशहोतारः प्रजापतिर्व्यस्रं
 प्रजापतिः पुरुषं प्रजापतिरकामयत् स तपः सोऽन्तर्वान्ब्रह्मवादिनो यो वा इमं
 विद्यात्प्रजापतिः सोमं राजानं ब्रह्मात्मन्वदेकादश॥११॥

ब्रह्मवादिनस्तस्य वा अग्नेर्यद्वा इदङ्किं च प्रजापतिरकामयत् य एवास्य दक्षिणतः
 पञ्चाशत्॥५०॥

ब्रह्मवादिनो य एवं वेद॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके
 तृतीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः ॥

जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोणे। इमं नो यज्ञमुपं याहि विद्वान्।
विश्वा अग्नेऽभियुजो विहत्य। शत्रूयतामा भरा भोजनानि।
अग्ने शर्धं महते सौभगाय। तव द्युम्नान्युत्तमानि सन्तु।
सञ्जास्पत्यः सुयममा कृणुष्व। शत्रूयतामभि तिष्ठा महाः
सि। अग्ने यो नोऽभितो जनः। वृको वारो जिघांसति॥१॥

तास्त्वं वृत्रहं जहि। वस्वस्मभ्यमा भरा। अग्ने यो
नोऽभिदासति। समानो यश्च निष्ठ्यः। इध्मस्यैव प्रक्षायतः।
मा तस्योच्छेषि किञ्चन। त्वमिन्द्राभिभूरसि। देवो
विज्ञातवीर्यः। वृत्रहा पुरुचेतनः। अप प्राच इन्द्र विश्वाः
अमित्रान्॥२॥

अपापांचो अभिभूते नुदस्व। अपोदींचो अपशूराधरा च ऊरौ।
यथा तव शर्मन्मदेमा। तमिन्द्रं वाजयामसि। महे वृत्राय
हन्तवे। स वृषा वृषभो भुवत्। युजे रथङ्गवेषणः हरिभ्याम्।
उप ब्रह्माणि जुजुषाणमस्थुः। विबाधिष्टास्य रोदसी महित्वा।
इन्द्रो वृत्राण्यप्रतीजघन्वान्॥३॥

हव्यवाहमभिमातिषाहम्। रक्षोहणं पृतनासु जिष्णुम्।
ज्योतिष्मन्तन्दीद्यतं पुरन्धिम्। अग्निः स्विष्टकृतमा हुवेम।
स्विष्टमग्ने अभि तत्पृणाहि। विश्वा देव पृतना अभि प्या

उरु॒न्नः पन्था॑ प्रदि॒शन्विभा॑हि। ज्योति॑ष्मद्वेह्य॒जर॑न्न आयुः।
त्वाम॑ग्रे ह॒विष्म॑न्तः। दे॒वं मर्ता॑स ईडते॥४॥

मन्ये॑ त्वा जा॒तवे॑दसम्। स ह॒व्या व॑क्ष्यानुषक्। विश्वा॑नि नो
दुर्ग॑हा जा॒तवे॑दः। सिन्धुं॑ न ना॒वा दुरि॑ताऽति॒ प॒रिषि। अ॒ग्रे
अ॒त्रिव॑न्मन॑सा गृणा॒नः। अ॒स्माकं॑ बो॒ध्यवि॑ता त॒नूना॑म्। पू॒षा
गा अ॒न्वे॑तु नः। पू॒षा र॑क्ष॒त्वर्व॑तः। पू॒षा वाज॑ꣳ स॒नोतु॑ नः।
पू॒षेमा॑ आशा॒ अनु॑वेद॒ सर्वाः॑॥५॥

सो अ॒स्माꣳ अ॒भय॑तमेन नेषत्। स्व॒स्ति॒दा अ॒घृणिः॑
सर्व॑वीरः। अ॒प्रयु॑च्छन्पु॒र ए॑तु प्रजा॒नन्। त्वम॑ग्रे स॒प्रथा॑ असि।
जुष्टो॑ होता॒ वरे॑ण्यः। त्वया॑ य॒ज्ञं वि॑त॒न्वते। अ॒ग्नी र॑क्षाꣳसि
सेध॑ति। शु॒क्रशो॑चि॒रम॑र्त्यः। शुचिः॑ पाव॒क ईड्यः॑। अ॒ग्रे र॑क्षा
णो अꣳह॑सः॥६॥

प्रति॑ ष्म दे॒व री॑षतः। तपि॑ष्ठैर॒जरो॑ दह। अ॒ग्रे हꣳसि॒
न्य॑त्रिणम्। दी॒द्यन्म॑र्त्येष्वा। स्वे क्षये॑ शुचि॒व्रत॑। आ वा॑त
वाहि॑ भेष॒जम्। वि वा॑त वाहि॒ यद्र॑पः। त्वꣳ हि वि॒श्वभे॑षजः।
दे॒वाना॑न्दूत ईय॑से। द्वावि॒मौ वा॑तौ वातः॥७॥

आ सिन्धो॒रा प॑रा॒वतः॑। दक्षं॑ मे अ॒न्य आ॒वातु॑। प॒रा॒न्यो वा॑तु
यद्र॑पः। यद॒दो वा॑त ते गृहे। अ॒मृत॑स्य नि॒धिर्हि॑तः। ततो॑ नो
देहि जी॒वसे॑। ततो॑ नो धेहि भेष॒जम्। ततो॑ नो म॒ह आ॑व॒ह।

वा॒त् आ॒वा॒त्तु॒ भेष॒जम्। श॒म्भूर्म॑यो॒भूर्नो॑ हृ॒दे॥८॥

प्र ण॒ आ॒यू॑षि॒ तारि॑षत्। त्वम॑ग्रे अ॒यासि॑। अ॒या स॒न्मन॑सा
हि॒तः। अ॒या सन् ह॑व्यमू॒हिषे॑। अ॒या नो॑ धेहि॒ भेष॒जम्। इ॒ष्टो
अ॒ग्निराहु॑तः। स्वाहा॑कृतः पिप॑र्तु नः। स्व॒गा दे॒वेभ्य॑ इ॒दन्न॑मः।
का॒मो भू॑तस्य॒ भव्य॑स्य। स॒म्राडे॑को वि॒राज॑ति॥९॥

स इ॒दं प्र॑ति॒ पप्र॑थे। ऋ॒तूनु॑त्सृज॒ते व॒शी। का॒मस्त॑दग्रे
सम॑वर्त॒ताधि॑। म॒नसो॑ रे॒तः प्र॑थ॒मं यदा॑सीत्। स॒तो
ब॒न्धुम॑स॒ति नि॑रवि॒न्दन्। हृ॒दि प्र॑ती॒ष्या क॒वयो॑ मनी॒षा।
त्वया॑ म॒न्यो स॒रथ॑मा॒रुज॑न्तः। ह॒र्षमा॑णासो धृष॒ता म॑रु॒त्वः।
ति॒ग्मेष॑व॒ आयु॑धा स॒श्शि॒शा॒नाः। उ॒प प्र॑य॒न्ति न॑रो
अ॒ग्निरू॑पाः॥१०॥

म॒न्युर्भ॑गो म॒न्युरे॒वासं दे॒वः। म॒न्युर॑हो॒ता व॑रु॒णो वि॒श्ववे॑दाः।
म॒न्युं वि॑श॒ ईड॑ते दे॒वय॑न्तीः। पा॒हि नो॑ म॒न्यो तप॑सा॒ श्रमे॑ण।
त्वम॑ग्रे व्र॒तभृ॑च्छुचिः। दे॒वा आ॑सा॒दया इ॒ह। अ॒ग्रे ह॑व्याय॒
वोढ॑वे। व्र॒तानु॑बिभ्र॒द्व्रत॑पा अ॒दाभ्यः॑। य॒जा नो॑ दे॒वा अ॒जरः॑
सु॒वीरः॑। दध॒द्रत्ना॑नि सु॒विदा॑नो अ॒ग्रे। गो॒पाय॑ नो जी॒वसे॑
जा॒तवे॑दः॥११॥

जिघा॑सत्यु॒मित्रा॑ञ्जघ॒न्वानो॑डते॒ सर्वा॑ अ॒हंसो॑ वा॒तो हृ॒दे रा॑जत्य॒ग्निरू॑पाः सु॒विदा॑नो अ॒ग्न ए॑कं

च॥ _____ [१]

चक्षु॑षो हे॒ते म॒नसो॑ हे॒ते। वा॒चो हे॒ते ब्र॑ह्म॒णो हे॒ते। यो
मा॑ऽघा॒युर॑भि॒दास॑ति। तम॑ग्रे मे॒न्या मे॒निं कृ॑णु। यो मा॒ चक्षु॑षा॒

यो मनसा। यो वाचा ब्रह्मणाऽघायुरभिदासति। तयोऽग्ने त्वं
मेन्या। अमुममेनिं कृणु। यत्किञ्चासौ मनसा यच्च वाचा।
यज्ञैर्जुहोति यजुषा हविर्भिः॥१२॥

तन्मृत्युर्निर्ऋत्या संविदानः। पुरादिष्टादाहुतीरस्य हन्तु।
यातुधाना निर्ऋतिरादुरक्षः। ते अस्य घन्त्वनृतेन सत्यम्।
इन्द्रोषिता आज्यमस्य मध्नन्तु। मा तत्समृद्धिं यदसौ
करोति। हन्मि तेऽहं कृतं हविः। यो मे घोरमचीकृतः।
अपौश्चौ त उभौ बाहू। अपनह्याम्यास्यम्॥१३॥

अपं नह्यामि ते बाहू। अपं नह्याम्यास्यम्। अग्नेर्देवस्य
ब्रह्मणा। सर्वं तेऽवधिषं कृतम्। पुराऽमुष्यं वषट्कारात्। यज्ञं
देवेषु नस्कृधि। स्विष्टमस्माकं भूयात्। माऽस्मान्प्रापन्न-
रांतयः। अन्ति दूरे सतो अग्ने। भ्रातृव्यस्याभिदासतः॥१४॥

वषट्कारेण वज्रेण। कृत्यां हन्मि कृतामहम्। यो मा नक्तं
दिवा सायम्। प्रातश्चाहो निपीयति। अद्या तमिन्द्र वज्रेण।
भ्रातृव्यं पादयामसि। इन्द्रस्य गृहोऽसि तन्त्वा। प्रपद्ये सगुः
साश्वः। सह यन्मे अस्ति तेन। ईडे अग्निं विपश्चितम्॥१५॥

गिरा यज्ञस्य साधनम्। श्रुष्टीवानन्धितावानम्। अग्ने शकेमं
ते वयम्। यमं देवस्य वाजिनः। अति द्वेषांसि तरेम।
अवंतं मा समनसौ समौकसौ। सचेतसौ सरेतसौ। उभौ
मामवतञ्जातवेदसौ। शिवौ भवतमद्य नः। स्वयं कृण्वानः

सुगमप्रयावम्॥१६॥

तिग्मशृङ्गो वृषभः शोशुचानः। प्रत्नं सधस्थमनु पश्यमानः।
आ तन्तुमुग्निर्दिव्यन्ततान। त्वन्नस्तन्तुरुत सेतुरग्ने। त्वं पन्था
भवसि देवयानः। त्वयाऽग्ने पृष्ठं वयमारुहेम। अथा देवैः
संधुमादं मदेम। उदुत्तुमं मुमुग्धि नः। वि पाशं मध्यमश्रुत।
अवाधुमानि जीवसे॥१७॥

वयं सोम व्रते तवं। मनस्तनूषु बिभ्रतः। प्रजावन्तो
अशीमहि। इन्द्राणी देवी सुभगा सुपत्नी। उदंशेन
पतिविद्ये जिगाय। त्रिशदस्या जघनं योजनानि। उपस्थ
इन्द्रं स्थविरं बिभर्ति। सेनां ह नाम पृथिवी धनञ्जया।
विश्वव्यं चादितिः सूर्यत्वक्। इन्द्राणी देवी प्रासहा
ददाना॥१८॥

सा नो देवी सुहवा शर्म यच्छतु। आत्वाऽहार्षमन्तरभूः।
ध्रुवस्तिष्ठाविचाचलिः। विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु। मा
त्वद्राष्ट्रमधिं भ्रशत्। ध्रुवा द्यौर्ध्रुवा पृथिवी। ध्रुवं विश्वमिदं
जगत्। ध्रुवा ह पर्वता इमे। ध्रुवो राजा विशामयम्।
इहैवैधि मा व्यथिष्ठाः॥१९॥

पर्वत इवाविचाचलिः। इन्द्र इवेह ध्रुवस्तिष्ठ। इह राष्ट्रमु
धारय। अभितिष्ठ पृतन्यतः। अधरे सन्तु शत्रवः। इन्द्र इव
वृत्रहा तिष्ठ। अपः क्षेत्राणि सञ्जयन्। इन्द्र एणमदीधरत्।

ध्रुवन्ध्रुवेणं हविषा॥ तस्मै देवा अधिब्रवन्। अयं च
ब्रह्मणस्पतिः॥ २० ॥

हविर्भिरास्यमभि दासंतो विपश्चितमप्रयावञ्जीवसे ददांना व्यथिष्ठा ब्रवन्नेकं च॥———[२]

जुष्टीं नरो ब्रह्मणा वः पितृणाम्। अक्षमव्ययं न किलारिषाथ।
यच्छक्करीषु बृहता रवेण। इन्द्रे शुष्ममदधाथा वसिष्ठाः।
पावका नः सरस्वती। वाजैर्भिर्वाजिनीवती। यज्ञं वष्टु धिया
वसुः। सरस्वत्यभिनीं नेषि वस्यः। मा पस्फरीः पर्यसा मा
न आधक्। जुषस्व नः सख्यां वेश्यां च॥ २१ ॥

मा त्वक्षेत्राण्यरणानि गन्म। वृञ्जे हविर्नमसा बर्हिरग्नौ।
अयामि सुगृधृतवती सुवृक्तिः। अम्यक्षि सद्म सदने पृथिव्याः।
अश्रायि यज्ञः सूर्ये न चक्षुः। इहार्वाश्चमति ह्वये। इन्द्रं जैत्राय
जेतवे। अस्माकमस्तु केवलः। अर्वाश्चमिन्द्रममुतो हवामहे।
यो गोजिद्धं नजिदंश्चजिद्यः॥ २२ ॥

इमं नो यज्ञं विह्वे जुषस्व। अस्य कुर्मो हरिवो
मेदिनन्त्वा। असम्मृष्टो जायसे मातृवोः शुचिः। मन्द्रः
कविरुदतिष्ठो विवस्वतः। घृतेन त्वा वर्धयन्नग्न आहुत।
धूमस्ते केतुरभवद्विवि श्रितः। अग्निरग्रे प्रथमो देवतानाम्।
संयातानामुत्तमो विष्णुरासीत्। यजमानाय परिगृह्य देवान्।
दीक्षयेदं हविरा गच्छतन्नः॥ २३ ॥

अग्निश्च विष्णो तप उत्तमं महः। दीक्षापालेभ्योऽवनतं हि
शक्रा। विश्वेदेवैर्यज्ञियैः संविदानौ। दीक्षामस्मै यजमानाय

धत्तम्। प्र तद्विष्णुः स्तवते वीर्याय। मृगो न भीमः कुचरो
गिरिष्ठाः। यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेषु। अधि क्षियन्ति भुवनानि
विश्वा। नूमर्तो दयते सनिष्यन् यः। विष्णाव उरुगायाय
दाशत्॥ २४॥

प्र यः सुत्राचा मनसा यजातै। एतावन्तन्नर्यमा विवासात्।
विचक्रमे पृथिवीमेष एताम्। क्षेत्राय विष्णुर्मनुषे दशस्यन्।
ध्रुवासो अस्य कीरयो जनासः। उरुक्षितिः सुजनिमा
चकार। त्रिदेवः पृथिवीमेष एताम्। विचक्रमे शतर्चसं
महित्वा। प्र विष्णुरस्तु तवसस्तवीयान्। त्वेषः ह्यस्य
स्थविरस्य नाम॥ २५॥

होतारश्चित्ररथमध्वरस्य। यज्ञस्ययज्ञस्य केतुः रुशन्तम्।
प्रत्यर्धि देवस्यदेवस्य मूहा। श्रिया त्वग्निमतिथिं जनानाम्।
आ नो विश्वाभिरूतिभिः सजोषाः। ब्रह्म जुषाणो हर्यश्च
याहि। वरीवृजत्स्थविरेभिः सुशिप्रा। अस्मे दधद्वृषेणः
शुष्ममिन्द्र। इन्द्रः सुवर्षा जनयन्नहानि। जिगायोशिग्भिः
पृतना अभि श्रीः॥ २६॥

प्रारोचयन्मनवे केतुमहाम्। अविन्दज्योतिर्बृहते रणाया।
अश्वेनाववसे निह्वये वाम्। आ नूनं यातः सुकृताय विप्रा।
प्रातर्युक्तेन सुवृता रथेन। उपागच्छतमवसागतन्नः।
अविष्टन्धीष्वश्वेना न आसु। प्रजावद्रेतो अह्वयं

नो अस्तु। आवा॑न्तो॒के तन॑ये तू॒तुजानाः। सु॒रत्ना॑सो
दे॒ववी॑तिङ्गमे॒म॥२७॥

त्व॑ सोम॒ क्रतु॑भिः सु॒क्रतु॑र्भूः। त्वद॒न्दक्षैः सु॒दक्षो॑ वि॒श्ववे॑दाः।
त्वं वृषा॑ वृष॒त्वेभि॑र्महि॒त्वा। द्यु॒मेभि॑र्द्यु॒म्यभ॑वो नृ॒चक्षाः॑। अषा॑ढं
यु॒त्सु पृ॑त॒नासु॑ प॒प्रिम्। सु॒व॒र्षाम॒प्स्वां वृ॒जन॑स्य गो॒पाम्।
भ॒रेषु॑जा॑ सु॒क्षिति॑ सु॒श्रव॑सम्। जय॑न्त॒न्त्वाम॑नु॒ मदे॑म सोम।
भवा॑ मि॒त्रो न शे॒व्यो घृ॒तासु॑तिः। वि॒भूत॑द्यु॒म्न ए॒व या उ॑
स॒प्रथाः॑॥२८॥

अधा॑ ते वि॒ष्णो वि॒दुषा॑ चि॒द्वध्यः॑। स्तोमो॑ य॒ज्ञस्य॑ रा॒ध्यो
ह॒विष्म॑तः। यः पू॒र्व्याय॑ वे॒धसे॑ नवी॒यसे। सु॒मज्ज्ञा॑नये
वि॒ष्णावे॑ ददा॑शति। यो जा॒तम॒स्य म॑ह॒तो म॒हि ब्र॑वा॒त्। सेदु॑
श्रवो॑भिर्यु॒ज्यं चि॒दभ्य॑सत्। तमु॑ स्तो॒तारः पू॒र्व्यं यथा॑ वि॒द
ऋ॒तस्य॑। गर्भ॑ सु॒ह॒विषा॑ पि॒प॒र्तन॑। आ॒ऽस्य॑ जा॒नन्तो॒ नाम॑
चि॒द्वि॒वक्त॑न। बृ॒हत्ते॑ वि॒ष्णो सु॒म॒तिं भ॑जामहे॥२९॥

इ॒मा धा॒ना घृ॑त॒स्रुवः॑। हरी॑ इ॒होप॑वक्षतः। इन्द्र॑ सु॒खत॑मे॒ रथे॑।
ए॒ष ब्र॑ह्मा प्र॒तेम॑हे। वि॒दथे॑ श॑सिष॒ हरी॑। य ऋ॒त्वियः॑ प्र॒ते
व॒न्वे। व॒नुषो॑ ह॒र्यत॑ म॒दम्। इन्द्रो॑ नाम॑ घृ॒तन्न॑यः। ह॒रिभि॑श्चा॒रु
से॒चते॑। श्रु॒तो गु॒ण आ त्वा॑ वि॒शन्तु॑॥३०॥

ह॒रिर्व॑र्षस॒ङ्गिरः॑। आच॑र्षणि॒प्रा वृ॑ष॒भो जना॑नाम्। राजा॑
कृ॒ष्टीना॑ं पु॒रुहू॑त इन्द्रः। स्तु॒तश्र॑व॒स्यन्न॑व॒सोप॑म॒द्रिक्। यु॒क्त्वा

हरी वृषणायाँह्यर्वाङ्। प्र यत्सिन्धवः प्रसवं यदायन्। आपः
समुद्रः रथ्यैव जग्मुः। अतश्चिदिन्द्रः सदसो वरीयान्।
यदीः सोमः पृणति दुग्धो अशुः। ह्यामसि त्वेन्द्र
याँह्यर्वाङ्॥ ३१॥

अरन्ते सोमस्तनुवे भवाति। शतक्रतो मादयस्वा सुतेषु।
प्रास्मा अं पृतनासु प्रयुत्सु। इन्द्राय सोमाः प्रदिवो
विदानाः। ऋभुर्येभिर्वृषपर्वा विहायाः। प्रयम्यमाणान्प्रति पू
गृभाय। इन्द्र पिब वृषधूतस्य वृष्णाः। अहेडमान उपयाहि
यज्ञम्। तुभ्य पवन्त इन्द्रवः सुतासः। गावो न वज्रिन्स्वमोको
अच्छ॥ ३२॥

इन्द्रा गंहि प्रथमो यज्ञियानाम्। या ते काकुत्सुकृता या
वरिष्ठा। यया शश्वत्पिबसि मध्व ऊर्मिम्। तया पाहि प्र ते
अध्वर्युरस्थात्। सन्ते वज्रो वर्ततामिन्द्र गव्युः। प्रातर्युजा
वि बोधय। अश्विनावेह गच्छतम्। अस्य सोमस्य पीतयै।
प्रातर्यावाणा प्रथमा यजध्वम्। पुरा गृध्रादररुषः पिबाथः।
प्रातरहि यज्ञमश्विना दधाते। प्रशंसन्ति कवयः पूर्वभाजः।
प्रातर्यजध्वमश्विना हिनोत। न सायमस्ति देवया अजुष्टम्।
उतान्यो अस्मद्यजते विचायः। पूर्वः पूर्वो यजमानो
वनीयान्॥ ३३॥

चाश्वजिद्यो गच्छतं नो दाशन्नामाभिःश्रीर्गमेम सप्रथां भजामहे विशन्तु याँह्यर्वाङ्छं
पिबाथृष्यद्॥

न॒क्तं जा॒ताऽस्यो॑षधे। रामे॒ कृष्णे॒ असि॑क्रि च। इ॒दं
र॑जनि रजय। कि॒लासं॑ प॒लितं॑ च॒ यत्। कि॒लासं॑श्च
प॒लितं॑ च। निरि॒तो ना॑शया॒ पृष॑त्। आ नः॒ स्वो अ॑श्नुतां
वर्णः॑। परा॑ श्वेतानि॒ पात॑य। असि॑तन्ते नि॒लय॑नम्।
आ॒स्थान॒मसि॑तन्तव॑॥ ३४॥

असि॑क्रियस्योषधे। निरि॒तो ना॑शया॒ पृष॑त्। अ॒स्थिज॒स्य
कि॒लास॑स्य। त॒नूज॑स्य च॒ यत्त्व॒चि। कृत्य॑या कृतस्य॒ ब्रह्म॑णा।
लक्ष्मं॑ श्वेतम॑नीनशम्। सरू॒पा नाम॑ ते मा॒ता। सरू॒पो नाम॑
ते पि॒ता। सरू॒पाऽस्यो॑षधे सा। सरू॒पमि॑दं कृ॒धि॥ ३५॥

शुन॑ं हुवेम म॒घवा॑नमिन्द्रम्। अ॒स्मिन्भरे॒ नृत॑मं वाज॑सातौ।
शृ॒ण्वन्त॑मु॒ग्रमू॑तये॒ सम॑त्सु। घ्नन्त॑ वृ॒त्राणि॑ स॒ञ्जितं॑ धना॑नाम्।
धू॒नुथ॒ द्यां पर्व॑तान्दा॒शुषे॑ वसु। नि वो॒ वना॑ जिह॒ते
याम॑ नो भि॒या। को॒पय॑थ पृथि॒वीं पृ॑श्निमातरः। यु॒धे
यदु॑ग्राः पृष॑तीरयु॒ग्धम्। प्रवे॑पयन्ति॒ पर्व॑तान्। विवि॑श्चन्ति॒
वन॒स्पती॑न्॥ ३६॥

प्रोवा॑रत मरुतो दुर्म॑दा इव। देवा॑सः सर्व॑या वि॒शा। पु॒रुत्रा॑
हि स॒दृङ्मु॑सि। विशो॒ विश्वा॒ अनु॑ प्र॒भु। स॒मत्सु॑ त्वा हवामहे।
स॒मत्स्व॑ग्निमव॑से। वा॒जय॑न्तो हवामहे। वाज॑ेषु चि॒त्ररा॑धसम्।
सङ्ग॑च्छ॒ध्वं संव॑दध्वम्। स॒द्यो मना॑सि जानताम्॥ ३७॥

दे॒वा भा॒गं यथा॒ पूर्वे॑। स॒ज्जाना॑ना उ॒पास॑त। स॒मानो॑ मन्त्रः

समितिः समानी। समानं मनः सह चित्तमेषाम्। समानङ्केतो
अभि स२ रभध्वम्। संज्ञानेन वो हविषा यजामः। समानी
व आकूतिः। समाना हृदयानि वः। समानमस्तु वो मनः।
यथा वः सुसहासति॥३८॥

संज्ञानन्नः स्वैः। संज्ञानमरणैः। संज्ञानमश्विना युवम्।
इहास्मासु नियच्छतम्। संज्ञानं मे बृहस्पतिः। संज्ञानं
सविता करत्। संज्ञानमश्विना युवम्। इह मह्यं नि यच्छतम्।
उप च्छायामिव घृणैः। अगन्म शर्म ते वयम्॥३९॥

अग्ने हिरण्यसन्दृशः। अदब्धेभिः सवितः पायुभिश्चम्।
शिवेभिर्द्य परिपाहि नो गयम्। हिरण्यजिह्वः सुविताय
नव्यसे। रक्षा माकिर्नो अघशंस ईशत। मदेमदे हि नो
ददुः। यूथा गवामृजुक्रतुः। सङ्गभाय पुरुशता। उभया
हस्त्या वसु। शिशीहि राय आ भर॥४०॥

शिप्रिन्वाजानां पते। शचीवस्तव द२सना। आ तू न
इन्द्र भाजय। गोष्वश्वेषु शुभ्रेषु। सहस्रेषु तुवीमघ। यद्देवा
देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
यूयम्। ऋतस्यर्तेन मुञ्चत। ऋतस्यर्तेनादित्याः॥४१॥

यजत्रा मुञ्चतेह मा। यज्ञैर्वो यज्ञवाहसः। आशिक्षन्तो
न शेकिम। मेदस्वता यजमानाः। स्रुचाऽऽज्येन जुह्वतः।
अकामा वो विश्वेदेवाः। शिक्षन्तो नोप शेकिम। यदि

दिवा यदि नक्तम्। एनं एनस्योकरत्। भूतं मा तस्माद्भव्यं
च॥४२॥

द्रुपदादिव मुञ्चतु। द्रुपदादिवेन्मुमुचानः। स्विन्नः स्नात्वी
मलादिव। पूतं पवित्रेणेवाज्यम्। विश्वे मुञ्चन्तु मैनंसः।
उद्वयन्तमसस्परि। पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरम्। देवन्देवत्रा
सूर्यम्। अगन्म ज्योतिरुत्तमम्॥४३॥

तवं कृधि वनस्पतीञ्जानतामसंति वयं भरादित्याश्च नवं च॥—————[४]

वृषासो अ२शुः पवते हविष्मान्तसोमः। इन्द्रस्य भाग
ऋतयुः शतायुः। स मा वृषाणं वृषभं कृणोतु। प्रियं
विशा२ सर्ववीर२ सुवीरम्। कस्य वृषा सुते सचा।
नियुत्वान्वृषभो रणत्। वृत्रहा सोमपीतये। यस्ते शृङ्ग
वृषोनपात्। प्रणपात्कुण्डपाय्यः। न्यस्मिन्दध्र आ मनः॥४४॥

त२ सध्रीचीरूतयो वृष्णिंयानि। पौ३स्यानि नियुतः
सश्चुरिन्द्रम्। समुद्रं न सिन्धव उक्थशुष्माः। उरुव्यचंसङ्गिर
आ विशन्ति। इन्द्राय गिरो अनिशितसर्गाः। अपः
प्रेरयन्तसगरस्य बुध्रात्। यो अक्षेणेव चक्रिया शचीभिः।
विष्वक्तस्तम्भं पृथिवीमुत द्याम्। अक्षोदयच्छवंसा
क्षामबुध्रम्। वार्षवातस्तर्विषीभिरिन्द्रः॥४५॥

दृढान्यौघादुशमान् ओजः। अवाभिनत्कुभः पर्वतानाम्।
आ नो अग्ने सुकेतुना। रयिं विश्वायुपोषसम्। मर्डीकन्येहि

जी॒वसे॑। त्व॑ सोम॒ महे॑ भग॒म्। त्वं॑ यू॒नं ऋ॒ताय॑ते।
दक्ष॑न्दधासि जी॒वसे॑। रथ॑ यु॒ञ्जते॑ म॒रुतः॑ शु॒भे सु॒गम्। सू॒रो
न मि॑त्रावरुणा॒ गवि॑ष्टिषु॥४६॥

रजा॑सि चि॒त्रा विच॑रन्ति त॒न्यवः॑। दि॒वः सं॒म्राजा॒ पय॑सा
न उ॒क्षत॑म्। वाच॑ सु॒मित्रा॑वरुणा॒ विरा॑वतीम्। पु॒र्जन्य॑श्चि॒त्रां
व॑दति॒ त्विषी॑मतीम्। अ॒भ्रा व॑सत म॒रुतः॑ सु॒माय॑या। द्यां
व॑र्षयतम॒रुणाम॑रे॒पस॑म्। अयु॑क्त स॒प्त शु॒न्यवः॑। सू॒रो रथ॑स्य
न॒प्रियः॑। ताभि॑र्याति॒ स्वयु॑क्तिभिः। वहि॑ष्ठेभिर्वि॒हर॑न् यासि॒
तन्तु॑म्॥४७॥

अ॒वव्य॑यन्नसि॒तन्दे॒व व॒स्वः। दवि॑ध्वतो र॒श्मयः॑ सू॒र्यस्य॑।
च॒र्मेवा॑वाधुस्त॒मो अ॒प्स्वन्तः॑। पु॒र्जन्या॑य प्र गा॒यत॑। दि॒वस्पु॑त्राय
मी॒दुषे॑। स नो॑ य॒वस॑मिच्छतु। अ॒च्छा व॑द त॒वस॑ङ्गीर्भिरा॒भिः।
स्तु॒हि पु॒र्जन्य॑न्नम॒साऽऽवि॑वास। क॒र्निक्र॑दद्वृष॒भो जी॒रदा॑नुः।
रेतो॑ दधा॒त्वोष॑धीषु॒ गर्भ॑म्॥४८॥

यो गर्भ॑मोष॑धीनाम्। गवा॑ कृ॒णोत्य॑र्वताम्। पु॒र्जन्यः॑
पु॒रुषी॑णा॒म्। तस्मा॒ इदा॒स्ये ह॒विः। जू॒होता॒ मधु॑मत्तमम्।
इडा॑न्नः सं॒यत॑ङ्करत्। ति॒स्रो यद॑ग्रे श॒रद॑स्त्वामि॒त्। शुचि॑ घृ॒तेन॑
शुच॑यः स॒पर्य॑न्। नामा॑नि चि॒दधि॑रे य॒ज्ञिया॑नि। अ॒सूद॑यन्त
त॒नुवः॑ सुजा॑ताः॥४९॥

इन्द्र॑श्च नः शु॒नासी॑रौ। इ॒मं य॒ज्ञं मि॑मिक्षतम्। गर्भ॑न्धत्त॑

स्वस्तये॑। ययोरिदं विश्वं भुवनमा विवेश। ययोरानन्दो
निहितो महश्च। शुनासीरावृतुभिः संविदानौ। इन्द्रवन्तौ
हविरिदं जुषेथाम्। आघाये अग्निमिन्धते। स्तृणन्ति
बर्हिरानुषक्। येषामिन्द्रो युवा सखा। अग्न इन्द्रश्च
मेदिना। हथो वृत्राण्यप्रति। युव९ हि वृत्रहन्तमा। याभ्या९
सुवरजयन्नग्र एव। यावातस्थतुर्भुवनस्य मध्ये। प्रचर्षणी
वृषणा वज्रबाहू। अग्नी इन्द्रावृत्रहणा हुवे वाम्॥५०॥

मन् इन्द्रो गविष्टिषु तन्तुङ्गर्भ९ सुजाताः सखा सप्त च॥—————[५]

उत नः प्रिया प्रियासु। सप्तस्वसा सुजुष्टा। सरस्वती
स्तोम्याऽभूत्। इमा जुह्वानायुष्मदा नमोभिः। प्रति स्तोम९
सरस्वति जुषस्व। तव शर्मन्प्रियतमे दधानाः। उपस्थेयाम
शरणन्न वृक्षम्। त्रिणि पदा विचक्रमे। विष्णुर्गोपा अदाभ्यः।
ततो धर्माणि धारयन्॥५१॥

तदस्य प्रियमभि पाथो अश्याम्। नरो यत्र देवयवो मदन्ति।
उरुक्रमस्य स हि बन्धुरित्था। विष्णोः पदे परमे मध्व उत्सः।
ऋत्वादा अस्थु श्रेष्ठः। अद्य त्वा वन्वन्त्सुरेक्णाः। मर्त आनाश
सुवृक्तिम्। इमा ब्रह्म ब्रह्मवाह। प्रिया त आ बर्हिः सीद।
वीहि सूर पुरोडाशम्॥५२॥

उप नः सूनवो गिरः। शृण्वन्त्वमृतस्य ये। सुमृडीका भवन्तु
नः। अद्या नो देव सवितः। प्रजावत्सावीः सौभगम्। परा

दुष्प्रियः सुवा विश्वानि देव सवितः। दुरितानि परा सुवा।
यद्भद्रन्तन् आ सुवा। शुचिर्मेकैर्बृहस्पतिम्॥५३॥

अध्वरेषु नमस्यत। अनाम्योज आ चके। या धारयन्त देवा
सुदक्षा दक्षपितारा। असुर्याय प्रमहसा। स इत् क्षेति सुधित
ओकसि स्वे। तस्मा इडां पिन्वते विश्वदानीं। तस्मै विशः
स्वयमेवानमन्ति। यस्मिन्ब्रह्मा राजनि पूर्व एति। सकृतिमिन्द्र
सच्युतिम्। सच्युतिञ्जघनच्युतिम्॥५४॥

कनात्काभान्न आ भरा। प्रयप्स्यन्निव सक्थ्यौ। वि न
इन्द्र मृधो जहि। कनीखुनदिव सापयन्। अभि नः
सुष्टुतिन्नया। प्रजापतिः स्त्रियां यशः। मुष्कयोरदधात्सपम्।
कामस्य तृप्तिमानन्दम्। तस्याग्ने भाजयेह मा। मोदः प्रमोद
आनन्दः॥५५॥

मुष्कयोर्निहितः सपः। सृत्वेव कामस्य तृप्याणि। दक्षिणानां
प्रतिग्रहे। मनसश्चित्तमाकृतिम्। वाचः सत्यमशीमहि।
पशूनां रूपमन्नस्य। यशः श्रीः श्रयतां मयि। यथाऽहमस्या
अतृपः स्त्रियै पुमान्। यथा स्त्री तृप्यति पुंसि प्रिये प्रिया।
एवं भगस्य तृप्याणि॥५६॥

यज्ञस्य काम्यः प्रियः। ददामीत्यग्निर्वदति। तथेति वायुराह
तत्। हन्तेति सत्यञ्चन्द्रमाः। आदित्यः सत्यमोमिति।
आपस्तत्सत्यमा भरन्। यशो यज्ञस्य दक्षिणाम्। असौ
मे कामः समृद्धताम्। न हि स्पशमविदन्नन्यमस्मात्।

वैश्वानरात्पुंरएतारमग्नेः॥५७॥

अथेममन्थन्नमृतममूराः। वैश्वानरङ्क्षेत्रजित्याय देवाः।
येषामिमे पूर्वे अर्मास आसन्। अयूपाः सन्न विभृता पुरूणि।
वैश्वानर त्वया ते नुत्ताः। पृथिवीमन्यामभितस्थुर्जनांसः।
पृथिवीं मातरं महीम्। अन्तरिक्षमुप ब्रुवे। बृहतीमृतये
दिवम्। विश्वं बिभर्ति पृथिवी॥५८॥

अन्तरिक्षं वि पंप्रथे। दुहे द्यौर्बृहती पयः। न ता नंशन्ति न
दंभाति तस्करः। नैनां अमित्रो व्यथिरादधर्षति। देवाश्च
याभिर्यजते ददाति च। ज्योगित्ताभिः सचते गोपतिः सह।
न ता अर्वा रेणुककाटो अश्नुते। न सङ्स्कृतत्रमुप यन्ति
ता अभि। उरुगायमभयं तस्य ता अनु। गावो मर्त्यस्य वि
चरन्ति यज्वनः॥५९॥

रात्री व्यख्यदायती। पुरुत्रा देव्यक्षभिः। विश्वा अधि
श्रियोऽधित। उप ते गा इवाकरम्। वृणीष्व दुहितर्दिवः।
रात्री स्तोमं न जिग्युषीं। देवीं वाचमजनयन्त देवाः। तां
विश्वरूपाः पशवो वदन्ति। सा नो मन्त्रेषमूर्जन्दुहाना।
धेनुर्वागस्मानुप सुष्टुतैतु॥६०॥

यद्वाग्वदन्त्यविचेतनानि। राष्ट्रीं देवानान्निषसाद मन्त्रा।
चतस्र ऊर्जन्दुदुहे पयांसि। क्वं स्वदस्याः परमं जंगाम।
गौरी मिमाय सलिलानि तक्षती। एकपदी द्विपदी सा

चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी बभूवुषी। सहस्राक्षरा परमे
व्योमन्। तस्याः समुद्रा अधि विक्षरन्ति। तेन जीवन्ति
प्रदिशश्चतस्रः॥६१॥

ततः क्षरत्यक्षरम्। तद्विश्वमुप जीवति। इन्द्रासूरा
जनयन्विश्वकर्मा। मरुत्वाः अस्तु गणवान्सजातवान्।
अस्य स्नुषा श्वशुरस्य प्रशिष्टिम्। सपत्न्या वाचं मनसा
उपासताम्। इन्द्रः सूरौ अतरद्रजांसि। स्नुषा सपत्न्या
श्वशुरोऽयमस्तु। अयं शत्रूञ्जयतु जर्हृषाणः। अयं
वा जयतु वाजंसातौ। अग्निः क्षत्रभृदनिभृष्टमोजः।
सहस्रियो दीप्यतामप्रयुच्छन्। विभ्राजमानः समिधान उग्रः।
आऽन्तरिक्षमरुहदगन्द्याम्॥६२॥

धारयन्पुरोडाशं बृहस्पतिं जघनच्युतिमानन्दो भगस्य तृप्याण्यग्नेः पृथिवी यज्वेन एतु प्रदिशश्चतस्रो
वाजंसातौ चत्वारि च॥ [६]

वृषाऽस्यः शुर्वृषभायं गृह्यसे। वृषाऽयमुग्रो नृचक्षसे। दिव्यः
कर्मण्यो हितो बृहन्नाम। वृषभस्य या ककुत्। विषूवान् विष्णो
भवतु। अयं यो मामुको वृषा। अथो इन्द्र इव देवेभ्यः। वि
ब्रवीतु जनैभ्यः। आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्। अथो अधिपतिं
विशाम्॥६३॥

अस्याः पृथिव्या अध्यक्षम्। इममिन्द्र वृषभं कृणु। यः सुशृङ्गः
सुवृषभः। कल्याणो द्रोण आहितः। कार्षीवल प्रगाणेन।

वृषभेण॑ यजामहे। वृषभेण॑ यजमानाः। अक्रूरेणेव सर्पिषा॑।
मृधंश्च॒ सर्वा॒ इन्द्रेण॑। पृत॑नाश्च जयामसि॥६४॥

यस्या॒यमृष॑भो ह॒विः। इन्द्रा॑य परिणी॒यते॑। जया॑ति
शत्रु॑मा॒यन्तम॑। अथो॑ हन्ति पृत॒न्यतः॑। नृणा॑महं प्र॒णीरस॑त्।
अग्रं॑ उद्धि॒न्दताम॑सत्। इन्द्र॑ शुष्मं॑ त॒नुवा॒ मेर॑यस्व। नी॒चा
विश्वा॑ अ॒भिति॑ष्ठाभिमा॑तीः। नि शृ॑णीह्याबा॒धं यो नो॒ अस्ति॑।
उ॒रुं नो॑ लो॒कं कृ॑णुहि जीर॑दानो॥६५॥

प्रेह्य॑भि प्रेहि॒ प्र भ॑रा॒ सह॑स्व। मा विवे॑नो॒ वि शृ॑णुष्व। जने॑षु।
उदी॑डितो वृष॒भ तिष्ठ॑ शुष्मैः॑। इन्द्र॑ शत्रू॒न्पुरो॑ अ॒स्माकं॑ यु॒ध्य।
अग्रे॑ जेता॒ त्वं ज॑य। शत्रू॒न्त्सह॑स॒ ओज॑सा। वि शत्रू॒न् विमृ॑धो
नुद। ए॒तन्ते॒ स्तोम॑न्तुविजा॒त वि॑प्रः। रथं॒ न धीरः॒ स्वपा॑
अत॑क्षम्। यदीद॑ग्रे॒ प्रति॒त्वन्दे॑व॒ हर्याः॑॥६६॥

सुव॑र्वतीर॒प ए॑ना जयेम। यो घृ॒तेना॒भिमा॑नितः। इन्द्र॑ जैत्रा॑य
जज्ञि॑षे। स नः॒ सङ्का॑सु पा॒रय। पृत॑ना॒साह्ये॑षु च। इन्द्रो॑
जिगा॑य पृथि॒वीम्। अ॒न्तरि॑क्ष॒ सुव॑र्म॒हत्। वृ॒त्रहा॑ पु॒रुचे॑तनः।
इन्द्रो॑ जिगा॑य॒ सह॑सा॒ सहा॑सि। इन्द्रो॑ जिगा॑य॒ पृत॑नानि
विश्वा॑॥६७॥

इन्द्रो॑ जा॒तो वि पुरो॑ रुरोज। स नः॒ पर॒स्या वरि॑वः कृ॒णोतु॑।
अ॒यं कृ॒तुरगृ॑भीतः। वि॒श्व जि॒दुद्धि॑दित्सोमः। ऋषि॑र्विप्रः
काव्ये॑न। वा॒युर॑ग्रे॒गा य॑ज्ञ॒प्रीः। सा॒कङ्ग॑न्मन॑सा य॒ज्ञम्। शि॒वो

नियुद्धिः शिवाभिः। वायो शुक्रो अयामि ते। मध्वो अग्रं
दिविष्टिषु॥६८॥

आ याहि सोमं पीतये। स्वारुहो देव नियुत्वता। इममिन्द्र
वर्धय क्षत्रियाणाम्। अयं विशां विशपतिरस्तु राजा। अस्मा
इन्द्र महि वर्चांसि धेहि। अवर्चसङ्गणुहि शत्रुमस्य। इममा
भञ्ज ग्रामे अश्वेषु गोषु। निर्मुं भञ्ज योऽमित्रो अस्य। वर्ष्मन्
क्षत्रस्य ककुभि श्रयस्व। ततो न उग्रो वि भञ्जा वसूनि॥६९॥

अस्मे द्यावापृथिवी भूरि वामम्। सन्दुहाथाङ्घ्रिर्मदुधेव
धेनुः। अयं राजा प्रिय इन्द्रस्य भूयात्। प्रियो
गवामोषधीनामुतापाम्। युनज्मि त उत्तरावन्तमिन्द्रम्। येन
जयांसि न परा जयांसै। स त्वाऽकरेकवृषभं स्वानाम्।
अथो राजन्नुत्तमं मानवानाम्। उत्तरस्त्वमधरे ते सपत्नीः।
एकवृषा इन्द्रसखा जिगीवान्॥७०॥

विश्वा आशाः पृतनाः सञ्जयं जयन्। अभि तिष्ठ शत्रूयतः
सहस्व। तुभ्यं भरन्ति क्षितयो यविष्ठ। बलिमग्ने अन्तित
ओत दूरात्। आ भन्दिष्ठस्य सुमतिश्चिकिद्धि। बृहत्ते
अग्ने महि शर्म भद्रम्। यो देह्यो अनमयद्वधस्रैः। यो
अर्यपत्नीरुषसश्चकार। स निरुध्या नहुषो यहो अग्निः।
विशश्चक्रे बलिहृतः सहोभिः॥७१॥

प्र सद्यो अग्ने अत्येष्यन्त्यान्। आविर्यस्मै चारुतरो बभूथ।

ईडेन्यो वपुष्यो विभावो। प्रियो विशामतिथिर्मानुषीणाम्।
 ब्रह्मज्येष्ठा वीर्या सम्भृतानि। ब्रह्माग्रे ज्येष्ठं दिवमा ततान।
 ऋतस्य ब्रह्म प्रथमोत जज्ञे। तेनार्हति ब्रह्मणा स्पर्धितुङ्कः।
 ब्रह्म सुचो घृतवतीः। ब्रह्मणा स्वरवो मिताः॥७२॥

ब्रह्म यज्ञस्य तन्तवः। ऋत्विजो ये हविष्कृतः।
 शृङ्गाणीवेच्छृङ्गिणां सन्ददृश्रिरे। चषालवन्तः स्वरवः
 पृथिव्याम्। ते देवासः स्वरवस्तस्थिवांसः। नमः सखिभ्यः
 सन्नान्माऽवगात। अभिभूरग्निरंतरद्रजांसि। स्पृधो विहत्य
 पृतना अभिश्रीः। जुषाणो म आहुतिं मामहिष्ट। हत्वा
 सपत्नान् वरिवस्करन्नः। ईशानन्त्वा भुवनानामभिश्चियम्।
 स्तौम्यग्र उरुकृतं सुवीरम्। हविर्जुषाणः सपत्नां
 अभिभूरसि। जहि शत्रूँ रप मृधो नुदस्व॥७३॥

विशां जयामसि जीरदानो हर्या विश्वा दिर्विष्टिषु वसूनि जिगीवान्त्सहोभिर्मिता नश्चत्वारि
 च॥

[७]

स प्रलवन्नवीयसा। अग्रे द्युम्नेन संयता। बृहत्तन्थ भानुना।
 नवन्न स्तोममग्रये। दिवः श्येनाय जीजनम्। वसोः
 कुविद्वनाति नः। स्वारुहा यस्य श्रियो दृशे। रयिर्वीरवतो
 यथा। अग्रे यज्ञस्य चेततः। अदाभ्यः पुरएता॥७४॥

अग्निर्विशां मानुषीणाम्। तूर्णी रथः सदा नवः। नवः सोमाय
 वाजिनै। आज्यं पयसोऽजनि। जुष्टं शुचितमं वसु। नवः

सोम जुषस्व नः। पी॒यूष॑स्ये॒ह तृ॑ष्णुहि। यस्ते॑ भा॒ग ऋ॑ता
व॒यम्। नव॑स्य सोम ते व॒यम्। आ सु॑म॒तिं वृ॑णीमहे॥ ७५॥

स नो॑ रास्व सह॒स्रिणः॑। नव॑ ह॒विर्जु॑षस्व नः। ऋ॒तुभिः॑
सोम॒ भूत॑मम्। तद॒ङ्ग प्र॑ति॒हर्य॑ नः। राज॑न्त्सोम स्व॒स्तये॑।
नव॑ऽस्तोम॒न्नव॑ ह॒विः। इन्द्रा॑ग्नि॒भ्यां नि वे॑दय। तज्जु॑षेता॒ऽ
सचे॑तसा। शुचि॒न्नु स्तोम॑न्नव॒जात॑म॒द्या इन्द्रा॑ग्नी वृत्र॒हणा
जु॑षेथा॑म्॥ ७६॥

उ॒भा हि वा॑ऽसु॒हवा॒ जोह॑वीमि। ता वाज॑ऽस॒द्य उ॑श॒ते
धे॑ष्ठा। अ॒ग्निरिन्द्रो॒ नव॑स्य नः। अ॒स्य ह॒व्यस्य॑ तृ॒प्यता॑म्।
इ॒ह दे॒वो स॑ह॒स्रिणो॑। य॒ज्ञन्न॒ आ हि ग॑च्छ॒ताम्। वसु॑म॒न्तऽ
सुव॑र्विदम्। अ॒स्य ह॒व्यस्य॑ तृ॒प्यता॑म्। अ॒ग्निरिन्द्रो॒ नव॑स्य नः।
विश्वान्दे॒वाऽस्त॑र्पयत॥ ७७॥

ह॒विषो॒ऽस्य नव॑स्य नः। सुव॑र्विदो॒ हि ज॑ज्ञिरे। ए॒दं ब॒रुहिः॑
सु॒ष्टरी॑मा॒ नवे॑न। अ॒यं य॒ज्ञो यज॑मानस्य भा॒गः। अ॒यं
ब॑भूव॒ भुव॑नस्य॒ गर्भः॑। वि॒श्वे दे॒वा इ॒दम॑द्यागमि॒ष्ठाः। इ॒मे नु
द्यावा॑पृथि॒वी स॒मीची॑। त॒न्वाने॑ य॒ज्ञं पु॑रु॒पेश॑सन्धिया। आऽस्मै
पृ॒णीतां॒ भुव॑नानि॒ विश्वा॑। प्र॒जां पु॑ष्टि॒ममृ॑त॒न्नवे॑न॥ ७८॥

इ॒मे धे॒नू अ॒मृतं॒ ये दु॒हाते॑। पय॑स्वत्युत्त॒रामे॑तु पु॒ष्टिः। इ॒मं
य॒ज्ञं जु॑षमा॒णे नवे॑न। स॒मीची॑ द्यावा॑पृथि॒वी घृ॒ताची॑। यवि॑ष्ठो
ह॒व्यवा॑हनः। चि॒त्रभा॑नु॒र्घृता॑सु॒तिः। नव॑जातो॒ वि रो॑चसे।

अग्ने॒ तत्ते॑ महि॒त्व॒नम्। त्वम॑ग्ने दे॒वता॑भ्यः। भा॒गे दे॒व न
मी॒यसे॥७९॥

स ए॒ना वि॒द्वान् य॑क्ष्यसि। नव॒ः स्तोमं॑ जुषस्व नः।
अ॒ग्निः प्र॑थ॒मः प्रा॑श्नातु। स हि वेद॒ यथा॑ ह॒विः। शि॒वा
अ॒स्मभ्य॑मोष॒धीः। कृ॒णोतु॑ वि॒श्वच॑र्षणिः। भ॒द्रान्नः॑ श्रेयः
सम॑नैष्ट दे॒वाः। त्वया॑ऽव॒सेन॒ सम॑शीमहि त्वा। स नो॑
मयो॒भूः पि॑तो आ वि॒शस्व। शन्तो॒काय॑ त॒नुवै॑ स्यो॒नः। ए॒तमु॒
त्यं मधु॑ना॒ संयु॑तं यवम्। सर॑स्वत्या॒ अधि॑म॒नाव॑चर्क॒षुः।
इन्द्र॑ आसीत्सीर॑पतिः श॒तक्र॑तुः। की॒नाशा॑ आसन्म॒रुतः॑
सु॒दान॑वः॥८०॥

पु॒र॒ए॒ता वृ॑णीमहे जुषेथा॑न्तर्पयता॒मृत॑न्नवे॒न मी॒यसे॒ स्यो॒नश्च॒त्वारि॑ च॥—————[८]

जुष्ट॑श्चक्षु॒षो जुष्टी॑नरो नक्त॒ज्जा॒ता वृषा॑स उ॒त नो॒ वृषा॑ऽस्य॒ः शुः स॑प्र॒त्नव॑दष्टौ॥८॥

जुष्टो॑ म॒न्युर्भ॑गो जुष्टी॑ नरो ह॒रिर्व॑र्षस॒ङ्गिरः॑ शि॒प्रिन्वा॑जानामु॒त नः॑ प्रि॒या यद्वा॑ग्वद॒न्ती वि॒श्वा
आशा॑ अ॒र्शीतिः॥८०॥

जुष्टः सु॒दान॑वः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके चतुर्थः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः ॥

प्रा॒णो र॑क्षति॒ विश्व॑मेज॑त्। इ॒र्यो भू॑त्वा बहु॒धा ब॒हूनि॑। स
इत्स॑र्वं व्या॒नशे॑। यो दे॒वो दे॒वेषु॑ वि॒भूर॑न्तः। आवृ॑द्द॒दात्
क्षेत्रि॑यध्व॒गद्व॑षा॑। तमि॒त्प्रा॑णं म॒नसो॑प॒ शिक्ष॑त। अ॒ग्रं
दे॒वाना॑मि॒दम॑न्तु नो ह॒विः। म॒नस॑श्चित्ते॒दम्। भू॒तं भव्यं॑ च
गु॒प्यते॑। तद्धि दे॒वेष्व॑ग्रि॒यम्॥१॥

आ न॑ ए॒तु पु॒रश्च॑रम्। स॒ह दे॒वैरि॒मं ह॒वम्। म॒नः
श्रेय॑सि॒श्रेय॑सि। क॒र्मन् य॒ज्ञप॑ति॒न्दध॑त्। जुष॑ता॒ मे वा॒ग्दि॑
ह॒विः। वि॒राड्दे॒वी पु॒रोहि॑ता। ह॒व्यवा॒डन॑पायिनी। यया॑ रू॒पाणि॑
बहु॒धा वद॑न्ति। पे॒शांसि॑ दे॒वाः प॑र॒मे ज॒नित्रे॑। सा नो॑
वि॒राडन॑पस्फुरन्ती॥२॥

वाग्दे॒वी जुष॑तामि॒दं ह॒विः। चक्षु॑र्दे॒वाना॑ ज्योति॑र॒मृते॑ न्य॒क्तम्।
अ॒स्य वि॒ज्ञाना॑य बहु॒धा निधी॑यते। तस्य॑ सु॒म्रम॑शीमहि। मा
नो॑ हासीद्विचक्ष॒णम्। आयु॑रि॒न्नः प्रती॑र्यताम्। अन॑न्धाश्चक्षु॑षा
व॒यम्। जी॒वा ज्योति॑रशीमहि। सुव॒ज्योति॑रु॒तामृ॑तम्। श्रोत्रे॑ण
भ॒द्रमु॑त शृ॒ण्वन्ति॑ स॒त्यम्। श्रोत्रे॑ण॒ वाचं॑ बहु॒धोद्य॑मानाम्।
श्रोत्रे॑ण॒ मोद॑श्च॒ मह॑श्च श्रूयते। श्रोत्रे॑ण॒ सर्वा॑ दि॒श आ शृ॑णोमि।
येन॑ प्रा॒च्या उ॑त दक्षि॒णा। प्र॒तीच्यै॑ दि॒शः शृ॑ण्वन्त्यु॒त्तरा॑त्।
तदिच्छ्रो॑त्रं बहु॒धोद्य॑मानम्। अ॒रान्न ने॒मिः परि॑ सर्वं बभूव॥३॥

अग्रियमनपस्फुरन्ती सत्यं सप्त च॥ [१]

उदेहि वाजिन्यो अस्यप्स्वन्तः। इदं राष्ट्रमा विश
सूनृतावत्। यो रोहितो विश्वमिदञ्जान। स नो राष्ट्रेषु
सुधितान्दधातु। रोहंरोहं रोहित आरुरोह। प्रजाभिर्वृद्धिं
जनुषामुपस्थम्। ताभिः सख्यो अविदथ्यदुर्वीः। गातुं
प्रपश्यन्निह राष्ट्रमाऽहः। आऽहार्षीद्राष्ट्रमिह रोहितः। मृधो
व्यास्थदभयं नो अस्तु॥४॥

अस्मभ्यं द्यावापृथिवी शक्ररीभिः। राष्ट्रन्दुहाथामिह रेवतीभिः।
विममर्श रोहितो विश्वरूपः। समाचक्राणः प्ररुहो रुहश्च।
दिवङ्गत्वाय महता महिम्ना। वि नो राष्ट्रमुनत्तु पयसा स्वेन।
यास्ते विशस्तपसा सं बभूवुः। गायत्रं वत्समनु तास्तु
आऽगुः। तास्त्वा विशन्तु महसा स्वेन। सं माता पुत्रो
अभ्येतु रोहितः॥५॥

यूयमुग्रा मरुतः पृश्निमातरः। इन्द्रेण सयुजा प्रमृणीथ
शत्रून्। आ वो रोहितो अशृणोदभिद्यवः। त्रिसंतासो
मरुतः स्वादुसम्मुदः। रोहितो द्यावापृथिवी जजान।
तस्मिंस्तन्तुं परमेष्ठी तंतान। तस्मिञ्छिश्रिये अज
एकपात्। अदहद्द्यावापृथिवी बलेन। रोहितो द्यावापृथिवी
अदहत्। तेन सुवः स्तभितन्तेन नाकः॥६॥

सो अन्तरिक्षे रजसो विमानः। तेन देवाः सुवरन्वविन्दन्।
सुशेवन्त्वा भानवो दीदिवांसम्। समग्रासो जुहो जातवेदः।

उक्षन्ति त्वा वाजिनमा घृतेन। स॑समग्रे युवसे भोजनानि।
अग्रे शर्धं महते सौभगाय। तव द्युम्नान्युत्तमानि सन्तु।
सञ्जास्पत्य॑ सुयममा कृणुष्व। शत्रूयतामभि तिष्ठा
महा॑सि॥७॥

अस्वेतु रोहितो नाको महा॑सि॥—————[२]

पुनर्न इन्द्रो मघवा ददातु। धनानि शक्रो धन्यः सुराधाः।
अर्वाचीनं कृणुतां याचितो मनः। श्रुष्टी नो अस्य हविषो
जुषाणः। यानि नोऽजिनन्धनानि। जहर्धं शूर मन्युना।
इन्द्रानुविन्द नस्तानि। अनेन हविषा पुनः। इन्द्र आशाभ्यः
परि। सर्वाभ्योऽभयङ्करत्॥८॥

जेता शत्रून् विचर्षणिः। आकूत्यै त्वा कामाय त्वा समृधे
त्वा। पुरो दधे अमृतत्वाय जीवसे। आकूतिमस्यावसे।
काममस्य समृद्धौ। इन्द्रस्य युञ्जते धियः। आकूतिं देवीं
मनसः पुरो दधे। यज्ञस्य माता सुहवा मे अस्तु। यदिच्छामि
मनसा सकामः। विदेयमेनद्धदये निविष्टम्॥९॥

सेदग्निरग्नी॑रत्यैत्यन्यान्। यत्र वाजी तनयो वीडुपाणिः।
सहस्रपाथा अक्षरा समेति। आशानान्त्वाऽऽशापालेभ्यः।
चतुर्भ्यो अमृतैभ्यः। इदं भूतस्याध्यक्षेभ्यः। विधेम हविषा
वयम्। विश्वा आशा मधुना स॑ सृजामि। अनमीवा आप
ओषधयो भवन्तु। अयं यजमानो मृधो व्यस्यताम्॥१०॥

अ॒गृ॒भी॒ताः प॒श॒वः स॒न्तु स॒र्वे। अ॒ग्निः सो॒मो व॒रु॒णो
मि॒त्र इन्द्रः॑। बृ॒ह॒स्प॒तिः स॒वि॒ता यः स॒ह॒स्री। पू॒षा नो
गो॒भि॒र॒व॒सा स॒र॒स्व॒ती। त्वष्टा॑ रू॒पाणि॑ स॒म॒न॒क्तु य॒ज्ञैः। त्वष्टा॑
रू॒पाणि॑ द॒ध॒ती स॒र॒स्व॒ती। पू॒षा भ॒ग॒ः स॒वि॒ता नो॑ द॒दा॒तु।
बृ॒ह॒स्प॒ति॒र्द॒द॒दिन्द्रः॑ स॒ह॒स्र॒म्। मि॒त्रो दा॒ता व॒रु॒णः सो॒मो
अ॒ग्निः॥११॥

क॒र॒न्निर्वि॑ष्टमस्यता॒न्न॒वं च॥ ————— [३]

आ नो॑ भ॒र॒ भ॒ग॒मिन्द्र॑ द्यु॒म॒न्त॒म्। नि ते॑ दे॒ष्ण॒स्य॑ धी॒म॒हि प्र॒रे॒के।
उ॒र्व इ॒व प॒प्र॒थे का॒मो अ॒स्मे। त॒मापृ॑णा व॒सु॒प॒ते व॒सू॒नाम्।
इ॒म॒ङ्गा॒मं म॒न्द॒या गो॒भि॒र॒श्वैः। च॒न्द्र॒व॒ता रा॒ध॒सा प॒प्र॒थ॒श्च।
सु॒व॒र्य॒वो म॒ति॒भि॒स्तु॒भ्यं वि॒प्राः। इन्द्रा॑य॒ वा॒हः कु॒शि॒का॒सो
अ॒क्र॒न्। इन्द्र॑स्य॒ नु वी॒र्या॑णि॒ प्र॒वो॑च॒म्। या॒नि च॒का॒र प्र॒थ॒मा॒नि
व॒ज्री॥१२॥

अ॒ह॒न्न॒हि॒म॒न्व॒प॒स्त॑त॒र्द। प्र॒व॒क्ष॒णा॑ अ॒भि॒न॒त्प॒र्व॒ता॒नाम्। अ॒ह॒न्न॒हिं
प॒र्व॒ते शि॒श्रि॒या॒ण॒म्। त्वष्टा॑ऽस्मै॒ व॒ज्र॑ऽस्व॒र्य॑न्त॒तक्ष॑। वा॒श्रा
इ॒व धे॒न॒वः स्य॒न्द॑मा॒नाः। अ॒ञ्जः स॒मु॒द्र॒म॒व ज॒ग्मु॒रा॒पः।
वृ॒षा॒य॒मा॒णोऽवृ॑णी॒त सो॒म॒म्। त्रि॒क॒द्रु॒केष्व॑पि॒ब॒त्सु॒त॒स्य॑। आ
सा॒य॒कं म॒घ॒वा द॒त्त व॒ज्र॒म्। अ॒ह॒न्ने॒नं प्र॒थ॒म॒जा म॒ही॒नाम्॥१३॥

यदिन्द्रा॑ह॒न्प्र॒थ॒म॒जा म॒ही॒नाम्। आ॒न्मा॒यि॒ना॒म॒मि॒नाः प्रो॒त
मा॒याः। आ॒त्सू॒र्यं ज॒न॒य॒न्द्या॒मु॒षा॒स॒म्। ता॒दी॒क्रा श॒त्रू॒न्

किलाविवित्से। अहन्वृत्रं वृत्रतरं व्यसम्। इन्द्रो वज्रेण
महता वधेन। स्कन्धासीव कुलिशेनाविवृक्णा। अहिः
शयत उपपृक्पृथिव्याम्। अयोध्येव दुर्मद आ हि जुह्वे।
महावीरन्तुविबाधमृजीषम्॥१४॥

नातारीरस्य समृतिं वधानाम्। स रुजानाः पिपिष
इन्द्रशत्रुः। विश्वो विहाया अरतिः। वसुर्दधे हस्ते दक्षिणे।
तरणिर्न शिश्रथत्। श्रवस्यया न शिश्रथत्। विश्वस्मा
इदिषुध्यसे। देवत्रा हव्यमूर्हिषे। विश्वस्मा इत्सुकृते
वारमृण्वति। अग्निद्वारा व्यृण्वति॥१५॥

उदुञ्जिहानो अभि काममीरयन्। प्रपृश्नन्विश्वा भुवनानि
पूर्वथा। आ केतुना सुषमिद्धो यजिष्ठः। कामं नो अग्ने
अभिर्हय दिग्भ्यः। जुषाणो हव्यममृतेषु दृढः। आ नो
रयिं बहुलाङ्गोमंतीमिषम्। नि धेहि यक्षदमृतेषु भूषन्।
अश्विना यज्ञमागतम्। दाशुषः पुरुदससा। पूषा रक्षतु नो
रयिम्॥१६॥

इमं यज्ञमश्विना वर्धयन्ता। इमौ रयिं यजमानाय धत्तम्।
इमौ पशून्नेक्षतां विश्वतो नः। पूषा नः पातु सदमप्रयच्छन्।
प्रते महे सरस्वति। सुभगे वाजिनीवति। सत्यवाचे भरे
मृतिम्। इदं नो हव्यं घृतवत्सरस्वति। सत्यवाचे प्रभरेमा
हवीषि। इमानि ते दुरिता सौभंगानि। तेभिर्वयं सुभगांसः
स्याम॥१७॥

वज्रहीनामृजीषं व्यृण्वति रक्षतु नो रयिः सौभगान्येकं च॥ [४]

यज्ञो रायो यज्ञ ईशे वसूनाम्। यज्ञः सस्यानामुत
सुक्षितीनाम्। यज्ञ इष्टः पूर्वचित्तिं दधातु। यज्ञो ब्रह्मणा
अप्येतु देवान्। अयं यज्ञो वर्धताङ्गोभिरश्वैः। इयं वेदिः
स्वपत्या सुवीरा। इदं बरुहिरति बरुहीष्यन्या। इमं यज्ञं
विश्वे अवन्तु देवाः। भग एव भगवाँ अस्तु देवाः। तेन
वयं भगवन्तः स्याम॥१८॥

तन्त्वा भग सर्व इज्जोहवीमि। स नो भग पुरएता भवेह। भग
प्रणेतर्भग सत्यराधः। भगेमान्धियमुदव ददन्नः। भग प्र णो
जनय गोभिरश्वैः। भग प्र नृभिर्नृवन्तः स्याम। शश्वतीः समा
उपयन्ति लोकाः। शश्वतीः समा उपयन्त्यापः। इष्टं पूर्तं
शश्वतीनां समांनां शाश्वतेन। हविषेष्वाऽनन्तं लोकं परमा
रुरोह॥१९॥

इयमेव सा या प्रथमा व्यौच्छत्। सा रूपाणि कुरुते
पञ्च देवी। द्वे स्वसारौ वयतस्तत्रमेतत्। सनातनं विततं
षण्मयूखम्। अवान्यास्तन्तून्किरतो धत्तो अन्यान्।
नावपृज्याते न गमाते अन्तम्। आ वो यन्तूदवाहासो
अद्य। वृष्टिं ये विश्वे मरुतो जुनन्ति। अयं यो अग्निर्मरुतः
समिद्धः। एतं जुषध्वङ्कवयो युवानः॥२०॥

धारावरा मरुतो धृष्णुवोजसः। मृगा न भीमास्तविषेभि-
रूर्मिभिः। अग्नयो न शुशुचाना ऋजीषिणः। भूमिन्धमन्त

उ॒प॒ गा अ॑वृ॒ण्वत॑ । वि च॑क्रमे॒ त्रिर्दे॑वः । आ वे॒धस॒न्नील॑पृ॒ष्ठं
बृ॒हन्त॑म् । बृ॒हस्प॑तिः॒ स॒दने॑ सा॒दय॑ध्वम् । सा॒दद्यौ॑नि॒न्दम॑
आ दी॑दि॒वा॒सम् । हि॒र॒ण्यव॑र्णम॒रुषः॑ स॒पेमा॑ । स हि शु॒चिः
श॒तप॑त्रः स शु॒न्ध्यूः ॥ २१ ॥

हि॒र॒ण्यवा॑शीरि॒षिरः॑ सु॒व॒रूषाः॑ । बृ॒हस्प॑तिः स स्वा॑वेश ऋ॒ष्वाः ।
पू॒रू सखि॑भ्य आसु॒तिं क॑रिष्ठः । पू॒षः स्तव॑ व्र॒ते व॒यम् ।
नरि॑ष्येम क॒दाच॑न । स्तो॒तार॑स्त इ॒ह स्म॑सि । यास्ते॑ पू॒षन्ना
वो अ॒न्तः स॑मु॒द्रे । हि॒र॒ण्ययी॑रन्त॒रिक्षे॑ चर॑न्ति । याभि॑र्यासि
दू॒त्या॒ सूर्य॑स्य । कामे॑न कृतश्र॒व इ॒च्छमा॑नः ॥ २२ ॥

अ॒र॒ण्या॒न्यर॑ण्यान्य॒सौ । या प्रे॒व न॑श्यसि । क॒था ग्रा॑मं
न पृ॑च्छसि । न त्वाभी॑रि॒व वि॑न्दती ३ । वृ॒षा॒रवा॑य
वद॑ते । यदु॒पाव॑ति चि॒च्चि॒कः । आ॒घा॒टीभि॑रिव धा॒वय॑न् ।
अ॒र॒ण्या॒निर्म॑हीयते । उ॒त गा॑वं इ॒वा॒दन् । उ॒तो वे॑श्मे॒व
दृ॒श्यते ॥ २३ ॥

उ॒तो अ॑र॒ण्या॒निः सा॑यम् । श॒क॒टीरि॑व स॒र्जति॑ । गा॒म॒ङ्गैष॑
आ ह्व॑यति । दा॒र्व॒ङ्गैष॑ उ॒पा॒वधी॑त् । वस॑न्नर॒ण्या॒न्या॑
सा॑यम् । अ॒क्रुक्ष॑दिति॒ मन्य॑ते । न वा अ॑र॒ण्या॒निर्ह॑न्ति ।
अ॒न्यश्चे॒न्नाभि॑गच्छति । स्वा॒दोः फ॑ल॒स्य ज॒ग्ध्वा । यत्र॑ का॒मं
नि प॑द्यते । आञ्ज॑नगन्धी॒ सुर॑भीम् । ब॒हूना॑मकृ॒षीव॑लाम् ।
प्रा॒हं मृ॒गाणां॑ मा॒तर॑म् । अ॒र॒ण्या॒नीम॑श॒सिष॑म् ॥ २४ ॥

स्याम् रुरोह युवानः शुन्यूरिच्छमानो दृश्यते निपद्यते चत्वारि च॥—————[५]

वार्त्रहत्याय शवंसे। पृतनासाह्याय च। इन्द्र त्वा वर्तयामसि।
सुब्रह्माणं वीरवंतं बृहन्तम्। उरुं गभीरं पृथुबुधमिन्द्र।
श्रुतर्षिमुग्रमभिमातिषाहम्। अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिं
दाः। क्षेत्रियै त्वा निर्ऋत्यै त्वा। द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य
पाशात्। अनागसं ब्रह्मणे त्वा करोमि॥२५॥

शिवे ते द्यावापृथिवी उभे इमे। शं ते अग्निः सहाद्विरस्तु। शं
द्यावापृथिवी सहौषधीभिः। शमन्तरिक्षं सह वातेन ते। शं ते
चतस्रः प्रदिशो भवन्तु। या दैवीश्चतस्रः प्रदिशः। वातपत्नीरभि
सूर्यो विचष्टे। तासान्त्वा जरस आ दधामि। प्र यक्ष्म एतु
निर्ऋतिं पराचैः। अमोचि यक्ष्माद्दुरितादवर्त्यै॥२६॥

द्रुहः पाशान्निर्ऋत्यै चोदमोचि। अहा अवर्तिमविदत्स्योनम्।
अप्यभूद्भद्रे सुकृतस्य लोके। सूर्यमृतं तमसो ग्राह्या यत्। देवा
अमुञ्चन्नुजन्व्येनसः। एवमहमिमं क्षेत्रियाञ्जामिशं सात्।
द्रुहो मुञ्चामि वरुणस्य पाशात्। बृहस्पते युवमिन्द्रश्च
वस्वः। दिव्यस्यैशाथे उत पार्थिवस्य। धत्तं रयिं स्तुवते
कीरयेचित्॥२७॥

यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः। देवायुधमिन्द्रमा जोहुवानाः।
विश्वावृधमभि ये रक्षमाणाः। येन हुता दीर्घमध्वानमायन्।
अनन्तमर्थमनिवर्त्यमानाः। यत्ते सुजाते हिमवत्सु भेषजम्।

म॒यो॒भूः श॒न्त॑मा॒ यद्धृ॑दो॒सि॑। ततो॑ नो दे॒हि सी॒बले॑।
अ॒दो गि॒रिभ्यो॑ अधि॒ यत्प्र॒धाव॑सि। स॒ःशो॑भ॒माना॑ क॒न्ये॑व
शु॒भ्रे॥२८॥

तां त्वा॒ मु॒द्रं॑ला ह॒विषा॑ वर्धयन्ति। सा नः॑ सी॒बले॑ र॒यिमा॑
भा॑जये॒ह। पूर्वं॑ दे॒वा अप॑रेणानुपश्यं॒ जन्म॑भिः। जन्मा॒न्यव॑रैः
परा॑णि। वेदा॑नि दे॒वा अ॒यम॒स्मीति॑ माम्। अ॒ह॒९ हि॒त्वा
शरी॑रं ज॒रसः॑ प॒रस्ता॑त्। प्रा॒णापा॒नौ चक्षुः॑ श्रोत्र॑म्। वाचं॑
मन॑सि॒ सम्भृ॑ताम्। हि॒त्वा शरी॑रं ज॒रसः॑ प॒रस्ता॑त्। आ
भू॒ति॒भूति॑ व॒यम॑श्नवामहे। इ॒मा ए॒व ता उ॒षसो॑ याः प्र॑थ॒मा
व्यो॑च्छन्। ता दे॒व्यः कुर्व॑ते पञ्च॑रू॒पा। शश्व॑तीर्ना॒वपृ॑ज्यन्ति।
न ग॑म॒न्त्यन्त॑म्॥२९॥

क॒रो॒म्यव॑र्त्ये॒ चिच्छु॑भ्रेऽश्नवामहे च॒त्वारि॑ च॥—————[६]

वसू॑नां त्वा॒ऽधी॑तेन। रु॒द्राणा॑मूर्म्या। आ॒दि॒त्यानां॑ तेज॑सा।
विश्वे॑षां दे॒वानां॑ क्रतु॑ना। म॒रुता॑मे॒म्रा जु॑होमि॒ स्वाहा॑।
अ॒भिभू॑तिर॒हमा॑गमम्। इन्द्र॑सखा स्वा॒युधः॑। आस्वाशा॑सु
दु॒ष्पहः॑। इ॒दं वर्चो॑ अ॒ग्निना॑ द॒त्तमा॑गात्। यशो॑ भर्गः॒ सह॑
ओजो॑ बलं॑ च॥३०॥

दी॒र्घा॒यु॒त्वाय॑ श॒तशा॑रदाय। प्र॒ति॒गृ॒णामि॑ म॒ह॒ते वी॒र्या॑य।
आयु॑रसि वि॒श्वायु॑रसि। स॒र्वायु॑रसि॒ सर्व॑मायु॑रसि। सर्व॑म्
आयु॑र्भूयात्। सर्व॑मायु॑र्गेषम्। भूर्भुवः॑ सुवः॑। अ॒ग्नि॒धर्म॑णान्ना॒दः।

मृत्युर्धर्मेणान्नपतिः। ब्रह्म क्षत्रं स्वाहा॥३१॥

प्रजापतिः प्रणेता। बृहस्पतिः पुराता। यमः पन्थाः। चन्द्रमाः पुनरसुः स्वाहा॥ अग्निरन्नादोऽन्नपतिः। अन्नाद्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ सोमो राजा राजपतिः। राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ वरुणः सम्राट्सम्राटपतिः। साम्राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥३२॥

मित्रः क्षत्रं क्षत्रपतिः। क्षत्रमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ इन्द्रो बलं बलपतिः। बलमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ बृहस्पतिर्ब्रह्म ब्रह्मपतिः। ब्रह्मस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ सविता राष्ट्रं राष्ट्रपतिः। राष्ट्रमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ पूषा विशां विदतिः। विशमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ सरस्वती पुष्टिः पुष्टिपती। पुष्टिमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा॥ त्वष्टा पशूनां मिथुनानां रूपकद्रूपपतिः। रूपेणस्मिन् यज्ञे यजमानाय पशून् ददातु स्वाहा॥३३॥

च स्वाहा साम्राज्यमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा विशमस्मिन् यज्ञे यजमानाय ददातु स्वाहा चत्वारि च (अग्निः सोमो वरुणो मित्र इन्द्रो बृहस्पतिः सविता पूषा सरस्वती त्वष्टा दश॥)॥

[७]

स ईं पाहि य ऋजीषी तरुत्रः। यः शिप्रवान्वृषभो यो मतीनाम्। यो गौत्रभिद्वज्भृद्यो हरिष्ठाः। स इन्द्र चित्रां

अ॒भि तृ॒न्धि॒ वा॒जान्। आ ते शु॒ष्मो वृ॒षभ॑ ए॒तु प॒श्चात्।
 ओ॒त्तरा॑द॒धरा॑गा पु॒रस्ता॑त्। आ वि॒श्वतो॑ अ॒भिस॑मे॒त्वर्वा॑ङ्।
 इन्द्र॑ द्यु॒म्नः सु॒र्वव॑द्धे॒ह्यस्मे। प्रो॒ष्वस्मै॑ पु॒रोर॒थम्। इन्द्रा॑य
 शू॒षम॑र्चत॥ ३४॥

अ॒भीके॑ चिदु॒ लोक॑कृत्। स॒ङ्गे स॒मत्सु॑ वृ॒त्रहा॑। अ॒स्माकं॑ बो॒धि
 चो॒दिता॑। नभ॑न्तामन्य॒केषा॑म्। ज्या॒का अधि॑ ध॒न्वसु॑। इन्द्र॑
 व॒यः शु॒नासी॑रम्। अ॒स्मिन् य॒ज्ञे ह॑वामहे। आ वा॒जैरु॑पं नो
 गम॑त्। इन्द्रा॑य शु॒नासी॑राय। सु॒चा जु॑हुत नो ह॒विः॥ ३५॥

जु॒षतां॑ प्रति॒ मेधि॑रः। प्र ह॒व्यानि॑ घृ॒तव॑न्त्यस्मै। ह॒र्यश्वा॑य
 भर॑ता स॒जोषाः॑। इन्द्र॑र्तुभिर्ब्र॒ह्मणा॑ वावृ॒धानः॑। शु॒नासी॑री
 ह॒विरि॑दं जु॒षस्व। वयः॑ सु॒पर्णा उ॑प॒सेदु॑रिन्द्रम्। प्रि॒यमे॑धा
 ऋ॒षयो॑ नाध॑मानाः। अपं॑ ध्वा॒न्तमूर्णु॑हि पू॒र्धि चक्षुः॑।
 मु॒मुग्ध्य॑स्मान्निधये॑ऽव ब॒द्धान्। बृ॒हदिन्द्रा॑य गायत॥ ३६॥

मरु॑तो वृ॒त्रह॑न्तमम्। येन॒ ज्योति॑रज॒नय॑न्वृ॒तावृ॑धः। दे॒वं
 दे॒वाय॑ जागृ॑वि। का॒मिहै॑काः क इ॒मे प॑त॒ङ्गाः। मा॒न्था॒लाः
 कुलि॑परि॒माप॑तन्ति। अना॑वृ॒तैना॒न्प्रध॑मन्तु दे॒वाः। सौपर्णं॑
 चक्षु॑स्त॒नुवा॑ विदेय। ए॒वा वे॑न्दस्व॒ वरु॑णं बृ॒हन्त॑म्।
 नम॑स्याधी॒रम॑मृ॒तस्य॑ गो॒पाम्। स नः॑ शर्म॑ त्रि॒वरू॑थं
 विय॑ः सत्॥ ३७॥

यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः। नाके॑ सु॒पर्ण॑मु॒प॒ यत्प॑त॒न्तम्।

हृ॒दा वे॒नन्तो॑ अ॒भ्यच॑क्षत॒ त्वा। हिर॑ण्यपक्षं॒ वरु॑णस्य दू॒तम्।
य॒मस्य॒ यो॒नौ शकु॑नं भु॒र॒ण्युम्। शं नो॑ दे॒वीर॒भिष्ट॑ये। आ॒पो
भव॑न्तु पी॒तये॑। शं यो॒र॒भि स्र॑वन्तु नः। ईशा॑ना वा॒र्या॑णाम्।
क्षय॑न्तीश्च॒र्षणी॒नाम्॥३८॥

अ॒पो या॑चामि भेष॒जम्। अ॒प्सु मे॒ सोमो॑ अब्रवीत्।
अ॒न्तर्वि॑श्वानि भेष॒जा। अ॒ग्निं च॑ वि॒श्वश॑म्भुवम्। आ॒पंश्च
वि॒श्वभै॑षजीः। यद॒प्सु ते॑ सर॒स्वति॑। गोष्व॑श्वेषु॒ यन्म॑धु।
तेन॑ मे वा॒जिनी॑वति। मुख॑मङ्घ्रि॒ सर॒स्वति॑। या॒ सर॑स्वती
वैश॑म्भु॒ल्या॥३९॥

तस्या॑ मे रा॒स्व। तस्या॑स्ते भक्षी॒य। तस्या॑स्ते भूयिष्ठ॒भाजो॑
भूया॑स्म। अ॒हं त्वद॑स्मि॒ मद॑सि॒ त्वमे॑तत्। ममा॑सि॒
योनि॑स्तव॒ योनि॑रस्मि। ममै॒व स॒न्वह॑ ह॒व्यान्य॑ग्रे। पु॒त्रः पि॒त्रे
लो॒क॒कृ॒ज्जा॑तवेदः। इ॒हैव॑ स॒न्तत्र॒ सन्त॑ त्वाऽग्रे। प्रा॒णेन॑ वा॒चा
मन॑सा बिभ॒र्मि। ति॒रो मा॒ सन्त॑मायु॒र्मा प्र॑हासीत्॥४०॥

ज्योति॑षा त्वा वैश्वान॒रेणो॑पतिष्ठे। अ॒यं ते॒ योनि॑र॒ऋत्वि॑यः।
यतो॑ जा॒तो अ॒रोच॑थाः। तं जा॒नन्न॑ग्न आ॒रोह॑। अथा॑ नो वर्ध॒या
र॒यिम्। या ते॑ अ॒ग्रे य॒ज्ञिया॑ त॒नूस्त॑येह्यारो॒हात्माऽऽत्मा॑नम्।
अच्छा॑ वसू॒नि कृ॑ण्वन्न॒स्मे न॒र्या पु॒रूणि॑। य॒ज्ञो भू॒त्वा य॒ज्ञमा
सीद॑ स्वां योनि॑म्। जा॒तवे॑दो भुव॒ आ जा॑यमानः सक्ष॑य॒
एहि॑। उ॒पाव॑रोह जा॒तवे॑दः पुन॒स्त्वम्॥४१॥

दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं व॑ह नः प्रजा॒नन्। आ॒युः प्र॒जा॑ र॒यिम॒स्मासु॑
 धेहि। अज॑स्रो दी॒दिहि॑ नो दुरो॒णे। तमिन्द्र॑ जोहवीमि
 म॒घवा॑नमुग्रम्। स॒त्रा दधा॑नमप्रतिष्कुत॒ः शवा॑सि।
 म॑हि॒ष्ठो गी॒र्भिरा च॑ य॒ज्ञियो॑ऽववर्तत्। रा॒ये नो॒ विश्वा॑ सुपथां
 कृ॒णोतु॑ व॒ज्री। त्रि॒क॑द्रुकेषु म॒हिषो॑ यवा॑शिरं तुवि॒शुष्मं॑स्तृपत्।
 सोम॑मपिब॒द्विष्णु॑ना सु॒तं यथा॑ऽव॒शत्। स ई॑ ममाद् म॒हि
 कर्म॑ कर्त॒वे म॒हामुरु॑म्॥४२॥

सैन॑ स॒श्वदे॒वं दे॒वः स॒त्यमिन्द्रु॑ स॒त्य इन्द्रः॑। वि॒दद्यती॑
 स॒रमा॑ रु॒ग्णम॒द्रेः। म॒हि पाथः॑ पू॒र्व्यः स॒द्विय॑क्कः। अग्रं
 नय॑त्सुप॒द्यक्ष॑राणाम्। अ॒च्छा रवं॑ प्रथ॒मा जा॑न॒तीगा॑त्।
 वि॒दद्र॒व्यः स॒रमा॑ दृ॒ढमूर्व॑म्। येना॒नुकं॑ मा॒नुषी॑ भोज॒ते वि॒ट्।
 आ ये विश्वाः॑ स्वप॒त्यानि॑ च॒क्रुः। कृ॒ण्वाना॑सो अमृत॒त्वाय॑
 गा॒तुम्। त्वं नृभि॑र्नृपते दे॒वहू॑तौ॥४३॥

भू॒रीणि॑ वृ॒त्वा ह॑र्य॒श्व ह॑सि। त्वन्नि॒दस्यु॑श्चुमु॒रिम्। धुनि॑
 चास्वा॑पयो द॒भीत॑ये सु॒हन्तु॑। ए॒वा पा॑हि प्र॒त्नथा॑ म॒न्दतु॑
 त्वा। श्रु॒धि ब्र॒ह्म वा॑वृधस्वो॒त गी॒र्भिः। आ॒विः सुर्य॑ कृ॒णुहि॑
 पी॒पिही॑षः। ज॒हि शत्रू॑ र॒भि गा॑ इन्द्र तृ॒न्धि। अ॒ग्ने
 बाध॑स्व॒ वि मृ॒धो नु॑दस्व। अपा॒मीवा॑ अप॒ रक्षा॑सि से॒धा।
 अ॒स्मात्स॑मु॒द्राद्धू॑तो दि॒वो नः॑॥४४॥

अ॒पां भू॒मान॒मुप॑ नः सृजे॒ह। यज्ञ॑ प्र॒ति॑तिष्ठ सु॒म॒तौ सु॒शेवा॑ आ

त्वा॑। वसू॑नि पुरु॒धा वि॑शन्तु। दी॒र्घमा॑युर्यज॑मानाय कृ॒ण्वन्।
 अधा॒मृते॑न ज॒रितार॑मङ्घ्रि॑। इन्द्रः॑ शु॒नाव॒द्वित॑नोति॒ सीर॑म्।
 सं॒वत्स॑रस्य॑ प्र॒तिमा॑णमे॒तत्। अ॒र्कस्य॑ ज्योति॒स्तदि॑दास॒
 ज्येष्ठ॑म्। सं॒वत्स॑रꣳ शु॒नव॒त्सीर॑मे॒तत्। इन्द्र॑स्य॒ राधः॑
 प्रय॑तं पुरु॒ त्मना॑। तदर्क॑रूपं वि॒मिमा॑नमेति। द्वाद॑शारे॒
 प्र॒ति॑तिष्ठ॒तीदृ॑षा॑। अ॒श्वाय॑न्तो॒ ग॒व्यन्तो॑ वा॒जय॑न्तः। ह॒वाम॑हे
 त्वोप॑गन्त॒वा उ॑। आ॒भूष॑न्तस्त्वा सु॒म॒तौ न॒वा॒याम्। व॒यमि॑न्द्र
 त्वा शु॒नꣳ हु॑वेम॥४५॥

अ॒र्च॒त॒ ह॒विर्गा॑यत यꣳस॒च्चर॑षणी॒नां वैश॑म्भ॒ल्या हा॑सी॒त्त्वमु॑रुं दे॒वहू॑तो न॒स्मना॑ ष॒ट्॥—[८]

प्रा॒ण उ॒देहि॑ पु॒नरा॑ नो॒ भर॑ य॒ज्ञो रा॒यो वा॒त्रह॑त्याय॒ वसू॑नाꣳ स ई॑ पा॒ह्यष्टौ॥८॥

प्रा॒णो र॑क्ष॒त्यगृ॑भीता धा॒राव॑रा म॒रुतो॑ दी॒र्घायु॑त्वाय॒ ज्योति॑षा त्वा पञ्च॑च॒त्वारिꣳश॑त्॥४५॥

प्रा॒णः शु॒नꣳ हु॑वेम॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके

पञ्चमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ षष्ठमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके षष्ठः प्रपाठकः ॥

स्वा॒र्द्धीं त्वा॑ स्वा॒दुना॑। ती॒व्रां ती॒व्रेण॑। अ॒मृता॑म॒मृते॑न। मधु॑मतीं
मधु॑मता। सृ॒जामि॒ स॒ सोमे॑न। सोमो॑ऽस्य॒श्विभ्या॑ पच्यस्व।
सर॑स्वत्यै पच्यस्व। इन्द्रा॑य सु॒त्राम्णे॑ पच्यस्व। परी॒तो षि॑श्वता
सु॒तम्। सोमो॑ य उ॒त्तम॑ ह॒विः॥१॥

द॒ध॒न्वा यो न॑र्यो अ॒प्स्वन्तरा॑। सु॒षाव॒ सोम॑मद्रि॒भिः। पु॒नातु॑
ते परि॒सुत॑म्। सोम॑ऽसूर्य॑स्य दुहि॒ता। वारे॑ण॒ शश्व॑ता॒ तना॑।
वा॒युः पू॒तः प॒वित्रे॑ण। प्राङ्॒ख्सोमो॑ अति॑द्रुतः। इन्द्र॑स्य॒ युज्यः॑
सखा॑। वा॒युः पू॒तः प॒वित्रे॑ण। प्र॒त्यङ्ख्सोमो॑ अति॑द्रुतः॥२॥

इन्द्र॑स्य॒ युज्यः॑ सखा॑। ब्रह्म॑ क्ष॒त्रं प॑वते तेजं इन्द्रि॒यम्। सुर॑या॒
सोमः॑ सु॒त आसु॑तो॒ मदा॑य। शु॒क्रेण॑ देव॒ देवताः॑ पिपृ॒ग्धि।
रसे॑नान्नं यज॑मानाय धेहि। कु॒विद॑ङ्ग॒ यव॑मन्तो॒ यव॑श्चित्। यथा॒
दान्त्य॑नुपूर्वं वि॒यूय॑। इहे॑हैषां कृणु॒त भो॑ज॒नानि॑। ये ब॒र्हिषो॑
नमो॑वृत्तिं न ज॒ग्मुः। उ॒प॒या॒मगृ॑हीतोऽस्य॒श्विभ्या॑ त्वा॒ जुष्टं॑
गृह्णामि॥३॥

सर॑स्वत्या॒ इन्द्रा॑य सु॒त्राम्णे॑। ए॒ष ते॒ योनि॒स्तेज॑से त्वा। वी॒र्या॑य
त्वा॒ बला॑य त्वा। तेजो॑ऽसि॒ तेजो॑ मयि॑ धेहि। वी॒र्य॑मसि॒ वी॒र्यं॑
मयि॑ धेहि। बल॑मसि॒ बलं॑ मयि॑ धेहि। नाना॒ हि वा॑ दे॒वहि॑तुऽ
सदः॑ कृतम्। मा स॑सृ॒क्षाथां॑ पर॒मे व्यो॑मन्। सुरा॒ त्वम॑सि॑

शुष्मिणी॒ सोमं॑ ए॒षः। मा मां हि॑सीः स्वां॑ योनिमावि॒शन्॥ ४॥
 उ॒प॒या॒म॒गृही॑तोऽस्याश्चि॒नं तेजः॑। सा॒र॒स्व॒तं वी॒र्य॑म्। ऐ॒न्द्रं
 ब॒ल॑म्। ए॒ष ते॑ योनि॒र्मोदा॑य त्वा। आ॒न॒न्दा॑य॒ त्वा मह॑से
 त्वा। ओजो॑ऽस्यो॒जो म॑यि॒ धेहि॑। म॒न्युर॑सि म॒न्युं म॑यि॒ धेहि॑।
 महो॑ऽसि॒ महो॑ म॑यि॒ धेहि॑। स॒हो॑ऽसि॒ सहो॑ म॑यि॒ धेहि॑। या
 व्याघ्रं॑ वि॒षूचि॑का। उ॒भौ वृ॒कं च॑ र॒क्षति॑। श्ये॒नं प॑त॒त्रिण॑
 सि॒हम्। से॒मं पा॒त्वह॑सः। स॒म्पृचः॑ स्थ॒ सं मा॑ भ॒द्रेण॑
 पृ॒ङ्ग। वि॒पृचः॑ स्थ॒ वि मा॑ पा॒प्मनो॑ पृ॒ङ्ग॥ ५॥

हुविः प्रत्यङ्खलोमो अतिद्रुतो गृह्णाम्याविशन्विषूचिका पञ्च च॥ ————— [१]

सोमो॑ रा॒जाऽमृ॑तं सु॒तः। ऋ॒जी॒षेणा॑ज॒हान्मृ॑त्युम्। ऋ॒तेन॑
 स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। वि॒पानं॑ शु॒क्रम॑न्ध॒सः। इन्द्र॑स्येन्द्रि॒यम्।
 इ॒दं प॑योऽमृ॒तं म॑धु। सोमं॑म॒द्ध्यो व्य॑पिबत्। छ॒न्दसा॑ ह॒सः
 शु॒चिष॑त्। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। अ॒द्ध्यः क्षी॑रं व्य॑पिबत्॥ ६॥

कु॒ङ्कु॒ङ्गिर॒सो धि॒या। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। अ॒न्ना॒त्परि॒स्रुतो॑
 र॒सम्। ब्र॒ह्म॑णा व्य॑पिबत् क्ष॒त्रम्। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्।
 रे॒तो मू॒त्रं वि॑ज॒हाति॑। योनिं॑ प्रवि॒शदिन्द्रि॑यम्। गर्भो॑
 ज॒रायु॑णाऽऽवृ॑तः। उ॒ल्बं ज॑हाति॒ जन्म॑ना। ऋ॒तेन॑
 स॒त्यमिन्द्रि॑यम्॥ ७॥

वेदेन॑ रू॒पे व्य॑करोत्। सु॒ता॒सु॒ती प्र॑जाप॒तिः। ऋ॒तेन॑
 स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। सोमे॑न॒ सोमो॑ व्य॑पिबत्। सु॒ता॒सु॒तौ
 प्र॑जाप॒तिः। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। दृ॒ष्ट्वा रू॒पे व्या॑करोत्।

स॒त्या॒नृ॒ते प्र॒जाप॑तिः। अश्र॑द्धाम॒नृ॒तेऽद॑धात्। श्र॒द्धा॑ꣳ स॒त्ये
प्र॒जाप॑तिः। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। दृ॒ष्ट्वा परि॑स्रुतो॒ रस॑म्।
शु॒क्रेण॑ शु॒क्रं व्य॑पिबत्। प॒यः सोमं॑ प्र॒जाप॑तिः। ऋ॒तेन॑
स॒त्यमिन्द्रि॑यम्। वि॒पान॑ꣳ शु॒क्रम॑न्ध॒सः। इन्द्र॑स्येन्द्रि॒यम्। इ॒दं
प॒योऽमृ॑तं॒ मधु॑॥८॥

अ॒न्यः क्षी॑रं व्य॑पिब॒ज्जन्म॑न॒तेन॑ स॒त्यमिन्द्रि॑यꣳ श्र॒द्धा॑ꣳ स॒त्ये प्र॒जाप॑तिर॒ष्टौ च॑॥———[२]

सुरा॑वन्तं ब॒र्हिष॑दꣳ सु॒वीर॑म्। य॒ज्ञꣳ हि॑न्वन्ति म॒हिषा॑
नमो॑भिः। द॒धानाः॒ सोमं॑ दि॒वि दे॒वता॑सु। म॒देमेन्द्रं॑
यज॑मानाः स्व॒र्काः। यस्ते॒ रसः॑ सम्भृ॑त॒ ओष॑धीषु। सोम॑स्य
शुष्मः॑ सुर॑या सु॒तस्य॑। तेन॑ जि॒न्व यज॑मानं॒ मदे॑न।
सर॑स्वतीम॒श्विना॒विन्द्रं॑म॒ग्निम्। यम॒श्विना॒ नमु॑चेरासुरादधि।
सर॑स्व॒त्यस॑नोदिन्द्रि॒याय॑॥९॥

इ॒मन्तꣳ शु॒क्रं मधु॑मन्त॒मिन्दु॑म्। सोम॑ꣳ राजा॑नमि॒ह
भ॑क्षयामि। यदत्र॑ रि॒प्तꣳ र॒सिनः॑ सु॒तस्य॑। यदिन्द्रो॒
अपि॑ब॒च्छर्चा॑भिः। अ॒हन्त॑दस्य॒ मन॑सा शि॒वेन॑। सोम॑ꣳ
राजा॑नमि॒ह भ॑क्षयामि। पि॒तृभ्यः॑ स्व॒धावि॑भ्यः स्व॒धा नमः॑।
पि॒ताम॑हेभ्यः स्व॒धावि॑भ्यः स्व॒धा नमः॑। प्र॒पिता॑महेभ्यः
स्व॒धावि॑भ्यः स्व॒धा नमः॑। अक्ष॑न्पि॒तरः॑॥१०॥

अमी॑मदन्त पि॒तरः॑। अती॑तृपन्त पि॒तरः॑। अमी॑मृजन्त पि॒तरः॑।
पि॒तरः॑ शु॒न्यध्व॑म्। पुन॑न्तु मा पि॒तरः॑ सो॒म्यासः॑। पुन॑न्तु मा
पि॒ताम॑हाः। पुन॑न्तु प्र॒पिता॑महाः। प॒वित्रे॑ण श॒तायु॑षा। पुन॑न्तु

मा पितामहाः। पुनन्तु प्रपितामहाः॥११॥

पुवित्रेण शतायुषा। विश्वमायुर्व्यश्जवै। अग्र आयूँषि
पवसेऽग्रे पवस्व। पवमानः सुवर्जनः पुनन्तु मा देवजनाः।
जातवेदः पुवित्रवृद्धते पुवित्रमर्चिषि। उभाभ्यान्देव
सवितर्वैश्वदेवी पुनती। ये समानाः समनसः। पितरौ
यमराज्ये। तेषां लोकः स्वधा नमः। यज्ञो देवेषु
कल्पताम्॥१२॥

ये संजाताः समनसः। जीवा जीवेषु मामकाः। तेषां
श्रीर्मयि कल्पताम्। अस्मिँल्लोके शतं समाः। द्वे स्रुती
अशृणवं पितृणाम्। अहं देवानामुत मर्त्यानाम्। याभ्यामिदं
विश्वमेजत्समेति। यदन्तरा पितरं मातरं च। इदं
हविः प्रजननं मे अस्तु। दशवीरं सर्वगणं स्वस्तये।
आत्मसनिं प्रजासनिं। पशुसन्यभयसनिं लोकसनिं। अग्निः
प्रजां बहुलां मे करोतु। अन्नं पयो रेतो अस्मासु धत्त।
रायस्पोषमिषमूर्जमस्मासु दीधरत्स्वाहा॥१३॥

इन्द्रियाय पितरः शतायुषा पुनन्तु मा पितामहाः पुनन्तु प्रपितामहाः कल्पतां स्वस्तये पञ्च

च॥ [३]

सीसेन तन्नं मनसा मनीषिणः। ऊर्णासूत्रेण कवयो वयन्ति।
अश्विना यज्ञं सविता सरस्वती। इन्द्रस्य रूपं वरुणो
भिषज्यन्। तदस्य रूपममृतं शचीभिः। तिस्रोऽदधुर्देवताः

स॒र॒रा॒णाः। लो॒मा॒नि श॒र्ष॒पैर्बहु॑धा न तो॒क्म॑भिः। त्व॒ग॑स्य
मा॒९स॑म॒भव॑न्न ला॒जाः। तद॒श्वि॑ना॒ भि॒ष॒जा रु॒द्रव॑र्तनी।
स॒र॒स्व॒ती व॑यति॒ पेशो॑ अ॒न्त॒रः॥१४॥

अ॒स्थि॑ म॒ज्जानं॑ मा॒स॒रैः। का॒रो॒त॒रेण॑ दध॑तो ग॒वा॑न्त्व॒चि।
स॒र॒स्व॒ती म॑न॒सा पे॒श॒लं व॑सु। ना॒स॒त्या॒भ्यां व॑यति॒ दर्श॑तं
व॒पुः। र॑सं॒ परि॑स्रुता॒ न रो॑हि॒तम्। न॒ग्न॒हु॒र्धीर॑स्त॒स॒र॒त्र
वे॑म। प॒य॑सा शु॒क्र॒म॒मृ॒तं ज॒नि॒त्रम्। सु॒र॒या मू॒त्रा॑ञ्जन॒यन्ति॑
रे॒तः। अ॒पा॒म॒तिं दु॑र्म॒तिं बा॑ध॒मानाः। ऊ॒व॑ध्यं वा॒त९
स॒बु॒व॒न्तदा॑रात्॥१५॥

इ॒न्द्रः सु॒त्रामा॑ हृद॒येन॑ स॒त्यम्। पु॒रो॒डा॒शेन॑ स॒वि॒ता ज॑जान।
य॒कृ॒त्क्लो॒मानं॑ वरु॒णो भि॑ष॒ज्यन्। म॒त॒स्त्रे वा॒य॒व्यैर्न॑ मि॒नाति॑
पि॒त्तम्। आ॒त्रा॒णि स्था॒ली म॑धु पि॒न्व॑माना। गु॒दा पा॒त्रा॑णि
सु॒दु॒घा न॑ धे॒नुः। श्ये॒नस्य॑ प॒त्रं न॑ प्ली॒हा श॒र्चा॑भिः। आ॒स॒न्दी
ना॒भि॒रु॒दरं॑ न मा॒ता। कु॒म्भो व॑नि॒ष्ठुर्ज॑नि॒ता श॒र्चा॑भिः।
य॒स्मि॒न्न॒ग्रे यो॒न्यां ग॑र्भो अ॒न्तः॥१६॥

प्ला॒शी॒र्व्य॒क्तः श॒त॒धा॒र उ॒त्सः। दु॒हे न॑ कु॒म्भी९ स्व॒धां पि॒तृ॒भ्यः।
मु॒ख॒९ स॒द॒स्य॑ शि॒र इ॒त्स॒दे॒न। जि॒ह्वा प॒वि॒त्र॒म॒श्वि॒ना स९
स॒र॒स्व॒ती। च॒प्प॒न्न पा॒युर्भि॑ष॒ग॑स्य॒ वालः॑। व॒स्ति॒र्न शे॒पो ह॑र॒सा
त॒र॒स्वी। अ॒श्वि॒भ्यां च॑क्षु॒र॒मृ॒तं ग्र॑हा॒भ्याम्। छा॒गेन॑ ते॒जो ह॑विषा
श्रु॒तेन॑। प॒क्ष्मा॑णि गो॒धू॒मैः क्लै॑रु॒तानि॑। पे॒शो न॑ शु॒क्ल॒म॒सि॒तं

वसाते॥१७॥

अविर्न मे॒षो न॒सि वी॒र्याय॑। प्रा॒णस्य॑ प॒न्था अ॒मृतो॑ ग्रहा॒भ्याम्।
सर॑स्व॒त्युप॒वाकै॑र्व्या॒नम्। न॒स्यानि॑ ब॒र्हिर्ब॒दरै॑र्ज॒जान॑। इन्द्र॑स्य
रूप॑मृष॒भो ब॒लाय॑। कर्णा॑भ्या॒ः श्रोत्र॑म॒मृत॒ङ्गहा॑भ्याम्। यवा॒
न ब॒र्हिर्भ्रु॑वि के॒सरा॑णि। क॒र्कन्धु॑ ज॒ज्ञे म॒धु सा॒रघं॑
मुखा॑त्। आ॒त्मन्नु॒पस्थे॑ न वृ॒कस्य॑ लो॒म। मुखे॑ श्मश्रू॒णि न
व्या॑घ्रलो॒मम्॥१८॥

केशा॒ न शी॒रुषन्॑ यश॑से श्रि॒यै शि॒खा। सि॒ंहस्य॑
लो॒म त्विषि॑रिन्द्रि॒याणि॑। अ॒ङ्गान्या॒त्मन्भि॒षजा॒ तद॒श्विना॑।
आ॒त्मान॑मङ्गैः॒ सम॑धा॒त्सर॑स्वती। इन्द्र॑स्य रू॒पः
श॒तमा॑न॒मायुः॑। च॒न्द्रेण॑ ज्योति॑र॒मृत॒न्दधा॑ना। सर॑स्वती
यो॒न्याङ्ग॑र्भ॒मन्तः॑। अ॒श्विभ्यां॑ प॒त्नी सु॒कृतं॑ बिभ॒र्ति। अ॒पाः
रसे॑न॒ वरु॑णो न सा॒म्रा। इन्द्र॑ः श्रि॒यै ज॒नय॑न्न॒प्सु रा॒जा।
तेजः॑ प॒शूना॑ः ह॒विरीन्द्रि॒याव॑त्। प॒रिस्रु॑ता॒ पय॑सा सा॒रघं॑
म॒धु। अ॒श्विभ्या॑न्दु॒ग्धं भि॒षजा॒ सर॑स्वत्या सु॒तासु॒ताभ्या॑म्।
अ॒मृतः॑ सो॒म इन्द्रुः॑॥१९॥

अन्तर आरादन्तर्वसाते व्याघ्रलोमः राजा चत्वारि च॥ [४]

मि॒त्रोऽसि॑ वरु॒णोऽसि॑। सम॒हं वि॒श्वैर्दे॒वैः। क्ष॒त्रस्य॑ नाभि॑रसि।
क्ष॒त्रस्य॑ योनि॑रसि। स्यो॒नामा सी॑द। सु॒षदा॑मा सी॑द। मा
त्वा॑ हि॒ंसीत्। मा मा॑ हि॒ंसीत्। निष॑साद धृ॒तव्र॑तो वरु॒णः।
प॒स्त्या॑स्वा॥२०॥

साम्राज्याय सुक्रतुः। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे।
 अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। अश्विनोर्भैषज्येन।
 तेजसे ब्रह्मवर्चसायाभिषिञ्चामि। देवस्य त्वा सवितुः
 प्रसवे। अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। सरस्वत्यै
 भैषज्येन॥ २१॥

वीर्यायान्नाद्यायाभिषिञ्चामि। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे।
 अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्याम्। इन्द्रस्येन्द्रियेण।
 श्रियै यशसे बलायाभिषिञ्चामि। कोऽसि कतमोऽसि। कस्मै
 त्वा कायं त्वा। सुश्लोकां (४) सुमङ्गलां (४) सत्यराजा
 (३) न। शिरो मे श्रीः॥ २२॥

यशो मुखम्। त्विषिः केशाश्च श्मश्रूणि। राजा मे
 प्राणोऽमृतम्। सम्राट्क्षुः। विराट्त्रयम्। जिह्वा मे भद्रम्।
 वाङ्महः। मनो मन्युः। स्वराङ्गामः। मोदाः प्रमोदा
 अङ्गुलीरङ्गानि॥ २३॥

चित्तं मे सहः। बाहू मे बलमिन्द्रियम्। हस्तौ मे कर्म
 वीर्यम्। आत्मा क्षत्रमुरो मम। पृष्ठीर्मे राष्ट्रमुदरम्सौ।
 ग्रीवाश्च श्रोण्यौ। ऊरू अरुन्नी जानुनी। विशो मेऽङ्गानि
 सर्वतः। नाभिर्मे चित्तं विज्ञानम्। पायुर्मेऽपचितिर्भसत्॥ २४॥

आनन्दनन्दावाण्डौ मे। भगः सौभाग्यं पसः। जङ्घाभ्यां
 पद्भ्यां धर्मोऽस्मि। विशि राजा प्रतिष्ठितः। प्रति क्षत्रे

प्रति॑ति॒ष्ठामि रा॒ष्ट्रे। प्रत्य॑श्वेषु॒ प्रति॑ति॒ष्ठामि गो॒षु। प्रत्य॑ङ्गेषु॒ प्रति॑ति॒ष्ठाम्यात्म॑न्। प्रति॑ प्रा॒णेषु॒ प्रति॑ति॒ष्ठामि पु॒ष्टे। प्रति॑ द्यावा॑पृथि॒व्योः। प्रति॑ति॒ष्ठामि य॒ज्ञे॥२५॥

त्रया॑ दे॒वा एका॑दश। त्रय॑स्त्रि॒ंशाः सुरा॑ध॒सः। बृह॑स्पति॒पुरो॒हिताः। दे॒वस्य॑ सवि॒तुः स॒वे। दे॒वा दे॒वैर॑वन्तु मा। प्र॒थ॒मा द्वि॒तीयैः॑। द्वि॒तीया॑स्तृ॒तीयैः॑। तृ॒तीयाः स॒त्येन॑। स॒त्यं य॒ज्ञेन॑। य॒ज्ञो यजु॑र्भिः॥२६॥

यजू॑ंषि॒ साम॑भिः। सामा॑न्यृ॒ग्भिः। ऋचो॑ या॒ज्याभिः॑। या॒ज्या वष॑ट्कारैः। वष॑ट्कारा आहु॑तिभिः। आहु॑तयो मे॒ कामा॑न्त्सम॑र्धयन्तु। भूः स्वाहा॑। लोमा॑नि प्रय॑तिर्मम। त्वङ्ग॑ आन॑तिराग॑तिः। मा॒ं॒सं म॒ उप॑नतिः। वस्व॑स्थि। म॒ज्जा म॒ आन॑तिः॥२७॥

पुस्त्या॑स्वा सर॑स्वत्यै भेष॑ज्येन श्रीरङ्गा॑नि भु॑सद्यज्ञे य॒ज्ञो यजु॑र्भिरुप॑नतिर्द्वे च॥———[५]

यद्दे॒वा दे॒वहे॑डनम्। दे॒वा॑सश्च॒कृमा व॒यम्। अ॒ग्नि॒र्मा तस्मा॑देन॑सः। वि॒श्वान्मु॑श्च॒त्व॒हंसः॑। यदि॑ दि॒वा यदि॑ नक्त॑म्। एना॑ं॒सि च॒कृमा व॒यम्। वा॒युर्मा तस्मा॑देन॑सः। वि॒श्वान्मु॑श्च॒त्व॒हंसः॑। यदि॑ जाग्र॒द्यदि॑ स्वप्ने॑। एना॑ं॒सि च॒कृमा व॒यम्॥२८॥

सूर्यो॑ मा॒ तस्मा॑देन॑सः। वि॒श्वान्मु॑श्च॒त्व॒हंसः॑। यद्वा॒मे यद॑रण्ये। यत्स॒भायां यदि॑न्द्रि॒ये। यच्छू॒द्रे यद॑र्ये॑। एन॑श्च॒कृमा व॒यम्।

यदेकस्याधि धर्मणि। तस्यावयजनमसि। यदापो अघ्निया
वरुणेति शपामहे। ततो वरुण नो मुञ्च॥२९॥

अवभृथ निचङ्कुण निचेरुरसि निचङ्कुण। अव देवैर्देवकृतमेनोऽयाट्।
अव मर्त्यैर्मर्त्यकृतम्। उरोरा नो देव रिषस्पाहि। सुमित्रा न
आप ओषधयः सन्तु। दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुः। योऽस्मान्द्वेष्टि।
यं च वयं द्विष्मः। द्रुपदादिवेन्मुमुचानः। स्विन्नः स्नात्वी
मलादिव॥३०॥

पृतं पवित्रेणेवाज्यम्। आपः शुन्धन्तु मैनसः। उद्वयन्तमसस्परि।
पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरम्। देवन्देवत्रा सूर्यम्। अगन्म
ज्योतिरुत्तमम्। प्रतियुतो वरुणस्य पाशः। प्रत्यस्तो
वरुणस्य पाशः। एधोऽस्येधिषीमहि। समिदसि॥३१॥

तेजोऽसि तेजो मयि धेहि। अपो अन्वचारिषम्। रसेन
समसृक्षमहि। पयस्वा२ अग्र आगमम्। तं मा स२सृज
वर्चसा। प्रजया च धनेन च। समाववर्ति पृथिवी। समुषाः।
समु सूर्यः। समु विश्वमिदं जगत्। वैश्वानरज्योतिर्भूयासम्।
विभुङ्कामं व्यश्नवै। भूः स्वाहा॥३२॥

स्वप्न एना२सि चकृमा वयं मुञ्च मलादिव समिदसि जगत्रीणि च॥—————[६]

होता यक्षत्समिधेन्द्रमिडस्पदे। नाभां पृथिव्या अधि। दिवो
वर्ष्मन्त्समिध्यते। ओजिष्ठश्चर्षणी सहान्। वेत्वाज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षत्तनूनपातम्। ऊतिभिर्जेतारमपराजितम्।

इन्द्रं देव॑ सु॒र्विद॑म्। प॒थिभि॑र्मधु॒मत्त॑मैः। नरा॒श॑सै॒न
तेज॑सा॥ ३३॥

वे॒त्वाज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्य॑जं। हो॒ता य॑क्ष॒दिडा॑भिरिन्द्र॒मीडि॑तम्।
आ॒जुह्वा॑न॒मम॑र्त्यम्। दे॒वो दे॒वैः स॒र्वीर्य॑ः। वज्र॑हस्तः पुर॒न्दरः॑।
वे॒त्वाज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्य॑जं। हो॒ताय॑क्ष॒द्वर्हि॑षीन्द्र॒न्निष॑द्वरम्।
वृष॑भ॒न्नर्या॑पसम्। वसु॑भीरु॒द्वैरा॑दित्यैः। स॒युग्भि॑र्ब॒र्हि॒रा-
स॑दत्॥ ३४॥

वे॒त्वाज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्य॑जं। हो॒ता य॑क्ष॒दोजो॑ न वी॒र्य॑म्। स॒हो
द्वा॒र इन्द्र॑मवर्धयन्। सु॒प्रा॒य॒णा वि॑श्र॒यन्ता॑मृता॒वृधः॑। द्वा॒र
इन्द्रा॑य मी॒ढुषे॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्य॑जं। हो॒ता य॑क्ष॒दुषे॑
इन्द्र॑स्य धे॒नू। सु॒दुधे॑ मा॒तरौ॑ म॒ही। स॒वा॒तरौ॑ न तेज॑सी।
व॒त्समिन्द्र॑मवर्धताम्॥ ३५॥

वी॒तामाज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्य॑जं। हो॒ता य॑क्ष॒द्वैव्या॑ हो॒ता॒रा। भि॑षजा॒
सखा॑या। ह॒विषेन्द्र॑ भिषज्यतः। क॒वी दे॒वो प्र॑चे॒तसौ॑। इन्द्रा॑य
धत्त॑ इन्द्रि॒यम्। वी॒तामाज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्य॑जं। हो॒ता य॑क्ष॒त्ति॒स्रो
दे॒वीः। त्र॑य॒स्त्रिधा॑त॒वोप॑सः। इडा॒ सर॑स्वती॒ भार॑ती॥ ३६॥

म॒हीन्द्र॑पत्नी॒र्हवि॑ष्म॒तीः। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्य॑जं। हो॒ता
य॑क्ष॒त्त्वष्टा॑र॒मिन्द्र॑ दे॒वम्। भि॑षज॑ सु॒यज॑ङ्घ्र॒तश्चि॑यम्।
पु॒रुरूप॑सु॒रेत॑सं म॒घोनि॑म्। इन्द्रा॑य त्वष्टा॒ दध॑दिन्द्रि॒याणि॑।
वे॒त्वाज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्य॑जं। हो॒ता य॑क्ष॒द्वन॑स्पतिम्। श॒मि॒तार॑

शतक्रतुम्। धियो जोष्टारमिन्द्रियम्॥३७॥

मध्वां समञ्जन्पृथिभिः सुगेभिः। स्वदाति हव्यं मधुना घृतेन।
वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदिन्द्रः स्वाहाऽऽज्यस्य।
स्वाहा मेदसः। स्वाहा स्तोकानाम्। स्वाहा स्वाहाकृतीनाम्।
स्वाहा हव्यसूक्तीनाम्। स्वाहा देवाः अज्यपान्। स्वाहेन्द्रः
होत्राञ्जुषाणाः। इन्द्र आज्यस्य वियन्तु। होतर्यजं॥३८॥

तेजसाऽऽसददवर्धतां भारतीन्द्रियं जुषाणा द्वे च (समिधेन्द्रन्तनूनपातमिडाभिर्बर्हिष्योजं उपे दैव्यां
तिस्रस्त्वष्टारं वनस्पतिमिन्द्रम्॥ समिधेन्द्रं चतुर्वेत्वेको वियन्तु द्विर्वीतामेको वियन्तु द्विर्वेत्वेको
वियन्तु होतर्यजं॥)॥ [७]

समिद्ध इन्द्र उषसामनीके। पुरोरुचा पूर्वकृद्वावृधानः।
त्रिभिर्देवैस्त्रिंशता वज्रबाहुः। जुघान वृत्रं वि दुरो ववार।
नराशंसः प्रतिशूरो मिमानः। तनूनपात्प्रति यज्ञस्य
धाम्। गोभिर्वपावान्मधुना समञ्जन्। हिरण्यैश्चन्द्री यजति
प्रचेताः। ईडितो देवैर्हरिवाः अभिष्टिः। आजुह्वानो हविषा
शर्धमानः॥३९॥

पुरन्दरो मधवान् वज्रबाहुः। आयातु यज्ञमुपनो जुषाणः।
जुषाणो बर्हिर्हरिवान् इन्द्रः। प्राचीनः सीदत्प्रदिशां
पृथिव्याः। उरुव्यचाः प्रथमानः स्योनम्। आदित्यैरक्तं
वसुभिः सजोषाः। इन्द्रन्दुरः कवष्यो धावमानाः। वृषाणं
यन्तु जनयः सुपत्नीः। द्वारो देवीरभितो विश्रयन्ताम्। सुवीरां
वीरं प्रथमाना महोभिः॥४०॥

उ॒पासा॒नक्तां बृ॒हती बृ॒हन्तम्। प॒यस्वती सु॒दुघे शूर॒मिन्द्रम्।
 पे॒शस्वती तन्तु॑ना सं॒व्यय॑न्ती। दे॒वानां दे॒वं य॑जतः सु॒रुक्मे।
 दै॒व्या मि॒मा॒ना मन॑सा पु॒रुत्रा। हो॒ता॒रा॒विन्द्रं प्रथ॑मा सु॒वाचा॑।
 मूर्ध॑न् य॒ज्ञस्य॒ मधु॑ना दधा॒ना। प्रा॒चीनं ज्योति॑र्ह॒विषा वृ॑धातः।
 ति॒स्रो दे॒वीर् ह॒विषा॒ वर्ध॑मानाः। इन्द्रं॑ जुषा॒णा वृष॑णं न
 प॒त्नीः॥४१॥

अच्छि॑न्नन्तन्तुं प॒यसा॒ सर॑स्वती। इडा दे॒वी भा॒रती
 वि॒श्वतू॑र्तिः। त्वष्टा दध॑दिन्द्राय शु॒ष्मम्। अपा॒कोचि॑ष्टुर्यश॒सं
 पु॒रूणि॑। वृषा य॒जन्वृष॑णं भूरि॑रेताः। मूर्ध॑न् य॒ज्ञस्य॒ सम॑नक्तु
 दे॒वान्। वन॒स्पति॑रव॒सृष्टो न पा॑शैः। त्म॒न्या॑ सम॒ञ्जच्छ॑मि॒ता
 न दे॒वः। इन्द्र॑स्य ह॒व्यैर्ज॑ठरं पृ॒णानः॑। स्वदा॑ति ह॒व्यं
 मधु॑ना घृ॒तेन॑। स्तो॒काना॒मिन्द्रं॑ प्रति शूर॒ इन्द्रः॑। वृषा॒यमा॑णो
 वृष॑भस्तु॒राषा॑ट्। घृ॒तपु॑षा मधु॑ना ह॒व्यमु॑न्दन्। मूर्ध॑न् य॒ज्ञस्य॒
 जुष॑ताꣳ स्वाहा॑॥४२॥

शर्ध॑मानो महो॑भिः पत्नी॑र्घृतेन च॒त्वारि॑ च॥ [८]

आच॑र्षणि॒प्रा वि॒वेष॒ यन्मा॑। तꣳ स॒ध्रीचीः॑। स॒त्यमि॑त्तन्न
 त्वावाꣳ अ॒न्यो अ॒स्ति। इन्द्रं॑ दे॒वो न म॑र्त्यो ज्य॒यायान्॑।
 अ॒हन्न॑हिं परि॒शया॑न॒मर्णः॑। अवा॑सृजोऽपो अच्छा॑ समु॒द्रम्।
 प्र॒ससा॑हिषे पु॒रुहू॑त॒ शत्रू॑न्। ज्येष्ठ॑स्ते शु॒ष्म इ॒ह रा॒तिरे॑स्तु।
 इन्द्रा॑ भ॒र दक्षि॑णेना॒ वसू॑नि। पतिः॑ सिन्धू॒नाम॑सि रे॒वती॑नाम्।

स शेवृधमधि धाद्युम्रमस्मे। महि क्षत्रं जनापाडिन्द्र तव्यम्।
रक्षा च नो मघोनः पाहि सूरिन्। राये च नः स्वपत्या इषे
धाः॥४३॥

रेवतीनाञ्चत्वारि च॥ _____ [९]

देवं बरुहिरिन्द्रं सुदेवं देवैः। वीरवंत्स्तीर्णं वेद्यामवर्धयत्।
वस्तोर्वृतं प्राक्तोर्भृतम्। राया बरुहिष्मतोऽत्यंगात्।
वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं। देवीद्वार इन्द्रं सङ्घाते।
विद्वीर्यामन्नवर्धयन्। आ वत्सेन तरुणेन कुमारेण चमीविता
अपार्वाणम्। रेणुककाटन्नुदन्ताम्। वसुवने वसुधेयस्य
वियन्तु यजं॥४४॥

देवी उषासानक्ता। इन्द्रं यज्ञे प्रयत्यहेताम्। दैवीर्विशः
प्रायासिष्टाम्। सुप्रीते सुधिते अभूताम्। वसुवने वसुधेयस्य
वीतां यजं। देवी जोष्टी वसुधिती। देवमिन्द्रमवर्धताम्।
अयाव्यन्याघा द्वेषांसि। आन्यावाक्षीद्वसु वार्याणि।
यजमानाय शिक्षिते॥४५॥

वसुवने वसुधेयस्य वीतां यजं। देवी ऊर्जाहुती दुधे
सुदुधे। पयसेन्द्रमवर्धताम्। इषमूर्जमन्याऽवाक्षीत्। सग्धिं
सपीतिमन्या। नवेन पूर्वन्दयमाने। पुराणेन नवम्।
अधातामूर्जमूर्जाहुती वसु वार्याणि। यजमानाय शिक्षिते।
वसुवने वसुधेयस्य वीतां यजं॥४६॥

दे॒वा दै॒व्या॒ होता॑रा। दे॒वमिन्द्र॑मवर्धताम्। ह॒ताघ॑शः सा॒वाभा॑ष्टी
वसु॑वार्याणि। यज॑मानाय शि॒क्षितौ॑। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य
वीतां॑ यज॑। दे॒वीस्ति॑स्रस्ति॒स्रो दे॒वीः। पति॑मिन्द्र॑मवर्धयन्।
अस्पृ॑क्षद्भार॑ती दि॒वम्। रु॒द्रैर्य॑ज्ञः सर॑स्वती। इडा॒ वसु॑मती
गृहा॑न्॥ ४७ ॥

व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वि॒यन्तु॑ यज॑। दे॒व इन्द्रो॑ नरा॒शः सः॑।
त्रि॒व॒रूथ॑स्त्रि॒वन्धुरः॑। दे॒वमिन्द्र॑मवर्धयत्। श॒तेन॑ शि॒तिपृ॑ष्ठाना॒माहि॑तः।
स॒हस्रे॑ण॒ प्रव॑र्तते। मि॒त्रावरु॑णेद॑स्य हो॒त्रम॑र्हतः। बृह॑स्पतिः
स्तो॒त्रम्। अ॒श्विनाऽऽध्व॑र्यवम्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु॑
यज॑॥ ४८ ॥

दे॒व इन्द्रो॑ वन॒स्पतिः॑। हि॒र॒ण्यव॑र्णो मधु॑शाखः सु॒पिप्प॒लः।
दे॒वमिन्द्र॑मवर्धयत्। दि॒व॒मग्रे॑णाप्रात्। आऽन्तरि॑क्षं
पृथि॒वीम॑द॒हीत्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु॑ यज॑। दे॒वं
ब॒र्हिर्वा॑रि॒तीना॑म्। दे॒वमिन्द्र॑मवर्धयत्। स्वा॒स॒स्थमि॑न्द्रेणास॑न्नम्।
अ॒न्या ब॒र्हीः॑ष्य॒भ्यभू॑त्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु॑ यज॑। दे॒वो
अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्। दे॒वमिन्द्र॑मवर्धयत्। स्वि॑ष्टं कु॒र्वन्ति॑स्वि॑ष्ट॒कृत्।
स्वि॑ष्टम॒द्य के॑रोतु नः। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु॑ यज॑॥ ४९ ॥

वि॒यन्तु॑ यज॑ शि॒क्षिते॑ शि॒क्षिते॑ व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वीता॑य्यजं गृहा॑न् वेतु॑ यजा॑भूथ॒द्वं (दे॒वं
ब॒र्हिर्दे॒वीर्द्वारो॑ दे॒वी उ॒पा॒सान॑क्ता दे॒वी जो॑ष्टी दे॒वी ऊ॒र्जाह॑ती दे॒वा दै॒व्या॒ होता॑रा शि॒क्षितौ॑
दे॒वीस्ति॑स्रस्ति॒स्रो दे॒वीर्दे॒व इन्द्रो॑ नरा॒शः सौ॑ दे॒व इन्द्रो॑ वन॒स्पति॑र्दे॒वं ब॒र्हिर्वा॑रि॒तीना॑न्दे॒वो
अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृद्दे॒वम्। वेतु॑ वि॒यन्तु॑ च॒तुर्वी॑ता॒मेको॑ वि॒यन्तु॑ च॒तुर्वै॑त्ववर्धयदवर्धयन्त्रि॑वर्धता॒मेको॑ऽ

वर्धय॑श्चतु॒रव॑र्धयत्। व॒स्तो॒रा व॒त्सेन॑ दैवी॒रया॑वी॒षह॑ताऽस्पृ॒क्षच्छ॑तेन॒ दिव॑श्च॒ स्वास॑स्थश्च॒ स्वि॑ष्टश्च॒
शि॒क्षिते॑ शि॒क्षिते॑ शि॒क्षितो॑॥॥ [१०]

होता॑ यक्षत्स॒मिधा॑ऽग्निमि॒डस्प॑दे। अ॒श्विनेन्द्र॑श्च॒ सर॑स्वतीम्।
अ॒जो धूम्रो॑ न गो॒धूमैः क्लै॑र्भेष॒जम्। मधु॑ श॒ष्पैर्न तेज॑
इन्द्रि॒यम्। पयः॑ सोमः॑ परि॒स्रुता॑ घृ॒तं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य
होत॑र्यज॒। होता॑ यक्षत्तनूनपा॒त्सर॑स्वती। अवि॑र्म॒षो न भेष॑जम्।
प॒था मधु॑म॒ताभ॑रन्। अ॒श्विनेन्द्रा॑य वी॒र्यम्॥५०॥

ब॒दरै॑रुप॒वाका॑भिर्भेष॒जन्तो॑क्त्र॒भिः। पयः॑ सोमः॑ परि॒स्रुता॑
घृ॒तं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॒। होता॑ यक्षन्नरा॒शश्च॑
न न॒ग्नहु॑म्। पति॑श्च॒ सुरा॑यै भेष॒जम्। मेषः॑ सर॑स्वती
भि॒षक्। रथो॑ न च॒न्द्राश्विनो॑र्व॒पा इन्द्र॑स्य वी॒र्यम्॥
ब॒दरै॑रुप॒वाका॑भिर्भेष॒जन्तो॑क्त्र॒भिः। पयः॑ सोमः॑ परि॒स्रुता॑ घृ॒तं
मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॒॥५१॥

होता॑ यक्षदि॒डेडित॑ आ॒जुह्वा॑नः सर॑स्वतीम्। इन्द्रं॑ बले॒न
व॑र्धयन्। ऋष॑भेण॒ गवै॑न्द्रि॒यम्। अ॒श्विनेन्द्रा॑य वी॒र्यम्॥ यवैः॑
कर्क॑न्धुभिः। मधु॑ ला॒जैर्न मा॑सरम्। पयः॑ सोमः॑ परि॒स्रुता॑
घृ॒तं मधु॑। वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॒। होता॑ यक्षद्व॒रुहिः
सु॒ष्टरी॒मोर्णम्र॑दाः। भि॒षङ्गास॑त्या॥५२॥

भि॒षजा॑ऽश्विनाऽश्वा॒ शिशु॑मती। भि॒षग्धे॑नुः सर॑स्वती।
भि॒षग्दु॑ह इन्द्रा॑य भेष॒जम्। पयः॑ सोमः॑ परि॒स्रुता॑ घृ॒तं मधु॑।
वि॒यन्त्वाज्य॑स्य॒ होत॑र्यज॒। होता॑ यक्षद्व॒रो दि॑शः। क॒व॒ष्यो न

व्यचस्वतीः। अश्विभ्यां न दुरो दिशः। इन्द्रो न रोदसी दुधे।
दुहे कामान्तरस्वती॥५३॥

अश्विनेन्द्राय भेषजम्। शुक्रं न ज्योतिरिन्द्रियम्। पयः
सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होता
यक्षत्सुपेशसोषे नक्तं दिवा। अश्विना सज्जानाने। समं जाते
सरस्वत्या। त्विषिमिन्द्रे न भेषजम्। श्येनो न रजसा हृदा।
पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु॥५४॥

वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षद्वैव्या होतारा
भिषजाऽश्विना। इन्द्रं न जागृवी दिवा नक्तं न भेषजैः।
शूषः सरस्वती भिषक्। सीसेन दुह इन्द्रियम्। पयः
सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होता
यक्षत्तिस्रो देवीर्न भेषजम्। त्रयस्त्रिधातवोऽपसः। रूपमिन्द्रे
हिरण्ययम्॥५५॥

अश्विनेडा न भारती। वाचा सरस्वती। मह इन्द्राय
दधुरिन्द्रियम्। पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य
होतर्यज। होता यक्षत्त्वष्टोरमिन्द्रमश्विना। भिषजं न
सरस्वतीम्। ओजो न जूतिरिन्द्रियम्। वृको न रभसो
भिषक्। यशः सुरया भेषजम्॥५६॥

श्रिया न मासरम्। पयः सोमः परिस्नुता घृतं मधु।
वियन्त्वाज्यस्य होतर्यज। होता यक्षद्वनस्पतिम्। शमितारः
शतक्रतुम्। भीमं न मन्युः राजानव्याँघ्रन्नमसाऽश्विना

भामम्। सरस्वती भिषक्। इन्द्राय दुह इन्द्रियम्। पयः
 सोमः परिस्नुतां घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं॥५७॥
 होता यक्षदग्निः स्वाहाऽऽज्यस्य स्तोकानाम्। स्वाहा मेदसां
 पृथक्। स्वाहा छागंमश्विभ्याम्। स्वाहा मेषः सरस्वत्यै।
 स्वाहर्षभमिन्द्राय सिंहाय सहसेन्द्रियम्। स्वाहाऽग्निं न
 भेषजम्। स्वाहा सोममिन्द्रियम्। स्वाहेन्द्रः सुत्रामाणः
 सवितारं वरुणं भिषजां पतिम्। स्वाहा वनस्पतिं प्रियं
 पाथो न भेषजम्। स्वाहा देवाः आज्यपान्॥५८॥

स्वाहाऽग्निः होत्राङ्गुषाणो अग्निर्भेषजम्। पयः सोमः परिस्नुतां
 घृतं मधु। वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदश्विना
 सरस्वतीमिन्द्रः सुत्रामाणम्। इमे सोमाः सुरामाणः। छागैर्न
 मेषैर्ऋषभैः सुताः। शष्पैर्न तोक्त्रभिः। लाजैर्महस्वन्तः। मदा
 मासरेण परिष्कृताः। शुक्राः पयस्वन्तोऽमृताः। प्रस्थिता वो
 मधुश्चुतः। तानश्विना सरस्वतीन्द्रः सुत्रामां वृत्रहा। जुषन्ताः
 सौम्यं मधु। पिबन्तु मदन्तु वियन्तु सोमम्। होतर्यजं॥५९॥

वीर्यं वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं नासत्या सरस्वती मधुं हिरण्यं भेषजं वियन्त्वाज्यस्य
 होतर्यजाज्यपानमृताः पञ्च च (समिधाऽग्निः षट्। तनूनपात्सप्त। नराशः समृषिः। इडेडितो
 यवैरष्टौ। बर्हिः सप्त। दुरोऽश्विना नव। सुपेशः सर्षिः। दैव्या होतांरा सीसैन रसः।
 तिस्रस्त्वष्टारमष्टावष्टौ। वनस्पतिमृषिः। अग्नित्रयोदश। अश्विना द्वादश त्रयोदश। समिधाऽग्निं
 बर्देर्बर्देर्यवैरश्विना त्विषिमश्विना न भेषजं रूपमश्विना भीमं भामम्॥)॥—[११]

समिद्धो अग्निरश्विना। ततो घर्मो विराद्भुतः। दुहे धेनुः

सरस्वती। सोमं शुक्रमिहेन्द्रियम्। तनूपा भिषजा
सुते। अश्विनोभा सरस्वती। मध्वा रजांसीन्द्रियम्।
इन्द्राय पृथिभिर्वहान्। इन्द्रायेन्दुं सरस्वती। नराशं सैन
नृग्रहं॥६०॥

अधातामश्विना मधु। भेषजं भिषजा सुते। आजुह्वाना
सरस्वती। इन्द्रायेन्द्रियाणि वीर्यम्। इडाभिरश्विनाविषम्।
समूर्जं स रयिन्दधुः। अश्विना नमुचेः सुतम्। सोमं शुक्रं
परिस्रुता। सरस्वती तमाभरत्। बरुहिषेन्द्राय पातवे॥६१॥

कवष्यो न व्यचस्वतीः। अश्विभ्यां न दुरो दिशः। इन्द्रो न
रोदसी दुघे। दुहे कामान्त्सरस्वती। उषासा नक्तमश्विना।
दिवेन्द्रं सायमिन्द्रियैः। सञ्जानाने सुपेशसा। समं जाते
सरस्वत्या। पातं नो अश्विना दिवा। पाहि नक्तं
सरस्वति॥६२॥

दैव्यां होतारा भिषजा। पातमिन्द्रं सचां सुते। तिस्रस्त्रेधा
सरस्वती। अश्विना भारतीडा। तीव्रं परिस्रुता सोमम्।
इन्द्राय सुषवुर्मदम्। अश्विना भेषजं मधु। भेषजन्नः
सरस्वती। इन्द्रे त्वष्टा यशः श्रियम्। रूपं रूपमधुः सुते।
ऋतुथेन्द्रो वनस्पतिः। शशमानः परिस्रुता। कीलालमश्विभ्यां
मधु। दुहे धेनुः सरस्वती। गोभिर्न सोममश्विना। मासरेण
परिष्कृता। समधातां सरस्वत्या। स्वाहेन्द्रे सुतं मधु॥६३॥

नृग्रहः पातवे सरस्वत्यधुः सुतेऽष्टौ च॥ [१२]

अ॒श्विना॑ ह॒विरिन्द्रि॑यम्। नमु॑चेर्धिया॒ सर॑स्वती। आ
शु॒क्रमा॑सुराद्व॒सु। म॒घमिन्द्रा॑य ज॒ग्निरे। यम॑श्विना॒ सर॑स्वती।
ह॒विषेन्द्र॑मवर्धयन्। स बि॑भेद व॒लं म॒घम्। नमु॑चावासुरे
सचा॑। तमिन्द्रं॑ प॒शवः॑ सचा॑। अ॒श्विनो॒भा सर॑स्वती॥६४॥

दधा॑ना अ॒भ्यनू॑षत। ह॒विषा॑ य॒ज्ञमिन्द्रि॑यम्। य इन्द्रं
इन्द्रि॑यन्द॒धुः। स॒विता वरु॑णो भ॒गः। स सु॒त्रामा॑ ह॒विष्म॑तिः।
यज॑मानाय सश्र॒त। स॒विता वरु॑णोऽदध॑त्। यज॑मानाय
दा॒शुषे॑। आद॑त्त नमु॑चेर्व॒सु। सु॒त्रामा॑ बल॑मिन्द्रि॒यम्॥६५॥

वरु॑णः क्ष॒त्रमिन्द्रि॑यम्। भ॒गेन॑ स॒विता श्रि॑यम्। सु॒त्रामा॑
यश॑सा॒ बल॑म्। दधा॑ना य॒ज्ञमा॑शत। अ॒श्विना॑ गोभि॑रिन्द्रि॒यम्।
अश्वे॑भिर्वी॒र्यं॑ बल॑म्। ह॒विषेन्द्र॑ सर॑स्वती। यज॑मानमवर्धयन्।
ता नास॑त्या सु॒पेश॑सा। हिर॑ण्यवर्तनी॒ नरा॑। सर॑स्वती
ह॒विष्म॑ती। इन्द्र॑ कर्म॑सु नोऽव॑त। ता भि॒षजा॑ सु॒कर्म॑णा।
सा सु॒दुघा॑ सर॑स्वती। स वृ॒त्रहा॑ श॒तक्र॑तुः। इन्द्रा॑य
दधु॑रिन्द्रि॒यम्॥६६॥

उ॒भा सर॑स्वती॒ बल॑मिन्द्रि॒यन्नरा॑ षट्॥—————[१३]

दे॒वं ब॒र्हिः सर॑स्वती। सु॒देवमिन्द्रे॑ अ॒श्विना॑। तेजो॑ न
चक्षु॑र॒क्ष्योः। ब॒र्हिषा॑ दधु॑रिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य
वियन्तु॑ यज॑। दे॒वीर्द्वारो॑ अ॒श्विना॑। भि॒षजेन्द्रे॑ सर॑स्वती।
प्रा॒णं न वी॒र्य॑न्न॒सि। द्वा॒रो दधु॑रिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य

वियन्तु यजं॥६७॥

दे॒वी उ॒षासा॑व॒श्विना॑। भि॒षजे॑न्द्रे सर॑स्वती। बलं॒ न
वाच॑मा॒स्यै। उ॒षाभ्या॑न्दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य
वियन्तु॒ यजं। दे॒वी जो॒ष्ट्री अ॒श्विना॑। सु॒त्रामे॑न्द्रे सर॑स्वती।
श्रो॒त्रं न क॑र्णयो॒र्यशः॑। जो॒ष्ट्रीभ्या॑न्दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑
वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यजं॥६८॥

दे॒वी ऊ॒र्जाहु॑ती दु॒घे सु॒दुघे॑। पय॑सेन्द्रः॒ सर॑स्वत्य॒श्विना॑
भि॒षजा॑वता। शु॒क्रं न ज्यो॑तिः स्तन॑यो॒राहु॑ती धत्त इन्द्रि॒यम्।
व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यजं। दे॒वा दे॒वाना॑ भि॒षजा॑।
होता॑रा॒विन्द्र॑म॒श्विना॑। व॒षट्कारैः॑ सर॑स्वती। त्वि॒षिं न हृद॑ये
म॒तिम्। होत॑रभ्या॒न्दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒
यजं॥६९॥

दे॒वीस्ति॑स्त्रस्ति॒स्त्रो दे॒वीः। सर॑स्वत्य॒श्विना॑ भा॒रती॑डा।
शूष॒त्र मध्ये॑ नाभ्या॒म। इन्द्रा॑य दधुरिन्द्रि॒यम्। व॒सुवने॑
वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒ यजं। दे॒व इन्द्रो॑ नरा॒शंसः॑। त्रि॒व॒रूथः॑
सर॑स्वत्या॒ऽश्विभ्या॑मीयते रथः। रेतो॑ न रू॒पम॑मृ॒तं ज॒नित्र॑म॒।
इन्द्रा॑य त्वष्टा दध॑दिन्द्रि॒याणि॑। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु॒
यजं॥७०॥

दे॒व इन्द्रो॑ वन॒स्पतिः॑। हिर॑ण्यपर्णो अ॒श्विभ्या॑म॒। सर॑स्वत्याः
सुपि॒प्पलः॑। इन्द्रा॑य पच्यते मधु॒। ओजो॑ न जू॒तिमृ॑ष॒भो

न भामम्। वनस्पतिर्नो दधदिन्द्रियाणि। वसुवने
वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवं बर्हिर्वारितीनाम्। अध्वरे
स्तीर्णमश्विभ्याम्। ऊर्णम्रदाः सरस्वत्याः॥७१॥

स्योनमिन्द्र ते सदः। ईशायै मन्युः राजानं बर्हिषा
दधुरिन्द्रियम्। वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवो अग्निः
स्विष्टकृत्। देवान् यक्षद्यथायथम्। होतांराविन्द्रमश्विनां।
वाचा वाचः सरस्वतीम्। अग्निः सोमः स्विष्टकृत्। स्विष्ट
इन्द्रः सुत्रामां सविता वरुणो भिषक्। इष्टो देवो वनस्पतिः।
स्विष्टा देवा आज्यपाः। इष्टो अग्निरग्निनां। होता होत्रे
स्विष्टकृत्। यशो न दधदिन्द्रियम्। ऊर्जमपंचितिः स्वधाम्।
वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज॥७२॥

द्वारो दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यज जोष्टीभ्यान्दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य
वियन्तु यज होतृभ्यान्दधुरिन्द्रियं वसुवने वसुधेयस्य वियन्तु यजैन्द्रियाणि वसुवने वसुधेयस्य
वियन्तु यज सरस्वत्या वनस्पतिष्वदं (देवं बर्हिर्देवीद्वारो देवी उपासावश्विनां देवी जोष्टी देवी
ऊर्जाहती देवा देवानां भिषजां वषट्कारैर्देवीस्तिस्तिस्तिस्तिस्ति देवीर्देव इन्द्रो नराशंसो देव इन्द्रो
वनस्पतिर्देवं बर्हिर्वारितीनान्देवो अग्निः स्विष्टकृद्देवान्। समिधाऽग्निं देवं बर्हिः सरस्वत्यश्विनां
सर्वं वियन्तु। द्वारस्तिस्तिः सर्ववियन्तु। अज इन्द्रमोजोऽग्निं परः सरस्वतीम्। नक्तं पूर्वः
सरस्वति। अन्यत्र सरस्वती। भिषक्पूर्वन्दुह इन्द्रियम्। अन्यत्र दधुरिन्द्रियम्। सौत्रामण्याः
सुतासुती। अञ्जन्त्ययं यजमानः॥)॥

[१४]

अग्निमद्य होतांरमवृणीत। अयः सुतासुती यजमानः।
पचन्पृक्तीः। पचन्पुरोडाशान्। गृह्णन्ग्रहान्। बध्नन्नश्विभ्याञ्छागः

सरस्वत्या इन्द्राय। बध्नन्सरस्वत्यै मेषमिन्द्रायश्विभ्याम्।
बध्नन्निन्द्रायर्षभमश्विभ्यां५ सरस्वत्यै। सूपस्था अद्य देवो
वनस्पतिरभवत्। अश्विभ्याञ्छागेन सरस्वत्या इन्द्राय॥ ७३॥

सरस्वत्यै मेषेणेन्द्रायश्विभ्याम्। इन्द्रायर्षभेणाश्विभ्यां५
सरस्वत्यै। अक्षस्तान्मेदस्तः प्रतिपचताग्रभीषुः। अवीवृधन्त
ग्रहैः। अपातामश्विना सरस्वतीन्द्रैः सुत्रामा वृत्रहा।
सोमान्सुराम्णः। उपो उक्थामदाः श्रौद्विमदा अदन्।
अवीवृधन्ताङ्गुषैः। त्वामद्यर्ष आर्षेयर्षीणान्नपादवृणीत।
अयं सुतासुती यजमानः। बहुभ्य आ सङ्गतेभ्यः। एष मे
देवेषु वसु वार्या यक्ष्यत इति। ता या देवा देवदानान्यदुः।
तान्यस्मा आ च शास्व। आ च गुरस्व। इषितश्च होतुरसि
भद्रवाच्याय प्रेषितो मानुषः। सूक्तवाकाय सूक्ता ब्रूहि॥ ७४॥

इन्द्राय यजमानः सप्त च॥ [१५]

उशन्तस्त्वा हवामह आ नो अग्ने सुकेतुना। त्वं सोम
महे भगन्त्वं सोम प्रचिकितो मनीषा। त्वया हि नः
पितरः सोम पूर्वे त्वं सोम पितृभिः संविदानः। बर्हिषदः
पितर आऽहं पितृन्। उपहूताः पितरोऽग्निष्वात्ताः पितरः।
अग्निष्वात्तानृतुमतौ हवामहे। नराशंसौ सोमपीथं य आशुः।
ते नो अर्वन्तः सुहवा भवन्तु। शं नो भवन्तु द्विपदे शश्वतुष्पदे।
ये अग्निष्वात्ता येऽनग्निष्वात्ताः॥ ७५॥

अ॒होमु॑चः पि॒तरः सो॒म्यासः॑ । परेऽव॑रेऽमृ॒तांसो॑ भव॑न्तः ।
 अ॒र्घिं ब्रु॑वन्तु ते अ॒वन्त्व॑स्मान् । वा॒न्या॒यै दु॒ग्धे जु॑षमा॒णाः
 कर॑म्भम् । उ॒दीरा॑णा अव॑रे परे॑ च । अ॒ग्निष्वा॒त्ता ऋ॒तुभिः
 संवि॑दानाः । इन्द्र॑वन्तो ह॒विरि॒दं जु॑षन्ताम् । यद॑ग्रे कव्य॒वाहन॑
 त्वम॑ग्रे ईडि॒तो जा॑तवेदः । मात॑ली क॒व्यैः । ये ता॑तृपु॒र्देव॑त्रा
 जेह॑मानाः । हो॒त्रावृ॑धः स्तोम॑त॒ष्टासो अ॒कैः । आ॒ऽग्रे
 याहि सु॑वि॒दत्रै॑भि॒रवा॑ङ् । स॒त्यैः क॒व्यैः पि॒तृभिर्ध॑र्म॒सद्भिः ।
 ह॒व्यवा॑ह॒मजर॑ पुरु॒प्रिय॑म् । अ॒ग्निं घृ॑तेन॑ ह॒विषा॑ सप॒र्यन् ।
 उपा॑सदङ्क॒व्यवा॑हं पि॒तृणा॑म् । स नः॑ प्र॒जां वी॒रव॑ती॒
 समृ॑ण्वतु ॥ ७६ ॥

अ॒न॒ग्निष्वा॒त्ता जेह॑मानाः स॒प्त च॑ ॥ ————— [१६]

होता॑ यक्ष॒दिड॒स्पदे॑ । स॒मि॒धा॒नं म॒हद्य॑शः । सुष॑मिद्धं वरे॑ण्यम् ।
 अ॒ग्निमि॑न्द्रं वयो॒धस॑म् । गा॒य॒त्रीञ्छ॑न्द इन्द्रि॒यम् । त्र्यवि॑ङ्गां
 वयो॑ दध॑त् । वे॒त्वाज्य॑स्य हो॒तर्य॑ज । होता॑ यक्ष॒च्छुचि॑व्रतम् ।
 तनू॑नपा॒तमु॒द्भिद॑म् । यङ्ग॒र्भम॑दि॒तिर्द॑धे ॥ ७७ ॥

शुचि॑मिन्द्रं वयो॒धस॑म् । उ॒ष्णिह॑ञ्छ॑न्द इन्द्रि॒यम् । दि॒त्यवा॑ह॒ङ्गां
 वयो॑ दध॑त् । वे॒त्वाज्य॑स्य हो॒तर्य॑ज । होता॑ यक्ष॒दीडे॑न्यम् ।
 ईडि॑तं वृ॒त्रह॑न्त॒मम् । इडा॑भि॒रीड्य॑ सहः । सोम॑मिन्द्रं
 वयो॒धस॑म् । अ॒नुष्टु॑भ॒ञ्छ॑न्द इन्द्रि॒यम् । त्रि॒वत्स॑ङ्गां वयो॒
 दध॑त् ॥ ७८ ॥

वेत्वाज्यस्य होतुर्यजं। होता यक्षत्सुबर्हिषदम्।
 पूषन्वन्तममर्त्यम्। सीदन्तं बर्हिषि प्रिये। अमृतेन्द्रं
 वयोधसम्। बृहतीञ्छन्द इन्द्रियम्। पश्चाविङ्गां वयो दधत्।
 वेत्वाज्यस्य होतुर्यजं। होतायक्षद्व्यचस्वतीः। सुप्रायणा
 ऋतावृधः॥७९॥

द्वारो देवीर्हिरण्ययीः। ब्रह्माण इन्द्रं वयोधसम्। पङ्क्तिञ्छन्दं
 इहेन्द्रियम्। तुर्यवाहङ्गां वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतुर्यजं।
 होता यक्षत्सुपेशंसे। सुशिल्पे बृहती उभे। नक्तोषासा न
 दर्शते। विश्वमिन्द्रं वयोधसम्। त्रिष्टुभञ्छन्दं इन्द्रियम्॥८०॥

पृष्ठवाहङ्गां वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतुर्यजं। होता
 यक्षत्प्रचेतसा। देवानामुत्तमं यशः। होतारा दैव्या
 कवी। सयुजेन्द्रं वयोधसम्। जगतीञ्छन्दं इहेन्द्रियम्।
 अनङ्गाहङ्गां वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य होतुर्यजं। होता
 यक्षत्पेशस्वतीः॥८१॥

तिस्रो देवीर्हिरण्ययीः। भारतीर्बृहतीर्महीः। पतिमिन्द्रं
 वयोधसम्। विराजञ्छन्दं इहेन्द्रियम्। धेनुं गां न वयो
 दधत्। वेत्वाज्यस्य होतुर्यजं। होता यक्षत्सुरेतसम्।
 त्वष्टारं पुष्टिवर्धनम्। रूपाणि बिभ्रतं पृथक्। पुष्टिमिन्द्रं
 वयोधसम्॥८२॥

द्विपदञ्छन्दं इहेन्द्रियम्। उक्षाणं गां न वयो दधत्।

वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षच्छतक्रतुम्। हिरण्यपर्णमुक्थिनम्।
 रशनां बिभ्रतं वशिम्। भगमिन्द्रं वयोधसम्। ककुभञ्छन्द
 इहेन्द्रियम्। वशां वेहतं गां न वयो दधत्। वेत्वाज्यस्य
 होतर्यजं। होता यक्षत्स्वाहाकृतीः। अग्निं गृहपतिं
 पृथक्। वरुणं भेषजङ्गविम्। क्षत्रमिन्द्रं वयोधसम्।
 अतिच्छन्दसञ्छन्द इन्द्रियम्। बृहदृषभङ्गां वयो दधत्।
 वेत्वाज्यस्य होतर्यजं॥८३॥

दधे दधत्तवृधं इन्द्रियं पेशस्वतीर्वयोधसं वेत्वाज्यस्य होतर्यजं सप्त च (इडस्पदेऽग्निङ्गायत्रीञ्चविम्।
 शुचिव्रतं शुचिमुष्णिहन्दित्यवाहम्। ईडेन्यं सोममनुष्टुभं त्रिवत्सम्। सुबर्हिषदं मृतेन्द्रं बृहतीं
 पञ्चाविम्। व्यचस्वतीः सुप्रायणा द्वारो ब्रह्माणः पङ्क्तिमिह तुर्यवाहम्। सुपेशसे विश्वमिन्द्रं त्रिष्टुभं
 पष्ठवाहम्। प्रचेतसा सयुजेन्द्रं जगतीमिहानङ्गाहम्। पेशस्वतीस्तिस्त्रः पतिं विराजंमिह धेनुना।
 सुरेतसन्त्वष्टारं पुष्टिमिन्द्रं द्विपदमिहोक्षाणन्ना। शतक्रतुं भगमिन्द्रं ककुभंमिह वशान्ना। स्वाहाकृतीः
 क्षत्रमतिच्छन्दसं बृहदृषभङ्गां वयो दधदिन्द्रियमृषिं वसु नवं दशेहैन्द्रियमष्टं नव दश गां न
 वयो दधदिडस्पदे सर्वं वेतु॥)॥ [१७]

समिद्धो अग्निः समिधा। सुषमिद्धो वरेण्यः। गायत्री छन्द
 इन्द्रियम्। त्र्यविर्गौर्वयो दधुः। तनूनपाच्छुचिव्रतः। तनूपाच्च
 सरस्वती। उष्णिक्छन्द इन्द्रियम्। दित्यवाङ्गौर्वयो दधुः।
 इडाभिरग्निरीड्यः। सोमो देवो अमर्त्यः॥८४॥

अनुष्टुप्छन्द इन्द्रियम्। त्रिवत्सो गौर्वयो दधुः। सुबर्हिरग्निः
 पूषण्वान्। स्तीर्णबर्हिरमर्त्यः। बृहती छन्द इन्द्रियम्।
 पञ्चाविर्गौर्वयो दधुः। दुरो देवीर्दिशो महीः। ब्रह्मा देवो

बृहस्पतिः। पङ्क्तिश्छन्द इहेन्द्रियम्। तुर्यवाङ्मौर्वयो दधुः॥८५॥

उषे यही सुपेशसा। विश्वे देवा अमर्त्याः। त्रिष्टुप्छन्द इन्द्रियम्। पृष्ठवाङ्मौर्वयो दधुः। दैव्या होतारा भिषजा। इन्द्रेण सयुजा युजा। जगती छन्द इहेन्द्रियम्। अनुङ्गान्मौर्वयो दधुः। तिस्र इडा सरस्वती। भारती मरुतो विशः॥८६॥

विराट्छन्द इहेन्द्रियम्। धेनुर्गौर्न वयो दधुः। त्वष्टा तुरीपो अद्भुतः। इन्द्राग्नी पुष्टिवर्धना। द्विपाच्छन्द इहेन्द्रियम्। उक्षा गौर्न वयो दधुः। शमिता नो वनस्पतिः। सविता प्रसुवन्भगम्। ककुच्छन्द इहेन्द्रियम्। वशा वेहद्गौर्न वयो दधुः। स्वाहा यज्ञ वरुणः। सुक्षत्रो भेषजं करत्। अतिच्छन्दाश्छन्द इन्द्रियम्। बृहदृषभो गौर्वयो दधुः॥८७॥

अमर्त्यस्तुर्यवाङ्मौर्वयो दधुर्विशो वशा वेहद्गौर्न वयो दधुश्चत्वारि च॥—————[१८]

वसन्तेनर्तुना देवाः। वसंवस्त्रिवृता स्तुतम्। रथन्तरेण तेजसा। हविरिन्द्रे वयो दधुः। ग्रीष्मेण देवा ऋतुना। रुद्राः पञ्चदशे स्तुतम्। बृहता यशसा बलम्। हविरिन्द्रे वयो दधुः। वर्षाभिर्ऋतुनाऽऽदित्याः। स्तोमे सप्तदशे स्तुतम्॥८८॥

वैरूपेण विशौजसा। हविरिन्द्रे वयो दधुः। शारदेनर्तुना देवाः। एकविंश ऋभवः स्तुतम्। वैराजेन श्रिया श्रियम्। हविरिन्द्रे वयो दधुः। हेमन्तेनर्तुना देवाः। मरुतस्त्रिणवे स्तुतम्। बलैर्न शक्करीः सहः। हविरिन्द्रे वयो दधुः। शैशिरेणर्तुना देवाः।

त्रयस्त्रिंशोऽमृतं स्तुतम्। सत्येन रेवतीः क्षत्रम्। हविरिन्द्रे
वयो दधुः॥८९॥

स्तोमं सप्तदशे स्तुतं सहो हविरिन्द्रे वयो दधुश्चत्वारिं च (वसुन्तेन ग्रीष्मेण वर्षाभिः शारदेन
हेमन्तेन शैशिरेण षट्॥)॥ [१९]

देवं बरुहिरिन्द्रं वयोधसम्। देवं देवमवर्धयत्। गायत्रिया
छन्दसेन्द्रियम्। तेज इन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य
वेतु यजं। देवीद्वारो देवमिन्द्रं वयोधसम्। देवीदेवमवर्धयन्।
उष्णिहा छन्दसेन्द्रियम्। प्राणमिन्द्रे वयो दधत्। वसुवने
वसुधेयस्य वियन्तु यजं॥९०॥

देवी देवं वयोधसम्। उपे इन्द्रमवर्धताम्। अनुष्टुभा
छन्दसेन्द्रियम्। वाचमिन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य
वीतां यजं। देवी जोष्टी देवमिन्द्रं वयोधसम्। देवी
देवमवर्धताम्। बृहत्या छन्दसेन्द्रियम्। श्रोत्रमिन्द्रे वयो
दधत्। वसुवने वसुधेयस्य वीतां यजं॥९१॥

देवी ऊर्जाहुती देवमिन्द्रं वयोधसम्। देवी देवमवर्धताम्।
पङ्क्ता छन्दसेन्द्रियम्। शुक्रमिन्द्रे वयो दधत्। वसुवने
वसुधेयस्य वीतां यजं। देवा दैव्या होतारा देवमिन्द्रं
वयोधसम्। देवा देवमवर्धताम्। त्रिष्टुभा छन्दसेन्द्रियम्।
त्विषिमिन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य वीतां यजं॥९२॥

देवीस्तिस्तिस्तिस्ति देवीर्वयोधसम्। पतिमिन्द्रमवर्धयन्।

जगत्या छन्दसेन्द्रियम्। बलमिन्द्रे वयो दधत्। वसुवने
वसुधेयस्य वियन्तु यजं। देवो नराशंसो देवमिन्द्रं
वयोधसम्। देवो देवमवर्धयत्। विराजा छन्दसेन्द्रियम्। रेतु
इन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं॥१३॥

देवो वनस्पतिर्देवमिन्द्रं वयोधसम्। देवो देवमवर्धयत्। द्विपदा
छन्दसेन्द्रियम्। भगमिन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य
वेतु यजं। देवं बर्हिर्वारितीनां देवमिन्द्रं वयोधसम्। देवं
देवमवर्धयत्। ककुभा छन्दसेन्द्रियम्। यश इन्द्रे वयो दधत्।
वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं। देवो अग्निः स्विष्टकृद्देवमिन्द्रं
वयोधसम्। देवो देवमवर्धयत्। अतिच्छन्दसा छन्दसेन्द्रियम्।
क्षत्रमिन्द्रे वयो दधत्। वसुवने वसुधेयस्य वेतु यजं॥१४॥

वियन्तु यजं वीतां यजं वीतां यजं वेतु यजं वेतु यजं पञ्च च (देवं बर्हिर्वायत्रिया
तेजः। देवीद्वारं उष्णिहां प्राणम्। देवी देवमुपे अनुष्टुभा वाचम्। देवी जोष्टीं बृहत्या श्रोत्रम्।
देवी ऊर्जाहुंती पङ्कजा शुक्रम्। देवा दैव्या होतांरा त्रिष्टुभा त्विषिम्। देवीस्तिस्त्रस्तिस्त्रो देवीः
पतिं जगत्या बलम्। देवो नराशंसो विराजा रेतः। देवो वनस्पतिर्द्विपदा भगम्। देवं
बर्हिर्वारितीनाङ्ककुभा यशः। देवो अग्निः स्विष्टकृदतिच्छन्दसा क्षत्रम्। वेतु वियन्तु चतुर्वीतामेकौ
वियन्तु चतुर्वैत्ववर्धयदवर्धयश्चतुरवर्धतामेकौऽवर्धयश्चतुरवर्धयत्॥)॥ [२०]

स्वाद्वीन्त्वा सोमः सुरावन्तः सीसेन मित्रोऽसि यद्देवा होता यक्षत्समिधेन्द्रः समिद्ध इन्द्र
आचर्षणिप्रा देवं बर्हिर्होता यक्षत्समिधाऽग्निः समिद्धो अग्निरश्विनाऽश्विनां हविरिन्द्रियं
देवं बर्हिः सरस्वत्यग्निमद्योशन्तो होता यक्षदिडस्पदे समिद्धो अग्निः समिधा वसन्तेनर्तुनां
देवं बर्हिमिन्द्रं वयोधसं विश्रुतिः॥२०॥

स्वा॒द्वीन्त्वाऽमी॑मदन्त॒ पित॑रः॒ साम्रा॑ज्याय॒ पूतं॑ प॒वित्रे॑णो॒षासा॑न॒क्ता ब॑दरै॒रधा॑तां दे॒व इन्द्रो॑
वन॒स्पतिः॑ प॒ष्ठवा॑ह॒ङ्गां दे॒वी दे॒वं व॑यो॒धसं॑ चतु॒र्नव॑तिः॥१४॥

स्वा॒द्वीन्त्वा वेतु॑ यज॑॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके षष्ठः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥सप्तमः प्रश्नः॥

॥तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः॥

त्रिवृत्स्तोमो॑ भवति। ब्रह्मवर्चसं॑ वै त्रिवृत्। ब्रह्मवर्चसमेवाव॑
रुन्धे। अग्निष्टोमः॑ सोमो॑ भवति। ब्रह्मवर्चसं॑ वा अग्निष्टोमः।
ब्रह्मवर्चसमेवाव॑ रुन्धे। रथन्तर॑ सामं भवति। ब्रह्मवर्चसं॑ वै
रथन्तरम्। ब्रह्मवर्चसमेवाव॑ रुन्धे। परिस्र॒जी होता॑ भवति॥१॥

अरु॒णो मि॑र्मिरस्त्रिशु॒क्रः। ए॒तद्वै ब्र॑ह्मवर्चसस्य॑ रू॒पम्।
रू॒पेणै॒व ब्र॑ह्मवर्चसमव॑ रुन्धे। बृह॒स्पति॑रकामयत दे॒वानां॑
पुरो॒धाङ्गच्छे॑यमिति॑। स ए॒तं बृ॑हस्पतिस॒वम॑पश्यत्।
तमाऽह॑रत्। तेना॑यजत। ततो॒ वै स दे॒वानां॑ पुरो॒धाम॑गच्छत्।
यः पुरो॒धाका॑मः स्यात्। स बृह॒स्पति॑स॒वेन॑ यजेत॥२॥

पुरो॒धामे॒व ग॑च्छति। तस्य॑ प्रातः स॒वने॒ स॒न्नेषु॑ नाराश॑ऽसेषु॑।
एका॑दश दक्षि॑णा नीयन्ते। एका॑दश मा॒ध्यं दिने॒ स॒वने॒ स॒न्नेषु॑
नाराश॑ऽसेषु॑। एका॑दश तृतीयस॒वने॒ स॒न्नेषु॑ नाराश॑ऽसेषु॑।
त्रय॑स्त्रि॑ऽशत्सम्प॑द्यन्ते। त्रय॑स्त्रि॑ऽशद्वै दे॒वताः॑। दे॒वता॑
ए॒वाव॑रुन्धे। अश्व॑श्चतु॒स्त्रि॑ऽशः। प्रा॒जाप॒त्यो वा अश्वः॑॥३॥

प्र॒जाप॑तिश्चतु॒स्त्रि॑ऽशो दे॒वता॑नाम्। याव॑तीरे॒व दे॒वताः॑।
ता ए॒वाव॑रुन्धे। कृ॒ष्णाजि॑नेऽभिषि॑श्चति। ब्रह्म॑णो
वा ए॒तद्रू॒पम्। यत्कृ॒ष्णाजि॑नम्। ब्रह्मवर्च॑सेनै॒वैन॑ऽ
सम॑र्धयति। आज्ये॑ना॒भिषि॑श्चति। तेजो॒ वा आज्य॑म्।

तेजं ए॒वास्मि॑न्दधाति॥४॥

होता॑ भवति यजेत॒ वा अश्वो॑ दधाति॥—————[१]

यदा॑ग्ने॒यो भव॑ति। अ॒ग्निमु॑खा हृ॒द्धिः। अथ॒ यत्पौ॑ष्णः। पु॒ष्टिर्वै
पू॒षा। पु॒ष्टिर्वै॒श्यस्य॑। पु॒ष्टिमे॒वाव॑ रुन्धे। प्र॒सवा॑य सा॒वित्रः।
अथ॒ यत्त्वा॑ष्ट्रः। त्वष्टा॒ हि रू॒पाणि॑ वि॒करो॑ति। नि॒र्वरु॑ण॒त्वाय॑
वा॒रुणः॥५॥

अथो॒ य ए॒व कश्च॑ सन्त्सू॒यते॑। स हि वा॒रुणः॑। अथ॒
यद्वै॑श्वदे॒वः। वै॒श्वदे॒वो हि वै॒श्यः। अथ॒ यन्मा॑रुतः। मा॒रुतो॑
हि वै॒श्यः। स॒प्तैतानि॑ ह॒वीर॑षि भवन्ति। स॒प्तग॑णा वै
म॒रुतः॑। पृ॒श्निः प॒ष्ठौही॑ मा॒रुत्या॑ ल॒भ्यते॑। वि॒द्वे म॒रुतः॑।
वि॒श ए॒वैतन्म॑ध्यतो॑ऽभिषि॑च्यते। तस्मा॒द्वा ए॒ष वि॒शः प्रि॒यः।
वि॒शो हि म॑ध्यतो॑ऽभिषि॑च्यते। ऋ॒षभ॑च॒र्मेऽध्य॑भिषि॑श्चति। स
हि प्र॑जनयि॒ता। द॒ध्राऽभिषि॑श्चति। ऊ॒र्वा अ॒न्नाद्यं॑ दधि।
ऊ॒र्जैर्वैन॑म॒न्नाद्येन॑ सम॑र्धयति॥६॥

वा॒रुणो॑ वि॒द्वे म॒रुतो॑ऽष्टौ च॑॥—————[२]

यदा॑ग्ने॒यो भव॑ति। आ॒ग्नेयो॑ वै ब्रा॒ह्मणः॑। अथ॒ यत्सौ॑म्यः। सौ॒म्यो
हि ब्रा॒ह्मणः॑। प्र॒सवा॑यैव सा॒वित्रः। अथ॒ यद्वार्ह॑स्पत्यः। ए॒तद्वै
ब्रा॒ह्मण॑स्य॒ वाक्प॑तीयम्। अथ॒ यद॑ग्नीषो॒मीयः॑। आ॒ग्नेयो॑ वै
ब्रा॒ह्मणः॑। तौ य॒दा स॒ङ्गच्छे॑ते॥७॥

अथ॑ वी॒र्या॑व॒त्तरो॑ भवति। अथ॒ यत्सा॑रस्व॒तः। ए॒तद्धि॑ प्र॒त्यक्षं॑
ब्रा॒ह्मण॑स्य॒ वाक्प॑तीयम्। नि॒र्वरु॑ण॒त्वायै॒व वा॑रुणः। अथो॒ य

ए॒व कश्च॑ स॒न्त॒सू॒यते॑। स हि वा॑रु॒णः। अथ॑ यद्वा॑वापृथि॒व्यः।
इन्द्रो॑ वृ॒त्राय॑ वज्रमुद॑यच्छत्। तं द्यावा॑पृथि॒वी नान्व॑मन्येताम्।
तमे॒तेनै॒व भा॑ग॒धेये॒नान्व॑मन्येताम्॥८॥

वज्र॑स्य॒ वा ए॒षोऽनु॑मा॒नाय॑। अनु॑मतवज्रः सू॒याता॒ इति॑।
अ॒ष्टावे॒तानि॑ ह॒वीःषि॑ भवन्ति। अ॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री। गाय॒त्री
ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम्। गाय॒त्रियै॒व ब्र॒ह्मव॑र्च॒समव॑ रु॒न्धे। हि॒र॒ण्येन॑
घृ॒तमु॑त्पु॒नाति॑। तेज॑स ए॒व रु॒चे। कृ॒ष्णाजि॒नेऽभि॑षि॒ञ्चति॑।
ब्र॒ह्म॒णो वा ए॒तदृ॑ख्सा॒मयो॑ रू॒पम्। यत्कृ॑ष्णाजि॒नम्।
ब्र॒ह्म॒न्नेवैन॑मृ॒ख्सा॒मयो॑र॒ध्य॒भिषि॑ञ्चति। घृ॒तेना॒भिषि॑ञ्चति। तथा॑
वी॒र्या॑व॒त्तरो॑ भवति॥९॥

सङ्गच्छे॑ते भा॒ग॒धेये॒नान्व॑मन्येता॑ रूप॒श्चत्वा॑रि॒ च॥ [३]

न वै सोमे॑न॒ सोम॑स्य स॒वोऽस्ति॑। ह॒तो ह्ये॑षः। अ॒भिषु॑तो
ह्ये॑षः। न हि ह॒तः सू॒यते॑। सौ॒मीः सू॒तव॑शा॒मा ल॑भते।
सोमो॑ वै रे॒तो॒धाः। रे॒त ए॒व तद॑धाति। सौ॒म्यर्चा॑ऽभिषि॒ञ्चति॑।
रे॒तो॒धा ह्ये॑षा। रे॒तः सोमः॑। रे॒त ए॒वास्मि॑न्दधाति। यत्किं॑ च
राज॒सूय॑मृ॒ते सोम॑म्। तत्सर्वं॑ भवति। अ॒षाढं॑ यु॒त्सु पृ॒तना॑सु
प॒प्रि॒म्। सु॒व॒र॒षाम॒प्स्वां वृ॒जन॑स्य गो॒पाम्। भ॒रेषु॑जा॑
सु॒क्षि॒तिः सु॒श्रव॑सम्। जय॑न्त॒न्त्वाम॑नु॒ मदे॑म सोम॥१०॥

रे॒तः सोमः॑ स॒प्त च॑॥ [४]

यो वै सोमे॑न सू॒यते॑। स दे॒वस॒वः। यः प॒शुना॑ सू॒यते॑। स

दे॒वस॒वः। य इ॒ष्ट्यां॑ सू॒यते॑। स म॑नु॒ष्यस॒वः। ए॒तं वै पृ॑थ॒ये
दे॒वाः प्रा॑यच्छन्। ततो॒ वै सोऽप्या॑र॒ण्यानां॑ पशू॒नाम॑सू॒यत।
याव॑तीः किय॑तीश्च प्र॒जा वाचं॑ वद॑न्ति। तासा॒ं सर्वा॑सा॒ं
सू॒यते॑॥११॥

य ए॒तेन॑ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। ना॒रा॒श॒स्य॑र्चाऽभिषि॑ञ्चति।
म॒नु॒ष्या॑ वै नरा॒श॒सः। नि॒हुत्य॑ वावै॒तत्। अथा॒भिषि॑ञ्चति।
यत्किं॑ च॒ राज॒सूय॑मनु॒त्तर॑वे॒दीक॑म्। तत्सर्वं॑ भवति। ये मे॑
पश्चा॒शत॑न्द॒दुः। अ॒श्वाना॑ं स॒धस्तु॑तिः। द्यु॒मद॑ग्रे म॒हि श्रवः॑।
बृ॒हत्कृ॑धि म॒घोना॑म्। नृ॒वद॑मृत नृ॒णाम्॥१२॥

सू॒यते॑ स॒धस्तु॑तिस्त्रीणि च॥—————[५]

ए॒ष गो॑स॒वः। ष॒ट्त्रि॑ंश उ॒क्थ्यो॑ बृ॒हत्सा॑मा। पव॑माने
कण॑वरथन्त॒रं भ॑वति। यो वै वा॑ज॒पेयः॑। स सं॒म्राट्त्वः॑। यो
रा॑ज॒सूयः॑। स व॑रुणस॒वः। प्र॒जाप॑तिः स्वा॒रा॑ज्यं परमे॒ष्ठी।
स्वा॒रा॑ज्य॒ङ्गौरे॒व। गो॑रि॒व भ॑वति॥१३॥

य ए॒तेन॑ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। उ॒भे बृ॑ह॒द्रथ॑न्त॒रे भ॑वतः।
तद्धि॑ स्वा॒रा॑ज्यम्। अ॒युतं॑ दक्षि॒णाः। तद्धि॑ स्वा॒रा॑ज्यम्।
प्र॒ति॒धुषा॑ऽभिषि॑ञ्चति। तद्धि॑ स्वा॒रा॑ज्यम्। अ॒नुद्ध॑ते वेद्यै॑
दक्षि॑णत आ॒हव॑नीय॑स्य बृ॒हतः॑ स्तो॒त्रं प्र॑त्य॒भिषि॑ञ्चति। इ॒यं
वा॒व रे॑थन्त॒रम्॥१४॥

अ॒सौ बृ॑हत्। अ॒नयो॑रे॒वैन॑मन॒न्तर्हि॑तम॒भिषि॑ञ्चति। प॒शुस्तो॑मो

वा ए॒षः। तेन॑ गो॒स॒वः। ष॒ट्त्रि॒ंशः सर्वः॑। रे॒व॒ज्जा॒तः
सह॑सा वृ॒द्धः। क्ष॒त्राणां॑ क्ष॒त्रभृ॑त्तमो वयो॒धाः। मु॒हान्म॑हि॒त्वे
त॑स्त॒भानः॑। क्ष॒त्रे रा॒ष्ट्रे च॑ जा॒गृहि॑। प्र॒जाप॑तेस्त्वा परमे॒ष्ठिनः॑
स्वारा॑ज्येना॒भिषि॑ञ्चामीत्या॒ह। स्वारा॑ज्यमे॒वैनं॑ गमयति॥१५॥

इव भवति रथन्तरमाहैकं च॥ [६]

सि॒ंहे व्या॒घ्र उ॒त या पृ॒दा॒कौ। त्विषि॑र॒ग्नौ ब्रा॑ह्म॒णे सू॒र्ये
या। इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒ आग॑न्वर्चसा
संविदा॒ना। या रा॑ज॒न्ये दु॒न्दुभा॑वाय॒तायाम्। अश्व॑स्य॒ क्रन्द्ये
पुरु॑षस्य मा॒यौ। इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒
आग॑न्वर्चसा संविदा॒ना। या ह॒स्तिनि॑ द्वी॒पिनि॑ या हि॒रण्ये।
त्विषि॑र॒श्वेषु॑ पुरु॒षेषु॑ गो॒षु॥१६॥

इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒ आग॑न्वर्चसा
संविदा॒ना। रथे॑ अ॒क्षेपु॑ वृष॒भस्य॑ वा॒जै। वा॒ते पर्ज॑न्ये
वरु॑णस्य॒ शुष्मे॑। इन्द्रं॑ या दे॒वी सु॒भगा॑ ज॒जान॑। सा न॒
आग॑न्वर्चसा संविदा॒ना। रा॒डसि॑ वि॒राडसि॑। स॒म्राडसि॑
स्व॒राडसि॑। इन्द्रा॑य॒ त्वा तेज॑स्वते॒ तेज॑स्वन्तः॒ श्रीणा॑मि।
इन्द्रा॑य॒ त्वौज॑स्वत॒ ओज॑स्वन्तः॒ श्रीणा॑मि॥१७॥

इन्द्रा॑य॒ त्वा प॒यस्व॑ते॒ पय॑स्वन्तः॒ श्रीणा॑मि। इन्द्रा॑य॒
त्वाऽऽयु॑ष्मत् आयु॑ष्मन्तः॒ श्रीणा॑मि। तेजो॑ऽसि। तत्ते प्र
य॑च्छामि। तेज॑स्वदस्तु मे॒ मुख॑म्। तेज॑स्वच्छि॒रो अस्तु॑

मे। तेजस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। तेजसा सम्पिपृग्धि मा।
ओजोऽसि। तत्ते प्र यच्छामि॥१८॥

ओजस्वदस्तु मे मुखम्। ओजस्वच्छिरो अस्तु मे।
ओजस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। ओजसा सं पिपृग्धि मा।
पयोऽसि। तत्ते प्र यच्छामि। पयस्वदस्तु मे मुखम्।
पयस्वच्छिरो अस्तु मे। पयस्वान् विश्वतः प्रत्यङ्। पयसा
सं पिपृग्धि मा॥१९॥

आयुरसि। तत्ते प्र यच्छामि। आयुष्मदस्तु मे मुखम्।
आयुष्मच्छिरो अस्तु मे। आयुष्मान् विश्वतः प्रत्यङ्।
आयुषा सं पिपृग्धि मा। इममग्र आयुषे वर्चसे कृधि।
प्रियं रेतो वरुण सोम राजन्। मातेवास्मा अदिते शर्म
यच्छ। विश्वे देवा जरदष्टिर्यथाऽसत्॥२०॥

आयुरसि विश्वायुरसि। सर्वायुरसि सर्वमायुरसि। यतो वातो
मनोजवाः। यतः क्षरन्ति सिन्धवः। तासां त्वा सर्वासां
रुचा। अभिषिञ्चामि वर्चसा। समुद्र इवासि गृह्णना। सोमं
इवास्यदाभ्यः। अग्निरिव विश्वतः प्रत्यङ्। सूर्य इव ज्योतिषा
विभूः॥२१॥

अपां यो द्रवणे रसः। तमहमस्मा आमुष्यायुणाय। तेजसे
ब्रह्मवर्चसाय गृह्णामि। अपां य ऊर्मौ रसः। तमहमस्मा
आमुष्यायुणाय। ओजसे वीर्याय गृह्णामि। अपां यो मध्यतो

रसः। तमहमस्मा आमुष्यायुणाय। पुष्ट्यै प्रजननाय गृह्णामि।
अपां यो यज्ञियो रसः। तमहमस्मा आमुष्यायुणाय। आयुषे
दीर्घायुत्वाय गृह्णामि॥२२॥

गोष्वोजस्वन्तः श्रीणाम्योजोऽसि तत्ते प्रयच्छामि पर्यसा सम्पिपृग्धि माऽसद्विभूर्यज्ञियो रसो द्वे
च॥ _____ [७]

अभिप्रेहि वीरयस्व। उग्रश्चेत्तां सपत्नहा। आतिष्ठ मित्रवर्धनः।
तुभ्यं देवा अधिब्रवन्। अङ्कौ न्यङ्कावभित् आतिष्ठ वृत्रहन्त्रथम्।
आतिष्ठन्तं परि विश्वे अभूषन्। श्रियं वसानश्चरति स्वरोचाः।
महत्तदस्यासुरस्य नाम। आ विश्वरूपो अमृतानि तस्थौ।
अनु त्वेन्द्रो मदत्वनु बृहस्पतिः॥२३॥

अनु सोमो अन्वग्निरावीत्। अनु त्वा विश्वे देवा
अवन्तु। अनु सप्त राजानो य उताभिषिक्ताः। अनु त्वा
मित्रावरुणाविहावतम्। अनु द्यावापृथिवी विश्वशम्भू। सूर्यो
अहोभिरनु त्वाऽवतु। चन्द्रमा नक्षत्रैरनु त्वाऽवतु। द्यौश्च
त्वा पृथिवी च प्रचेतसा। शुक्रो बृहदक्षिणा त्वा पिपर्तु।
अनु स्वधा चिकिताः सोमो अग्निः। आऽयं पृणक्तु रजंसी
उपस्थम्॥२४॥

बृहस्पतिः सोमो अग्निरैकं च॥ _____ [८]

प्रजापतिः प्रजा असृजत। ता अस्मात्सृष्टाः पराचीरायन्।
स एतं प्रजापतिरोदनमपश्यत्। सोऽन्नं भूतोऽतिष्ठत्। ता

अन्यत्रान्नाद्यमवित्वा। प्रजापतिं प्रजा उपावर्तन्त। अन्नमेवैनं
भूतं पश्यन्तीः प्रजा उपावर्तन्ते। य एतेन यजते। य उ
चैनमेवं वेद। सर्वाण्यन्नानि भवन्ति॥२५॥

सर्वे पुरुषाः। सर्वाण्येवान्नान्यव रुन्धे। सर्वान्पुरुषान्। राडंसि
विराडसीत्याह। स्वाराज्यमेवैनं गमयति। यद्विरण्यन्ददाति।
तेजस्तेनावरुन्धे। यत्तिसृधन्वम्। वीर्यन्तेन। यदष्ट्राम्॥२६॥

पुष्टिन्तेन। यत्कमण्डलुम्। आयुष्टेन। यद्विरण्यमा बध्नाति।
ज्योतिर्वै हिरण्यम्। ज्योतिरेवास्मिन्दधाति। अथो तेजो वै
हिरण्यम्। तेज एवात्मन्धत्ते। यदौदनं प्राश्नाति। एतदेव
सर्वमवरुध्य॥२७॥

तदस्मिन्नेकधाऽधात्। रोहिण्याङ्कार्यः। यद्वाह्मण एव रोहिणी।
तस्मादेव। अथो वर्ष्मेवैनं समानानां करोति। उद्यता सूर्येण
कार्यः। उद्यन्तं वा एतं सर्वाः प्रजाः प्रतिनन्दन्ति। दिदृक्षेण्यो
दर्शनीयो भवति। य एवं वेद। ब्रह्मवादिनो वदन्ति॥२८॥

अवेत्योऽवभृथा ३ ना ३ इति। यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयति।
तत्स्विदेवावैति। तन्नावैति। त्रिभिः पवयति। त्रयं इमे
लोकाः। एभिरेवैनं लोकैः पवयति। अथो अपां वा एतत्तेजो
वर्चः। यद्दर्भाः। यद्दर्भपुञ्जीलैः पवयति। अपामेवैनन्तेजसा
वर्चसाऽभिषिञ्चति॥२९॥

भवन्त्यष्टामवरुध्यं वदन्ति दुर्भा यद्वर्भपुञ्जीलैः पवयत्येकं च॥ [९]

प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स एतं पञ्चशारदीयमपश्यत्। तमाऽहरत्। तेनायजत। ततो वै स बहोर्भूयानभवत्। यः कामयेत बहोर्भूयान्त्स्यामिति। स पञ्चशारदीयेन यजेत। बहोरेव भूयान्भवति। मरुत्स्तोमो वा एषः। मरुतो हि देवानां भूयिष्ठाः॥ ३०॥

बहुर्भवति। य एतेन यजते। य उचैनमेवं वेद। पञ्चशारदीयो भवति। पञ्च वा ऋतवः संवत्सरः। ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतितिष्ठति। अथो पञ्चाक्षरा पङ्क्तिः। पाङ्क्तो यज्ञः। यज्ञमेवावरुन्धे। सप्तदशः स्तोमा नार्ति यन्ति। सप्तदशः प्रजापतिः। प्रजापतेराप्त्यै॥ ३१॥

भूयिष्ठा यन्ति द्वे च॥ [१०]

अगस्त्यो मरुद्भ्य उक्षणः प्रौक्षत्। तानिन्द्र आदत्त। त एनं वज्रमुद्यत्याभ्यायन्त। तानगस्त्यश्चैवेन्द्रश्च कयाशुभीयेनाशमयताम्। ताञ्छान्तानुपाह्वयत। यत्कयाशुभीयं भवन्ति शान्त्यै। तस्मादेत ऐन्द्रामारुता उक्षाणः सवनीया भवन्ति। त्रयः प्रथमेऽहन्ना लभ्यन्ते। एवं द्वितीयै। एवं तृतीयै॥ ३२॥

एवं चतुर्थे। पञ्चोत्तमेऽहन्ना लभ्यन्ते। वर्षिष्ठमिव ह्येतदहः। वर्षिष्ठः समानानां भवति। य एतेन यजते। य उचैनमेवं वेद। स्वाराज्यं वा एष यज्ञः। एतेन वा एकया वा कान्दमः

स्वारा॑ज्यमगच्छत्। स्वरा॑ज्यं गच्छति। य ए॒तेन॒ यज॑न्ते॥३३॥

य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। मा॒रुतो॒ वा ए॒ष स्तोमः॑। ए॒तेन॒ वै म॒रुतो॑
दे॒वानां॒ भूयि॑ष्ठा अभवन्। भूयि॑ष्ठः समा॒नानां॑ भवति। य ए॒तेन॒
यज॑न्ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। प॒ञ्चशा॒रदी॒यो वा ए॒ष य॒ज्ञः।
आ प॑ञ्चमात्पुरु॑षादन्नम॑त्ति। य ए॒तेन॒ यज॑न्ते। य उ॑ चैनमे॒वं
वेद॑। स॒प्तद॒शः स्तोमा॒ नाति॑ यन्ति। स॒प्तद॒शः प्र॒जाप॑तिः।
प्र॒जाप॑तेरे॒व नैति॑॥३४॥

तृतीये॑ गच्छति॒ य ए॒तेन॒ यज॑न्तेऽति॒ य ए॒तेन॒ यज॑न्ते॒ य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑ त्रीणि॑ च (अ॒गस्त्यः
स्वारा॑ज्यं मा॒रुतः प॑ञ्चशा॒रदी॒यो वा ए॒ष य॒ज्ञः स॑प्तद॒शं प्र॒जाप॑तेरे॒व नैति॑॥)॥—[११]

अ॒स्या जरा॑सो द॒मा म॒रित्राः॑। अ॒र्चद्धू॑मासो अ॒ग्नयः॑ पाव॒काः।
श्वि॒चीच॑यः श्वा॒त्रासो॑ भुर॒ण्यवः॑। व॒न॒रूष॑दो वा॒यवो॒ न सोमाः॑।
यजा॑ नो मि॒त्रावरु॑णा। यजा॑ दे॒वाः ऋ॒तं बृ॒हत्। अ॒ग्ने यक्षि॑
स्वन्दम॑म्। अ॒श्वि॒ना पि॑बन्तः॒ सु॒तम्। दी॒द्य॒ग्री शु॒चि॒व्रता॑।
ऋ॒तुना॑ य॒ज्ञवा॒हसा॑॥३५॥

द्वे वि॒रूपे॑ चरतः॒ स्व॒र्थे। अ॒न्याऽन्या॑ व॒त्समु॑प॒ धाप॑येते।
हरि॑र॒न्यस्यां॒ भव॑न्ति स्व॒धावान्। शु॒क्रो अ॒न्यस्या॑न्दद॒शे
सु॒वर्चाः॑। पूर्वा॒परं॑ चरतो मा॒ययै॑तौ। शि॒शू क्रीड॑न्तौ परि॑
यातो अध्व॒रम्। वि॒श्वान्य॑न्यो भुव॑नाऽभि चष्टे॑। ऋ॒तून्यो
वि॒दध॑ज्जायते पुनः॑। त्रीणि॑ श॒ता त्री॑षह॒स्राण्य॑ग्निम्। त्रि॒ंशच्च॑
दे॒वा नव॑ चाऽस॒पर्यन्॑॥३६॥

औक्षन्धृतैरास्तृणन्बृहिरस्मै। आदिद्धोतारत्र्यंषादयन्त।
 अग्निनाऽग्निः समिध्यते। कविर्गृहपतिर्युवा॥ हव्यवाङ्मुह्यस्यः।
 अग्निर्देवानां जठरम्। पूतदक्षः कविक्रतुः। देवो देवेभिरा
 गमत्। अग्निश्चियो मरुतो विश्वकृष्टयः। आ त्वेषमुग्रमव
 ईमहे वयम्॥ ३७॥

ते स्वानिनो रुद्रिया वरुषनिर्णिजः। सिंहा न हेषक्रतवः
 सुदानवः। यदुत्तमे मरुतो मध्यमे वा॥ यद्वाऽवमे सुभगासो
 दिवि ष्ठा। ततो नो रुद्रा उत वाऽन्वस्य। अग्ने वित्ताद्धविषो
 यद्यजामः। ईडे अग्निं स्ववसन्नमोभिः। इह प्रसप्तो वि
 च यत्कृतन्नः। रथैरिव प्रभरे वाजयद्भिः। प्रदक्षिणिन्मरुताः
 स्तोममृद्ध्याम्॥ ३८॥

श्रुधि श्रुत्कर्ण वह्निभिः। देवैरंग्रे सयावभिः। आसीदन्तु
 बृहिषि। मित्रो वरुणो अर्यमा। प्रातर्यावाणो अध्वरम्।
 विश्वेषामदितिर्यज्ञियानाम्। विश्वेषामतिथिर्मानुषाणाम्।
 अग्निर्देवानामव आवृणानः। सुमृडीको भवतु विश्ववेदाः। त्वे
 अंग्रे सुमतिं भिक्षमाणाः॥ ३९॥

दिवि श्रवो दधिरे यज्ञियासः। नक्ता च चक्रुरुषसा
 विरूपे। कृष्णं च वर्णमरुणं च सन्धुः। त्वामग्न आदित्यासं
 आस्यम्। त्वाङ्निहां शुचयश्चक्रिरे कवे। त्वां रातिषाचो
 अध्वरेषु सश्विरे। त्वे देवा हविरदन्त्याहुतम्। नि त्वां

य॒ज्ञस्य॒ साध॑नम्। अ॒ग्ने हो॒ता॒र॒मृ॒त्विज॑म्। व॒नुष्व॑दै॒व धी॑महि
प्रचै॑तसम्। जी॒र॒न्दू॒तम॑मर्त्यम्॥४०॥

य॒ज्ञ॒वा॒ह॒सा॒स॒प॒र्य॒न्व॒य॒मृ॒द्धां॒ भि॒क्ष॑माणाः प्रचै॑त॒स॒मेकं॑ च॥ ————— [१२]

ति॒ष्ठा ह॒री रथ॑ आ यु॒ज्यमा॑ना या॒हि। वा॒युर्न॑ नि॒युतो॑ नो
अच्छ॑। पि॒बा॒स्यन्धो॑ अ॒भिसृ॑ष्टो अ॒स्मे। इन्द्रः॑ स्वाहा॑ र॒रि॒मा
ते॒ मदा॑य। कस्य॒ वृषा॑ सु॒ते सचा॑। नि॒यु॒त्वा॒न्वृष॑भो र॑णत्।
वृ॒त्र॒हा सोम॑पीतये। इन्द्रं॑ व॒य॒म्महा॑ध॒ने। इन्द्र॑म॒र्भे ह॒वाम॑हे।
युजं॑ वृ॒त्रेषु॑ व॒ज्रिण॑म्॥४१॥

द्वि॒ता यो वृ॑त्र॒हन्त॑मः। वि॒द इन्द्रः॑ श॒त॒क्र॒तुः। उप॑ नो ह॒रि॑भिः
सु॒तम्। स सूर॑ आ॒ज॒न॒यं ज्योति॑रिन्द्रम्। अ॒या धि॒या
त॒र॒णि॒र॒द्रि॒ब॒र्हाः। ऋ॒तेन॑ शु॒ष्मी न॑व॒मानो॑ अ॒कैः। व्यु॑स्त्रि॒धो
अ॒स्रो अ॒द्रि॒र्वि॒भेद॑। उ॒त॒त्यदा॑श्च॒श्चिय॑म्। य॒दिन्द्र॑ नाहु॑षी॒ष्वा।
अ॒ग्ने वि॒क्षु प्र॑तीद॒यत्॥४२॥

भ॒रे॒ष्विन्द्र॑ꣳ सु॒हव॑ꣳ ह॒वाम॑हे। अ॒ꣳहो॒मुच॑ꣳ सु॒कृ॒त॒न्दै॒व्यं
ज॒नम्। अ॒ग्नि॒मि॒त्रं व॑रु॒णꣳ सा॑तये॒ भग॑म्। द्या॒वापृ॑थि॒वी
म॒रुतः॑ स्व॒स्तये॑। म॒हि क्षे॒त्रं पु॑रुश्चन्द्रं॑ वि वि॒द्वान्।
आदि॑त्स॒खि॒भ्यश्च॑रथꣳ स॒मैर॑त्। इन्द्रो॑ नृ॒भि॒र॒ज॒न॒दी॒द्यानः॑
सा॒कम्। सूर्य॑मु॒षसं॑ङ्गा॒तुम॑ग्निम्। उ॒रुं नो॑ लो॒कम॑नु॒ नेषि॑
वि॒द्वान्। सु॒र्व॒ज्योति॑र॒भय॑ꣳ स्व॒स्ति॥४३॥

ऋ॒ष्वा तं इन्द्र॑ स्थवि॒रस्य॑ बा॒हू। उप॑स्थे॒याम॑ श॒रणा॑ बृ॒हन्ता॑।

आ नो विश्वाभिरूतिभिः सजोषाः। ब्रह्म जुषाणो हर्यश्च याहि।
वरीवृजत्स्थविरेभिः सुशिप्र। अस्मे दधद्वृषणः शुष्ममिन्द्र।
इन्द्राय गावं आशिरम्। दुदुहे वज्रिणे मधु। यत्सीमुपह्वरे
विदत्। तास्तै वज्रिन्धेनवो जोजयुर्नः॥४४॥

गभस्तयो नियुतो विश्ववाराः। अहरहर्भूय इज्जोगुवानाः। पूर्णा
इन्द्र क्षुमतो भोजनस्य। इमान्ते धियं प्र भरे महो महीम्।
अस्य स्तोत्रे धिषणा यत्त आनजे। तमुत्सवे च प्रसवे च
सासहिम्। इन्द्र देवासः शवसा मदन्ननु॥४५॥

वज्रिणमयत्स्वस्ति जोजयुर्नः सप्त च॥—————[१३]

प्रजापतिः पशूनंसृजत। तैऽस्मात्सृष्टाः परा च आयन्।
तानग्निष्टोमेन नाप्रोत्। तानुक्थ्येन नाप्रोत्। तान्धोडशिना
नाप्रोत्। तान्नात्रिया नाप्रोत्। तान्त्सन्धिना नाप्रोत्।
सोऽग्निमब्रवीत्। इमान्म ईप्सेति। तान्गिस्त्रिवृता स्तोमेन
नाप्रोत्॥४६॥

स इन्द्रमब्रवीत्। इमान्म ईप्सेति। तानिन्द्रः पञ्चदशेन
स्तोमेन नाप्रोत्। स विश्वान्देवानब्रवीत्। इमान्म ईप्सतेति।
तान् विश्वेदेवाः सप्तदशेन स्तोमेन नाप्रुवन्। स विष्णुमब्रवीत्।
इमान्म ईप्सेति। तान् विष्णुरेकविंशेन स्तोमेनाप्रोत्।
वारवन्तीर्येनावारयत॥४७॥

इदं विष्णुर्वि चक्रम इति व्यक्रमत। यस्मात्पशवः प्रप्रेव
भ्रंशेरन्। स एतेन यजेत। यदाप्रोत्। तदप्तोर्यामस्याप्तोर्यामत्वम्।

ए॒तेन॒ वै दे॒वा जै॒त्वानि॑ जि॒त्वा। य॒ङ्काम॒मका॑मयन्त॒ तमा॑प्नुवन्।
य॒ङ्काम॑ङ्कामय॑ते। तमे॒तेना॑प्नोति॥४८॥

स्तोमै॒न॒ नाप्रो॑दवारयत् नव॑ च॥ [१४]

व्याघ्रो॑ऽयम॒ग्नौ च॑रति॒ प्रवि॑ष्टः। ऋ॒षीणां॑ पु॒त्रो अ॑भि॒शस्ति॒पा
अ॒यम्। न॒म॒स्का॒रेण॒ नम॑सा ते जु॒होमि॑। मा दे॒वानां॑
मिथु॒याक॑र्म भा॒गम्। सा॒वीर॒हि दे॒व प्र॑स॒वाय॑ पि॒त्रे।
व॒ष्माण॑म॒स्मै वरि॑माण॒मस्मै। अथा॒स्मभ्य॑ꣳ स॒वितः॑
स॒र्वता॑ता। दि॒वेदि॑व॒ आ सु॑वा॒ भूरि॑ प॒श्वः। भू॒तो भू॒तेषु॑ चरति॒
प्रवि॑ष्टः। स भू॒ताना॑मधि॒पति॑र्बभूव॥४९॥

तस्य॑ मृ॒त्यौ च॑रति॒ राज॒सूयम्॑। स राजा॑ रा॒ज्यम॑नु॒
मन्य॑तामि॒दम्। येभिः॑ शिल्पैः॑ पप्र॒थाना॑मदृ॑हत्।
येभि॑र्धाम॒भ्यपि॑ꣳश॒त्रजा॑प॒तिः। येभि॑र्वाचं वि॒श्वरू॑पाꣳ
स॒मव्य॑यत्। तेने॒मम॑ग्न इ॒ह वर्च॑सा॒ सम॑ङ्घ्रिः। येभि॑रादि॒त्यस्त॑प॒ति
प्र के॒तुभिः॑। येभिः॑ सू॒र्यो द॒दृशे॑ चि॒त्रभा॑नुः। येभि॑र्वाचं
पुष्क॒लेभि॑रव्ययत्। तेने॒मम॑ग्न इ॒ह वर्च॑सा॒ सम॑ङ्घ्रिः॥५०॥

आऽयं भा॑तु श॒वसा॑ पञ्च कृ॒ष्टीः। इन्द्र॑ इव ज्ये॒ष्ठो
भ॑वतु प्र॒जावान्। अ॒स्मा अ॑स्तु पुष्क॒लश्चि॒त्रभा॑नुः। आऽयं
पृ॒णक्तु॑ रज॑सी उ॒पस्थ॑म्। यत्ते शिल्पं कश्यप रोच॒नाव॑त्।
इन्द्रि॒याव॑त्पुष्क॒लश्चि॒त्रभा॑नुः। यस्मि॒न्सू॒र्या अ॑र्पिताः सप्त
सा॒कम्। तस्मि॒न्नाजा॑न॒मधि॑ वि॒श्रये॑मम्। द्यौर॑सि पृथि॒व्यसि॑।

व्याघ्रो वैयाघ्रेऽधि॥५१॥

विश्रयस्व दिशो महीः। विशस्त्वा सर्वा वाञ्छन्तु। मा
त्वद्राष्ट्रमधि भ्रशत्। या दिव्या आपः पयसा सम्बभूवुः। या
अन्तरिक्ष उत पार्थिवीर्याः। तासां त्वा सर्वासां रुचा।
अभिषिञ्चामि वर्चसा। अभि त्वा वर्चसाऽसिचं दिव्येन।
पयसा सह। यथासां राष्ट्रवर्धनः॥५२॥

तथा त्वा सविता कर्तु। इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्।
समुद्रव्यचसङ्गिरः। रथीतमं रथीनाम्। वाजानां
सत्पतिं पतिम्। वसवस्त्वा पुरस्तादभिषिञ्चन्तु गायत्रेण
छन्दसा। रुद्रास्त्वा दक्षिणतोऽभिषिञ्चन्तु त्रैष्टुभेन छन्दसा।
आदित्यास्त्वा पश्चादभिषिञ्चन्तु जागतेन छन्दसा।
विश्वे त्वा देवा उत्तरतोऽभिषिञ्चन्त्वानुष्टुभेन छन्दसा।
बृहस्पतिस्त्वोपरिष्ठादभिषिञ्चतु पाङ्केन छन्दसा॥५३॥

अरुणन्त्वा वृकमुग्रङ्गजङ्करम्। रोचमानं मरुतामग्रे अर्चिषः।
सूर्यवन्तं मघवानं विषासहिम्। इन्द्रमुक्थेषु नामहूतमं
हुवेम। प्र बाहवां सिसृतञ्जीवसे नः। आ नो गव्यूतिमुक्षतं
घृतेन। आ नो जनै श्रवयतं युवाना। श्रुतं मे मित्रावरुणा
हुवेमा। इन्द्रस्य ते वीर्यकृतः। बाहू उपावे हरामि॥५४॥

बभूवाव्ययत्तेनेममंग्र इह वर्चसा समङ्घि वैयाघ्रेऽधि राष्ट्रवर्धनः पाङ्केन छन्दसोपावहरामि॥[१५]

अभि प्रेहि वीरयस्व। उग्रश्चेत्ता सपत्नहा। आतिष्ठ वृत्रहन्तमः।

तुभ्यं देवा अधिब्रवन्। अङ्गौ न्यङ्गावभितो रथं यौ। ध्वान्तं
वाताग्रमनु सञ्चरन्तौ। दूरेहेतिरिन्द्रियावाँन्पतत्री। ते नोऽग्रयः
पप्रयः पारयन्तु। नमस्त ऋषे गद। अव्यथायै त्वा स्वधायै
त्वा॥५५॥

मा न इन्द्राभितस्त्वदृष्वारिष्ठासः। एवा ब्रह्मन्तवेदस्तु। तिष्ठा
रथे अधि यद्वज्रहस्तः। आ रश्मीन्देव युवसे स्वश्वः। आ तिष्ठ
वृत्रहन्नातिष्ठन्तं परि। अनु त्वेन्द्रो मदत्वनु त्वा मित्रावरुणौ।
द्यौश्च त्वा पृथिवी च प्रचेतसा। शुक्रो बृद्धक्षिणा त्वा पिपर्तु।
अनु स्वधा चिकिता९ सोमो अग्निः। अनु त्वाऽवतु सविता
सवेन॥५६॥

इन्द्रं विश्वा अवीवृधन्। समुद्रव्यचसङ्गिरः। रथीतम९
रथीनाम्। वाजाना९ सत्पतिं पतिम्। परिमा सेन्या
घोषाः। ज्याना वृञ्जन्तु गृध्रवः। मेथिष्ठाः पिन्वमाना इह।
माङ्गोपतिमभि संविशन्तु। तन्मेऽनुमतिरनु मन्यताम्।
तन्माता पृथिवी तत्पिता द्यौः॥५७॥

तद्वावाणः सोमसुतो मयोभुवः। तदश्विना शृणुत९
सौभगा युवम्। अव ते हेड उदुत्तमम्। एना व्याघ्रं
परिष्वजानाः। सि९ह९ हिन्वन्ति महते सौभगाय।
समुद्रं न सुहवन्तस्थिवा९सम्। मर्मृज्यन्ते द्वीपिनमप्स्वन्तः।
उदसावेतु सूर्यः। उदिदं मामकं वचः। उदिहि देव सूर्य।
सह वशुना मम। अहं वाचो विवाचनम्। मयि वागस्तु

धर्ण॑सिः। यन्तु॑ न॒दयो॑ वर्ष॑न्तु प॒र्जन्याः॑। सु॒पिप्प॒ला
ओष॑धयो भवन्तु। अन्न॑वतामोद॒नव॑तामा॒मिक्ष॑वताम्। ए॒षां
राजा॑ भूयसाम्॥५८॥

स्व॒धायै॑ त्वा स॒वेन॒ द्यौः सूर्य॑ सप्त च॥ [१६]

ये के॒शिनः॑ प्रथ॒माः स॒त्रमा॑सत। येभिराभृ॑तं यदि॒दं वि॑रोच॑ते।
तेभ्यो॑ जुहोमि बहु॒धा घृ॑तेन। रा॒यस्पोषे॑णे॒मं वर्च॑सा स॒
सृ॑जाथ। न॒र्ते ब्रह्म॑ण॒स्तप॑सो विमो॒कः। द्वि॒नाम्रीं॑ दी॒क्षा
व॒शिनी॒ ह्यु॑ग्रा। प्र केशाः॑ सु॒वते॑ का॒ण्डिनो॑ भवन्ति। तेषां॑
ब्र॒ह्मेदी॒शे वप॑नस्य॒ नान्यः॑। आ रो॑ह॒ प्रोष्ठं॑ विष॑हस्व॒ शत्रू॑न्।
अवा॑स्राग्दी॒क्षा व॒शिनी॒ ह्यु॑ग्रा॥५९॥

दे॒हि दक्षि॑णां॒ प्रति॑र॒स्वायुः॑। अथा॑मुच्यस्व॒ वरु॑णस्य॒ पाशा॑त्।
येना॑व॒पत्स॒विता॒ क्षुरे॑ण। सोम॑स्य॒ राज्ञो॑ वरु॑णस्य वि॒द्वान्। तेन॑
ब्रह्मा॑णो वप॒तेदम॑स्योर्जेमम्। र॒य्या वर्च॑सा स॒
सृ॑जाथ। मा ते केशा॑ननु॒ गाद्वर्च॑ ए॒तत्। तथा॑ धा॒ता क॑रोतु ते। तुभ्य॑मिन्द्रो
बृ॒हस्प॑तिः। स॒विता॒ वर्च॑ आद॑धात्॥६०॥

तेभ्यो॑ नि॒धानं॑ बहु॒धा व्यैच्छ॑न्। अ॒न्तरा॒ द्यावा॑पृथि॒वी अ॒पः
सु॒वः। द॒र्भस्त॑म्बे वी॒र्य॑कृते नि॒धाय॑। पौ॒ऽस्ये॑ने॒मं वर्च॑सा स॒
सृ॑जाथ। बल॑न्ते बाहु॒वोः स॒विता॒ द॑धातु। सोम॑स्त्वा॒ऽनक्तु॑
पय॑सा घृ॒तेन॑। स्त्रीषु॑ रू॒पम॑श्वि॒नैत॑न्नि ध॑त्तम्। पौ॒ऽस्ये॑ने॒मं
वर्च॑सा स॒सृ॑जाथ। यत्सी॑मन्त॒ङ्कङ्क॑तस्ते लि॒लेख॑। यद्वा॑

क्षुरः प॑रिव॒वर्ज॒ वप॑ङ्स्ते। स्त्री॒षु रू॒पम॑श्विनै॒तन्नि ध॑त्तम्।
पौ॑ङ्स्ये॒नेम॑ स॒ सृ॑जाथो वी॒र्ये॑ण॥६१॥

अवा॑साग्दीक्षा व॒शिनी॒ ह्यु॒ग्राऽद॑धाद्वर्ज॒ वप॑ङ् स्ते द्वे च॥—————[१७]

इन्द्रं॑ वै स्वा॒विशो॑ म॒रुतो॑ नापा॒चायन्। सोऽन॑पचाय्यमान ए॒तं
वि॒घ्नम॑पश्यत्। तमा॑ऽहरत्। तेना॑यजत। तेनै॒वासा॒न्त स॑ङ्
स्त॒म्भं व्य॑हन्। यद्व्य॑हन्। तद्वि॒घ्नस्य॑ विघ्न॒त्वम्। वि पा॒प्मानं॑
भ्रातृ॑व्य स॒ हते। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑॥६२॥

य स॒ राजा॑नं वि॒शो ना॒पचा॑येयुः। यो वा॑ ब्राह्म॒णस्तम॑सा
पा॒प्मना॒ प्रावृ॑तः स्यात्। स ए॒तेन॑ यजेत। वि॒घ्नेनै॒वैन॑द्वि॒हत्य॑।
वि॒शामा॑धिपत्यं गच्छति। तस्य॒ द्वे द्वा॑द॒शे स्तो॒त्रे भव॑तः। द्वे
च॑तुर्वि॒ंशे। औ॒द्भिद्य॑मे॒व तत्। ए॒तद्वै क्ष॒त्रस्यो॑द्भि॒द्यम्। यद॑स्मै
स्वा॒विशो॑ ब॒लि स॒ हर॑न्ति॥६३॥

हर॑न्त्यस्मै वि॒शो ब॒लिम्। ऐ॒नम॑प्रतिख्यातं गच्छति। य ए॒वं
वेद॑। प्र॒बाहु॑ग्वा अ॒ग्रे क्ष॒त्राण्या॑ते॒षु। तेषा॑मिन्द्रः क्ष॒त्राण्या॑दत्त।
न वा इ॒मानि॑ क्ष॒त्राण्य॑भूव॒न्निति॑। तन्नक्ष॑त्राणां नक्षत्र॒त्वम्। आ
श्रेय॑सो भ्रातृ॑व्यस्य तेज॑ इन्द्रि॒यन्द॑त्ते। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑
चैनमे॒वं वेद॑॥६४॥

तद्यथा॑ ह॒ वै स॑चक्रिणौ क॒प्लका॑वु॒पाव॑हितौ स्याता॑म्। ए॒वमे॒तौ
यु॒ग्मन्तौ॒ स्तोमौ॑। अ॒युक्षु॒ स्तोमेषु॑ क्रियेते। पा॒प्मनो॑ऽप॒हत्यै।
अप॑ पा॒प्मानं॑ भ्रातृ॑व्य स॒ हते। य ए॒तेन॒ यज॑ते। य उ॑
चैनमे॒वं वेद॑। तद्यथा॑ ह॒ वै सू॑त॒ग्राम॑ण्यः। ए॒वञ्छ॒न्दांसि॑।

तेष्वसावादित्यो बृहतीरभ्यूढः॥६५॥

सतो बृहतीषु स्तुवते सतो बृहन्। प्रजयां पशुभिरसानीत्येव।
व्यतिषक्ताभिः स्तुवते। व्यतिषक्तं वै क्षत्रं विशा। विशैवेन
क्षत्रेण व्यतिषजति। व्यतिषक्ताभिः स्तुवते। व्यतिषक्तो वै
ग्रामणीः सजातैः। सजातैरेवेन व्यतिषजति। व्यतिषक्ताभिः
स्तुवते। व्यतिषक्तो वै पुरुषः पाप्मभिः। व्यतिषक्ताभिरेवास्य
पाप्मनो नुदते॥६६॥

वेदं हरन्त्येनमेवं वेदाभ्यूढः पाप्मभिरेकं च॥—————[१८]

त्रिवृद्यदाग्रेयोऽग्निमुखा हृदिर्यदाग्रेय आग्नेयो न वै सोमेन यो वै सोमेनैष गोसवः
सिंहैऽभि प्रेहि मित्रवर्धनः प्रजापतिस्ता औदनं प्रजापतिरकामयत बहोर्भूयानगस्त्योस्या
जरांस्तिष्ठा हरीं प्रजापतिः पशून्व्याघ्रौऽयमभिप्रेहि वृत्रहन्तमो ये केशिन इन्द्रं वा
अष्टादश॥१८॥

त्रिवृद्यो वै सोमेनायुंसि बहुर्भवति तिष्ठा हरीरथ आयं भातु तेभ्यो निधानं षट्थष्टिः॥६६॥
त्रिवृत्पाप्मनो नुदते॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके

सप्तमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

पीवो॑न्ना॒ रयि॑वृधः सुमे॑धाः। श्वेतः॑ सि॒षक्ति॑ नि॒युता॑मभि॒श्रीः।
ते वा॒यवे॑ सम॑नसो॒ वित॑स्थुः। वि॒श्वेन्नरः॑ स्वप॒त्यानि॑ चक्रुः।
रा॒येऽनु॑ य॒ञ्जतू॑ रोद॑सी उ॒भे। रा॒ये दे॒वी धि॑षणा॒ धाति॑ दे॒वम्।
अधा॑ वा॒युं नि॒युतः॑ स॒श्वत॑ स्वाः। उ॒त श्वे॑तं वसु॑धिति॒न्निरे॑के।
आ वा॑यो॒ प्र याभिः॑। प्र वा॒युम॑च्छा॒ बृह॑ती म॒नीषा॑॥१॥

बृ॒हद्र॑यिं वि॒श्ववा॑रा॒ रथ॑प्रा॒म्। द्यु॒तद्या॑मा नि॒युतः॑ प॒त्य॑मानः।
क॒विः क॒विमि॑यक्षसि प्रय॒ज्यो। आ नो॑ नि॒युद्धिः॑
श॒तिनी॑भि॒रध्व॑रम्। स॒हस्रि॑णी॒भिरु॑प॒ याहि॑ य॒ज्ञम्। वा॒यो
अ॒स्मिन् ह॒विषि॑ माद॒यस्व। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑ नः।
प्रजा॑पते॒ न त्वदे॒तान्य॒न्यः। वि॒श्वा जा॒तानि॑ परि॒ ता ब॑भू॒वा
यत्का॑मास्ते जुहु॒मस्तं॑ नो॑ अस्तु॥२॥

व॒यः स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। रयी॑णां पतिं॑ य॒जतं॑ बृ॒हन्त॑म्।
अ॒स्मिन्भ॑रे॒ नृत॑मं॒ वाज॑सातौ। प्रजा॑पतिं॑ प्रथ॒म॒जामृ॑तस्य।
यजा॑म॒ देव॑मधि॒ नो ब्र॑वीतु। प्रजा॑पते॒ त्वन्नि॑धि॒पाः पु॑रा॒णः।
दे॒वानां॑ पि॒ता ज॑नि॒ता प्र॒जाना॑म्। पति॑र्वि॒श्वस्य॑ जग॑तः
पर॒स्पाः। ह॒विर्नो॑ दे॒व वि॒ह्वे जु॑षस्व। तवे॒मे लो॒काः प्र॒दिशो॑
दिश॑श्च॥३॥

प॒रा॒वतो॑ नि॒वतं॑ उ॒द्धत॑श्च। प्रजा॑पते॒ वि॒श्वसृ॒ज्जीव॑ध॒न्य इ॒दं

नो देव। प्रतिहर्य हव्यम्। प्रजापतिं प्रथमं यज्ञियानाम्।
 देवानामग्रे यजतं यजध्वम्। स नो ददातु द्रविणं सुवीर्यम्।
 रायस्पोषं विष्यतु नाभिंस्मे। यो राय ईशे शतदाय
 उक्थ्यः। यः पशूनां रक्षिता विष्टितानाम्। प्रजापतिः
 प्रथमजा ऋतस्य॥४॥

सहस्रधामा जुषतां हविर्नः। सोमापूषणेमौ देवौ।
 सोमापूषणा रजसो विमानम्। सप्तचक्रं रथमविश्वमिन्वम्।
 विषूवृतं मनसा युज्यमानम्। तज्जिन्वथो वृषणा
 पञ्चरश्मिम्। दिव्यन्यः सदनश्चक्र उच्चा। पृथिव्यामन्यो
 अध्यन्तरिक्षे। तावस्मभ्यं पुरुवारं पुरुक्षुम्। रायस्पोषं
 विष्यतान्नाभिंस्मे॥५॥

धियं पूषा जिन्वतु विश्वमिन्वः। रयिं सोमो रयिपतिर्दधातु।
 अवतु देव्यदितिरनर्वा। बृहद्वदेम विदथे सुवीराः।
 विश्वान्यन्यो भुवना जजान। विश्वमन्यो अभिचक्षाण
 एति। सोमापूषणाववतन्धियं मे। युवभ्यां विश्वाः पृतना
 जयेम। उदुत्तमं वरुणास्तभ्राद्याम्। यत्किञ्चेदङ्कितवासः।
 अव ते हेडस्तत्त्वां यामि। आदित्यानामवसा न दक्षिणा।
 धारयन्त आदित्यासंस्तिस्रो भूमीर्धारयन्। यज्ञो देवानां
 शुचिरपः॥६॥

मनीषाऽस्तु चर्तस्यास्मे कित्वासंश्चत्वारि च॥ [१]

ते शुक्रासः शुचयो रश्मिवन्तः। सीदन्नादित्या अधि

ब॒र्हिषि॑ प्रि॒ये। कामे॑न दे॒वाः स॒रथं॑ दि॒वो नः॑। आ या॑न्तु
य॒ज्ञमुप॑ नो जुषा॒णाः। ते सून॑वो अदि॒तेः पीव॑सामिषम्।
घृ॒तं पि॒न्वत्प्रति॑ह॒र्यन्ते॑ जाः। प्र य॒ज्ञिया॒ यज॑मानाय येमुरे।
आदि॒त्याः कामं॑ पि॒तुम॑न्त॒मस्मे॑। आ नः॑ पु॒त्रा अदि॑तेर्यान्तु
य॒ज्ञम्। आदि॒त्यासः॑ प॒थिभिर्दे॒व्यानैः॑ ॥ ७ ॥

अ॒स्मे काम॑न्दाशुषे॑ स॒न्नम॑न्तः। पुरो॒डाशं॑ घृ॒तव॑न्तं जुषन्ताम्।
स्क॒भाय॑त॒ निर्ऋ॑ति॒ः सेध॑ताम॒तिम्। प्र र॒श्मिभि॑र्यत॒माना॑
अमृ॒धाः। आदि॒त्याः काम॑ प्रय॒तां वष॑ट्कृतिम्। जुष॒ध्वं नो॑
ह॒व्यदा॑तिं यजत्राः। आदि॒त्यान्काम॑मव॒से हुवे॑म। ये भू॒तानि॑
ज॒नय॑न्तो विचि॒रव्युः॑। सीद॑न्तु पु॒त्रा अदि॑तेरुप॒स्थम्। स्ती॒र्णं
ब॒र्हिर्ह॑वि॒रद्या॑य दे॒वाः ॥ ८ ॥

स्ती॒र्णं ब॒र्हिः सी॑दता य॒ज्ञे अ॒स्मिन्। ध्रा॒जाः सेध॑न्तो॒ अम॑तिं
दु॒रेवा॑म्। अ॒स्मभ्यं॑ पु॒त्रा अदि॑तेः प्र य॑स॒त। आदि॒त्याः कामं॑
ह॒विषो॑ जुषा॒णाः। अग्ने॑ नय॒ सुप॑था रा॒ये अ॒स्मान्। वि॒श्वानि॑
दे॒व व॒युना॑नि वि॒द्वान्। यु॒योध्य॑स्मञ्जु॒हुरा॑णमे॒नः। भूयि॑ष्ठान्ते॒ नमं॑
उ॒क्तिं वि॑धेम। प्र वः॑ शु॒क्राय॑ भा॒नवे॑ भर॒ध्वम्। ह॒व्यं म॒तिश्चा॒ग्नये॑
सुपू॑तम् ॥ ९ ॥

यो दै॒व्यानि॑ मा॒नुषा॑ ज॒नू॑षि। अ॒न्तर्वि॑श्वानि वि॒द्वान्।
जिगा॑ति। अ॒च्छा गि॒रो म॒तयो॑ दे॒वय॑न्तीः। अ॒ग्निं य॑न्ति
द्रवि॑णं॒ भिक्ष॑माणाः। सु॒स॒न्द॒शं सु॒प्रती॑कं॒ स्वश्च॑म्।

हव्यवाहमरतिं मानुषाणाम्। अग्ने त्वमस्मद्युयोध्यमीवाः।
अनग्नित्रा अभ्यमन्त कृष्टीः। पुनरस्मभ्यः सुविताय देव।
क्षां विश्वेभिरजरैर्भिर्यजत्र॥१०॥

अग्ने त्वं पारया नव्यो अस्मान्। स्वस्तिभिरति दुर्गाणि
विश्वा। पूश्च पृथ्वी बहुला न उर्वी। भवा तोकाय तनयाय शं
योः। प्रकारवो मनना वच्यमानाः। देवद्रीचीन्नयथ देवयन्तः।
दक्षिणावाङ्वाजिनी प्राच्येति। हविर्भरन्त्यग्रये घृताची।
इन्द्रन्नरो युजे रथम्। जगृभ्णाते दक्षिणमिन्द्र हस्तम्॥११॥

वसूयवो वसुपते वसूनाम्। विद्वा हि त्वा गोपतिः शूर
गोनाम्। अस्मभ्यं चित्रं वृषणं रयिन्दाः। तवेदं विश्वमभितः
पशव्यम्। यत्पश्यसि चक्षसा सूर्यस्य। गवामसि गोपतिरेकं
इन्द्र। भक्षीमहि ते प्रयतस्य वस्वः। समिन्द्र णो मनसा नेषि
गोभिः। सः सूरिभिर्मघवन्त्सः स्वस्त्या। सं ब्रह्मणा देवकृतं
यदस्ति॥१२॥

सं देवानां सुमत्या यज्ञियानाम्। आराच्छत्रुमप
बाधस्व दूरम्। उग्रो यः शम्बः पुरुहूत तेन। अस्मे
धेहि यवमद्गोमदिन्द्र। कृधीधियं जरित्रे वाजरत्नाम्। आ
वेधसः स हि शुचिः। बृहस्पतिः प्रथमञ्जयमानः। महो
ज्योतिषः परमे व्योमन्। सप्तास्यस्तुविजातो रवेण। वि
सप्तरश्मिरधमत्तमांसि॥१३॥

बृहस्पतिः समजयद्वसूनि। महो ब्रजान्गोमतो देव एषः।
 अपः सिषासन्त्सुवरप्रतीतः। बृहस्पतिरुहन्त्यमित्रमकैः।
 बृहस्पते पर्येवा पित्रे। आ नो दिवः पावीरवी। इमा
 जुह्वाना यस्ते स्तनः। सरस्वत्यभि नो नेषि। इयं
 शुष्मेभिर्बिसखा इवारुजत्। सानुं गिरीणान्तविषेभिरूर्मिभिः।
 पारावदघ्नीमवसे सुवृक्तिभिः। सरस्वतीमा विवासेम
 धीतिभिः॥१४॥

देवयानैर्देवाः सुपूतं यजत्र हस्तमस्ति तमाङ्गस्यूर्मिभिर्द्वे च॥—————[२]

सोमो धेनुं सोमो अर्वन्तमाशुम्। सोमो वीरं कर्मण्यं
 ददातु। सादन्यं विदथ्यं सभेयम्। पितुः श्रवणं यो
 ददाशदस्मै। अषाढं युत्सु त्वं सोमं क्रतुभिः। या
 ते धामानि हविषा यजन्ति। त्वमिमा ओषधीः सोमं
 विश्वाः। त्वमपो अंजनयस्त्वङ्गाः। त्वमातंतन्योर्वन्तरिक्षम्।
 त्वञ्ज्योतिषा वि तमो ववर्थ॥१५॥

या ते धामानि दिवि या पृथिव्याम्। या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु।
 तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहेडन्। राजन्त्सोमं प्रति हव्या
 गृभाय। विष्णोर्नुकन्तदस्य प्रियम्। प्र तद्विष्णुः। पुरो मात्रया
 तनुवा वृधान। न ते महित्वमन्वश्नुवन्ति। उभे ते विद्म
 रजसी पृथिव्या विष्णो देव त्वम्। परमस्य वित्से॥१६॥

विचक्रमे त्रिर्देवः। आ ते महो यो जात एवा अभि

गोत्राणि। आभिः स्पृधो मिथतीररिषण्यन्। अमित्रस्य
व्यथया मन्युमिन्द्र। आभिर्विश्वा अभियुजो विषूचीः।
आर्याय विशोवतारीर्दासीः। अयः शृण्वे अध जयन्नुत
घ्नन्। अयमुत प्र कृणुते युधा गाः। यदा सत्यं कृणुते
मन्युमिन्द्रः॥१७॥

विश्वेन्दुं भयत एजदस्मात्। अनु स्वधामक्षरन्नापो अस्य।
अवर्धत मध्य आ नाव्यानाम्। सध्रीचीनेन मनसा तमिन्द्र
ओजिष्ठेन। हन्मनाहन्नभिघ्नन्। मरुत्वेन्तं वृषभं वावृधानम्।
अकवारिं दिव्यः शासमिन्द्रम्। विश्वासाहमवसे नूतनाय।
उग्रः सहोदामिह तः हुवेमा जनिष्ठा उग्रः सहसे
तुराय॥१८॥

मन्द्र ओजिष्ठो बहुलाभिमानः। अवर्धन्निन्द्रं मरुतंश्चिदत्र।
माता यद्वीरन्दधनद्धनिष्ठा। कस्यावो मरुतः स्वधाऽऽसीत्।
यन्मामेकः समधत्ताहिहत्ये। अहः ह्युग्रस्तविषस्तुविष्मान्।
विश्वस्य शत्रोरनमं वधस्त्रैः। वृत्रस्य त्वा श्वसथा दीषमाणाः।
विश्वे देवा अजहुर्ये सखायः। मरुद्भिरिन्द्र सख्यन्तै
अस्तु॥१९॥

अथेमा विश्वाः पृतना जयासि। वर्धो वृत्रं मरुत इन्द्रियेण।
स्वेन भामेन तविषो बभूवान्। अहमेता मनवे विश्वश्चन्द्राः।
सुगा अपश्चकर वज्रबाहुः। स यो वृषा वृष्णिषेभिः समोकाः।
महो दिवः पृथिव्याश्च सम्राट्। सतीनसत्वा हव्यो भरेषु।

म॒रु॒त्वां॑ नो भव॒त्विन्द्र॑ ऊ॒ती। इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑तरद्वृ॒त्रतूर्ये॑॥ २०॥
 अ॒ना॒धृ॒ष्यो म॒घवा॒ शूर॒ इन्द्रः॑। अ॒न्वे॒नं॒ वि॒शो अ॒मद॑न्त
 पूर्वीः। अ॒यं राजा॒ जग॑तश्च॒रष॑णीनाम्। स ए॒व वी॒रः
 स उ॑ वी॒र्या॑वान्। स ए॒करा॒जो जग॑तः पर॒स्पाः। य॒दा
 वृ॒त्रम॑तर॒च्छूर॒ इन्द्रः॑। अथा॑भवद्दमि॒ताभि॑क्र॒तूना॑म्। इन्द्रो॑ य॒ज्ञं
 वर्ध॑यन्वि॒श्ववे॑दाः। पु॒रोडा॑शस्य जुष॒तां ह॒विर्नः॑। वृ॒त्रन्ती॒र्त्वा
 दा॑न॒वं वज्र॑बाहुः॥ २१॥

दि॒शोऽदृ॑हद्दृ॒हि॒ता दृ॑हणेन। इ॒मं य॒ज्ञं वर्ध॑यन्वि॒श्ववे॑दाः।
 पु॒रोडा॑शं प्र॒ति गृ॑भ्णा॒त्विन्द्रः॑। य॒दा वृ॒त्रम॑तर॒च्छूर॒ इन्द्रः॑।
 अथै॑करा॒जो अ॑भव॒ज्जनाना॑म्। इन्द्रो॑ दे॒वाञ्छ॑म्बर॒हत्य॑
 आव॑त्। इन्द्रो॑ दे॒वाना॑मभवत्पु॒रोगाः॑। इन्द्रो॑ य॒ज्ञे ह॒विषा॑
 वावृ॑धानः। वृ॒त्रतू॒र्नो अ॑भयं॒ शर्म॑ य॒सत्। यः स॒प्त सि॒न्धुं
 रद॑धात्पृथि॒व्याम्। यः स॒प्त लो॒कान॑कृ॒णोद्दि॑शश्च। इन्द्रो॑
 ह॒विष्मा॒न्तस॑ग॒णो म॒रुद्भिः॑। वृ॒त्रतू॒र्नो य॒ज्ञमि॒होप॑ यासत्॥ २२॥

व॒वर्थ॑ वि॒त्स इन्द्र॑स्तुरायांस्तु वृ॒त्रतूर्ये॑ वज्र॑बाहुः पृथि॒व्यान्नी॑णिं च॥ [३]

इन्द्र॑स्तर॒स्वानभि॑माति॒हो॒ग्रः। हि॒र॒ण्यवा॑शीरि॒षिरः॑ सु॒व॒रू॒षाः।
 तस्य॑ व॒यं सु॑म॒तौ य॒ज्ञिय॑स्य। अपि॑ भ॒द्रे सौ॒म॒न॒से स्या॑म।
 हि॒र॒ण्यव॑र्णो अ॒भयं॑ कृ॒णोतु॑। अ॒भि॒मा॒ति॒हेन्द्रः॑ पृ॒त॒नासु॑ जि॒ष्णुः।
 स नः॑ शर्म॑ त्रि॒वरू॑थं वि॒ य॒सत्। यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ सदा॑
 नः। इन्द्र॑ः स्तु॒हि व॒ज्रि॒णं स्तोम॑पृष्ठम्। पु॒रोडा॑शस्य जुष॒तां

ह॒विर्नः॑ ॥ २३ ॥

ह॒त्वाभि॑मा॒तीः पृ॒त॒नाः स॒ह॒स्वान् । अ॒थाभ॑यं कृ॒णु॒हि
वि॒श्वतो॑ नः । स्तु॒हि शूरं॑ व॒ज्रिण॑मप्र॒तीत्त॑म् । अ॒भि॒मा॒ति॒ह॒नं
पु॒रु॒हू॒तमि॑न्द्रम् । य एक॑ इच्छ॒तप॑ति॒र्जनै॑षु । तस्मा॑ इन्द्रा॒य
ह॒विरा जु॑होत । इन्द्रो॑ दे॒वाना॑मधि॒पाः पु॒रोहि॑तः । दि॒शां
पति॑रभवद्वा॒जिनी॑वान् । अ॒भि॒मा॒ति॒हा त॑वि॒षस्तु॑विष्मान् ।
अ॒स्मभ्यं॑ चि॒त्रं वृ॑ष॒णं र॒यिन्दा॑त् ॥ २४ ॥

य इ॒मे द्यावा॑पृथि॒वी म॑हि॒त्वा । ब॒ले॒ना॒दृ॒ह॒दभि॑मा॒ति॒हेन्द्रः॑ ।
स नो॑ ह॒विः प्र॑ति॒ गृ॒भ्णातु॑ रा॒तये॑ । दे॒वानां॑ दे॒वो नि॑धि॒पा
नो॑ अ॒व्यात् । अ॒न॒व॒स्ते रथं॑ वृ॒ष्णे य॑त्ते । इन्द्र॑स्य॒ नु
वी॒र्या॑ण्यह॒न्नहि॑म् । इन्द्रो॑ या॒तोऽव॑सितस्य॒ राजा॑ । श॒मस्य॑ च
शृ॒ङ्गि॒णो व॒ज्र॒बाहुः॑ । से॒दु राजा॑ क्षेति च॒र्षणी॑नाम् । अ॒रा॒न्न
ने॒मिः परि॑ ता ब॒भूव॑ ॥ २५ ॥

अ॒भि सि॑ध्मो अ॒जिगा॑दस्य॒ शत्रू॑न् । वि॒ति॒ग्मेन॑ वृ॒षभे॑णा
पु॒रो॒भेत् । सं व॒ज्रेणा॑सृजद्बृ॒त्रमि॑न्द्रः । प्र॒ स्वां म॒तिम॑ति॒र॒च्छाश॑दानः ।
वि॒ष्णु दे॒वं वरु॑णमू॒तये॑ भ॒गम् । मे॒द॒सा दे॒वा व॒पया॑ यजध्वम् ।
ता नो॑ य॒ज्ञमा॑ग॒तं वि॒श्वधे॑ना । प्र॒जाव॑दस्मे द्रवि॒णेह॑ ध॒त्तम् ।
मे॒द॒सा दे॒वा व॒पया॑ यजध्वम् । वि॒ष्णु च॑ दे॒वं वरु॑णं च
रा॒तिम् ॥ २६ ॥

ता नो॑ अ॒मी॒वा अ॒प॒ बा॒ध॒मा॒नौ । इ॒मं य॒ज्ञं जु॑षमा॒णावु॑पेतम् ।

विष्णूवरुणा युवमध्वराय नः। वि॒शे जना॑य॒ महि॑ शर्म
यच्छ॑तम्। दी॒र्घप्र॑य॒ज्य ह॒विषा॑ वृ॒धा॒ना। ज्योति॑षाऽरा॒तीर्दह॑-
त॒न्तमा॑सि। ययो॒रोज॑सा स्क॒भि॒ता रजा॑सि।
वी॒र्ये॑भिर्वी॒रत॑मा॒ शवि॑ष्ठा। याऽप॒त्ये ते॒ अप्र॑तीत्ता॒ सहो॑भिः।
विष्णू॑ अ॒गन्व॑रुणा॒ पूर्व॑हू॒तौ॥२७॥

विष्णूवरुणावभिशस्तिपावा॑म्। दे॒वा य॑जन्त ह॒विषा॑ घृ॒तेन॑।
अपा॑मी॒वा॒ सेध॑त॒ र॒क्षस॑श्च। अथा॑धत्तं॒ यज॑मानाय॒ शं
योः। अ॒होमु॑चा॒ वृष॑भा सु॒प्रतू॑र्ती। दे॒वानां॑ दे॒वत॑मा॒ शचि॑ष्ठा।
विष्णूवरुणा॒ प्रति॑हर्यतन्नः। इ॒दन्न॑रा॒ प्रय॑तमू॒तये॑ ह॒विः। म॒ही नु
द्यावा॑पृथि॒वी इ॒ह ज्येष्ठे॑। रु॒चा भ॑वता॒ शुच॑यद्वि॒रक्तेः॥२८॥

यत्सीं॑ वरि॑ष्ठे बृ॒हती॑ वि॒मि॒न्वन्। नृ॒वद्भ्यो॒क्षा प॑प्र॒थाने॑भिरे॒वैः।
प्रपूर्व॑जे पि॒तरा॒ नव्य॑सीभिः। गो॒र्भिः कृ॑णुध्व॒ स॒दने॑ ऋ॒तस्य॑।
आ नो॑ द्यावापृथि॒वी दै॒व्येन॑। जने॑न या॒तं महि॑ वां व॒रूथ॑म्।
स इ॒त्स्वपा॑ भुव॑नेष्वा॒स। य इ॒मे द्यावा॑पृथि॒वी ज॒जान॑। उ॒र्वी
ग॒भीरे॑ रज॑सी सु॒मेके॑। अ॒व॒शे धी॒रः श॒च्या स॒मैर॑त्॥२९॥

भूरि॒न्द्वे अच॑रन्ती॒ चर॑न्तम्। प॒द्वन्त॒ङ्ग॒र्भम॑पदी॒दधा॑ते। नित्यं॒ न
सूनुं॑ पि॒त्रोरु॑प॒स्थे। तं पि॑पृत॒ रोद॑सी स॒त्यवा॑चम्। इ॒दं
द्यावा॑पृथि॒वी स॒त्यम॑स्तु। पि॒त॒र्मा॒तर्य॑दि॒होप॑ ब्रुवे वा॑म्। भू॒तं
दे॒वाना॑मव॒मे अवो॑भिः। वि॒द्यामे॑षं वृ॒जनं॑ जी॒रदा॑नुम्। उ॒र्वी
पृ॒थ्वी ब॑हु॒ले दू॒रे अ॑न्ते। उप॑ ब्रुवे॒ नम॑सा॒ यज्ञे॑ अ॒स्मिन्।

दधाते॒ ये सु॒भगे॑ सु॒प्रतूर्ती॑। द्यावा॒ रक्ष॑तं पृथि॒वी नो॒ अ॒भ्वात्।
या जा॒ता ओष॑धयोऽति॒ विश्वाः॑ परि॒ष्ठाः। या ओष॑धयः
सोम॑राजीरश्वाव॒ती॒५ सोम॑व॒तीम्। ओष॑धीरिति॒ मातरो॑ऽन्या
वो अ॒न्याम॑वतु॥३०॥

हविर्नो दाद्वभूव रातिं पूर्वहूतावर्कैरैरदस्मिन् च ॥ [४]

शुचि॒न्नु स्तोम॑ः॒ श्र॒थद्व॑त्रम्। उ॒भा वा॑मिन्द्रा॒ग्नी प्र च॑र्ष॒णिभ्यः॑।
आ वृ॒त्रह॑णा गी॒र्भिर्वि॑प्रः। ब्रह्म॑णस्पते॒ त्वम॑स्य य॒न्ता। सू॒क्तस्य॑
बोधि॒ तन॑यं च जिन्व। विश्व॑न्तद्भ॒द्रं यद॑वन्ति॒ देवाः। बृ॒हद्व॑देम
वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑। स ई॒५ स॒त्येभिः॑ स॒खिभिः॑ शुचि॒द्धिः। गो॒धा॒यसं॑
विध॑न॒सैर॑तर्दत्। ब्रह्म॑णस्पति॒र्वृष॑भिर्व॒राहैः॑॥३१॥

घ॒र्मस्वे॑देभिर्द्रवि॑णं॒ व्या॑नट्। ब्रह्म॑णस्पते॒रभ॑वद्यथाव॒शम्।
स॒त्यो म॒न्युर्म॑हि॒ कर्मा॑ करिष्य॒तः। यो गा॑ उ॒दाज॑त्स दि॒वे
वि चा॑भजत्। म॒हीव॑ री॒तिः श॑व॒सा सर॑त्पृथ॒क्। इ॒न्धा॒नो
अ॒ग्निं व॑नवद्वनुष्य॒तः। कृ॒तब्र॑ह्मा शूशुव॒द्रात॑ह॒व्य इ॒त्। जा॒तेन॑
जा॒तम॑ति॒सृ॒त्र सृ॒॑सते॑। यं यं युजं॑ कृणुते ब्रह्म॑णस्पतिः।
ब्रह्म॑णस्पते सु॒यम॑स्य वि॒श्वहा॑॥३२॥

रा॒यः स्या॑म र॒थ्यो वि॑व॒स्वतः॑। वी॒रेषु॑ वी॒रा॒५ उप॑पृ॒ङ्क्षि न॑स्त्वम्।
यदी॒शानो॑ ब्रह्म॑णा॒ वेषि॑ मे॒ हव॑म॒। स इ॒ज्जनै॑न॒ स वि॒शा स
जन्म॑ना। स पु॒त्रैर्वाजं॑ भरते॒ धना॑ नृ॒भिः। दे॒वानां॑ यः पि॒तर॑मा॒
विवा॑सति। श्र॒द्धाम॑ना ह॒विषा॑ ब्रह्म॑णस्पतिम्। यास्ते॑ पू॒षन्ना॑वो

अ॒न्तः। शु॒क्रन्ते॑ अ॒न्यत्पू॑षेमा आशाः॑। प्रप॑थे प॒थाम॑जनिष्ट
पू॒षा॥ ३३ ॥

प्रप॑थे दि॒वः प्रप॑थे पृ॒थि॒व्याः। उ॒भे अ॒भि प्रि॒यत॑मे सु॒धस्थे॑।
आ च॒ परा॑ च चरति प्रजा॒नन्। पू॒षा सु॒बन्धु॑र्दिव आ
पृ॒थि॒व्याः। इ॒डस्पति॑र्म॒घवा॑ द॒स्मव॑र्चाः। तं दे॒वासो॑ अद॑दुः
सू॒र्यायै॑। कामे॑न कृत॒न्तव॑स॒ः स्व॒श्चम॑। अ॒जाऽश्वः॑ पशु॒पा
वाज॑बस्त्यः। धि॒यं जि॒न्वो वि॒श्वे भुव॑ने अर्पि॑तः। अष्ट्रा॑ पू॒षा
शि॒थिरा॑मु॒द्वरी॑वृजत्॥ ३४ ॥

स॒ञ्चक्षा॑णो भुव॑ना दे॒व ई॒यते। शु॒ची वो ह॒व्या म॑रुतः शु॒चीना॑म्।
शुचि॑ः॒ हिनो॑म्यध्व॒रः शुचि॑भ्यः। ऋ॒तेन॑ स॒त्यमृ॑तसाप॑ आयन्।
शुचि॑जन्मानः शुच॑यः पाव॒काः। प्र चि॒त्रम॑र्कं गृ॒णते॑ तुरा॒य।
मा॒रुता॑य॒ स्वत॑वसे भरध्वम्। ये सहा॑ः॒सि सह॑सा॒ सह॑न्ते।
रेज॑न्ते अग्रे पृ॒थि॒वी म॒खेभ्यः॑। अ॒से॒ष्वा म॑रुतः खा॒दयो॑
वः॥ ३५ ॥

वक्षः॑ सुरु॒क्मा उप॑ शिश्रि॒याणाः॑। वि वि॒द्युतो॑ न वृ॒ष्टिभी॑
रुचा॒नाः। अनु॑ स्व॒धामा॑यु॒धैर्य॑च्छ॒मानाः॑। या वः॑ शर्म
शश॑मा॒नाय॑ सन्ति। त्रि॒धातू॑नि दा॒शुषे॑ यच्छ॒ताधि॑।
अ॒स्मभ्य॑न्तानि मरुतो॑ विय॑न्त। र॒यिं नो॑ धत्त वृषणः
सु॒वीर॑म्। इ॒मे तुरं॑ म॒रुतो॑ रामयन्ति। इ॒मे सहः॑ सह॑स॒ आ
न॑मन्ति। इ॒मे श॑स॒वनु॑ष्य॒तो नि पा॑न्ति॥ ३६ ॥

गुरुद्वेषो अरुरुषे दधन्ति। अरा इवेदचरमा अहेव। प्रप्र
जायन्ते अकंवा महोभिः। पृश्नेः पुत्रा उपमासो रभिष्ठाः।
स्वया मृत्या मरुतः सं मिमिक्षुः। अनु ते दायि मह इन्द्रियाय।
सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्यै। अनु क्षत्रमनु सहो यजत्र। इन्द्र
देवेभिरनु ते नृषह्यै। य इन्द्र शुष्मो मघवन्ते अस्ति॥३७॥

शिक्षा सखिभ्यः पुरुहूत नृभ्यः। त्वं हि दृढा मघवन्विचेताः।
अपावृधि परिवृतिं न राधः। इन्द्रो राजा जगतश्चरषणीनाम्।
अधिक्षमि विषुरूपं यदस्ति। ततो ददातु दाशुषे वसूनि।
चोदद्राध उपस्तुतश्चिदवाक्। तमुष्टुहि यो अभिभूत्योजाः।
वन्वन्नवातः पुरुहूत इन्द्रः। अषाढमुग्रं सहमानमाभिः॥३८॥

गीर्भिर्वर्ध वृषभं चरषणीनाम्। स्थूरस्य रायो बृहतो य ईशै।
तमुष्टुवाम विदथेष्विन्द्रम्। यो वायुना जयति गोमतीषु। प्र
धृष्णुया नयति वस्यो अच्छ। आ ते शुष्मो वृषभ एतु पश्चात्।
ओत्तरादधरागा पुरस्तात्। आ विश्वतो अभिसमैत्वर्वाङ्। इन्द्र
द्युम्नं सुवर्वद्धेह्यस्मे॥३९॥

वराहैर्विश्वहाऽजनिष्ट पृषोद्वरीवृजत्खादयो वः पान्त्यस्त्याभिर्नवं च॥—————[५]

आ देवो यातु सविता सुरत्नः। अन्तरिक्षप्रा वहमानो
अश्वैः। हस्ते दधानो नर्या पुरूणि। निवेशयं च प्रसुवं
च भूम। अभीवृतं कृशनैर्विश्वरूपम्। हिरण्यशम्यं यजतो
बृहन्तम्। आस्थाद्रथं सविता चित्रमानुः। कृष्णा रजां

सि तविषीन्द्रधानः। सघा नो देवः सविता सवाय। आ
साविषद्वसुपतिर्वसूनि॥४०॥

विश्रयमाणो अमतिमुरूचीम्। मर्तभोजनमधरासतेन।
विजनाञ्छ्वावाः शितिपादो अख्यन्। रथः हिरण्यप्रउगं
वहन्तः। शश्वद्विशः सवितुर्देव्यस्य। उपस्थे विश्वा भुवनानि
तस्थुः। वि सुपर्णो अन्तरिक्षाण्यख्यत्। गभीरवेपा असुरः
सुनीथः। कैदानीः सूर्यः कश्चिकेत। कतमान्द्याः रश्मिरस्या
ततान॥४१॥

भगन्धियं वाजयन्तः पुरन्धिम्। नराशः सो ग्रास्पतिर्नो
अव्यात्। आ ये वामस्य सङ्गथे रयीणाम्। प्रिया देवस्य
सवितुः स्याम। आ नो विश्वे अस्क्रागमन्तु देवाः। मित्रो
अर्यमा वरुणः सजोषाः। भुवन् यथा नो विश्वे वृधासः।
करन्त्सुषाहा विथुरं न शवः। शं नो देवा विश्वदेवा भवन्तु।
शः सरस्वती सह धीभिरस्तु॥४२॥

शमभिषाचः शमु रातिषाचः। शं नो दिव्याः पार्थिवाः
शं नो अप्याः। ये सवितुः सत्यसंवस्य विश्वे। मित्रस्य
व्रते वरुणस्य देवाः। ते सौभगं वीरवद्भोमदप्रः। दधातन्
द्रविणश्चित्रमस्मे। अग्ने याहि दूत्यं वारिषेण्यः। देवाः
अच्छा ब्रह्मकृता गुणेन। सरस्वतीं मरुतो अश्विनापः। यक्षि
देवान्नलधेयाय विश्वान्॥४३॥

द्यौः पितः पृथिवि मातरधृक्। अग्ने भ्रातर्वसवो मृडता

नः। विश्वं आदित्या अदिते सृजोषाः। अस्मभ्य॑ शर्म
 बहुलं वि यन्त। विश्वे देवाः शृणुतेम॑ हव॑ मे। ये
 अन्तरिक्षे॑ य उप॒ द्यवि॒ ष्ट। ये अग्निजिह्वा॑ उ॒त वा॒ यजत्राः।
 आ॒सद्या॒स्मिन्ब॒र्हिषि॑ मादयध्वम्। आ वा॑ मित्रावरुणा
 ह॒व्यजु॑ष्टिम्। नम॑सा देवा॒वव॑साववृत्याम्॥४४॥

अ॒स्माकं॑ ब्रह्म॒ पृत॑नासु स॒ह्या अ॒स्माकम्॑। वृष्टि॑र्दिव्या सु॒पा॒रा।
 यु॒वं वस्त्रा॑णि पी॒वसा॑ व॒साथे। यु॒वोरच्छि॑द्रा मन्त॑वो ह॒ सर्गाः॑।
 अवा॑तिरत॒मन॑तानि॒ विश्वा॑। ऋ॒तेन॑ मित्रावरुणा स॒चेथे। तत्सु॑
 वा॑ मित्रावरुणा म॒हित्वम्। ई॒र्मा त॒स्थुषी॑रह॒भिर्दु॑दुहे। विश्वाः॑
 पि॒न्वथ॒ स्वस॑रस्य॒ धेनाः॑। अनु॑ वा॒मेकः॑ प॒विरा॑ व॒वर्ति॑॥४५॥

यद्व॑र्हि॒ष्ठत्रा॑ति विदे॑ सु॒दानू। अ॒च्छि॑द्रा॒ शर्म॑ भु॒वंस्य॑
 गो॒पा। ततो॑ नो मित्रावरुणाववीष्टम्। सि॒षास॑न्तो
 जी॒(जि?)॒गिवा॑सः स्याम। आ नो मित्रावरुणा ह॒व्यदा॑तिम्।
 घृ॒तैर्गव्य॑तिमु॒क्षत॑मिडा॒भिः। प्र॒ति वा॒मत्र॒ वर॑मा जना॑य।
 पृ॒णीत॑मु॒द्रो दि॒व्यस्य॑ चारोः॑। प्र बा॒हवा॑ सि॒सृत॑जी॒वसे॑ नः।
 आ नो॑ गव्य॑तिमु॒क्षतं॑ घृ॒तेन॑॥४६॥

आ नो॑ जने॑ श्रवयतं यु॒वाना। श्रु॒तं मे॑ मित्रावरुणा॒ हवे॑मा। इ॒मा
 रु॒द्राय॑ स्थि॒रध॑न्वने गि॒रः। क्षि॒प्रेष॑वे दे॒वाय॑ स्व॒धाम्ने॑। अ॒षाढा॑य॒
 स॒हमा॑नाय मी॒दुषे॑। ति॒ग्मायु॑धाय भर॒ता शृ॑णोत॑न। त्वा॒दत्ते॑भी
 रु॒द्र श॑न्त॑मेभिः। श॒त॑ हि॒मा अ॑शीय भेष॒जेभिः॑। व्य॑स्मद्वेषो

वित॒रं व्य॑हः। व्य॒मी॒वाऽश्वा॑तयस्वा॒ वि॒षू॒चीः॥४७॥

अ॒र्ह॒न्बि॒भर्षि॑ मा न॒स्तो॒के। आ तै॑ पि॒त॒र्म॒रुता॑ सु॒म्रमे॑तु। मा
नः सूर्य॑स्य स॒न्द्द॒शो यु॒योथाः। अ॒भि नो॑ वी॒रो अ॒र्वति॑ क्षमे॒त।
प्र जा॑येमहि रु॒द्र प्र॒जाभिः॑। ए॒वा ब॑भ्रो वृष॒भ चे॒कितान॑।
यथा॑ दे॒व न ह॑णी॒षे न ह॑सि। हा॒व॒न॒श्रू॒नो रु॒द्रेह॑ बो॒धि।
बृ॒ह॒द्व॒दे॒म वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑। परि॑ णो रु॒द्रस्य॑ हे॒तिः स्तु॒हि श्रु॒तम्।
मी॒ढु॒ष्ट॒मा॒र्ह॒न्बि॒भर्षि॑। त्वम॑ग्रे रु॒द्र आ वो॒ राजा॑नम्॥४८॥

वसूनि॑ ततानास्तु विश्वान् ववृ॒त्यां वव॑र्ति घृ॒तेन॑ वि॒षू॒चीः श्रु॒त॒न्द्रे च॑॥—————[६]

सूर्यो॑ दे॒वीमु॒षस॑ रोच॒माना॑म॒र्यः। न योषा॑म॒भ्येति॑ प॒श्चात्।
यत्रा॑ नरो॑ दे॒व॒यन्तो॑ यु॒गानि॑। वि॒त॒न्वते॑ प्र॒ति भ॒द्राय॑ भ॒द्रम्।
भ॒द्रा अ॒श्वा ह॒रितः॑ सूर्य॑स्य। चि॒त्रा ए॒द॒ग्वा अ॒नु॒मा॒द्यासः॑।
न॒म॒स्यन्तो॑ दि॒व आ पृ॒ष्ठम॑स्थुः। परि॑ द्यावा॑पृथि॒वी य॑न्ति
स॒द्यः। तत्सूर्य॑स्य दे॒व॒त्वन्त॑न्म॒ह॒त्त्वम्। म॒ध्या क॒र्तो॒र्वित॑त॒ः
सञ्ज॑भार॥४९॥

य॒दे॒दयु॑क्त ह॒रितः॑ स॒धस्था॑त्। आ॒द्रा॒त्री वा॑स॒स्तनु॑ते सि॒म॒स्मै।
तन्मि॒त्रस्य॑ वरु॒णस्या॑भिचक्षे॑। सूर्यो॑ रू॒पं कृ॑णुते द्यो॒रुप॑स्थे॑।
अ॒न॒न्तम॒न्यद्दु॒श॒दस्य॑ पा॒जः। कृ॒ष्णम॒न्यद्ध॒रितः॑ सं भ॑रन्ति।
अ॒द्या दे॒वा उ॒दिता॑ सूर्य॑स्य। नि॒र॑ह॒सः पि॒पृ॒तान्नि॑र॒व॒द्यात्।
तन्नो॑ मि॒त्रो वरु॑णो मा॒मह॑न्ताम्। अ॒दि॒तिः सि॒न्धुः पृथि॒वी उ॒त
द्यौः॥५०॥

दिवो रुक्म उरुचक्षा उदैति। दूरे अर्थस्तरणिभ्राजमानः।
 नूनञ्जनाः सूर्येण प्रसूताः। आयन्नर्थानि कृणवन्नपांसि। शं
 नो भव चक्षसा शं नो अह्ना। शं भानुना शं हिमा शं घृणेन।
 यथा शमस्मै शमसद्दुरोणे। तत्सूर्यं द्रविण्येहि चित्रम्। चित्रं
 देवानामुदगादनीकम्। चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः॥५१॥

आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षम्। सूर्य आत्मा जगत्तस्तुस्थुषश्च।
 त्वष्टा दधत्तन्नस्तुरीपम्। त्वष्टा वीरं पिशङ्गरूपः।
 दशमेन्त्वष्टुर्जनयन्त गर्भम्। अतन्द्रासो युवतयो बिभर्त्रम्।
 तिग्मानीकः स्वयंशसञ्जनेषु। विरोचमानं परिषीन्नयन्ति।
 आविष्टो वर्धते चारुरासु। जिह्मानामूर्ध्वस्वयंशा
 उपस्थे॥५२॥

उभे त्वष्टुर्बिभ्यतुर्जायमानात्। प्रतीचीं सिंहं प्रतिजोषयेते।
 मित्रो जनान्प्र स मित्र। अयं मित्रो नमस्यः सुशेवः। राजा
 सुक्षत्रो अंजनिष्ट वेधाः। तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्य। अपि
 भद्रे सौमनसे स्याम। अनमीवास इडया मदन्तः। मितज्मवो
 वरिमित्रा पृथिव्याः। आदित्यस्य व्रतमुपक्ष्यन्तः॥५३॥

वयं मित्रस्य सुमतौ स्याम। मित्रं न ईशं शिम्या गोषु
 गव्यवत्। स्वाधियो विदथे अप्सवजीजनन्। अरैजयतां
 रोदसी पाजसा गिरा। प्रति प्रियं यजतञ्जनुषामवः। महा
 आदित्यो नमसोपसद्यः। यातयञ्जनो गृणते सुशेवः। तस्मा
 एतत्पन्यतमाय जुष्टम्। अग्नौ मित्राय हविरा जुहोत। आ

वा॒५ रथो॒ रोद॑सी ब॒द्धधा॒नः॥५४॥

हि॒र॒ण्य॒यो वृष॑भि॒र्या॒त्वश्वैः॑। घृ॒तव॑र्त॒निः प॒विर्भी॑रु॒चानः॑।
इ॒षाव्वाँ॒ढा नृ॒पति॑र्वा॒जिनी॑वान्। स प॑प्र॒थानो॒ अ॒भि प॑ञ्च भू॒मः।
त्रि॒व॒न्धुरो॒ मन॑साया॒तु यु॒क्तः। वि॒शो ये॒न ग॑च्छ॒थो दे॒व॒यन्तीः॑।
कु॒त्रा चि॒द्याम॑म॒श्विना॒ दधा॑ना। स्व॒श्वा य॒शसा॑ऽऽया॒तम॑र्वाक्।
द॒स्त्रा नि॒धिं मधु॑मन्तं पि॒बाथः॑। वि वा॒५ रथो॒ व॒ध्वा
याद॑मानः॥५५॥

अन्ता॑ दि॒वो बा॑धते वर्त॒निभ्या॑म्। यु॒वोः श्रि॒यं परि॒ योषा॑वृणीत।
सू॒रो दु॒हिता॑ परि॒तक्मि॑यायाम्। यदे॒व॒यन्त॑मव॒थः शची॑भिः।
परि॑घ्न॒५ सवा॑ मना॒वा व॒यो॒गाम्। यो ह॒स्यवा॑५ रथि॒राव॑स्तं
उ॒स्त्राः। रथो॒ युजा॑नः प॑रि॒याति॑ वर्तिः। तेन॑ नः शं यो॒रुष॑सो
व्यु॑ष्टौ। न्य॑श्विना वह॒तं य॒ज्ञे अ॒स्मिन्। यु॒वं भु॒ज्युम॑वविद्ध॒५
समु॒द्रे॥५६॥

उ॒दूह॑थुर॒णसो॒ अस्त्रि॑धानैः। प॒त॒त्रिभि॑र॒श्रमै॑र॒व्यथि॑भिः।
द॒५ सना॑भिर॒श्विना पा॒रय॑न्ता। अ॒ग्नीषो॑मा यो अ॒द्य वा॑म्।
इ॒दं वचः॑ सप॒र्यति॑। तस्मै॑ धत्त॒५ सु॒वीर्य॑म्। गवा॑ं पोष॒५
स्व॒श्वेय॑म्। यो अ॒ग्नीषो॑मा ह॒विषा॑ सप॒र्यात्। दे॒व॒द्रीचा॑ मन॑सा
यो घृ॒तेन॑। तस्य॑ व्र॒त५ र॒क्षतं॑ पा॒तम॑५हंसः॥५७॥

वि॒शे जना॑य॒ महि॑ शर्म॒ यच्छ॑तम्। अ॒ग्नीषो॑मा य
आहु॑तिम्। यो वा॒न्दाशा॑द्ध॒विष्कृ॑तिम्। स प्र॒जया॑ सु॒वीर्य॑म्।

विश्वमायुर्व्यञ्जवत्। अग्नीषोमा चेति तद्वीर्यं वाम्।
यदमुष्णीतमवसं पुणिङ्गोः। अवातिरतं प्रथयस्य शेषः।
अविन्दतं ज्योतिरेकं बहुभ्यः। अग्नीषोमाविमं सु
मेऽग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य॥५८॥

जभार द्यौरग्रेरुपस्थं उपक्ष्यन्तो बद्धधानो वृध्वा यादमानः समुद्रेऽहंसः प्रस्थितस्य॥—[७]

अहमस्मि प्रथमजा ऋतस्य। पूर्वं देवेभ्यो अमृतस्य नाभिः।
यो मा ददाति स इदेव माऽऽवाः। अहमन्नमन्नमदन्तमग्नि।
पूर्वमग्रेरपि दहत्यन्नम्। यत्तौ हासाते अहमुत्तरेषु। व्यात्तमस्य
पशवः सुजम्भम्। पश्यन्ति धीराः प्रचरन्ति पाकाः।
जहाम्यन्यन्न जहाम्यन्यम्। अहमन्नं वशमिच्छामि॥५९॥

समानमर्थं पर्येमि भुञ्जत्। को मामन्नं मनुष्यो दयेत। पराके
अन्नं निहितं लोक एतत्। विश्वेदेवैः पितृभिर्गुप्तमन्नम्।
यदद्यते लुप्यते यत्परोप्यते। शततमी सा तनूर्मे बभूव।
महान्तौ चरू सकृद्गुधेन पप्रौ। दिवं च पृथिवीं पृथिवीं च
साकम्। तत्सम्पिबन्तो न मिनन्ति वेधसः। नैतद्भूयो भवति
नो कनीयः॥६०॥

अन्नं प्राणमन्नमपानमाहुः। अन्नं मृत्युं तमु जीवातुमाहुः।
अन्नं ब्रह्माणो जरसं वदन्ति। अन्नमाहुः प्रजननं प्रजानाम्।
मोघमन्नं विन्दते अप्रचेताः। सत्यं ब्रवीमि वध इत्स तस्य।
नार्यमणं पुष्यति नो सखायम्। केवलाघो भवति केवलादी।

अ॒हं मे॒घः स्त॒नय॒न्वर्ष॑न्नस्मि। मा॒म॒द॒न्त्य॒हम॑ब्ध्य॒न्यान्॥६१॥

अ॒ह॒९ स॒द॒मृ॒तो॑ भ॒वामि॑। म॒दा॒दि॒त्या अ॒धि॒ सर्व॑ त॒पन्ति॑।
दे॒वीं वाच॑म॒जन॑यन्त॒ यद्वा॑ग्वद॒न्ती। अ॒न॒न्ता॒म॒न्ता॒दधि॑ निर्मि॒तां
म॒हीम्। यस्या॑ दे॒वा अ॑दधु॒र्भोज॑नानि। एका॑क्ष॒रां द्वि॒पदा॑९
ष॒द॒दां च। वाच॑ दे॒वा उप॑ जी॒वन्ति॑ वि॒श्वे। वाच॑ दे॒वा उप॑
जी॒वन्ति॑ वि॒श्वे। वाच॑ ग॒न्ध॒र्वाः प॒शवो॑ म॒नुष्याः॑। वा॒ची॒मा वि॒श्वा
भुव॑नान्यर्पि॒ता॥६२॥

सा नो॑ ह॒वं जुष॑ता॒मिन्द्र॑पत्नी। वा॒ग॒क्षरं॑ प्रथ॒म॒जा ऋ॒तस्य॑।
वेदा॑नां मा॒ताऽमृ॑तस्य॒ नाभिः॑। सा नो॑ जुषा॒णोप॑ य॒ज्ञमा॑गात्।
अ॒व॒न्ती दे॒वी सु॒हवा॑ मे अस्तु। या॒मृष॑यो म॒न्त्रकृ॑तो
मनी॒षिणः॑। अ॒न्वैच्छ॑ दे॒वास्त॑प॒सा श्रमे॑ण। ता॒न्दे॒वीं वाच॑९
ह॒विषा॑ य॒जाम॑हे। सा नो॑ दधातु सु॒कृत॑स्य॒ लोके॑। च॒त्वारि॑
वाक्प॑रि॒मिता॑ प॒दानि॑॥६३॥

ता॒नि वि॒दुर्ब्रा॑ह्म॒णा ये म॑नी॒षिणः॑। गुहा॒ त्रीणि॑ निहि॒ता
नेङ्ग॑यन्ति। तुरी॒यं वा॒चो म॑नुष्या॒ वद॑न्ति। श्र॒द्धया॑ऽग्निः
समि॑ध्यते। श्र॒द्धया॑ वि॒न्दते॑ ह॒विः। श्र॒द्धां भ॑ग॒स्य मूर्ध॑नि।
वच॑सा वे॒दया॑मसि। प्रि॒य९ श्र॑द्धे द॒दतः॑। प्रि॒य९ श्र॑द्धे
दि॒दा॑सतः। प्रि॒यं भो॒जेषु॑ यज्व॑सु॥६४॥

इ॒दं म॑ उ॒दितं॑ कृ॒धि। यथा॑ दे॒वा अ॒सुरे॑षु। श्र॒द्धा॒मु॒ग्रेषु॑ च॒क्रिरे॑।
ए॒वं भो॒जेषु॑ यज्व॑सु। अ॒स्माक॑मु॒दितं॑ कृ॒धि। श्र॒द्धां दे॒वा

यज॑मानाः। वा॒युगो॑पा॒ उपा॑सते। श्र॒द्धा॑ꣳ हृ॒दय्य॑याऽऽकू॑त्या।
श्र॒द्धया॑ हूयते ह॒विः। श्र॒द्धां प्रा॑तर्ह॒वामहे॑॥६५॥

श्र॒द्धां म॒ध्यन्दि॑नं॒ परि॑। श्र॒द्धा॑ꣳ सूर्य॑स्य नि॒मृचि॑। श्रद्धे
श्रद्धा॑पये॒ह मा॑। श्रद्धा॑ दे॒वानधि॑ वस्ते। श्रद्धा॑ वि॒श्वमि॑दं
जग॑त्। श्रद्धां का॒र्मस्य॑ मा॒तरम्। ह॒विषा॑ वर्धयाम॒सि। ब्रह्म॑
जज्ञा॑नं प्रथ॒मं पु॒रस्ता॑त्। वि सी॑म॒तः सु॒रुचो॑ वे॒न आ॑वः। स
बु॒ध्रिया॑ उप॒ मा अ॑स्य वि॒ष्टाः॥६६॥

स॒तश्च॒ योनि॑मस॒तश्च॒ विवः॑। पि॒ता वि॒राजा॑मृष॒भो र॑यी॒णाम्।
अ॒न्तरि॑क्षं वि॒श्वरूप॑ आ॒विवेश॑। तम॒र्केर॒भ्यर्च॑न्ति व॒त्सम्। ब्रह्म॑
सन्तं॒ ब्रह्म॑णा वर्धय॑न्तः। ब्रह्म॑ दे॒वान॑जनयत्। ब्रह्म॑ वि॒श्वमि॑दं
जग॑त्। ब्रह्म॑णः क्ष॒त्रं निर्मि॑तम्। ब्रह्म॑ ब्राह्म॒ण आ॒त्मना॑।
अ॒न्तर॑स्मिन्नि॒मे लो॒काः॥६७॥

अ॒न्तर्वि॑श्वमि॒दं जग॑त्। ब्रह्मै॒व भू॒तानां॑ ज्येष्ठम्। तेन॒ कोऽर्ह॑ति
स्पर्धि॑तुम्। ब्रह्म॑न्दे॒वास्त्रय॑स्त्रिꣳशत्। ब्रह्म॑न्निन्द्रप्रजाप॒ती। ब्रह्म॑न्
ह॒ विश्वा॑ भू॒तानि॑। ना॒वीवा॒न्तः समा॑हि॒ता। च॒तस्र॑ आशाः
प्रच॑रन्त्व॒ग्रयः॑। इ॒मं नो॑ य॒ज्ञं न॑यतु प्रजा॒नन्। घृ॒तं पि॒न्वन्न॑जरꣳ
सु॒वीरम्॥६८॥

ब्रह्म॑ स॒मिद्ध॑व॒त्याहु॑तीनाम्। आ गा॒वो अ॒ग्नन्नु॑त भ॒द्रम॑क्रन्।
सीद॑न्तु गो॒ष्ठे र॒णय॑न्त्व॒स्मे। प्र॒जाव॑तीः पु॒रुरूपा॑ इ॒ह स्युः॑।
इन्द्रा॑य पू॒र्वीरु॑षसो दुहा॑नाः। इन्द्रो॑ यज्व॑ने पृ॒णते॑ च॒ शिक्ष॑ति।

उपेद्वदाति न स्वं मुषायति। भूयोभूयो रयिमिदस्य वर्धयन्।
अभिन्ने खिले नि दधाति देवयुम्। न ता नशन्ति न ता
अर्वा॥६९॥

गावो भगो गाव इन्द्रो मे अच्छात्। गावः सोमस्य प्रथमस्य
भक्षः। इमा या गावः सजनास इन्द्रः। इच्छामीद्धृदा मनसा
चिदिन्द्रम्। यूयं गावो मेदयथा कृशश्चित्। अश्लीलश्चित्कृणुथा
सुप्रतीकम्। भद्रं गृहं कृणुथ भद्रवाचः। बृहद्वो वयं उच्यते
सभासु। प्रजावतीः सूर्यवसः५ रिशन्तीः। शुद्धा अपः सुप्रपाणे
पिबन्तीः। मा वः स्तेन ईशत् माऽघशः५सः। परि वो हेती
रुद्रस्य वृश्यात्। उपेदमुपपर्वनम्। आसु गोषूपपृच्यताम्।
उपर्षभस्य रेतसि। उपेन्द्र तव वीर्ये॥७०॥

चरामि कनीयोऽन्यानर्पिता पदानि यज्वंसु हवामहे विष्ठा लोकाः सुवीरमर्वा पिबन्तीष्वद्व॥[८]

ता सूर्याचन्द्रमसां विश्वभृत्तमा महत्। तेजो वसुमद्राजतो
दिवि। सामात्माना चरतः सामचारिणा। ययौर्व्रतं न ममे जातुं
देवयोः। उभावन्तौ परि यात अम्या। दिवो न रश्मीः५स्तनुतो
व्यर्णवे। उभा भुवन्ती भुवना कविक्रतू। सूर्या न चन्द्रा
चरतो हुतामती। पती द्युमद्विश्वविदा उभा दिवः। सूर्या उभा
चन्द्रमसा विचक्षणा॥७१॥

विश्ववारा वरिवोभा वरेण्या। ता नोऽवतं मतिमन्ता महिब्रता।
विश्ववपरी प्रतरणा तरन्ता। सुवर्विदा दृशये भूरिरश्मी।

सूर्या॑ हि च॒न्द्रा वसु॑ त्वेष॒दर्श॑ता। म॒न॒स्वि॒नो॒भानु॑चर॒तो॒नु
स॒न्दि॒वम्। अ॒स्य श्रवो॑ न॒द्यः स॒प्त बि॑भ्रति। द्यावा॑ क्षामा॑ पृथि॒वी
दर्श॑तं वपुः॑। अ॒स्मे सूर्या॑च॒न्द्रम॑सा॒ऽभि॒चक्षे॑। श्रद्धे॑कमिन्द्र
चरतो विचर्तु॑रम्॥७२॥

पूर्वा॑परं चरतो मा॒ययै॑तौ। शिशू॑ क्रीड॑न्तौ परि॑ यातो अध्व॒रम्।
विश्वा॑न्य॒न्यो भुव॑ना॒ऽभि च॑ष्टे। ऋ॒तून॒न्यो वि॒दध॑ञ्जायते पुनः॑।
हि॒र॑ण्यवर्णाः शुच॑यः पाव॒का यासा॑ऽ॒ राजा॑। यासा॑ दे॒वाः
शि॒वेन॑ मा चक्षु॑षा पश्यत। आपो॑ भ॒द्रा आदि॑त्पश्यामि।
नास॑दासी॒न्नो सदा॑सीत्त॒दानी॑म्। नासी॒द्रजो॑ नो व्यो॒मा प॒रो
यत्। किमाव॑रीवः॒ कुह॑ कस्य॒ शर्म॑न्॥७३॥

अ॒म्भः किमा॑सी॒द्रह॑नं गभी॒रम्। न मृ॒त्युर॒मृतं॑ तर्हि॒ ना
रात्रि॑या अहं॑ आसीत्प्र॒केतः॑। आनी॑दवा॒तऽ॒ स्व॒धया॑ तदे॒कम्।
तस्मा॑द्धा॒न्यं न प॒रः किञ्च॑नास॑। तम॑ आसी॒त्तम॑सा गू॒ढम॑ग्रे
प्र॒केत॑म्। स॒लिल॑ऽ॒ सर्व॑मा इ॒दम्। तुच्छे॑ना॒भ्वपि॑हितं
यदासी॑त्। तम॑स॒स्तन्म॑हि॒ना जा॑य॒तैक॑म्। का॒म॒स्तद॑ग्रे
सम॑वर्त॒ताधि॑॥७४॥

मन॑सो॒ रेतः॑ प्रथ॒मं यदासी॑त्। स॒तो ब॒न्धुम॑संति॒ निर॑विन्दन्।
हृदि॑ प्र॒ती॒ष्या क॒वयो॑ मनी॒षा। ति॒र॒श्ची॒नो वि॑त॒तो
र॒श्मि॑रेषाम्। अ॒धः स्वि॑दा॒सी(३)दु॑परि॒ स्वि॑दासी(३)त्।
रे॒तो॒धा आ॑सन्महि॒मान॑ आसन्। स्व॒धा अ॒व॒स्ता॒त्प्रय॑तिः

परस्तात्। को अद्धा वेदं क इह प्र वोचत्। कुत आजाता
कुत इयं विसृष्टिः। अर्वाग्देवा अस्य विसर्जनाय॥७५॥

अथा को वेदं यत आबभूव। इयं विसृष्टिर्यत आबभूव।
यदि वा दधे यदि वा न। यो अस्याध्यक्षः परमे व्योमन्।
सो अङ्ग वेदं यदि वा न वेद। किं स्वित्स्विद्वनङ्ग उ स वृक्ष
आसीत्। यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः। मनीषिणो मनसा
पृच्छतेदुतत्। यदध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्। ब्रह्म वनं ब्रह्म स
वृक्ष आसीत्॥७६॥

यतो द्यावापृथिवी निष्टतक्षुः। मनीषिणो मनसा विब्रवीमि वः।
ब्रह्माध्यतिष्ठद्भुवनानि धारयन्। प्रातरग्निं प्रातरिन्द्रं हवामहे।
प्रातर्मित्रावरुणा प्रातरश्विना। प्रातर्भगं पूषणं ब्रह्मणस्पतिम्।
प्रातः सोममुत रुद्रं हुवेम। प्रातर्जितं भगमुग्रं हुवेम। वयं
पुत्रमदितेर्यो विधर्ता। आध्रश्चिद्यं मन्यमानस्तुरश्चित्॥७७॥

राजा चिद्यं भगं भक्षीत्याह। भग प्रणेतर्भग सत्यराधः। भगेमां
धियमुदव ददन्नः। भग प्र णो जनय गोभिरश्वैः। भग प्र
नृभिर्नृवन्तः स्याम। उतेदानीं भगवन्तः स्याम। उत प्रपित्व
उत मध्ये अह्नाम्। उतोदिता मघवन्त्सूर्यस्य। वयं देवानां
सुमतौ स्याम। भग एव भगवां अस्तु देवाः॥७८॥

तेन वयं भगवन्तः स्याम। तं त्वां भग सर्वं इज्जोहवीमि। स
नो भग पुर एता भवेह। समध्वरायोषसो नमन्त। दधिक्रावेव

शुचये पदाय। अर्वाचीनं वसुविदं भगं नः। रथमिवाश्वा
वाजिन आवहन्तु। अश्वावतीर्गोमतीर्न उषासः। वीरवतीः
सदमुच्छन्तु भद्राः। घृतं दुहाना विश्वतः प्रपीनाः। यूयं पात
स्वस्तिभिः सदा नः॥७९॥

विचक्षणा विचर्तुरः शर्मन्निधिं विसर्जनाय ब्रह्म वनं ब्रह्म स वृक्ष आसीत्तुरश्चिदेवाः प्रपीना
एकं च॥—[९] पीवोन्नान्ते शुक्रासः सोमो धेनुमिन्द्रस्तरस्वाञ्छुचिमा देवो यातु सूर्यो
देवीमहमस्मि ता सूर्याचन्द्रमसा नव॥९॥

पीवोन्नान्ते त्वं पारयानाधृष्यः शुचिन्नु विश्रयमाणो दिवो रुक्मोऽन्नं प्राणमन्नन्ता सूर्याचन्द्रमसा
नवसप्ततिः॥७९॥

पीवोन्नाय्युयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे द्वितीयाष्टके

अष्टमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टकम् ३ ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके प्रथमः प्रपाठकः ॥

अ॒ग्निर्नः॑ पा॒तु कृ॒त्तिकाः॑। नक्ष॑त्रं दे॒वमिन्द्रि॑यम्। इ॒दमा॑सां
विच॑क्ष॒णम्। ह॒विरा॒सं जु॑होत॒न। यस्य॑ भा॒न्ति र॒श्मयो॑ यस्य
के॒तवः॑। यस्ये॒मा वि॒श्वा भुव॑नानि॒ सर्वा॑। स कृ॒त्तिका॑भि॒रभि
सं॒वसा॑नः। अ॒ग्निर्नो॑ दे॒वः सु॑वि॒ते द॑धातु। प्र॒जाप॑ते रोहि॒णी
वे॒तु प॒त्नी। वि॒श्वरू॑पा बृ॒हती चि॒त्रभा॑नुः॥१॥

सा नो॑ य॒ज्ञस्य॑ सु॒वि॒ते द॑धातु। यथा॑ जी॒वेम॑ श॒रदः॑ सर्वा॑राः।
रोहि॑णी दे॒व्युद॑गात्पु॒रस्ता॑त्। वि॒श्वा रू॒पाणि॑ प्र॒तिमो॑द॒माना।
प्र॒जाप॑तिः॑ ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्ती। प्रि॒या दे॒वाना॑मुप॑यातु य॒ज्ञम्।
सोमो॑ राजा॑ मृ॒गशी॑र्षेण॒ आग॑न्। शि॒वं नक्ष॑त्रं प्रि॒यम॑स्य॒ धाम॑।
आ॒प्याय॑मानो बहु॒धा जने॑षु। रे॒तः प्र॒जां यज॑माने दधातु॥२॥

यत्ते॑ नक्ष॑त्रं मृ॒गशी॑र्षमस्ति। प्रि॒यः रा॑जन्प्रि॒यत॑मं प्रि॒याणा॑म्।
तस्मै॑ ते सोम॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम। शन्न॑ ए॒धि द्वि॒पदे॑ श॒ञ्चतु॑ष्पदे।
आ॒र्द्रया॑ रु॒द्रः प्रथ॑मान ए॒ति। श्रेष्ठो॑ दे॒वानां॑ प॒तिर॑ग्नि॒याना॑म्।
नक्ष॑त्रमस्य॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम। मा नः॑ प्र॒जाः री॑रिष॒न्मोत॑
वी॒रान्। हे॒ती रु॒द्रस्य॑ परि॑ णो वृणक्तु। आ॒र्द्रा नक्ष॑त्रं जुष॒ताः
ह॒विर्नः॑॥३॥

प्रमुञ्चमानौ दुरितानि विश्वा। अपाघशंसन्नुदतामरातिम्।
 पुनर्नो देव्यदितिः स्पृणोतु। पुनर्वसू नः पुनरेतां यज्ञम्। पुनर्नो
 देवा अभियन्तु सर्वे। पुनः पुनर्वो हविषा यजामः। एवा
 न देव्यदितिरनर्वा। विश्वस्य भर्त्री जगतः प्रतिष्ठा। पुनर्वसू
 हविषा वर्धयन्ती। प्रियं देवानामप्येतु पाथः॥४॥

बृहस्पतिः प्रथमं जायमानः। तिष्यं नक्षत्रमभिसम्बभूव। श्रेष्ठो
 देवानां पृतनासु जिष्णुः। दिशोऽनु सर्वा अभयं नो अस्तु।
 तिष्यः पुरस्तादुत मध्यतो नः। बृहस्पतिर्नः परि पातु पश्चात्।
 बाधेतान्द्वेषो अभयं कृणुताम्। सुवीर्यस्य पतयः स्याम। इदं
 सर्पेभ्यो हविरस्तु जुष्टम्। आश्रेषा येषामनुयन्ति चेतः॥५॥

ये अन्तरिक्षं पृथिवीङ्क्षियन्ति। ते नः सर्पासो हवमागमिष्ठाः।
 ये रौचने सूर्यस्यापि सर्पाः। ये दिवं देवीमनु सञ्चरन्ति।
 येषामाश्रेषा अनुयन्ति कामम्। तेभ्यः सर्पेभ्यो मधुमञ्जुहोमि।
 उपहृताः पितरो ये मघासु। मनोजवसः सुकृतः सुकृत्याः। ते
 नो नक्षत्रे हवमागमिष्ठाः। स्वधाभिर्यज्ञं प्रयतं जुषन्ताम्॥६॥

ये अग्निदग्धा येऽनग्निदग्धाः। येऽमुं लोकं पितरः क्षियन्ति।
 याश्च विद्म या उ च न प्रविद्म। मघासु यज्ञं सुकृतं
 जुषन्ताम्। गवां पतिः फल्गुनीनामसि त्वम्। तदर्यमन्वरुण
 मित्र चारु। तन्त्वा वयं सनितारं सनीनाम्। जीवा
 जीवन्तमुप संविशेम। येनेमा विश्वा भुवनानि सञ्जिता। यस्य

दे॒वा अ॒नु सं॒ यन्ति॒ चेतः॑॥७॥

अ॒र्य॒मा रा॒जाऽज॒र॒स्तुवि॑ष्मान्। फ॒ल्गु॒नीना॑मृष॒भो रो॑रवीति।
श्रेष्ठो॑ दे॒वानां॑ भ॒गवो॑ भ॒गासि॑। तत्त्वा॑ वि॒दुः फ॒ल्गु॒नीस्त॑स्य
वि॒त्तात्। अ॒स्मभ्यं॑ क्ष॒त्रम॒जर॑ꣳ सु॒वीर्य॑म्। गोम॒दश्व॑व॒दुप॒
सन्नु॑देह। भ॒गो ह दा॒ता भ॒ग इ॒त्प्रदा॒ता। भ॒गो दे॒वीः
फ॒ल्गु॒नीरा वि॑वेश। भ॒गस्ये॑त्तं प्र॒स॒वं ग॑मेम। यत्र॑ दे॒वैः
सं॒ध॒मादं॑ म॒देम॑॥८॥

आया॑तु दे॒वः सं॒वि॒तोप॑यातु। हि॒र॒ण्यये॑न सु॒वृता॒ रथे॑न। वह॒न्
ह॒स्तꣳ सु॒भगं॑ वि॒द्वना॑प॒सम्। प्र॒यच्छ॑न्तं प॒पु॒रिं पु॒ण्यम॑च्छ।
ह॒स्तः प्र॒यच्छ॑त्व॒मृतं॑ व॒सीयः॑। दक्षि॑णेन॒ प्र॒तिगृ॑णीम ए॒नत्।
दा॒तार॑म॒द्य सं॒वि॒ता वि॑देय। यो नो॒ ह॒स्ताय॑ प्र॒सु॒वाति॑
य॒ज्ञम्। त्वष्टा॑ नक्ष॒त्रम॒भ्येति॑ चि॒त्राम्। सु॒भꣳ सं॒सं यु॒वति॑ꣳ
रोच॑मानाम्॥९॥

नि॒वेश॑य॒न्नमृ॒ता॒न्मर्त्या॑ꣳश्च। रू॒पाणि॑ पि॒ꣳश॒न्भुव॑नानि॒ विश्वा॑।
तन्न॒स्त्वष्टा॑ तदु॒ चि॒त्रा वि॒च॑ष्टाम्। तन्नक्ष॑त्रं भूरि॒दा अ॑स्तु
म॒ह्यम्। तन्नः॑ प्र॒जां वी॒रव॑तीꣳ स॒नोतु॑। गोभि॑र्नो॒ अश्वेः॑
सम॑न॒क्तु य॒ज्ञम्। वा॒युर्नक्ष॑त्रम॒भ्येति॑ नि॒ष्ट्याम्। ति॒ग्मशृ॑ङ्गो
वृष॒भो रो॑रु॒वाणः॑। स॒मी॒रय॑न्भुव॒ना मा॒तरि॑श्वा॒। अप॒ द्वे॒षाꣳसि॑
नु॒दता॑म॒रातीः॑॥१०॥

तन्नो॑ वा॒युस्त॒दु नि॒ष्ट्यां शृ॒णोतु॑। तन्नक्ष॑त्रं भूरि॒दा अ॑स्तु

मह्यम्। तन्नो देवासो अनुजानन्तु कामम्। यथा
तरेम दुरितानि विश्वा। दूरमस्मच्छत्रवो यन्तु भीताः।
तदिन्द्राग्नी कृणुतान्तद्विशाखे। तन्नो देवा अनुमदन्तु यज्ञम्।
पश्चात्पुरस्तादभयन्नो अस्तु। नक्षत्राणामधिपत्नी विशाखे।
श्रेष्ठाविन्द्राग्नी भुवनस्य गोपौ॥११॥

विषूचः शत्रूनप बाधमानौ। अप क्षुधन्नुदतामरातिम्। पूर्णा
पश्चादुत पूर्णा पुरस्तात्। उन्मध्यतः पौर्णमासी जिगाय।
तस्यां देवा अधि संवसन्तः। उत्तमे नाकं इह मादयन्ताम्।
पृथ्वी सुवर्चा युवतिः सजोषाः। पौर्णमास्युदगाच्छोभमाना।
आप्याययन्ती दुरितानि विश्वा। उरुन्दुहां यजमानाय
यज्ञम्॥१२॥

चित्रभानुर्यजमाने दधातु हविर्नः पाथश्चेतो जुषन्ताश्चेतो मदम् रोचमानामरातीर्गोपौ यज्ञम्॥[१]

ऋद्ध्यास्मि हव्यैर्नमसोपसद्य। मित्रं देवं मित्रधेयं नो अस्तु।
अनूराधान् हविषा वर्धयन्तः। शतर्जीवेम शरदः सर्वाः।
चित्रं नक्षत्रमुदगात्पुरस्तात्। अनूराधास इति यद्वदन्ति।
तन्मित्र एति पथिभिर्देवयानैः। हिरण्ययैर्विततैरन्तरिक्षे।
इन्द्रो ज्येष्ठामनु नक्षत्रमेति। यस्मिन्वृत्रं वृत्रतूर्यं ततार॥१३॥

तस्मिन्वयममृतन्दुहानाः। क्षुधन्तरेम दुरितिन्दुरिष्टिम्।
पुरन्दराय वृषभाय धृष्णवे। अषाढाय सहमानाय मीढुषे।
इन्द्राय ज्येष्ठा मधुमद्दुहाना। उरुं कृणोतु यजमानाय

लो॒कम्। मू॒लं प्र॒जां वी॒रव॑तीं विदेय। परा॑च्येतु॒ निर॑ऋतिः
परा॒चा। गोभि॑र्नक्ष॒त्रं प॒शुभिः॑ सम॑क्तम्। अह॑र्भूया॒द्यज॑मानाय
मह्य॑म्॥१४॥

अह॑र्नो अ॒द्य सु॑वि॒ते द॑धातु। मू॒लं नक्ष॑त्रमिति॒ यद्वद॑न्ति। परा॑चीं
वा॒चा निर॑ऋति॒न्नुदामि॑। शि॒वं प्र॒जायै॑ शि॒वम॑स्तु॒ मह्य॑म्।
या दि॒व्या आपः॑ पय॑सा सम्ब॒भूवुः। या अ॒न्तरि॑क्ष उ॒त
पार्थि॑वीर्याः। यासा॑म॒षाढा॑ अ॒नुय॑न्ति॒ काम॑म्। ता न॒ आपः॑
श॒ऽस्यो॒ना भ॑वन्तु। याश्च॑ कू॒प्या याश्च॑ ना॒द्याः समु॑द्रियाः।
याश्च॑ वैश॒न्तीरु॒त प्रा॑स॒चीर्याः॥१५॥

यासा॑म॒षाढा॑ मधु॒ भक्ष॑यन्ति। ता न॒ आपः॑ श॒ऽस्यो॒ना भ॑वन्तु।
तन्नो॒ विश्वे॒ उप॑ शृण्वन्तु दे॒वाः। तद॑षाढा॒ अभि॑संय॒न्तु य॒ज्ञम्।
तन्नक्ष॑त्रं प्रथतां प॒शुभ्यः॑। कृषि॑र्वृष्टि॒र्यज॑मानाय कल्पताम्।
शु॒भ्राः क॒न्या यु॒वतयः॑ सु॒पेश॑सः। क॒र्मकृ॑तः सु॒कृतो॑ वी॒र्या॑वतीः।
विश्वा॑ दे॒वान् ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्तीः। अ॒षाढाः॑ का॒ममु॑प॒ यान्तु॑
य॒ज्ञम्॥१६॥

यस्मि॑न्ब्रह्मा॒भ्यज॑यत्सर्वमे॒तत्। अ॒मुं च॑ लो॒कमि॑दम् च॒
सर्व॑म्। तन्नो॒ नक्ष॑त्रमभि॒जिद्वि॑जित्य। श्रिय॑न्दधात्वह॒णीय॑मानम्।
उ॒भौ लो॒कौ ब्रह्म॑णा॒ सञ्जि॑तेमौ। तन्नो॒ नक्ष॑त्रमभि॒जिद्वि॑चष्टाम्।
तस्मि॑न्वयं पृ॒तनाः॑ सञ्जये॑म। तन्नो॑ दे॒वासो॒ अनु॑जानन्तु
का॒मम्। शृ॒ण्वन्ति॑ श्रो॒णाम॒मृत॑स्य गो॒पाम्। पु॒ण्याम॑स्या॒

उपशृणोमि वाचम्॥१७॥

म॒हीं दे॒वीं विष्णु॑पत्नीमजूर्याम्। प्र॒तीची॑मेना॒ ह॒विषा॑ यजामः।
त्रे॒धा विष्णु॑रुरुगा॒यो विच॑क्रमे। म॒हीं दि॒वं पृथि॑वीमन्तरिक्षम्।
तच्छ्रो॒णैति॑ श्र॒वं इच्छ॑माना। पु॒ण्यं श्लो॒कं यज॑मानाय
कृ॒ण्वती। अ॒ष्टौ दे॒वा वस॑वः सो॒म्यासः॑। चत॑स्रो दे॒वीर॒जराः
श्रवि॑ष्ठाः। ते य॒ज्ञं पा॑न्तु रज॑सः प॒रस्ता॑त्। सं॒वत्स॒रीण॑म॒मृत॑ः
स्व॒स्ति॥१८॥

य॒ज्ञं नः॑ पा॒न्तु वस॑वः प॒रस्ता॑त्। द॒क्षिण॑तोऽभिय॑न्तु श्रवि॑ष्ठाः।
पु॒ण्यं नक्ष॑त्रम॒भि संवि॑शाम। मा नो अ॒राति॑र॒घश॑सा॒ऽगन्।
क्ष॒त्रस्य॑ रा॒जा वरु॑णोऽधि॒राजः॑। नक्ष॑त्राणा॒ शत॑भि॒षग्व॑सि॒ष्ठः।
तौ दे॒वेभ्यः॑ कृ॒णुतो दी॒र्घमा॑युः। श॒तं स॒हस्रा॑ भे॒षजा॑नि॒ धत्तः॑।
य॒ज्ञं नो॑ रा॒जा वरु॑ण॒ उप॑यातु। तन्नो॒ विश्वे॑ अ॒भि संय॑न्तु
दे॒वाः॥१९॥

तन्नो॒ नक्ष॑त्रं श॒तभि॑षग॒जुषा॑णम्। दी॒र्घमा॑युः प्र॒तिर॑द्वे॒षजा॑नि॒।
अ॒ज एक॑पा॒दुद॑गात्प॒रस्ता॑त्। वि॒श्वा भू॒तानि॑ प्र॒तिमो॑द॒मानः॑।
तस्य॑ दे॒वाः प्र॑स॒वं य॑न्ति॒ सर्वे॑। प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अ॒मृत॑स्य गो॒पाः।
वि॒भ्राज॑मानः॒ समि॑धा॒न उ॒ग्रः। आ॒ऽन्तरि॑क्षम॒रुह॑द॒गन्ध्या॑म्।
तं सूर्य॑ दे॒वम॒जमेक॑पादम्। प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अ॒नुय॑न्ति॒
सर्वे॑॥२०॥

अहि॑र्बु॒ध्नियः॑ प्रथ॑मान एति। श्रेष्ठो॑ दे॒वाना॑मु॒त मा॑नु॒षाणा॑म्। तं

ब्रा॒ह्म॒णाः सोम॒पाः सोम्यासः॑। प्रो॒ष्ठप॒दासो॑ अ॒भि र॑क्षन्ति॒ सर्वे॑।
 च॒त्वार॒ एक॑म॒भिक॑र्म दे॒वाः। प्रो॒ष्ठप॒दास॒ इति॒ यान् वद॑न्ति।
 ते बु॒ध्नियं॑ परि॒षद्य॑ः स्तुवन्तः॑। अहि॑र॒क्षन्ति॒ नम॑सोप॒सद्य॑।
 पू॒षा रे॒वत्य॑न्वेति॒ पन्था॑म्। पु॒ष्टिप॑ती पशु॒पा वाज॑ब॒स्त्यौ॥ २१॥

इ॒मानि॑ ह॒व्या प्र॑य॒ता जु॑षा॒णा। सु॒गैर्नो॑ या॒नैरु॑प॒यातां॑ य॒ज्ञम्।
 क्षु॒द्रान्प॒शून् र॑क्षतु रे॒वती॑ नः। गा॒वो नो॒ अश्वा॑र॒न्वेतु॑
 पू॒षा। अन्न॑र॒क्षन्तौ॑ बहु॒धा वि॑रू॒पम्। वाज॑र॒ सनु॑तां
 यज॑मानाय य॒ज्ञम्। तद॒श्विना॑व॒श्वयु॑जोप॒याताम्। शु॒भङ्ग॑मि॒ष्ठौ
 सु॒यमे॑भि॒रश्वैः॑। स्वं नक्ष॑त्र॒र॒ ह॒विषा॑ यज॑न्तौ। म॒ध्वा सम्पृ॑क्तौ
 यजु॑षा॒ सम॑क्तौ॥ २२॥

यो दे॒वानां॑ मि॒षजौ॑ ह॒व्यवा॒हौ। वि॒श्वस्य॑ दू॒ताव॑मृ॒तस्य॑
 गो॒पौ। तौ नक्ष॑त्रं जुजुषा॒णोप॑याताम्। नमो॑ऽश्वि॒भ्यां
 कृ॒णुमो॑ऽश्व॒युग्भ्या॑म्। अप॑ पा॒प्मानं॑ भ॒रणी॑र्भरन्तु। तद्य॑मो
 राजा॒ भग॑वान् विच॑ष्टाम्। लो॒कस्य॑ राजा॑ म॒हतो॑ म॒हान्
 हि। सु॒ग॒त्रः पन्था॑म॒भयं॑ कृ॒णोतु॑। यस्मि॒न्नक्ष॑त्रे य॒म ए॒ति
 राजा॑। यस्मि॒न्नेन॑म॒भ्यषि॑ञ्चन्त दे॒वाः। तद॑स्य चि॒त्रर॒ ह॒विषा॑
 यजाम॑। अप॑ पा॒प्मानं॑ भ॒रणी॑र्भरन्तु। नि॒वेश॑नी॒ यत्ते॑ दे॒वा
 अद॑धुः॥ २३॥

त॒तार॒ मह्यं॑ प्रास॒चीर्या॑ या॒न्तु य॒ज्ञं वाच॑र॒ स्वस्ति॑ दे॒वा अनु॑यन्ति॒ सर्वे॑ वाज॑ब॒स्त्यौ सम॑क्तौ
 दे॒वास्त्रीणि॑ च॥

नवोनवो भवति जायमानो यमादित्या अ॒शुमा॑प्याययन्ति।
 ये विरूपे समनसा संव्ययन्ती। समानन्तन्तुं परितातना तै।
 विभू प्रभू अनुभू विश्वतो हुवे। ते नो नक्षत्रे हवमागमेतम्।
 वयं देवी ब्रह्मणा संविदानाः। सुरत्नासो देववीतिन्दधानाः।
 अहोरात्रे हविषा वर्धयन्तः। अति पाप्मानमति मुक्त्या गमेम।
 प्रत्युवदृश्यायती॥२४॥

व्युच्छन्तीं दुहिता दिवः। अपो मही वृणुते चक्षुषा।
 तमो ज्योतिष्कृणोति सूनरीं। उदुस्त्रियाः सचते सूर्यः।
 सचा उद्यन्नक्षत्रमर्चिमत्। तवेदुषो व्युषि सूर्यस्य च। सं
 भक्तेन गमेमहि। तन्नो नक्षत्रमर्चिमत्। भानुमत्तेज उच्चरत्।
 उपयज्ञमिहागमत्॥२५॥

प्र नक्षत्राय देवाय। इन्द्रायेन्दुः हवामहे। सनः सविता
 सुवत्सनिम्। पुष्टिदां वीरवत्तमम्। उदुत्यश्चित्रम्। अदितिर्न
 उरुष्यतु महीम् षु मातरम्। इदं विष्णुः प्रतद्विष्णुः।
 अग्निर्मूर्धा भुवः। अनुनोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्।
 हव्यवाहः स्विष्टम्॥२६॥

आयत्यंगमत्स्विष्टम्॥ [३]

अग्निर्वा अंकामयत। अन्नादो देवानां स्यामिति। स
 एतमग्नये कृत्तिकाभ्यः पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। ततो
 वै सोऽन्नादो देवानामभवत्। अग्निर्वै देवानामन्नादः। यथा ह
 वा अग्निर्देवानामन्नादः। एव॑ ह वा एष मनुष्याणां भवति।

य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति।
अ॒ग्नये॒ स्वाहा॒ कृत्तिका॑भ्यः॒ स्वाहा॑। अ॒म्बायै॒ स्वाहा॑ दु॒लायै॒
स्वाहा॑। नि॒त॒त्यै स्वाहा॑ऽभ्रय॑न्त्यै॒ स्वाहा॑। मे॒घय॑न्त्यै॒ स्वाहा॑
व॒रु॒षय॑न्त्यै॒ स्वाहा॑। चु॒पु॒णीका॑यै॒ स्वाहेति॑॥ २७ ॥

प्र॒जाप॑तिः प्र॒जा अ॑सृजत। ता अ॑स्मात्सृ॒ष्टाः परा॑चीरायन्।
तासा॑ं रोहि॒णीम॒भ्य॑ध्यायत्। सोऽ॒काम॑यत। उप॒ मा वर्ते॑त।
समे॑नया गच्छे॒येति॑। स ए॒तं प्र॒जाप॑तये रोहि॒ण्यै च॑रुं
नि॒र॑वपत्। ततो॒ वै सा तमु॑पावर्तत। समे॑नयागच्छत। उप॑ ह
वा ए॒नं प्रि॒यमा॑वर्तते। सं प्रि॒येण॑ गच्छते। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒
यज॑ते। य उ॑चैन॒देवं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑
रोहि॒ण्यै स्वाहा॑। रोच॑मानायै॒ स्वाहा॑ प्र॒जाभ्यः॒ स्वाहेति॑॥ २८ ॥

सोमो॒ वा अ॑कामयत। ओष॑धीनां॒ राज्य॑म॒भिज॑येयमिति। स
ए॒तं सोमा॑य मृ॒गशी॒र्षाय॑ श्यामा॒कं च॑रुं पय॑सि नि॒र॑वपत्।
ततो॒ वै स ओष॑धीनां॒ राज्य॑म॒भ्य॑जयत्। स॒मा॒नाना॑ं ह
वै रा॒ज्यम॑भिज॑यति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑चैन॒देवं
वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति। सोमा॑य॒ स्वाहा॑ मृ॒गशी॒र्षाय॒ स्वाहा॑।
इ॒न्व॒काभ्यः॒ स्वाहो॑ष॑धीभ्यः॒ स्वाहा॑। रा॒ज्याय॒ स्वाहा॑ऽभिजि॑त्यै॒
स्वाहेति॑॥ २९ ॥

रु॒द्रो वा अ॑कामयत। प॒शु॒मान्त॑स्यामिति। स ए॒तं रु॒द्राया॑र्द्रायै
प्रै॒व्य॑ङ्ग॒वं च॑रुं पय॑सि नि॒र॑वपत्। ततो॒ वै स प॑शु॒मान॑भवत्।
प॒शु॒मान् ह॒ वै भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑

चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। रुद्राय स्वाहाऽर्द्रायै स्वाहा।
पिन्वमानायै स्वाहा पशुभ्यः स्वाहेति॥ ३० ॥

ऋक्षा वा इयमलोमकाऽऽसीत्। साऽकामयत।
ओषधीभिर्वनस्पतिभिः प्रजायेयेति। सैतमदित्यै पुनर्वसुभ्यां
चरुं निरवपत्। ततो वा इयमोषधीभिर्वनस्पतिभिः प्राजायत।
प्रजायते ह वै प्रजया पशुभिः। य एतेन हविषा यजते। य उ
चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अदित्यै स्वाहा पुनर्वसुभ्याम्।
स्वाहा भूत्यै स्वाहा प्रजात्यै स्वाहेति॥ ३१ ॥

बृहस्पतिर्वा अकामयत। ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। स एतं
बृहस्पतये तिष्याय नैवारं चरुं पर्यसि निरवपत्। ततो वै स
ब्रह्मवर्चस्यभवत्। ब्रह्मवर्चसी ह वै भवति। य एतेन हविषा
यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। बृहस्पतये
स्वाहा तिष्याय स्वाहा। ब्रह्मवर्चसाय स्वाहेति॥ ३२ ॥

देवासुराः संयत्ता आसन्। ते देवाः सर्पेभ्य आश्रेषाभ्य आज्यं
करम्भन्निरवपन्। तानेताभिरेव देवताभिरुपानयन्। एताभिर्ह
वै देवताभिर्द्विषन्तं भ्रातृव्यमुपनयति। य एतेन हविषा यजते।
य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। सर्पेभ्यः स्वाहाऽऽश्रेषाभ्यः
स्वाहा। द्दन्दशूकेभ्यः स्वाहेति॥ ३३ ॥

पितरो वा अकामयन्त। पितृलोकं ऋध्रुयामेति। त एतं
पितृभ्यो मघाभ्यः पुरोडाशं षट्कपालं निरवपन्। ततो वै ते
पितृलोकं आर्ध्रुवन्। पितृलोके ह वा ऋध्नोति। य एतेन हविषा

यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जुहो॑ति। पि॒तृभ्यः॑ स्वाहा॑
म॒घाभ्यः॑। स्वाहा॑ऽन॒घाभ्यः॑ स्वाहा॑ग॒दाभ्यः॑। स्वाहा॑ऽरु॒न्ध॒तीभ्यः॑
स्वाहेति॑॥३४॥

अ॒र्य॒मा वा अ॑कामयत। प॒शु॒मा॒न्त्स्या॒मिति॑। स ए॒तम॑र्य॒म्णे
फल्गु॑नीभ्यां च॒रुं निर॑वपत्। ततो॒ वै स प॑शु॒मान॑भवत्।
प॒शु॒मा॒न् ह॒ वै भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं
वेद॑। सोऽ॒त्र जुहो॑ति। अ॒र्य॒म्णे स्वाहा॑ फल्गु॑नीभ्या॒ऽ स्वाहा॑।
प॒शु॒भ्यः स्वाहेति॑॥३५॥

भ॒गो वा अ॑कामयत। भ॒गी श्रे॒ष्ठी दे॒वाना॑ऽस्या॒मिति॑। स ए॒तं
भ॒गाय॑ फल्गु॑नीभ्यां च॒रुं निर॑वपत्। ततो॒ वै स भ॒गी श्रे॒ष्ठी
दे॒वाना॑मभवत्। भ॒गी ह॒ वै श्रे॒ष्ठी सं॒माना॑ना॑ भवति। य ए॒तेन॑
ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जुहो॑ति। भ॒गाय॑
स्वाहा॑ फल्गु॑नीभ्या॒ऽ स्वाहा॑। श्रे॒ष्ठा॒य स्वाहेति॑॥३६॥

स॒वि॒ता वा अ॑कामयत। श्र॒न्मै दे॒वा द॒धीर॑न्। स॒वि॒ता
स्या॒मिति॑। स ए॒तं स॑वि॒त्रे ह॑स्ता॒य पु॒रोडा॑शं द्वा॒द॒श॒क॒पा॒लं
निर॑वपदाशूनां व्री॒ही॒णाम्। ततो॒ वै तस्मै॑ श्रद्धे॒वा अ॑दधत।
स॒वि॒ताऽभ॑वत्। श्रद्ध॒वा अ॑स्मै म॒नुष्या॑ दधते। स॒वि॒ता
सं॒माना॑ना॑ भवति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैनदे॒वं
वेद॑। सोऽ॒त्र जुहो॑ति। स॒वि॒त्रे स्वाहा॑ ह॑स्ता॒य। स्वाहा॑
द॒द॒ते स्वाहा॑ पृ॒ण॒ते। स्वाहा॑ प्र॒यच्छ॑ते स्वाहा॑ प्र॒तिगृ॑भ्ण॒ते
स्वाहेति॑॥३७॥

त्वष्टा वा अकामयत्। चित्रं प्रजां विन्देयेति। स एतन्त्वष्ट्रे चित्रायै पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। ततो वै स चित्रं प्रजामविन्दत्। चित्रं ह वै प्रजां विन्दते। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। त्वष्ट्रे स्वाहा चित्रायै स्वाहा। चैत्राय स्वाहा प्रजायै स्वाहेति॥३८॥

वायुर्वा अकामयत्। कामचारमेषु लोकेष्वभिजयेयमिति। स एतद्वायवे निष्ठायै गृष्ट्यै दुग्धं पयो निरवपत्। ततो वै स कामचारमेषु लोकेष्वभ्यजयत्। कामचारं ह वा एषु लोकेष्वभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। वायवे स्वाहा निष्ठायै स्वाहा। कामचाराय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥३९॥

इन्द्राग्नी वा अकामयेताम्। श्रेष्ठं देवानामभिजयेवेति। तावेतमिन्द्राग्निभ्यां विशाखाभ्यां पुरोडाशमेकादशकपालं निरवपताम्। ततो वै तौ श्रेष्ठं देवानामभ्यजयताम्। श्रेष्ठं ह वै समानानामभि जयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। इन्द्राग्निभ्यां स्वाहा विशाखाभ्यां स्वाहा। श्रेष्ठाय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४०॥

अथैतत्पौर्णमास्या आज्यं निर्वपति। कामो वै पौर्णमासी। काम आज्यम्। कामेनैव कामं समर्धयति। क्षिप्रमेनं सकाम उपनमति। येन कामेन यजते। सोऽत्र जुहोति।

पौर्णमास्यै स्वाहा कामाय स्वाहाऽऽगत्यै स्वाहेति॥४१॥

अग्निः पञ्चदश प्रजापतिष्णोऽंशः सोमः एकादश रुद्रो दशर्क्षेकादश बृहस्पतिर्दश देवासुरा नव
पितरः एकादशार्यमा भगो दश दश सविता चतुर्दश त्वष्टा वायुरिन्द्राग्नी दश दशाथैतत्पौर्णमास्या
अष्टौ पञ्चदश॥ [४]

मित्रो वा अकामयत। मित्रधेयमेषु लोकेष्वभिजयेयमिति।
स एतं मित्रायानूराधेभ्यश्चरुं निरवपत्। ततो वै स
मित्रधेयमेषु लोकेष्वभ्यजयत्। मित्रधेयं ह वा एषु
लोकेष्वभिजयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं
वेद। सोऽत्र जुहोति। मित्राय स्वाहाऽनूराधेभ्यः स्वाहा।
मित्रधेयाय स्वाहाऽभिजित्यै स्वाहेति॥४२॥

इन्द्रो वा अकामयत। ज्यैष्ठ्यं देवानामभिजयेयमिति।
स एतमिन्द्राय ज्यैष्ठ्यायै पुरोडाशमेकादशकपालं
निरवपन्महार्वाहीणाम्। ततो वै स ज्यैष्ठ्यं देवानामभ्यजयत्।
ज्यैष्ठ्यं ह वा सैमानानामभिजयति। य एतेन हविषा
यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। इन्द्राय स्वाहा
ज्यैष्ठ्यायै स्वाहा। ज्यैष्ठ्याय स्वाहाभिजित्यै स्वाहेति॥४३॥

प्रजापतिर्वा अकामयत। मूलं प्रजां विन्देयेति। स एतं
प्रजापतये मूलाय चरुं निरवपत्। ततो वै स मूलं
प्रजामविन्दत। मूलं ह वा प्रजां विन्दते। य एतेन हविषा
यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। प्रजापतये
स्वाहा मूलाय स्वाहा। प्रजायै स्वाहेति॥४४॥

आपो वा अकामयन्त। समुद्रङ्काममभिजयेमेति।
 ता एतमद्भ्योऽषाढाभ्यश्चरुं निरवपन्। ततो वै ताः
 समुद्रङ्काममभ्यजयन्। समुद्रः ह वै काममभिजयति। य
 एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
 अद्भ्यः स्वाहाऽषाढाभ्यः स्वाहा। समुद्राय स्वाहा कामाय
 स्वाहा। अभिजित्यै स्वाहेति॥४५॥

विश्वे वै देवा अकामयन्त। अनपज्य्यं जयेमेति। त
 एतं विश्वेभ्यो देवेभ्योऽषाढाभ्यश्चरुं निरवपन्। ततो वै
 तेऽनपज्य्यमजयन्। अनपज्य्यः ह वै जयति। य एतेन
 हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। विश्वेभ्यो
 देवेभ्यः स्वाहाऽषाढाभ्यः स्वाहा। अनपज्य्याय स्वाहा
 जित्यै स्वाहेति॥४६॥

ब्रह्म वा अकामयत। ब्रह्मलोकमभिजयेयमिति।
 तदेतं ब्रह्मणेऽभिजिते चरुं निरवपत्। ततो वै
 तद्ब्रह्मलोकमभ्यजयत्। ब्रह्मलोकः ह वा अभिजयति। य
 एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति।
 ब्रह्मणे स्वाहाऽभिजिते स्वाहा। ब्रह्मलोकाय स्वाहाऽभिजित्यै
 स्वाहेति॥४७॥

विष्णुर्वा अकामयत। पुण्यः श्लोकः शृण्वीय। न मा
 पापी कीर्तिरागच्छेदिति। स एतं विष्णवे श्रोणायै
 पुरोडाशत्रिकपालन्निरवपत्। ततो वै स पुण्यः

श्लोकं शृणुत। नैनं पापी कीर्तिरागच्छत्। पुण्यं ह वै श्लोकं शृणुते। नैनं पापी कीर्तिरागच्छति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। विष्णवे स्वाहा श्रोणायै स्वाहा। श्लोकाय स्वाहा श्रुताय स्वाहेति॥४८॥

वसवो वा अंकामयन्त। अग्रं देवतानां परीयामेति। त एतं वसुभ्यः श्रविष्ठाभ्यः पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपन्। ततो वै तेऽग्रं देवतानां परीयन्। अग्रं ह वै समानानां परीयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। वसुभ्यः स्वाहा श्रविष्ठाभ्यः स्वाहा। अग्राय स्वाहा परीत्यै स्वाहेति॥४९॥

इन्द्रो वा अंकामयत। दृढोऽशिथिलः स्यामिति। स एतं वरुणाय शतभिषजे भेषजेभ्यः पुरोडाशं दशकपालं निरवपत्कृष्णानां ब्रीहीणाम्। ततो वै स दृढोऽशिथिलोऽभवत्। दृढो ह वा अशिथिलो भवति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। वरुणाय स्वाहा शतभिषजे स्वाहा। भेषजेभ्यः स्वाहेति॥५०॥

अजो वा एकपादकामयत। तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। स एतमजायैकपदे प्रोष्ठपदेभ्यश्चरुं निरवपत्। ततो वै स तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यभवत्। तेजस्वी ह वै ब्रह्मवर्चसी भवति।

य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॑होति।
अ॒जायै॑क॒पदे॒ स्वाहा॑। प्रो॒ष्ठप॒देभ्यः॑ स्वाहा॑। तेज॑से॒ स्वाहा॑
ब्र॒ह्मव॑र्च॒साय॒ स्वाहे॑ति॥५१॥

अहि॒र्वै बु॒ध्रियो॑ऽकामयत। इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठां वि॒न्देये॑ति। स
ए॒तम॑ह॒ये बु॒ध्रिया॑य प्रो॒ष्ठप॒देभ्यः॑ पु॒रोडा॑शं भू॒मिक॑पालं
नि॒र॑वत्। ततो॒ वै स इ॒मां प्र॑ति॒ष्ठाम॑विन्दत। इ॒मां ह॒ वै
प्र॑ति॒ष्ठां वि॒न्दते। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑।
सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒ह॒ये बु॒ध्रिया॑य॒ स्वाहा॑। प्रो॒ष्ठप॒देभ्यः॑ स्वाहा॑।
प्र॑ति॒ष्ठायै॒ स्वाहे॑ति॥५२॥

पू॒षा वा अ॑कामयत। प॒शुमा॑न्त्स्यामि॒ति। स ए॒तं पू॒ष्णे रे॒वत्यै॑
च॒रुं नि॒र॑वपत्। ततो॒ वै स प॑शु॒मान॑भवत्। प॒शुमान् ह॒ वै
भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑। सोऽ॒त्र
जु॑होति। पू॒ष्णे स्वाहा॑ रे॒वत्यै॒ स्वाहा॑। प॒शुभ्यः॑ स्वाहेति॥५३॥

अ॒श्विनौ वा अ॑कामयेताम्। श्रो॒त्रस्वि॒नाव॑ब॒धिरौ स्या॑वेति॑।
तावे॒तम॑श्वि॒भ्याम॑श्व॒युग्भ्या॑। पु॒रोडा॑शं॒द्विक॑पालं॒नि॒र॑वपताम्।
ततो॒ वै तौ श्रो॑त्रस्वि॒नाव॑ब॒धिरा॑वभवताम्। श्रो॒त्रस्वी ह॒ वा
अ॑ब॒धिरो भ॑वति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ चैन॒देवं वेद॑।
सोऽ॒त्र जु॑होति। अ॒श्विभ्या॑ꣳ स्वाहा॑ऽश्व॒युग्भ्या॑ꣳ स्वाहा॑।
श्रो॒त्राय॒ स्वाहा॑ श्रु॒त्यै स्वाहे॑ति॥५४॥

य॒मो वा अ॑कामयत। पि॒तृणां॑ रा॒ज्यम॑भिज॒येय॑मिति॑। स
ए॒तं य॒माया॑प॒भर॑णीभ्यश्च॒रुं नि॒र॑वपत्। ततो॒ वै स पि॑तृणां॑

राज्यमभ्यजयत्। समानानां ह वै राज्यमभि जयति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। यमाय स्वाहाऽपभरणीभ्यः स्वाहा। राज्याय स्वाहाभिर्जित्यै स्वाहेति॥५५॥

अथैतदमावास्याया आज्यं निर्वपति। कामो वा अमावास्या। काम आज्यम्। कामेनैव कामं समर्धयति। क्षिप्रमेनं सकाम उपनमति। येन कामेन यजते। सोऽत्र जुहोति। अमावास्यायै स्वाहा कामाय स्वाहाऽऽगत्यै स्वाहेति॥५६॥

मित्र इन्द्रः प्रजापतिर्दशं दशाप एकादश विश्वे ब्रह्म दशदश विष्णुस्त्रयोदश वसव इन्द्रोऽजोऽहिर्वै बुध्नियः पूषाऽश्विनौ यमो दशं दशाथैतदमावास्याया अष्टौ पञ्चदश॥—————[५]

चन्द्रमा वा अकामयत्। अहोरात्रानर्धमासान्मासानृतून्त्संवत्सरमाप्त्वा। चन्द्रमसः सायुज्यं सलोकतामाप्नुयामिति। स एतश्चन्द्रमसे प्रतीदृश्यायै पुरोडाशं पञ्चदशकपालं निर्वपत्। ततो वै सोऽहोरात्रानर्धमासान्मासानृतून्त्संवत्सरमाप्त्वा। चन्द्रमसः सायुज्यं सलोकतामाप्नोत्। अहोरात्रान् ह वा अर्धमासान्मासानृतून्त्संवत्सरमाप्त्वा। चन्द्रमसः सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। चन्द्रमसे स्वाहा प्रतीदृश्यायै स्वाहा। अहोरात्रेभ्यः स्वाहाऽर्धमासेभ्यः स्वाहा। मासेभ्यः स्वाहर्तुभ्यः स्वाहा। संवत्सराय स्वाहेति॥५७॥

अहोरात्रे वा अकामयेताम्। अत्यहोरात्रे मुच्येवहि। न

ना॒वहो॒रा॒त्रे आ॑प्रु॒याता॒मिति॑। ते ए॒तम॑हो॒रा॒त्राभ्या॑ च॒रुं
नि॒र॒व॒प॒ताम्। द्वा॒याना॑ व्रीही॒णाम्। शु॒क्लाना॑ च कृ॒ष्णाना॑ च।
स॒वा॒त्योर्दु॒ग्धे। श्वे॒तायै॑ च कृ॒ष्णायै॑ च। ततो॒ वै ते अ॒त्य॑हो॒रा॒त्रे
अ॒मु॒च्येते। नैनै॑ अहो॒रा॒त्रे आ॑प्रु॒ताम्। अति॑ ह॒ वा अ॑हो॒रा॒त्रे
मु॒च्यते। नैन॑महो॒रा॒त्रे आ॑प्रु॒तः। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑
चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॒होति॑। अ॒ह्ने स्वा॒हा रा॒त्रियै॑ स्वा॒हा।
अति॑मु॒त्तयै॑ स्वा॒हेति॑॥५८॥

उ॒षा वा अ॑कामयत। प्रि॒याऽऽदि॒त्यस्य॑ सु॒भगा॑ स्या॒मिति॑।
सै॒तमु॒षसै॑ च॒रुं नि॒र॒व॒प॒त्। ततो॒ वै सा प्रि॒याऽऽदि॒त्यस्य॑
सु॒भगा॑ऽभवत्। प्रि॒यो ह॒ वै सं॒मा॒नाना॑ सु॒भगा॑ भवति। य
ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य उ॑ चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॒होति॑।
उ॒षसे॑ स्वा॒हा व्यु॑ष्ठ्यै स्वा॒हा। व्यू॒ष्यै स्वा॒हा व्यु॑च्छन्त्यै स्वा॒हा।
व्यु॑ष्ठायै स्वा॒हेति॑॥५९॥

अथै॒तस्मै॑ नक्ष॑त्राय च॒रुनि॑र्वपति। यथा॒ त्वं दे॒वाना॑म॒सि।
ए॒वम॒हं म॑नु॒ष्याणां॑ भू॒यास॒मिति॑। यथा॑ ह॒ वा ए॒तद्दे॒वाना॑म्।
ए॒व२ ह॒ वा ए॒ष म॑नु॒ष्याणां॑ भवति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते।
य उ॑ चैन॑दे॒वं वेद॑। सोऽ॒त्र जु॒होति॑। नक्ष॑त्राय॒ स्वाहो॑दे॒ष्यते
स्वा॒हा। उ॒द्य॒ते स्वा॒होदि॑ताय॒ स्वाहा॑। हर॑से॒ स्वाहा॑ भर॑से॒
स्वाहा॑। भ्राज॑से॒ स्वाहा॑ तेज॑से॒ स्वाहा॑। तप॑से॒ स्वाहा॑
ब्र॒ह्मव॑र्च॒साय॒ स्वाहेति॑॥६०॥

सूर्यो॒ वा अ॑कामयत। नक्ष॑त्राणां प्र॒ति॒ष्ठा स्या॒मिति॑। स

ए॒त॒ꣳ सू॒र्या॒य॒ नक्ष॑त्रेभ्यश्चरुं निर॑वपत्। ततो॒ वै स॒ नक्ष॑त्राणां
प्रति॒ष्ठाऽभ॑वत्। प्रति॒ष्ठा ह॒ वै स॑मा॒नानां॑ भवति। य ए॒तेन॑
ह॒विषा॒ यज॑ते। य उ॑ँ चैन॒देवं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। सू॒र्या॒य॒
स्वाहा॑ नक्ष॑त्रेभ्यः स्वाहा॑। प्रति॒ष्ठायै॒ स्वाहेति॑॥६१॥

अथै॒तमदि॑त्यै चरुं निर॑वपति। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्यामे॒व
प्रति॑तिष्ठति। सोऽत्र॑ जुहोति। अदि॑त्यै स्वाहा॑ प्रति॒ष्ठायै॒
स्वाहेति॑॥६२॥

अथै॒तं विष्ण॑वे चरुं निर॑वपति। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑। य॒ज्ञ ए॒वान्तः॑
प्रति॑तिष्ठति। सोऽत्र॑ जुहोति। विष्ण॑वे स्वाहा॑ य॒ज्ञाय॒ स्वाहा॑।
प्रति॒ष्ठायै॒ स्वाहेति॑॥६३॥

च॒न्द्रमाः पञ्च॑दशाहोरात्रे स॒प्तद॑शोपा एका॑दशाथै॒तस्मै नक्ष॑त्राय त्रयो॑दश॒ सूर्यो॑ दशाथै॒तमदि॑त्यै
पञ्चाथै॒तं विष्ण॑वे षड्द॒स (स॒विताऽऽशू॑नां ब्री॒हीणामिन्द्रो॑ महाब्री॒हीणामिन्द्रः॑ कृ॒ष्णानां॑ ब्री॒हीणाम॑होरात्रे
द्वयानां॑ ब्री॒हीणाम्। पि॒तर॑ष्प॒ङ्कपाल॑ꣳ स॒विता द्वा॑दशकपालमिन्द्रा॒ग्नी एका॑दशकपालमिन्द्र
एका॑दशकपालमिन्द्रो दश॑कपालं विष्णु॑स्त्रिकपालमहि॒भूमि॑कपालम॒श्विनौ॑ द्विकपालञ्चन्द्रमाः
पञ्च॑दशकपालम॒ग्निस्त्वष्टा॑ वस॑वोऽष्टाकपालमन्यत्रं च॒रुम्। रु॒द्रोऽर्य॑मा पू॒षा प॑शुमान्त्स्याꣳ सोमो॑
रु॒द्रो बृ॒हस्पतिः॑ पर्य॑सि वा॒युः प॒यः सोमो॑ वा॒युरिन्द्रा॒ग्नी मि॒त्र इन्द्र॑ आपो ब्रह्म॑ य॒मोऽभि॑र्जित्यै
त्वष्टा॑ प्र॒जाप॑तिः प्र॒जायै॑ पौर्ण॑मास्या अ॒मावा॑स्याया अ॒गंत्यै॑ विश्वे॒ जित्यां॑ अ॒श्विनौ श्रुत्यै॑।
ब्रह्म॑ तदे॒तं विष्णुः॑ स ए॒तं वा॒युः स ए॒तदा॑प॒स्ताः। पि॒तरो॑ विश्वे वस॑वोऽकामयन्त॒ मेति॑
त ए॒तन्निर॑वपन्। आपो॑ऽकामयन्त॒ मेति॑ ता ए॒तन्निर॑वपन्। इन्द्रा॒ग्नी अ॒श्विना॑वकामयेतां वेति॑
तावे॒तन्निर॑वपताम्। अ॒होरा॑त्रे वा अ॒कामये॑तामिति॒ ते ए॒तन्निर॑वपताम्। अ॒न्यत्रा॑कामयतेति॒ स
ए॒तन्निर॑वपत्। इन्द्रा॒ग्नी श्रैष्ठ॒मिन्द्रो॑ ज्यैष्ठ॒मिन्द्रो॑ दृढः। अहिः॑ सूर्योऽदि॑त्यै विष्ण॑वे प्रति॒ष्ठायै॑।

सोमो॑ य॒मः संमा॑नाना॑म्। अ॒ग्नि॑र्नो रीरिष॑दन्यत्र॑ रीरिषः॥॥ [६]

अ॒ग्नि॑र्न ऋ॒ध्यास्म॑ नवो॑नवो॒ऽग्नि॑र्मित्रश्च॒न्द्रमा॑षट्॥६॥

अ॒ग्नि॑र्नस्तन्नो॑ वा॒युर॑र्हिर्बु॒ध्निय॑ ऋ॒क्षा वा इ॒यम॑थै॒तत्पौ॑र्ण॒मास्या॑ अ॒जो वा
एक॑पा॒त्सूर्य॑श्चिष॑ष्टिः॥६३॥

अ॒ग्नि॑र्नः पातु॑ प्र॒तिष्ठा॑यै॒ स्वाहे॑ति॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके प्रथमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ द्वितीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके द्वितीयः प्रपाठकः ॥

तृतीयस्यामि॒तो दि॒वि सोमं॑ आसीत्। तङ्गा॑य॒त्र्याऽह॑रत्।
तस्य॑ पु॒र्णम॑च्छिद्यत्। तत्पु॒र्णोऽभ॑वत्। तत्पु॒र्णस्य॑ पु॒र्णत्व॑म्।
ब्रह्म॑ वै पु॒र्णः। यत्पु॒र्णशा॒ख्या व॑त्सान॑पाकरोति।
ब्रह्म॑णै॒वैना॑न॒पाक॑रोति। गा॒य॒त्रो वै पु॒र्णः। गा॒य॒त्राः प॒शवः॑॥१॥

तस्मा॒त्रीणि॑त्रीणि पु॒र्णस्य॑ पला॒शानि॑। त्रि॒पदा॑ गा॒य॒त्री।
यत्पु॒र्णशा॒ख्या गाः प्रा॑र्पय॑ति। स्वयै॒वैना॑ दे॒वत॑या प्रा॑र्पयति।
यङ्काम॑येताप॒शुः स्या॑दि॒ति। अ॒पु॒र्णान्त॑स्मै शु॒ष्का॑ग्रा॒माह॑रेत्।
अ॒प॒शुरे॒व भ॑वति। यङ्काम॑येत प॒शुमा॑न्त्स्यादि॒ति।
ब॒हुपु॒र्णान्त॑स्मै बहु॒शा॒खामा॑हरेत्। प॒शुम॑न्तमे॒वैनं॑ करोति॥२॥

यत्प्राची॑मा॒ हरे॑त्। दे॒वल॑ोकम॒भि ज॑येत्। यदु॒दीचीं॑
मनु॑ष्यलोकम्। प्राची॑मु॒दीची॑मा॒ हरे॑ति। उ॒भयो॑र्लो॒कयो॑र॒भि॒जि॑त्यै।
इ॒षे त्वो॒र्जे त्वे॒त्याह॑। इ॒षमे॒वोर्जं॑ यज॑माने
दधा॑ति। वा॒यवः॑ स्थे॒त्याह॑। वा॒युर्वा अ॒न्तरि॑क्षस्याध्य॒क्षाः।
अ॒न्तरि॑क्षदे॒वत्याः॑ खलु॒ वै प॒शवः॑॥३॥

वा॒यवं ए॒वैना॑न्यरि॑ ददाति। प्र वा ए॑नाने॒तदा क॑रोति। यदा॑ह।
वा॒यवः॑ स्थे॒त्युपा॑यवः स्थे॒त्याह॑। यज॑मानायै॒व प॒शूनु॑प॒
ह्वय॑ते। दे॒वो वः॑ सवि॒ता प्रा॑र्पय॒त्वित्या॑ह॒ प्रसू॑त्यै। श्रेष्ठ॑तमाय॒
कर्म॑ण॒ इत्या॑ह। य॒ज्ञो हि श्रेष्ठ॑तम॒ङ्गम॑। तस्मा॑दे॒वमा॑ह।

आप्यायध्वमघ्निया देवभागमित्याह॥४॥

वत्सेभ्यश्च वा एताः पुरा मनुष्येभ्यश्चाप्यायन्त। देवेभ्य एवैन।
इन्द्रायाप्याययति। ऊर्जस्वतीः पयस्वतीरित्याह। ऊर्जः५ हि
पयः सम्भरन्ति। प्रजावन्तीरनमीवा अयक्ष्मा इत्याह प्रजात्यै।
मा वः स्तेन ईशत माऽघशः५सु इत्याह गुप्त्यै। रुद्रस्य हेतिः
परि वो वृणक्तित्याह। रुद्रादेवैनास्त्रायते। ध्रुवा अस्मिन्गोपतो
स्यात बह्वीरित्याह। ध्रुवा एवास्मिन्बह्वीः करोति॥५॥

यजमानस्य पशून्पाहीत्याह। पशूनाङ्गोपीथाय। तन्मात्सायं
पशव उपसमावर्तन्ते। अनधः सादयति। गर्भाणाम्भृत्या
अप्रपादाय। तस्माद्गर्भाः प्रजानामप्रपादुकाः। उपरीव
निदधाति। उपरीव हि सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य
समष्ट्यै॥६॥

पशवः करोति पशवो देवभागमित्याह करोति नव च॥—————[१]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्यश्वपशुमादत्ते प्रसूत्यै।
अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू
आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। यो वा ओषधीः
पर्वशो वेद। नैनाः स हि नस्ति। प्रजापतिर्वा ओषधीः
पर्वशो वेद। स एना न हि नस्ति। अश्वपश्वा बर्हिरच्छैति।
प्राजापत्यो वा अश्वः सयोनित्वाय॥७॥

ओषधीनामहिः५सायै। यज्ञस्य घोषदसीत्याह। यजमान

ए॒व र॒यि॒न्द॒धा॒ति। प्र॒त्यु॒ष्ट॒ रक्षः॑ प्र॒त्यु॒ष्टा अ॒रा॒तय॑ इ॒त्या॒ह।
रक्ष॑सा॒मप॑ह॒त्यै। प्रे॒यम॑गा॒द्धि॒षणा॑ ब॒र्हिर॑च्छे॒त्या॒ह। वि॒द्या
वै धि॒षणा॑। वि॒द्ययै॑वै॒नद॑च्छै॒ति। म॒नु॒ना कृ॒ता स्व॒धया॑
वि॒त॒ष्टे॒त्या॒ह। मा॒न॒वी हि प॑र्शुः स्व॒धाकृ॑ता॥८॥

त आ॒व॒ह॒न्ति क॒वयः॑ पु॒रस्ता॑दि॒त्या॒ह। शु॒श्रु॒वाँसो॒ वै
क॒वयः॑। य॒ज्ञः पु॒रस्ता॑त्। मु॒ख॒त ए॒व य॒ज्ञमा॑ र॒भते। अथो॒
यदे॒तदु॒क्ता यतः॑ कु॒तश्चा॑ ह॒रति॑। त॒त्प्रा॒च्या ए॒व दि॒शो भ॑वति।
दे॒वेभ्यो॑ जु॒ष्टमि॒ह ब॒र्हि॒रास॑द् इ॒त्या॒ह। ब॒र्हिषः॑ स॒मृ॒द्धौ।
क॒र्म॒णोऽन॑प॒रा॒धाय॑। दे॒वानां॑ प॒रि॒षू॒तम॑सी॒त्या॒ह॥९॥

य॒द्वा इ॒दङ्किं॑ च। तद्दे॒वानां॑ प॒रि॒षू॒तम्। अथो॒ यथा॑ व॒स्य॑से
प्रति॒प्रो॒च्याहे॒दं क॑रि॒ष्यामी॒ति। ए॒वमे॒व तद॑ध्व॒र्युर्दे॒वेभ्यः॑
प्रति॒प्रो॒च्य ब॒र्हि॒र्दा॑ति। आ॒त्म॒नोऽहि॑सा॒यै। याव॑तः
स्त॒म्बा॒न्प॒रि॒दि॒शेत्। यत्तेषा॑मु॒च्छि॒ष्यात्। अति॒ तद्य॒ज्ञस्य॑
रेच॑येत्। ए॒कं स्त॒म्बं प॒रि॒दि॒शेत्। तं स॑र्व॒न्दा॒यात्॥१०॥

य॒ज्ञस्या॑न॒तिरे॒काय॑। व॒र्षवृ॑द्धम॒सी॒त्या॒ह। व॒र्षवृ॑द्धा वा
ओ॒षध॑यः। दे॒व॒ब॒र्हि॒रि॒त्या॒ह। दे॒वेभ्य॑ ए॒वैन॑त्क॒रोति॑।
मा त्वा॒ऽन्व॒ङ्गा ति॒र्य॒गि॒त्या॒हाहि॑सा॒यै। प॒र्व ते
रा॒ध्यास॑मि॒त्या॒ह॒र्यै। आ॒च्छे॒त्ता ते मा रि॑ष॒मि॒त्या॒ह।
नास्या॑त्म॒नो मी॑यते। य ए॒वं वेद॑॥११॥

दे॒व॒ब॒र्हिः श॒तव॑ल्शं वि॒रो॒हे॒त्या॒ह। प्र॒जा वै ब॒र्हिः।

प्र॒जानां॑ प्र॒जन॑नाय। स॒हस्र॑वल्शा॒ वि व॒यꣳ रु॑हेमेत्या॒ह।
 आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते। पृ॒थि॒व्याः स॒म्पृचः॑ पा॒हीत्या॑ह
 प्रति॑ष्ठित्यै। अयु॑ङ्गायु॒ङ्गान्मु॒ष्टीलु॑नोति। मि॒थुन॒त्वाय॑ प्रजा॑त्यै।
 सु॒स॒म्भृतां॑ त्वा॒ सम्भ॑रा॒मीत्या॑ह। ब्रह्म॑णै॒वैन॒त्सम्भ॑रति॥१२॥

अदि॑त्यै रा॒स्नाऽसी॑त्या॒ह। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्या
 ए॒वैन॒द्रास्नां॑ करोति। इन्द्रा॑ण्यै स॒न्नह॑न॒मित्या॑ह। इन्द्रा॑णी वा
 अग्रे॑ दे॒वता॑नाꣳ स॒मन॑ह्यत। साऽऽध्ना॑त्। ऋ॒द्धौ स॒न्नह्य॑ति।
 प्र॒जा वै ब॒र्हिः। प्र॒जाना॑म॒परा॑वापाय। तस्मा॑त्स्नाव॑सन्तताः
 प्र॒जा जा॑यन्ते॥१३॥

पू॒षा ते॑ अ॒न्धिङ्म॑त्रा॒त्वित्या॑ह। पु॒ष्टिमे॒व यज॑माने दधाति।
 स ते॒ मा॒स्था॒दित्या॑हाहिꣳसायै। प॒श्चात्प्रा॑श्च॒मुप॑गूहति।
 प॒श्चाद्वै प्रा॒चीनꣳ रेतो॑ धीयते। प॒श्चादे॒वास्मै॑ प्रा॒चीनꣳ रेतो॑
 दधाति। इन्द्र॑स्य त्वा बा॒हुभ्या॑मु॒द्यच्छ॑ इत्या॒ह। इन्द्रि॒यमे॒व
 यज॑माने दधाति। बृह॑स्पते॑र्मु॒ध्रा ह॑रा॒मीत्या॑ह। ब्रह्म॑ वै दे॒वानां॑
 बृह॑स्पतिः॥१४॥

ब्रह्म॑णै॒वैन॑द्धरति। उ॒र्वन्तरि॑क्ष॒मन्वि॒हीत्या॑ह गत्यै। दे॒वङ्ग॑म॒मसी॑त्या॒ह।
 दे॒वाने॒वैन॑द्रमयति। अन॑धः सादयति। गर्भा॑णा॒भृत्या॑
 अप्र॑पादाय। तस्मा॑द्गर्भाः प्र॒जाना॑मप्र॑पादुकाः। उप॑रीव॒ नि
 द॑धाति। उप॑रीव॒ हि सु॑व॒र्गो लो॒कः। सु॒वर्ग॑स्य लो॒कस्य॑
 सम॑ष्ट्यै॥१५॥

स॒यो॒नि॒त्वाय॑ स्व॒धाकृ॑ताऽसी॒त्याह॑ दा॒याद्वे॑दं भ॒रति॑ जा॒यन्ते॑ बृ॒हस्प॑तिः स॒मंष्ट्रै॑॥—[२]

पूर्वे॒द्युरि॑ध्मा॒ब्रुहिः॑ क॒रोति॑। य॒ज्ञमे॒वारभ्य॑ गृही॒त्वोप॑वसति।
प्र॒जाप॑तिर्य॒ज्ञम॑सृजत। तस्यो॒खे अ॑स्र॒सेता॑म्। य॒ज्ञो
वै प्र॒जाप॑तिः। यत्सा॑न्नाय्यो॒खे भव॑तः। य॒ज्ञस्यै॒व तदु॑खे
उप॑दधात्यप्र॒स्र॒साय॑। शु॒न्धध्व॑न्दैव्या॒य क॑र्मणे देवय॒ज्याया॑
इत्या॑ह। दे॒वय॒ज्याया॑ ए॒वैनानि॑ शु॒न्धति॑। मा॒तरि॑श्व॒नो
घ॒र्मोऽसी॒त्याह॑॥१६॥

अ॒न्तरि॑क्षं वै मा॒तरि॑श्व॒नो घ॒र्मः। ए॒षां लो॒कानां॑ वि॒धृत्यै॑।
द्यौर॑सि पृथि॒व्यसी॒त्याह॑। दि॒वश्च॒ ह्येषा॑ पृथि॒व्याश्च॒ सम्भृ॑ता।
यदु॑खा। तस्मा॑दे॒वमा॑ह। वि॒श्वधा॑या अ॒सि पर॑मेण धा॒म्रेत्या॑ह।
वृष्टि॑र्वै वि॒श्वधा॑याः। वृष्टि॑मे॒वावरु॑न्धे। दृ॒हंस्व॒ मा ह्य॒रित्या॑ह
धृत्यै॑॥१७॥

वसू॑नां प॒वित्र॑मसी॒त्याह॑। प्रा॒णा वै वस॑वः। तेषां
वा ए॒तद्वा॑ग॒धेय॑म्। यत्प॒वित्र॑म्। तेभ्य॑ ए॒वैन॑त्करोति।
श॒तधा॑र॒सह॑स्र॒धार॑मित्या॑ह। प्रा॒णेष्वे॒वायु॑र्दधाति स॒र्वत्वा॑य।
त्रि॒वृत्प॑लाशशा॒खाया॑न्द॒र्भम॑यं भवति। त्रि॒वृद्धे॑ प्रा॒णः।
त्रि॒वृत्त॑मे॒व प्रा॒णं म॑ध्यतो यज॑माने दधाति॥१८॥

सौ॒म्यः पूर्णः॑ स॒योनि॒त्वाय॑। सा॒क्षात्प॒वित्र॑न्द॒र्भाः।
प्रा॒ख्सा॒यम॑धि॒नि द॑धाति। तत्प्रा॑णापा॒नयो॑ रूपम्। ति॒र्यक्प्रा॑तः।
तद्दर्श॑स्य रूपम्। दा॒र्श्यं ह्ये॑तद॒हः। अन्नं॑ वै च॒न्द्रमा॑ः। अन्नं॑

प्राणाः। उभयमेवोपैत्यजामित्वाय॥१९॥

तस्मादयं सर्वतः पवते। हुतः स्तोको हुतो द्रप्स
इत्याह प्रतिष्ठित्यै। हविषोऽस्कन्दाय। न हि हुतं
स्वाहाकृतं स्कन्दति। दिवि नाको नामाग्निः। तस्य
विप्रुषो भागधेयम्। अग्नये बृहते नाकायेत्याह। नाकमेवाग्निं
भागधेयेन समर्धयति। स्वाहा द्यावापृथिवीभ्यामित्याह।
द्यावापृथिव्योरेवैनत्प्रतिष्ठापयति॥२०॥

पवित्रवत्यानयति। अपाञ्चैवौषधीनां च रसं संसृजति।
अथो ओषधीष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। अन्वारभ्य वाचं
यच्छति। यज्ञस्य धृत्यै। धारयन्नास्ते। धारयन्त इव हि
दुहन्ति। कामधुक्ष इत्याहातृतीयस्यै। त्रयं इमे लोकाः।
इमानेव लोकान्यजमानो दुहे॥२१॥

अमूमिति नामं गृह्णाति। भद्रमेवासाङ्कर्मा विष्करोति।
सा विश्वायुः सा विश्वव्यचाः सा विश्वकर्मेत्याह।
इयं वै विश्वायुः। अन्तरिक्षं विश्वव्यचाः। असौ
विश्वकर्मा। इमानेवैताभिर्लोकान् यथापूर्वन्दुहे। अथो
यथा प्रदात्रे पुण्यमाशास्ते। एवमेवैना एतदुपस्तौति।
तस्मात्प्रादादित्युन्नीय वन्दमाना उपस्तुवन्तः पशून्दु-
हन्ति॥२२॥

बहु दुग्धीन्द्राय देवेभ्यो हविरिति वाचं विसृजते।
यथादेवतमेव प्रसौति। दैव्यस्य च मानुषस्य च व्यावृत्यै।

त्रिरा॑ह। त्रिष॑त्या हि दे॒वाः। अवा॑चं य॒मोऽन॑न्वार॒भ्योत्त॑राः।
अप॑रिमि॒तमे॒वाव॑ रुन्धे। न दा॑रुपा॒त्रेण॑ दु॒ह्यात्। अ॒ग्नि॒वद्वे॑
दा॑रुपा॒त्रम्। यद्दा॑रुपा॒त्रेण॑ दु॒ह्यात्॥२३॥

या॒तया॑म्ना ह॒विषा॑ यजेत। अथो॑ ख॒ल्वाहुः॑। पु॒रोडा॑श॒मुखानि॑
वै ह॒वीः॑ षि॒। नेत॑ इ॒तः पु॒रोडा॑शः॑ ह॒विषो॑ या॒मोऽस्ती॑ति।
का॒ममे॒व दा॑रुपा॒त्रेण॑ दु॒ह्यात्। शू॒द्र ए॒व न दु॑ह्यात्। अ॒सतो॑
वा ए॒ष सम्भू॑तः। यच्छू॒द्रः। अ॒हवि॑रे॒व तदि॒त्याहुः॑। यच्छू॒द्रो
दो॒ग्धी॑ति॥२४॥

अ॒ग्नि॒होत्र॑मे॒व न दु॑ह्याच्छू॒द्रः। तद्धि॑ नोत्पु॒नन्ति॑। य॒दा खलु॑ वै
प॒वित्र॑म॒त्येति॑। अथ॑ तद्ध॒विरि॑ति। सम्पृ॑च्यध्वमृ॒तावरी॑रि॒त्याह॑।
अ॒पाश्चै॒वौष॑धी॒नां च॑ र॒सः॑ सृ॒जति॑। तस्मा॑द॒पाश्चौष॑धी॒नां
च॑ र॒समु॑प॒जीवा॑मः। म॒न्द्रा धन॑स्य सा॒तय॑ इ॒त्याह॑। पु॒ष्टिमे॒व
यज॑माने दधाति। सोमे॑न॒ त्वात॑न॒च्चीन्द्रा॑य॒ दधी॑त्याह॥२५॥

सोम॑मे॒वेन॑त्करोति। यो वै सोम॑ भक्षयि॒त्वा। सं॒वत्स॒रः॑
सोम॑ न पिब॑ति। पु॒नर्भ॑क्ष्यो॒ऽस्य सोम॑पी॒थो भ॑वति। सोमः॑
खलु॑ वै सा॒न्नाय्य॑म्। य ए॒वं वि॒द्वान्त्सा॑न्नाय्यं पिब॑ति।
अ॒पुन॑र्भ॒क्ष्यो॒ऽस्य सा॑मपी॒थो भ॑वति। न मृ॒न्मये॒नापि॑ दध्यात्।
यन्मृ॒न्मयो॑नापि॒दध्यात्॑। पि॒तृदे॒वत्य॑ः स्यात्॥२६॥

अ॒य॒स्पात्रे॑ण वा दा॒रुपा॒त्रेण॑ वाऽपि॑ दधाति। तद्धि॑ सदे॒वम्।
उ॒द॒न्वद्भव॑ति। आपो॑ वै र॒क्षो॒घ्नीः। रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। अ॒द॒स्तम॑सि॒
विष्णा॑वे॒ त्वे॒त्याह॑। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑। य॒ज्ञायै॒वेन॑दद॒स्तं करो॑ति।

विष्णो॑ ह॒व्यः र॑क्ष॒स्वेत्या॑ह॒ गुप्त्यै॑। अन॑धः सादयति।
 गर्भा॑णा॒न्धृत्या॑ अ॒प्र॒पादाय॑। तस्मा॒द्गर्भाः॑ प्र॒जाना॑म॒प्र॒पादुकाः॑।
 उ॒परी॑व निदधाति। उ॒परी॑व हि सु॒वर्गो॑ लो॒कः। सु॒वर्गस्य॑
 लो॒कस्य॑ स॒म॒ष्ट्यै॑॥ २७ ॥

असीत्याह धृत्यै यजमाने दधात्यजांमित्वाय स्थापयति दुहे दुहन्ति दुह्यादोग्धीति दधीत्याह
 स्यात्सादयति पञ्च च॥ [३]

कर्म॑णे वां दे॒वेभ्यः॑ श॒केय॑मित्या॑ह॒ शक्त्यै॑। य॒ज्ञस्य॑ वै
 सन्त॑तिमनु॒ प्र॒जाः प॒शवो॑ यज॑मानस्य॒ सन्ता॑यन्ते। य॒ज्ञस्य॑
 विच्छि॑त्तिमनु॒ प्र॒जाः प॒शवो॑ यज॑मानस्य॒ विच्छि॑द्यन्ते। य॒ज्ञस्य॑
 सन्त॑तिरसि य॒ज्ञस्य॑ त्वा॒ सन्त॑त्यै स्तृणामि॒ सन्त॑त्यै त्वा
 य॒ज्ञस्येत्या॑ह॒वनीया॑त्सन्त॑नोति। यज॑मानस्य॒ प्र॒जायै॑ पशूना॑
 सन्त॑त्यै। अ॒पः प्रण॑यति। श्रद्धा॒ वा आपः॑। श्रद्धा॒मे॒वारभ्य॑
 प्र॒णीय॑ प्रच॑रति। अ॒पः प्रण॑यति। य॒ज्ञो वा आपः॑॥ २८ ॥

य॒ज्ञमे॒वारभ्य॑ प्र॒णीय॑ प्रच॑रति। अ॒पः प्रण॑यति। व॒ज्रो वा
 आपः॑। व॒ज्रमे॒व भ्रातृ॑व्येभ्यः प्र॒हृत्य॑ प्र॒णीय॑ प्रच॑रति। अ॒पः
 प्रण॑यति। आपो॒ वै र॑क्षो॒घ्नीः। रक्ष॑साम॒प॒हत्यै॑। अ॒पः प्रण॑यति।
 आपो॒ वै दे॒वाना॑ प्रि॒यन्धाम॑। दे॒वाना॑मे॒व प्रि॒यन्धाम॑ प्र॒णीय॑
 प्रच॑रति॥ २९ ॥

अ॒पः प्रण॑यति। आपो॒ वै सर्वा॑ दे॒वताः॑। दे॒वता॑ ए॒वारभ्य॑ प्र॒णीय॑
 प्रच॑रति। वे॒षाय॑ त्वेत्या॑ह। वे॒षाय॑ ह्ये॒नदा॑दत्ते। प्र॒त्युष्टु॑ रक्षः
 प्र॒त्युष्टा॑ अ॒रा॒तय॑ इत्या॑ह। रक्ष॑साम॒प॒हत्यै॑। धूर॑सीत्या॑ह। ए॒ष

वै धुर्योऽग्निः। तं यदनुपस्पृश्यातीयात्॥३०॥

अध्वर्युं च यजमानं च प्रदहेत्। उपस्पृश्यात्येति। अध्वर्योश्च यजमानस्य चाप्रदाहाय। धूर्व तं योऽस्मान्धूर्वति तं धूर्व यं वयं धूर्वाम् इत्याह। द्वौ वाव पुरुषौ। यश्चैव धूर्वति। यश्चैनन्धूर्वति। तावुभौ शुचाऽर्पयति। त्वं देवानामसि सस्त्रितम् पप्रितम् जुष्टम् वह्नितमन्देवहूतममित्याह। यथायजुरेवैतत्॥३१॥

अहुतमसि हविर्धानमित्याहानात्यै। दृ२हस्व मा ह्वारित्याह धृत्यै। मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रेक्ष इत्याह मित्रत्वाय। मा भेर्मा संविक्था मा त्वा हि२सिषमित्याहाहि२सायै। यद्वै किं च वातो नाभि वाति। तत्सर्वं वरुणदेवत्यम्। उरु वातायेत्याह। अवारुणमेवैनत्करोति। देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इत्याह प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह॥३२॥

अश्विनौ हि देवानामध्वर्यु आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। अग्नये जुष्टं निर्वपामीत्याह। अग्नय एवैनां जुष्टं निर्वपति। त्रिर्यजुषा। त्रय इमे लोकाः। एषां लोकानामात्यै। तूष्णीं चतुर्थम्। अपरिमितमेवावरुन्धे। स एवमेवानुपूर्व२ हवी२षि निर्वपति॥३३॥

इदं देवानामिदम् नः सहेत्याह व्यावृत्यै। स्फात्यै त्वा नारात्या इत्याह गुप्त्यै। तमसीव वा एषोऽन्तश्चरति। यः परीणहि। सुवरभि वि ख्येषं वैश्वानरज्योतिरित्याह।

सुवरे॒वाभि॑ वि पश्यति वैश्वान॒रञ्ज्योतिः॑। द्यावा॑पृथि॒वी ह॒विषि॑
गृही॒त उद॑वेपेताम्। दृ॒हं॒न्ता॒न्दुर्या॑ द्यावा॑पृथि॒व्योरित्या॑ह।
गृहा॑णां द्यावा॑पृथि॒व्योर्धृत्यै॑। उ॒र्वन्त॑रिक्ष॒मन्वि॑हीत्या॒ह गत्यै॑।
अदि॑त्यास्त्वो॒पस्थे॑ सादया॒मीत्या॑ह। इ॒यं वा अदि॑तिः। अ॒स्या
ए॒वैन॑दुपस्थे॑ सादयति। अ॒ग्ने ह॒व्यं रक्ष॑स्वेत्या॒ह गुत्यै॑॥३४॥

यज्ञो वा आपो धामं प्रणीय प्रचरत्यतीयादेतद्वाहुभ्यामित्याह हवींषि निर्वपति गत्यै चत्वारि
च॥

[४]

इन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑हन्। सोऽपः॑। अ॒भ्य॑म्रियत। तासां॑ यन्मे॒ध्यं
य॒ज्ञिय॑ र॒ सदे॑वमासीत्। तदपो॑दक्रामत्। ते द॒र्भा अ॑भवन्।
यद्द॒र्भैर॑प उ॒त्पु॑नाति। या ए॒व मे॒ध्या य॒ज्ञियाः॑ सदे॒वा आपः॑।
ताभिरे॒वैना॒ उ॒त्पु॑नाति। द्वाभ्या॒मुत्पु॑नाति॥३५॥

द्वि॒पाद्य॑ज॒मानः॑ प्र॒तिष्ठि॑त्यै। दे॒वो वः॑ स॒वि॒तोत्पु॑ना॒त्वित्या॑ह।
स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒वैना॒ उ॒त्पु॑नाति। अ॒च्छि॒द्रेण॑ प॒वि॒त्रेणे॑त्या॒ह।
अ॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽच्छि॑द्रं प॒वि॒त्रम्। तेनै॒वैना॒ उ॒त्पु॑नाति।
व॒सोः सूर्य॑स्य र॒श्मिभि॑रित्या॒ह। प्रा॒णा वा आपः॑। प्रा॒णा
व॒सवः॑। प्रा॒णा र॒श्मयः॑॥३६॥

प्रा॒णैरे॒व प्रा॒णान्त्सं॑ पृ॒णक्ति॑। सा॒वि॒त्रि॒यर्चा॑। स॒वि॒तृप्र॑सूतं
मे कर्मा॑स॒दिति॑। स॒वि॒तृप्र॑सूतमे॒वास्य॑ कर्म भवति। प॒च्छो
गा॒य॒त्रिया॑ त्रि॒ष्वमृ॑द्धत्वाय॑। आपो॑ दे॒वीर॑ग्रेपुवो अ॒ग्रेगु॑व
इत्या॑ह। रू॒पमे॒वासा॑मे॒तन्महि॑मानं व्याच॑ष्टे। अ॒ग्रं इ॒मं य॒ज्ञं

नय॑ताग्रं॑ य॒ज्ञप॑ति॒मित्या॑ह। अग्रं॑ ए॒व य॒ज्ञं न॑यन्ति। अग्रं॑
य॒ज्ञप॑तिम्॥ ३७ ॥

युष्मा॑निन्द्रो॑ऽवृणीत वृ॒त्रतू॑र्यं यू॒यमिन्द्र॑मवृणी॒ध्वं वृ॒त्रतू॑र्यं
इत्या॑ह। वृ॒त्रं ह॑ ह॒निष्य॑न्निन्द्र॒ आपो॑ वव्रे। आपो॑ हेन्द्रं॒ वव्रिरे॑।
सं॒ज्ञामे॑वासा॒मेतत्सामा॑नं॒ व्याच॑ष्टे। प्रोक्षि॑ताः स्थेत्या॑ह। तेनापः
प्रोक्षि॑ताः। अ॒ग्नये॑ वो जुष्टं॒ प्रोक्षाम्य॑ग्री॒षोमा॑भ्या॒मित्या॑ह।
य॒थादे॒वतमे॒वैनान्प्रोक्ष॑ति। त्रिः प्रोक्ष॑ति। त्र्या॒वृद्धि॑ य॒ज्ञः॥ ३८ ॥

अथो रक्ष॑साम॒पंह॑त्यै। शु॒न्यध्वं॑ दै॒व्याय॑ कर्म॒णे दे॒वय॑ज्याया॒
इत्या॑ह। दे॒वय॑ज्याया॒ ए॒वैनानि॑ शु॒न्यति॑। त्रिः प्रोक्ष॑ति।
त्र्या॒वृद्धि॑ य॒ज्ञः। अथो मे॒ध्यत्वाय॑। अ॒वधू॑तं॒ रक्षो॑ऽवधू॒ता
आरा॑तय॒ इत्या॑ह। रक्ष॑साम॒पंह॑त्यै। अ॒दित्या॑स्त्व॒गसी॑त्या॒ह।
इ॒यं वा अ॒दितिः॥ ३९ ॥

अ॒स्या ए॒वैन॒त्त्वचं॑ करोति। प्र॒ति त्वा पृ॒थि॒वी वे॒त्त्वित्या॑ह
प्र॒तिष्ठि॑त्यै। पु॒रस्ता॑त्प्र॒तीची॑न॒ग्रीव॑मु॒त्तर॑लो॒मोप॑स्तृणाति
मे॒ध्यत्वाय॑। तस्मा॑त्पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यश्चः॑ प॒शवो॑ मे॒धमु॑प॒तिष्ठ॑न्ते।
तस्मा॑त्प्र॒जा मृ॒गं ग्रा॑हु॒काः। य॒ज्ञो दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त। कृ॒ष्णो
रूपं॑ कृ॒त्वा। यत्कृ॑ष्णाजि॒ने ह॒विर॑ध्यव॒हन्ति॑। य॒ज्ञादे॒व तद्य॒ज्ञं
प्रयु॑ङ्गे। ह॒विषो॑ऽस्क॒न्दाय॥ ४० ॥

अ॒धिष॑व॒णम॑सि वान॒स्पत्य॑मित्या॑ह। अ॒धिष॑व॒णमे॒वैन॑त्करोति।
प्र॒ति त्वाऽदि॑त्या॒स्त्वग्वे॒त्त्वित्या॑ह स॒यत्वाय॑। अ॒ग्नेस्त॑नूर॒सीत्या॑ह।

अ॒ग्ने॒र्वा ए॒षा त॒नूः। यदोष॑धयः। वा॒चो वि॒स॒र्ज॒न॒मित्या॑ह।
य॒दा हि प्र॒जा ओष॑धीनाम॒श्नन्ति॑। अथ॒ वाचं॑ वि॒सृ॒जन्ते॑।
दे॒ववी॑तये त्वा गृ॒ह्णामी॑त्याह॥४१॥

दे॒वता॑भिरे॒वैन॒त्सम॑र्धयति। अ॒द्रि॒रसि॑ वा॒नस्प॒त्य इत्या॑ह।
ग्रा॒वा॒णमे॒वैन॑त्करोति। स इ॒दं दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं सु॑शमि॒
शमि॑ष्वेत्या॑ह शान्त्यै॑। ह॒विष्कृ॑देहीत्या॑ह। य ए॒व दे॒वानां॑
ह॒विष्कृ॑तः। तान् ह॒यति॑। त्रि॒ह्वय॑ति। त्रि॒षत्या॑ हि दे॒वाः।
इ॒ष॒माव॑दोर्ज॒माव॑देत्या॑ह॥४२॥

इ॒षमे॒वोर्जं॑ यज॑माने दधाति। द्यु॒मद्व॑दत व॒यं स॑ङ्घा॒तं
जे॒ष्मेत्या॑ह भ्रातृ॒व्याभि॑भूत्यै। मनोः॑ श्र॒द्धादे॑वस्य॒ यज॑मानस्यासुर॒घ्नी
वाक्। य॒ज्ञायु॑धेषु प्रवि॑ष्टाऽऽसीत्। तेऽसुरा॒ याव॑न्तो
य॒ज्ञायु॑धाना॒मुद्व॑दतामुपाशृ॑ण्वन्। ते परा॑भवन्। तस्मा॒त्स्वानां॑
म॒ध्येऽव॑साय॒ यजे॑त। याव॑न्तोऽस्य॒ भ्रातृ॑व्या य॒ज्ञायु॑धाना॒मुद्व॑दतामुप
ते परा॑ भवन्ति। उ॒च्चैः स॒माह॑न्त॒ वा आ॑ह॒ विजि॑त्यै॥४३॥

वृ॒ङ्क् ए॒षामि॑न्द्रि॒यं वी॒र्य॑म्। श्रेष्ठ॑ ए॒षां भ॑वति। व॒र्षवृ॑द्धम॒सि
प्रति॑ त्वा व॒र्षवृ॑द्धं वे॒त्त्वित्या॑ह। व॒र्षवृ॑द्धा वा ओष॑धयः।
व॒र्षवृ॑द्धा इ॒षीकाः॑ समृ॑द्धौ। य॒ज्ञं रक्षा॑स्यनु प्रावि॑शन्।
तान्य॑स्ना प॒शुभ्यो॑ नि॒रवा॑दयन्त। तुषै॒रोष॑धीभ्यः। परा॑पूत॒ं
रक्षः॑ परा॑पूता अरा॑तय॒ इत्या॑ह। रक्ष॑सामप॑हृत्यै॥४४॥

रक्ष॑सां भा॒गोऽसी॑त्याह। तुषै॒रेव॑ रक्षा॑सि नि॒रवा॑दयते। अ॒प

उपस्पृशति मेध्यत्वाय॑। वा॒युर्वो॑ विवि॒न॒क्तित्या॑ह। प॒वित्रं॑ वै
वा॒युः। पु॒नात्ये॑वैनान्। अ॒न्तरि॑क्षादि॒व वा ए॒ते प्रस्क॑न्दन्ति।
ये शूर्पा॑त्। दे॒वो वः॑ सवि॒ता हि॒र॑ण्यपा॒णिः प्र॒ति॑गृह्णा॒त्वित्या॑ह
प्र॒ति॑ष्ठित्यै। ह॒विषो॑ऽस्क॑न्दाय। त्रि॒ष्फ॒लीक॑र्त॒वा आ॑ह।
त्र्या॑वृद्धि॒ य॒ज्ञः। अथो॑ मेध्य॒त्वाय॑॥४५॥

द्वाभ्यामुत्पुनानाति रश्मयो नयन्त्यग्रे यज्ञपतिं यज्ञोऽदिति रस्कन्दाय गृह्णामीत्याह वदेत्याह विजित्या
अपंहत्या अस्कन्दाय त्रीणि च॥ [५]

अव॑धूत॒ः रक्षो॑ऽव॑धूता॒ अरा॑तय॒ इत्या॑ह। रक्ष॑साम॒प॑ह॒त्यै।
अ॒दि॒त्या॒स्त्व॒ग॒सीत्या॑ह। इ॒यं वा अ॒दि॒तिः। अ॒स्या ए॒वैन॒त्त्वच॑
करोति। प्र॒ति॑ त्वा पृथि॒वी वे॒त्त्वित्या॑ह प्र॒ति॑ष्ठित्यै।
पु॒रस्ता॑त्प्र॒तीची॑न॒ग्रीव॑मुत्त॒रलो॑मोप॑स्तृणाति मेध्य॒त्वाय॑।
तस्मा॑त्पु॒रस्ता॑त्प्र॒त्यश्चः प॒शवो॑ मे॒धमु॑प॒तिष्ठ॑न्ते। तस्मा॑त्प्र॒जा
मृ॒गं ग्रा॑हु॒काः। य॒ज्ञो दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त॥४६॥

कृ॒ष्णो रू॒पं कृ॒त्वा। यत्कृ॑ष्णाजि॒ने ह॒वि॒र॑धि॒पि॒नष्टि॑।
य॒ज्ञादे॒व तद्य॒ज्ञं प्र॑यु॒ङ्क्ते। ह॒विषो॑ऽस्क॑न्दाय। द्यावा॑पृथि॒वी
स॒हास्ता॑म्। ते श॑म्यामा॒त्रमे॒कम॑ह॒व्यैता॑ः श॑म्यामा॒त्रमे॒कम॑हः।
दि॒वः स्क॑म्भ॒नि॒र॑सि॒ प्र॒ति॑ त्वाऽदि॒त्या॒स्त्व॒ग्वे॒त्त्वित्या॑ह।
द्यावा॑पृथि॒व्योर्वी॑त्यै। धि॒षणा॑ऽसि पर्व॒त्या प्र॒ति॑ त्वा दि॒वः
स्क॑म्भ॒निर्वे॒त्त्वित्या॑ह। द्यावा॑पृथि॒व्योर्वि॑धृत्यै॥४७॥

धि॒षणा॑ऽसि पा॒र्व॒तेयी॑ प्र॒ति॑ त्वा पर्व॒तिर्वे॒त्त्वित्या॑ह।
द्यावा॑पृथि॒व्योर्वि॑धृत्यै। दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒व इत्या॑ह

प्रसू॑त्यै। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॒ह। अ॒श्विनौ॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यू
आस्ता॑म्। पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्या॑मित्या॒ह य॒त्यै। अधि॑वपा॒मीत्या॑ह।
य॒था दे॒वत॑मे॒वैनान॑धि॒ वप॑ति। धा॒न्यम॑सि धिनु॒हि दे॒वानि॑त्या॒ह।
ए॒तस्य॑ य॒जुषो॑ वी॒र्येण॑॥४८॥

याव॑देका॒ देवता॑ का॒मय॑न्ते याव॑देका॑। ताव॑दाहु॒तिः प्र॑थते। न हि
तद॑स्ति। यत्ताव॑दे॒व स्यात्। याव॑ञ्जुहोति॑। प्रा॒णाय॑ त्वाऽपा॒नाय॑
त्वेत्या॑ह। प्रा॒णाने॒व यज॑माने दधाति। दी॒र्घाम॑नु प्र॑सि॒तिमायु॑षे
धा॒मि॒त्या॑ह। आयु॑रे॒वास्मि॑न्दधाति। अ॒न्तरि॑क्षादिव॒ वा ए॒तानि॑
प्र॑स्क॒न्दन्ति॑। या॒नि दृ॒षदः॑। दे॒वो वः॑ सवि॒ता हि॑र॒ण्यपा॑णिः
प्रति॑गृह्णा॒त्वित्या॑ह॒ प्रति॑ष्ठित्यै। ह॒विषो॑ऽस्क॒न्दाय॑। अ॒संव॑पन्ती
पि॒ष्पा॒णूनि॑ कुरु॒तादि॑त्या॒ह मे॒ध्यत्वाय॑॥४९॥

निला॑यत् विधृ॑त्यै वी॒र्येण॑ स्क॒न्दन्ति॑ च॒त्वारि॑ च॥ [६]

धृ॒ष्टि॑रसि॒ ब्रह्म॑ य॒च्छे॒त्या॑ह॒ धृत्यै॑। अपा॑ग्नेऽग्नि॒मामा॑दं जहि
निष्क्र॒व्याद॑ꣳ से॒धा दे॒वय॑जं व॒हेत्या॑ह। य ए॒वामा॑त्क्र॒व्यात्।
तम॑प॒हत्य॑। मे॒ध्येऽग्नौ॑ क॒पाल॑मुप॑दधाति। नि॒र्दग्ध॑ꣳ
रक्षो॑ नि॒र्दग्धा॑ अ॒रा॒तय॑ इत्या॑ह। रक्षा॑ꣳस्ये॒व नि॒र्दह॑ति।
अ॒ग्नि॒वत्यु॑प॑दधाति। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के ज्योति॑र्धत्ते। अ॒ङ्गा॒रम॑धि॒
वर्त॑यति॥५०॥

अ॒न्तरि॑क्ष ए॒व ज्योति॑र्धत्ते। आ॒दि॒त्यमे॒वामुष्मि॑ल्लो॒के
ज्योति॑र्धत्ते। ज्योति॑ष्मन्तोऽस्मा इ॒मे लो॒का भ॑वन्ति। य ए॒वं

वेदं। ध्रुवमसि पृथिवीं दृ॒ष्ट॒हेत्याह। पृथि॒वीमे॒वैतेन॑ दृ॒ष्ट॒हति।
ध॒र्त्रम॑स्यन्तरिक्षं दृ॒ष्ट॒हेत्याह। अन्तरि॑क्षमे॒वैतेन॑ दृ॒ष्ट॒हति।
ध॒रुणम॑सि दि॒वं दृ॒ष्ट॒हेत्याह। दि॒वंमे॒वैतेन॑ दृ॒ष्ट॒हति॥५१॥

ध॒र्मासि॑ दि॒शो दृ॒ष्ट॒हेत्याह। दि॒श ए॒वैतेन॑ दृ॒ष्ट॒हति।
इ॒माने॒वैतैर्लो॒कान्दृ॒ष्ट॒हति। दृ॒ष्ट॒हन्तेऽस्मा॑ इ॒मे लो॒काः प्र॒जया॑
प॒शुभिः॑। य ए॒वं वेदं। त्री॒ण्यग्रे॑ क॒पाला॒न्युप॑दधाति। त्रयं॑ इ॒मे
लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॒माप्त्यै॑। ए॒कम॑ग्रे॑ क॒पालमु॑प॑ दधाति।
ए॒कं वा अ॑ग्रे॑ क॒पालं पुरु॑षस्य स॒म्भ॒वति॥५२॥

अथ॒ द्वे। अथ॒ त्रीणि॑। अथ॒ च॒त्वारि॑। अथाष्टौ।
तस्मा॑दृष्टाक॒पालं पुरु॑षस्य शि॒रः। यदे॒वं क॒पाला॒न्युप॑दधाति।
य॒ज्ञो वै प्र॒जाप॑तिः। य॒ज्ञमे॒व प्र॒जाप॑ति॒ः स॒ऽस्क॑रोति।
आ॒त्मान॑मे॒व तत्स॒ऽस्क॑रोति। त॒ः स॒ऽस्कृ॑तमा॒त्मानम्॥५३॥

अ॒मुष्मि॑ल्लो॒केऽनु॑ प॒रैति॑। यदृष्टावु॑प॒दधा॑ति। गा॒य॒त्रि॒या
तत्स॒मि॒तम्। यन्न॑व॒। त्रि॒वृता॑ तत्। यद्व॑श॒। वि॒राजा॑ तत्।
यदे॒काद॑श॒। त्रि॒ष्टुभा॑ तत्। यद्वा॑द॒श॥५४॥

जग॑त्या॒ तत्। छन्दः॑ स॒मि॒तानि॒ स उ॑प॒दध॑त्क॒पाला॑नि।
इ॒माँल्लो॒कान॑नुपूर्व॒ दि॒शो वि॒धृत्यै॑ दृ॒ष्ट॒हति। अथायुः॑
प्रा॒णान्प्र॒जां प॒शून् यज॑माने दधाति। स॒जा॒तान॑स्मा
अ॒भि॒तो बहु॑लान्क॑रोति। चि॒तः स्थे॒त्याह। य॒थाय॑जु॒रेवै॑तत्।
भृ॒गूणा॑मङ्गि॒रसा॑न्तप॑सा तप्यध्व॒मित्या॑ह। दे॒वता॑नामे॒वैना॑नि
तप॑सा तपति। तानि॒ ततः॑ स॒ऽस्थि॑ते। या॒नि घ॒र्मे

क॒पाला॑न्युपचि॒न्वन्ति॑ वे॒धस॒ इति॑ चतु॑ष्पदय॒र्चा वि मु॑ञ्चति।
चतु॑ष्पादः प॒शवः॑। प॒शुष्वे॒वोपरि॑ष्ठात्प्रति॑ तिष्ठति॥५५॥

वर्तयति दिवमेवैतेन दृ॒हति॑ सम्भवति॒ त९ स॑स्कृतमात्मानं द्वाद॑श स॒स्थिते॑ त्रीणि
च॥ _____ [७]

दे॒वस्य॑ त्वा सवि॒तुः प्र॑स॒व इत्या॑ह प्रसू॒त्यै। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॒ह।
अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यू आस्ता॑म्। पृ॒ष्णो हस्ता॑भ्या॒मित्या॑ह
यत्यै॑। सं व॑पा॒मीत्या॑ह। यथा॒दे॒वतमे॑वै॒नानि॑ संव॑पति।
समा॑पो अ॒द्विर॑ग्मत॒ समोष॑धयो॒ रसे॑नेत्या॒ह। आपो॑ वा
ओष॑धीर्जिन्वन्ति। ओष॑धयो॒ऽपो जि॑न्वन्ति। अ॒न्या वा
ए॒तासा॑म॒न्या जि॑न्वन्ति॥५६॥

तस्मा॑दे॒वमा॑ह। स९ रे॒वती॒र्जग॑तीभि॒र्मधु॑मती॒र्मधु॑मतीभिः
सृ॒ज्यध्व॑मित्या॒ह। आपो॑ वै रे॒वतीः॑। प॒शवो॑ जग॑तीः।
ओष॑धयो॒ मधु॑मतीः। आप॒ ओष॑धीः प॒शून्। ताने॒वास्मा॑
एक॑धा स॒सृ॒ज्य। मधु॑मतः करोति। अ॒द्भ्यः परि॑ प्रजा॑ताः
स्थ॒ सम॑द्विः पृ॒च्यध्व॑मिति॑ प॒र्याप्ता॑वयति। यथा॒ सुवृ॑ष्ट
इ॒माम॑नु॒विसृ॑त्य॥५७॥

आप॒ ओष॑धीर्म॒हय॑न्ति। ता॒दृगे॒व तत्। जन॑यत्यै
त्वा॒ संयौ॑मीत्या॒ह। प्र॒जा ए॒वैतेन॑ दा॒धार। अ॒ग्नये॑
त्वा॒ऽग्नी॑षोमो॒भ्या॑मित्या॒ह व्यावृ॑त्यै। म॒खस्य॑ शिरो॒ऽसीत्या॑ह।
य॒ज्ञो वै म॒खः। तस्यै॒तच्छि॑रः। यत्पु॑रोडाशः। तस्मा॑दे॒वमा॑ह॥५८॥
घ॒र्मोऽसि॑ वि॒श्वायु॑रित्या॒ह। वि॒श्वमे॒वायु॑र्यज॑माने दधाति।

उरु प्रथस्वोरु ते यज्ञपतिः प्रथतामित्याह। यजमानमेव
प्रजया पशुभिः प्रथयति। त्वचं गृहीष्वेत्याह। सर्वमेवैनं
सतनुं करोति। अथाप आनीय परिमार्ष्टि। मांस एव
तत्त्वचं दधाति। तस्मात्त्वचा मांसं छन्नम्। घर्मो वा
एषोऽशान्तः॥५९॥

अर्धमासेऽर्धमासे प्रवृज्यते। यत्पुरोडाशः। स ईश्वरो
यजमानं शुचा प्रदहः। पर्यग्निं करोति। पशुमेवैनमकः।
शान्त्या अप्रदाहाय। त्रिः पर्यग्निं करोति। त्र्यावृद्धिं यज्ञः।
अथो रक्षंसामपहत्यै। अन्तरितं रक्षोऽन्तरिता अरातय
इत्याह॥६०॥

रक्षंसामन्तरहित्यै। पुरोडाशं वा अधिश्रितं रक्षांस्यजिघांसन्।
दिवि नाको नामाग्नी रक्षोहा। स एवास्माद्रक्षांस्यपाहन्।
देवस्त्वां सविता श्रपयत्वित्याह। सवितृप्रसूत एवैनं
श्रपयति। वर्षिष्ठे अधि नाक इत्याह। रक्षंसामपहत्यै।
अग्निस्ते तनुवं माऽतिधागित्याहाऽनतिदाहाय। अग्ने हव्यं
रक्षस्वेत्याह गुप्त्यै॥६१॥

अविदहन्तः श्रपयतेति वाचं विसृजते। यज्ञमेव
हवींष्यभिव्याहृत्य प्रतनुते। पुरोरुचमविदाहाय श्रुत्यै
करोति। मस्तिष्को वै पुरोडाशः। तं यन्नाभिं वासयैत्।
आविर्मस्तिष्कः स्यात्। अभिवासयति। तस्माद्गुहा

म॒स्तिष्कः॑। भ॒स्मन्ना॒ऽभिवा॑सयति। तस्मा॑न्मा॒ऽसेना॑स्थिं
छु॒न्नम्॥६२॥

वेदे॒नाभि॑वा॒सय॑ति। तस्मा॒त्केशैः॑ शि॒रश्छु॑न्नम्। अ॒खल॑ति॒भावु॑को
भव॑ति। य ए॒वं वेद॑। प॒शोर्वै प्र॑ति॒मा पु॑रो॒डाशः॑। स
नाय॑जुष्क॒मभि॑वास्यः। वृ॒थेव॑ स्यात्। ई॒श्वरा॑ यज॑मानस्य
प॒शवः॑ प्रमे॑तोः। सं ब्र॒ह्मणा॑ पृ॒च्यस्वे॒त्याह॑। प्रा॒णा वै
ब्र॒ह्म॥६३॥

प्रा॒णाः प॒शवः॑। प्रा॒णैरे॒व प॒शून्सम्पृ॑णक्ति। न प्र॒मायु॑का
भव॑न्ति। यज॑मानो॒ वै पु॑रो॒डाशः॑। प्र॒जा प॒शवः॑ पु॒रीष॑म्।
यदे॒वम॑भिघा॒रय॑ति। यज॑मानमे॒व प्र॒जया॑ प॒शुभिः॑ सम॑र्धयति।
दे॒वा वै ह॒विर्भृ॑त्वाऽब्रु॑वन्। कस्मि॑न्नि॒दं म्र॑क्ष्याम॒ह इति॑।
सोऽ॒ग्निर॑ब्रवीत्॥६४॥

मयि॑ त॒नूः सं निध॑ध्वम्। अ॒हं व॒स्तं ज॑नयिष्यामि।
यस्मि॑न्म्र॒क्ष्यध्व॑ इति॑। ते दे॒वा अ॒ग्नौ त॒नूः स॒न्त्य॑दधत।
तस्मा॑दाहुः। अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वता॑ इति॑। सोऽ॒ङ्गारे॑णा॒पः।
अ॒भ्य॑पातयत्। तत॑ ए॒कतो॑ऽजायत। स द्वितीय॑म॒भ्य॑पातयत्॥६५॥

ततो॑ द्वि॒तोऽजा॑यत। स तृ॒तीय॑म॒भ्य॑पातयत्। तत॑स्त्रि॒तोऽजा॑यत।
यद॒द्ध्योऽजा॑यन्त। तदा॒प्याना॑माप्य॒त्वम्। यदा॒त्म॒भ्योऽजा॑यन्त।
तदा॒त्म्याना॑मात्म्य॒त्वम्। ते दे॒वा आ॒प्येष्व॑मृजत। आ॒प्या
अ॑मृजत् सूर्या॑भ्युदिते। सूर्या॑भ्युदि॒तः सूर्या॑भिनिमृक्ते॥६६॥

सूर्याभिनिम्नुक्तः कुनखिनि। कुनखी श्यावदति।
 श्यावदन्नग्रदिधिषौ। अग्रदिधिषुः परिवित्ते। परिवित्तो
 वीरहणि। वीरहा ब्रह्महणि। तद्ब्रह्महणं नात्यच्यवत।
 अन्तर्वेदि निनयत्यवरुद्धौ। उल्मुकेनाभि गृह्णाति शृतत्वाय।
 शृतकोमा इव हि देवाः॥६७॥

अन्या जिन्वन्त्यनु विसृत्यैवमाहाशान्त आह गुप्त्यै छुन्नं ब्रह्माब्रवीद्वितीयमभ्यन्पातयत्सूर्याभिनिम्नुक्ते

देवाः॥ _____[८]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति स्यमादत्ते प्रसूत्यै।
 अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यू
 आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। आदद इन्द्रस्य
 बाहुरसि दक्षिण इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति।
 सहस्रभृष्टिः शततेजा इत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं
 व्याचष्टे। वायुरसि तिग्मतेजा इत्याह। तेजो वै वायुः॥६८॥

तेज एवास्मिन्दधाति। विषाद्वे नामासुर आसीत्। सोऽबिभेत्।
 यज्ञेन मा देवा अभिभविष्यन्तीति। स पृथिवीमभ्यवमीत्।
 सा मेध्याऽभवत्। अथो यदिन्द्रो वृत्रमहन्। तस्य
 लोहितं पृथिवीमनु व्यधावत्। सा मेध्याऽभवत्। पृथिवि
 देवयजनीत्याह॥६९॥

मेध्यामेवैनां देवयजनीं करोति। ओषध्यास्ते मूलं मा
 हिंसिषमित्याह। ओषधीनामहिंसायै। व्रजं गच्छ
 गोस्थानमित्याह। छन्दांसि वै व्रजो गोस्थानः।

छन्दाँस्येवास्मै॑ ब्रजं गोस्थानं करोति। वर्षतु ते
द्यौरित्याह। वृष्टिर्वै द्यौः। वृष्टिमेवाव रुन्धे। बधान देव
सवितः परमस्यां परावतीत्याह॥७०॥

द्वौ वाव पुरुषौ। यं चैव द्वेष्टि। यश्चैनं द्वेष्टि। तावुभौ बध्नाति
परमस्यां परावति शतेन पाशैः। योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं
द्विष्मस्तमतो मा मौगित्याहानिमुत्तये। अरुरुर्वै नामासुर
आसीत्। स पृथिव्यामुपमृत्तोऽशयत्। तं देवा अपहृतोऽरुरुः
पृथिव्या इति पृथिव्या अपाघ्नन्। भ्रातृव्यो वा अरुरुः।
अपहृतोऽरुरुः पृथिव्या इति यदाह॥७१॥

भ्रातृव्यमेव पृथिव्या अपहन्ति। तैऽमन्यन्त। दिवं वा
अयमितः पतिष्यतीति। तमरुरुस्ते दिवं माऽस्कानिति दिवः
पर्यबाधन्त। भ्रातृव्यो वा अरुरुः। अरुरुस्ते दिवं मा स्कानिति
यदाह। भ्रातृव्यमेव दिवः परिबाधते। स्तम्बयजुर्हरति।
पृथिव्या एव भ्रातृव्यमपहन्ति। द्वितीयः हरति॥७२॥

अन्तरिक्षादेवैनमपहन्ति। तृतीयः हरति। दिव
एवैनमपहन्ति। तूष्णीं चतुर्थः हरति। अपरिमितादेवैनमपहन्ति।
असुराणां वा इयमग्र आसीत्। यावदासीनः परापश्यति।
तावद्देवानाम्। ते देवा अब्रुवन्। अस्त्वेव नोऽस्यामपीति॥७३॥

क्यन्नो दास्यथेति। यावत्स्वयं परिगृह्णीथेति। ते
वसवस्त्वेति दक्षिणतः पर्यगृह्णन्। रुद्रास्त्वेति पश्चात्।

आदित्यास्त्वेत्युत्तरतः। तैऽग्निना प्राञ्चोऽजयन्। वसुभिर्दक्षिणा।
रुद्रैः प्रत्यञ्चः। आदित्यैरुदञ्चः। यस्यैवं विदुषो वेदिं
परिगृह्णन्ति॥ ७४॥

भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। देवस्य सवितुः
सुव इत्याह प्रसूत्यै। कर्म कृण्वन्ति वेधस इत्याह। इषितं
हि कर्म क्रियते। पृथिव्यै मेध्यं चामेध्यं च व्युदक्रामताम्।
प्राचीनमुदीचीनं मेध्यम्। प्रतीचीनं दक्षिणाऽमेध्यम्।
प्राचीमुदीचीं प्रवणां करोति। मेध्यामेवैनां देवयजनीं
करोति॥ ७५॥

प्राञ्चो वेद्यं सावुन्नयति। आहवनीयस्य परिगृहीत्यै। प्रतीची
श्रोणीं। गार्हपत्यस्य परिगृहीत्यै। अथो मिथुनत्वाय। उद्धन्ति।
यदेवास्यां अमेध्यम्। तदपहन्ति। उद्धन्ति। तस्मादोषधयः
पराभवन्ति॥ ७६॥

मूलं छिनत्ति। भ्रातृव्यस्यैव मूलं छिनत्ति। मूलं वा
अतितिष्ठद्रक्षां स्यनूत्पिपते। यद्धस्तेन छिन्द्यात्। कुनखिनीः
प्रजाः स्युः। स्येनं छिनत्ति। वज्रो वै स्यः। वज्रेणैव
यज्ञाद्रक्षां स्यपहन्ति। पितृदेवत्याऽतिखाता। इयतीं
खनति॥ ७७॥

प्रजापतिना यज्ञमुखेन सम्मिताम्। वेदिर्देवेभ्यो निलायता।
तां चतुरङ्गुलेऽन्वविन्दन्। तस्माच्चतुरङ्गुलं खेयां। चतुरङ्गुलं

खनति। चतुरङ्गुले ह्योषधयः प्रतितिष्ठन्ति। आ प्रतिष्ठायै
खनति। यजमानमेव प्रतिष्ठां गमयति। दक्षिणतो वर्षीयसीं
करोति। देवयजनस्यैव रूपमकः॥७८॥

पुरीषवतीं करोति। प्रजा वै पशवः पुरीषम्। प्रजयैवैनं
पशुभिः पुरीषवन्तं करोति। उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति।
एतावती वै पृथिवी। यावती वेदिः। तस्यां एतावत् एव
भ्रातृव्यं निर्भज्य। आत्मन उत्तरं परिग्राहं परिगृह्णाति।
ऋतमस्यृतसदनमस्यृतश्रीरसीत्याह। यथायजुरेवैतत्॥७९॥

क्रूरमिव वा एतत्करोति। यद्वेदिं करोति। धा असि
स्वधा असीति योयुष्यते शान्त्यै। उर्वी चासि वस्वीं
चासीत्याह। उर्वीमेवैनां वस्वीं करोति। पुरा क्रूरस्य
विसृपो विरष्णिन्नित्याह मेध्यत्वाय। उदादाय पृथिवीं
जीरदानुर्यामैरयश्चन्द्रमसि स्वधाभिरित्याह। यदेवास्यां
अमेध्यम्। तदपहत्य। मेध्यां देवयजनीं कृत्वा॥८०॥

यददश्चन्द्रमसि मेध्यम्। तदस्यामेरयति। तां धीरांसो
अनुदृश्यं यजन्त इत्याहानुख्यात्यै। प्रोक्षणीरा सादय।
इध्माबर्हिरुपसादय। सुवं च सुचश्च सम्मृद्धि। पत्नीं
सन्नह्य। आज्येनोदेहीत्याहानुपूर्वतायै। प्रोक्षणीरा सादयति।
आपो वै रक्षोघ्नीः॥८१॥

रक्षसामपहत्यै। स्प्यस्य वर्त्मन्त्सादयति। यज्ञस्य सन्तत्यै।

उवाच हासितो दैवलः। एतावतीर्वा अमुष्मिँल्लोक आप
आसन्। यावतीः प्रोक्षणीरिति। तस्माद्ब्रह्मीरासाद्याः।
स्यमुदस्यन्। यं द्विष्यात्तं ध्यायेत्। शुचैवैनमर्पयति॥८२॥

वै वायुराह परावतीत्याहाह द्वितीयं हरतीति परिगृह्णन्ति देवयजनीं करोति भवन्ति
खनत्यकरेतत्कृत्वा रक्षोघ्निरर्पयति॥ [९]

वज्रो वै स्यः। यदन्वञ्चं धारयेत्। वज्रेऽध्वर्युः क्षण्वीत।
पुरस्तात्तिर्यञ्चं धारयति। वज्रो वै स्यः। वज्रेणैव यज्ञस्य
दक्षिणतो रक्षां स्यपहन्ति। अग्निभ्यां प्राचंश्च प्रतीचंश्च।
स्येनोदीचश्चाधराचंश्च। स्येन वा एष वज्रेणास्यै पाप्मानं
भ्रातृव्यमपहत्य। उत्क्रेऽधि प्रवृश्चति॥८३॥

यथोपधाय वृश्चन्त्येवम्। हस्ताववं नेनित्ते। आत्मानमेव
पवयते। स्यं प्रक्षालयति मेध्यत्वाय। अथो पाप्मानं एव
भ्रातृव्यस्य न्यङ्गं छिनत्ति। इध्माबर्हिरुपसादयति युक्त्यै।
यज्ञस्य मिथुनत्वाय। अथो पुरोरुचमेवैतां दधाति। उत्तरस्य
कर्मणोऽनुख्यात्यै। न पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्॥८४॥

यत्पुरस्तात्प्रत्यगुपसादयेत्। अन्यत्राहुतिपथादिध्मं
प्रतिपादयेत्। प्रजा वै बर्हिः। अपराध्रयाद्वर्हिषा
प्रजानां प्रजननम्। पश्चात्प्रागुपसादयति। आहुतिपथेनेध्मं
प्रतिपादयति। सम्प्रत्येव बर्हिषां प्रजानां प्रजननमुपैति।
दक्षिणमिध्मम्। उत्तरं बर्हिः। आत्मा वा इध्मः।

प्रजा ब॒र्हिः। प्रजा ह्यात्म॑न॒ उत्त॑रतरा ती॒र्थे। ततो॑
मेध॑मु॒पनी॑य। य॒थादे॒वत॑मे॒वैन॒त्प्रति॑ष्ठापयति। प्रति॑तिष्ठति
प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्यज॑मानः॥८५॥

वृश्च॑ति सा॒दये॒दिध्मः पञ्च॑ च॥ [१०]

तृतीय॑स्यां दे॒वस्या॑श्वप॒रशुं॑ यो वै पू॒र्वेद्युः॑ कर्म॑णे वा॒मिन्द्रो॑ वृ॒त्रम॑ह॒न्त्सोऽपोऽव॑धूत॒नृष्टि॑र्दे॒वस्ये॒त्याह॑
सं व॑पामि दे॒वस्य॑ स्य॒मा द॑दे वज्रो॒ वै स्यो॑ दश॥१०॥

तृतीय॑स्यां य॒ज्ञस्या॑न॒तिरे॒काय॑ प॒वित्र॑वत्यध्व॒र्युं चा॑धिष॒वण॑मस्य॒न्तरि॑क्ष ए॒व रक्ष॑साम॒न्तर्हि॑त्यै
द्वौ वा॒व पुरु॑षौ यद्द॒श्चन्द्र॑म॒सि मे॒ध्यं पञ्चा॑शीतिः॥८५॥

तृतीय॑स्यां यज॑मानः॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके
द्वितीयः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः प्रपाठकः ॥

प्रत्युष्टं रक्षः प्रत्युष्टा अरांतय इत्याह। रक्षंसामपंहत्यै।
अग्नेर्वस्तेजिष्ठेन तेजसा निष्टपामीत्याह मेध्यत्वाय। सुचः
सम्माष्टि। सुवमग्रे। पुमांसमेवाभ्यः सश्यति मिथुनत्वाय।
अथ जुहूम्। अथोपभृतम्। अथ ध्रुवाम्। असौ वै जुहूः॥१॥
अन्तरिक्षमुपभृत्। पृथिवी ध्रुवा। इमे वै लोकाः सुचः। वृष्टिः
सम्मार्जनानि। वृष्टिर्वा इमाँल्लोकाननुपूर्वं कल्पयति। ते ततः
क्लृप्ताः समेधन्ते। समेधन्तेऽस्मा इमे लोकाः प्रजयां पशुभिः।
य एवं वेद। यदि कामयेत् वर्षुकः पर्जन्यः स्यादिति।
अग्रतः सम्मृज्यात्॥२॥

वृष्टिमेव नि यच्छति। अवाचीनां ग्रा हि वृष्टिः। यदि
कामयेतावर्षुकः स्यादिति। मूलतः सम्मृज्यात्।
वृष्टिमेवोद्यच्छति। तदु वा आहुः। अग्रत एवोपरिष्ठात्सम्मृज्यात्।
मूलतोऽधस्तात्। तदनुपूर्वं कल्पते। वर्षुको भवतीति॥३॥

प्राचीमभ्याकारम्। अग्रैरन्तरतः। एवमिव ह्यन्नमद्यतै।
अथो अग्राद्वा ओषधीनामूर्जं प्रजा उपजीवन्ति। ऊर्ज
एवान्नाद्यस्यावरुद्धै। अधस्तात्प्राचीम्। दण्डमुत्तमतः।
मूलेन मूलं प्रतिष्ठित्यै। तस्मादरत्नौ प्राश्नुपरिष्ठाल्लोमानि।
प्रत्यश्चधस्तात्॥४॥

सुगृह्येषा। प्रा॒णो वै सु॒वः। जु॒हूर्दक्षि॑णो ह॒स्तः। उ॒प॒भृत्स॒व्यः।
 आ॒त्मा ध्रु॒वा। अन्न॑ꣳ स॒म्मार्जनानि॑। मुख॒तो वै प्रा॒णोऽपा॒नो
 भू॒त्वा। आ॒त्मान॒मन्नं॑ प्र॒विश्य॑। बा॒ह्यतस्त॒नुवꣳ शु॒भयति॑।
 तस्मा॑त्सु॒वमे॒वाग्रे॑ स॒म्मा॑र्ष्टि। मुख॒तो हि प्रा॒णोऽपा॒नो
 भू॒त्वा। आ॒त्मान॒मन्नमा॑वि॒शति॑। तौ प्रा॑णापा॒नौ। अव्य॑र्धुकः
 प्रा॒णापा॒नाभ्यां॑ भवति। य ए॒वं वेद॑॥५॥

जुहूर्मृज्याद्भवतीति प्रत्यञ्च्यधस्तान्माष्टि पञ्च च॥ [१]

दि॒वः शिल्प॑मव॒ततम्। पृथि॒व्याः क॒कुभि॑ श्रि॒तम्।
 तेन॑ व॒यꣳ स॒हस्र॑वल्शेन। स॒पत्नं॑ नाशयामसि
 स्वाहेति॑ सु॒ख्स॒म्मार्जनान्य॒ग्नौ प्र ह॑रति। आपो॒ वै
 दर्भाः। रू॒पमे॒वेषा॑मे॒तन्महि॑मानं व्याच॑ष्टे। अ॒नु॒ष्टु॒भर्चा॑।
 आ॒नु॒ष्टु॒भः प्र॒जाप॑तिः। प्रा॒जाप॑त्यो वेदः। वेद॒स्याग्रꣳ
 सु॒ख्स॒म्मार्जनानि॑॥६॥

स्वेनै॒वैनानि॑ छन्द॒सा। स्वया॑ दे॒वत॑या॒ सम॑र्धयति। अथो
 ऋ॒गवा॑व योषा॑। द॒र्भो वृषा॑। तन्मि॑थुनम्। मि॒थुनमे॒वास्य॑
 तद्य॒ज्ञे क॑रोति प्र॒जन॑नाय। प्रजा॑यते प्र॒जया॑ प॒शुभि॑र्यज॒मानः।
 तान्येके॑ वृथै॒वापा॑स्यन्ति। तत्तथा॒ न का॑र्यम्। आर॑ब्धस्य
 य॒ज्ञिय॑स्य कर्म॒णः सवि॑दोहः॥७॥

यद्यैनानि पशवोऽभि तिष्ठेयुः। न तत्पशुभ्यः कम्।
 अ॒द्धिर्मा॑र्जयि॒त्वोत्क॑रे न्यस्येत्। यद्वै य॒ज्ञिय॑स्य कर्म॒णोऽन्य॑त्राहु॒तीभ्यः॑

सन्तिष्ठते। उत्करो वाव तस्य प्रतिष्ठा। एतां हि तस्मै
प्रतिष्ठां देवाः समभरन्। यदद्विर्मार्जयति। तेन शान्तम्।
यदुत्करे न्यस्यति। प्रतिष्ठामेवैनानि तद्वमयति॥८॥

प्रतिष्ठति प्रजयां पशुभिर्यजमानः। अथो स्तम्बस्य वा
एतद्रूपम्। यत्सुखसम्मार्जनानि। स्तम्बशो वा ओषधयः।
तासां जरत्क्षे पशवो न रमन्ते। अप्रियो ह्येषां जरत्क्षः।
यावदप्रियो ह वै जरत्क्षः पशूनाम्। तावदप्रियः पशूनां
भवति। यस्यैतान्यन्यत्राग्नेर्दधति। नवदाव्यासु वा ओषधीषु
पशवो रमन्ते॥९॥

नवदावो ह्येषां प्रियः। यावत्प्रियो ह वै नवदावः पशूनाम्।
तावत्प्रियः पशूनां भवति। यस्यैतान्यग्नौ प्रहरन्ति।
तस्मादेतान्यग्नावेव प्रहरेत्। यतरस्मिन्त्सम्मृज्यात्। पशूनां
धृत्यै। यो भूतानामधिपतिः। रुद्रस्तन्तिचरो वृषा। पशून्स्माकं
मा हिंसीः। एतदस्तु हुतं तव स्वाहेत्यग्निसम्मार्जन्यग्नौ
प्रहरति। एषा वा एतेषां योनिः। एषा प्रतिष्ठा। स्वामेवैनानि
योनिम्। स्वां प्रतिष्ठां गमयति। प्रतिष्ठति प्रजयां
पशुभिर्यजमानः॥१०॥

वेदस्याग्रं सुखसम्मार्जनानि विदोहो गमयति पशवो रमन्ते हिंसीष्वद च॥——[२]

अयंज्ञो वा एषः। योऽपत्नीकः। न प्रजाः प्रजायेरन्।
पत्न्यन्वास्ते। यज्ञमेवाकः। प्रजानां प्रजननाय। यत्तिष्ठन्ती

सन्नह्येत। प्रियं ज्ञातिः रुन्ध्यात्। आसीना सन्नह्यते।
आसीना ह्येषा वीर्यं करोति॥११॥

यत्पश्चात्प्राच्यन्वासीत। अनया समदन्दधीत। देवानां
पत्न्या समदन्दधीत। देशाद्वक्षिणत उदीच्यन्वास्ते। आत्मनो
गोपीथार्य। आशासाना सौमनसमित्याह। मेध्यामेवैनाङ्केवलीं
कृत्वा। आशिषा समर्धयति। अग्नेरनुव्रता भूत्वा सन्नह्ये
सुकृताय कमित्याह। एतद्वै पत्न्यै व्रतोपनयनम्॥१२॥

तेनैवेनां व्रतमुपनयति। तस्मादाहुः। यश्चैवं वेद यश्च न।
योऽक्रमेव युते। यमन्वास्ते। तस्यामुष्मिल्लोके भवतीति
योऽक्रमेण। यद्योऽक्रमं। स योगः। यदास्ते। स क्षेमः॥१३॥

योगक्षेमस्य कृत्यै। युक्तङ्कियाता आशीः कामे युज्याता
इति। आशिषः समृद्धौ। ग्रन्थिङ्ग्राति। आशिषं एवास्यां
परि गृह्णाति। पुमान् वै ग्रन्थिः। स्त्री पत्नी। तन्मिथुनम्।
मिथुनमेवास्य तद्यज्ञे करोति प्रजननाय। प्र जायते प्रजया
पशुभिर्यजमानः॥१४॥

अथो अर्धो वा एष आत्मनः। यत्पत्नी। यज्ञस्य
धृत्या अशिथिलम्भावाय। सुप्रजसंस्त्वा वयः सुपत्नीरूपं
सेदिमेत्याह। यज्ञमेव तन्मिथुनीकरोति। ऊनेऽतिरिक्तन्धीयाता
इति प्रजात्यै। महीनां पयोऽस्योषधीनां रस इत्याह।
रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। तस्य तेऽक्षीयमाणस्य

निर्व॑पामि देव॒य॒ज्याया॒ इत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा
शा॑स्ते॥१५॥

करोति॑ ब्र॒तोप॑नयनं॒ क्षेमो॑ यज॑मानः शास्ते॥ [३]

घृ॒तं च॒ वै मधु॑ च प्र॒जाप॑तिरासीत्। यतो॒ मध्वा॑सीत्।
ततः॑ प्र॒जा अ॑सृजत। तस्मा॒न्मधु॑षि प्र॒जन॑नमिवास्ति।
तस्मा॒न्मधु॑षा न प्रच॑रन्ति। या॒तया॑म॒ हि। आ॒ज्ये॑न प्रच॑रन्ति।
य॒ज्ञो वा आ॒ज्यम्। य॒ज्ञेनै॒व य॒ज्ञं प्रच॑रन्त्यया॑तयामत्वाय।
प॒त्यवै॑क्षते॥१६॥

मि॒थुन॒त्वाय॒ प्रजा॑त्यै। यद्वै प॒त्नी य॒ज्ञस्य॑ करोति॑। मि॒थुनं
तत्। अथो॒ पत्नी॑या ए॒वैष य॒ज्ञस्या॑न्वार॒म्भोऽन॑वच्छि॒त्यै।
अ॒मेध्यं॑ वा ए॒तत्क॑रोति। यत्प॒त्यवे॑क्षते। गा॒रह॑प॒त्येऽधि॑
श्रय॑ति मेध्य॒त्वाय॑। आ॒हु॒वनी॑यम॒भ्युद्व॑वति। य॒ज्ञस्य॑ सन्त॑त्यै।
तेजो॑ऽसि॒ तेजो॑ऽनु प्रेही॒त्याह॑॥१७॥

तेजो॑ वा अ॒ग्निः। तेज॒ आ॒ज्यम्। तेज॑सै॒व तेजः॑
सम॑र्धयति। अ॒ग्निस्ते॒ तेजो॒ मा वि॒नैदि॒त्याहा॑हि॒सायै॑।
स्य॑स्य॒ वर्त्म॑न्त्सादयति। य॒ज्ञस्य॑ सन्त॑त्यै। अ॒ग्नेर्जि॒ह्वाऽसि॑
सु॒भूर्दे॒वाना॑मि॒त्याह॑। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। धा॒म्रेधा॑म्रे दे॒वेभ्यो॑
यजु॑षेयजु॒षे भ॒वेत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते॥१८॥

तद्वा अतः॑ प॒वित्रा॑भ्यामे॒वोत्पु॑नाति। यज॑मानो वा आ॒ज्यम्।
प्रा॒णापा॒नौ प॒वित्रे॑। यज॑मान ए॒व प्रा॑णापा॒नौ द॑धाति।
पुन॑रा॒हारम्। ए॒वमि॑व॒ हि प्रा॑णापा॒नौ स॒ञ्चर॑तः। शु॒क्रम॑सि॒

ज्योतिरसि तेजोऽसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे।
त्रिर्यजुषा। त्रयं इमे लोकाः॥१९॥

एषां लोकानामास्यै। त्रिः। त्र्यावृद्धि यज्ञः। अथो मेध्यत्वाय।
अथाज्यवतीभ्यामपः। रूपमेवासामेतद्वर्णं दधाति। अपि
वा उताहुः। यथा ह वै योषां सुवर्णं हिरण्यं पेशलं
बिभ्रती रूपाण्यास्ते। एवमेता एतर्हीति। आपो वै सर्वा
देवताः॥२०॥

एषा हि विश्वेषां देवानां तनूः। यदाज्यम्। तत्रोभयोर्मामासा।
जामि स्यात्। यद्यजुषाऽऽज्यं यजुषाऽप उतपुनीयात्।
छन्दसाऽप उतपुनात्यजामित्वाय। अथो मिथुनत्वाय।
सावित्रियर्चा। सवितृप्रसूतं मे कर्मासदिति। सवितृप्रसूतमेवास्य
कर्म भवति। पृच्छो गायत्रिया त्रिष्वमृद्धत्वाय। अद्विरेवौषधीः
सं नयति। ओषधीभिः पशून्। पशुभिर्यजमानम्। शुक्रं
त्वा शुक्रायां ज्योतिस्त्वा ज्योतिष्यर्चिस्त्वाऽर्चिषीत्याह
सर्वत्वाय। पर्याप्त्या अनन्तरायाय॥२१॥

ईक्षत आह शास्ते लोका देवता भवति षट् च॥ [४]

देवासुराः संयत्ता आसन्। स एतमिन्द्र आज्यस्यावकाशमपश्यत्।
तेनावैक्षत। ततो देवा अभवन्। पराऽसुराः। य
एवं विद्वानाज्यमेवेक्षते। भवत्यात्मना। पराऽस्य
भ्रातृव्यो भवति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यदाज्येनान्यानि

हवीं ऋष्यभिघारयति॥२२॥

अथ केनाज्यमिति। सत्येनेति ब्रूयात्। चक्षुर्वै सत्यम्।
सत्येनैवेनदभि घारयति। ईश्वरो वा एषोऽन्यो भवितोः।
यश्चक्षुषाऽऽज्यमवेक्षते। निमील्यावेक्षेत। दाधारात्मश्चक्षुः।
अभ्याज्यङ्घारयति। आज्यं गृह्णाति॥२३॥

छन्दांसि वा आज्यम्। छन्दांस्येव प्रीणाति। चतुर्जुह्वं
गृह्णाति। चतुष्पादः पशवः। पशूनेवाव रुन्धे। अष्टावुपभृति।
अष्टाक्षरा गायत्री। गायत्रः प्राणः। प्राणमेव पशुषु दधाति।
चतुर्ध्रुवायाम्॥२४॥

चतुष्पादः पशवः। पशुष्वेवोपरिष्ठात्प्रति तिष्ठति।
यजमानदेवत्या वै जुहूः। भ्रातृव्यदेवत्योपभृत्। चतुर्जुह्वं
गृह्णन्भूयो गृह्णीयात्। अष्टावुपभृति गृह्णन्कनीयः। यजमानायैव
भ्रातृव्यमुपस्तिं करोति। गौर्वै सुचः। चतुर्जुह्वं गृह्णाति।
तस्माच्चतुष्पदी॥२५॥

अष्टावुपभृति। तस्मादष्टाशंफा। चतुर्ध्रुवायाम्। तस्माच्चतुः
स्तना। गामेव तत्संस्करोति। सास्मै संस्कृतेषुमूर्जन्दुहे।
यज्जुह्वं गृह्णाति। प्रयाजेभ्यस्तत्। यदुपभृति। प्रयाजानूयाजेभ्यस्तत्।
सर्वस्मै वा एतद्यज्ञाय गृह्यते। यद्ध्रुवायामाज्यम्॥२६॥

अभिघारयति गृह्णाति ध्रुवायाश्चतुष्पदी प्रयाजानूयाजेभ्यस्तद्वे च॥—————[५]

आपो देवीरग्रेपुवो अग्रेगुव इत्याह। रूपमेवासांमेतन्महिमानं

व्याचष्टे। अग्रं इमं यज्ञन्नयताग्रं यज्ञपतिमित्याह। अग्रं एव
 यज्ञन्नयन्ति। अग्रं यज्ञपतिम्। युष्मानिन्द्रोऽवृणीत वृत्रतूर्यं
 यूयमिन्द्रमवृणीध्वं वृत्रतूर्यं इत्याह। वृत्रं हं हनिष्यन्निन्द्र
 आपो वव्रे। आपो हेन्द्रं वव्रिरे। संज्ञामेवासांमेतत्सामानं
 व्याचष्टे। प्रोक्षिताः स्थेत्याह॥२७॥

तेनापः प्रोक्षिताः। अग्निर्देवेभ्यो निलायत। कृष्णो रूपं
 कृत्वा। स वनस्पतीन्प्राविशत्। कृष्णोऽस्याखरेष्ठोऽग्नये त्वा
 स्वाहेत्याह। अग्नये एवैनं जुष्टं करोति। अथो अग्नेरेव
 मेधमव रुन्धे। वेदिरसि बर्हिषे त्वा स्वाहेत्याह। प्रजा वै
 बर्हिः। पृथिवी वेदिः॥२८॥

प्रजा एव पृथिव्यां प्रतिष्ठापयति। बर्हिरसि सुगन्धस्त्वा
 स्वाहेत्याह। प्रजा वै बर्हिः। यजमानः सुचः। यजमानमेव
 प्रजासु प्रतिष्ठापयति। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा पृथिव्यै त्वेति
 बर्हिरासाद्य प्रोक्षति। एभ्य एवैनंलोकेभ्यः प्रोक्षति। अथ ततः
 सह सुचा पुरस्तात्प्रत्यञ्चं ग्रन्थिं प्रत्युक्षति। प्रजा वै बर्हिः।
 यथा सूत्यै काल आपः पुरस्ताद्यन्ति॥२९॥

तादृगेव तत्। स्वधा पितृभ्य इत्याह। स्वधाकारो हि
 पितृणाम्। ऊर्गभव बर्हिषद् इति दक्षिणायै श्रोणोत्तरस्यै
 निनयति सन्तत्यै। मासा वै पितरो बर्हिषदः। मासानेव
 प्रीणाति। मासा वा ओषधीर्वर्धयन्ति। मासाः पचन्ति समृद्धौ।

अन॑तिस्कन्दन् ह पर्जन्यो॑ वर्षति। यत्रै॒तदे॒वङ्क्रियते॑॥३०॥

ऊ॒र्जा पृ॑थि॒वीङ्गच्छ॑तेत्या॒ह। पृ॑थि॒व्यामे॒वोर्जं॑ दधाति।
तस्मा॑त्पृथि॒व्या ऊ॒र्जा भु॑ञ्जते। ग्र॒न्थिं वि स्र॑सयति।
प्रज॑नयत्ये॒व तत्। ऊ॒र्ध्वं प्राश्च॑मु॒द्रूढं॑ प्र॒त्यश्च॑मा यच्छति।
तस्मा॑त्प्रा॒चीन॑ रेतो॑ धीयते। प्र॒तीचीः॑ प्र॒जा जा॑यन्ते। विष्णोः॑
स्तूपो॑ऽसीत्या॒ह। य॒ज्ञो वै विष्णुः॑॥३१॥

य॒ज्ञस्य॑ धृ॒त्यै। पुर॒स्ता॑त्प्र॒स्तरं॑ गृ॒ह्णाति। मुख्य॑मे॒वैनं॑ करोति।
इय॑न्तं गृ॒ह्णाति। प्र॒जाप॑तिना य॒ज्ञमुखे॑न॒ सम्मि॑तम्। इय॑न्तं
गृ॒ह्णाति। य॒ज्ञप॑रुषा॒ सम्मि॑तम्। इय॑न्तं गृ॒ह्णाति। ए॒ताव॑द्वै पुरु॑षे
वी॒र्यम्। वी॒र्य॑सम्मि॑तम्॥३२॥

अप॑रिमितं गृ॒ह्णाति। अप॑रिमि॒तस्याव॑रुद्धौ। तस्मि॑न्प॒वित्रे॑
अपि॑ सृजति। यज॑मानो॒ वै प्र॑स्तरः। प्रा॒णापा॒नौ प॒वित्रे॑।
यज॑मान ए॒व प्रा॑णापा॒नौ द॑धाति। ऊ॒र्णाम्र॑दसन्त्वा
स्तृ॒णामी॒त्याह॑। य॒थाय॑जुरे॒वैतत्। स्वा॒स॒स्थं दे॒वेभ्य॑ इत्या॒ह।
दे॒वेभ्य॑ ए॒वैन॑त्स्वा॒स॒स्थं क॑रोति॥३३॥

ब॒र्हिः स्तृ॑णाति। प्र॒जा वै ब॒र्हिः। पृ॑थि॒वी वेदिः॑। प्र॒जा ए॒व
पृ॑थि॒व्यां प्रति॑ष्ठापयति। अन॑तिदृश्न॑ स्तृ॒णाति। प्र॒जयै॒वैनं॑
प॒शुभि॑रन॑तिदृश्नं करोति। धा॒रय॑न्प्र॒स्तरं॑ प॒रिधी॑न्परि॑ दधाति।
यज॑मानो॒ वै प्र॑स्तरः। यज॑मान ए॒व तत्स्व॑यं प॒रिधी॑न्परि॑
दधाति। ग॒न्ध॒र्वोऽसि॑ वि॒श्वाव॑सुरि॒त्याह॑॥३४॥

विश्वमेवायुर्यजमाने दधाति। इन्द्रस्य बाहुरसि दक्षिण
इत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। मित्रावरुणौ
त्वोत्तरतः परिधत्तामित्याह। प्राणापानौ मित्रावरुणौ।
प्राणापानावेवास्मिन्दधाति। सूर्यस्त्वा पुरस्तात् पात्वित्याह।
रक्षसामपहत्यै। कस्यांश्चिदभिषस्त्या इत्याह। अपरिमितादेवैनं
पाति॥ ३५॥

वीतिहोत्रन्त्वा कव इत्याह। अग्निमेव होत्रेण समर्धयति।
द्युमन्तं९ समिधीमहीत्याह समिद्धौ। अग्ने बृहन्तमध्वर
इत्याह वृद्धौ। विशो यन्त्रे स्थ इत्याह। विशां
यत्यै। उदीचीनाग्ने नि दधाति प्रतिष्ठित्यै। वसूनां९
रुद्राणामादित्यानां९ सदसि सीदेत्याह। देवतानामेव सदनं
प्रस्तरं९ सादयति। जुहूरसि घृताची नाम्नेत्याह॥ ३६॥

असौ वै जुहूः। अन्तरिक्षमुपभृत्। पृथिवी ध्रुवा। तासामेतदेव
प्रियन्नामं। यद्धृताचीति। यद्धृताचीत्याह। प्रियेणैवैना नाम्नां
सादयति। एता असदन्त्सुकृतस्य लोक इत्याह। सत्यं वै
सुकृतस्य लोकः। सत्य एवैनाः सुकृतस्य लोके सादयति।
ता विष्णो पाहीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। यज्ञस्य धृत्यै।
पाहि यज्ञं पाहि यज्ञपतिं पाहि मां यज्ञनियमित्याह। यज्ञाय
यजमानायात्मनै। तेभ्य एवाशिषमाशास्तेऽनात्यै॥ ३७॥

स्थेत्याह पृथिवी वेदिर्यन्ति क्रियते वीणुर्वीर्यसम्मितं करोत्याह पाति नाम्नेत्याह लोके सादयति

अ॒ग्निना॒ वै हो॒त्रा॑। दे॒वा अ॒सुरा॑न॒भ्य॑भवन्। अ॒ग्नये॑
स॒मि॒ध्यमा॑ना॒यानु॑ब्रूहीत्याह॒ भ्रात॑र॒व्याभि॑भूत्यै। एक॑विंश॒तिमि॑ध्मदा॒रूणि॑
भव॑न्ति। एक॑विंशो वै पु॒रुषः॑। पु॒रुष॑स्या॒स्यै॑। पञ्च॑दशेध्मदा॒रूण्य॑भ्या
द॑धाति। पञ्च॑दश॒ वा अ॑र्धमा॒सस्य॑ रा॒त्रयः॑। अ॒र्धमा॒सशः॑
स॑वत्स॒र आ॑प्यते। त्री॒न्प॑रि॒धीन्प॑रि॒ दधा॑ति॥३८॥

ऊ॒र्ध्वे स॒मिधा॑वा द॑धाति। अ॒नूया॑जे॒भ्यः स॒मिध॑मति॒ शिन॑ष्टि।
ष॒द्वम्प॑द्यन्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। वे॒देनो॑प
वाज॑यति। प्रा॒जाप॑त्यो वै वे॒दः। प्रा॒जाप॑त्यः प्रा॒णः। यज॑मान
आह॑वनीयः। यज॑मान ए॒व प्रा॒णन्द॑धाति॥३९॥

त्रि॒रुप॑ वाजयति। त्रयो॒ वै प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति।
वे॒देनो॑प॒यत्य॑ सु॒वेण॑ प्रा॒जाप॑त्यमा॒घार॑मा घा॒रय॑ति। य॒ज्ञो
वै प्र॒जाप॑तिः। य॒ज्ञमे॒व प्र॒जाप॑तिं मुख॒त आर॑भते। अथो॑
प्र॒जाप॑तिः सर्वा॑ दे॒वताः॑। सर्वा॑ ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति।
अ॒ग्निम॑ग्नी॒त्रिस्त्रिः॑ सं मृ॒द्धीत्या॑ह। त्र्या॒वृद्धि॑ य॒ज्ञः॥४०॥

अथो॑ रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै। प॒रि॒धीन्त्सं मा॑र्ष्टि। पु॒नात्ये॒वैनान्॑।
त्रि॒स्त्रिः सं मा॑र्ष्टि। त्र्या॒वृद्धि॑ य॒ज्ञः। अथो॑ मे॒ध्यत्वा॑य। अथो॑
ए॒ते वै दे॒वाश्वाः॑। दे॒वाश्वा॑ने॒व तत्सं मा॑र्ष्टि। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
सम॑ष्ट्यै। आसी॑नोऽन्यमा॒घार॑मा घा॒रय॑ति॥४१॥

तिष्ठ॑न्न॒न्यम्। यथा॑ऽनो॑ वा॒ रथं॑ वा यु॒ञ्ज्यात्। ए॒वमे॒व
तद॑ध्व॒र्युर्य॒ज्ञं यु॑नक्ति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भ्यूढ्यै॑।

वहन्त्येनङ्गाम्याः पशवः। य एव वेद। भुवनमसि वि
प्रथस्वेत्याह। यज्ञो वै भुवनम्। यज्ञ एव यजमानं प्रजया
पशुभिः प्रथयति। अग्ने यष्टरिदन्नम् इत्याह॥४२॥

अग्निर्वै देवानां यष्टा। य एव देवानां यष्टा। तस्मा एव
नमस्करोति। जुह्वेद्यग्निस्त्वा ह्वयति देवयज्याया उपभृदेहि
देवस्त्वा सविता ह्वयति देवयज्याया इत्याह। आग्नेयी वै
जुहूः। सवित्र्युपभृत्। ताभ्यामेवैने प्रसूत आदत्ते। अग्नाविष्णू
मा वामव क्रमिषमित्याह। अग्निः पुरस्तात्। विष्णुर्यज्ञः
पश्चात्॥४३॥

ताभ्यामेव प्रतिप्रोच्यात्या क्रामति। विजिहाथां मा
मा सन्ताप्तमित्याहाहिंसायै। लोकं मे लोककृतौ
कृणुतमित्याह। आशिषमेवैतामा शास्ते। विष्णोः
स्थानमसीत्याह। यज्ञो वै विष्णुः। एतत्खलु वै
देवानामपराजितमायतनम्। यद्यज्ञः। देवानामेवापराजित
आयतने तिष्ठति। इत इन्द्रो अकृणोद्वीर्याणीत्याह॥४४॥

इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। समारभ्योर्ध्वो अध्वरो
दिविस्पृशमित्याह वृद्धौ। आघारमाघार्यमाणमनु समारभ्य।
एतस्मिन्काले देवाः सुवर्गं लोकमायन्। साक्षादेव यजमानः
सुवर्गं लोकमेति। अथो समृद्धेनैव यज्ञेन यजमानः
सुवर्गं लोकमेति। अहुतो यज्ञो यज्ञपतेरित्याहानात्यै।
इन्द्रावान्त्स्वाहेत्याह। इन्द्रियमेव यजमाने दधाति। बृहद्वा

इत्याह॥४५॥

सुव॒र्गो वै लो॒को बृ॒हद्भाः। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑ सम॑ष्ट्यै।
य॒ज॒मा॒न॒दे॒व॒त्या वै जु॒हूः। भ्रा॒तृ॒व्य॒दे॒व॒त्योप॑भृत्। प्रा॒ण
आ॒घा॒रः। यत्सं॑स्पर्शयेत्। भ्रा॒तृ॒व्येऽस्य॑ प्रा॒ण॒न्द॒ध्यात्।
असं॑स्पर्शयन्न॒त्या क्रा॑मति। यज॑मान ए॒व प्रा॒ण॒न्द॒धाति॑।
पा॒हि मा॑ऽग्ने दुश्च॑रिता॒दा मा॒ सुच॑रिते भ॒जेत्या॑ह॥४६॥

अ॒ग्नि॒र्वाव प॒वित्र॑म्। वृ॒जि॒नम॑नृत॒न्दुश्च॑रितम्। ऋ॒जु॒क॒र्म॑
स॒त्यं सुच॑रितम्। अ॒ग्निरे॒वैनं॑ वृ॒जि॒नाद॑नृताद्दुश्च॑रितात्पाति।
ऋ॒जु॒क॒र्मे स॒त्ये सुच॑रिते भजति। तस्मा॑दे॒वमा॒ शा॑स्ते।
आ॒त्म॒नो गो॑पी॒थाय॑। शिरो॒ वा ए॒तद्य॑ज्ञस्य॑। यदा॑घा॒रः।
आ॒त्मा ध्रु॒वा॥४७॥

आ॒घा॒रमा॒घार्य॑ ध्रु॒वां सम॑नक्ति। आ॒त्म॒न्ने॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः
प्रति॑ दधाति। द्विः सम॑नक्ति। द्वौ हि प्रा॑णापा॒नौ। तदा॑हुः।
त्रिरे॒व सम॑ज्यात्। त्रिधा॑तु हि शि॒र इति॑। शि॒र इ॒वैत॑द्य॒ज्ञस्य॑।
अथो॒ त्रयो॒ वै प्रा॑णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति। म॒खस्य॑
शिरो॑ऽसि स॒ज्योति॑षा॒ ज्योति॑रङ्गामित्या॑ह। ज्योति॑रे॒वास्मा॑
उ॒परि॑ष्ठादधाति। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑नु॒ख्यात्यै॥४८॥

परि॑दधाति प्रा॒ण॒न्द॒धाति॑ हि य॒ज्ञो घा॑रयति नम् इत्या॑ह प॒श्चाद्वि॒र्या॑णीत्या॑ह भा इत्या॑ह भ॒जेत्या॑ह

ध्रु॒वैवास्मि॑न्दधाति त्रीणि॑ च॥ ————— [७]

धि॒ष्णि॒या वा ए॒ते न्यु॑प्यन्ते। यद्व॒ह्मा। यद्वो॒ता। यद॑ध्व॒र्युः।

यदग्नीत्। यद्यजमानः। तान् यदन्तरेयात्। यजमानस्य प्राणान्त्सङ्कर्षेत्। प्रमायुंकः स्यात्। पुरोडाशमपगृह्य सञ्चरत्यध्वर्युः॥४९॥

यजमानायैव तल्लोकः शिषति। नास्य प्राणान्त्सङ्कर्षति। न प्रमायुंको भवति। पुरस्तात् प्रत्यङ्मुसीनः। इडाया इडामा दधाति। हस्त्याः होत्रैः। पशवो वा इडा। पशवः पुरुषः। पशुष्वेव पशून्प्रतिष्ठापयति। इडायै वा एषा प्रजातिः॥५०॥

तां प्रजातिं यजमानोऽनु प्र जायते। द्विरङ्गुलावनक्ति पर्वणोः। द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै। सकृदुप स्तृणाति। द्विरा दधाति। सकृदभि घोरयति। चतुः सम्पद्यते। चत्वारि वै पशोः प्रतिष्ठानानि। यावानेव पशुः। तमुपह्वयते॥५१॥

मुखमिव प्रत्युपह्वयेत। सम्मुखानेव पशूनुप ह्वयते। पशवो वा इडा। तस्मात्साऽन्वारभ्या। अध्वर्युणा च यजमानेन च। उपहृतः पशुमानं सानीत्याह। उप ह्येनौ ह्वयते होता। इडायै देवतानामुपह्वे। उपहृतः पशुमान्भवति। य एवं वेद॥५२॥

यां वै हस्त्यामिडामादधाति। वाचः सा भागधेयम्। यामुपह्वयते। प्राणानाः सा। वाचं चैव प्राणाश्चाव रुन्धे। अथ वा एतर्ह्युपहृतायामिडायाम्। पुरोडाशस्यैव बर्हिषदौ मीमाः सा। यजमानं देवा अब्रुवन्। हविर्नो निर्वपेति। नाहमभागो निर्वप्स्यामीत्यब्रवीत्॥५३॥

न मया ऽभा॒गया ऽनु॒वक्ष्य॒थेति॒ वाग॑ब्रवीत्। नाहम॑भा॒गा
पु॒रोनु॒वाक्या॑ भविष्यामीति॑ पु॒रोनु॒वाक्या॑। नाहम॑भा॒गा या॒ज्या
भविष्यामीति॑ या॒ज्या। न मया ऽभा॒गेन॒ वष॑ट्कारिष्य॒थेति॑
वष॑ट्कारः। यद्य॑जमानभा॒गं नि॒धाय॑ पु॒रोडा॑शं ब॒र्हिष॑दं
क॒रोति॑। ताने॒व तद्वा॒ग्निनः॑ करोति। च॒तुर्धा॑ क॒रोति॑। च॒तस्रो॑
दि॒शः। दि॒क्ष्वेव॑ प्र॒ति॒तिष्ठ॑ति। ब॒र्हिष॑दं करोति॥५४॥

यज॑मानो वै पु॒रोडा॑शः। प्र॒जा ब॒र्हिः। यज॑मानमे॒व
प्र॒जासु॑ प्र॒ति॒ष्ठाप॑यति। तस्मा॑द॒स्त्रा ऽन्याः॑ प्र॒जाः
प्र॒ति॒तिष्ठ॑न्ति। मा॒२से॒ना॒न्याः। अथो॑ ख॒ल्वाहुः॑। दक्षि॑णा
वा ए॒ता ह॑वि॒र्यज्ञ॑स्या॒न्तर्वे॒द्यव॑ रु॒ध्यन्ते॑। यत्पु॒रोडा॑शं
ब॒र्हिष॑दं क॒रोतीति॑। च॒तुर्धा॑ क॒रोति॑। च॒त्वारो॑ ह्ये॒ते
ह॑वि॒र्यज्ञ॑स्य॒र्त्विजः॑॥५५॥

ब्र॒ह्मा हो॒ता ऽध्व॑र्युर॒ग्नीत्। तम॑भि मृ॒शेत्। इ॒दं ब्र॒ह्मणः॑। इ॒दं
हो॒तुः। इ॒दम॑ध्व॒र्योः। इ॒दम॑ग्नीध॒ इति॑। यथै॒वादः॑ सौ॒म्ये ऽध्व॑रे।
आ॒देश॑मृ॒त्विग्भ्यो॑ दक्षि॑णा नी॒यन्ते॑। ता॒दृगे॒व तत्। अ॒ग्नीधे॑
प्रथ॑माया द॑धाति॥५६॥

अ॒ग्निमु॑खा ह्यृ॒द्धिः। अ॒ग्निमु॑खामे॒वर्द्धि॑ यज॑मान ऋ॒ध्नोति॑।
स॒कृदु॑प॒स्तीर्य॑ द्वि॒राद॑धत्। उ॒प॒स्तीर्य॑ द्वि॒रभि॑ घा॒रय॑ति।
षट्त्वंप॑द्यन्ते। षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तूने॒व प्री॑णाति। वे॒देन॑ ब्र॒ह्मणे॑
ब्र॒ह्मभा॒गं परि॑हरति। प्रा॒जाप॒त्यो वै वे॒दः। प्रा॒जाप॒त्यो
ब्र॒ह्मा॥५७॥

स॒वि॒ता य॒ज्ञस्य॒ प्रसू॑त्यै। अथ॒ काम॑म॒न्येन॑। ततो॒ होत्रे॑।
म॒ध्यं वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यद्धोता॑। म॒ध्यत॑ ए॒व य॒ज्ञं प्री॑णाति।
अथा॑ध्व॒र्यवे॑। प्र॒ति॒ष्ठा वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑। यद॑ध्व॒र्युः।
तस्मा॑द्धवि॒र्यज्ञ॑स्यैतामे॒वावृ॑त॒मनु॑ ॥ ५८ ॥

अ॒न्या दक्षि॑णा नीयन्ते। य॒ज्ञस्य॒ प्रति॑ष्ठित्यै। अ॒ग्निम॑ग्नीत्स॒कृत्स॑कृत्सं
मृ॒द्धीत्या॑ह। परा॑डि॒व ह्ये॒तर॑हि य॒ज्ञः। इ॒षिता॑ दै॒व्या हो॒तार॑
इत्या॑ह। इ॒षित॑ः हि कर्म॑ क्रि॒यते॑। भ॒द्रवा॒च्याय॑ प्रेषि॑तो
मा॒नुषः॑ सू॒क्तवा॒काय॑ सू॒क्ता ब्रू॑हीत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा
शा॑स्ते। स्व॒गा दै॒व्या हो॒तृभ्य॑ इत्या॑ह। य॒ज्ञमे॒व तत्स्व॒गा
क॑रोति। स्व॒स्तिर्मा॒नुषे॒भ्य इत्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा
शा॑स्ते। शं यो॒ब्रू॑हीत्या॑ह। शं॒युमे॒व बा॑र्हस्प॒त्यं भा॑ग॒धेये॑न॒
सम॑र्धयति॥ ५९ ॥

च॒रत्य॑ध्व॒र्युः प्र॒जाति॑र्हयते वेद॑ब्रवी॒द्वर॑हिषदं॒ करो॑त्यृ॒त्विजो॑ दधाति ब्र॒ह्माऽनु॑करोति च॒त्वारि॑
च॥

[८]

अथ॒ सु॒चा॒वनु॒ष्टुभ्या॑ वा॒जव॑तीभ्या॑ व्यू॒हति॑। प्र॒ति॒ष्ठा वा
अ॒नु॒ष्टुक्। अ॒न्नं वा॒जः प्र॒ति॑ष्ठित्यै। अ॒न्नाद्य॒स्याव॑रुद्ध्यै। प्राचीं
जु॒हूम॑हति। जा॒ताने॒व भ्रा॑तृ॒व्यान्प्र॑णु॒दते॑। प्र॒तीची॑मुप॒भृत॑म्।
ज॒निष्य॑मा॒णाने॒व प्र॒ति॒नु॒दते॑। सवि॑षू॒च ए॒वापो॒ह्य स॒पत्नान्
य॒ज॑मानः। अ॒स्मिँल्लो॒के प्र॒ति॑तिष्ठति॥ ६० ॥

द्वाभ्या॑म्। द्विप्र॑तिष्ठो हि। वसु॑भ्यस्त्वा रु॒द्रेभ्य॑स्त्वाऽऽदि॒त्येभ्य॑स्त्वेत्या
यथा॒य॒जुरे॒वैतत्। सु॒क्षु प्र॑स्तर॒मन॑क्ति। इ॒मे वै लो॒काः सु॒चः।

यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव तेजसाऽनक्ति। त्रेधाऽनक्ति।
त्रयं इमे लोकाः॥६१॥

एभ्य एवैनं लोकेभ्योऽनक्ति। अभिपूर्वमनक्ति। अभिपूर्वमेव
यजमानन्तेजसाऽनक्ति। अक्तं रिहाणा इत्याह। तेजो वा
आज्यम्। यजमानः प्रस्तरः। यजमानमेव तेजसाऽनक्ति।
वियन्तु वय इत्याह। वयं एवैनं कृत्वा। सुवर्गं लोकं
गमयति॥६२॥

प्रजां योनिं मा निर्मृक्षमित्याह। प्रजायै गोपीथाय।
आप्यायन्तामाप ओषधय इत्याह। आप एवौषधीरा
प्याययति। मरुतां पृषतयः स्थेत्याह। मरुतो वै वृष्ट्या
ईशते। वृष्टिमेवाव रुन्धे। दिवं गच्छ ततो नो वृष्टिमेरयेत्याह।
वृष्टिर्वै द्यौः। वृष्टिमेवाव रुन्धे॥६३॥

यावद्वा अध्वर्युः प्रस्तरं प्रहरति। तावदस्यायुर्मियते।
आयुष्पा अग्नेऽस्यायुर्मि पाहीत्याह। आयुरेवात्मन्धत्ते।
यावद्वा अध्वर्युः प्रस्तरं प्रहरति। तावदस्य चक्षुर्मियते।
चक्षुष्पा अग्नेऽसि चक्षुर्मि पाहीत्याह। चक्षुरेवात्मन्धत्ते।
ध्रुवाऽसीत्याह प्रतिष्ठित्यै। यं परिधिं पर्यधत्था इत्याह॥६४॥

यथायजुरेवैतत्। अग्ने देव पुनिभिर्वीयमाण इत्याह। अग्नय
एवैनं जुष्टं करोति। तन्त एतमनु जोषं भ्रामीत्याह।
सजातानेवास्मा अनुकान्करोति। नेदेष त्वदपचेतयाता
इत्याहानुख्यात्यै। यज्ञस्य पाथ उप समितमित्याह।

भूमानमेवोपैति। परिधीन्प्र हरति। यज्ञस्य समिष्ट्यै॥६५॥

स्रुचौ सं प्रस्रावयति। यदेव तत्र क्रूरम्। तत्तेन
शमयति। जुह्वामुपभृतम्। यजमानदेवत्या वै जुहूः।
भ्रातृव्यदेवत्योपभृत। यजमानायैव भ्रातृव्यमुपस्तिं करोति।
सः३स्रावभागाः स्थेत्याह। वसवो वै रुद्रा आदित्याः
सः३स्रावभागाः। तेषान्तद्भागधेयम्॥६६॥

तानेव तेन प्रीणाति। वैश्वदेव्यर्चा। एते हि विश्वे देवाः।
त्रिष्टुग्भवति। इन्द्रियं वै त्रिष्टुक्। इन्द्रियमेव यजमाने
दधाति। अग्नेर्वामपन्नगृहस्य सदसि सादयामीत्याह। इयं
वा अग्निरपन्नगृहः। अस्या एवैने सद्ने सादयति। सुम्रायं
सुमिनी सुम्ने मां धत्तमित्याह॥६७॥

प्रजा वै पशवः सुम्रम्। प्रजामेव पशूनात्मन्धत्ते। धुरि धुर्यौ
पातमित्याह। जायापत्योर्गोपीथाय। अग्नेऽदब्धायोऽशीततनो
इत्याह। यथायजुरेवैतत्। पाहि माऽद्य दिवः पाहि प्रसित्यै
पाहि दुरिष्ट्यै पाहि दुरद्वन्यै पाहि दुश्चरितादित्याह।
आशिषमेवैतामा शास्ते। अविषन्नः पितुं कृणु सुषदा योनिः३
स्वाहेतीध्मसंवृश्चनान्यन्वाहार्यपचनेऽभ्याधाय फलीकरणहोमं
जुहोति। अतिरिक्तानि वा इध्मसं वृश्चनानि॥६८॥

अतिरिक्ताः फलीकरणाः। अतिरिक्तमाज्योच्छेषणम्।
अतिरिक्त एवातिरिक्तं दधाति। अथो अतिरिक्तेनैवातिरिक्तमाप्त्वाऽव

रुन्धे। वेदिर्देवेभ्यो निलायत। तां वेदेनान्वविन्दन्। वेदेन वेदिं विविदुः पृथिवीम्। सा पंप्रथे पृथिवी पार्थिवानि। गर्भं बिभर्ति भुवनेष्वन्तः। ततो यज्ञो जायते विश्वदानिरिति पुरस्तात्स्तम्बयजुषो वेदेन वेदिं सम्मार्ष्ट्यनुवित्त्यै॥६९॥

अथो यद्वेदश्च वेदिश्च भवतः। मिथुनत्वाय प्रजात्यै प्रजापतेर्वा एतानि श्मश्रूणि। यद्वेदः। पत्न्या उपस्थ आस्यति। मिथुनमेव करोति। विन्दते प्रजाम्। वेदः होताऽऽहवनीयास्तृणत्रेति। यज्ञमेव तत्सन्तनोत्योत्तरस्मादधमासात्। तः सन्ततमुत्तरेऽर्धमास आलभते॥७०॥

तङ्कालेकाल आगते यजते। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। स त्वा अध्वर्युः स्यात्। यो यतो यज्ञं प्रयुङ्क्ते। तदेनं प्रतिष्ठापयतीति। वाताद्वा अध्वर्युर्यज्ञं प्रयुङ्क्ते। देवा गातुविदो गातुं वित्वा गातुमित्याह। यत एव यज्ञं प्रयुङ्क्ते। तदेनं प्रतिष्ठापयति। प्रति तिष्ठति प्रजयां पशुभिर्यजमानः॥७१॥

तिष्ठतीमे लोका गमयति द्यौर्वृष्टिमेवावरुन्धे पर्यधत्वा इत्याहु समिधै भागधेयन्धत्मित्याहु वा इध्मस् वृश्चनान्यनुवित्त्यै लभते यजमानः॥ [९]

यो वा अयथादेवतं यज्ञमुपचरति। आ देवताभ्यो वृश्च्यते। पापीयान्भवति। यो यथादेवतम्। न देवताभ्य आवृश्च्यते। वसीयान्भवति। वारुणो वै पाशः। इमं विष्यामि वरुणस्य पाशमित्याह। वरुणपाशादेवैनां मुञ्चति। सवितृप्रसूतो यथादेवतम्॥७२॥

न दे॒वता॑भ्य॒ आवृ॑क्ष्यते। वसी॑यान्भवति। धा॒तुश्च॒ योनौ॑
सुकृ॒तस्य॑ लो॒क इत्या॑ह। अ॒ग्निर्वै धा॒ता। पु॒ण्य॒ङ्ग॒र्म सु॒कृ॒तस्य॑
लो॒कः। अ॒ग्निरे॒वेना॑ धा॒ता। पु॒ण्ये क॒र्मणि॑ सु॒कृ॒तस्य॑
लो॒के द॑धाति। स्यो॒नं मे॑ स॒ह प॒त्यां करो॑मीत्या॑ह।
आ॒त्मन॑श्च॒ यज॑मानस्य॒ चाना॑त्यै स॒न्त्वाय॑। स॒मायु॑षा॒ सं
प्र॒जये॑त्या॑ह॥ ७३॥

आ॒शिष॑मे॒वैता॒मा शा॑स्ते पूर्णपा॒त्रे। अ॒न्ततो॑ऽनुष्टु॒भा। चतु॑ष्प॒द्वा
ए॒तच्छ॑न्दः प्र॒ति॑ष्ठितं प॒त्नियै॑ पूर्णपा॒त्रे भ॑वति। अ॒स्मिँल्लो॒के
प्र॒ति॑तिष्ठा॒नीति॑। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॒ति॑तिष्ठति। अथो॒ वाग्वा
अ॒नुष्टु॒क्। वाङ्मि॑थुनम्। आपो॒ रेतः॑ प्र॒जन॑नम्। ए॒तस्मा॑द्वै
मि॑थुनाद्विद्योत॑मानः स्त॒नय॑न्वर्षति। रेतः॑ सि॒ञ्चन्॥ ७४॥

प्र॒जाः प्र॑ज॒नय॑न्। यद्वै य॒ज्ञस्य॑ ब्रह्म॑णा यु॒ज्यते॑। ब्रह्म॑णा॒ वै तस्य॑
वि॒मो॒कः। अ॒द्भिः शा॒न्तिः। वि॒मुक्तं॑ वा ए॒तर्हि॑ यो॒क्त्रं ब्रह्म॑णा।
आ॒दायै॑न॒त्पत्नी॑ स॒हाप॑ उपगृ॒ह्णीते॑ शा॒न्त्यै। अ॒ञ्जलौ॑ पूर्णपा॒त्रमा
न॑यति। रेत॑ ए॒वास्यां॑ प्र॒जान्द॑धाति। प्र॒जया॑ हि म॑नुष्यः पूर्णः।
मुखं॑ वि मृ॑ष्टे। अ॒व॒भृथ॑स्यै॒व रू॒पं कृ॒त्वोत्ति॑ष्ठति॥ ७५॥

स॒वि॒तृप्र॑सूतो यथादे॒वतं॑ प्र॒जये॑त्या॑ह सि॒ञ्चन्मृ॑ष्ट॒ एकं॑ च॥ [१०]

परि॒वेषो॑ वा ए॒ष व॒न॒स्पती॑नाम्। यदु॑प॒वेषः॑। य ए॒वं
वेद॑। वि॒न्दते॑ परि॒वेषा॑रम्। तमु॑त्क॒रे। यं दे॒वा म॑नुष्येषु।
उ॒प॒वेष॑मधा॒रय॑न्। ये अ॒स्मद॑प॒ चेत॑सः। ता॒न॒स्मभ्य॑मिहा
कुरु॑। उ॒प॒वेषो॑प॒ विद्धि॑ नः॥ ७६॥

प्रजां पुष्टिमथो धनम्। द्विपदो नृश्चतुष्पदः। ध्रुवाननपगान्कुर्विति
 पुरस्तात्प्रत्यश्चमुप गूहति। तस्मात्पुरस्तात्प्रत्यश्चः शूद्रा
 अवस्यन्ति। स्थविमत उपगूहति। अप्रतिवादिन
 एवैनान्कुरुते। धृष्टिर्वा उपवेष्टः। शुचर्तो वज्रो ब्रह्मणा
 सःशितः। योपवेष्टे शुक्। साऽमुमृच्छतु यं द्विष्म
 इति॥७७॥

अथास्मै नाम गृह्य प्रहरति। निरमुत्रुद ओकंसः। सपत्नो
 यः पृतन्यति। निर्बाध्यैन हविषा। इन्द्र एणं पराशरीत्। इहि
 तिस्रः परावतः। इहि पञ्च जनाः अति। इहि तिस्रोऽति
 रोचनायावत्। सूर्यो असद्विवि। परमान्त्वा परावतम्॥७८॥
 इन्द्रो नयतु वृत्रहा। यतो न पुनरायसि। शश्वतीभ्यः
 समीभ्य इति। त्रिवृद्धा एष वज्रो ब्रह्मणा सःशितः। शुचैवैनं
 विध्वा। एभ्यो लोकेभ्यो निर्णुद्य। वज्रेण ब्रह्मणा स्तृणुते।
 हतोऽसाववधिष्मामुमित्याह स्तृत्यै। यं द्विष्यात्तन्यायेत्।
 शुचैवैनमर्पयति॥७९॥

प्रत्युष्टं दिवः शिल्पमयंज्ञो घृतं च देवासुराः स एतमिन्द्र आपो देवीरग्निना धिष्ण्या
 अथ स्रुचौ यो वा अयंथादेवतं परिवेष्टो वा एकादश॥११॥

प्रत्युष्टमयंज्ञ एषा हि विश्वेषां देवानामूर्जा पृथिवीमथो रक्षंसान्तां प्रजातिं द्वाभ्यां तं
 कालेकाले नवसप्ततिः॥७९॥

प्रत्युष्टमर्पयति॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके तृतीयः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके चतुर्थः प्रपाठकः ॥

ब्रह्मणे ब्राह्मणमालभते। क्षत्राय राजन्यम्। मरुद्भ्यो वैश्यम्।
तपसे शूद्रम्। तमसे तस्करम्। नारकाय वीरहणम्। पाप्मने
क्लीबम्। आक्रयायायोगूम्। कामाय पुंश्चलूम्। अतिक्रुष्टाय
मागधम्॥१॥

गीताय सूतम्। नृत्ताय शैलूषम्। धर्माय सभाचरम्। नर्माय
रेभम्। नरिष्ठायै भीमलम्। हसाय कारिम्। आनन्दाय
स्त्रीषखम्। प्रमुदे कुमारीपुत्रम्। मेधायै रथकारम्। धैर्याय
तक्षाणम्॥२॥

श्रमाय कौलालम्। मायायै कार्मारम्। रूपाय मणिकारम्।
शुभे वपम्। शरव्याया इषुकारम्। हेत्यै धन्वकारम्। कर्मणे
ज्याकारम्। दिष्टाय रज्जुसर्गम्। मृत्यवे मृगयुम्। अन्तकाय
श्वनितम्॥३॥

सन्धये जारम्। गेहायोपपतिम्। निर्ऋत्यै परिवित्तम्।
आर्त्यै परिविविदानम्। अराध्यै दिधिषूपतिम्। पवित्राय
भिषजम्। प्रज्ञानाय नक्षत्रदर्शम्। निष्कृत्यै पेशस्कारीम्।
बलायोपदाम्। वर्णायानूरुधम्॥४॥

नदीभ्यः पौञ्जिष्टम्। ऋक्षीकाभ्यो नैषादम्। पुरुषव्याघ्राय
दुर्मदम्। प्रयुद्ध उन्मत्तम्। गन्धर्वाप्सराभ्यो ब्रात्यम्।

स॒र्प॒दे॒व॒ज॒ने॒भ्योऽप्र॑तिपदम्। अवे॑भ्यः कित॒वम्। इ॒र्यता॑या
अकि॑तवम्। पि॒शा॒चे॒भ्यो बि॑दलका॒रम्। या॒तु॒धा॒ने॒भ्यः
कण्ट॑कका॒रम्॥५॥

उ॒त्सा॒दे॒भ्यः कु॑ब्जम्। प्र॒मु॒दे॑ वाम॒नम्। द्वा॒भ्यः स्ना॒मम्।
स्वप्रा॑या॒न्धम्। अध॑र्माय बधि॒रम्। सं॒ज्ञा॒ना॒य स्म॑रका॒रीम्।
प्र॒का॒मो॒द्या॒योप॑सदम्। आ॒शि॒क्षा॒यै प्र॑श्जिनम्। उ॒प॒शि॒क्षा॒या
अभि॑प्र॒श्जिन॑म्। म॒र्या॒दा॒यै प्र॑श्जविवा॒कम्॥६॥

ऋ॒त्यै स्ते॒नहृ॑दयम्। वैर॑हत्याय॒ पि॒शु॒नम्। वि॒वि॒त्त्यै क्ष॑त्तारम्।
औ॒प॒द्र॒ष्टाय॑ सङ्ग॒ही॒तार॑म्। बला॑यानुच॒रम्। भू॒म्ने प॑रिष्क॒न्दम्।
प्रि॒याय॑ प्रियवा॒दिन॑म्। अरि॑ष्ट्या अश्व॒सा॒दम्। मे॒धा॒य वा॑सः
प॒ल्पू॒लीम्। प्र॒का॒मा॒य रज॑यित्रीम्॥७॥

भा॒यै दा॒र्वा॒हार॑म्। प्र॒भा॒या आ॒ग्ने॒न्धम्। ना॒क॑स्य
पृ॒ष्ठा॒याभि॑षे॒त्तार॑म्। ब्र॒ध्न॑स्य॒ वि॒ष्टपा॑य॒ पा॒त्रनि॑र्णे॒गम्।
दे॒व॒लो॒काय॑ पे॒शि॒तार॑म्। म॒नु॒ष्य॒लो॒काय॑ प्र॒क॒रि॒तार॑म्।
सर्वे॑भ्यो लो॒के॒भ्य॑ उप॒से॒त्तार॑म्। अव॑र्त्ये॒ व॒धा॒योप॑मन्थि॒तार॑म्।
सु॒व॒र्गा॒य लो॒काय॑ भा॒ग॒दु॒घम्। व॒र्षि॑ष्ठाय॒ ना॒का॒य
परि॑वे॒ष्टार॑म्॥८॥

अ॒र्मे॑भ्यो ह॒स्ति॒पम्। ज॒वा॒या॑श्च॒पम्। पु॒ष्ट्यै गो॑पा॒लम्।
तेज॑सेऽज॒पा॒लम्। वी॒र्या॑यावि॒पा॒लम्। इ॒रा॒यै की॑ना॒शम्।
की॒ला॒ला॒य सु॑राका॒रम्। भ॒द्रा॒य गृ॑ह॒पम्। श्रेय॑से वि॒त्त॒धम्।

अध्यक्षायानुक्षत्तारम्॥१॥

मन्यवेऽयस्तापम्। क्रोधाय निस्रम्। शोकायाभिस्रम्।
उत्कूलविकूलाभ्यान्निस्थिनम्। योगाय योत्तारम्। क्षेमाय
विमोत्तारम्। वपुषे मानस्कृतम्। शीलायाञ्जनीकारम्।
निर्ऋत्यै कोशकारीम्। यमायासूम्॥१०॥

यम्यै यमसूम्। अथर्वभ्योऽवतोकां। संवत्सराय
पर्यारिणीम्। परिवत्सरायाविजाताम्। इदवत्सरायापस्कद्वरीम्।
इद्वत्सरायातीत्ववरीम्। वत्सराय विजर्जरां। सर्वन्त्सराय
पलिक्रीम्। वनाय वनपम्। अन्यतोरण्याय दावपम्॥११॥

सरोभ्यो धैवरम्। वेशन्ताभ्यो दाशम्। उपस्थावरीभ्यो
बैन्दम्। नड्डुलाभ्यः शौष्कलम्। पार्याय कैवर्तम्। अवार्याय
मार्गारम्। तीर्थेभ्य आन्दम्। विषमेभ्यो मैनालम्। स्वनैभ्यः
पर्णकम्। गुहाभ्यः किरातम्। सानुभ्यो जम्भकम्। पर्वतेभ्यः
किम्पूरुषम्॥१२॥

प्रतिश्रुत्काया ऋतुलम्। घोषाय भूषम्। अन्ताय बहुवादिनम्।
अनन्ताय मूकम्। महसे वीणावादम्। क्रोशाय तूणवध्मम्।
आक्रन्दाय दुन्दुभ्याघातम्। अवरस्पराय शङ्खध्मम्।
ऋभुभ्योजिनसन्धायम्। साध्येभ्यश्चर्मणम्॥१३॥

बीभत्सायै पौल्कसम्। भूत्यै जागरणम्। अभूत्यै स्वपनम्।
तुलायै वाणिजम्। वर्णाय हिरण्यकारम्। विश्वेभ्यो देवेभ्यः

सिध्मलम्। पश्चाद्दोषाय ग्लामम्। ऋत्यै जनवादिनम्। व्युद्ध्या
अपगल्भम्। स॒२श॒राय॑ प्रच्छिदम्॥१४॥

हसाय पु॒३श्च॒लूमा ल॑भते। वी॒णावा॒दङ्गण॑कङ्गीताय॑।
याद॑से शाबुल्याम्। न॒र्माय॑ भद्रवतीम्। तू॒णव॒ध्मङ्गाम॑ण्य॑
पा॒णिस॒ङ्घात॑तृत्ताय॑। मो॒दाया॑नु॒क्रोश॑कम्। आ॒न॒न्दाय॑
तल॒वम्॥१५॥

अ॒क्षरा॒जाय॑ कित॒वम्। कृ॒ताय॑ सभा॒विनम्॥ त्रेता॑या
आदि॒नव॒द्र॒शम्। द्वा॒पराय॑ बहिः सदम्। कल॑ये सभा॒स्थाणु॑म्।
दुष्कृ॒ताय॑ च॒रका॑चार्यम्। अध्व॑ने ब्रह्मचा॒रिणम्॥ पि॒शा॒चेभ्यः॑
सैल॑गम्। पि॒पा॒सायै॑ गोव्यच्छम्। नि॒र॒ऋत्यै॑ गोघा॒तम्। क्षु॒धे
गो॒विक॑र्तम्। क्षु॒त्तृष्णा॑भ्यान्तम्। यो गां वि॒कृन्त॑न्तं मा॒३सं
भि॒क्ष॑माण उप॒तिष्ठ॑ते॥१६॥

भूम्यै पी॒ठस॒र्पिण॑मा ल॑भते। अ॒ग्नये॑ऽ३स॒लम्। वा॒यवे॑
चाण्डा॒लम्। अ॒न्तरि॑क्षाय व॒३श॒न॒र्तिनम्॥ दि॒वे ख॑ल॒तिम्।
सूर्या॑य ह॒र्यक्ष॑म्। च॒न्द्रम॑से मि॒र्मिर॑म्। नक्ष॑त्रेभ्यः कि॒लास॑म्।
अ॒ह्ने शु॒क्लं पि॑ङ्ग॒लम्। रा॒त्रियै॑ कृ॒ष्णं पि॑ङ्गाक्षम्॥१७॥

वा॒चे पु॒रुष॑मा ल॑भते। प्रा॒णम॑पा॒नव्या॑नमु॒दान॑३ संमा॒नन्ता॑न्
वा॒यवे॑। सूर्या॑य चक्षु॒रा ल॑भते। मन॑श्च॒न्द्रम॑से। दि॒ग्भ्यः श्रो॑त्रम्।
प्र॒जाप॑तये पु॒रुष॑म्॥१८॥

अथै॒तान॑रूपेभ्य॒ आल॑भते। अति॑ह॒स्वम॑तिदीर्घम्।

अति॑कृ॒श॒म॒त्य॑ꣳस॒लम्। अति॑शु॒क्ल॒म॒ति॑कृ॒ष्णम्। अति॑श्ल॒क्ष्ण॒-
म॒ति॑लो॒म॒शम्। अति॑कि॒रि॒ट॒म॒ति॑द॒न्तु॒रम्। अति॑मि॒र्मि॒र॒म॒ति॑मे॒मिष॑म्।
आ॒शा॒यै॑ जा॒मिम्। प्र॒ती॒क्षा॒यै॑ कु॒मा॒रीम्॥१९॥

ब्रह्म॑णे गी॒ताय॑ श्रमा॑य स॒न्ध॒यै न॒दी॒भ्य॑ उ॒त्सा॒दे॒भ्य॑ ऋ॒त्यै भा॒या अ॒र्मे॒भ्यो म॒न्य॒वे य॒म्यै
द॒श॑द॒श॒ स॒रो॒भ्यो द्वा॒द॒श॒ प्र॒ति॒श्रु॒त्का॒यै बी॒भ॒त्सा॒यै द॒श॑द॒श॒ ह॒सा॑य स॒प्ताक्ष॑रा॒जाय॑ त्रयो॑द॒श॒
भू॒म्यै द॒श॑ वा॒चे ष॒ड॒थ॒ न॒वैका॒त्र॒वि॑ꣳश॒तिः॥१९॥

ब्रह्म॑णे य॒म्यै न॒व॑द॒श॥१९॥

ब्रह्म॑णे कु॒मा॒रीम्॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके चतुर्थः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके पञ्चमः प्रपाठकः ॥

स॒त्यं प्रप॑द्ये। ऋ॒तं प्रप॑द्ये। अ॒मृतं प्रप॑द्ये। प्र॒जाप॑तेः प्रि॒यां
त॒नुव॑मना॒र्तां प्रप॑द्ये। इ॒दम॒हं प॑ञ्चद॒शेन॒ वज्रे॑ण। द्विष॑न्तं
भ्रात॑रव्य॒मव॑ क्रामामि। योऽस्मान्द्वेष्टि॑। यं च॑ व॒यं द्विष्मः॑।
भूर्भुवः॑ सु॒वः। हिम्॥१॥

स॒त्यं दश॑॥ _____ [१]

प्र वो॒ वाजा॑ अ॒भिद्य॑वः। ह॒विष्म॑न्तो घृ॒ताच्या॑। दे॒वाञ्जि॑गाति
सु॒म्रयुः॑। अ॒ग्न आया॑हि वी॒तये॑। गृ॒णानो॑ ह॒व्यदा॑तये। नि होता॑
सत्सि ब॒र्हिषि॑। तन्त्वा॑ स॒मिद्वि॑रङ्गिरः। घृ॒तेन॑ वर्धयामसि।
बृ॒हच्छो॑चा यविष्ठ। स नः॑ पृथुः श्र॒वाय्य॑म्॥२॥

अच्छा॑ दे॒व वि॒वास॑सि। बृ॒हद॑ग्ने सु॒वीर्य॑म्। ई॒डेन्यो॑
नम॑स्य॒स्तिरः॑। तमा॑सि द॒र्शतः॑। सम॒ग्निरि॑ध्यते वृषा॑। वृषो॑
अ॒ग्निः समि॑ध्यते। अ॒श्वो न दे॑ववा॒हनः॑। तं ह॒विष्म॑न्त
ई॒डते॑। वृष॑णन्त्वा व॒यं वृष॑न्। वृषा॑णः समि॒धीम॑हि॥३॥

अ॒ग्ने दी॑द्यतं बृ॒हत्। अ॒ग्निं दू॑तं वृ॒णीम॑हे। होता॑रं वि॒श्ववे॑दसम्।
अ॒स्य य॒ज्ञस्य॑ सु॒क्रतु॑म्। स॒मिध्य॑मानो अध्व॒रे। अ॒ग्निः पा॑व॒क
ई॒ड्यः॑। शो॒चिष्कै॑श॒स्तमी॑महे। समि॒द्धो अ॒ग्न आ॑हुत। दे॒वान्
य॑क्षि स्वध्व॒र। त्वं हि ह॑व्य॒वाड॑सि। आ जु॑होत दु॒वस्य॑त।
अ॒ग्निं प्र॑य॒त्यध्व॑रे। वृ॒णीध्व॑ ह॒व्यवा॑हनम्। त्वं वरु॑ण उ॒त
मि॒त्रो अ॒ग्ने। त्वां वर्ध॑न्ति म॒तिभि॑र्वसि॒ष्ठाः। त्वे वसु॑ सुषण॒नानि॑

सन्तु। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥४॥

श्रवाय्यमिधीमुह्यसि सप्त च॥ [२]

अग्ने॑ म॒हा॑ अ॒सि ब्रा॒ह्मण॑ भार॒ता। अ॒सा॒वसौ॑। दे॒वेद्धो॑
मन्वि॑द्धः। ऋषि॑ष्टुतो वि॒प्रा॒नुम॑दितः। क॒वि॒श॒स्तो ब्र॒ह्म॑स॒ शितो॑
घृ॒ताह॑वनः। प्र॒णीर्य॑ज्ञाना॑म्। र॒थीर॑ध्व॒राणा॑म्। अ॒तूर्तो॑ होता॑।
तू॒र्णिर्ह॑व्य॒वाद्। आ॒स्पात्रं॑ जु॒हूर्दे॒वाना॑म्॥५॥

च॒म॒सो दे॒व॒पा॒नः। अ॒रा॑ इ॒वाग्ने॑ ने॒मिर्दे॒वाः स्त्वं प॑रि॒भूर॑सि।
आ व॑ह दे॒वान् यज॑मानाय। अ॒ग्निम॑ग्न॒ आव॑ह। सोम॑माव॑ह।
अ॒ग्निमाव॑ह। प्र॒जाप॑ति॒माव॑ह। अ॒ग्नीषो॑मा॒वाव॑ह। इन्द्रा॑ग्नी
आव॑ह। इन्द्र॑माव॑ह। म॒हेन्द्र॑माव॑ह। दे॒वाः आ॑ज्य॒पाः
आव॑ह। अ॒ग्निः हो॒त्रायाव॑ह। स्वं म॑हि॒मान॑मा व॑ह। आ चा॑ग्ने
दे॒वान् व॑ह। सु॒यजा॑ च यज जा॒तवे॑दः॥६॥

दे॒वाना॑मिन्द्र॒मा व॑ह पद च॥ [३]

अ॒ग्निर्हो॒ता वे॒त्व॒ग्निः। हो॒त्रं वै॑त्तु प्रा॒वि॒त्रम्। स्मो व॒यम्। सा॒धु
ते॑ यज॒मान॑ दे॒वता॑। घृ॒तव॑तीमध्व॒र्यो सु॒च॒मास्य॑स्व। दे॒वायु॑व॑
वि॒श्ववा॑राम्। ई॒डा॒महै॑ दे॒वाः ई॒डे॒न्यान्। न॒म॒स्याम॑ नम॒स्यान्।
यजा॑म॒ यज्ञि॑यान्॥७॥

अ॒ग्निर्हो॒ता न॑व॥ [४]

स॒मिधो॑ अ॒ग्न आ॒ज्य॑स्य वियन्तु। तनून॑पा॒द॒ग्न आ॒ज्य॑स्य
वे॒तु। इ॒डो अ॑ग्न॒ आ॒ज्य॑स्य वियन्तु। ब॒र॒हि॒र॒ग्न आ॒ज्य॑स्य

वेतु। स्वाहाऽग्निम्। स्वाहा सोमम्। स्वाहाऽग्निम्। स्वाहा
प्रजापतिम्। स्वाहाऽग्नीषोमौ। स्वाहेन्द्राग्नी। स्वाहेन्द्रम्।
स्वाहा महेन्द्रम्। स्वाहा देवाः आज्यपान्। स्वाहाऽग्निः
होत्राञ्जुषाणाः। अग्र आज्यस्य वियन्तु॥८॥

इन्द्राग्नी पञ्च च॥ [५]

अग्निर्वृत्राणि जङ्घनत्। द्रविणस्युर्विपन्यया। समिद्धः शुक्र
आहुतः। जुषाणो अग्निराज्यस्य वेतु। त्वः सोमासि
सत्पतिः। त्वः राजोत वृत्रहा। त्वं भद्रो असि क्रतुः।
जुषाणः सोम आज्यस्य हविषो वेतु। अग्निः प्रत्नेन
जन्मना। शुम्भानस्तनुवः स्वाम्। कविर्विप्रेण वावृधे।
जुषाणो अग्निराज्यस्य वेतु। सोमं गीर्भिष्ठा वयम्। वर्धयामो
वचोविदः। सुमृडीको न आविश। जुषाणः सोम आज्यस्य
हविषो वेतु॥९॥

स्वाः षट् च॥ [६]

अग्निर्मूर्धा दिवः ककुत्। पतिः पृथिव्या अयम्। अपाः
रेताः सि जिन्वति। भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेता। यत्रा नियुद्धिः
सचसे शिवाभिः। दिवि मूर्धानन्दधिषे सुवर्षाम्। जिह्वामग्ने
चकृषे हव्यवाहम्। प्रजापते न त्वदेतान्यन्यः। विश्वा जातानि
परि ता बभूवा। यत्कामास्ते जहुमस्तं नो अस्तु॥१०॥

वयः स्याम पतयो रयीणाम्। स वेद पुत्रः पितरः स

मातरम्। स सूनुर्भुवत्स भुवत्पुनर्मघः। स द्यामौर्णोदन्तरिक्षं
 स सुवः। स विश्वा भुवो अभवत्स आभवत्। अग्नीषोमा
 सवेदसा। सहृती वनतङ्गिरः। सन्देवत्रा बभूवथुः। युवमेतानि
 दिवि रोचनानि। अग्निश्च सोम सक्तू अधत्तम्॥११॥

युवः सिन्धूः रभिशस्तेरवद्यात्। अग्नीषोमावमुञ्चतं
 गृभीतान्। इन्द्राग्नी रोचना दिवः। परि वाजेषु भूषथः।
 तद्वाञ्चेति प्रवीर्यम्। श्वथद्वृत्रमुत संनोति वाजम्। इन्द्रा
 यो अग्नी सहृरी सपर्यात्। इरज्यन्ता वसव्यस्य भूरैः।
 सहस्तमा सहसा वाजयन्ता। एन्द्र सानसि रयिम्॥१२॥

सजित्वानः सदासहम्। वर्षिष्ठमृतये भर। प्रसंसाहिषे
 पुरुहूत शत्रून्। ज्येष्ठस्ते शुष्म इह रातिरस्तु। इन्द्रा भर
 दक्षिणेना वसूनि। पतिः सिन्धूनामसि रेवतीनाम्। महाः
 इन्द्रो य ओजसा। पर्जन्यो वृष्टिमाः इव। स्तोमैर्वत्सस्य
 वावृधे। महाः इन्द्रो नृवदाचर्षणिप्राः॥१३॥

उत द्विबर्हा अमिनः सहोभिः। अस्मद्रियग्वावृधे वीर्याया।
 उरुः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भूत्। पिप्रीहि देवाः उशतो
 यविष्ठ। विद्वाः ऋतूः ऋतुपते यजेह। ये दैव्या
 ऋत्विजस्तेभिरग्ने। त्वः होतृणामस्यायजिष्ठः। अग्निः
 स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरग्नेः प्रिया धामानि। अयाद्वोमस्य
 प्रिया धामानि॥१४॥

अयाङ्ग्रेः प्रिया धामानि। अयाङ्ग्रेजापन्तेः प्रिया धामानि।
 अयाङ्ग्रीषोमयोः प्रिया धामानि। अयाङ्गिन्द्राग्नियोः प्रिया
 धामानि। अयाङ्गिन्द्रस्य प्रिया धामानि। अयाङ्गमहेन्द्रस्य
 प्रिया धामानि। अयाङ्गैवानामाज्यपानां प्रिया धामानि।
 यक्षदग्नेर्होतुः प्रिया धामानि। यक्षत्स्वं महिमानम्।
 आयजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अध्वरा जातवेदाः।
 जुषतां हविः। अग्ने यदद्य विशो अध्वरस्य होतः। पावक
 शोचे वेष्ट्वं हि यज्वां। ऋता यजासि महिना वियद्भूः।
 हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य॥१५॥

अस्त्वधत्तं रयिं चरषणिप्राः सोमस्य प्रिया धामानीष्वध्वं॥ [७]

उपहूतं रथन्तरं सह पृथिव्या। उप मा रथन्तरं सह
 पृथिव्या ह्वयताम्। उपहूतं वामदेव्यं सहान्तरिक्षेण। उप मा
 वामदेव्यं सहान्तरिक्षेण ह्वयताम्। उपहूतं बृहत्सह दिवा।
 उप मा बृहत्सह दिवा ह्वयताम्। उपहूताः सप्त होत्राः। उप
 मा सप्त होत्रां ह्वयन्ताम्। उपहूता धेनुः सहर्षभा। उप मा
 धेनुः सहर्षभा ह्वयताम्॥१६॥

उपहूतो भक्षः सखा। उप मा भक्षः सखा ह्वयताम्।
 उपहूतां (४) हो। इडोपहूता। उपहूतेडा। उपो अस्मां
 इडा ह्वयताम्। इडोपहूता। उपहूतेडा। मानवी घृतपदी
 मैत्रावरुणी। ब्रह्म देवकृतमुपहूतम्॥१७॥

दैव्या अध्वर्यव उपहूताः। उपहूता मनुष्याः। य इमं

य॒ज्ञम॒वान्। ये य॒ज्ञप॑तिं॒ वर्धा॑न्। उ॒प॒हू॒ते द्या॒वापृ॑थि॒वी।
 पू॒र्व॒जे ऋ॒ताव॑री। दे॒वी दे॒वपु॑त्रे। उ॒प॒हू॒तोऽयं॑ य॒ज॒मानः॑।
 उ॒त्तर॑स्या॒न्देव॑य॒ज्याया॑मु॒प॒हू॒तः। भूय॑सि ह॒विष्क॑रण॒ उ॒प॒हू॒तः।
 दि॒व्ये धा॒म॒न्नु॒प॒हू॒तः। इ॒दं मे॑ दे॒वा ह॒विर्जु॑षन्ता॒मिति॑
 तस्मि॒न्नु॒प॒हू॒तः। वि॒श्व॑म॒स्य प्रि॒यमु॒प॒हू॒तम्। वि॒श्व॑स्य
 प्रि॒यस्यो॒प॒हू॒तस्यो॒प॒हू॒तः॥१८॥

स॒ह॒र्ष॒भा ह॒यता॑मु॒प॒हू॒तः५ ह॒विष्क॑रण॒ उ॒प॒हू॒तश्च॒त्वारि॑ च॥ [८]

दे॒वं ब॒र्हिः। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो न॒रा॒शः॑ सः।
 व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्। सु॒द्रवि॑णा
 म॒न्द्रः क॒विः। स॒त्यम॑न्माय॒जी हो॒ता। हो॒तुर्हो॒तुराय॑जीयान्।
 अ॒ग्ने या॒न् दे॒वानया॑द्। या॑ अ॒पि॒प्रेः। ये ते॑ हो॒त्रे अ॒म॑त्स॒ता।
 ता॑ स॒स॒नु॒षी॑ हो॒त्रा॑न्दे॒वङ्ग॑माम्। दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑रये॒मम्।
 स्वि॑ष्ट॒कृच्चा॒ग्ने हो॒ताऽभूः॑। व॒सु॒वने॑ व॒सु॒धेय॑स्य न॒मोवा॒के
 वी॒हि॑॥१९॥

अ॒पि॒प्रेः प॒ञ्च च॥ [९]

इ॒दं द्या॒वापृ॑थि॒वी भ॒द्रम॑भूत्। आ॒र्धं सू॒क्तवा॒कम्। उ॒त
 न॑मोवा॒कम्। ऋ॒ध्यास्मि॑ सू॒क्तोच्य॑म॒ग्ने। त्व॑ सू॒क्तवा॒गंसि॑।
 उ॒प॒श्रि॒तो दि॒वः पृ॑थि॒व्योः। ओ॒म॑न्वती तेऽस्मिन् य॒ज्ञे य॑ज॒मान॒
 द्या॒वापृ॑थि॒वी स्ता॑म्। श॒ङ्ग॒ये जी॒रदा॑न्। अ॒त्र॒सू अ॒प्र॒वेदे॑।
 उ॒रु॒ग॑व्यूती अ॒भयं॑ कृ॒तौ॥२०॥

वृष्टिद्यावा रीत्यापा। शम्भुवौ मयोभुवौ। ऊर्जस्वती च
 पयस्वती च। सूपचरणा च स्वधिचरणा च। तयोराविदि।
 अग्निरिदं हविरंजुषत। अवीवृधत् महो ज्यायोऽकृत।
 सोमं इदं हविरंजुषत। अवीवृधत् महो ज्यायोऽकृत।
 अग्निरिदं हविरंजुषत॥ २१॥

अवीवृधत् महो ज्यायोऽकृत। प्रजापतिरिदं हविरंजुषत।
 अवीवृधत् महो ज्यायोऽकृत। अग्नीषोमाविदं
 हविरंजुषेताम्। अवीवृधेतां महो ज्यायोऽक्राताम्। इन्द्राग्नी
 इदं हविरंजुषेताम्। अवीवृधेतां महो ज्यायोऽक्राताम्।
 इन्द्रं इदं हविरंजुषत। अवीवृधत् महो ज्यायोऽकृत।
 महेन्द्रं इदं हविरंजुषत॥ २२॥

अवीवृधत् महो ज्यायोऽकृत। देवा अज्यपा आज्यमजुषन्त।
 अवीवृधन्त महो ज्यायोऽकृत। अग्निर्होत्रेणेदं हविरंजुषत।
 अवीवृधत् महो ज्यायोऽकृत। अस्यामृद्धोत्रायान्देवङ्गमायाम्।
 आशास्तेऽयं यजमानोऽसौ। आयुरा शास्ते। सुप्रजास्त्वमा
 शास्ते। सजातवनस्यामा शास्ते॥ २३॥

उत्तरान्देवयज्यामा शास्ते। भूयो हविष्करणमा शास्ते।
 दिव्यन्धामा शास्ते। विश्वं प्रियमा शास्ते। यदनेन
 हविषाऽऽशास्ते। तदश्यात्तदध्यात्। तदस्मै देवा रासन्ताम्।
 तदग्निर्देवो देवेभ्यो वनते। वयमग्नेर्मानुषाः। इष्टं च वीतं च।

उ॒भे च॑ नो॒ द्यावा॑पृथि॒वी अ॒हंस॑स्पाताम्। इ॒ह गति॑र्वा॒मस्ये॑दं
च॑। नमो॑ दे॒वेभ्यः॑॥२४॥

अ॒भ्यं कृ॒ताव॑कृ॒ताग्नि॑द॒हं ह॒विर॑जु॒षत॑ महेन्द्र इ॒दं ह॒विर॑जु॒षत॑ स॒जात॑व॒नस्या॑मा शा॒स्ते वी॒तं
च॒ त्रीणि॑ च॥_____ [१०]

तच्छुं॑ योरावृ॒णीम॑हे। गा॒तुं य॒ज्ञाय॑। गा॒तुं य॒ज्ञप॑तये। दैवीं
स्व॒स्तिर॑स्तु नः। स्व॒स्तिर्मा॑नु॒षेभ्यः॑। ऊ॒र्ध्वञ्जि॑गातु भेष॒जम्।
शं नो॑ अस्तु द्वि॒पदे॑। श॒श्वतु॑ष्पदे॥२५॥

तच्छुं॑ यो॒रष्टौ॑॥_____ [११]

आ॒प्याय॑स्व सन्ते॑। इ॒ह त्वष्टा॑रम॒ग्निय॑न्त॒न्नस्तु॑रीपम्। दे॒वानां॑
पत्नी॑रु॒शती॑र॒वन्तु॑ नः। प्रा॒वन्तु॑ नस्तु॒जये॑ वाज॑सातये। याः
पा॒र्थिवा॑सो॒ या अ॒पाम॑पि॒ व्रते॑। ता नो॑ दे॒वीः सु॒हवाः॑ शर्म
यच्छ॑त। उ॒त ग्रा वि॑यन्तु दे॒वप॑त्नीः। इन्द्रा॒ण्यग्रा॑य्य॒श्विनी॑
राट्। आ रोद॑सी वरुणा॒नी शृ॑णोतु। वि॒यन्तु॑ दे॒वीर्य॑
ऋ॒तुर्ज॑नीनाम्॥२६॥

अ॒ग्नि॒रहो॑ता गृ॒हप॑तिः स राजा॑। वि॒श्वा वेद॑ जनि॑मा
जा॒तवे॑दाः। दे॒वाना॑मु॒त यो म॑र्त्यानाम्। यजि॑ष्ठः स प्र
य॑जतामृ॒तावा॑। व॒यमु॑ त्वा गृ॒हप॑ते जना॑नाम्। अ॒ग्ने अ॒कर्म॑
स॒मिधा॑ बृ॒हन्त॑म्। अ॒स्थू॒रि णो॑ गा॒र्हप॑त्यानि सन्तु। ति॒ग्मेन॑
न॒स्तेज॑सा स॒शिश॑ाधि॥२७॥

ज॒नीना॑म॒ष्टौ च॑॥_____ [१२]

उप॑हूत॑ रथन्त॑र॑ स॒ह पृथि॑व्या। उप॑ मा रथन्त॑र॑ स॒ह
पृथि॑व्या ह॒यता॑म्। उप॑हूतं वामदे॒व्य॑ स॒हान्तरि॑क्षेण। उप॑ मा
वामदे॒व्य॑ स॒हान्तरि॑क्षेण ह॒यता॑म्। उप॑हूतं बृहत्स॒ह दि॒वा।
उप॑ मा बृहत्स॒ह दि॒वा ह॒यता॑म्। उप॑हूताः स॒प्त होत्राः॑। उप॑
मा स॒प्त होत्राः॑ ह॒यन्ता॑म्। उप॑हूता धे॒नुः स॒हर्ष॑भा। उप॑ मा
धे॒नुः स॒हर्ष॑भा ह॒यता॑म्॥ २८॥

उप॑हूतो भ॒क्षः सखा॑। उप॑ मा भ॒क्षः सखा॑ ह॒यता॑म्।
उप॑हूताँ(४)हो। इडोप॑हूता। उप॑हूतेडाँ। उपो॑ अ॒स्मा॑
इडाँ ह॒यता॑म्। इडोप॑हूता। उप॑हूतेडाँ। मा॒न॒वी घृ॒तप॑दी
मैत्रा॑वरु॒णी। ब्रह्म॑ दे॒वकृ॑तमुप॑हूतम्॥ २९॥

दै॒व्या अ॒ध्व॒र्यव॑ उप॑हूताः। उप॑हूता म॒नुष्याः॑। य इ॒मं
य॒ज्ञम॑वान्। ये य॒ज्ञप॑तीं॒ वर्धा॑न्। उप॑हूते द्यावा॑पृथि॒वी।
पूर्व॑जे ऋ॒ताव॑री। दे॒वी दे॒वपु॑त्रे। उप॑हूते॒यं यज॑माना।
इन्द्रा॑णीवाँविध॒वा। अदि॑तिरिव सु॒पु॒त्रा। उत्त॑रस्या॒न्दे॒वय॑ज्यायामु॒प॑
भूय॑सि ह॒विष्क॑रण॒ उप॑हूता। दि॒व्ये धाम॑न्नुप॑हूता। इ॒दं मे॑ दे॒वा
ह॒विर्जु॑षन्ता॒मिति॑ तस्मि॒न्नुप॑हूता। वि॒श्वम॑स्याः प्रि॒यमुप॑हूतम्।
वि॒श्वस्य॑ प्रि॒यस्योप॑हूत॒स्योप॑हूता॥ ३०॥

स॒हर्ष॑भा ह॒यता॑मुप॑हूत॑ सु॒पु॒त्रा षट्॥ [१३]

स॒त्यं प्र॒वोऽग्ने॑ म॒हान॑ग्नि॒रहो॑ता॒ समि॑धोऽग्निर्वृ॒त्राण्य॑ग्निर्मू॒र्धोप॑हूतं दे॒वं ब॒र्हि॒रि॒दं द्या॑वापृथि॒वी
तच्छुं॑ योरा॒ प्याय॑स्वोप॑हूत॒त्रयो॑दश॥ १३॥

स॒त्यं व॒य॑ स्या॒म वृ॒ष्टि॒द्यावा॑ त्रि॒ंशत्॥ ३०॥

सत्यमुपहूता॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके पञ्चमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ षष्ठमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके षष्ठः प्रपाठकः ॥

अञ्जन्ति त्वामध्वरे देवयन्तः। वनस्पते मधुना दैव्येन।
 यदूर्ध्वस्तिष्ठाद्विणेह धत्तात्। यद्वा क्षयो मातुरस्या
 उपस्थैः। उच्छ्रयस्व वनस्पते। वर्ष्मन्पृथिव्या अधि। सुमिती
 मीयमानः। वर्चोधा यज्ञवाहसे। समिद्धस्य श्रयमाणः
 पुरस्तात्। ब्रह्म वन्वानो अजरः सुवीरम्॥१॥

आरे अस्मदमतिं बाधमानः। उच्छ्रयस्व महते सौभगाय।
 ऊर्ध्व ऊषुणं ऊतये। तिष्ठा देवो न सविता। ऊर्ध्वो वाजस्य
 सनिता यदञ्जिभिः। वाघद्विर्विह्वयामहे। ऊर्ध्वो नः पाह्यः हंसो
 नि केतुना। विश्वः समन्त्रिणन्दह। कृधी न ऊर्ध्वा च रथाय
 जीवसे। विदा देवेषु नो दुवः॥२॥

जातो जायते सुदिनत्वे अहाम्। समर्य आ विदथे वर्धमानः।
 पुनन्ति धीरा अपसो मनीषा। देवया विप्र उदियति वाचम्।
 युवा सुवासाः परिवीत आगात्। स उ श्रेयान्भवति
 जायमानः। तन्धीरासः कवय उन्नयन्ति। स्वाधियो
 मनसा देवयन्तः। पृथुपाजा अमर्त्यः। घृतनिर्णिख्स्वाहुतः।
 अग्निर्यज्ञस्य हव्यवाट्। तः सुबाधो यतः स्रुचः। इत्था
 धिया यज्ञवन्तः। आचक्रुरग्निमूतये। त्वं वरुण उत मित्रो
 अग्ने। त्वां वर्धन्ति मतिभिर्वसिष्ठाः। त्वे वसु सुषणनानि

सन्तु। यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥३॥

सुवीरन्दुवः स्वाहुतोऽष्टौ च॥ [१]

होता यक्षदग्निः समिधा सुषमिधा समिद्धं नाभा
पृथिव्याः सङ्गृथे वामस्य। वर्ष्मन्दिव इडस्पदे वेत्वाज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षत्तनूनपातमदितेर्गर्भं भुवनस्य गोपाम्।
मध्वाद्य देवो देवेभ्यो देवयानान्पथो अनक्तु वेत्वाज्यस्य
होतर्यजं। होता यक्षन्नराशः स नृशस्त्रं नृः प्रणेत्रम्।
गोभिर्वपावान्त्स्याद्वैरैः शक्तीवान्नथैः प्रथमया वा हिरण्यैश्चन्द्री
वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षदग्निमिड ईडितो देवो
देवाः आवक्षद्दूतो हव्यवाडमूरः। उपेमं यज्ञमुपेमां देवो
देवहूतिमवतु वेत्वाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वर्हिः
सुष्टरीमोर्णम्रदा अस्मिन् यज्ञे वि च प्र च प्रथताः
स्वासस्थं देवेभ्यः। एमेनदद्य वसवो रुद्रा आदित्याः सदन्तु
प्रियमिन्द्रस्यास्तु वेत्वाज्यस्य होतर्यजं॥४॥

होता यक्षद्वरं ऋष्याः कवप्यो कोषधावनीरुदाताभीर्जिहतां
विपक्षोभिः श्रयन्ताम्। सुप्रायणा अस्मिन् यज्ञे
विश्रयन्तामृतावृधो वियन्त्वाज्यस्य होतर्यजं। होता
यक्षदुषासानक्ता बृहती सुपेशसा नृः पतिभ्यो योनिं
कृण्वाने। सः स्मर्यमाने इन्द्रेण देवैरेदं बर्हिः सीदतां
वीतामाज्यस्य होतर्यजं। होता यक्षद्वैव्या होतारा

म॒न्द्रा पो॒ता॒रा क॒वी प्र॒चै॒तसा॑ । स्वि॒ष्टम॒द्यान्यः क॑रदि॒षा
 स्व॑भिगूर्तम॒न्य ऊ॒र्जा स॒तव॑से॒मं य॒ज्ञं दि॒वि दे॒वेषु॑ ध॒त्तां
 वी॒तामा॒ज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्य॒जं । हो॒ता य॑क्ष॒त्ति॒स्रो दे॒वीर॒पसा॑म॒पस्त॑मा
 अ॒च्छि॒द्रम॒द्येद॑म॒पस्त॑न्वताम् । दे॒वेभ्यो॑ दे॒वीर्दे॒वम॑पो
 वि॒यन्त्वा॒ज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्य॒जं । हो॒ता य॑क्ष॒त्वष्टा॑र॒मचि॑ष्टु॒मपा॑कः
 रे॒तो॒धां वि॒श्रव॑सं॒ यशो॑धाम् । पु॒रुरूप॑म॒काम॑कर्शनः
 सु॒पोषः॒ पोषैः॒ स्यात्सु॑वी॒रो वी॒रैर्व॑त्वा॒ज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्य॒जं ।
 हो॒ता य॑क्ष॒द्वन॑स्पति॒मुपा॑व॒स्रक्ष॑द्वि॒यो जो॒ष्टारः॑ श॒शम॑न्नरः ।
 स्व॒दात्स्व॑धि॒तिर्ऋ॒तुथा॑द्य दे॒वो दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यावा॑ङ्घ्रे॒त्वा॒ज्य॑स्य॒
 हो॒त॒र्य॒जं । हो॒ता य॑क्ष॒दग्निः॑ स्वाहाऽऽज्य॑स्य॒ स्वाहा
 मे॒दसः॒ स्वाहा॑ स्तो॒काना॑ऽऽ स्वाहा स्वाहा॑कृ॒तीना॑ऽऽ स्वाहा
 ह॒व्यसू॑क्तीनाम् । स्वाहा॑ दे॒वाः आ॑ज्य॒पान्त॑स्वाहाऽग्निः
 हो॒त्राञ्जु॑षा॒णा अ॒ग्न आ॒ज्य॑स्य वि॒यन्तु॑ हो॒त॒र्य॒जं ॥५॥

प्रि॒यमि॒न्द्रस्या॑स्तु वे॒त्वा॒ज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्य॒जं सु॑वी॒रो वी॒रैर्व॑त्वा॒ज्य॑स्य॒ हो॒त॒र्य॒जं च॒त्वारि॑ च
 (अ॒ग्नि॒न्तनू॑नपा॒तन्नरा॑शः॒सम॑ग्निमि॒ड ई॒डितो॑ ब॒र्हिर्दु॑र॒ उ॒पासा॑न॒क्ता दै॒व्यां ति॑स्रस्त्वष्टा॒रं
 व॒न॒स्पति॑म॒ग्निम् । पञ्च॑ वे॒त्वेको॑ वि॒यन्तु॑ द्वि॒र्वी॒तामे॒को वि॒यन्तु॑ द्वि॒र्वे॒त्वेको॑ वि॒यन्तु॑ हो॒त॒र्य॒जं ॥) [२]

समि॑द्धो अ॒द्य म॒नुषो॑ दुरो॒णे । दे॒वो दे॒वान् य॑जसि जा॒तवे॑दः ।
 आ च॒ वह॑ मि॒त्रम॒हश्चि॑कित्वा॒न् त्व॒न्दूतः॑ क॒विर॑सि॒ प्रचै॑ताः ।
 त॒नून॑पात्प॒थ ऋ॒तस्य॑ या॒नान् । म॒ध्वां स॒मञ्ज॑न्त्स्व॒दया॑ सु॒जिह्वा॑ ।
 म॒न्मा॑नि धी॒भिरु॑त॒ य॒ज्ञमृ॑न्धन् । दे॒वत्रा॑ च॒ कृ॒णु॒ह्यध्व॑र॒न्नः ।
 नरा॑शः॒सस्य॑ म॒हिमा॑न॒मेषा॑म् । उ॒पे स्तो॑षाम॒ यज॑त॒स्य

यज्ञैः॥६॥

ते सु॒क्रत॑वः शु॒च॑यो धि॒य॒न्धाः। स्व॑द॒न्तु दे॒वा उ॒भया॑नि ह॒व्या।
आ॒जु॒ह्वान॑ ई॒ड्यो व॒न्द्य॑श्च। आया॑ह्य॒ग्रे वसु॑भिः स॒जोषा॑ः। त्वं
दे॒वाना॑म॒सि य॒ह्नु होता॑। स ए॒नान् य॒क्षी॒षितो॑ य॒जी॒यान्।
प्रा॒चीनं॑ ब॒र्हिः प्र॒दिशा॑ पृथि॒व्याः। व॒स्तो॒र॒स्या वृ॑ज्यते
अ॒ग्रे अ॒ह्ना॑म्। व्यु॑ प्रथ॒ते वि॒तरं॑ वरी॒यः। दे॒वेभ्यो॑ अ॒दित॑ये
स्यो॒नम्॥७॥

व्य॒च॑स्व॒तीरु॒र्विया॑ वि॒श्रय॑न्ताम्। पति॑भ्यो न ज॒नयः॑
शु॒म्भ॑मा॒नाः। दे॒वीर्द्वा॒रो बृ॒हती॑र्वि॒श्वमि॒न्वाः। दे॒वेभ्यो॑ भव॒थ
सु॒प्राय॑णाः। आ॒सुष्व॑य॒न्ती य॒ज॒ते उ॒पा॒के। उ॒षा॒सा॒न॒क्ता
स॒दता॑ नि यो॒नौ। दि॒व्ये योष॑णे बृ॒हती॑ सु॒रु॒क्मे। अ॒धि श्रि॒यः
शु॒क्र॒पि॒श॒न्द॒धाने॑। दै॒व्या होता॑रा प्रथ॒मा सु॒वाचा॑। मि॒मा॒ना
य॒ज्ञं म॒नुषो॑ य॒ज॒ध्वै॥८॥

प्र॒चो॒दय॑न्ता वि॒दथे॑षु का॒रू। प्रा॒चीनं॑ ज्योतिः प्र॒दिशा॑ दि॒शन्ता॑।
आ नो॑ य॒ज्ञं भा॑र॒ती तू॒यमे॒तु। इ॒डा म॒नुष्व॑दि॒ह चे॒तय॑न्ती। ति॒स्रो
दे॒वीर्ब॒र्हिरे॒दः स्यो॒नम्। सर॑स्व॒ती स्व॑प॒सः स॒दन्तु॑। य इ॒मे
द्या॒वापृ॑थि॒वी ज॒नि॒त्री। रू॒पैर॑पि॒श॒द्भुव॑नानि वि॒श्वौ। तम॑द्य
हो॒तरि॑षि॒तो य॒जी॒यान्। दे॒वन्त्व॑ष्टा॒रमि॒ह य॑क्षि वि॒द्वान्॥९॥

उ॒पा॒व॑सृ॒ज॒त्म॒न्या॑ स॒म॒ञ्ज॒न्। दे॒वानां॑ पा॒थ ऋ॒तु॒था ह॒वीःषि॑।
व॒न॒स्पतिः॑ श॒मि॒ता दे॒वो अ॒ग्निः। स्व॑द॒न्तु ह॒व्यं म॒धु॒ना घृ॑तेन।
स॒द्यो जा॒तो व्य॑मिमीत य॒ज्ञम्। अ॒ग्निर्दे॒वाना॑म॒भव॑त्पु॒रो॒गाः।

अस्य होतुः प्रदिश्यतस्य वाचि। स्वाहाकृतं हविरदन्तु
देवाः॥१०॥

यज्ञैः स्योनं यजध्वे विद्वानष्टौ च॥ [३]

अग्निर्होता नो अध्वरे। वाजी सन्परिणीयते। देवो देवेषु
यज्ञियः। परित्रिविष्टपध्वरम्। यात्यग्नी रथीरिव। आ देवेषु
प्रयो दधत्। परि वाजपतिः कविः। अग्निर्हव्यान्यक्रमीत्।
दधद्रत्नानि दाशुषै॥११॥

अग्निर्होता नो नवम्॥ [४]

अजैदग्निः। असनद्वाजत्रि। देवो देवेभ्यो हव्यावाट्।
प्राञ्जोभिर्हिन्वानः। धेनाभिः कल्पमानः। यज्ञस्यायुः
प्रतिरन्। उप प्रेष्य होतः। हव्या देवेभ्यः॥१२॥

अजैदष्टौ॥ [५]

दैव्याः शमितार उत मनुष्या आरभध्वम्। उपनयत मेध्या
दुरः। आशासाना मेधपतिभ्यां मेधम्। प्रास्मा अग्निं भरत।
स्तृणीत बर्हिः। अन्वेनं माता मन्यताम्। अनु पिता। अनु
भ्राता सर्गर्भ्यः। अनु सखा सयूथ्यः। उदीचीनां अस्य पदो
निधत्तात्॥१३॥

सूर्यश्चक्षुर्गमयतात्। वातं प्राणमन्ववसृजतात्। दिशः
श्रोत्रम्। अन्तरिक्षमसुम्। पृथिवीं शरीरम्। एकधाऽस्य
त्वचमाच्छ्रितात्। पुरा नाभ्या अपिशसो वपामुत्खिदतात्।
अन्तरेवोष्माणं वारयतात्। श्येनमस्य वक्षः कृणुतात्।

प्रशसां बाहू॥१४॥

शला दोषणी। कश्यपेवांसां। अच्छिद्रे श्रोणी।
कवषोरू स्नेकपर्णाष्टीवन्तां। षड्विंशतिरस्य वङ्कयः।
ता अनुष्ठोच्यावयतात्। गात्रङ्गात्रमस्यानूनं कृणुतात्।
ऊवध्यगोहं पार्थिवङ्गनतात्। अस्त्रा रक्षः संसृजतात्।
वनिष्ठुमस्य मा राविष्ट॥१५॥

उरूकं मन्यमानाः। नेद्वस्तोके तनये। रवितारवच्छमितारः।
अग्निगो शमीध्वम्। सुशमिं शमीध्वम्। शमीध्वमग्निगो।
अग्निगुश्वापापश्च। उभौ देवानां शमितारौ। ताविमं पशुं
श्रपयतां प्रविद्धांसौ। यथायथाऽस्य श्रपणन्तथातथा॥१६॥

धृताद्बाहू मा राविष्ट तथातथा॥ [६]

जुषस्व सप्रथस्तमम्। वचो देवप्सरस्तमम्। हव्या जुह्वान
आसनिं। इमं नो यज्ञममृतैषु धेहि। इमा हव्या जातवेदो
जुषस्व। स्तोकानामग्ने मेदंसो घृतस्य। होतः प्राशान प्रथमो
निषद्य। घृतवन्तः पावक ते। स्तोकाः श्रोतन्ति मेदंसः। स्वधर्मं
देववीतये॥१७॥

श्रेष्ठं नो धेहि वार्यम्। तुभ्यं स्तोका घृतश्चुतः। अग्ने
विप्राय सन्त्या। ऋषिः श्रेष्ठः समिध्यसे। यज्ञस्य प्राविता
भव। तुभ्यं श्रोतन्त्यग्निगो शचीवः। स्तोकासौ अग्ने
मेदंसो घृतस्य। कविशस्तो बृहता भानुनागाः। हव्या

जुषस्व मेधिर। ओजिष्ठन्ते मध्यतो मेद् उद्धृतम्। प्र ते वयन्ददामहे। श्रोतन्ति ते वसो स्तोका अधित्वचि। प्रति तान्देवशोर्विहि॥१८॥

देववीतय उद्धृतञ्जीणि च॥ [७]

आवृत्रहणा वृत्रहभिः शुष्मैः। इन्द्र यातन्नमोभिरग्रे अर्वाक्। युव९ राधोभिरकवेभिरिन्द्र। अग्रे अस्मे भवतमुत्तमेभिः। होता यक्षदिन्द्राग्नी। छागस्य वपाया मेदसः। जुषेता९ हविः। होतर्यज। विह्यख्यन्मनसा वस्य इच्छन्। इन्द्राग्नी ज्ञास उत वा सजातान्॥१९॥

नान्या युवत्प्रमंतिरस्ति मह्यम्। स वान्धियं वाजयन्तीमतक्षम्। होता यक्षदिन्द्राग्नी। पुरोडाशस्य जुषेता९ हविः। होतर्यज। त्वामीडते अजिरन्दृत्याय। हविष्मेन्तः सदमिन्मानुषासः। यस्य देवैरासदो बर्हिरग्रे। अहान्यस्मै सुदिना भवन्तु। होता यक्षदग्निम्। पुरोडाशस्य जुषेता९ हविः। होतर्यज॥२०॥

सजातान्निन्दे च॥ [८]

गीर्भिर्विप्रः प्रमंतिमिच्छमानः। ईदृ रयिं यशसं पूर्वभाजम्। इन्द्राग्नी वृत्रहणा सुवज्रा। प्र णो नव्येभिस्तिरतं देष्णैः। माच्छेद्भ रश्मी९रिति नाधमानाः। पितृणा९ शक्तीरनुयच्छमानाः। इन्द्राग्निभ्याङ्गं वृषणो मदन्ति। ताह्यद्री धिषणाया उपस्थै। अग्नि९ सुदीति९ सुदृशं गृणन्तः। नमस्यामस्त्वेडं जातवेदः। त्वान्दूतमरति९ हव्यवाहम्।

दे॒वा अ॑कृ॒ण्वन्न॒मृत॑स्य॒ नाभि॑म्॥२१॥

जा॒त॒वे॒दो द्वे च॑॥ _____ [९]

त्व॑ꣳ ह्य॒ग्ने प्रथ॑मो म॒नोता॑। अ॒स्या धि॒यो अ॒भ॒वो द॒स्म॒होता॑।
त्व॑ꣳ सीं "वृष॑न्न॒कृ॒णोर्दु॑ष्टरी॑तु। स॒हो वि॒श्व॑स्मै स॒ह॑से स॒ह॑ध्वै।
अ॒धा होता॒ न्य॑सीदो॒ यजी॑यान्। इ॒ड॒स्प॒द इ॒ष॒य॒त्री॒ड्यः
सन्। त॒न्त्वा नरः॑ प्रथ॒म॒न्दे॒व॒यन्तः॑। म॒हो रा॒ये चि॒त॒य॒न्तो
अ॒नु॒ग॒मन्। वृ॒ते॒व॒ यन्त॑ बहु॒भि॒र्व॒स॒व्यैः। त्वे र॒यि॒ञ्जा॑गृ॒वाꣳ सो
अ॒नु॒ग॒मन्॥२२॥

रु॒श॒न्त॒म॒ग्नि॒न्द॒र्श॒त॒म्बृ॒ह॒न्त॒म्। व॒पा॒व॒न्तं वि॒श्व॒हा दी॒दि॒वाꣳ स॒म्।
प॒दं दे॒व॒स्य॒ नम॑सा वि॒यन्तः॑। श्र॒व॒स्य॒वः श्र॒वं आ॒प॒न्न॒मृ॒क्त॒म्।
ना॒मा॒नि चि॒द॒धि॒रे य॒ज्ञि॒या॒नि। भ॒द्रा॒या॒न्ते र॒ण॒यन्त॑ स॒न्दृ॒ष्टौ।
त्वां व॑र्ध॒न्ति क्षि॒त॒यः पृ॒थि॒व्या॒म्। त्व॑ꣳ रा॒य उ॒भ॒या॒सो
जना॑नाम्। त्व॒न्ना॒ता त॑रणे॒ चेत्यो॑भूः। पि॒ता मा॒ता
स॒द॒मि॒न्मा॒नु॒षा॒णाम्॥२३॥

स॒प॒र्ये॒ण्यः स प्रि॒यो वि॒क्ष्व॑ग्निः। होता॑ म॒न्द्रो निष॑सादा
यजी॑यान्। त॒न्त्वा व॒य॒न्द॒म॒ आ दी॑दि॒वाꣳ स॒म्। उ॒प॒जु॒बा॒धो
नम॑सा स॒दे॒मा। त॒न्त्वा व॒यꣳ सु॒धि॒यो न॒व्य॑म॒ग्ने। सु॒म्ना॒य॒वं
ई॒म॒हे दे॒व॒यन्तः॑। त्वं वि॒शो अ॒न॒यो दी॒द्या॒नः। दि॒वो अ॑ग्ने
बृ॒ह॒ता रौ॒च॒ने॒न। वि॒शां क॒विं वि॒श॒प॒तिꣳ श॒श्व॑ती॒नाम्।
नि॒तो॒श॒नं वृ॒ष॒भं च॑र्षणी॒नाम्॥२४॥

प्रेती॑षणि मि॒ष॒य॒न्तं पा॒व॒क॒म्। रा॒ज॒न्त॒म॒ग्निं य॑ज॒तꣳ र॑यी॒णाम्।

सो अ॑ग्र ई॒जे श॒श॒मे च॒ म॒र्तः। यस्तु॒ आन॑द्भूमिधां ह॒व्यदा॑तिम्।
 य आहु॑तिं परि॒ वेदा॒ नमो॑भिः। विश्वे॑त्सवा॒मा द॑धते त्वोतः।
 अ॒स्मा उ॑ ते म॒हि म॒हे वि॑धेम। नमो॑भिरग्रे स॒मिधो॑त ह॒व्यैः।
 वेदी॑सूनो सहसो गी॒र्भिरु॒क्थैः। आ ते भ॒द्राया॑ सु॒मतौ
 य॑तेम॥ २५॥

आ यस्तु॒तन्थ॒ रोद॑सी विभा॒सा। श्रवो॑भिश्च श्रव॒स्यंस्तरु॑त्रः।
 बृ॒हद्वि॒र्वाजैः स्थवि॑रेभिर॒स्मे। रेव॑द्विरग्रे वित॒रं वि भा॑हि।
 नृव॑द्वसो स॒दमि॑द्वेह्य॒स्मे। भूरि॑तो॒काय॒ तन॑याय प॒श्वः। पूर्वी॑रिषो
 बृ॒हती॑रा॒रे अ॑घाः। अ॒स्मे भ॒द्रा सौ॑श्रव॒सानि॑ सन्तु। पुरु॑ण्यग्रे
 पुरु॒धा त्वा॒या। वसू॑नि राजन्व॒सुता॑ते अ॒श्याम्। पुरु॑णि हि
 त्वे पु॑रुवार॒ सन्ति॑। अग्रे वसु॑ विध॒ते राज॑नित्वे॥ २६॥

जा॒गृवा॑सो अनु॑गमन्मानु॑षाणाञ्च॒र॒षणी॑नां य॑तेमाश्या॒न्द्रे च॑॥ [१०]

आभ॑रतः शिक्ष॑तं वज्र॒बाहू। अ॒स्मा इ॒न्द्रा॒ग्नी अव॑तः
 श॒ची॑भिः। इ॒मे नु ते र॒श्मयः॒ सूर्य॑स्य। येभिः स॒पित्वं पि॑तरौ
 न॒ आयन्। होता॑ यक्षदिन्द्रा॒ग्नी। छा॒गस्य॑ ह॒विष॒ आत्ता॑म॒द्य।
 म॒ध्यतो॑ मेद॒ उद्ध॑तम्। पुरा॑ द्वेषो॒भ्यः। पुरा॑ पौरु॒षेय्या॑ गृभः।
 घ॒स्तान्नृ॑नम्॥ २७॥

घा॒से अ॑ज्राणां यव॑सप्रथ॒मानाम्। सु॒मत्क्ष॑राणां
 श॒तरु॑द्रियाणाम्। अ॒ग्निष्वा॒त्तानां॑ पीवो॑पव॒सनानाम्। पा॒श्वतः॑
 श्रो॑णितः शि॒ताम॒त उ॑त्साद॒तः। अ॒ङ्गाद॑ङ्गाद॒वत्तानाम्। कर॑त

ए॒वेन्द्रा॒ग्नी। जु॒षेता॑ ह॒विः। हो॒त॒र्य॒जं। दे॒वेभ्यो॑ वनस्पते
ह॒वी॑ ऽषिं। हि॒र॒ण्य॒पर्ण॑ प्र॒दि॒व॒स्ते अ॒र्थम्॥ २८॥

प्र॒दक्षि॑णि॒द्र॒श॒नया॑ नि॒यूय॑। ऋ॒तस्य॑ वक्षि प॒थिभी॑
र॒जि॑ष्ठैः। हो॒ता यक्ष॑द्वन॒स्पति॑म॒भिहि॑। पि॒ष्टत॑मया
र॒भि॑ष्ठया र॒श॒नया॑धि॒त। यत्रेन्द्रा॒ग्नि॒योश्छा॑ग॒स्य ह॒विषः॑
प्रि॒या धा॒मा॒नि। यत्र॑ वन॒स्पतेः॑ प्रि॒या पा॒था॑ ऽसि।
यत्र॑ दे॒वाना॑माज्य॒पाना॑ प्रि॒या धा॒मा॒नि। यत्रा॒ग्नेर्होतुः॑
प्रि॒या धा॒मा॒नि। तत्रै॒तं प्र॒स्तुत्ये॑वोप॒स्तुत्ये॑ वो॒पाव॑स्रक्षत्।
र॒भी॒या॑ ऽसमिव कृ॒त्वी॥ २९॥

कर॑दे॒वं दे॒वो वन॒स्पतिः॑। जु॒षता॑ ह॒विः। हो॒त॒र्य॒जं। पि॒प्री॒हि
दे॒वा॑ ऽ उ॒श॒तो य॑विष्ठ। वि॒द्वा॑ ऽ ऋ॒तू॑ ऽ र॒ऋतु॑पते यजे॒ह।
ये दै॒व्या॑ ऋ॒त्विज॑स्तेभि॒र॒ग्ने। त्व॑ होत॒ृणा॑म॒स्याय॑जिष्ठः।
हो॒ता यक्ष॑द॒ग्निः॑ स्वि॒ष्टकृ॑तम्। अया॑ड॒ग्नि॒रिन्द्रा॒ग्नि॒योश्छा॑ग॒स्य
ह॒विषः॑ प्रि॒या धा॒मा॒नि। अया॑ड्वन॒स्पतेः॑ प्रि॒या पा॒था॑ ऽसि।
अया॑ड्वे॒वाना॑माज्य॒पाना॑ प्रि॒या धा॒मा॒नि। यक्ष॑द॒ग्नेर्होतुः॑
प्रि॒या धा॒मा॒नि। यक्ष॑त्स्वं म॒हि॒मानम्॑। आ॒य॒ज॒तामे॒ज्या
इ॒षः॑। कृ॒णोतु॑ सो अ॒ध्व॒रा जा॒तवे॑दाः। जु॒षता॑ ह॒विः।
हो॒त॒र्य॒जं॥ ३०॥

नूनमर्थं कृत्वी पाथा॑सि सप्त च॥ [११]

उपो॑ ह॒ यद्वि॑दथ॑ वा॒जिनो॑ गूः। गी॒र्भिर्वि॑प्राः प्रम॑तिमिच्छ॒मा॒नाः।
अ॒र्वन्तो॑ न का॒ष्ठा॒न्नक्ष॑माणाः। इन्द्रा॒ग्नी जो॑हु॒वतो॑ न॒स्ते।

वनस्पते रशनयाऽभिधाय। पिष्टतमया वयुनानि विद्वान्।
वह देवत्रा दिधिषो हवींषि। प्र चंदातारममृतैषु वोचः।
अग्निं स्विष्टकृतम्। अयाङ्गिरिन्द्राग्नियोश्छगंस्य हविषः
प्रिया धामानि॥३१॥

अयाङ्गनस्पतैः प्रिया पाथांसि। अयाङ्गवानामाज्यपानां
प्रिया धामानि। यक्षदग्नेर्होतुः प्रिया धामानि। यक्षत्स्व
महिमानम्। आयजतामेज्या इषः। कृणोतु सो अंध्वरा
जातवेदाः। जुषतां हविः। अग्ने यद्य विशो अंध्वरस्य
होतः। पार्वक शोचे वेष्ट्वं हि यज्वा। ऋता यजासि महिना
वियद्भूः। हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य॥३२॥

धामानि भूरेकं च॥—————[१२]

देवं बर्हिः सुदेवं देवैः स्यात्सुवीरं वीरैर्वस्तोर्वृज्येताक्तोः
प्रभ्रियेतात्यन्यात्राया बर्हिष्मतो मदेम वसुवने वसुधेयस्य
वेतु यज। देवीद्वारः सङ्घाते विद्वीर्यामञ्छिथिरा ध्रुवा
देवहूतौ वत्स ईमेनास्तरुण आमिमीयात्कुमारो
वा नवजातो मैना अर्वा रेणुककाटः पृणग्वसुवने
वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवी उषासानक्ताऽद्यास्मिन्यज्ञे
प्रयत्यहेतामपि नूनन्देवीर्विशः प्रायासिष्टां सुप्रीते
सुधिते वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज। देवी जोष्ट्री
वसुधिते ययोरन्याऽद्याद्वेषांसि यूयवदान्यावक्षद्वसु

वार्याणि यजमानाय वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज।
 देवी ऊर्जाहुती इषमूर्जमन्यावक्षत्सग्धिः सर्पातिमन्या
 नवेन पूर्वन्दयमानाः स्याम पुराणेन नवन्तामूर्जमूर्जाहुती
 ऊर्जयमाने अधातां वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज।
 देवा दैव्या होतांरा नेष्टांरा पोतांरा हुताघंशः सावाभरद्वंसू
 वसुवने वसुधेयस्य वीतां यज। देवीस्तिस्रस्तिस्रो देवीरिडा
 सरस्वती भारती द्या भारत्यादित्यैरस्पृक्षत्सरस्वतीमः
 रुद्रैर्यज्ञमावीदिहैवेडया वसुमत्या सधमादं मदेम वसुवने
 वसुधेयस्य वियन्तु यज। देवो नराशः सस्त्रिशीर्षा
 षडक्षः शतमिदेनः शितिपृष्ठा आदधति सहस्रमीं
 प्रवहन्ति मित्रावरुणेदस्य होत्रमरहतो बृहस्पतिः
 स्तोत्रमश्विनाऽऽध्वर्यवं वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज।
 देवो वनस्पतिर्वरुषप्रावा घृतनिर्णिग्दामग्रेणास्पृक्षदान्तरिक्षं
 मध्येनाप्राः पृथिवीमुपरेणादः हीद्वसुवने वसुधेयस्य वेतु
 यज। देवं बरुहिर्वारितीनां निधेधाऽसि प्रच्युतीनामप्र-
 च्युतत्रिकामधरणं पुरुस्पारुहं यशस्वदेना बरुहिषाऽन्या
 बरुहीः ष्यभि ष्याम वसुवने वसुधेयस्य वेतु यज। देवो
 अग्निः स्विष्टकृत्सुद्रविणा मन्द्रः कविः सत्यमन्माऽऽयजी
 होता होतुरहोतुरायजीयानग्रे यान्देवानयाड्याः अपिप्रेर्ये
 तै होत्रे अमत्सत ताः संसनुषीः होत्रान्देवङ्गमान्दिवि

दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑रये॒मः॑ स्वि॑ष्ट॒कृच्चा॒ग्ने होता॑ ऽभू॑र्वसु॒वने॑ वसु॒धेय॑स्य
नमो॒वा॒के वी॑हि॒ यज॑ ॥ ३३ ॥

यजे॑र्कं च॥ _____ [१३]

दे॒वं ब॒र्हिः। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वीर्द्वारिः॑। व॒सुवने॑
वसु॒धेय॑स्य वियन्तु। दे॒वी उ॒षासा॒नक्ता॑। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य
वीताम्। दे॒वी जो॒ष्ट्री। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वीताम्। दे॒वी
ऊ॒र्जाहु॑ती। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वीताम् ॥ ३४ ॥

दे॒वा दै॒व्या होता॑रा। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वीताम्।
दे॒वीस्ति॒स्रस्ति॒स्रो दे॒वीः। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वियन्तु। दे॒वो
नरा॒शः॑। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वो वन॒स्पतिः॑।
व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य वेतु। दे॒वं ब॒र्हिर्वा॑रितीनाम्। व॒सुवने॑
वसु॒धेय॑स्य वेतु ॥ ३५ ॥

दे॒वो अ॒ग्निः स्वि॑ष्ट॒कृत्। सु॒द्रवि॑णा म॒न्द्रः क॒विः।
स॒त्यम॑न्माय॒जी होता॑। होतु॑र्होतु॒राय॑जीयान्। अ॒ग्ने
या॒न्दे॒वानया॑द्। या॒ अपि॑प्रेः। ये ते॑ हो॒त्रे अम॑त्सत। ता॒
सं॒सुनु॑षी॒ः हो॒त्रा॑न्देव॒ङ्गमा॑म्। दि॒वि दे॒वेषु॑ य॒ज्ञमे॑रये॒मम्।
स्वि॑ष्ट॒कृच्चा॒ग्ने होता॑ ऽभूः। व॒सुवने॑ वसु॒धेय॑स्य नमो॒वा॒के
वी॑हि ॥ ३६ ॥

वीतां वे॒त्वभू॑र्कं च॥ _____ [१४]

अ॒ग्निम॒द्य होता॑रमवृणीता॒यं यज॑मानः पच॑न्प॒त्तीः

पच॑न्पुरो॒डाशं॑ ब॒ध्नन्निन्द्रा॒ग्निभ्या॑ञ्छाग॑ः सूप॒स्था अ॒द्य
 दे॒वो वन॑स्पति॒रभवदिन्द्रा॒ग्निभ्यां॑ छागे॒नाघ॑स्तान्तं मे॒दस्तः
 प्रति॑पच॒ताग्र॑भीष्टा॒मवी॑वृधेतां पुरो॒डाशे॑न॒ त्वाम॑द्यर्ष॑ आ॒र्षेय
 ऋषी॑णान्नपादवृणीता॒यं यज॑मानो ब॒हुभ्य॑ आ सङ्ग॑तेभ्य
 ए॒ष मे॑ दे॒वेषु॑ वसु॒ वार्या॑ यक्ष्यत॒ इति॑ ता या दे॒वा
 दे॒वदाना॑न्यदु॒स्तान्य॑स्मा॒ आ च॑ शा॒स्वा च॑ गुर॒स्वेषि॑तश्च
 होत॑रसि॒ भद्र॑वाच्या॒य प्रेषि॑तो॒ मानु॑षः सू॒क्तवा॒काय॑ सू॒क्ता
 ब्रू॑हि॥ ३७॥

अ॒ग्निम॒द्यैक॑म्॥ ————— [१५]

अ॒ञ्जन्ति॑ होता॑ यक्ष॒त्समि॑द्धो अ॒द्याग्नि॑रजै॒द्वैव्यां॑ जुष॒स्वा वृ॑त्रहणा गी॒र्भिस्त्व॑ ह्याभ॑रत॒मुपो॑ह
 यदे॒वं ब॒रुहिः॑ सु॒देवं॑ दे॒वं ब॒रुहि॑र॒ग्निम॒द्य पञ्च॑दश॥ १५॥

अ॒ञ्जन्त्य॒ग्निर्होता॑ नो गी॒र्भिरु॑पो॒ ह यद्वि॑दथ॒ वा॒जिनः॑ स॒प्तत्रि॑ंशत्॥ ३७॥

अ॒ञ्जन्ति॑ सू॒क्ताब्रू॑हि॥

हरिः ओम्॥

॥ इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके षष्ठः
 प्रपाठकः समाप्तः ॥

॥ सप्तमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः प्रपाठकः ॥

सर्वान् वा ए॒षोऽग्नौ॑ कामा॒न्प्रवेश॑यति। योऽ॒ग्नीन॑न्वा॒धाय॑
व्रतमु॒पैति॑। स॒यदनि॑ष्ट्वा प्रया॒यात्। अ॒काम॑प्रीता ए॒न॒ङ्कामा॑
नानु॒प्रया॑युः। अ॒तेजा॑ अ॒वीर्यः॑ स्यात्। स जु॒हुयात्। तुभ्य॑न्ता
अ॒ङ्गिर॑स्तम। वि॒श्वाः सु॒क्षित॑यः पृथ॑क्। अ॒ग्ने कामा॑य येमि॒र॒
इति॑। कामा॑ने॒वास्मि॑न्दधाति॥१॥

काम॑प्रीता ए॒न॒ङ्कामा॑ अनु॒ प्रया॑न्ति। तेज॒स्वी वी॒र्या॑वान्भवति।
सन्त॑ति॒र्वा ए॒षा य॒ज्ञस्य॑। योऽ॒ग्नीन॑न्वा॒धाय॑ व्रतमु॒पैति॑।
स यदु॒द्वाय॑ति। वि॒च्छि॑त्तिरे॒वास्य॑ सा। तं प्राञ्च॑मु॒द्धृत्य॑।
मन॑सोपतिष्ठेत्। मनो॒ वै प्र॒जाप॑तिः। प्रा॒जाप॒त्यो य॒ज्ञः॥२॥

मन॑सैव य॒ज्ञः सन्त॑नोति। भूरि॒त्याह॑। भूतो॒ वै प्र॒जाप॑तिः।
भूति॑मे॒वोपै॑ति। वि॒ वा ए॒ष इ॒न्द्रि॒येण॑ वी॒र्येण॑र्ध्यते।
यस्याहि॑ता॒ग्नेर॒ग्निर॑प॒क्षाय॑ति। याव॑च्छ॒र्म्या प्र॒विध्य॑त्। यदि॑
ताव॑दप॒क्षाय॑त्। त॑ सम्भ॑रेत्। इ॒दन्त॑ एकं॒ पर॑ उ॒त
एक॑म्॥३॥

तृतीये॒न ज्योति॑षा॒ संवि॑शस्व। सं॒वेश॑नस्त॒नुवै॒ चारु॑रेधि। प्रि॒ये
दे॒वानां॑ पर॒मे ज॒नित्र॑ इति॑। ब्रह्म॑णै॒वैन॑ सम्भ॑रति। सैव ततः
प्राय॑श्चित्तिः। यदि॑ पर॒स्तराम॑प॒क्षाय॑त्। अनु॒प्रया॑याव॒स्येत्। सो
एव॑ ततः प्राय॑श्चित्तिः। ओष॑धी॒र्वा ए॒तस्य॑ प॒शून्प॑यः प्रवि॑शति।

यस्य हविषे वत्सा अपाकृता धयन्ति॥४॥

तान् यदुह्यात्। यातयाम्ना हविषा यजेत। यन्न दुह्यात्।
यज्ञपरुरन्तरियात्। वायव्यां यवागून्निर्वपेत्। वायुर्वै पयसः
प्रदापयिता। स एवास्मै पयः प्रदापयति। पयो वा ओषधयः।
पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे॥५॥

अथोत्तरस्मै हविषे वत्सानपाकुर्यात्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
अन्यतरान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति। ये यजमानस्य
सायं गृहमा गच्छन्ति। यस्य सायन्दुग्धं हविरार्तिमाच्छति।
इन्द्राय व्रीहीन्निरुप्योपं वसेत्। पयो वा ओषधयः। पयं
एवारभ्य गृहीत्वोपं वसति। यत्प्रातः स्यात्। तच्छृतं
कुर्यात्॥६॥

अथेतर ऐन्द्रः पुरोडाशः स्यात्। इन्द्रिये एवास्मै समीचीं
दधाति। पयो वा ओषधयः। पयः पयः। पयसैवास्मै
पयोऽवरुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे वत्सानपाकुर्यात्। सैव
ततः प्रायश्चित्तिः। उभयान् वा एष देवान्भागधेयेन व्यर्धयति।
ये यजमानस्य सायं च प्रातश्च गृहमा गच्छन्ति। यस्योभयं
हविरार्तिमाच्छति॥७॥

ऐन्द्रं पञ्चशरावमोदननिर्वपेत्। अग्निं देवतानां प्रथमं यजेत्।
अग्निमुखा एव देवताः प्रीणाति। अग्निं वा अन्वन्या देवताः।
इन्द्रमन्वन्याः। ता एवोभयीः प्रीणाति। पयो वा ओषधयः।

पयः पयः। पयसैवास्मै पयोऽवरुन्धे। अथोत्तरस्मै हविषे
वत्सानपाकुर्यात्॥८॥

सैव ततः प्रायश्चित्तिः। अर्धो वा एतस्य यज्ञस्य मीयते।
यस्य ब्रत्येऽहम्पत्यनालम्भुका भवति। तामपूरुध्यं यजेत।
सर्वेणैव यज्ञेन यजते। तामिद्वोपं ह्वयेत। अमूहमस्मि।
सा त्वम्। द्यौरहम्। पृथिवी त्वम्। सामाहम्। ऋत्नम्।
तावेहि सम्भवाव। सह रेतो दधावहे। पुंसे पुत्राय वेत्तवै।
रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्यायेति। अर्ध एवैनामुप
ह्वयते। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥९॥

दधाति यज्ञ उत एकन्धयन्ति रुन्धे कुर्यादाच्छत्यपाकुर्यात्पृथिवी त्वमद्यौ च (सर्वान् वि वै
यदि परस्तरामोषधीरन्यतरानुभयान् अर्धो वै॥)॥ [१]

यद्विष्णुणेन जुहुयात्। अप्रजा अपशुर्यजमानः स्यात्।
यदनायतने निनयेत्। अनायतनः स्यात्। प्राजापत्ययर्चा
वल्मीकवपायामव नयेत्। प्राजापत्यो वै वल्मीकः। यज्ञः
प्रजापतिः। प्रजापतावेव यज्ञं प्रतिष्ठापयति। भूरित्याह।
भूतो वै प्रजापतिः॥१०॥

भूतिमेवोपैति। तत्कृत्वा। अन्यां दुग्ध्वा पुनर्होतव्यम्।
सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्कीटावपन्नेन जुहुयात्। अप्रजा
अपशुर्यजमानः स्यात्। यदनायतने निनयेत्। अनायतनः
स्यात्। मध्यमेन पर्णेन द्यावापृथिव्ययर्चाऽन्तः परिधि
निनयेत्। द्यावापृथिव्योरेवैन्त्प्रतिष्ठापयति॥११॥

तत्कृत्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
यदव॑वृष्टेन जुहुयात्। अप॑रूपमस्या॒त्मजा॑येत। कि॒लासो
वास्याद॑र्श॒सो वा। यत्प्रत्ये॑यात्। य॒ज्ञं विच्छि॑न्ध्यात्। स
जु॑हुयात्। मि॒त्रो जना॑न्कल्पयति प्रजा॒नन्॥१२॥

मि॒त्रो दा॑धार पृथि॒वीमु॒त द्याम्। मि॒त्रः कृ॒ष्टीरनि॑मिषा॒ऽभि
च॑ष्टे। स॒त्याय॑ ह॒व्यं घृ॒तव॑ञ्जुहोतेति। मि॒त्रेणै॒वैन॑त्कल्पयति।
तत्कृत्वा। अ॒न्यां दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः।
यत्पूर्व॑स्या॒माहु॑त्या॒ हुता॒यामु॒त्तरा॑ऽऽहु॑तिः स्कन्दे॑त्। द्वि॒पाद्भिः
प॒शुभि॑र्यज॑मानो व्यृ॒ध्येत। यदु॒त्तर॑या॒ऽभि जु॑हुयात्॥१३॥

चतु॑ष्पाद्भिः प॒शुभि॑र्यज॑मानो व्यृ॒ध्येत। यत्र वे॒त्थं वन॑स्पते
दे॒वाना॑ङ्ग॒ह्या ना॒मा॒नि। तत्र॑ ह॒व्यानि॑ गा॒मये॑ति॒ वान॑स्प॒त्यय॑र्चा
स॒मिध॑मा॒धाय॑। तू॒ष्णीमे॒व पुन॑र्जुहुयात्। वन॒स्पति॑नै॒व
य॒ज्ञस्या॑र्ता॒श्चाना॑र्ता॒श्चाहु॑ती॒ वि दा॑धार। तत्कृत्वा। अ॒न्यां
दु॒ग्ध्वा पुन॑र्होत॒व्यम्। सैव ततः प्रायश्चित्तिः। यत्पु॒रा
प्र॒याजे॑भ्यः प्राड॒ङ्गाः स्कन्दे॑त्। अ॒ध्व॒र्यवे॑ च॒ यज॑मानाय॒
चाक॑ः स्यात्॥१४॥

यद्व॑क्षिणा। ब्र॒ह्मणे॑ च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ः स्यात्। यत्प्र॒त्यक्।
हो॒त्रे च॒ पत्न्यै॑ च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ः स्यात्। यदु॒दङ्घ्रि॑। अ॒ग्नीधे॑
च॒ प॒शुभ्य॑श्च॒ यज॑मानाय॒ चाक॑ः स्यात्। यदभि॑जुहुयात्।
रु॒द्रो॑स्य प॒शून्धा॑तुकः स्यात्। यन्नाभि॑जुहुयात्। अशा॑न्तः

प्रह्रियेत॥१५॥

स्रुवस्य बुध्रेनाभिनिदध्यात्। मा तमो मा यज्ञस्तमन्मा
यजमानस्तमत्। नमस्ते अस्त्वायते। नमो रुद्र परायते।
नमो यत्र निषीदसि। अमुं मा हिंसीरमुं मा हिंसीरिति
येन स्कन्देत्। तं प्रहरेत्। सहस्रशृङ्गो वृषभो जातवेदाः।
स्तोमपृष्ठो घृतवान्त्सुप्रतीकः। मा नो हासीन्मेत्थितो नेत्वा
जहाम। गोपोषं नो वीरपोषं च यच्छेति। ब्रह्मणैवेनं प्र
हरति। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥१६॥

वै प्रजापतिः स्थापयति प्रजानन्नभि जुहुयात्स्याद्वियेत जहाम त्रीणि च (यद्विष्णवेन
प्राजापत्यया यत्कीटा मध्यमेन यदववृष्टेन यत्पूर्वस्यां यत्पुरा प्रयाजेभ्यः प्राङ्ङारो यदक्षिणा
यत्प्रत्यग्यदुदङ्ङुः॥)॥ [२]

वि वा एष इन्द्रियेण वीर्येणर्ध्यते। यस्याहिंताग्रेरग्निर्मथ्यमानो
न जायते। यत्रान्यं पश्येत्। तत आहत्य होतव्यम्।
अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। यद्यन्यन्न विन्देत्।
अजायां होतव्यम्। आग्नेयी वा एषा। यदजा।
अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति॥१७॥

अजस्य तु नाशनीयात्। यदजस्यांशनीयात्। यामेवाग्नावहुतिं
जुहुयात्। तामद्यात्। तस्मादजस्य नाशयम्। यद्यजान्न
विन्देत्। ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते होतव्यम्। एष वा
अग्निर्वैश्वानरः। यद्ब्राह्मणः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं

भवति॥१८॥

ब्राह्मणन्तु वंसत्यै नाप रुन्ध्यात्। यद्वाह्मणं वंसत्या
अपरुन्ध्यात्। यस्मिन्नेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तम्भागधेयेन
व्यर्धयेत्। तस्माद्वाह्मणो वंसत्यै नापरुध्यः। यदि
ब्राह्मणं न विन्देत्। दर्भस्तम्बे होतव्यम्। अग्निवान् वै
दर्भस्तम्बः। अग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति। दर्भास्तु
नाध्यासीत॥१९॥

यद्दर्भानध्यासीत। यामेवाग्नावाहुतिं जुहुयात्। तामध्यासीत।
तस्माद्दर्भा नाध्यासितव्याः। यदि दर्भान्न विन्देत्। अप्सु
होतव्यम्। आपो वै सर्वा देवताः। देवतास्वेवास्याग्निहोत्रं
हुतं भवति। आपस्तु न परिचक्षीत। यदापः परिचक्षीत॥२०॥

यामेवाप्स्वाहुतिं जुहुयात्। तां परिचक्षीत। तस्मादापो न
परिचक्ष्याः। मेध्यां च वा एतस्यामेध्यां च तनुवौ सः सृज्येते।
यस्याहिताग्नेरन्यैरग्निभिरग्नयः सः सृज्यन्ते। अग्नये विविचये
पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्। मेध्याश्चैवास्यामेध्यां च तनुवौ
व्यावर्तयति। अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेत्।
अग्निमेव व्रतपतिः स्वेन भागधेयेनोप धावति। स एवैनं
व्रतमा लम्भयति॥२१॥

गर्भः स्रवन्तमगदमकः। अग्निरिन्द्रस्त्वष्टा बृहस्पतिः।
पृथिव्यामव चुश्चोतैतत्। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं पराचैः।

रेतो वा एतद्वाजिनमाहिताग्नेः। यदग्निहोत्रम्। तद्यत्स्रवेत्।
रेतोऽस्य वाजिनं स्रवेत्। गर्भं स्रवन्तमगदमकरित्याह।
रेतं एवास्मिन्वाजिनं दधाति॥२२॥

अग्निरित्याह। अग्निर्वै रेतोधाः। रेतं एव तद्धधाति। इन्द्र
इत्याह। इन्द्रियमेवास्मिन्दधाति। त्वष्टेत्याह। त्वष्टा वै
पशूनां मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति।
बृहस्पतिरित्याह। ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवास्मै
प्रजाः प्र जनयति। पृथिव्यामव चुश्रोतैतदित्याह।
अस्यामेवैनत्प्रतिष्ठापयति। नाभिप्राप्नोति निर्ऋतिं
पराचैरित्याह। रक्षसामपहत्यै॥२३॥

अजाऽग्नावेवास्याग्निहोत्रं हुतं भवति भवत्यासीत् परिचक्षीत् लम्भयति दधाति देवानां
बृहस्पतिः पञ्च च (वि वै यद्यन्यमजायां ब्राह्मणस्य दर्भस्तुम्बेऽप्सु होतव्यम्॥)॥—[३]

याः पुरस्तात्प्रस्रवन्ति। उपरिष्ठात्सर्वतश्च याः। तार्भी
रश्मिपवित्राभिः। श्रद्धां यज्ञमा रभे। देवां गातुविदः।
गातुं यज्ञाय विन्दत। मनसस्पतिना देवेन। वाताद्यज्ञः प्र
युज्यताम्। तृतीयस्यै दिवः। गायत्रिया सोम आभृतः॥२४॥

सोमपीथाय सन्नयितुम्। वक्त्रं लमन्तरमा ददे। आपो देवीः
शुद्धाः स्था। इमा पात्राणि शुन्धत। उपातङ्गाय देवानाम्।
पर्णवल्कमुत शुन्धत। पयो गृहेषु पयो अघ्नियासु। पयो
वत्सेषु पय इन्द्राय हविषे धियस्व। गायत्री पर्णवल्केन।
पयः सोमं करोत्विमम्॥२५॥

अ॒ग्निं गृ॒ह्णामि॑ सु॒रथं॑ यो म॑यो॒भूः। य उ॒द्यन्त॑मा॒रोह॑ति
सूर्य॑म॒है। आ॒दि॒त्य॒ज्योति॑षां ज्योति॑रुत्त॒मम्। श्वो य॒ज्ञाय॑
रम॑तां दे॒वता॑भ्यः। वसू॑न्नु॒द्राना॑दि॒त्यान्। इन्द्रे॑ण स॒ह दे॒वताः॑।
ताः पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒मामूर्जं॑
पञ्च॑दर्शीं ये प्रवि॑ष्टाः। तान्दे॒वान्परि॑ गृह्णामि॒ पूर्॒वः॥२६॥

अ॒ग्निर्ह॑व्य॒वाडि॑ह ताना व॑हतु। पौ॒र्णमा॒सः॑ ह॒विरि॒दमे॑षां
मयि॑। आ॒मा॒वा॒स्यः॑ ह॒विरि॒दमे॑षां मयि॑। अ॒न्तरा॑ऽग्नी प॒शवः॑।
दे॒वस॒ः स॒द॒मा ग॑मन्। तान्पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने
मनी॒षया॑। इ॒ह प्र॒जा वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्। अ॒ग्निं गृ॒हप॑तिम॒भि
सं॒वसा॑नाः। ताः पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि॥२७॥

स्व आ॒यत॑ने मनी॒षया॑। इ॒ह प॒शवो॑ वि॒श्वरू॑पा रमन्ताम्। अ॒ग्निं
गृ॒हप॑तिम॒भि सं॒वसा॑नाः। तान्पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। स्व आ॒यत॑ने
मनी॒षया॑। अ॒यं पि॑तृ॒णाम॒ग्निः। अवा॑ङ्मु॒खा पि॑तृ॒भ्य आ॑। तं
पूर्॒वः परि॑ गृह्णामि। अ॒वि॒षन्नः॑ पि॒तुं क॑रत्। अज॑स्र॒न्त्वाः
स॒भापा॒लाः॥२८॥

वि॒जय॑भा॒गः॑ स॒मिन्ध॑ताम्। अ॒ग्ने दी॒दाय॑ मे स॒भ्या
विजि॑त्यै श॒रदः॑ श॒तम्। अन्न॑मावस॒थीय॑म्। अ॒भि ह॑राणि
श॒रदः॑ श॒तम्। आ॒वस॒थे श्रि॑यं म॒न्त्रम्। अहि॑र्बु॒ध्नियो॑ नि
य॑च्छतु। इ॒दम॒हम॒ग्निज्यै॑ष्ठेभ्यः। वसु॑भ्यो य॒ज्ञं प्र॑ब्रवीमि।
इ॒दम॒हमिन्द्र॑ज्यैष्ठेभ्यः॥२९॥

रु॒द्रेभ्यो॑ य॒ज्ञं प्र ब्र॑वीमि। इ॒दम॒हं वरु॑णज्येष्ठेभ्यः। आ॒दि॒त्येभ्यो॑
य॒ज्ञं प्र ब्र॑वीमि। प॒यस्व॒तीरोष॑धयः। प॒यस्व॒द्वीरु॑धां प॒यः। अ॒पां
प॒यसो॑ य॒त्प॒यः। तेन॒ मामिन्द्र॑ स॒ꣳ सृ॑ज। अ॒ग्रे॑ व्रतपते व्र॒तं
च॑रिष्यामि। तच्छ॑केय॒न्तन्मे॑ रा॒ध्यता॑म्। वा॒यो व्रत॑प॒त आ॒दि॒त्य
व्रत॑पते॥ ३०॥

व्र॒तानां॑ व्रतपते व्र॒तं च॑रिष्यामि। तच्छ॑केय॒न्तन्मे॑
रा॒ध्यता॑म्। इ॒मां प्राची॑मु॒दीची॑म्। इष॒मूर्ज॑म॒भि स॑ꣳस्कृ॒ताम्।
ब॒हुप॒र्णामशु॑ष्काग्राम्। ह॒रा॑मि पशु॒पाम॒हम्। यत्कृ॑ष्णो रू॒पं
कृ॒त्वा। प्रावि॑श॒स्त्वं वन॑स्पतीन्। त॒त॒स्त्वामे॑कवि॒ꣳश॒ति॒धा।
स॒म्भ॑रामि सु॒स॒म्भृता॑॥ ३१॥

त्री॒न्प॑रि॒धीꣳ स्ति॒स्रः स॒मिधः॑। य॒ज्ञायु॑रनुसञ्च॒रान्। उ॒प॒वे॒षं
मे॒क्ष॑णं धृ॒ष्टिम्। सं भ॑रामि सु॒स॒म्भृता॑। या जा॒ता ओष॑धयः।
दे॒वेभ्य॑स्त्रियु॒गं पु॒रा। तासां॑ प॒र्व रा॒ध्यास॑म्। प॒रि॒स्तर॑मा॒हरन्।
अ॒पां मे॒ध्यं य॒ज्ञिय॑म्। स॒दे॒वꣳ शि॒वम॑स्तु मे॥ ३२॥

आ॒च्छे॒त्ता वो॒ मा रि॑षम्। जी॒वा॒नि श॒रदः॑ श॒तम्।
अ॒प॑रि॒मितानां॑ परि॒मिताः॑। स॒न्न॑ह्ये सु॒कृ॒ताय॑ कम्। ए॒नो
मा नि॒गाङ्क॑त॒मच्च॒नाह॑म्। पु॒नरु॒त्थाय॑ बहु॒ला भ॑वन्तु।
स॒कृ॒दाच्छि॑न्नं ब॒र्हि॒रूणा॑मृ॒दु। स्यो॒नं पि॒तृभ्य॑स्त्वा
भ॒राम्य॑हम्। अ॒स्मिन्त्सी॑दन्तु मे पि॒तरः॑ सो॒म्याः। पि॒ताम॑हाः
प्र॒पि॒ताम॑हाश्चानु॒गैः स॒ह॥ ३३॥

त्रिवृत्पलाशे दर्भः। इयान्प्रादेशसंमितः। यज्ञे पवित्रं
पोतृतमम्। पयो हव्यं करोतु मे। इमौ प्राणापानौ।
यज्ञस्याङ्गानि सर्वशः। आप्याययन्तौ सञ्चरताम्। पवित्रे
हव्यशोधने। पवित्रे स्थो वैष्णवी। वायुर्वा मनसा पुनातु॥ ३४॥

अयं प्राणश्चापानश्च। यजमानमपि गच्छताम्। यज्ञे ह्यभूतां
पोतारौ। पवित्रे हव्यशोधने। त्वया वेदिं विविदुः पृथिवीम्।
त्वया यज्ञो जायते विश्वदानिः। अच्छिद्रं यज्ञमन्वेषि विद्वान्।
त्वया होता सन्तनोत्यर्धमासान्। त्रयस्त्रिंशोऽसि तन्तूनाम्।
पवित्रेण सहागहि॥ ३५॥

शिवेयं रञ्जुरभिधानी। अघ्नियामुप सेवताम्। अप्रस्रं साय
यज्ञस्य। उखे उपदधाम्यहम्। पशुभिः सत्रीतं बिभृताम्।
इन्द्राय शृतं दधि। उपवेषोऽसि यज्ञाय। त्वां
परिवेषमधारयन्। इन्द्राय हविः कृण्वन्तः। शिवः शग्मो
भवासि नः॥ ३६॥

अमृन्मयन्देवपात्रम्। यज्ञस्यायुषि प्र युज्यताम्। तिरः
पवित्रमतिनीताः। आपो धारय मातिगुः। देवेन सवित्रोत्पूताः।
वसोः सूर्यस्य रश्मिभिः। गान्दोहपवित्रे रञ्जुम्। सर्वा पात्राणि
शुन्धत। एता आ चरन्ति मधुमद्बुहानाः। प्रजावतीर्यशसो
विश्वरूपाः॥ ३७॥

बह्वीर्भवन्तीरुपजायमानाः। इह व इन्द्रो रमयतु गावः।
पूषा स्थ। अयक्ष्मा वः प्रजया सः सृजामि। रायस्पोषेण

बहुलाभवन्तीः। ऊर्जं पयः पिन्वमाना घृतं च। जीवो
जीवन्तीरुपवः सदेयम्। द्यौश्चेमं यज्ञं पृथिवी च
सन्दुहाताम्। धाता सोमेन सह वातेन वायुः। यजमानाय
द्रविणन्दधातु॥३८॥

उत्सन्दुहन्ति कलशश्चतुर्बिलम्। इडां देवीम्मधुमतीः
सुवर्विदम्। तदिन्द्राग्नी जिन्वतः सूनृतावत्। तद्यजमानममृतत्वे
दधातु। कामधुक्षः प्र णो ब्रूहि। इन्द्राय हविरिन्द्रियम्। अमुं
यस्यां देवानाम्। मनुष्याणां पयो हितम्। बहु दुग्धीन्द्राय
देवेभ्यः। हव्यमा प्यायतां पुनः॥३९॥

वत्सेभ्यो मनुष्येभ्यः। पुनर्दोहाय कल्पताम्। यज्ञस्य
सन्ततिरसि। यज्ञस्य त्वा सन्ततिमनु सन्तनोमि।
अदस्तमसि विष्णवे त्वा। यज्ञायपि दधाम्यहम्।
अद्विररिक्तेन पात्रेण। याः पूताः परिशेरते। अयं पयः सोमं
कृत्वा। स्वां योनिमपि गच्छतु॥४०॥

पूर्णवल्कः पवित्रम्। सौम्यः सोमाद्धि निर्मितः। इमौ पूर्णं च
दर्भं च। देवानां हव्यशोधनौ। प्रातर्वेषाय गोपाय। विष्णो
हव्यं हि रक्षसि। उभावग्नी उपस्तृणते। देवता उपवसन्तु
मे। अहङ्गाम्यानुप वसामि। मह्यङ्गोपतये पशून्॥४१॥

आभृत इमं गृह्णामि पूर्वस्ताः पूर्वः परिगृह्णामि सभापाला इन्द्रज्येष्ठेभ्य आदित्य व्रतपते सुसुम्भतां
मे सह पुनातु गहि नो विश्वरूपा दधातु पुनर्गच्छतु पशून् (याः पुरस्तादिमामूर्जमिह प्रजा

इह पशवोऽयं पितृणामग्निः । ॥ [४]

देवां देवेषु पराक्रमध्वम् । प्रथमा द्वितीयेषु । द्वितीयास्तृतीयेषु ।
त्रिरैकादशा इह माऽवता । इदं शकेयं यदिदं करोमि ।
आत्मा करोत्वात्मनै । इदं करिष्ये भेषजम् । इदम्मे
विश्वभेषजा । अश्विना प्रावतं युवम् । इदमहं सेनाया
अभीत्वयै ॥ ४२ ॥

मुखमपोहामि । सूर्यं ज्योतिर्वि भाहि । महत इन्द्रियाय ।
आ प्यायतां घृतयोनिः । अग्निर्हव्याऽनु मन्यताम् । खमङ्क्षु
त्वचमङ्क्षु । सुरूपन्त्वा वसुविदम् । पशूनान्तेजसा । अग्नये
जुष्टमभि धारयामि । स्योनन्ते सदनं करोमि ॥ ४३ ॥

घृतस्य धारया सुशेवं कल्पयामि । तस्मिन्त्सीदामृते
प्रतितिष्ठ । ब्रीहीणाम्मेध सुमनस्यमानः । आर्द्रः प्रथस्रुर्भुवनस्य
गोपाः । शृत उत्स्राति जनिता मतीनाम् । यस्त आत्मा पशुषु
प्रविष्टः । देवानां विष्ठामनु यो वितस्थे । आत्मन्वान्तसोम
घृतवान् हि भूत्वा । देवान्गच्छु सुवर्विन्दु यजमानाय मह्यम् ।
इरा भूतिः पृथिव्यै रसो मोत्क्रमीत् ॥ ४४ ॥

देवाः पितरः पितरो देवाः । योऽहमस्मि स सन् यजे ।
यस्यास्मि न तमन्तरैमि । स्वं मं इष्टं स्वन्दत्तम् । स्वं
पूतं स्वं श्रान्तम् । स्वं हुतम् । तस्य मेऽग्निरुपद्रष्टा ।
वायुरुपश्रोता । आदित्योऽनुख्याता । द्यौः पिता ॥ ४५ ॥

पृथिवी माता। प्रजापतिर्बन्धुः। य एवास्मि स सन् यजे। मा
भेर्मा संविक्ष्वा मा त्वा हिंसिषम्। मा ते तेजोऽपं क्रमीत्।
भरतमुद्धरेमनुं षिञ्च। अवदानानि ते प्रत्यवदास्यामि।
नमस्ते अस्तु मा मां हिंसीः। यदवदानानि तेऽवघ्न।
विलोमाकार्षमात्मनः॥४६॥

आज्येन प्रत्यनज्येनत्। तत् आ प्यायतां पुनः। अज्यायो
यवमात्रात्। आव्याधात्कृत्यतामिदम्। मा रूरुपाम
यज्ञस्य। शुद्धं स्विष्टमिदं हविः। मनुना दृष्टाद्भृतपदीम्।
मित्रावरुणसमीरिताम्। दक्षिणार्धादसंभिन्दन्। अवघाम्ये-
कतोमुखाम्॥४७॥

इडे भागं जुषस्व नः। जिन्व गा जिन्वार्वतः। तस्यांस्ते
भक्षिवाणः स्याम। सर्वात्मानः सर्वगणाः। ब्रध् पिन्वस्व।
ददतो मे मा क्षायि। कुर्वतो मे मोषदसत्। दिशाङ्क्षितिरसि।
दिशो मे कल्पन्ताम्। कल्पन्ताम्मे दिशः॥४८॥

दैवींश्च मानुषींश्च। अहोरात्रे मे कल्पेताम्। अर्धमासा
मे कल्पन्ताम्। मासा मे कल्पन्ताम्। ऋतवो मे
कल्पन्ताम्। संवत्सरो मे कल्पताम्। क्लृप्तिरसि कल्पतां
मे। आशानां त्वाऽऽशापालेभ्यः। चतुर्भ्यो अमृतेभ्यः। इदं
भूतस्याध्यक्षेभ्यः॥४९॥

विधेम हविषा वयम्। भजतां भागी भागम्। मा भागोऽभक्त।
निरभागं भजामः। अपस्मिन्वा ओषधीर्जिन्वा द्विपात्पाहि।

चतुष्पादव। दिवो वृष्टिमेरय। ब्राह्मणानामिदं हविः॥५०॥

सोम्यानां सोमपीथिनाम्। निर्भक्तो ब्राह्मणः। नेहा ब्राह्मणस्यास्ति। समङ्गां बर्हिर्हविषा घृतेन। समादित्यैर्वसुभिः सम्मरुद्धिः। समिन्द्रेण विश्वेभिर्देवेभिरङ्गम्। दिव्यं नभो गच्छतु यत्स्वाहा। इन्द्राणीवाऽविधुवा भूयासम्। अदितिरिव सुपुत्रा। अस्थूरि त्वा गार्हपत्य॥५१॥

उपनिषदे सुप्रजास्त्वाय। सं पत्नी पत्या सुकृतेन गच्छताम्। यज्ञस्य युक्तौ धुर्यावभूताम्। संजानानौ विजहतामरातीः। दिवि ज्योतिरजर्मा रभेताम्। दशते तनुवो यज्ञ यज्ञियाः। ताः प्रीणातु यजमानो घृतेन। नारिष्ठयोः प्रशिषमीडमानः। देवानां दैव्येऽपि यजमानोऽमृतोऽभूत्। यं वा देवा अकल्पयन्॥५२॥

ऊर्जो भागं शतक्रतू। एतद्वा तेन प्रीणानि। तेन तृप्यतमंहौ। अहं देवानां सुकृतामस्मि लोके। ममेदमिष्टं न मिथुर्भवाति। अहन्नारिष्ठावनुं यजामि विद्वान्। यदाभ्यामिन्द्रो अदधाद्वागधेयम्। अदारसृद्भवत देवसोम। अस्मिन् यज्ञे मरुतो मृडता नः। मा नो विददभिभामो अशस्तिः॥५३॥

मा नो विदद्वृजना द्वेष्या या। ऋषभं वाजिनं वयम्। पूर्णमासं यजामहे। स नो दोहता सुवीर्यम्। रायस्पोषं सहस्रिणम्।

प्रा॒णाय॑ सु॒राध॑से। पूर्ण॑मा॒साय॑ स्वाहा॑। अ॒मा॒वा॒स्या सु॒भगा॑
सु॒शेवा॑। धे॒नुरि॑व भू॒य आ॒प्याय॑माना। सा नो॑ दो॒हता॑
सु॒वीर्य॑म्। रा॒यस्पोष॑ सह॒स्त्रिण॑म्। अ॒पा॒नाय॑ सु॒राध॑से।
अ॒मा॒वा॒स्यायै॑ स्वाहा॑। अ॒भि स्तृ॑णीहि॒ परि॑ धेहि॒ वेदि॑म्।
जा॒मि॒म्मा हि॑सीरमु॒या शया॑ना। होतृ॑षद॒ना हरि॑ताः
सुव॑र्णाः। नि॒ष्का इ॒मे यज॑मानस्य ब्र॒ध्रे॥५४॥

अ॒मी॒त्वयै॑ करोमि क्र॒मी॒त्पिता॑ऽऽत्मन॑ ए॒कतो॑ मु॒खां मे॒ दिशो॑ऽर्ध्यक्षेभ्यो ह॒विर्गार्ह॑पत्या
कल्प॑यन्नशस्तिः सा नो॑ दो॒हता॑ सु॒वीर्य॑ सप्त॑ च॥ [५]

परि॑स्तृणीत॒ परि॑धत्ता॒ग्निम्। परि॑हितोऽ॒ग्निर्यज॑मानं भुनक्तु।
अ॒पा र॑स॒ ओष॑धीना र॒ सुव॑र्णः। नि॒ष्का इ॒मे यज॑मानस्य
सन्तु॑ का॒मदु॑घाः। अ॒मुत्रा॑मु॒ष्मिँल्लो॑के। भू॒पते॑ भुव॑नपते।
म॒हतो॑ भू॒तस्य॑ पते। ब्र॒ह्माण॑न्त्वा वृणीमहे। अ॒हं भू॑पतिर॒हं
भुव॑नपतिः। अ॒हं म॑हतो भू॒तस्य॑ पतिः॥५५॥

दे॒वेन॑ सवि॒त्रा प्र॑सूत॒ आ॒र्त्वि॒ज्यङ्क॑रिष्यामि। दे॒वं स॑वि॒तरे॒तन्त्वा॑
वृ॒णते। बृ॒हस्प॑तिं दै॒व्यं ब्र॒ह्माण॑म्। तद्द॒हं मन॑से प्र ब्रवीमि।
मनो॑ गाय॒त्रियै॑। गा॒य॒त्री त्रि॑ष्टुभै॑। त्रि॑ष्टु॒जग॑त्यै। जग॑त्यनु॒ष्टुभै॑।
अ॒नु॒ष्टुप्प॒ङ्क्तौ। प॒ङ्क्तिः प्र॒जाप॑तये॥५६॥

प्र॒जाप॑तिर्वि॒श्वेभ्यो॑ दे॒वेभ्यः॑। वि॒श्वे दे॒वा बृ॒हस्प॑तये।
बृ॒हस्प॑तिर्ब्र॒ह्मणे॑। ब्र॒ह्म भूर्भुवः॑ सु॒वः। बृ॒हस्प॑तिर्दे॒वानां॑ ब्र॒ह्मा।
अ॒हं म॑नु॒ष्याणाम्। बृ॒हस्प॑ते य॒ज्ञङ्गो॑पाय। इ॒दं तस्मै॑ ह॒र्म्यं

करोमि। यो वो देवाश्चरति ब्रह्मचर्यम्। मेधावी दिक्षु मनसा
तपस्वी॥५७॥

अन्तर्दूतश्चरति मानुषीषु। चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः।
घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये। मर्मज्यमाना महते सौभगाय।
मह्यन्धुक्ष्व यजमानाय कामान्। भूमिर्भूत्वा महिमानं पुपोष।
ततो देवी वर्धयते पयांसि। यज्ञिया यज्ञं वि च यन्ति शं
च। ओषधीरापं इह शक्नोति। यो मा हृदा मनसा यश्च
वाचा॥५८॥

यो ब्रह्मणा कर्मणा द्वेष्टि देवाः। यः श्रुतेन हृदयेनेष्णता च।
तस्येन्द्र वज्रेण शिरश्छिनद्भि। ऊर्णामृदु प्रथमानं स्योनम्।
देवेभ्यो जुष्टं सदनाय बर्हिः। सुवर्गे लोके यजमानं हि
धेहि। मां नाकस्य पृष्ठे परमे व्योमन्। चतुः शिखण्डा युवतिः
सुपेशाः। घृतप्रतीका वयुनानि वस्ते। साऽऽस्तीर्यमाणा महते
सौभगाय॥५९॥

सा मे धुक्ष्व यजमानाय कामान्। शिवा च मे शग्मा चैधि।
स्योना च मे सुषदा चैधि। ऊर्जस्वती च मे पयस्वती चैधि।
इषमूर्जं मे पिन्वस्व। ब्रह्म तेजो मे पिन्वस्व। क्षत्रमोजो मे
पिन्वस्व। विशं पुष्टिं मे पिन्वस्व। आयुरन्नाद्यम्मे पिन्वस्व।
प्रजां पशून्मे पिन्वस्व॥६०॥

अस्मिन् यज्ञ उप भूय इन्नु मे। अविक्षोभाय परिधीन्दधामि।

ध॒र्ता ध॒रुणो ध॒रीयान्। अ॒ग्निर्द्वेषाँ॑सि निरि॒तो नु॑दातै।
 विच्छि॑नन्नि वि॒धृती॑भ्याँ स॒पत्नान्। जा॒तान्भ्रातृ॑व्यान् ये
 च॑ जनि॒ष्यमा॑णाः। वि॒शो य॒न्त्राभ्यां॑ वि॒धमाम्ये॑नान्। अ॒हँ
 स्वाना॑मुत्त॒मोऽसा॑नि दे॒वाः। वि॒शो य॒न्त्रे नु॑दमा॒ने अरा॑तिम्।
 विश्वं॑ पा॒प्मान॒मम॑तिं दु॒र्मरा॒युम्॥६१॥

सीद॑न्ती दे॒वी सु॑कृ॒तस्य॑ लो॒के। धृतीं॑ स्थो वि॒धृती॑
 स्वधृ॑ती। प्रा॒णान्मयि॑ धारयतम्। प्र॒जाम्मयि॑ धारयतम्।
 प॒शून्मयि॑ धारयतम्। अ॒यं प्र॑स्तर उ॒भय॑स्य ध॒र्ता। ध॒र्ता
 प्रे॒याजा॑नामु॒तानू॑या॒जाना॑म्। स दा॑धार स॒मिधो॑ विश्व॒रूपाः।
 तस्मि॑न्त्सुचो॒ अध्या सा॑दयामि। आ रो॑ह प॒थो जु॑हु
 दे॒वया॑नान्॥६२॥

यत्र॑र्ष॒यः प्र॑थम॒जा ये पु॑रा॒णाः। हि॒र॒ण्यप॑क्षाऽजि॒रा
 सम्भृ॑ताङ्गा। वहा॑सि मा सु॒कृतां॑ यत्र लो॒काः। अवा॑हं बा॒ध
 उप॑भृता स॒पत्नान्। जा॒तान्भ्रातृ॑व्यान् ये च॑ जनि॒ष्यमा॑णाः।
 दोहै॑ य॒ज्ञँ सु॑दु॒घामि॑व धे॒नुम्। अ॒हमु॑त्त॒रो भू॑यासम्।
 अध॑रे॒ मत्स॒पत्नाः॑। यो मा॑ वा॒चा मन॑सा दु॒र्मरा॒युः।
 हृदा॑ऽरा॒तीया॑द॒भिदा॑स॒दग्ने॥६३॥

इ॒दम॑स्य चि॒त्तम॑ध॒रन्ध्रु॑वा॒याः। अ॒हमु॑त्त॒रो भू॑यासम्। अध॑रे॒
 मत्स॒पत्नाः॑। ऋ॒षभो॑ऽसि शा॒क्रः। घृ॒ताची॑नाँ सूनुः।
 प्रि॒येण॑ नाम्ना॑ प्रि॒ये स॑द॒सि सी॑द। स्यो॒नो मे॑ सी॒द सु॑ष॒दः
 पृ॒थि॒व्याम्। प्र॑थ॒यि प्र॑जया॑ प॒शुभिः॑ सुव॒र्गे लो॒के। दि॒वि सी॑द

पृथिव्यामन्तरिक्षे। अहमुत्तरो भूयासम्॥६४॥

अधरे मत्सपत्नाः। इयं स्थाली घृतस्य पूर्णा। अच्छिन्नपयाः
शतधार उत्सः। मारुतेन शर्मणा दैव्येन। यज्ञोऽसि सर्वतः
श्रितः। सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतम्मे
सन्त्वाशिषः। सहस्रम्मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः।
प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः॥६५॥

सर्वतो मां भूतं भविष्यच्छ्रयताम्। शतं मे सन्त्वाशिषः। सहस्रं
मे सन्तु सूनृताः। इरावतीः पशुमतीः। इदमिन्द्रियममृतं
वीर्यम्। अनेनेन्द्राय पशवोऽचिकित्सन्। तेन देवा अवतोप
माम्। इहेषमूर्जं यशः सह ओजः सनेयम्। शृतं मयि
श्रयताम्। यत्पृथिवीमचरत्तत्प्रविष्टम्॥६६॥

येनासिश्चद्वलमिन्द्रे प्रजापतिः। इदन्तच्छुक्रं मधुं वाजिनीवत्।
येनोपरिष्ठादधिनोन्महेन्द्रम्। दधि मान्धिनोतु। अयं वेदः
पृथिवीमन्विन्दत्। गुहां सतीङ्गहने गह्वरेषु। स विन्दतु
यजमानाय लोकम्। अच्छिद्रं यज्ञं भूरिकर्मा करोतु।
अयं यज्ञः समसदद्धविष्मान्। ऋचा साम्ना यजुषा
देवताभिः॥६७॥

तेन लोकान्तसूर्यवतो जयेम। इन्द्रस्य सुख्यममृतत्वमश्याम्।
यो नः कनीय इह कामयातै। अस्मिन् यज्ञे यजमानाय
मह्यम्। अप तमिन्द्राग्नी भुवनान्नुदेताम्। अहं प्रजां वीरवतीं

विदेय। अग्ने॑ वाज॒जित्। वाज॑न्त्वा स॒रि॒ष्यन्तम्। वाज॑
जे॒ष्यन्तम्। वा॒जिनं॑ वाज॒जितम्॥६८॥

वा॒ज॒जि॒त्यायै॑ सं मा॑र्जिम्। अ॒ग्निम॑न्ना॒दम॑न्नाद्याय। उप॑हूतो द्यौः
पि॒ता। उप॑ मान्द्यौः पि॒ता ह॑यताम्। अ॒ग्निरा॑ग्नी॒ध्रात्। आयु॑षे
वर्च॑से। जी॒वात्वै॑ पुण्याय। उप॑हूता पृथि॒वी मा॒ता। उप॑ मां
मा॒ता पृथि॒वी ह॑यताम्। अ॒ग्निरा॑ग्नी॒ध्रात्॥६९॥

आयु॑षे वर्च॑से। जी॒वात्वै॑ पुण्याय। मनो॑ ज्योति॑र्जुषता॒माज्यम्॑।
विच्छि॑न्नं य॒ज्ञं समि॑मन्द॒धातु॑। बृह॒स्पति॑स्तनुतामि॒मन्नः॑।
विश्वे॑ दे॒वा इ॒ह मा॑दयन्ताम्। यन्ते॑ अ॒ग्न आ॑वृश्चामि॑। अ॒हं
वा॑ क्षिपि॒तश्चर॑न्। प्र॒जां च॒ तस्य॑ मूलं॑ च। नी॒चैर्दे॒वा नि
वृ॑श्चत॥७०॥

अग्ने॑ यो नोऽभि॒दास॑ति। स॒मानो॑ यश्च॒ निष्प॑तः। इ॒ध्मस्ये॑व
प्र॒क्षाय॑तः। मा तस्योच्छे॑षि॒ किञ्च॑न। यो मान्द्वेष्टि॑ जातवेदः।
यश्चा॒हन्द्वेष्मि॑ यश्च॒ माम्। सर्वा॑ऽस्तान॑ग्रे सन्द॒ह। या॑
श्चा॒हन्द्वेष्मि॑ ये च॒ माम्। अग्ने॑ वाज॒जित्। वाज॑न्त्वा
ससृ॒वाः सम्॑॥७१॥

वाज॑ जिगि॒वाः सम्॑। वा॒जिनं॑ वाज॒जितम्॑। वा॒ज॒जि॒त्यायै॑
सम्मार्जि॑म्। अ॒ग्निम॑न्ना॒दम॑न्नाद्याय। वेदि॑र्ब॒र्हिः श्रु॑तं ह॒विः।
इ॒ध्मः परि॑धयः सुचः॑। आज्यं॑ य॒ज्ञ ऋ॒चो य॒जुः। या॒ज्याश्च॑
वष॒ट्काराः॑। सम्मे॑ सन्न॑तयो नमन्ताम्। इ॒ध्मस॒न्नह॑ने हुते॥७२॥

दिवः खीलोऽवततः। पृथिव्या अध्युत्थितः। तेनां
सहस्रकाण्डेन। द्विषन्तं शोचयामसि। द्विषन्मे बहु
शोचतु। ओषधे मो अहं शुचम्। यज्ञं नमस्ते यज्ञ।
नमो नमश्च ते यज्ञ। शिवेन मे सन्तिष्ठस्व। स्योनेन मे
सन्तिष्ठस्व॥७३॥

सुभूतेन मे सन्तिष्ठस्व। ब्रह्मवर्चसेन मे सन्तिष्ठस्व।
यज्ञस्यर्द्धिमनु सन्तिष्ठस्व। उपं ते यज्ञं नमः। उपं ते नमः।
उपं ते नमः। त्रिष्फलीक्रियमाणानाम्। यो न्यङ्गो अवशिष्यते।
रक्षसां भागधेयम्। आपस्तत्र वहतादितः॥७४॥

उलूखले मुसले यच्च शूर्पे। आशिश्लेषं दृषदि यत्कृपाले।
अवप्रुषो विप्रुषः संयजामि। विश्वे देवा हविरिदं जुषन्ताम्।
यज्ञे या विप्रुषः सन्ति बह्वीः। अग्नौ ताः सर्वाः स्विष्टाः सुहुता
जुहोमि। उद्यन्नद्यमित्र महः। सपत्नान्मे अनीनशः। दिवैनान्
विद्युतां जहि। निम्रोचन्नधरान्कृधि॥७५॥

उद्यन्नद्य वि नो भज। पिता पुत्रेभ्यो यथा। दीर्घायुत्वस्य
हेशिषे। तस्य नो देहि सूर्य। उद्यन्नद्य मित्रमहः। आरोहन्नुत्तरां
दिवम्। हृद्रोगम्ममं सूर्य। हरिमाणं च नाशय। शुकेषु मे
हरिमाणम्। रोपणाकांसु दध्मसि॥७६॥

अथो हारिद्रवेषु मे। हरिमाणं नि दध्मसि। उदंगादयमादित्यः।
विश्वेन सहसा सह। द्विषन्तं मम रन्धयन्। मो अहन्दिषतो
रन्धम्। यो नः शपादशपतः। यश्च नः शपतः शपात्। उषाश्च

तस्मै निमुक्कं। सर्वं पापं समूहताम्॥७७॥

यो नः सुपत्नो यो रणः। मर्तोऽभिदासन्ति देवाः।
इध्मस्यैव प्रक्षार्यतः। मा तस्योच्छेषि किञ्चन। अवसृष्टः
परापत। शरो ब्रह्मसंशितः। गच्छाऽमित्रान्प्र विंश।
मैषाङ्कश्चनोच्छेषः॥७८॥

पतिः प्रजापतये तपस्वी वाचा सौभगाय पशून्मे पिन्वस्व दुर्मरायुं देव्यानां नग्नेऽन्तरिक्षेऽहमुत्तरो
भूयासं प्रजापतिरसि सर्वतः श्रितः प्रविष्टं देवताभिर्वाज्जितं पृथिवी ह्वयतामग्निराग्नीध्राद्वक्षत
ससृवांसं हुते स्योनेन मे सन्तिष्ठस्वेतः कृधि दध्मस्यूहतामष्टौ च॥—————[६]

सक्षेदं पश्य। विधर्तरिदं पश्य। नाकेदं पश्य। रमतिः
पनिष्ठा। ऋतं वर्षिष्ठम्। अमृतायान्याहुः। सूर्यो वरिष्ठो
अक्षभिर्विभाति। अनु द्यावापृथिवी देवपुत्रे। दीक्षाऽसि
तपंसो योनिः। तपोऽसि ब्रह्मणो योनिः॥७९॥

ब्रह्मासि क्षत्रस्य योनिः। क्षत्रमस्यृतस्य योनिः। ऋतमसि
भूरा रभे। श्रद्धां मनसा। दीक्षान्तपसा। विश्वस्य
भुवनस्याधिपत्नीम्। सर्वे कामा यजमानस्य सन्तु। वातं
प्राणं मनसाऽन्वा रभामहे। प्रजापतिं यो भुवनस्य गोपाः।
स नो मृत्योस्त्रायतां पात्वहंसः॥८०॥

ज्योग्जीवा जरामंशीमहि। इन्द्रं शाक्रं गायत्रीं प्र पद्ये। तान्ते
युनज्मि। इन्द्रं शाक्रं त्रिष्टुभं प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं
शाक्रं जगतीं प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्रानुष्टुभं

प्र पद्ये। तान्ते युनज्मि। इन्द्रं शाक्कर पङ्क्तिं प्रपद्ये॥८१॥

तान्ते युनज्मि। आऽहन्दीक्षामरुहमृतस्य पत्नीम्। गायत्रेण
छन्दसा ब्रह्मणा च। ऋतं सत्येऽधायि। सत्यमृतेऽधायि।
ऋतं च मे सत्यश्चाभूताम्। ज्योतिरभूवः सुवर्गमम्।
सुवर्गं लोकं नाकस्य पृष्ठम्। ब्रध्नस्य विष्टपमगमम्। पृथिवी
दीक्षा॥८२॥

तयाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। ययाऽग्निर्दीक्षया दीक्षितः। तया
त्वा दीक्षया दीक्षयामि। अन्तरिक्षन्दीक्षा। तया वायुर्दीक्षया
दीक्षितः। यया वायुर्दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया
दीक्षयामि। द्यौर्दीक्षा। तयाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः।
ययाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितः॥८३॥

तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। दिशो दीक्षा। तया चन्द्रमा
दीक्षया दीक्षितः। यया चन्द्रमा दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा
दीक्षया दीक्षयामि। आपो दीक्षा। तया वरुणो राजा दीक्षया
दीक्षितः। यया वरुणो राजा दीक्षया दीक्षितः। तया त्वा
दीक्षया दीक्षयामि। ओषधयो दीक्षा॥८४॥

तया सोमो राजा दीक्षया दीक्षितः। यया सोमो राजा दीक्षया
दीक्षितः। तया त्वा दीक्षया दीक्षयामि। वाग्दीक्षा। तया
प्राणो दीक्षया दीक्षितः। यया प्राणो दीक्षया दीक्षितः। तया
त्वा दीक्षया दीक्षयामि। पृथिवी त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्।
अन्तरिक्षन्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। द्यौस्त्वा दीक्षमाणमनु

दीक्षताम्॥८५॥

दिशंस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। आपंस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। ओषधयस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। वाक्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षताम्। ऋचंस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। सामानि त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। यजूंषि त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। अहंश्च रात्रिश्च। कृषिश्च वृष्टिश्च। त्विषिश्चापंचितिश्च॥८६॥

अपश्चौषधयश्च। ऊर्क् सूनृतां च। तास्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षन्ताम्। स्वे दक्षे दक्षपितेह सीद। देवानां सुम्नो महते रणाय। स्वासस्थस्तनुवा संविशस्व। पितेवैधि सूनव आ सुशेवः। शिवो मां शिवमा विश। सत्यम् आत्मा। श्रद्धा मेऽक्षितिः॥८७॥

तपो मे प्रतिष्ठा। सवितृप्रसूता मां दिशो दीक्षयन्तु। सत्यमस्मि। अहन्त्वदस्मि मदसि त्वमेतत्। ममासि योनिस्तव योनिरस्मि। ममैव सन्वहं हव्यान्यग्ने। पुत्रः पित्रे लोककृज्जातवेदः। आजुह्वानः सुप्रतीकः पुरस्तात्। अग्ने स्वां योनिमा सीद साध्या। अस्मिन्सधस्थे अद्युत्तरस्मिन्॥८८॥

विश्वे देवा यजमानश्च सीदत। एकमिषे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। द्वे ऊर्जे विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। त्रीणि व्रताय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। चत्वारि मायोभवाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। पञ्च पशुभ्यो विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। षड्रायस्पोषाय विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। सप्त

सप्तभ्यो होत्राभ्यो विष्णुस्त्वाऽन्वेतु। सखायः सप्तपदा
अभूमा सख्यन्ते गमेयम्॥८९॥

सख्यात्ते मा योषम्। सख्यान्मे मा योषाः। साऽसि सुब्रह्मण्ये।
तस्यास्ते पृथिवी पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्तेऽन्तरिक्षं
पादः। साऽसि सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते द्यौः पादः। साऽसि
सुब्रह्मण्ये। तस्यास्ते दिशः पादः॥९०॥

परोरजास्ते पञ्चमः पादः। सा न इषमूर्जन्धुक्ष्वा। तेज
इन्द्रियम्। ब्रह्मवर्चसमन्नाद्यम्। वि मिमे त्वा पर्यस्वतीम्।
देवानान्धेनुः सुदुधामनपस्फुरन्तीम्। इन्द्रः सोमं पिबतु।
क्षेमो अस्तु नः। इमान्नराः कृणुत वेदिमेत्य। वसुमतीः
रुद्रवतीमादित्यवतीम्॥९१॥

वर्ष्मन्दिवः। नाभां पृथिव्याः। यथाऽयं यजमानो न रिष्येत्।
देवस्य सवितुः सवे। चतुः शिखण्डा युवतिः सुपेशाः।
घृतप्रतीका भुवनस्य मध्ये। तस्याः सुपर्णावधि यौ
निविष्टौ। तयोर्देवानामधि भागधेयम्। अप जन्यम्भयन्नुद।
अपं चक्राणि वर्तय। गृहः सोमस्य गच्छतम्। न वा उ
वेतन्म्रियसे न रिष्यसि। देवाः इदैषि पृथिभिः सुगेभिः।
यत्र यन्ति सुकृतो नापि दुष्कृतः। तत्र त्वा देवः सविता
दधातु॥९२॥

ब्रह्मणो योनिरहंसः पङ्क्तिं प्रपद्ये दीक्षा ययाऽऽदित्यो दीक्षया दीक्षितस्तया त्वा दीक्षया
दीक्षयाम्योपधयो दीक्षा द्यौस्त्वा दीक्षमाणमनु दीक्षतामपचितिश्राक्षितिरुत्तरस्मिन्नामेयं दिशः पादं

आदित्यवर्ती वर्तय पञ्च च॥ _____ [७]

यदस्य पारे रजंसः। शुक्रञ्ज्योतिरजायत। तन्नः पर्षदति
द्विषः। अग्ने वैश्वानर स्वाहा। यस्माद्भीषाऽवाशिष्ठाः। ततो नो
अभयं कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीढुषे।
यस्माद्भीषा न्यषेदः। ततो नो अभयं कृधि॥१३॥

प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीढुषे। उदुस्र तिष्ठ
प्रतितिष्ठ मारिषः। मेमं यज्ञं यजमानं च रीरिषः। सुवर्गे
लोके यजमानं हि धेहि। शन्न एधि द्विपदे शञ्चतुष्पदे।
यस्माद्भीषाऽवैपिष्ठाः पलायिष्ठाः समज्ञास्थाः। ततो नो अभयं
कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड। नमो रुद्राय मीढुषे॥१४॥

य इदमकः। तस्मै नमः। तस्मै स्वाहा। न वा उवेतन्मियसे।
आशानान्त्वा विश्वा आशाः। यज्ञस्य हि स्थ ऋत्वियौ।
इन्द्राग्नी चेतनस्य च। हुताहुतस्य तृप्यतम्। अहुतस्य हुतस्य
च। हुतस्य चाहुतस्य च। अहुतस्य हुतस्य च। इन्द्राग्नी
अस्य सोमस्य। वीतं पिबतं जुषेथाम्। मा यजमानन्तमो
विदत्। मर्त्विजो मो इमाः प्रजाः। मा यः सोममिमं पिबात्।
स संष्टमुभयं कृतम्॥१५॥

कृधि मीढुषेऽहुतस्य च सप्त च॥ _____ [८]

अनागसंस्त्वा वयम्। इन्द्रेण प्रेषिता उप। वायुष्टे
अस्त्वं शभूः। मित्रस्ते अस्त्वं शभूः। वरुणस्ते

अस्त्व॑ं श॒भूः। अपा॑क्षया॒ ऋत॑स्य गर्भाः। भुव॑नस्य
गोपाः॒ श्येना॑ अतिथयः। पर्व॑तानाङ्गकु॒भः प्र॒युतो॑ नपातारः।
व॒शुनेन्द्र॑ ह्वयत। घोषे॒णामी॑वा॒ंश्चात॑यत॥९६॥

यु॒क्ताः स्थ॒ वह॑त। दे॒वा ग्रावा॑ण॒ इन्द्रु॑रिन्द्र॒ इत्य॑वादिषुः।
ए॒न्द्रम॑चुच्यवुः पर॒मस्याः॑ परा॒वतः॑। आऽस्मात्स॒धस्था॑त्।
ओ॒रोर॒न्तरि॑क्षात्। आ सु॒भूत॑म॒सुष॑वुः। ब्र॒ह्मव॑र्च॒सम्म॑
आसु॑षवुः। स॒मरे॒ रक्षा॑स्यवधिषुः। अप॑हतं ब्रह्म॒ज्यस्या॑।
वाक्क्र॑ त्वा॒ मन॑श्च श्रीणीताम्॥९७॥

प्रा॒णश्च॑ त्वाऽपा॒नश्च॑ श्रीणीताम्। चक्षु॑श्च त्वा॒ श्रोत्रं॑ च
श्रीणीताम्। दक्ष॑श्चत्वा॒ बलं॑ च श्रीणीताम्। ओज॑श्च त्वा॒
सह॑श्च श्रीणीताम्। आयु॑श्च त्वाऽज॒रा च॑ श्रीणीताम्। आ॒त्मा
च॑ त्वा त॒नूश्च॑ श्रीणीताम्। शृ॒तोऽसि॑ शृ॒तं कृ॑तः। शृ॒ताय॑
त्वा शृ॒तेभ्य॑स्त्वा। यमिन्द्र॑मा॒हुर्वरु॑णं॒ यमा॒हुः। यम्मि॒त्रमा॒हुर्यमु॑
स॒त्यमा॒हुः॥९८॥

यो दे॒वानां॑ दे॒वत॑मस्तपो॒जाः। तस्मै॑ त्वा॒ तेभ्य॑स्त्वा। मयि॑
त्यदिन्द्रि॒यम्म॑हत्। मयि॑ दक्षो॒ मयि॑ ऋतुः। मयि॑ धायि
सु॒वीर्य॑म्। त्रि॒शु॒ग्धर्मो॑ वि भा॑तु मे। आकू॑त्या॒ मन॑सा
स॒ह। वि॒राजा॒ ज्योति॑षा स॒ह। य॒ज्ञेन॒ पय॑सा स॒ह। तस्य॑
दोह॑मशीमहि॥९९॥

तस्य॑ सु॒म्नम॑शीमहि। तस्य॑ भ॒क्षम॑शीमहि। वाग्जु॑षाणा

सोमस्य तृप्यतु। मित्रो जनान्प्र स मित्र। यस्मान्न जातः
परो अन्यो अस्ति। य आविवेश भुवनानि विश्वा। प्रजापतिः
प्रजया संविदानः। त्रीणि ज्योतींषि सचते स षोडशी।
एष ब्रह्मा य ऋत्विजः। इन्द्रो नाम श्रुतो गुणे॥१००॥

प्र ते महे विदथे शंसिषः हरी। य ऋत्विजः प्र ते
वन्वे। वनुषो हर्यतम्मदम्। इन्द्रो नाम घृतत्रयः। हरिभिश्चारु
सेचते। श्रुतो गुण आ त्वा विशन्तु। हरिवर्षसङ्गिरः।
इन्द्राधिपतेऽधिपतिस्त्वं देवानामसि। अधिपतिम्माम्।
आयुष्मन्तं वर्चस्वन्तम्मनुष्येषु कुरु॥१०१॥

इन्द्रश्च सम्राड्गुरुणश्च राजा। तौ ते भक्षं चक्रतुरग्रं एतम्।
तयोरनु भक्षं भक्षयामि। वाग्जुषाणा सोमस्य तृप्यतु।
प्रजापतिर्विश्वकर्मा। तस्य मनो देवं यज्ञेन राध्यासम्।
अर्थेणा अस्य जहितः। अवसानपतेऽवसानम्मे विन्द। नमो
रुद्राय वास्तोष्पतये। आयने विद्रवणे॥१०२॥

उद्याने यत्परायणे। आवर्तने विवर्तने। यो गोपायति
तं हुवे। यान्यपामित्यान्यप्रतीतान्यस्मि। यमस्य बलिना
चरामि। इहैव सन्तः प्रति तद्यातयामः। जीवा जीवेभ्यो नि
हराम एनत्। अनृणा अस्मिन्ननृणाः परस्मिन्। तृतीयं लोके
अनृणाः स्याम। ये देवयाना उत पितृयाणाः॥१०३॥

सर्वान्पथो अनृणा आक्षीयेम। इदमूनु श्रेयोऽवसानमा गन्म।

शिवे नो द्यावापृथिवी उभे इमे। गोमृद्धनवदश्ववदूर्जस्वत्।
 सुवीरा वीरैरनु सञ्चरेम। अर्कः पवित्रं रजसो विमानः।
 पुनाति देवानाम्भुवनानि विश्वा। द्यावापृथिवी पयसा
 संविदाने। घृतं दुहाते अमृतं प्रपीने। पवित्रमर्को रजसो
 विमानः। पुनाति देवानाम्भुवनानि विश्वा। सुवर्ज्योतिर्यशो
 महत्। अशीमहि गाधमुत प्रतिष्ठाम्॥१०४॥

चातयत श्रीणीतां सत्यमाहु रशीमहि गणे कुरु विद्रवणे पितृयाणां अर्को रजसो विमानस्त्रीणि

च॥ [९]

उदस्ताम्प्सीत्सविता मित्रो अर्यमा। सर्वानमित्रानवधीद्युगेन।
 बृहन्तम्मामंकरद्वीरवन्तम्। रथन्तरे श्रयस्व स्वाहा पृथिव्याम्।
 वामदेव्ये श्रयस्व स्वाहाऽन्तरिक्षे। बृहति श्रयस्व स्वाहा
 दिवि। बृहता त्वोपस्तभ्रोमि। आ त्वा ददे यशसे वीर्याय
 च। अस्मास्वघ्निया यूयन्दधाथेन्द्रियं पयः। यस्ते द्रप्सो यस्तं
 उदरुषः॥१०५॥

दैव्यः केतुर्विश्वम्भुवनमाविवेश। स नः पाह्यरिष्ठै
 स्वाहा। अनु मा सर्वो यज्ञोऽयमेतु। विश्वे देवा
 मरुतः सामार्कः। आप्रियश्छन्दांसि निविदो यजूंषि।
 अस्यै पृथिव्यै यद्यज्ञियम्। प्रजापतेर्वर्तनिमनु वर्तस्व।
 अनुवीरैरनु राध्याम गोभिः। अन्वश्वैरनु सर्वैरु पुष्टैः। अनु
 प्रजयाऽन्विन्द्रियेण॥१०६॥

दे॒वा नो॑ य॒ज्ञमृ॑जु॒धा न॑यन्तु। प्रति॑क्ष॒त्रे प्रति॑तिष्ठामि रा॒ष्ट्रे।
 प्रत्य॑श्वेषु॒ प्रति॑तिष्ठामि गोषु॑। प्रति॑ प्र॒जायां प्रति॑तिष्ठामि
 भव्ये॑। विश्व॑म॒न्याऽभि॑ वावृ॒धे। तदन्य॑स्यामधि॑श्रितम्। दि॒वे
 च॑ वि॒श्वक॑र्मणे। पृथि॒व्यै चा॑कर॒न्नमः॑। अस्का॒न्द्यौः पृथि॑वीम्।
 अस्का॑नृष॒भो युवा॒गाः॥१०७॥

स्क॒न्नेमा॑ वि॒श्वा भु॑वना। स्क॒न्नो य॒ज्ञः प्र॑ ज॒नय॑तु।
 अस्का॑नज॒नि प्रा॑ज॒नि। आ स्क॒न्नाज्जा॑यते वृषा॑। स्क॒न्नात्प्र॑
 ज॒निषी॑महि। ये दे॒वा येषा॑मिद॒म्भांग॑धेय॒म्बभू॑व। येषा॑ प्रया॒जा
 उ॒तानू॑या॒जाः। इन्द्र॑ज्येष्ठेभ्यो वरु॑णराज॒भ्यः। अ॒ग्निहो॑तृभ्यो
 दे॒वेभ्यः॑ स्वाहा॑। उ॒त त्या नो॑ दि॒वा म॒तिः॥१०८॥

अदि॑तिरू॒त्या ग॑मत्। सा शन्ता॑ची॒ मय॑स्करत्। अप॒
 स्त्रिधः॑। उ॒त त्या दै॒व्या भि॑षजा॑। शन्न॑स्करतो अ॒श्विना॑।
 यूया॑ताम॒स्मद्र॑पः। अप॒ स्त्रिधः॑। शम॒ग्निर्ग॒ग्निभि॑स्करत्।
 शन्न॑स्तपतु॒ सूर्यः॑। शं वातो॑ वा॒त्वर॒पाः॥१०९॥

अप॒ स्त्रिधः॑। तदि॒त्पदं॑ न विचि॑केत वि॒द्वान्। यन्मृ॑तः
 पुन॑र॒प्येति॑ जी॒वान्। त्रिवृ॑द्यद्भु॒वनस्य॑ रथ॒वृत्। जी॒वो गर्भो॑ न
 मृ॑तः स जी॒वात्। प्रत्य॑स्मै पिपी॑षते। विश्वा॑नि वि॒दुषे॑ भर।
 अ॒रङ्ग॑माय॒ जग्म॑वे। अप॑श्चाद्द॒ध्वने॑ नरे॑। इन्द्रु॑रिन्द्रुमवा॑गात्।
 इन्द्रो॑रिन्द्रो॑ऽपात्। तस्य॑ त इन्द्र॑विन्द्रपी॒तस्य॑ मधु॒मतः॑।
 उप॑हूत॒स्योप॑हूतो भक्षयामि॥११०॥

ब्रह्मं प्रतिष्ठा मनसो ब्रह्मं वाचः। ब्रह्मं यज्ञानां
 हविषामाज्यस्य। अतिरिक्तङ्कर्मणो यच्च हीनम्। यज्ञः
 पर्वाणि प्रतिरन्नेति कल्पयन्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु
 देवान्। आश्रावितमत्याश्रावितम्। वषट्कृतमत्यनूक्तं च यज्ञे।
 अतिरिक्तङ्कर्मणो यच्च हीनम्। यज्ञः पर्वाणि प्रतिरन्नेति
 कल्पयन्। स्वाहाकृताऽऽहुतिरेतु देवान्॥१११॥

यद्वो देवा अतिपादयानि। वाचा चित्प्रयतन्देवहेडनम्। अरायो
 अस्मां अभिदुच्छुनायते। अन्यत्रास्मन्मरुतस्तन्निधेतन।
 ततम्म आपस्तदु तायते पुनः। स्वादिष्ठा धीतिरुचथाय
 शस्यते। अयं समुद्र उत विश्वभेषजः। स्वाहाकृतस्य
 समुतृष्णुतर्भुवः। उद्वयन्तमसस्परि। उदुत्यश्चित्रम्॥११२॥

इमम्मे वरुण तत्त्वां यामि। त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने।
 त्वमग्ने अयासि प्रजापते। इमञ्जीवेभ्यः परिधिन्दधामि।
 मैषान्नुगादपरो अर्धमेतम्। शतञ्जीवन्तु शरदः पुरूचीः। तिरो
 मृत्युन्दधतां पर्वतेन। इष्टेभ्यः स्वाहा वषडनिष्टेभ्यः स्वाहा।
 भेषजन्दुरिष्टे स्वाहा निष्कृत्यै स्वाहा। दौराध्यै स्वाहा
 दैवीभ्यस्तनूभ्यः स्वाहा॥११३॥

ऋद्धौ स्वाहा समृद्धौ स्वाहा। यत इन्द्र भयामहे। ततो नो
 अभयं कृधि। मघवञ्छुग्धि तव तन्न ऊतये। वि द्विषो वि
 मृधो जहि। स्वस्तिदा विशस्पतिः। वृत्रहा वि मृधो वशी।

वृषेन्द्रः पुर एतु नः। स्वस्तिदा अभयङ्करः। आभिर्गीर्भिर्यदतो
न ऊनम्॥११४॥

आप्यायय हरिवो वर्धमानः। यदा स्तोतृभ्यो महि गोत्रा
रुजासि। भूयिष्ठभाजो अर्धं ते स्याम। अनाज्ञातं यदाज्ञातम्।
यज्ञस्य क्रियते मिथु। अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि
वेत्थं यथातथम्। पुरुषसम्मितो यज्ञः। यज्ञः पुरुषसम्मितः।
अग्ने तदस्य कल्पय। त्वं हि वेत्थं यथातथम्। यत्पाकत्रा
मनसा दीनदक्षा न। यज्ञस्य मन्वते मर्तासः। अग्निष्टद्धोता
ऋतुविद्विजानन्। यजिष्ठो देवां ऋतुशो यजाति॥११५॥

देवांश्चित्रं तनूभ्यः स्वाहो नं पुरुषसम्मितोऽग्ने तदस्य कल्पय पञ्च च॥—————[११]

यद्देवा देवहेडनम्। देवासश्चकृमा वयम्। आदित्यास्तस्मान्मा
मुञ्चत। ऋतस्यर्तेन मामुत। देवा जीवनकाम्या यत्।
वाचाऽनृतमूदिम। अग्निर्मा तस्मादेनसः। गार्हपत्यः
प्रमुञ्चतु। दुरिता यानि चकृम। करोतु मामनेनसम्॥११६॥

ऋतेन द्यावापृथिवी। ऋतेन त्वं संरस्वति। ऋतान्मा
मुञ्चतां हंसः। यदन्यकृतमारिम। सजातशंसादुत वा
जामिशंसात्। ज्यायंसः शंसादुत वा कनीयसः।
अनाज्ञातं देवकृतं यदेनः। तस्मात्त्वमस्माञ्जातवेदो मुमुग्धि।
यद्वाचा यन्मनसा। बाहुभ्यामूरुभ्यामष्टीवद्ध्याम्॥११७॥

शिश्नैर्यदनृतश्चकृमा वयम्। अग्निर्मा तस्मादेनसः।
यद्धस्ताभ्याश्चकर किल्बिषाणि। अक्षाणां वग्नुमुपजिघ्रमानः।

दूरेप॒श्या च॑ रा॒ष्ट्रभृ॑च्च। तान्य॑प्स॒रसा॒वनु॑दत्तामृ॒णानि॑।
अदी॑व्य॒नृणं॑ यद॒हश्च॑का॒र। यद्वा॑दा॒स्यन्त्सञ्ज॑गारा॒ जने॑भ्यः।
अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॑दे॒नसः॑। यन्मयि॑ मा॒ता गर्भे॑ स॒ति॥११८॥

ए॒नश्च॑का॒र यत्पि॒ता। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॑दे॒नसः॑। यदा॑ पि॒पेप॑ मा॒तरं॑
पि॒तरम्। पु॒त्रः प्र॑मु॒दितो॑ ध॒यन्। अहि॑सि॒तौ पि॒तरौ॑ मया॒
तत्। तद॑ग्रे अ॒नृणो॑ भ॒वामि॑। यद॒न्तरि॑क्षं पृथि॒वीमु॑त द्याम्।
यन्मा॒तरं पि॒तरं॑ वा जिहि॑सि॒म। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॑दे॒नसः॑।
यदा॒शसा॑ नि॒शसा॒ यत्प॑रा॒शसा॑॥११९॥

यदे॒नश्च॑कृ॒मा नू॒तनं॑ यत्पु॑रा॒णम्। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॑दे॒नसः॑। अति॑
क्रामा॑मि दु॒रितं॑ यदे॒नः। जहा॑मि रि॒प्रं प॑र॒मे स॒धस्थे॑। यत्र॒ यन्ति॑
सु॒कृतो॑ नापि॑ दु॒ष्कृतः॑। तमा॒ रोहा॑मि सु॒कृता॑न्नु लो॒कम्। त्रि॒ते
दे॒वा अ॑मृ॒जतै॑तदे॒नः। त्रि॒त ए॒तन्म॑नु॒ष्येषु॑ मा॒मृजे॑। ततो॑ मा॒
यदि॑ किञ्चि॑दान॒शे। अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॑दे॒नसः॑॥१२०॥

गा॒र्हप॑त्यः प्र मु॑ञ्चतु। दु॒रिता॒ यानि॑ च॒कृम॑। क॒रोतु॑
मा॒म॑ने॒नसम्। दि॒वि जा॒ता अ॒प्सु जा॒ताः। या जा॒ता
ओष॑धी॒भ्यः। अथो॒ या अ॑ग्नि॒जा आपः॑। ता नः॑ शु॒न्धन्तु॑
शु॒न्धनीः॑। यदापो॑ नक्त॑न्दु॒रितश्च॑रा॒म। यद्वा॒ दिवा॒ नूत॑नं
यत्पु॑रा॒णम्। हि॒र॑ण्यव॒र्णास्त॑त॒ उत्पु॑नीत नः। इ॒म॒म्वे
वरु॑ण॒ तत्त्वा॑ या॒मि। त्वन्नो॑ अ॒ग्रे स॒ त्वन्नो॑ अ॒ग्रे। त्वम॑ग्रे
अ॒यासि॑॥१२१॥

अ॒ने॒नसं॑म॒ष्टीक॑द्याँ स॒ति प॑रा॒शसा॑ऽऽन॒शौऽग्नि॑र्मा॒ तस्मा॑दे॒नसः॑ पु॒नीत॑ न॒स्त्रीणि॑ च (यदे॒वा

देवां ऋतेन सजातश्चाद्यद्वाचा यद्धस्ताभ्यामदीव्यं यन्मयि माता यदा पिपेष् यदन्तरिक्षं
यदाशसाऽति क्रामामि त्रिते देवा दिवि जाता अप्सु जाता यदाप इमम्मे वरुण तत्त्वां यामि
त्वन्नो अग्ने स त्वन्नो अग्ने त्वमग्ने अयासि।)॥ [१२]

यत्ते ग्राव्णां चिच्छिदुः सोम राजन्। प्रियाण्यङ्गानि स्वर्धिता
परूषि। तत्सन्धत्स्वाज्येनोत वर्धयस्व। अनागसो
अधमित्सङ्क्षयेम। यत्ते ग्रावां बाहुच्युतो अचुच्यवुः। नरो यत्ते
दुदुहुर्दक्षिणेन। तत्त आप्यायतान्तत्ते। निष्प्रायतान्देव सोम।
यत्ते त्वचम्बिभिर्दुर्यच्च योनिम्। यदास्थानात्प्रच्युतो वेनसि
त्मना॥१२२॥

त्वया तत्सोम गुप्तमस्तु नः। सा नः सन्धासत्परमे व्योमन्।
अहाच्छरीरं पयसा समेत्य। अन्योन्यो भवति वर्णो अस्य।
तस्मिन्वयमुपहृतास्तव स्मः। आ नो भज सदसि विश्वरूपे।
नृचक्षाः सोम उत शुश्रुगस्तु। मा नो वि हासीद्विर
आवृणानः। अनागास्तनुवो वावृधानः। आ नो रूपं वहतु
जायमानः॥१२३॥

उप क्षरन्ति जुहो घृतेन। प्रियाण्यङ्गानि तव वर्धयन्तीः।
तस्मै ते सोम नम इद्वषट्। उप मा राजन्सुकृते ह्वयस्व।
सं प्राणापानाभ्यां समु चक्षुषा त्वम्। सः श्रोत्रेण गच्छस्व
सोम राजन्। यत्त आस्थितं शमु तत्ते अस्तु। जानीतान्नः
सङ्गमने पथीनाम्। एतज्जानीतात्परमे व्योमन्। वृकाः सधस्था
विद रूपमस्य॥१२४॥

यदागच्छात्पथिभिर्देवयानैः। इष्टापूते कृणुतादविरस्मै।
 अरिष्ठो राजन्नगदः परेहि। नमस्ते अस्तु चक्षसे रघूयते।
 नाकमारोह सह यजमानेन। सूर्यं गच्छतात्परमे व्योमन्।
 अभूद्देवः संविता वन्द्यो नु नः। इदानीमहं उपवाच्यो नृभिः।
 वि यो रत्ना भजति मानवेभ्यः। श्रेष्ठं नो अत्र द्रविणं यथा
 दधत्। उप नो मित्रावरुणाविहावन्तम्। अन्वादीध्याथामिह
 नः सखाया। आदित्यानां प्रसितिरहेतिः। उग्रा शतापांष्ठा
 घृविषा परि णो वृणक्तु। आप्यायस्व सन्तैः॥१२५॥

त्मना जायमानोऽस्य दधत्पञ्च च॥ [१३]

यद्विदीक्षे मनसा यच्च वाचा। यद्वा प्राणैश्चक्षुषा यच्च
 श्रोत्रेण। यद्रेतसा मिथुनेनाप्यात्मना। अद्ध्यो लोका दधिरे
 तेजं इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो
 विमोक्तीर्मयि तेजं इन्द्रियम्। यदृचा साम्रा यजुषा।
 पशूनाश्चर्मन् हविषा दिदीक्षे। यच्छन्दोभिरोषधीभिर्वनस्पतौ।
 अद्ध्यो लोका दधिरे तेजं इन्द्रियम्॥१२६॥

शुक्रा दीक्षायै तपसो विमोचनीः। आपो विमोक्तीर्मयि तेजं
 इन्द्रियम्। येन ब्रह्म येन क्षत्रम्। येनेन्द्राग्नी प्रजापतिः
 सोमो वरुणो येन राजा। विश्वे देवा ऋषयो येन प्राणाः।
 अद्ध्यो लोका दधिरे तेजं इन्द्रियम्। शुक्रा दीक्षायै तपसो
 विमोचनीः। आपो विमोक्तीर्मयि तेजं इन्द्रियम्। अपां
 पुष्पमस्योषधीनां रसः। सोमस्य प्रियन्धाम्॥१२७॥

अ॒ग्नेः प्रि॒यत॑मं ५ ह॒विः स्वाहा॑। अ॒पां पु॒ष्पंम॒स्योष॑धीना ५ रसः।
 सोम॑स्य प्रि॒यन्धाम॑। इन्द्र॑स्य प्रि॒यत॑मं ५ ह॒विः स्वाहा॑। अ॒पां
 पु॒ष्पंम॒स्योष॑धीना ५ रसः। सोम॑स्य प्रि॒यन्धाम॑। वि॒श्वेषां॑ दे॒वानां॑
 प्रि॒यत॑मं ५ ह॒विः स्वाहा॑। व॒यं ५ सोम॑ व्र॒ते तव॑। मन॑स्त॒नूषु॒
 पि॒प्रतः॑। प्र॒जाव॑न्तो अशीमहि॥१२८॥

दे॒वेभ्यः॑ पि॒तृभ्यः॑ स्वाहा॑। सो॒म्येभ्यः॑ पि॒तृभ्यः॑ स्वाहा॑। क॒व्येभ्यः॑
 पि॒तृभ्यः॑ स्वाहा॑। दे॒वांस॑ इ॒ह मा॑दयध्वम्। सो॒म्यांस॑ इ॒ह
 मा॑दयध्वम्। क॒व्यांस॑ इ॒ह मा॑दयध्वम्। अ॒नन्त॑रिताः पि॒तरः॑
 सो॒म्याः सोम॑पी॒थात्। अपै॑तु मृ॒त्युरमृ॑तं न्न आगन्। वै॒वस्व॑तो
 नो॒ अभ॑यं कृ॒णोतु॑। प॒र्णं वन॑स्पते॒रिव॑॥१२९॥

अ॒भि नः॑ शी॒यता॑ ५ र॒यिः। सच॑तान्नः श॒चीप॑तिः। पर॑म्मृ॒त्यो
 अनु॑ परे॒हि पन्था॑म्। यस्ते॒ स्व इ॒तरो॑ दे॒व्याना॑त्। चक्षु॑ष्मते
 शृ॒ण्वते॒ ते ब्र॑वीमि। मा नः॑ प्र॒जा ५ री॑रिषो॒ मोत॑ वी॒रान्।
 इ॒दम॑नु॒ श्रेयो॑व॒सान॒माग॑न्म। यद्गो॒जिद्धं॑ न॒जिद॑श्च॒जिद्य॑त्।
 प॒र्णं वन॑स्पते॒रिव॑। अ॒भि नः॑ शी॒यता॑ ५ र॒यिः। सच॑तान्नः
 श॒चीप॑तिः॥१३०॥

वनस्पतां वृद्धो लोका दधिरे तेजं इन्द्रियन्धामांशीमहीवाभिर्नः शीयता ५ रयिरिकं च॥-[१४]

सर्वान् यद्विष्वण्णेन वि वै याः पुरस्ताद्देवां देवेषु परिस्तृणीत सक्षेदं यदस्य पारेऽनागस्र
 उदस्ताम्सीद्वह्मं प्रतिष्ठा यदेवा यत्ते ग्राव्णा यदिदीक्षे चतुर्दश॥१४॥

सर्वान्भूतिमेव यामेवाप्स्वाहुतिं व्रतानां पर्णवल्कः सोम्यानामस्मिन्यज्ञेऽग्ने यो नो ज्योग्जीवाः
 पुरोरजाः प्रतैमहे ब्रह्मं प्रतिष्ठा गार्हपत्यस्त्रिंशदुत्तरशतम्॥१३०॥

सर्वाञ्छचीपतिः॥

हरिः ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके सप्तमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ अष्टमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः प्रपाठकः ॥

साङ्गहृण्येष्ट्या यजते। इमाञ्जनता९ सङ्गहृणीति। द्वादशारत्नी
रशना भवति। द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरमेवाव
रुन्धे। मौञ्जी भवति। ऊर्ग्वै मुञ्जाः। ऊर्जमेवाव रुन्धे। चित्रा
नक्षत्रम्भवति। चित्रं वा एतत्कर्म॥१॥

यदश्वमेधः समृद्धौ। पुण्यनाम देवयजनमध्यवस्यति।
पुण्यामेव तेन कीर्तिमभि जयति। अपदातीनृत्विजः
सुमावहन्त्या सुब्रह्मण्यायाः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै।
केशश्मश्रु वपते। नखानि नि कृन्तते। दतो धावते। स्नाति।
अहतं वासुः परिधत्ते। पाप्मनोऽपहृत्यै। वाचं यत्वोप
वसति। सुवर्गस्य लोकस्य गुप्त्यै। रात्रिं जागरयन्त आसते।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥२॥

कर्म धत्ते पञ्च च॥ [१]

चतुष्टय्य आपो भवन्ति। चतुः शफो वा अश्वः प्राजापत्यः
समृद्धौ। ता दिग्भ्यः सुमाभृता भवन्ति। दिक्षु वा आपः। अन्नं
वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते।
तदव रुन्धे। तासु ब्रह्मौदनं पचति। रेत एव तद्धधाति॥३॥

चतुः शरावो भवति। दिक्ष्वैव प्रतितिष्ठति। उभयतोरुक्मौ
भवतः। उभयत एवास्मिन्नुचं दधाति। उद्धरति श्रुतत्वाय।

सु॒र्षि॒ष्वा॑न्भवति मे॒ध्य॒त्वाय॑। च॒त्वार॑ आ॒र्षे॒याः प्रा॑श्नन्ति।
दि॒शामे॒व ज्योति॑षि जुहोति। च॒त्वारि॒ हिर॑ण्यानि ददाति।
दि॒शामे॒व ज्योती॑ः॒प्यव॑ रुन्धे॥४॥

यदाज्यमु॒च्छि॒ष्यते॑। तस्मि॑न्न॒शनान्यु॑नत्ति। प्र॒जाप॑ति॒र्वा
ओ॒दनः॑। रे॒त आ॒ज्यम्। यदाज्ये॑ र॒शनान्यु॑नत्ति। प्र॒जाप॑तिमे॒व
रेत॑सा॒ सम॑र्धयति। द॒र्भ॒मयी॑ र॒शना॑ भवति। बहु॒ वा ए॒ष
कु॒च॒रो मे॒ध्यमु॑प॒गच्छ॑ति। यदश्वः॑। प॒वि॒त्रं वै द॒र्भाः॥५॥

यद॒र्भ॒मयी॑ र॒शना॑ भवति। पु॒नात्ये॑वैनम्। पू॒तमे॑न॒म्मे॒ध्यमा॑
ल॒भते॑। अश्व॑स्य॒ वा आ॒ल॒ब्धस्य॑ म॒हि॒मोद॑क्रामत्।
स म॒ह॒र्त्वि॒जः प्रा॑वि॒शत्। तन्म॒ह॒र्त्वि॒जाम्म॒ह॒र्त्वि॒क्कम्।
यन्म॒ह॒र्त्वि॒जः प्रा॑श्नन्ति। म॒हि॒मान॑मे॒वास्मि॒न्तद्व॑धाति।
अश्व॑स्य॒ वा आ॒ल॒ब्धस्य॑ रे॒त उ॒द॑क्रामत्। तत्सु॒वर्ण॑ः॒
हि॒र॑ण्यमभवत्। यत्सु॒वर्ण॑ः॒ हि॒र॑ण्य॒न्ददा॑ति। रे॒त ए॒व
तद्व॑धाति। ओ॒दने॑ द॒दाति॑। रे॒तो वा ओ॒दनः॑। रे॒तो हि॒र॑ण्यम्।
रे॒तसै॒वास्मि॒न्नेतो॑ दधाति॥६॥

दधाति रुन्धे दर्भा अभवत्षट् च॥ [२]

यो वै ब्र॒ह्म॒णे दे॒वेभ्यः॑ प्र॒जाप॑तयेऽप्रतिप्रो॒च्याश्वं॑ मे॒ध्यं
ब॒ध्नाति॑। आ दे॒वता॑भ्यो वृ॒श्च्यते॑। पापी॑यान्भवति। यः
प्रतिप्रो॒च्य। न दे॒वता॑भ्य॒ आवृ॑श्च्यते। वसी॑यान्भवति।
यदाह॑। ब्र॒ह्म॒न्नश्च॒म्मे॒ध्यम्भ॒न्त्स्यामि॑ दे॒वेभ्यः॑ प्र॒जाप॑तये तेन
रा॒ध्यास॒मिति॑। ब्र॒ह्म॒ वै ब्र॒ह्मा। ब्र॒ह्म॒ण ए॒व दे॒वेभ्यः॑ प्र॒जाप॑तये

प्रतिप्रोच्याश्वमेध्यम्बध्नाति॥७॥

न देवताभ्य आ वृश्च्यते। वसीयान्भवति। देवस्य त्वा सवितुः
प्रसव इति रशनामादत्ते प्रसूत्यै। अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह।
अश्विनो हि देवानामध्वर्यू आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह
यत्यै। व्यृद्धं वा एतद्यज्ञस्य। यदयजुष्केण क्रियते।
इमामगृण्णन्नशनामृतस्येत्यधि वदति यजुष्कृत्यै। यज्ञस्य
समृद्धौ॥८॥

तदाहुः। द्वादशारली रशना कर्तव्या ३ त्रयोदशारली ३ रिति।
ऋषभो वा एष ऋतूनाम्। यत्संवत्सरः। तस्य त्रयोदशो
मासो विष्टपम्। ऋषभ एष यज्ञानाम्। यदश्वमेधः। यथा
वा ऋषभस्य विष्टपम्। एवमेतस्य विष्टपम्। त्रयोदशमरन्निः
रशनायामुपा दधाति॥९॥

यथर्षभस्य विष्टपं सः स्करोति। तादृगेव तत्। पूर्व
आयुषि विदथेषु कव्येत्याह। आयुरेवास्मिन्दधाति।
तया देवाः सुतमा बभूवुरित्याह। भूतिमेवोपावर्तते।
ऋतस्य सामन्त्सरमारपन्तीत्याह। सत्यं वा ऋतम्।
सत्येनैवैनमृतेनारभते। अभिधा असीत्याह॥१०॥

तस्मादश्वमेधयाजी सर्वाणि भूतान्यभि भवति।
भुवनमसीत्याह। भूमानमेवोपैति। यन्ताऽसीत्याह।
यन्तारमेवैनं करोति। धर्तासीत्याह। धर्तारमेवैनं करोति।

सोऽग्निं वैश्वानरमित्याह। अग्रावेवैनं वैश्वानरे जुहोति।
सप्रथसमित्याह॥११॥

प्रजयैवैनं पशुभिः प्रथयति। स्वाहाकृत इत्याह। होमं
एवास्यैषः। पृथिव्यामित्याह। अस्यामेवैनं प्रतिष्ठापयति।
यन्ता राड्यन्ताऽसि यमनो धर्तासि धरुण इत्याह।
रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे। कृष्यै त्वा क्षेमाय त्वा
रय्यै त्वा पोषाय त्वेत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते। स्वगा
त्वा देवेभ्य इत्याह। देवेभ्य एवैनं स्वगा करोति। स्वाहा
त्वा प्रजापतय इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। यस्या एव
देवताया आलभ्यते। तयैवैनं समर्धयति॥१२॥

बभ्राति समृद्धा उपादधात्यसीत्याह सप्रथसमित्याह देवेभ्य इत्याह पञ्च च॥———[३]

यः पितुरनुजायाः पुत्रः। स पुरस्तान्नयति। यो मातुरनुजायाः
पुत्रः। स पश्चान्नयति। विष्वञ्चमेवास्मात्पाप्मानं विवृहतः।
यो अर्वन्तं जिघांसति तमभ्यमीति वरुण इति श्वानं
चतुरक्षं प्रसौति। परो मर्तः परः श्वेति शुनश्चतुरक्षस्य ग्रहन्ति।
श्वेव वै पाप्मा भ्रातृव्यः। पाप्मानमेवास्य भ्रातृव्यं हन्ति।
सैध्रकम्मुसलम्भवति॥१३॥

कर्मकर्मैवास्मै साधयति। पौंश्चलेयो हन्ति। पुंश्चल्वा
वै देवाः शुचन्त्यदधुः। शुचैवास्य शुचं हन्ति। पाप्मा
वा एतमीप्सतीत्याहुः। योऽश्वमेधेन यजत इति।

अश्वस्याधस्पदमुपास्यति। वज्री वा अश्वः प्राजापत्यः।
वज्रेणैव पाप्मानम्भ्रातृव्यमव क्रामति। दक्षिणाऽप
प्लावयति॥१४॥

पाप्मानमेवास्माच्छर्मलमप प्लावयति। ऐषीक उदूहो
भवति। आयुर्वा इषीकाः। आयुरेवास्मिन्दधति। अमृतं वा
इषीकाः। अमृतमेवास्मिन्दधति। वेतसशाखोपसम्बद्धा
भवति। अप्सुर्योनिर्वा अश्वः। अप्सुजो वेतसः।
स्वादेवेनं योनेर्निर्मिमीते। पुरस्तात्प्रत्यश्चमभ्युदहति।
पुरस्तादेवास्मिन्प्रतीच्यमृतं दधाति। अहं च त्वं च
वृत्रहन्निति ब्रह्मा यजमानस्य हस्तं गृह्णाति। ब्रह्मक्षत्रे
एव सन्दधाति। अभिक्रत्वेन्द्र भूरधृज्मन्नित्यध्वर्युर्यजमानं
वाचयत्यभिजित्यै॥१५॥

भवति प्लावयति मिमीते पञ्च च॥ [४]

चत्वारं ऋत्विजः समुक्षन्ति। अभ्य एवैनं चतसृभ्यो
दिग्भ्योऽभि समीरयन्ति। शतेनं राजपुत्रैः सहाध्वर्युः।
पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठम्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं
राजा वृत्रं वध्यादिति। राज्यं वा अध्वर्युः। क्षत्रं राजपुत्रः।
राज्येनैवास्मिन्क्षत्रन्दधाति। शतेना राजभिरुग्रैः सह
ब्रह्मा॥१६॥

दक्षिणत उदङ्गिष्ठम्प्रोक्षति। अनेनाश्वेन मेध्येनेष्ट्वा। अयं

राजा॑प्रति॒धृष्यो॑ऽस्त्विति॑। बलं॑ वै ब्र॒ह्मा। बलं॑मरा॒जोग्रः॑।
बले॑नैवास्मिन्बलं॑ दधाति। श॒तेन॑ सू॒तग्रा॒मणिभिः॑ स॒ह
होता॑। प॒श्चात्प्राङ्निष्ठ॑न्प्रोक्ष॑ति। अ॒नेनाश्वेन॑ मे॒ध्येने॒ष्ट्वा। अ॒यं
राजा॑ऽस्यै वि॒शः॥१७॥

ब॒हुग्वै ब॑हु॒श्वायै॑ ब॒हज॑ावि॒कायै॑। ब॒हुव्री॒हिय॒वायै॑
ब॒हुमा॑षति॒लायै॑। ब॒हुहि॒रण्यायै॑ ब॒हुह॑स्ति॒कायै॑। ब॒हुदा॑स॒पूरु॒षायै॑
रयि॑मत्यै पु॒ष्टिम॑त्यै। ब॒हुरा॒यस्पो॒षायै॑ राजा॑स्त्विति॑। भू॒मा
वै होता॑। भू॒मा सू॒तग्रा॒मण्यः॑। भू॒मैवास्मिन्भू॑मानं दधाति।
श॒तेन॑ क्ष॒त्तसङ्ग॑ही॒तृभिः॑ स॒होद्गा॑ता। उ॒त्तर॒तो दक्षि॑णा
तिष्ठ॑न्प्रोक्ष॑ति॥१८॥

अ॒नेनाश्वेन॑ मे॒ध्येने॒ष्ट्वा। अ॒यं राजा॑ स॒र्वमा॒युरे॒त्विति॑। आ॒युर्वा
उ॒द्गा॑ता। आ॒युः क्ष॒त्तसङ्ग॑ही॒तारः॑। आ॒युषै॒वास्मिन्ना॒युर्द॑धाति।
श॒तं श॑तम्भवन्ति। श॒तायुः॑ पु॒रुषः॑ श॒तेन्द्रि॑यः। आ॒युष्ये॒वेन्द्रि॑ये
प्रति॑तिष्ठति। च॒तुः श॒ता भ॑वन्ति। च॒तस्रो॑ दि॒शः। दि॒क्ष्वे॒व प्रति॑
तिष्ठ॑ति॥१९॥

ब्रह्मा विश उ॑क्षति दि॒श ए॒कं च॥—————[५]

यथा॑ वै ह॒विषो॑ गृही॒तस्य॑ स्क॒न्दति॑। ए॒वं वा ए॒तदश्व॑स्य
स्क॒न्दति॑। यन्नि॒क्तम॒नाल॑ब्धमु॒त्सृज॑न्ति। यत्स्तो॒क्या अ॒न्वाह॑।
स॒र्वहु॑तमे॒वैनं॑ करो॒त्यस्क॑न्दाय। अ॒स्कन्न॑ हि तत्। यद्धु॒तस्य॑
स्क॒न्दति॑। स॒हस्र॑म॒न्वाह॑। स॒हस्र॑स॒म्मितः॑ सु॒वर्गो॑ लो॒कः।

सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै॥२०॥

यत्परिमिता अनुब्रूयात्। परिमितमव रुन्धीत। अपरिमिता
अन्वाह। अपरिमितः सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य
समष्ट्यै। स्तोक्या जुहोति। या एव वर्ष्वा आपः। ता अव
रुन्धे। अस्यां जुहोति। इयं वा अग्निर्वैश्वानरः॥२१॥

अस्यामेवैनाः प्रतिष्ठापयति। उवाच ह प्रजापतिः। स्तोक्यासु
वा अहमश्वमेधं सङ्स्थापयामि। तेन ततः सङ्स्थितेन
चरामीति। अग्नये स्वाहेत्याह। अग्नय एवैनं जुहोति। सोमाय
स्वाहेत्याह। सोमायैवैनं जुहोति। सवित्रे स्वाहेत्याह। सवित्र
एवैनं जुहोति॥२२॥

सरस्वत्यै स्वाहेत्याह। सरस्वत्या एवैनं जुहोति। पूष्णे
स्वाहेत्याह। पूष्ण एवैनं जुहोति। बृहस्पतये स्वाहेत्याह।
बृहस्पतय एवैनं जुहोति। अपाम्मोदाय स्वाहेत्याह।
अद्ध्य एवैनं जुहोति। वायवे स्वाहेत्याह। वायव एवैनं
जुहोति॥२३॥

मित्राय स्वाहेत्याह। मित्रायैवैनं जुहोति। वरुणाय
स्वाहेत्याह। वरुणायैवैनं जुहोति। एताभ्य एवैनं
देवताभ्यो जुहोति। दशदश सम्पाद जुहोति। दशाक्षरा
विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। प्र वा
एषोऽस्माल्लोकाच्च्यवते। यः पराचीराहुतीर्जुहोति। पुनः

पुनरभ्यावर्तं जुहोति। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति। एतां
ह वाव सौऽश्वमेधस्य सऽस्थितिमुवाचास्कन्दाय। अस्कन्नं
हि तत्। यद्यज्ञस्य सऽस्थितस्य स्कन्दति॥२४॥

अभिजित्यै वैश्वानरः संवित्र एवैनं जुहोति वायवं एवैनं जुहोति च्यवते षट् च॥—[६]

प्रजापतये त्वा जुष्टं प्रोक्षामीति पुरस्तात्प्रत्यङ्गिष्ठन्प्रोक्षति।
प्रजापतिर्वै देवानामन्नादो वीर्यावान्। अन्नाद्यमेवास्मिन्वीर्यं
दधाति। तस्मादश्वः पशूनामन्नादो वीर्यावत्तमः।
इन्द्राग्निभ्यान्त्वेति दक्षिणतः। इन्द्राग्नी वै देवानामोजिष्ठौ
बलिष्ठौ। ओजं एवास्मिन्बलं दधाति। तस्मादश्वः
पशूनामोजिष्ठो बलिष्ठः। वायवे त्वेति पश्चात्। वायुर्वै
देवानामाशुः सारसारितमः॥२५॥

ज्वमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः पशूनामाशुः सारसारितमः।
विश्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युत्तरतः। विश्वे वै देवा देवानां
यशस्वितमाः। यशं एवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः
पशूनां यशस्वितमः। देवेभ्यस्त्वेत्यधस्तात्। देवा वै
देवानामपचिततमाः। अपचितिमेवास्मिन्दधाति। तस्मादश्वः
पशूनामपचिततमः॥२६॥

सर्वेभ्यस्त्वा देवेभ्य इत्युपरिष्ठात्। सर्वे वै देवास्त्विषिमन्तो
हरस्विनः। त्विषिमेवास्मिन् हरो दधाति। तस्मादश्वः
पशूनान्त्विषिमान्हरस्वितमः। दिवे त्वाऽन्तरिक्षाय त्वा

पृथिव्यै त्वेत्याह। एभ्य एवैनं लोकेभ्यः प्रोक्षति।
 सते त्वाऽसते त्वाऽद्व्यस्त्वौषधीभ्यस्त्वा विश्वेभ्यस्त्वा
 भूतेभ्य इत्याह। तस्मादश्वमेधयाजिनः५ सर्वाणि
 भूतान्युपजीवन्ति। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। यत्प्राजापत्योऽश्वः।
 अथ कस्मादेनमन्याभ्यो देवताभ्योऽपि प्रोक्षतीति। अश्वे वै
 सर्वा देवता अन्वायन्ताः। तं यद्विश्वेभ्यस्त्वा भूतेभ्य इति
 प्रोक्षति। देवता एवास्मिन्नन्वा यातयति। तस्मादश्वे सर्वा
 देवता अन्वायन्ताः॥२७॥

साऽरसाऽरितमोऽपचिततमः प्राजापत्योऽश्वः पञ्च च॥ [७]

यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
 स्कन्दति। यत्प्रोक्षितमनालब्धमुत्सृजन्ति। यदश्वचरितानि
 जुहोति। सर्वहुतमेवैनं करोत्यस्कन्दाय। अस्कन्नः५ हि तत्।
 यद्धुतस्य स्कन्दति। ईङ्गाराय स्वाहे कृताय स्वाहेत्याह।
 एतानि वा अश्वचरितानि। चरितैरेवैनः५ समर्धयति॥२८॥

तदाहुः। अनाहुतयो वा अश्वचरितानि। नैता होतव्या इति।
 अथो खल्वाहुः। होतव्या एव। अत्र वावैवं विद्वानश्वमेधः
 सः५स्थापयति। यदश्वचरितानि जुहोति। तस्माद्धोतव्या
 इति। बहिर्धा वा एनमेतदायतनादधाति। भ्रातृव्यमस्मे
 जनयति॥२९॥

यस्यानायतनेऽन्यत्राग्नेराहुतीर्जुहोति। सावित्रिया इष्ट्याः

पुरस्तात्स्विष्टकृतः। आहवनीयेऽश्वचरितानि जुहोति।
आयतन एवास्याहुतीर्जुहोति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयति।
तदाहुः। यज्ञमुखेयज्ञमुखे होतव्याः। यज्ञस्य क्लृप्त्यै। सुवर्गस्य
लोकस्यानुख्यात्या इति। अथो खल्वाहुः॥३०॥

यद्यज्ञमुखेयज्ञमुखे जुहुयात्। पशुभिर्यजमानं व्यर्धयेत्।
अव सुवर्गाल्लोकात्पद्येत। पापीयान्त्स्यादिति। सकृदेव
होतव्याः। न यजमानं पशुभिर्व्यर्धयति। अग्निं सुवर्गं लोकं
जयति। न पापीयान्भवति। अष्टाचत्वारिंशतमश्वरूपाणि
जुहोति। अष्टाचत्वारिंशदक्षरा जगती। जागतोऽश्वः
प्राजापत्यः समृद्धौ। एकमतिरिक्तं जुहोति। तस्मादेकः
प्रजास्वर्धुकः॥३१॥

अर्धयति जनयति खल्वाहुर्जगती त्रीणि च॥ [८]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्याह। इयं वै माता। असौ
पिता। आभ्यामेवैनं परिददाति। अश्वोऽसि हयोऽसीत्याह।
शास्त्येवैनमेतत्। तस्माच्छिष्टाः प्रजा जायन्ते। अत्योऽसीत्याह।
तस्मादश्वः सर्वान्पशून्त्येति। तस्मादश्वः सर्वेषां पशूनां
श्रेष्ठं गच्छति॥३२॥

प्र यशः श्रेष्ठमाप्नोति। य एवं वेद। नरोऽस्यर्वाऽसि
सप्तिरसि वाज्यंसीत्याह। रूपमेवास्यैतन्महिमानं व्याचष्टे।
ययुर्नामासीत्याह। एतद्वा अश्वस्य प्रियन्नामधेयम्।

प्रियेणैवैनन्नामधेयेनाभि वंदति। तस्मादप्यामित्रौ सङ्गत्य।
नाम्ना चेद्धयेते। मित्रमेव भवतः॥ ३३॥

आदित्यानां पत्वाऽन्विहीत्याह। आदित्यानेवैनं गमयति।
अग्नये स्वाहा स्वाहेन्द्राग्निभ्यामिति पूर्वहोमां जुहोति। पूर्व
एव द्विषन्तम्भ्रातृव्यमिति क्रामति। भूरसि भुवे त्वा भव्याय
त्वा भविष्यते त्वेत्युत्सृजति सर्वत्वाय। देवा आशापाला एतं
देवेभ्योऽश्वमेधाय प्रोक्षितङ्गोपायतेत्याह। शतं वै तल्प्या
राजपुत्रा देवा आशापालाः। तेभ्य एवैनं परि ददाति। ईश्वरो
वा अश्वः प्रमुक्तः परा परावतङ्गन्तोः। इह धृतिः स्वाहेह
विधृतिः स्वाहेह रन्तिः स्वाहेह रमतिः स्वाहेति चतृषु पत्सु
जुहोति॥ ३४॥

एता वा अश्वस्य बन्धनम्। ताभिरेवैनम्बध्नाति। तस्मादश्वः
प्रमुक्तो बन्धनमा गच्छति। तस्मादश्वः प्रमुक्तो बन्धनं न
जहाति। राष्ट्रे वा अश्वमेधः। राष्ट्रे खलु वा एते व्यायच्छन्ते।
येऽश्वमेध्यः रक्षन्ति। तेषां य उदृचं गच्छन्ति। राष्ट्रादेव ते
राष्ट्रङ्गच्छन्ति। अथ य उदृचं न गच्छन्ति॥ ३५॥

राष्ट्रादेव ते व्यवच्छिद्यन्ते। परा वा एष सिच्यते।
योऽबलौऽश्वमेधेन यजते। यदमित्रा अश्वं विन्देरन्।
हन्येतास्य यज्ञः। चतुः शता रक्षन्ति। यज्ञस्याघाताय।
अथान्यमानीय प्रोक्षेयुः। सैव ततः प्रायश्चित्तिः॥ ३६॥

गच्छति भवतः पत्सु जुहोति न गच्छन्ति नव च॥ [९]

प्रजापतिरकामयताश्वमेधेन यजेयेति। स तपोऽतप्यत।
तस्य तेषानस्य। सप्तात्मनो देवता उदक्रामन्। सा
दीक्षाऽभवत्। स एतानि वैश्वदेवान्यपश्यत्। तान्यजुहोत्।
तैर्वै स दीक्षामवारुन्ध। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। दीक्षामेव
तैर्यजमानोऽव रुन्धे॥३७॥

सप्त जुहोति। सप्त हि ता देवता उदक्रामन्। अन्वहं जुहोति।
अन्वहमेव दीक्षामव रुन्धे। त्रीणि वैश्वदेवानि जुहोति।
चत्वार्योद्ग्रहणानि। सप्त सम्पद्यन्ते। सप्त वै शीर्षण्याः
प्राणाः। प्राणा दीक्षा। प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामव रुन्धे॥३८॥

एकविंशतिं वैश्वदेवानि जुहोति। एकविंशतिर्वै देवलोकः।
द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रय इमे लोकः। असावादित्य
एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः। तद्वै व्यक्षत्रम्। सा श्रीः।
तद्ब्रध्नस्य विष्टपम्। तत्स्वराज्यमुच्यते॥३९॥

त्रिंशत्तमौद्ग्रहणानि जुहोति। त्रिंशदक्षरा विराट्। अन्नं
विराट्। विराजैवान्नाद्यमव रुन्धे। त्रेधा विभज्य देवता
जुहोति। त्र्यावृतो वै देवाः। त्र्यावृत इमे लोकः। एषां
लोकानामाप्त्यै। एषां लोकानां क्लृप्त्यै। अप वा एतस्मात्प्राणाः
क्रामन्ति॥४०॥

यो दीक्षामतिरेचयति। सप्ताहं प्रचरन्ति। सप्त वै शीर्षण्याः
प्राणाः। प्राणा दीक्षा। प्राणैरेव प्राणान्दीक्षामव रुन्धे।

पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति। सर्वं वै पूर्णाहुतिः। सर्वमेवाप्नोति।
अथो इयं वै पूर्णाहुतिः। अस्यामेव प्रति तिष्ठति॥४१॥

रुन्धे प्राणान्दीक्षामवं रुन्ध उच्यते क्रामन्ति तिष्ठति॥—————[१०]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं न किञ्चनोदयच्छत्। तं
वैश्वदेवान्येवोदयच्छन्। यद्वैश्वदेवानि जुहोति। यज्ञस्योद्यत्यै।
स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहा। स्वाहाऽधीतं मनसे स्वाहा।
स्वाहा मनः प्रजापतये स्वाहा। काय स्वाहा कस्मै
स्वाहा कतमस्मै स्वाहेति प्राजापत्ये मुख्ये भवतः।
प्रजापतिमुखाभिरेवैनं देवताभिरुद्यच्छते॥४२॥

अदित्यै स्वाहाऽदित्यै मह्यै स्वाहाऽदित्यै सुमृडीकायै
स्वाहेत्याह। इयं वा अदितिः। अस्या एवैनं प्रतिष्ठायोद्यच्छते।
सरस्वत्यै स्वाहा सरस्वत्यै बृहत्यै स्वाहा सरस्वत्यै पावकायै
स्वाहेत्याह। वाग्वै सरस्वती। वाचैवैनमुद्यच्छते। पूष्णे स्वाहा
पूष्णे प्रपथ्याय स्वाहा पूष्णे नरन्धिषाय स्वाहेत्याह। पशवो
वै पूषा। पशुभिरेवैनमुद्यच्छते। त्वष्ट्रे स्वाहा त्वष्ट्रे तुरीपाय
स्वाहा त्वष्ट्रे पुरुरूपाय स्वाहेत्याह। त्वष्टा वै पशूनां
मिथुनानां रूपकृत्। रूपमेव पशुषु दधाति। अथो
रूपैरेवैनमुद्यच्छते। विष्णवे स्वाहा विष्णवे निखुर्यपाय
स्वाहा विष्णवे निभूयपाय स्वाहेत्याह। यज्ञो वै विष्णुः।
यज्ञायैवैनमुद्यच्छते। पूर्णाहुतिमुत्तमां जुहोति। प्रत्युत्तब्ध्यै
सयत्वाय॥४३॥

यच्छते पुरुरूपाय स्वाहेत्याहाष्टौ च॥—————[११]

सावि॒त्रम॒ष्टाक॑पालं प्रा॒तर्निर्व॑पति। अ॒ष्टाक्ष॑रा गाय॒त्री। गाय॒त्रं
प्रा॒तः स॒वनम्। प्रा॒तः स॒वना॑दे॒वैनं॑ गाय॒त्रियाश्छ॑न्द॒सोऽधि॑
निर्मि॑मीते। अथो॑ प्रा॒तः स॒वनमे॒व तेना॑प्नोति। गाय॒त्रीं छ॑न्दः।
स॒वि॒त्रे प्र॑स॒वि॒त्र एका॑दशकपालं म॒ध्यन्दि॑ने। एका॑दशाक्षरा
त्रि॒ष्टुप्। त्रै॒ष्टुभं॑ मा॒ध्यं दि॒नं स॒वनम्। मा॒ध्यं दि॒नादे॒वैनं॑
स॒वना॑त्रि॒ष्टुभश्छ॑न्द॒सोऽधि॑ निर्मि॑मीते॥४४॥

अथो मा॒ध्यं दि॒नमे॒व स॒वनं॑ तेना॑प्नोति। त्रि॒ष्टुभं॑ छ॑न्दः। स॒वि॒त्र
आ॑स॒वि॒त्रे द्वा॑दशकपालमपरा॒ह्णे द्वा॑दशाक्षरा जग॑ती। जा॒ग॒तं
तृ॒तीय॑स॒वनम्। तृ॒तीय॑स॒वना॑दे॒वैनं॑ जग॑त्याश्छ॑न्द॒सोऽधि॑
निर्मि॑मीते। अथो॑ तृ॒तीय॑स॒वनमे॒व तेना॑प्नोति। जग॑तीं छ॑न्दः।
ई॒श्व॒रो वा अ॒श्वः प्र॑मु॒क्तः परा॑ परा॒वतं॑ गन्तोः॑। इ॒ह धृ॒तिः
स्वाहे॑ह वि॒धृतिः॑ स्वाहे॑ह रन्तिः॑ स्वाहे॑ह रम॑तिः॑ स्वाहे॑ति
चत॑स्र आ॒हु॒तीर्जु॑होति॥४५॥

चत॑स्रो दि॒शः। दि॒ग्भिरे॒वैनं॑ परि॑गृह्णाति। आश्व॑त्थो
ब्र॒जो भ॑वति। प्र॒जाप॑तिर्दे॒वेभ्यो॑ नि॒लाय॑त। अश्वो॑ रू॒पं
कृ॒त्वा। सोऽश्व॑त्थे स॒वत्स॒रम॑तिष्ठत्। तद॑श्व॒त्थस्या॑श्व॒त्थत्व॑म्।
यदाश्व॑त्थो ब्र॒जो भ॑वति। स्व ए॒वैनं॑ यो॒नौ प्र॑तिष्ठापयति॥४६॥

त्रि॒ष्टुभश्छ॑न्द॒सोऽधि॑ निर्मि॑मीते जुहोति नवं च॥—————[१२]

आ ब्रह्म॑न्ब्राह्म॒णो ब्र॑ह्मवर्च॒सी जा॑यता॒मित्या॑ह। ब्रा॒ह्म॒ण ए॒व

ब्रह्मवर्चसं दधाति। तस्मात्पुरा ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चस्यं जायत।
 आऽस्मिन्नाष्ट्रे राजन्यं इषव्यः शूरो महारथो जायतामित्याह।
 राजन्यं एव शौर्यं महिमानं दधाति। तस्मात्पुरा राजन्यं
 इषव्यः शूरो महारथोऽजायत। दोग्ध्रीं धेनुरित्याह।
 धेन्वामेव पयो दधाति। तस्मात्पुरा दोग्ध्रीं धेनुरं जायत।
 वोढाऽनुङ्घानित्याह॥४७॥

अनुङ्घेव वीर्यं दधाति। तस्मात्पुरा वोढाऽनुङ्घानं जायत।
 आशुः सप्तिरित्याह। अश्वं एव जवं दधाति। तस्मात्पुराऽऽशुरश्वोऽज
 पुरन्धिर्योषेत्याह। योषित्येव रूपं दधाति। तस्मात्स्त्री युवतिः
 प्रिया भावुका। जिष्णू रथेष्ठा इत्याह। आ ह वै तत्र जिष्णू
 रथेष्ठा जायते॥४८॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। सभेयो युवेत्याह। यो वै पूर्ववयसी।
 स सभेयो युवा। तस्माद्युवा पुमान्प्रियो भावुकः। आऽस्य
 यजमानस्य वीरो जायतामित्याह। आ ह वै तत्र यजमानस्य
 वीरो जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। निकामेनिकामे नः
 पर्जन्यो वर्षत्वित्याह। निकामेनिकामे ह वै तत्र पर्जन्यो
 वर्षति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। फलिन्यो न ओषधयः
 पच्यन्तामित्याह। फलिन्यो ह वै तत्रौषधयः पच्यन्ते। यत्रैतेन
 यज्ञेन यजन्ते। योगक्षेमो नः कल्पतामित्याह। कल्पते ह वै
 तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥४९॥

अनुङ्घानित्याह जायते वर्षति सप्त च॥ [१३]

प्रजापतिर्देवेभ्यो यज्ञान्व्यादिशत्। स आत्मन्नश्वमेधमधत्त।
तं देवा अब्रुवन्। एष वाव यज्ञः। यदश्वमेधः। अप्येव
नोत्रास्त्विति। तेभ्य एतानन्नहोमान्प्रायच्छत्। तानंजुहोत्।
तैर्वै स देवानंप्रीणात्। यदन्नहोमां जुहोति॥५०॥

देवानेव तैर्यजमानः प्रीणाति। आज्येन जुहोति। अग्नेर्वा
एतद्रूपम्। यदाज्यम्। यदाज्येन जुहोति। अग्निमेव
तत्प्रीणाति। मधुना जुहोति। महृत्यै वा एतद्देवतायै रूपम्।
यन्मधु। यन्मधुना जुहोति॥५१॥

महृतीमेव तद्देवतां प्रीणाति। तण्डुलैर्जुहोति। वसूनां
वा एतद्रूपम्। यत्तण्डुलाः। यत्तण्डुलैर्जुहोति। वसूनेव
तत्प्रीणाति। पृथुकैर्जुहोति। रुद्राणां वा एतद्रूपम्।
यत्पृथुकाः। यत्पृथुकैर्जुहोति॥५२॥

रुद्रानेव तत्प्रीणाति। लज्जैर्जुहोति। आदित्यानां वा
एतद्रूपम्। यल्लाजाः। यल्लाजैर्जुहोति। आदित्यानेव
तत्प्रीणाति। कुरम्बैर्जुहोति। विश्वेषां वा एतद्देवानां रूपम्।
यत्कुरम्बाः। यत्कुरम्बैर्जुहोति॥५३॥

विश्वानेव तद्देवान्प्रीणाति। धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राणां
वा एतद्रूपम्। यद्धानाः। यद्धानाभिर्जुहोति। नक्षत्राण्येव
तत्प्रीणाति। सक्तुभिर्जुहोति। प्रजापतेर्वा एतद्रूपम्।
यत्सक्तवः। यत्सक्तुभिर्जुहोति॥५४॥

प्रजापतिमेव तत्प्रीणाति। मसूस्यैर्जुहोति। सर्वासां वा
 एतद्देवतानां रूपम्। यन्मसूस्यानि। यन्मसूस्यैर्जुहोति।
 सर्वा एव तद्देवताः प्रीणाति। प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति।
 प्रियाङ्गा ह वै नामैते। एतैर्वै देवा अश्वस्याङ्गानि
 समदधुः। यत्प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति। अश्वस्यैवाङ्गानि
 सन्दधाति। दशान्नानि जुहोति। दशाक्षरा विराट्।
 विराट्कृत्स्नस्यान्नाद्यस्यावरुद्धौ॥५५॥

जुहोति मधुना जुहोति पृथुर्जुहोति कर्मर्बैर्जुहोति सक्तुभिर्जुहोति प्रियङ्गुतण्डुलैर्जुहोति
 चत्वारिं च (अन्नहोमानाज्येनाग्नेर्मधुना तण्डुलैः पृथुर्कैर्लाजैः कर्मर्बैर्धानाभिः सक्तुभिर्मसूस्यैः
 प्रियङ्गुतण्डुलैर्दशान्नानि द्वादश।)॥ [१४]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। तं सृष्टं रक्षांस्यजिघांसन्।
 स एतान्प्रजापतिर्नक्तं होमानपश्यत्। तान्जुहोत्। तैर्वै
 स यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्। यन्नक्तं होमां जुहोति। यज्ञादेव
 तैर्यजमानो रक्षांस्यपं हन्ति। आज्येन जुहोति। वज्रो वा
 आज्यम्। वज्रेणैव यज्ञाद्रक्षांस्यपं हन्ति॥५६॥

आज्यस्य प्रतिपदं करोति। प्राणो वा आज्यम्। मुखत
 एवास्य प्राणं दधाति। अन्नहोमाञ्जुहोति। शरीरवदेवाव
 रुन्धे। व्यत्यासं जुहोति। उभयस्यावरुद्धौ। नक्तं जुहोति।
 रक्षंसामपहत्यै। आज्येनान्ततो जुहोति॥५७॥

प्राणो वा आज्यम्। उभयत एवास्य प्राणं दधाति।

पु॒रस्ता॑च्चो॒परि॑ष्टाच्च। एक॑स्मै स्वाहेत्या॑ह। अ॒स्मिन्ने॒व
लो॒के प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति। द्वाभ्या॑ꣳ स्वाहेत्या॑ह। अ॒मुष्मि॑न्ने॒व
लो॒के प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति। उ॒भयो॑रे॒व लो॒कयोः प्र॑ति॒ तिष्ठ॑ति।
अ॒स्मिꣳश्चा॒मुष्मि॑ꣳश्च। श॒ताय॑ स्वाहेत्या॑ह। श॒तायु॑र्वै पु॒रुषः
श॒तवी॑र्यः। आ॒यु॑रे॒व वी॑र्यम॒व रु॒न्धे। स॒हस्रा॑य॒ स्वाहेत्या॑ह।
आ॒यु॑र्वै स॒हस्र॑म्। आ॒यु॑रे॒वाव॑ रु॒न्धे। स॒र्वस्मै॑ स्वाहेत्या॑ह।
अ॒परि॑मितमे॒वाव॑ रु॒न्धे॥५८॥

एव यज्ञाद्रक्षाꣳस्यपहन्त्यन्ततो जुहोति शताय स्वाहेत्याह सप्त च॥—————[१५]

प्र॒जाप॑तिं वा ए॒ष ई॑प्स॒तीत्या॑हुः। योऽश्व॑मे॒धेन॒ यज॑त॒ इति॑।
अथो॑ आहुः। स॒र्वाणि॑ भू॒तानी॑ति। एक॑स्मै स्वाहेत्या॑ह।
प्र॒जाप॑ति॒र्वा एकः॑। तमे॒वाप्नो॑ति। एक॑स्मै स्वाहा॒ द्वाभ्या॑ꣳ
स्वाहेत्य॑भिपूर्वमाहु॒तीर्जु॑होति। अ॒भिपूर्व॑मे॒व सु॒वर्गं लो॒कमे॑ति।
एको॒त्तरं जु॑होति॥५९॥

ए॒क॒वदे॒व सु॒वर्गं लो॒कमे॑ति। स॒न्त॑तं जुहोति। सु॒वर्ग॑स्य
लो॒कस्य॑ स॒न्त॑त्यै। श॒ताय॑ स्वाहेत्या॑ह। श॒तायु॑र्वै पु॒रुषः
श॒तवी॑र्यः। आ॒यु॑रे॒व वी॑र्यम॒वरु॑न्धे। स॒हस्रा॑य॒ स्वाहेत्या॑ह।
आ॒यु॑र्वै स॒हस्र॑म्। आ॒यु॑रे॒वाव॑ रु॒न्धे। अ॒युता॑य॒ स्वाहा॑
नि॒युता॑य॒ स्वाहा॑ प्र॒युता॑य॒ स्वाहेत्या॑ह॥६०॥

त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः। इ॒माने॒व लो॒कान॑व॒ रुन्धे॑। अ॒र्बुदा॑य॒
स्वाहेत्या॑ह। वा॒ग्वा अ॒र्बुद॑म्। वाच॑मे॒वाव॑ रु॒न्धे। न्य॑र्बुदा॑य॒

स्वाहेत्याह। यो वै वाचो भूमा। तन्न्यर्बुदम्। वाच एव
भूमानमव रुन्धे। समुद्राय स्वाहेत्याह॥६१॥

समुद्रमेवाप्नोति। मध्याय स्वाहेत्याह। मध्यमेवाप्नोति।
अन्ताय स्वाहेत्याह। अन्तमेवाप्नोति। परार्धाय स्वाहेत्याह।
परार्धमेवाप्नोति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै स्वाहेत्याह।
रात्रिर्वा उषाः। अहर्व्युष्टिः। अहोरात्रे एवावरुन्धे। अथो
अहोरात्रयोरेव प्रतितिष्ठति। ता यदुभयीर्दिवा वा नक्तं
वा जुहुयात्। अहोरात्रे मोहयेत्। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै
स्वाहोदेष्यते स्वाहोद्यते स्वाहेत्यनुदिते जुहोति। उदिताय
स्वाहा सुवर्गाय स्वाहा लोकाय स्वाहेत्युदिते जुहोति।
अहोरात्रयोरव्यतिमोहाय॥६२॥

एकोत्तरं जुहोति प्रयुताय स्वाहेत्याह समुद्राय स्वाहेत्याहाहर्व्युष्टिः सप्त च॥—[१६]

विभूर्मात्रा प्रभूः पित्रेत्यश्वनामानि जुहोति। उभयोरेवैनं
लोकयोर्नामधेयं गमयति। आयनाय स्वाहा प्रायणाय
स्वाहेत्युद्वावाञ्जुहोति। सर्वमेवैनमस्कन्त्रं सुवर्गं लोकं
गमयति। अग्नये स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वहोमाञ्जुहोति।
पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमतिं क्रामति। पृथिव्यै
स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्याह। यथायजुरेवैतत्। अग्नये
स्वाहा सोमाय स्वाहेति पूर्वदीक्षा जुहोति। पूर्वं एव द्विषन्तं
भ्रातृव्यमतिं क्रामति॥६३॥

पृथिव्यै स्वाहाऽन्तरिक्षाय स्वाहेत्येकविंशिनीं दीक्षां जुहोति। एकविंशतिर्वै देवलोकः। द्वादश मासाः पञ्चतवः। त्रयं इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। भुवो देवानां कर्मणेत्यृतुदीक्षा जुहोति। ऋतूनेवास्मै कल्पयति। अग्नये स्वाहा वायवे स्वाहेति जुहोत्यनन्तरित्यै॥६४॥

अर्वाङ्यज्ञः सङ्क्रामत्वित्यासीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्याप्त्यै। भूतं भव्यं भविष्यदिति पर्यासीर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य पर्याप्त्यै। आ मे गृहा भवन्त्वित्याभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्याभूत्यै। अग्निना तपोऽन्वभवदित्यनुभूर्जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्यानुभूत्यै। स्वाहाऽऽधिमाधीताय स्वाहेति समस्तानि वैश्वदेवानि जुहोति। समस्तमेव द्विषन्तं भ्रातृव्यमिति क्रामति॥६५॥

दध्मः स्वाहा हनूभ्याः स्वाहेत्यङ्गहोमाञ्जुहोति। अङ्गेअङ्गे वै पुरुषस्य पाप्मोपश्लिष्टः। अङ्गादङ्गादेवैनं पाप्मनस्तेन मुञ्चति। अञ्जेताय स्वाहा कृष्णाय स्वाहा श्वेताय स्वाहेत्यश्वरूपाणि जुहोति। रूपैरेवैनं समर्धयति। ओषधीभ्यः स्वाहा मूलैभ्यः स्वाहेत्योषधिहोमाञ्जुहोति। द्वय्यो वा ओषधयः। पुष्पैभ्योऽन्याः फलं गृह्णन्ति। मूलैभ्योऽन्याः। ता एवोभयीरव रुन्धे॥६६॥

वनस्पतिभ्यः स्वाहेति वनस्पतिहोमाञ्जुहोति। आरण्यस्यान्नाद्यस्याव
मेषस्त्वा पचतैरवत्वित्यपाव्यानि जुहोति। प्राणा वै देवा
अपाव्याः। प्राणानेवाव रुन्धे। कूप्याभ्यः स्वाहाद्ध्यः
स्वाहेत्यपा९ होमाञ्जुहोति। अप्सु वा आपः। अन्नं वा
आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते। यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते। तदव
रुन्धे॥६७॥

पूर्वदीक्षा जुहोति पूर्वं एव द्विषन्तं भ्रातृव्यमिति कामत्यनन्तरित्यै कामति रुन्धे जायत एकं
च॥—————[१७]

अम्भा९सि जुहोति। अयं वै लोकोऽम्भा९सि। तस्य
वसवोऽधिपतयः। अग्निर्ज्योतिः। यदम्भा९सि जुहोति।
इममेव लोकमव रुन्धे। वसूना९ सायुज्यं गच्छति।
अग्निं ज्योतिरव रुन्धे। नभा९सि जुहोति। अन्तरिक्षं वै
नभा९सि॥६८॥

तस्य रुद्रा अधिपतयः। वायुर्ज्योतिः। यन्नभा९सि जुहोति।
अन्तरिक्षमेवाव रुन्धे। रुद्राणा९ सायुज्यं गच्छति। वायुं
ज्योतिरव रुन्धे। महा९सि जुहोति। असौ वै लोको
महा९सि। तस्यादित्या अधिपतयः। सूर्यो ज्योतिः॥६९॥

यन्महा९सि जुहोति। अमुमेव लोकमव रुन्धे। आदित्याना९
सायुज्यं गच्छति। सूर्यं ज्योतिरव रुन्धे। नमो राज्ञे नमो
वरुणायेति यव्यानि जुहोति। अन्नाद्यस्यावरुद्ध्यै। मयोभूर्वातो
अभि वातूसा इति गव्यानि जुहोति। पशूनामवरुद्ध्यै।

प्रा॒णाय॒ स्वाहा॑ व्या॒नाय॒ स्वाहेति॑ सन्ततिहोमाञ्जुहोति।
सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॒ सन्तत्यै॑॥७०॥

सि॒ताय॒ स्वाहा॑ऽसि॒ताय॒ स्वाहेति॑ प्रमु॒क्तीर्जु॑होति। सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्य॒ प्रमु॒क्त्यै। पृ॒थि॒व्यै स्वाहा॑ऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहेत्या॑ह।
य॒था॒य॒जुरे॒वैतत्। द॒त्वते॒ स्वाहा॑ऽद॒न्तका॑य॒ स्वाहेति॑
शरी॒रहो॑माञ्जुहोति। पि॒तृलो॒कमे॒व तैर्य॑ज॒मानो॒ऽव रु॒न्धे।
कस्त्वा॑ यु॒नक्ति॑ स त्वा॑ यु॒नक्ति॑ति॒ परि॒धीन् यु॑नक्ति। इ॒मे वै
लो॒काः परि॑धयः। इ॒माने॒वास्मै॑ लो॒कान् यु॑नक्ति। सु॒व॒र्गस्य॑
लो॒कस्य॒ सम॑ष्ट्यै॥७१॥

यः प्रा॑ण॒तो य आ॑त्म॒दा इति॑ म॒हि॒मानौ॑ जुहोति। सु॒व॒र्गो
वै लो॒को महः॑। सु॒व॒र्गमे॒व ताभ्या॑ लो॒कं यज॑मानो॒ऽव रु॒न्धे।
आ ब्र॑ह्म॒न्ब्राह्म॑णो ब्र॒ह्मव॑र्च॒सी जा॑यता॒मिति॑ सम॑स्तानि
ब्र॒ह्मव॑र्च॒सानि॑ जुहोति। ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒व तैर्य॑ज॒मानो॒ऽव रु॒न्धे।
ज॒ज्ञि बी॒जमि॑ति॒ जुहो॑त्यन॒न्तरि॑त्यै। अ॒ग्नये॒ सम॑न॒मत्पृ॒थि॒व्यै
सम॑न॒मदि॑ति॒ सन्न॑तिहोमाञ्जुहोति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॒
सन्न॑त्यै। भू॒ताय॒ स्वाहा॑ भवि॒ष्यते॒ स्वाहेति॑ भू॒ताभ॒व्यौ होमौ॑
जुहोति। अ॒यं वै लो॒को भू॒तम्॥७२॥

अ॒सौ भ॑वि॒ष्यत्। अ॒नयो॑रे॒व लो॒कयोः॒ प्रति॑तिष्ठति।
सर्व॑स्यात्यै॑। सर्व॑स्याव॒रुद्धौ॑। यद॒क्र॒न्दः प्रथ॑मं जा॒यमा॑न॒
इत्य॑श्वस्तो॒मीयं॑ जुहोति। सर्व॑स्यात्यै॑। सर्व॑स्य॒ जित्यै॑।
सर्व॑मे॒व तेना॑प्नोति। सर्व॑ जयति। यो॑ऽश्वमे॒धेन॒ यज॑ते॥७३॥

य उ चैनमेवं वेद। यज्ञं रक्षांस्यजिघांसन्। स
 एतान्प्रजापतिर्नक्तं होमानपश्यत्। तानंजुहोत्। तैर्वै स
 यज्ञाद्रक्षांस्यपाहन्। यन्नक्तं होमां जुहोति। यज्ञादेव
 तैर्यजमानो रक्षांस्यपहन्ति। उषसे स्वाहा व्युष्ट्यै
 स्वाहेत्यन्ततो जुहोति। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै॥७४॥

वै नभांसि सूर्यो ज्योतिः सन्तत्यै समष्ट्यै भूतं यजते नवं च॥—————[१८]

एकयूपो वैकादशिनीं वा। अन्येषां यज्ञानां यूपा भवन्ति।
 एकविंशिन्यश्वमेधस्य। सुवर्गस्य लोकस्याभिजित्यै।
 बैल्वो वा खादिरो वा पालाशो वा। अन्येषां यज्ञक्रतूनां
 यूपा भवन्ति। राज्जुदाल एकविंशत्यरत्निरश्वमेधस्य।
 सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। नान्येषां पशूनां तैजून्या
 अवद्यन्ति। अवद्यन्त्यश्वस्य॥७५॥

पाप्मा वै तैजुनी। पाप्मनोऽपहत्यै। प्लक्षशाखायामन्येषां
 पशूनामवद्यन्ति। वेतसशाखायामश्वस्य। अप्सुर्योनिर्वा
 अश्वः। अप्सुजो वेतसः। स्व एवास्य योनावव द्यति।
 यूपेषु ग्राम्यान्पशून्नियुञ्जन्ति। आरोकेष्वारण्यान्धारयन्ति।
 पशूनां व्यावृत्त्यै। आ ग्राम्यान्पशूल्लभन्ते। प्रारण्यान्त्सृजन्ति।
 पाप्मनोऽपहत्यै॥७६॥

अश्वस्य व्यावृत्त्यै त्रीणि च॥—————[१९]

राज्जुदालमग्निष्ठं मिनोति। भ्रूणहत्याया अपहत्यै।

पौतुद्रवावभितो भवतः। पुण्यस्य गन्धस्यावरुद्धौ।
 भ्रूणहृत्यामेवास्मादपहृत्य। पुण्येन गन्धेनोभयतः परि
 गृह्णाति। षड्वैल्वा भवन्ति। ब्रह्मवर्चसस्यावरुद्धौ। षड्वादिराः।
 तेजसोऽवरुद्धौ॥७७॥

षट्वालाशाः। सोमपीथस्यावरुद्धौ। एकविंशतिः सम्पद्यन्ते।
 एकविंशतिर्वै देवलोकाः। द्वादश मासाः पञ्चर्तवः। त्रयं
 इमे लोकाः। असावादित्य एकविंशः। एष सुवर्गो लोकः।
 सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। शतं पशवो भवन्ति॥७८॥

शतायुः पुरुषः शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रति
 तिष्ठति। सर्वं वा अश्वमेध्याप्रोति। अपरिमिता भवन्ति।
 अपरिमितस्यावरुद्धौ। ब्रह्मवादिनो वदन्ति। कस्मात्सत्यात्।
 दक्षिणतोऽन्येषां पशूनामवद्यन्ति। उत्तरतोऽश्वस्येति। वारुणो
 वा अश्वः॥७९॥

एषा वै वरुणस्य दिक्। स्वायामेवास्य दिश्यवद्यति।
 यदितरेषां पशूनामवद्यति। शतदेवत्यं तेनाव रुन्धे।
 चितेऽग्नावधिं वैतसे कटेऽश्वं चिनोति। अप्सुयोनिर्वा
 अश्वः। अप्सुजो वैतसः। स्व एवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति।
 पुरस्तात्प्रत्यश्च तूपरं चिनोति। पश्चात्प्राचीनं गोमृगम्॥८०॥

प्राणापानावेवास्मिन्सम्यञ्चै दधाति। अश्वं तूपरं
 गोमृगमिति सर्वहुतं एताञ्जुहोति। एषां लोकानामभिजित्यै।

आत्मनाऽभि जुहोति। सात्मानमेवैनं सतनुं करोति।
 सात्माऽमुष्मिल्लोके भवति। य एवं वेद। अथो वसोरेव
 धारां तेनाव रुन्धे। इलुवर्दाय स्वाहा बलिवर्दाय
 स्वाहेत्याह। संवत्सरो वा इलुवर्दः। परिवत्सरो बलिवर्दः।
 संवत्सरादेव परिवत्सरादायुरव रुन्धे। आयुरेवास्मिन्दधाति।
 तस्मादश्वमेधयाजी जरसां विस्रसामुं लोकमेति॥८१॥

तेजसोऽवरुद्धौ भवन्त्यश्वौ गोमृगमिलुवर्दश्चत्वारि च॥ [२०]

एकविंशोऽग्निर्भवति। एकविंशः स्तोमः। एकविंशतिर्यूपाः।
 यथा वा अश्वा वरुषभा वा वृषाणः सस्फुरेरन्। एवमेव
 तत्स्तोमाः सस्फुरन्ते। यदेकविंशाः। ते यत्समृच्छेरन्।
 हन्येतास्य यज्ञः। द्वादश एवाग्निः स्यादित्याहुः। द्वादशः
 स्तोमः॥८२॥

एकादश यूपाः। यद्द्वादशोऽग्निर्भवति। द्वादश मासाः
 संवत्सरो। संवत्सरेणैवास्मा अन्नमव रुन्धे। यद्दश यूपा
 भवन्ति। दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमव
 रुन्धे। य एकादशः। स्तन एवास्यै सः॥८३॥

दुह एवैनां तेन। तदाहुः। यद्द्वादशोऽग्निः स्याद्द्वादशः
 स्तोम एकादश यूपाः। यथा स्थूरिणा यायात्। तादृक्तत्।
 एकविंश एवाग्निः स्यादित्याहुः। एकविंशः स्तोमः।
 एकविंशतिर्यूपाः। यथा प्रष्टिभिर्याति। तादृगेव तत्॥८४॥

यो वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभो वेद। ककुद्ध राज्ञां
भवति। एकविंशोऽग्निर्भवति। एकविंशः स्तोमः।
एकविंशतिर्यूपाः। एता वा अश्वमेधे तिस्रः ककुभः। य एवं
वेद। ककुद्ध राज्ञां भवति। यो वा अश्वमेधे त्रीणि शीर्षाणि
वेद। शिरो ह राज्ञां भवति। एकविंशोऽग्निर्भवति।
एकविंशः स्तोमः। एकविंशतिर्यूपाः। एतानि वा अश्वमेधे
त्रीणि शीर्षाणि। य एवं वेद। शिरो ह राज्ञां भवति॥८५॥

द्वादशः स्तोमः स एव तच्छिरो ह राज्ञां भवति षट् च॥—————[२१]

देवा वा अश्वमेधे पवमाने। सुवर्गं लोकं न प्राजानन्। तमश्वः
प्राजानात्। यदश्वमेधेऽश्वेन मेध्येनोदश्चो बहिष्पवमानं
सर्पन्ति। सुवर्गस्य लोकस्य प्रजात्यै। न वै मनुष्यः सुवर्गं
लोकमञ्जसा वेद। अश्वो वै सुवर्गं लोकमञ्जसा वेद।
यदुद्गातोद्गायेत्। यथा क्षेत्रज्ञोऽन्येन पथा प्रतिपादयेत्।
तादृक्तत्॥८६॥

उद्गातारमपरुध्य। अश्वमुद्गीथाय वृणीते। यथा क्षेत्रज्ञोऽञ्जसा
नयति। एवमेवैनमश्वः सुवर्गं लोकमञ्जसा नयति। पुच्छमन्वा
रभन्ते। सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। हिं करोति। सामैवाकः।
हिं करोति। उद्गीथ एवास्य सः॥८७॥

वडबा उप रुन्धन्ति। मिथुनत्वाय प्रजात्यै। अथो
यथोपगातारं उपगायन्ति। तादृगेव तत्। उदगासीदश्वो

मेध्य॒ इत्या॑ह। प्रा॒जाप॒त्यो वा अश्वः॑। प्र॒जाप॑तिरुद्गी॒थः।
उद्गी॑थमे॒वाव॑ रुन्धे। अथो॑ ऋ॒क्साम॑यो॒रेव॑ प्र॒ति तिष्ठ॑ति।
हि॒र॒ण्येनो॑पाक॒रोति॑। ज्योति॒र्वै हि॒र॒ण्यम्। ज्योति॑रे॒व मु॒खतो॑
द॒धाति॑। यज॑माने च प्र॒जासु॑ च। अथो॑ हि॒र॒ण्यज्योति॑रे॒व
यज॑मानः सु॒वर्गं लो॒कमे॑ति॥८८॥

तत्स उ॒पाक॑रोति च॒त्वारि॑ च॥ ————— [२२]

पुरु॑षो वै य॒ज्ञः। य॒ज्ञः प्र॒जाप॑तिः। यदश्वे॑ प॒शून्नियु॑ञ्जन्ति।
य॒ज्ञादे॒व तद्य॒ज्ञं प्रयु॑ङ्क्ते। अश्वं॑ तू॒परं गो॑मृ॒गम्। तान॑ग्नि॒ष्ठ
आल॑भते। से॒नामु॒खमे॒व तत्स॑ङ्श्यति। तस्मा॑द्राज॒मुखं भी॒ष्मं
भा॒वुक॑म्। आ॒ग्नेयं॑ कृ॒ष्णग्री॑वं पु॒रस्ता॑ल्ल॒लाटे॑। पूर्वा॑ग्निमे॒व तं
कुरु॑ते॥८९॥

तस्मा॑त्पूर्वा॒ग्निं पु॒रस्ता॑त्स्थापयन्ति। पौ॒ष्णम॒न्वश्च॑म्। अन्नं॑ वै
पू॒षा। तस्मा॑त्पूर्वा॒ग्नावा॑हार्य॒मा ह॑रन्ति। ऐ॒न्द्रा॒पौष्ण॑मु॒परि॑ष्ठात्।
ऐ॒न्द्रो वै रा॑ज॒न्योऽन्नं॑ पू॒षा। अ॒न्नाद्ये॑नै॒वैन॑मु॒भय॑तः परि॑ गृह्णाति।
तस्मा॑द्राज॒न्योऽन्ना॑दो भा॒वुकः॑। आ॒ग्नेयौ॑ कृ॒ष्णग्री॑वौ बा॒हुवोः॑।
बा॒हुवो॑रे॒व वी॒र्यं॑ धत्ते॥९०॥

तस्मा॑द्राज॒न्यो बा॒हुब॒लीभा॑वुकः। त्वा॒ष्ट्रौ लो॑मशस॒क्थौ
स॒क्थ्योः। स॒क्थ्योरे॒व वी॒र्यं॑ धत्ते। तस्मा॑द्राज॒न्य
ऊ॒रुब॒लीभा॑वुकः। शि॒तिपृ॑ष्ठौ बा॒र्हस्प॑त्यौ पृ॒ष्ठे।
ब्र॒ह्मव॒र्चस॑मे॒वोप॑रि॒ष्ठाद्ध॑त्ते। अथो॑ क॒वचे॑ ए॒वैते अ॒भितः॑

पर्यू॑हते। तस्मा॑द्राज॒न्यः सन्न॑द्धो वी॒र्यं करो॑ति। धा॒त्रे
पृ॒षो॒द॒रम॒धस्ता॑त्। प्र॒ति॒ष्ठामे॒वैतां कु॑रुते। अथो॑ इ॒यं वै धा॒ता।
अ॒स्यामे॒व प्र॒ति तिष्ठ॑ति। सौ॒र्यं ब॒लक्षं पु॑च्छे। उ॒त्से॒धमे॒व तं
कु॑रुते। तस्मा॑दु॒त्से॒धम्भ॒ये प्र॒जा अ॒भिस॑श्च॒रन्ति॥११॥

कुरु॑ते ध॒त्ते कुरु॑ते पञ्च॑ च॥ [२३]

साङ्ग॑हण्या चतु॑ष्टय्यो यो वै यः पि॒तृश्च॒त्वारो यथा॑ नि॒क्तं प्र॒जाप॑तये त्वा यथा॑ प्रोक्षितं
वि॒भूरा॑ह प्र॒जाप॑तिरकामयताश्वमे॒धेन॑ प्र॒जाप॑तिर्न किञ्चन सा॒वित्र॑मा ब्रह्म॑न्प्र॒जाप॑तिर्दे॒वैभ्यः॑
प्र॒जाप॑ती रक्षा॑सि प्र॒जाप॑तिमीप्सति वि॒भूर॑श्चनान्यन्मा॑स्येकयू॒पो रा॒ज्जु॑दालमेकवि॒ंशो
दे॒वाः पुरु॑ष॒स्त्रयो॑वि॒ंशतिः॥२३॥

साङ्ग॑हण्या तस्मा॑दश्वमेधया॒जी यत्परि॑मिता यद्य॑ज्ञमुखे यो दी॒क्षां दे॒वाने॒व त्रयं॑ इ॒मे सि॒ताय॑
प्राणा॑पा॒नावे॒वास्मि॑न्तस्मा॑द्राज॒न्यं ए॒कं न॑वतिः॥११॥

साङ्ग॑हण्या स॑श्च॒रन्ति॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके अष्टमः
प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ नवमः प्रश्नः ॥

॥ तैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः प्रपाठकः ॥

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सोऽस्मात्सृष्टोऽपाक्रामत्।
 तमष्टादशिभिरनु प्रायुङ्क्त। तमाप्नोत्। तमाप्त्वाऽष्टादशिभिरवारुन्ध।
 यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। यज्ञमेव तैराप्त्वा यजमानोऽवरुन्धे।
 संवत्सरस्य वा एषा प्रतिमा। यदष्टादशिनः। द्वादश मासाः
 पञ्चर्तवः॥१॥

संवत्सरोऽष्टादशः। यदष्टादशिनं आलभ्यन्ते। संवत्सरमेव
 तैराप्त्वा यजमानोऽवरुन्धे। अग्निष्टेऽन्यान्पशून्पाकरोति।
 इतरेषु यूपेष्वष्टादशिनोऽजामित्वाय। नवनवालभ्यन्ते
 सवीर्यत्वाय। यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। व्यवस्येतां पितापुत्रौ।
 व्यध्वानः क्रामेयुः। विदूरङ्गामयोग्रामान्तौ स्याताम्॥२॥

ऋक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा
 अरण्येष्वजायेरन्। तदाहुः। अपशवो वा एते। यदारण्याः।
 यदारण्यैः सङ्स्थापयेत्। क्षिप्रे यजमानमरण्यं मृतं हरेयुः।
 अरण्यायतना ह्यारण्याः पशव इति। यत्पशून्नालभेत।
 अनवरुद्धा अस्य पशवः स्युः। यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजेत्॥३॥

यज्ञवेशसं कुर्यात्। यत्पशून्नालभेत। तेनैव पशूनवरुन्धे।
 यत्पर्यग्निकृतानुत्सृजत्ययज्ञवेशसाय। अवरुद्धा अस्य पशवो
 भवन्ति। न यज्ञवेशसम्भवति। न यजमानमरण्यम्मृतं

हरन्ति। ग्राम्यैः सङ् स्थापयति। एते वै पशवः क्षेमो
नाम। सं पितापुत्राववस्यतः। समध्वानः क्रामन्ति।
समन्तिकङ्ग्रामयोग्रामान्तौ भवतः। नक्षीकाः पुरुषव्याघ्राः
परिमोषिणं आव्याधिनीस्तस्करा अरण्येष्वजायन्ते॥४॥

ऋतवः स्यातामुत्सृजेत्स्यंतस्त्रीणि च॥ [१]

प्रजापतिरकामयतोभौ लोकावव रुन्धीयेति। स
एतानुभयान्पशून्पश्यत्। ग्राम्याश्चरण्याश्च। तानालभत।
तैर्वै स उभौ लोकाववारुन्ध। ग्राम्यैरेव पशुभिरिमं
लोकमवारुन्ध। आरण्यैरमुम्। यद्ग्राम्यान्पशूनालभते।
इममेव तैर्लोकमव रुन्धे। यदरण्यान्॥५॥

अमुनैः। अनवरुद्धो वा एतस्य संवत्सर इत्याहुः। य
इतइतश्चातुर्मास्यानि संवत्सरं प्रयुङ्क्ते इति। एतावान् वै
संवत्सरः। यच्चातुर्मास्यानि। यदेते चातुर्मास्याः पशव
आलभ्यन्ते। प्रत्यक्षमेव तैः संवत्सरं यजमानोऽवरुन्धे।
वि वा एष प्रजया पशुभिर्ऋध्यते। यः संवत्सरं प्रयुङ्क्ते।
संवत्सरः सुवर्गो लोकः॥६॥

सुवर्गन्तु लोकन्नापराधोति। प्रजा वै पशवं एकादशिनीं।
यदेत एकादशिनाः पशवं आलभ्यन्ते। साक्षादेव प्रजां
पशून् यजमानोऽवरुन्धे। प्रजापतिर्विराजमसृजत। सा
सृष्टाऽश्वमेधं प्राविशत्। तान्दशिभिरनु प्रायुङ्क्ते। तामाप्रोत्।
तामात्वा दशिभिरवारुन्ध। यद्दशिनं आलभ्यन्ते॥७॥

वि॒राज॑मे॒व तैरा॒त्वा यज॑मा॒नोऽव॑रुन्धे। एका॑दश द॒शत॑
आल॑भ्यन्ते। एका॑दशाक्षरा त्रि॒ष्टुप्। त्रैष्टु॑भाः प॒शवः॑।
प॒शून्वाव॑रुन्धे। वै॒श्वदे॒वो वा अश्वः॑। ना॒नादे॒वत्याः॑
प॒शवो॑ भवन्ति। अश्व॑स्य सर्व॒त्वाय॑। ना॒नारू॒पा भव॑न्ति।
तस्मा॑न्ना॒नारू॒पाः प॒शवः॑। ब॒हुरू॒पा भव॑न्ति। तस्मा॑द्ब॒हुरू॒पाः
प॒शवः॑ समृ॒द्धौ॥८॥

आ॒र॒ण्याँल्लो॒को द॒शिनं॑ आल॑भ्यन्ते ना॒नारू॒पाः प॒शवो॑ द्वे च॑॥—————[२]

अ॒स्मै वै लो॒काय॑ ग्रा॒म्याः प॒शव॑ आल॑भ्यन्ते।
अ॒मुष्मा॑ आ॒र॒ण्याः। यद्वा॒म्यान्प॒शूना॑ल॒भते॑। इ॒ममे॒व
तैर्लो॒कमव॑रुन्धे। यदा॑र॒ण्यान्। अ॒मुन्तैः। उ॒भया॑न्प॒शूना॑ल॒भते॑।
गा॒म्याऽश्वा॑र॒ण्याऽश्वा॑। उ॒भयो॑र्लो॒कयो॒रव॑रु॒द्धौ। उ॒भया॑न्प॒शूना॑ल॒भते॑॥
गा॒म्याऽश्वा॑र॒ण्याऽश्वा॑। उ॒भय॑स्या॒न्नाद्य॑स्याव॑रु॒द्धौ। उ॒भया॑न्प॒शूना॑ल॒भते॑॥
गा॒म्याऽश्वा॑र॒ण्याऽश्वा॑। उ॒भये॑षां प॒शूना॑मव॑रु॒द्धौ। त्रय॑स्त्रयो
भव॑न्ति। त्रय॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॑मा॒प्त्यै॑। ब्र॒ह्मवा॑दि॒नो
वद॑न्ति। कस्मा॑त्स॒त्यात्॥१०॥

अ॒स्मिँल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒मा इति॑। यत्स॑मा॒नीभ्यो॑
दे॒वता॑भ्यो॒ऽन्ये॑ऽन्ये प॒शव॑ आल॑भ्यन्ते। अ॒स्मिन्ने॒व
तल्लो॒के का॒मा॑न्दि॒धाति॑। तस्मा॑द॒स्मिँल्लो॒के ब॒हवः॑ का॒माः।
त्रया॑णा॒न्त्रया॑णां स॒ह व॒पा जु॑होति। त्र्या॑वृ॒तो वै दे॒वाः।
त्र्या॑वृ॒त इ॒मे लो॒काः। ए॒षां लो॒काना॑मा॒प्त्यै॑। ए॒षां लो॒काना॑
कृ॒त्यै॑। पर्य॑ग्निकृ॒ताना॑र॒ण्यानु॑त्सृ॒जन्त्य॑हि॒सायै॑॥११॥

अवरुद्धा उभयान्पशूनालभते सत्यादहिंसायै॥ [३]

युञ्जन्ति ब्रध्नमित्याह। असौ वा आदित्यो ब्रध्नः।
आदित्यमेवास्मै युनक्ति। अरुषमित्याह। अग्निर्वा अरुषः।
अग्निमेवास्मै युनक्ति। चरन्तमित्याह। वायुर्वै चरन्।
वायुमेवास्मै युनक्ति। परितस्थुष इत्याह॥१२॥

इमे वै लोकाः परितस्थुषः। इमानेवास्मै लोकान्
युनक्ति। रोचन्ते रोचना दिवीत्याह। नक्षत्राणि वै रोचना
दिवि। नक्षत्राण्येवास्मै रोचयति। युञ्जन्त्यस्य काम्येत्याह।
कामानेवास्मै युनक्ति। हरी विपक्षसेत्याह। इमे वै हरी
विपक्षसा। इमे एवास्मै युनक्ति॥१३॥

शोणा धृष्णू नृवाहसेत्याह। अहोरात्रे वै नृवाहसा।
अहोरात्रे एवास्मै युनक्ति। एता एवास्मै देवता युनक्ति।
सुवर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। केतुं कृण्वन्नकेतव इति ध्वजं
प्रतिमुञ्चति। यश एवैनं राज्ञाङ्गमयति। जीमूतस्येव भवति
प्रतीकमित्याह। यथायजुरेवैतत्। ये ते पन्थानः सवितः
पूर्व्यास इत्यध्वर्युर्यजमानं वाचयत्यभिजित्यै॥१४॥

परा वा एतस्य यज्ञ एति। यस्य पशुरुपाकृतोऽन्यत्र
वेद्या एति। एतस्त्वोतरेतेन पथा पुनरश्वमावर्तयासि न
इत्याह। वायुर्वै स्तोता। वायुमेवास्य परस्ताद्वधात्यावृत्त्यै।
यथा वै हविषो गृहीतस्य स्कन्दति। एवं वा एतदश्वस्य
स्कन्दति। यदस्योपाकृतस्य लोमानि शीयन्ते। यद्वालेषु

का॒चाना॒वय॑न्ति। लोमा॑न्ये॒वास्य॑ तत्स॒म्भ॑रन्ति॥१५॥

भूर्भुवः॑ सुव॒रिति॑ प्राजाप॒त्याभि॒राव॑यन्ति। प्रा॒जाप॒त्यो
वा अश्वः॑। स्वयै॒वैनं॑ दे॒वता॑या॒ सम॑र्धयन्ति। भूरिति॑
महि॑षी। भुव॒ इति॑ वा॒वाता॑। सुव॒रिति॑ परिवृ॒क्ती। ए॒षां
लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै। हि॒रण्य॑याः का॒चा भ॑वन्ति। ज्योति॒र्वै
हि॑रण्यम्। रा॒ष्ट्रम॑श्वमे॒धः॥१६॥

ज्योति॑श्चै॒वास्मै॑ रा॒ष्ट्रं च॑ स॒मीची॑ दधाति। स॒हस्र॑म्भवन्ति।
स॒हस्र॑स॒म्मितः॑ सुव॒र्गो लो॒कः। सुव॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॑भिजि॑त्यै।
अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्तेज॑ इन्द्रि॒यं प॒शवः॑ श्रीः॒ क्रा॑मन्ति।
योऽश्व॑मे॒धेन॑ यज॑ते। वस॑वस्त्वाऽञ्जन्तु॒ गाय॑त्रेण॒ छन्द॑सेति॒
महि॑ष्य॒भ्य॑नक्ति। तेजो॑ वा आ॒ज्यम्। तेजो॑ गाय॒त्री।
तेज॑सै॒वास्मै॑ तेजोऽव॑रुन्धे॥१७॥

रु॒द्रास्त्वा॑ञ्जन्तु॒ त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑सेति॒ वा॒वाता॑। तेजो॑ वा
आ॒ज्यम्। इन्द्रि॒यन्नि॒ष्टुप्। तेज॑सै॒वास्मा॑ इन्द्रि॒यमव॑रुन्धे।
आ॒दि॒त्यास्त्वा॑ऽञ्जन्तु॒ जाग॑तेन॒ छन्द॑सेति॒ परिवृ॑क्ती। तेजो॑
वा आ॒ज्यम्। प॒शवो॑ जग॑ती। तेज॑सै॒वास्मे॑ प॒शूनव॑रुन्धे।
प॒त्नयो॑ऽभ्य॑ञ्जन्ति। श्रि॒या वा ए॒तद्रूप॑म्॥१८॥

यत्प॒त्नयः॑। श्रि॒यमे॒वास्मि॑न्तद॑धति। नास्मा॑त्तेज॑ इन्द्रि॒यं
प॒शवः॑ श्रीरप॑ क्रा॒मन्ति। ला॒जी (३) ञ्छा॒ची (३)
न् यशो॑म॒माँ(४) इत्यति॑रि॒क्तम॒न्नम॑श्वा॒योपा॑हरन्ति।
प्र॒जामे॒वान्ना॒दीं कु॑र्वते। ए॒तद्दे॒वा अ॒न्नम॑त्तै॒तदन्न॑म॒द्धि

प्रजापत॒ इत्या॑ह। प्र॒जाया॑मे॒वान्नाद्य॑न्दधते। यदि॒ नाव॑जिघ्रे॑त्।
अ॒ग्निः प॒शुरा॑सी॒दित्य॑व॒ग्राप॑येत्। अव॑ है॒व जि॑घ्रति।
आक्रान्॑ वा॒जी क्र॑मैरत्य॑क्रमी॒द्वाजी॑ द्यौस्ते॑ पृ॒ष्ठं पृ॑थि॒वी
स॒धस्थ॑मित्य॒श्वमनु॑मन्त्रयते। ए॒षां लो॒काना॑म॒भिजि॑त्यै।
समि॑द्धो अ॒ञ्जन्कृ॑दरं मती॒नामित्य॑श्व॒स्याप्रि॑यो भवन्ति
सरू॒पत्या॑य॥१९॥

परित॑स्थुष॒ इत्या॑हेमे ए॒वास्मै॑ युनक्त्य॒भिजि॑त्यै भरन्त्य॒श्वमे॒धो रु॒न्धे रू॒पञ्जि॑घ्रति॒ त्रीणि॑ च॥[४]

तेज॑सा॒ वा ए॒ष ब्र॑ह्मवर्च॒सेन॒ व्यृ॑द्ध्यते। योऽ॒श्वमे॒धेन॒ यज॑ते।
होता॑ च ब्र॒ह्मा च॑ ब्र॒ह्मोद्य॑ वदतः। तेज॑सा चै॒वैन॑ ब्रह्मवर्च॒सेन॑
च॒ सम॑र्धयतः। दक्षि॑ण॒तो ब्र॒ह्मा भ॑वति। दक्षि॑ण॒तआ॑यतनो॒ वै
ब्र॒ह्मा। बा॒र॒ह॒स्प॒त्यो वै ब्र॒ह्मा। ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वास्य॑ दक्षि॑ण॒तो
द॑धाति। तस्मा॒द्वक्षि॑णोऽ॒र्धो ब्र॑ह्मवर्च॒सित॑रः। उ॒त्तर॒तो होता॑
भवति॥२०॥

उ॒त्तर॒तआ॑यतनो॒ वै होता॑। आ॒ग्नेयो॒ वै होता॑। तेजो॒ वा अ॒ग्निः।
तेज॑ ए॒वास्यो॑त्तर॒तो द॑धाति। तस्मा॒दुत्त॑रोऽ॒र्धस्तेज॑स्वि॒तरः॑।
यूप॑म॒भितो॑ वदतः। य॒ज॒मा॒नदे॒वत्यो॑ वै यूपः॑। यज॑मानमे॒व
तेज॑सा च ब्रह्मवर्च॒सेन॑ च॒ सम॑र्धयतः। कि॒ञ् स्वि॑दासीत्पूर्व॒चित्ति॑रित्या॑ह।
द्यौर्वै॑ वृष्टिः पूर्॒वचित्तिः॥२१॥

दि॒वंमे॒व वृ॑ष्टि॒मव॑रुन्धे। कि॒ञ् स्वि॑दासीद्बृ॒हद्वय॑ इत्या॑ह। अ॒श्वो
वै बृ॒हद्वयः॑। अ॒श्वमे॒वाव॑रुन्धे। कि॒ञ् स्वि॑दासीत्पि॒शङ्गि॑लेत्या॑ह।
रात्रि॑र्वै पि॒शङ्गि॑ला। रात्रि॑मे॒वाव॑रुन्धे। कि॒ञ् स्वि॑दासीत्पि॒लिप्पि॑लेत्या॑ह।

श्रीर्वै पि॒लि॒प्पि॒ला। अ॒न्नाद्य॑मे॒वाव॑रुन्धे॥२२॥

कः स्वि॑देका॒की च॑रतीत्या॒ह। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्य
ए॒का॒की च॑रति। तेज॑ ए॒वाव॑रुन्धे। क उ॑स्वि॒ज्जाय॑ते
पुन॑रित्या॒ह। च॒न्द्रमा॒ वै जा॑यते पुनः। आ॒युरे॒वाव॑रुन्धे।
कि॑ः स्वि॒द्धिम॑स्य॒ भेष॑जमित्या॒ह। अ॒ग्निर्वै हि॑मस्य॒ भेष॑जम्।
ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वाव॑रुन्धे। कि॑ः स्वि॒दाव॑प॒नं म॒हदि॑त्या॒ह॥२३॥

अ॒यं वै लो॒क आ॒वप॑न॒म्म॒हत्। अ॒स्मिन्ने॒व लो॒के प्र॑ति॒तिष्ठ॑ति।
पृ॒च्छामि॑ त्वा॒ पर॑म॒न्तं पृ॒थि॒व्या इ॒त्या॒ह। वेदि॑र्वै परोऽन्तः
पृ॒थि॒व्याः। वेदि॑मे॒वाव॑रुन्धे। पृ॒च्छामि॑ त्वा॒ भुव॑नस्य॒
नाभि॑मित्या॒ह। य॒ज्ञो वै भुव॑नस्य॒ नाभिः॑। य॒ज्ञमे॒वाव॑रुन्धे।
पृ॒च्छामि॑ त्वा॒ वृ॒ष्णो अ॒श्वस्य॑ रे॒त इ॒त्या॒ह। सोमो॒ वै
वृ॒ष्णो अ॒श्वस्य॑ रे॒तः। सोम॑पी॒थमे॒वाव॑रुन्धे। पृ॒च्छामि॑
वा॒चः प॑र॒मं व्यो॑मेत्या॒ह। ब्र॒ह्म वै वा॒चः प॑र॒मं व्यो॑म।
ब्र॒ह्मव॑र्च॒समे॒वाव॑रुन्धे॥२४॥

होता भवति वै वृष्टिः पूर्वचित्तिरन्नाद्यमेवावरुन्धे महदित्याह सोमो वै वृष्णो अश्वस्य रेतश्चत्वारि

च॥ [५]

अप॒ वा ए॒तस्मा॑त्प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति। यो॑ऽश्वमे॒धेन॑ यज॑ते।
प्रा॒णाय॑ स्वाहा॑ व्या॒नाय॑ स्वाहेति॑ संज्ञ॒प्यमा॑न॒ आहु॑तीर्जुहोति।
प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति। नास्मा॑त्प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति।
अ॒व॒न्तीः स्था॑व॒न्तीस्त्वाऽव॑न्तु। प्रि॒यन्त्वा॑ प्रि॒याणा॑म्।
व॒र्षिष्ठ॑मा॒प्याना॑म्। नि॒धी॒नान्त्वा॑ निधि॒पति॑ः हवामहे वसो

मु॒मेत्या॑ह। अपै॒वास्मै॑ तद्धु॒वते॑॥२५॥

अथो॑ धुवन्त्ये॒वैनम्॑। अथो॒ न्ये॒वास्मै॑ हु॒वते। त्रिः परि॑यन्ति।
त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒भ्य ए॒वैनं॑ लो॒केभ्यो॑ धुवते। त्रिः पुनः॑
परि॑यन्ति। ष॒द्वम्पद्य॑न्ते। ष॒ड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तुभिरे॒वैनं॑धुवते।
अप॒ वा ए॒तेभ्यः॑ प्रा॒णाः क्रा॑मन्ति॥२६॥

ये य॒ज्ञे धु॒वनन्त॑न्वते॑। न॒व॒कृत्वः॑ परि॑यन्ति। न॒व॒ वै पुरु॑षे
प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वात्म॑न्दधते। नै॒भ्यः प्रा॒णा अप॑क्रामन्ति। अ॒म्बे
अ॒म्बाल्य॑म्बि॒क इति॑ प॒त्नीमु॑दानयति। अ॒ह॒तै॒वैना॑म्। सु॒भ॒गे
का॒म्पी॑ल॒वासि॑नीत्या॑ह। तप॑ ए॒वैना॑मुप॑नयति। सु॒व॒र्गे लो॒के
स॒म्प्रो॒र्ण्वा॒थामि॑त्या॑ह॥२७॥

सु॒व॒र्गमे॒वैना॑ लो॒कं ग॑मयति। आ॒ऽह॒म॑जा॒नि गर्भ॑ध॒मा
त्वम॑जा॒ऽसि गर्भ॑ध॒मि॒त्या॑ह। प्र॒जा वै प॒शवो॑ गर्भः॑।
प्र॒जामे॒व प॒शूना॑त्म॒न्धत्ते॑। दे॒वा वा अ॑श्वमे॒धे प॑व॒माने॑।
सु॒व॒र्गं लो॒कं न प्रा॑जा॒नन्। तम॑श्वः प्रा॒जा॒नात्।
यत्सू॒चीभि॑र॒सिप॒थान्क॑ल्पयन्ति। सु॒व॒र्गस्य॑ लो॒कस्य॑
प्र॒ज्ञा॑त्यै। गा॒य॒त्री त्रि॒ष्टु॒जग॑तीत्या॑ह॥२८॥

य॒था॒य॒जुरे॒वैतत्। त्र॒य्यः सू॒च्यो भ॑वन्ति। अ॒य॒स्मय्यो॑ रज॒ता
हरि॑ण्यः। अ॒स्य वै लो॒कस्य॑ रू॒पम॑य॒स्मय्यः॑। अ॒न्तरि॑क्षस्य
रज॒ताः। दि॒वो हरि॑ण्यः। दि॒शो वा अ॑य॒स्मय्यः॑। अ॒वा॒न्त॒र॒दि॒शा
र॑ज॒ताः। ऊ॒र्ध्वा हरि॑ण्यः। दि॒श ए॒वास्मै॑ कल्पयति। क॒स्त्वा॑

छ्यति कस्त्वा विशास्तीत्याहाहिंसायै॥२९॥

हुवते कामन्त्यूर्वाथामित्याह जगतीत्याह कल्पयत्येकं च॥—————[६]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रं कामति। योऽश्वमेधेन
यजते। ऊर्ध्वामेनामुच्छ्रयतादित्याह। श्रीर्वै राष्ट्रमश्वमेधः।
श्रियमेवास्मै राष्ट्रमूर्ध्वमुच्छ्रयति। वेणुभारङ्गिराविवेत्याह। राष्ट्रं
वै भारः। राष्ट्रमेवास्मै पर्यूहति। अथास्या मध्यमेधतामित्याह।
श्रीर्वै राष्ट्रस्य मध्यम्॥३०॥

श्रियमेवावरुन्धे। शीते वाते पुनन्निवेत्याह। क्षेमो वै राष्ट्रस्य
शीतो वातः। क्षेममेवावरुन्धे। यद्धरिणी यवमत्तीत्याह। विद्धे
हरिणी। राष्ट्रं यवः। विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीचीं दधाति।
न पुष्टं पशु मन्यत इत्याह। तस्माद्राजा पशून् पुष्यति॥३१॥

शूद्रा यदर्यजारा न पोषाय धनायतीत्याह। तस्माद्वैशीपुत्रन्नाभिषिञ्च
इयं युका शकुन्तिकेत्याह। विद्धे शकुन्तिका। राष्ट्रमश्वमेधः।
विशं चैवास्मै राष्ट्रं च समीचीं दधाति। आहलमिति
सर्पतीत्याह। तस्माद्राष्ट्राय विशः सर्पन्ति। आहतङ्गभे पस
इत्याह। विद्धे गर्भः॥३२॥

राष्ट्रं पसः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्।
माता च ते पिता च त इत्याह। इयं वै माता। असौ पिता।
आभ्यामेवैनं परिददाति। अग्रं वृक्षस्य रोहत इत्याह। श्रीर्वै
वृक्षस्याग्रम्। श्रियमेवावरुन्धे॥३३॥

प्रसुलामीति ते पिता गभे मुष्टिमंतः सयदित्याह। विद्वै गभः।
 राष्ट्रम्मुष्टिः। राष्ट्रमेव विश्याहन्ति। तस्माद्राष्ट्रं विशं घातुकम्।
 अप वा एतेभ्यः प्राणाः क्रामन्ति। ये यज्ञेऽपूतं वदन्ति।
 दधिक्राव्णो अकारिषमिति सुरभिमतीमृचं वदन्ति। प्राणा
 वै सुरभयः। प्राणानेवात्मन्दधते। नैभ्यः प्राणा अपक्रामन्ति।
 आपो हि ष्ठा मयोभुव इत्यद्विर्मार्जयन्ते। आपो वै सर्वा
 देवताः। देवताभिरेवात्मानं पवयन्ते॥ ३४॥

राष्ट्रस्य मध्यं पुष्यति गभो रुन्धे दधते चत्वारि च॥—————[७]

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा प्रेणाऽनु प्राविशत्। ताभ्यः पुनः
 सम्भवितुन्नाशंक्रोत्। सोऽब्रवीत्। ऋध्रवदित्सः। यो मेतः पुनः
 सम्भरदिति। तं देवा अश्वमेधेनैव सम्भरन्। ततो वै त
 आर्ध्रुवन्। योऽश्वमेधेन यजते। प्रजापतिमेव सम्भरत्युधोति।
 पुरुषमालभते॥ ३५॥

वैराजो वै पुरुषः। विराजमेवालभते। अथो अन्नं वै
 विराट्। अन्नमेवावरुन्धे। अश्वमालभते। प्राजापत्यो वा
 अश्वः। प्रजापतिमेवालभते। अथो श्रीर्वा एकशफम्।
 श्रियमेवावरुन्धे। गामालभते॥ ३६॥

यज्ञो वै गौः। यज्ञमेवालभते। अथो अन्नं वै गौः।
 अन्नमेवावरुन्धे। अजावी आलभते भूम्ने। अथो पुष्टिर्वै भूमा।
 पुष्टिमेवावरुन्धे। पर्यग्निकृतं पुरुषश्चारण्याः श्रोत्सृजन्त्यहिः सायै।
 उभौ वा एतौ पशू आलभ्येते। यश्चावमो यश्च परमः।

तेऽस्योभये यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा अभिप्रीताः। अभिजिता
अभिहुता भवन्ति। नैनन्दङ्गवः पशवो यज्ञे बद्धाः। अभीष्टा
अभिप्रीताः। अभिजिता अभिहुता हिंस्रसन्ति। योऽश्वमेधेन
यजते। य उ चैनमेवं वेद॥ ३७ ॥

लभते गामालभते परमोऽष्टौ च॥ [८]

प्रथमेन वा एष स्तोमेन राध्वा। चतुष्टोमेन कृतेनायानामुत्तरेहन्।
एकविंशे प्रतिष्ठायां प्रति तिष्ठति। एकविंशत्प्रतिष्ठायां
ऋतूनन्वारोहति। ऋतवो वै पृष्ठानि। ऋतवः संवत्सरः।
ऋतुष्वेव संवत्सरे प्रतिष्ठायां देवता अभ्यारोहति। शक्ररयः
पृष्ठम्भवन्त्यन्यदन्यच्छन्दः। अन्येऽन्ये वा एते पशव
आलभ्यन्ते॥ ३८ ॥

उतेव ग्राम्याः। उतेवारण्याः। अहरेव रूपेण समर्धयति।
अथो अहं एवैष बलिर्हियते। तदाहुः। अपशवो वा एते।
यदजावयश्चारण्याश्च। एते वै सर्वे पशवः। यद्व्या इति।
गव्यान्पशूनुत्तमेऽहं नालभते॥ ३९ ॥

तेनैवोभयान्पशूनवरुन्धे। प्राजापत्या भवन्ति। अनभिजितस्याभिजि
सौरीर्नव श्वेता वशा अनूबन्ध्या भवन्ति। अन्तत एव
ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे। सोमाय स्वराज्ञेऽनोवाहावनद्वाहाविति
द्विन्दिनः पशूनालभते। अहोरात्राणामभिजित्यै। पशुभिर्वा
एष व्यध्यते। योऽश्वमेधेन यजते। छगलङ्कल्माषङ्किदिदीविं
विदीगयमिति त्वाष्ट्रान्पशूना लभते। पशुभिरेवात्मानं

समर्धयति। ऋतुभिर्वा एष व्यृध्यते। योऽश्वमेधेन यजते।
 पिशङ्गास्त्रयो वासन्ता इत्यृतुपशूनालभते। ऋतुभिरेवात्मानं
 समर्धयति। आ वा एष पशुभ्यो वृश्च्यते। योऽश्वमेधेन
 यजते। पर्यग्निकृता उत्सृजन्त्यनात्रस्काय॥४०॥

लभ्यन्ते लभते त्वाष्ट्रान्पशूनालभतेऽष्टौ च॥ [९]

प्रजापतिरकामयत महानन्नादः स्यामिति। स एतावश्वमेधे
 महिमानावपश्यत्। तावंगृहीत। ततो वै स महानन्नादोऽभवत्।
 यः कामयेत महानन्नादः स्यामिति। स एतावश्वमेधे महिमानो
 गृहीत। महानेवान्नादो भवति। यजमानदेवत्यां वै वपा।
 राजा महिमा। यद्वपाम्महिम्नोभयतः परियजति। यजमानमेव
 राज्येनोभयतः परिगृह्णाति। पुरस्तात्स्वाहाकारा वा अन्ये
 देवाः। उपरिष्ठात्स्वाहाकारा अन्ये। ते वा एतेऽश्व एव
 मेध्यं उभयेऽवरुध्यन्ते। यद्वपाम्महिम्नोभयतः परियजति।
 तानेवोभयान्प्रीणाति॥४१॥

परियजति षट्॥ [१०]

वैश्वदेवो वा अश्वः। तं यत्प्राजापत्यं कुर्यात्। या
 देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन व्यर्धयेत्। देवताभ्यः
 समदन्दध्यात्। स्तेगान्दष्ट्राभ्याम्मण्डूकां जम्भ्येभिरिति।
 आज्यमवदानं कृत्वा प्रतिसृज्यायमाहुतीर्जुहोति। या एव
 देवता अपिभागाः। ता भागधेयेन समर्धयति। न देवताभ्यः
 समदं दधाति॥४२॥

चतुर्दशैताननुवाकाञ्जुहोत्यनन्तरित्यै। प्रयासाय स्वाहेति
 पञ्चदशम्। पञ्चदश वा अर्धमासस्य रात्रयः। अर्धमासशः
 संवत्सर आप्यते। देवासुराः संयत्ता आसन्। तैऽब्रुवन्नग्रयः
 स्विष्टकृतः। अश्वस्य मेध्यस्य वयमुद्धारमुद्धारामहे।
 अथैतानभि भवामेति। ते लोहितमुदहरन्त। ततो देवा
 अभवन्॥४३॥

पराऽसुराः। यत्स्विष्टकृद्भ्यो लोहितं जुहोति भ्रातृव्याभिभूत्यै।
 भवत्यात्मना। पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति। गोमृगकण्ठेन
 प्रथमामाहुतिं जुहोति। पशवो वै गोमृगः। रुद्रोऽग्निः
 स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशून्तर्दधाति। अथो यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते।
 न तत्र रुद्रः पशून्भिमन्यते॥४४॥

अश्वशफेनं द्वितीयामाहुतिं जुहोति। पशवो वा एकशफम्।
 रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव पशून्तर्दधाति। अथो
 यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र रुद्रः पशून्भिमन्यते। अयस्मयेन
 कमण्डलुना तृतीयाम्। आहुतिं जुहोत्यायास्यो वै प्रजाः।
 रुद्रोऽग्निः स्विष्टकृत्। रुद्रादेव प्रजा अन्तर्दधाति। अथो
 यत्रैषाऽऽहुतिर्हूयते। न तत्र रुद्रः प्रजा अभिमन्यते॥४५॥

दधात्यभवन्मन्यते प्रजा अन्तर्दधाति द्वे च ॥ ————— [११]

अश्वस्य वा आलब्धस्य मेध उदक्रामत्। तदश्वस्तोमीयमभवत्।
 यदश्वस्तोमीयं जुहोति। समेधमेवैनमालभते। आज्येन

जुहोति। मेधो वा आज्यम्। मेधोऽश्वस्तोमीयम्।
मेधेनैवास्मिन्मेधं दधाति। षट्त्रिंशत् जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा
बृहती॥ ४६॥

बार्हताः पशवः। सा पशूनाम्मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति। तायद्भूयसीर्वा कनीयसीर्वा जुहुयात्।
पशून्मात्रया व्यर्धयेत्। षट्त्रिंशत् जुहोति। षट्त्रिंशदक्षरा
बृहती। बार्हताः पशवः। सा पशूनाम्मात्रा। पशूनेव मात्रया
समर्धयति॥ ४७॥

अश्वस्तोमीयं हुत्वा द्विपदा जुहोति। द्विपाद्वै पुरुषो
द्विप्रतिष्ठः। तदेनं प्रतिष्ठया समर्धयति। तदाहुः। अश्वस्तोमीयं
पूर्वं होतव्यां (३) न्द्विपदां (३) इति। अश्वो वा
अश्वस्तोमीयम्। पुरुषो द्विपदाः। अश्वस्तोमीयं हुत्वा
द्विपदा जुहोति। तस्माद्विपाच्चतुष्पादमत्ति। अथौ द्विपद्येव
चतुष्पदः प्रतिष्ठायपति। द्विपदा हुत्वा। नान्यामुत्तरामाहुतिं
जुहुयात्। यदन्यामुत्तरामाहुतिं जुहुयात्। प्र प्रतिष्ठायामश्ववेत।
द्विपदा अन्ततो जुहोति प्रतिष्ठित्यै॥ ४८॥

बृहत्त्यर्धयति स्थापयति पञ्च च॥ [१२]

प्रजापतिरश्वमेधमसृजत। सौऽस्मात्सृष्टोऽपक्रामत्।
तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्।
तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्।

यत्संवत्सरमिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। सावित्रियो भवन्ति॥४९॥

इयं वै सविता। यो वा अस्यान्नश्यति यो निलयते। अस्यां वाव तं विन्दन्ति। न वा इमाङ्कश्चनेत्याहुः। तिर्यङ्गोर्ध्वोत्येतुमर्हतीति। यत्सावित्रियो भवन्ति। सवितृप्रसूत एवैनमिच्छति। ईश्वरो वा अश्वः प्रमुक्तः परां परावतङ्गन्तोः। यत्सायन्धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै॥५०॥ यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। यत्सायन्धृतीर्जुहोति। अश्वस्यैव यत्यै धृत्यै। तस्मात्सायं प्रजाः क्षेम्या भवन्ति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते। अश्वमेव तदन्विच्छति। तस्माद्विवां नष्टैष एति। यत्प्रातरिष्टिभिर्यजते सायन्धृतीर्जुहोति। अहोरात्राभ्यामेवैनमन्विच्छति। अथो अहोरात्राभ्यामेवास्मै योगक्षेमं कल्पयति॥५१॥

भवन्ति धृत्या एनमन्विच्छत्येकं च॥—————[१३]

अप वा एतस्माच्छ्री राष्ट्रङ्गामति। योऽश्वमेधेन यजते। ब्राह्मणो वीणागाथिनौ गायतः। श्रिया वा एतद्रूपम्। यद्वीणा। श्रियमेवास्मिन्तद्धतः। यदा खलु वै पुरुषः श्रियमश्नुते। वीणाऽस्मै वाद्यते। तदाहुः। यदुभौ ब्राह्मणौ गायताम्॥५२॥ प्रभ्रंशुकास्माच्छ्रीः स्यात्। न वै ब्राह्मणे श्री रमत इति। ब्राह्मणोऽन्यो गायेत्। राजन्योऽन्यः। ब्रह्म वै ब्राह्मणः। क्षत्रं राजन्यः। तथा हास्य ब्रह्मणा च क्षत्रेण चोभयतः

श्रीः परिगृहीता भवति। तदाहुः। यदुभौ दिवा गायेताम्।
अपास्माद्राष्ट्रङ्गामेत्॥५३॥

न वै ब्राह्मणे राष्ट्रं रमत इति। यदा खलु वै राजा कामयते।
अथ ब्राह्मणञ्जिनाति। दिवा ब्राह्मणो गायेत्। नक्तं राजान्यः।
ब्रह्मणो वै रूपमहः। क्षत्रस्य रात्रिः। तथा हास्य ब्रह्मणा च
क्षत्रेण चोभयतो राष्ट्रं परिगृहीतम्भवति। इत्यददा इत्ययजथा
इत्यपच इति ब्राह्मणो गायेत्। इष्टापूर्त वै ब्राह्मणस्य॥५४॥

इष्टापूर्तेनैवैनं स समर्धयति। इत्यजिना इत्ययुध्यथा
इत्यमुं सङ्ग्राममहन्निति राजान्यः। युद्धं वै राजान्यस्य।
युद्धेनैवैनं स समर्धयति। अक्लृप्ता वा एतस्यर्तव इत्याहुः।
योऽश्वमेधेन यजत इति। तिस्रोऽन्यो गायति तिस्रोऽन्यः।
षट्त्वम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः। ऋतून्वास्मै कल्पयतः। ताभ्यां
संस्थायां। अनोयुक्ते च शते च ददाति। शतायुः पुरुषः
शतेन्द्रियः। आयुष्येवेन्द्रिये प्रतितिष्ठति॥५५॥

गायैताङ्गामेद्ब्राह्मणस्य कल्पयतश्चत्वारि च॥ [१४]

सर्वेषु वा एषु लोकेषु मृत्यवोऽन्वायन्ताः। तेभ्यो यदाहुतीर्न
जुहुयात्। लोकलोक एनं मृत्युर्विन्देत्। मृत्यवे स्वाहा
मृत्यवे स्वाहेत्यभिपूर्वमाहुतीर्जुहोति। लोकाल्लोकादेव
मृत्युमवयजते। नैनं लोकलोके मृत्युर्विन्दति। यदमुष्मै
स्वाहाऽमुष्मै स्वाहेति जुह्वत्सश्चक्षीत। बह्वं मृत्युममित्रं

कुर्वीत। मृत्युवे स्वाहेत्येकस्मा एवैकां जुहुयात्। एको वा
अमुष्मिल्लोके मृत्युः॥५६॥

अशनया मृत्युरेव। तमेवामुष्मिल्लोकेऽवयजते। भ्रूणहत्यायै
स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं जुहोति। भ्रूणहत्यामेवाव यजते।
तदाहुः। यद्भ्रूणहत्या पात्र्याऽथ। कस्माद्यज्ञेऽपि क्रियत्
इति। अमृत्युर्वा अन्यो भ्रूणहत्याया इत्याहुः। भ्रूणहत्या
वाव मृत्युरिति। यद्भ्रूणहत्यायै स्वाहेत्यवभृथ आहुतिं
जुहोति॥५७॥

मृत्युमेवाहुत्या तर्पयित्वा परिपाणं कृत्वा। भ्रूणघ्ने
भेषजं करोति। एतां ह वै मुण्डिभ औदन्यवः।
भ्रूणहत्यायै प्रायश्चित्तिं विदां चकार। यो हास्यापि प्रजायां
ब्राह्मणं हन्ति। सर्वस्मै तस्मै भेषजं करोति। जुम्बकाय
स्वाहेत्यवभृथ उत्तमामाहुतिं जुहोति। वरुणो वै जुम्बकः।
अन्तत एव वरुणमवयजते। खलतेर्विक्रिधस्य शुक्लस्य
पिङ्गाक्षस्य मूर्धं जुहोति। एतद्वै वरुणस्य रूपम्। रूपेणैव
वरुणमवयजते॥५८॥

लोके मृत्युर्जुहोति मूर्धं जुहोति द्वे च॥—————[१५]

वारुणो वा अश्वः। तं देवतया व्यर्धयति। यत्प्राजापत्यं
करोति। नमो राज्ञे नमो वरुणायेत्याह। वारुणो वा अश्वः।
स्वयैवैनं देवतया समर्धयति। नमोऽश्वाय नमः प्रजापतय

इत्याह। प्राजापत्यो वा अश्वः। स्वयैवैनं देवतया समर्धयति।
नमोऽधिपतय इत्याह॥५९॥

धर्मो वा अधिपतिः। धर्ममेवावरुन्धे। अधिपतिरस्यधिपतिम्मा
कुर्वधिपतिरहं प्रजानां भूयासमित्याह। अधिपतिमेवैनं
समानानां करोति। मान्धेहि मयि धेहीत्याह। आशिषमेवैतामाशास्ते।
उपाकृताय स्वाहेत्युपाकृते जुहोति। आलब्धाय स्वाहेति
नियुक्ते जुहोति। हुताय स्वाहेति हुते जुहोति। एषां
लोकानांमभिजित्यै॥६०॥

प्र वा एष एभ्यो लोकेभ्यश्च्यवते। योऽश्वमेधेन यजते।
आग्नेयमैन्द्राग्रमाश्विनम्। तान्पशूलभते प्रतिष्ठित्यै। यदाग्नेयो
भवति। अग्निः सर्वा देवताः। देवता एवावरुन्धे। ब्रह्म वा
अग्निः। क्षत्रमिन्द्रः। यदैन्द्राग्रो भवति॥६१॥

ब्रह्मक्षत्रे एवावरुन्धे। यदाश्विनो भवति। आशिषामवरुद्धौ।
त्रयो भवन्ति। त्रयं इमे लोकाः। एष्वेव लोकेषु प्रतिष्ठिति।
अग्नयेऽहोमुचेऽष्टाकपाल इति दशहविषमिष्टिं निर्वपति।
दशाक्षरा विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे।
अग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतस इति याज्यानुवाक्या भवन्ति
सर्वत्वाय॥६२॥

अधिपतय इत्याहभिजित्या ऐन्द्राग्रो भवति रुन्ध एकं च॥—————[१६]

यद्यश्वमुपतपद्विन्देत्। आग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्। सौम्यं

च॒रुम्। सा॒वि॒त्रम॒ष्टाक॑पालम्। यदा॑ग्ने॒यो भव॑ति। अ॒ग्निः सर्वा॑
दे॒वताः॑। दे॒वता॑भिरे॒वैन॑म्भिषज्यति। यत्सौ॒म्यो भव॑ति। सोमो॒
वा ओष॑धीना॒ः राजा॑। याभ्य॑ ए॒वैनं॑ वि॒न्दति॑॥६३॥

ताभिरे॒वैन॑म्भिषज्यति। यत्सा॑वि॒त्रो भव॑ति। स॒वि॒तृप्र॑सूत
ए॒वैन॑म्भिषज्यति। ए॒ताभिरे॒वैनं॑ दे॒वता॑भिर्भिषज्यति। अ॒ग॒दो
हैव॑ भवति। पौ॒ष्णं च॒रुं निर्व॑पेत्। यदि॑ श्लो॒णः स्यात्। पू॒षा
वै श्लौ॒ण्यस्य॑ भि॒ष्क्। स ए॒वैन॑म्भिषज्यति। अ॒श्लो॒णो हैव॑
भव॑ति॥६४॥

रौ॒द्रं च॒रुं निर्व॑पेत्। यदि॑ म॒हती॑ दे॒वता॑ऽभि॒मन्ये॑त। ए॒तद्दे॒वत्यो॑
वा अ॒श्वः। स्वयै॒वैनं॑ दे॒वता॑या भिषज्यति। अ॒ग॒दो हैव॑ भवति।
वै॒श्वान॑रं द्वा॒द॒शक॑पालं निर्व॑पेन्मृ॒गाख॑रे यदि॑ नागच्छे॑त्।
इ॒यं वा अ॒ग्निर्वै॑श्वान॒रः। इ॒यमे॒वैनं॑म॒र्चिभ्या॑ परि॒रोध॑मानयति।
आ॒हैव॑ सु॒त्यम॑हर्गच्छति। यद्य॑धी॒यात्॥६५॥

अ॒ग्नये॑ऽहो॒मुचे॑ऽष्टाक॑पालः। सौ॒र्यं प॑यः। वा॒य॒व्यं
आ॒ज्यंभा॑गः। यज॑मानो वा अ॒श्वः। अ॒हंसा॒ वा ए॒ष
गृ॑हीतः। यस्या॒श्वो मे॑धा॒य प्रो॑क्षितोऽध्येति॑। यद॑हो॒मुचे॑
निर्व॑पति। अ॒हंस॑ ए॒व तेन॑ मुच्यते। यज॑मानो वा अ॒श्वः।
रेत॑सा॒ वा ए॒ष व्य॑ध्यते॥६६॥

यस्या॒श्वो मे॑धा॒य प्रो॑क्षितोऽध्येति॑। सौ॒र्यं रेतः॑। यत्सौ॒र्यं प॑यो
भव॑ति। रेत॑सै॒वैनं॑ स॒ सम॑र्धयति। यज॑मानो वा अ॒श्वः।

गर्भैर्वा एष व्यृध्यते। यस्याश्चो मेधाय प्रोक्षितोऽप्येति।
वायव्या गर्भाः। यद्वायव्यं आज्यभागो भवति। गर्भैरेवैनं
स समर्धयति। अथो यस्यैषाऽश्वमेधे प्रायश्चित्तिः क्रियते।
इष्ट्वा वसीयान्भवति॥६७॥

विन्दत्यश्लोणो ह्येव भवत्यधीयादृध्यते गर्भैरेवैनं स समर्धयति द्वे च॥—————[१७]

तदाहुः। द्वादश ब्रह्मोदनान्तसंस्थिते निर्वपेत्। द्वादशभिर्वेष्टिभिर्यजेतेति।
यदिष्टिभिर्यजेत। उपनामुक एनं यज्ञः स्यात्। पापीयास्तु
स्यात्। आप्तानि वा एतस्य छन्दांसि। य ईजानः। तानि
क एतावदाशु पुनः प्रयुं जीतेति। सर्वा वै संस्थिते यज्ञे
वागाप्यते॥६८॥

साप्ता भवति यातयाम्नी। क्रूरीकृतेव हि भवत्यरुष्कृता। सा न
पुनः प्रयुज्येत्याहुः। द्वादशैव ब्रह्मोदनान्तसंस्थिते निर्वपेत्।
प्रजापतिर्वा औदनः। यज्ञः प्रजापतिः। उपनामुक एनं यज्ञो
भवति। न पापीयान्भवति। द्वादश भवन्ति। द्वादशमासाः
संवत्सरः। संवत्सर एव प्रतितिष्ठति॥६९॥

आप्यते संवत्सर एकं च॥—————[१८]

एष वै विभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विभु भवति। यत्रैतेन
यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रभूर्नामं यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रभु
भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा ऊर्जस्वान्नामं यज्ञः।
सर्वं ह वै तत्रोर्जस्वद्ववति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै

पयस्वान्नामं यज्ञः॥७०॥

सर्वं ह वै तत्र पयस्वद्ववति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै विधृतो नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र विधृतम्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै व्यावृत्तो नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र व्यावृत्तम्भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै प्रतिष्ठितो नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र प्रतिष्ठितम्भवति॥७१॥

यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै तेजस्वी नाम यज्ञः। सर्वं ह वै तत्र तेजस्वि भवति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै ब्रह्मवर्चसी नाम यज्ञः। आ ह तत्र ब्राह्मणो ब्रह्मवर्चसी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वा अतिव्याधी नाम यज्ञः। आ ह वै तत्र राजन्योऽतिव्याधी जायते। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै दीर्घो नाम यज्ञः। दीर्घायुषो ह वै तत्र मनुष्या भवन्ति। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते। एष वै क्लृप्तो नाम यज्ञः। कल्पते ह वै तत्र प्रजाभ्यो योगक्षेमः। यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते॥७२॥

पयस्वान्नामं यज्ञः प्रतिष्ठितम्भवति यत्रैतेन यज्ञेन यजन्ते पदं (एष वै विभूः प्रभूरूर्जस्वान्ययस्वान् विधृतो व्यावृत्तः प्रतिष्ठितस्तेजस्वी ब्रह्मवर्चस्यतिव्याधी दीर्घः क्लृप्तो द्वादशः)॥—[१९]

तार्प्येणाश्वं संज्ञपयन्ति। यज्ञो वै तार्प्यम्। यज्ञेनैवेनं समर्धयन्ति। यामेन साम्नां प्रस्तोताऽनूपतिष्ठते। यम्लोकमेवेनं गमयति। तार्प्यं च कृत्यधीवासे चाश्वं संज्ञपयन्ति। एतद्वै पशूनां रूपम्। रूपेणैव पशूनवरुन्धे।

हिरण्यकशिपु भवति। तेजसोऽवरुद्धौ॥७३॥

रुक्मो भवति। सुवर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै। अश्वो भवति। प्रजापतेराप्त्यै। अस्य वै लोकस्य रूपन्तार्प्यम्। अन्तरिक्षस्य कृत्यधीवासः। दिवो हिरण्यकशिपु। आदित्यस्य रुक्मः। प्रजापतेरश्वः। इममेव लोकन्तार्प्येणाप्नोति॥७४॥

अन्तरिक्षं कृत्यधीवासेन। दिवः हिरण्यकशिपुना। आदित्यः रुक्मेण। अश्वेनैव मेध्यैः प्रजापतेः सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। एतासामेव देवतानां सायुज्यम्। सार्ष्टिताः समानलोकतामाप्नोति। योऽश्वमेधेन यजते। य उ चैनमेवं वेद॥७५॥

अवरुद्धा आप्नोत्यष्टौ च॥ [२०]

आदित्याश्चाङ्गिरसश्च सुवर्गे लोकेऽस्पर्धन्त। तेऽङ्गिरस आदित्येभ्यः। अमुमादित्यमश्वं श्वेतं भूतं दक्षिणामनयन्। तेऽब्रुवन्। यन्नो नैष्ट। स वर्यो भूदिति। तस्मादश्वं सवर्येत्याह्वयन्ति। तस्माद्यज्ञे वरो दीयते। यत्प्रजापतिरालब्धोऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वो नाम॥७६॥

यच्चयदरुरासीत्। तस्मादर्वा नाम। यत्सद्यो वाजान्तसमजयत्। तस्माद्वाजी नाम। यदसुराणां लोकानादत्त। तस्मादादित्यो नाम। अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्। सूर्योऽग्नेर्योनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ चित्य उत्तरवेदिमुपवपति। योनिमन्तमेवैनमायतनवन्तं करोति॥७७॥

योनिमानायतनवान्भवति। य एवं वेद। प्राणापानौ वा एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। प्राणापानावेवावर्नुन्धे। ओजो बलं वा एतौ देवानाम्। यदर्काश्वमेधौ। ओजो बलमेवावर्नुन्धे। अग्निर्वा अश्वमेधस्य योनिरायतनम्। सूर्योग्नेर्योनिरायतनम्। यदश्वमेधेऽग्नौ चित्यं उत्तरवेदिश्चिनोति। तावर्काश्वमेधौ। अर्काश्वमेधावेवावर्नुन्धे। अथो अर्काश्वमेधयोरेव प्रतिष्ठति॥ ७८॥

नामं करोति सूर्योग्नेर्योनिरायतनञ्चत्वारि च॥ ————— [२१]

प्रजापतिं वै देवाः पितरम्। पशुभृतम्मेधायालभन्त। तमालभ्योपावसन्। प्रातर्यष्टास्मह इति। एकं वा एतद्देवानामहः। यत्संवत्सरः। तस्मादश्वः पुरस्तात्संवत्सर आलभ्यते। यत्प्रजापतिरालभ्योऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः। यत्सद्यो मेधोऽभवत्॥ ७९॥

तस्मादश्वमेधः। वेदुकोऽश्वमाशुम्भवति। य एवं वेद। यद्वै तत्प्रजापतिरालभ्योऽश्वोऽभवत्। तस्मादश्वः प्रजापतेः पशूनामनुरूपतमः। आऽस्य पुत्रः प्रतिरूपो जायते। य एवं वेद। सर्वाणि भूतानि सम्भृत्यालभते। समैनं देवास्तेजसे ब्रह्मवर्चसाय भरन्ति। योऽश्वमेधेन यजते॥ ८०॥

य उ चैनमेवं वेद। एतद्वै तद्देवा एतान्देवताम्। पशुभृतम्मेधायालभन्त। यज्ञमेव। यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः। कामप्रं यज्ञमकुर्वत। तेऽमृतत्वमकामयन्त।

तैऽमृतत्वमङ्गच्छन्। योऽश्वमेधेन यजते। देवानामेवायनेनैति॥८१॥
 प्राजापत्येनैव यज्ञेन यजते कामप्रेण। अपुनर्मामेव
 गच्छति। एतस्य वै रूपेण पुरस्तात्प्राजापत्यमृषभं तूपरं
 बहुरूपमालभते। सर्वेभ्यः कामेभ्यः। सर्वस्यास्यै। सर्वस्य
 जित्यै। सर्वमेव तेनाप्रोति। सर्वं जयति। योऽश्वमेधेन
 यजते। य उ चैनमेवं वेद॥८२॥

मेधोऽभ्वद्यजत एति वेद॥ [२२]

यो वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी वेद। अश्वस्यैव मेध्यस्य
 लोमं लोमं जुहोति। अहोरात्रे वा अश्वस्य मेध्यस्य लोमनी।
 यत्सायं प्रातर्जुहोति। अश्वस्यैव मेध्यस्य लोमं लोमं जुहोति।
 एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य लोमं लोमं
 जुहोति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य पदे वेद। अश्वस्यैव
 मेध्यस्य पदेपदे जुहोति। दृशपूर्णमासौ वा अश्वस्य मेध्यस्य
 पदे॥८३॥

यदृशपूर्णमासौ यजते। अश्वस्यैव मेध्यस्य पदेपदे जुहोति।
 एतदनुकृति ह स्म वै पुरा। अश्वस्य मेध्यस्य पदेपदे
 जुहोति। यो वा अश्वस्य मेध्यस्य विवर्तनं वेद। अश्वस्यैव
 मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। असौ वा आदित्योऽश्वः।
 स आहवनीयमाङ्गच्छति। तद्विवर्तते। यदग्निहोत्रं जुहोति।
 अश्वस्यैव मेध्यस्य विवर्तनेविवर्तने जुहोति। एतदनुकृति ह

स्म॒ वै पु॒रा। अ॒श्वस्य॒ मे॒ध्यस्य॒ वि॒वर्त॑ने॒वि॒वर्त॑ने जु॒ह्वति॑॥८४॥

प॒दे अ॒ग्नि॒होत्रं॑ जु॒होति॑ त्रीणि॑ च॥—————[२३]

प्र॒जाप॑ति॒स्तम॑ष्टाद॒शिभिः॑ प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यतो॒भाव॑स्मै यु॒ञ्जन्ति॑ तेज॒साऽप॑प्राणा अप॒श्रीरू॒र्ध्वा
प्र॒जाप॑तिः प्रेणाऽनु॑ प्रथ॒मेन॑ प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यत म॒हान्वै॑श्वदे॒वो वा अ॒श्वोऽश्व॑स्य प्र॒जाप॑ति॒स्तं
य॒ज्ञक्र॑तुभि॒रप॒श्रीर्ब्रा॑ह्मणौ सर्वेषु॑ वारु॒णो यद्य॑श्वन्तदा॒हरे॑ष वै वि॒भूस्ता॒र्ष्येणा॑दि॒त्याः प्र॒जाप॑तिं
पि॒तरं॑ यो वा अ॒श्वस्य॒ मे॒ध्यस्य॒ लोम॑नी त्रयो॑वि॒ंशतिः॑॥२३॥

प्र॒जाप॑ति॒स्मिँल्लो॒क उ॑त्तर॒तः श्रिय॑मे॒व प्र॒जाप॑तिर॒काम॑यत म॒हान्य॑त्प्रा॒तः प्र वा ए॒ष ए॒भ्यो
लो॒केभ्यः॑ सर्व॑ ह॒ वै तत्र॑ पयः॒ स्व॒द्य उ॑ चैनमे॒वं वेदं॑ च॒त्वार्य॑शीतिः॥८४॥

प्र॒जाप॑तिरश्वमे॒धं जु॒ह्वति॑॥

हरिः॑ ओम्॥

॥इति श्रीकृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयब्राह्मणे तृतीयाष्टके नवमः

प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ तैत्तिरीय आरण्यकम् ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः — अरुणप्रश्नः ॥

ॐ भ॒द्रं कर्णे॑भिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमाक्षभि॒र्यज॑त्राः।
स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टुवाꣳ संस्त॒नूभिः॑। व्य॒शेम॑ दे॒वहि॑तं यदायुः।
स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृद्धश्र॒वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अरि॒ष्टने॑मिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॒स्पति॑र्दधातु॥
ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

भ॒द्रं कर्णे॑भिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमाक्षभि॒र्यज॑त्राः।
स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टुवाꣳ संस्त॒नूभिः॑। व्य॒शेम॑ दे॒वहि॑तं यदायुः।
स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृद्धश्र॒वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अरि॒ष्टने॑मिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॒स्पति॑र्दधातु॥
आप॑मापाम॒पः सर्वाः॑। अ॒स्माद॒स्मादि॒तोऽमु॑तः॥१॥

अ॒ग्निर्वा॒युश्च॒ सूर्य॑श्च। स॒ह सं॑श्चस्कर॒द्धिया॑। वा॒य्वश्वा॑
रश्मि॒पत॑यः। मरी॑च्यात्मानो॒ अद्रु॑हः। दे॒वीर्भुव॑न॒सूव॑रीः।
पु॒त्रव॑त्वाय॑ मे सुत। म॒हाना॑म्नीर्म॒हामा॑नाः। म॒हसो॑ म॒हसः॑
स्वः। दे॒वीः प॑र्जन्य॒सूव॑रीः। पु॒त्रव॑त्वाय॑ मे सुत॥२॥

अ॒पाश्र्यु॑ष्णिम॒पा रक्षः॑। अ॒पाश्र्यु॑ष्णिम॒पार॑घम्। अ॒पाघ्ना॑मप॑
चाव॑र्तिम्। अ॒पदे॒वीरि॑तो हि॒त। वज्रं॑ दे॒वीरजी॑ताꣳश्च। भुव॑नं
दे॒वसू॑वरीः। आ॒दित्या॑नदि॒तिं दे॒वीम्। योनि॑नोर्ध्वमुदी॑षत।

शि॒वा नः॑ श॒न्त॑मा भवन्तु। दि॒व्या आप॑ ओष॑धयः। सु॒मृ॒डीका॑
स॒र॑स्वति। मा ते॒ व्यो॑म स॒न्द॒शि॑॥३॥

[१]

स्मृ॒तिः प्र॒त्यक्ष॑मैति॒ह्यम्। अनु॑मानश्चतुष्टयम्। ए॒तैरा॑दि॒त्य-
मण्ड॑लम्। स॒र्वैरे॒व वि॒धा॑स्यते। सूर्यो॑ मरी॒चिमा॑दत्ते।
सर्व॑स्माद्भु॒व॑नाद॒धि। तस्याः॑ पा॒कवि॑शेषेण। स्मृ॒तं
का॒लवि॑शेष॑णम्। न॒दीव॑ प्रभ॒वात्का॑चित्। अ॒क्षय्या॑त्स्यन्द॒ते
य॑था॥४॥

तां नद्योऽभि॑ स॒माय॑न्ति। सो॒रुः सती॑ न नि॒वर्त॑ते। ए॒वं
ना॒नास॑मु॒त्थानाः॑। का॒लाः सं॒वत्स॑रः॒ श्रिताः॑। अणु॑शश्च
म॒ह॒शश्च। सर्वे॑ स॒मव॑यत्रि॒तम्। स॒तैः स॒र्वैः स॑माविष्टः। ऊ॒रुः
स॒न्न नि॒वर्त॑ते। अधि॑सं॒वत्स॑रं वि॒द्यात्। तदे॒वं लक्ष॑णे॥५॥

अणु॑भिश्च म॒हद्भि॑श्च। स॒मारूढः॑ प्र॒दृश्य॑ते। सं॒वत्स॑रः
प्र॒त्यक्षे॑ण। ना॒धिस॑त्त्वः प्र॒दृश्य॑ते। प॒टरो॑ वि॒क्लिधः॑ पि॒ङ्गः।
ए॒तद्व॑रुण॒लक्ष॑णम्। यत्रै॒तदु॑प॒दृश्य॑ते। स॒हस्रं॑ तत्र॒ नीय॑ते।
ए॒क५ हि॑ शिरो ना॒ना मु॒खे। कृ॒त्स्नं त॑द॒तुल॑क्ष॑णम्॥६॥

उभय॑तः स॒प्तैन्द्रि॑याणि। ज॒ल्पितं॑ त्वे॒व दि॒ह्यते॑। शुक्ल॑कृष्णे
सं॒वत्स॑रस्य। दक्षि॑णवा॒मयोः॑ पा॒र्श्वयोः॑। तस्यै॒षा भ॑वति। शु॒क्रं
तै॑ अ॒न्यद्य॑ज॒तं तै॑ अ॒न्यत्। विषु॑रूपे अ॒ह॒नी द्यौरि॑वासि। विश्वा॑
हि मा॒या अ॒व॑सि स्वधा॒वः। भ॒द्रा तै॑ पू॒षन्नि॒ह रा॒तिर॑स्त्विति॑।

नात्र भुवनम्। न पूषा। न पशवः। नऽऽदित्यः संवत्सर
एव प्रत्यक्षेण प्रियतमं विद्यात्। एतद्वै संवत्सरस्य प्रियतमं
रूपम्। योऽस्य महानर्थं उत्पत्स्यमानो भवति। इदं पुण्यं
कुरुष्वेति। तमाहरणं दद्यात्॥७॥

[२]

साकञ्जानां सप्तथमाहुरेकजम्। षडुद्यमा ऋषयो देवजा
इति। तेषामिष्टानि विहितानि धामशः। स्थात्रे रजन्ते
विकृतानि रूपशः। को नु मर्या अमिथितः। सखा
सखायमब्रवीत्। जहाको अस्मदीषते। यस्तित्याज
सखिविदं सखायम्। न तस्य वाच्यपि भागो अस्ति।
यदीं शृणोत्यलकं शृणोति॥८॥

न हि प्रवेदं सुकृतस्य पन्थामिति। ऋतुरऋतुना
नुद्यमानः। विननादाभिधावः। षष्टिश्च त्रिंशका वल्गाः।
शुक्लकृष्णौ च षष्टिकौ। सारागवस्त्रैर्जरदक्षः। वसन्तो
वसुभिः सह। संवत्सरस्य सवितुः। प्रैषकृत्प्रथमः स्मृतः।
अमूनादयतेत्यन्यान्॥९॥

अमूश्च परिरक्षतः। एता वाचः प्रयुज्यन्ते। यत्रैतदुपदृश्यते।
एतदेव विजानीयात्। प्रमाणं कालपर्यये। विशेषणं तु
वक्ष्यामः। ऋतूनां तन्निबोधत। शुक्लवासा रुद्रगणः।
ग्रीष्मेणऽऽवर्तते सह। निजहन् पृथिवीं सर्वाम्॥१०॥

ज्योतिषाऽप्रतिख्येन सः। विश्वरूपाणि वासांसि।

आदित्यानां॑ निबोध॑त। संवत्सरीणं॑ कर्मफलम्।
 वर्षाभिर्ददता॑ꣳ सह। अदुःखो॑ दुःखचक्षुरिव। तद्भाऽऽपीत
 इव दृश्यते। शीतेन॑ व्यथयन्निव। रुरुदक्ष इव दृश्यते।
 ह्लादयते॑ ज्वलंतश्चैव। शाम्यतश्चास्य चक्षुषी। या वै प्रजा
 भ्रंश्यन्ते। संवत्सरात्ता भ्रंश्यन्ते। याः प्रतितिष्ठन्ति।
 संवत्सरे ताः प्रतितिष्ठन्ति। वर्षाभ्य इत्यर्थः॥११॥

[३]

अक्षिदुःखोत्थितस्यैव। विप्रसन्ने कनीनिके। आङ्गे चाद्र्गणं
 नास्ति। ऋभूणां॑ तन्निबोध॑त। कनकाभानि॑ वासाꣳसि।
 अहता॑नि निबोध॑त। अन्नमश्रीतं मृज्मीत। अहं वो
 जीवन्प्रदः। एता वाचः प्रयुज्यन्ते। शरद्यत्रोपदृश्यते॥१२॥

अभिधून्वन्तोऽभिघ्नन्त इव। वातवन्तो मरुद्गणाः।
 अमुतो जेतुमिषुमुखमिव। सन्नद्धाः सह ददृशे ह।
 अपध्वस्तैर्वस्तिवर्णैरिव। विशिखासः कपर्दिनः। अक्रुद्धस्य
 योत्स्यमानस्य। क्रुद्धस्यैव लोहिनी। हेमतश्चक्षुषी विद्यात्।
 अक्ष्णयोः॑ क्षिपणोरिव॥१३॥

दुर्भिक्षं देवलोकेषु। मूनानामुदकं गृहे। एता वाचः प्रवदन्तीः।
 वैद्युतो॑ यान्ति शैशिरीः। ता अग्निः पवमना अन्वैक्षत। इह
 जीविकामपरिपश्यन्। तस्यैषा भवति। इहेहंवः स्वतपसः।
 मरुतः॑ सूर्यत्वचः। शर्म सप्रथा आवृणे॥१४॥

[४]

अतिताम्राणि वासांसि। अष्टिवज्रिशतघ्निं च। विश्वे देवा
विप्रहरन्ति। अग्निजिह्वा असञ्चत। नैव देवो न मर्त्यः। न
राजा वरुणो विभुः। नाग्निर्नेन्द्रो न पवमानः। मातृक्कच्चन
विद्यते। दिव्यस्यैका धनुरार्तिः। पृथिव्यामपरा श्रिता॥१५॥

तस्येन्द्रो वग्निरूपेण। धनुर्ज्यामछिनत्स्वयम्। तदिन्द्रधनु-
रित्यज्यम्। अभ्रवर्णेषु चक्षते। एतदेव शंयोर्बार्हस्पत्यस्य।
एतद्रुद्रस्य धनुः। रुद्रस्य त्वेव धनुरार्तिः। शिर उत्पिपेष। स
प्रवर्ग्योऽभवत्। तस्माद्यः सप्रवर्ग्येण यज्ञेन यजते। रुद्रस्य
स शिरः प्रतिदधाति। नैनं रुद्र आरुको भवति। य एवं
वेद॥१६॥

[५]

अत्यूर्ध्वाक्षोऽतिरश्वात्। शिशिरः प्रदृश्यते। नैव रूपं
न वासांसि। न चक्षुः प्रतिदृश्यते। अन्योन्यं तु न
हिंसातः। सतस्तद्देवलक्षणम्। लोहितोऽक्षिण शारशीर्ष्णिः।
सूर्यस्योदयनं प्रति। त्वं करोषि न्यञ्जलिकाम्। त्वं करोषि
निजानुकाम्॥१७॥

निजानुका मे न्यञ्जलिका। अमी वाचमुपासतामिति। तस्मै
सर्व ऋतवो नमन्ते। मर्यादाकरत्वात्प्रपुरोधाम्। ब्राह्मणं
आप्नोति। य एवं वेद। स खलु संवत्सर एतैः सेनानीभिः
सह। इन्द्राय सर्वान्कामान्भिवहति। स द्रप्सः। तस्येषा
भवति॥१८॥

अवद्रप्सो अ॒शु॒मती॑मतिष्ठत्। इ॒या॒नः कृ॒ष्णो द॒शभिः
स॒हस्रैः॑। आव॒र्तमिन्द्रः॑ श॒च्या ध॒मन्त॑म्। उ॒प्सुहि॑ तं
नृ॒मणा॑मथ॒द्रामि॑ति। ए॒तयै॑वेन्द्रः स॒लावृ॑क्या स॒ह। अ॒सुरान्
प॒रिवृ॑श्चति। पृथि॑व्य॒शु॒मती॑। ताम॒न्वव॑स्थितः सं॒वत्स॒रो दि॒वं
च॑। नै॒वं वि॒दुषाऽऽचा॒र्यान्ते॒वासि॑नौ। अ॒न्यो॒न्यस्मै॑ द्रु॒ह्या॒ताम्।
यो द्रु॒ह्यति॑। भ्र॒श्यते॑ स्वं॒र्गालो॒कात्। इ॒त्यु॒तुम॑ण्डल॒नि।
सूर्य॑मण्डल॒न्याख्या॑यिकाः। अ॒त ऊ॒र्ध्वं स॒न्निर्व॑चनाः॥१९॥

[६]

आ॒रोगो॑ भ्रा॒जः प॒टरः प॒तङ्गः॑। स्व॒र्णरो॑ ज्योतिषि॒मान्
वि॒भा॒सः। ते अ॒स्मै स॒र्वे दि॒वमा॑त॒पन्ति॑। ऊ॒र्जं दु॒हाना॑
अ॒नप॑स्फुरन्त॒ इति॑। क॒श्यपोऽष्ट॑मः। स॒ म॒हा॒मेरुं॑ न
ज॒हा॒ति। तस्यै॒षा भ॑वन्ति। य॒त्ते शि॒ल्पं क॑श्यप॒ रोच॑नावत्।
इ॒न्द्रि॒याव॑त्पुष्क॒लं चि॒त्रभा॑नु। यस्मि॒न्सूर्या॑ अ॒र्पिताः॑ स॒प्त
सा॒कम्॥२०॥

तस्मिन् राजानमधिविश्रयेममिति। ते अस्मै सर्वे
कश्यपाज्योतिर्लभन्ते। तान्त्सोमः कश्यपादधिनिर्द्धमति।
भस्ताकर्मकृदिवैवम्। प्राणो जीवानीन्द्रियजीवानि। सप्त
शीर्षण्याः प्राणाः। सूर्या इत्याचार्याः। अपश्यमहमेतान्सप्त
सूर्यानि। पञ्चकर्णो वात्स्यायनः। सप्तकर्णश्च पूक्षिः॥२१॥

आनुश्रविक एव नौ कश्यप इति। उभौ वेदयिते। न

हि शेकुमिव महामैरुं गन्तुम्। अपश्यमहमेत्सूर्यमण्डलं
परिवर्तमानम्। गार्ग्यः प्राणत्रातः। गच्छन्त महामेरुम्।
एकं चाजुह्वतम्। भ्राजपटरपतङ्गा निहने। तिष्ठन्नातपन्ति।
तस्मादिह तत्रितपाः॥२२॥

अमुत्रेतरे। तस्मादिहातत्रितपाः। तेषामेषा भवति। सप्त
सूर्या दिवमनुप्रविष्टाः। तानन्वेति पृथिभिर्दक्षिणावान्। ते
अस्मै सर्वे घृतमातपन्ति। ऊर्जं दुहाना अनपस्फुरन्त इति।
सप्तत्विजः सूर्या इत्याचार्याः। तेषामेषा भवति। सप्त दिशो
नानासूर्याः॥२३॥

सप्त होतार ऋत्विजः। देवा आदित्या ये सप्त। तेभिः
सोमाभी रक्षण इति। तदप्याम्नायः। दिग्भ्राज ऋतून् करोति।
एतयैवावृता सहस्रसूर्यताया इति वैशम्पायनः। तस्यैषा
भवति। यद्वाव इन्द्र ते शतं शतं भूर्मीः। उत्स्युः। नत्वा
वज्रिन्त्सहस्रं सूर्याः॥२४॥

अनु न जातमष्ट रोदसी इति। नानालिङ्गत्वादृतूनां
नानासूर्यत्वम्। अष्टौ तु व्यवसिता इति। सूर्यमण्डलान्यष्टात
ऊर्ध्वम्। तेषामेषा भवति। चित्रं देवानामुदगादनीकम्।
चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः। आप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षम्।
सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्चेति॥२५॥

[७]

क्वेदमभ्रं निविशते। कायं संवत्सरो मिथः। काहः केयं

दे॒व रा॒त्री। क्व मा॒सा ऋ॒तवः॑ श्रि॒ताः। अ॒र्द्धमा॒सा मु॒हूर्ताः।
नि॒मेषा॒स्तु॒टिभिः॑ स॒ह। के॒मा आ॒पो नि॒विश॒न्ते। य॒दीतो॑
या॒न्ति स॒म्प्र॒ति। का॒ला अ॒प्सु नि॒विश॒न्ते। आ॒पः सू॒र्ये
स॒माहि॑ताः॥ २६॥

अ॒भ्रा॒ण्य॒पः प्र॑प॒द्यन्ते। वि॒द्युत्सू॒र्ये स॒माहि॑ता। अ॒नव॑र्णे इ॒मे
भू॒मी। इ॒यं चा॑ऽसौ च॒ रोद॑सी। कि॒ं॒स्वि॒दत्रा॒न्तरा॑ भू॒तम्।
ये॒नेमे॑ वि॒धृते॑ उ॒भे। वि॒ष्णुना॑ वि॒धृते॑ भू॒मी। इ॒ति व॑त्स॒स्य
वे॒दना॑। इ॒रा॒वती॑ धे॒नुम॑ती हि भू॒तम्। सू॒य॒व॒सिनी॑ म॒नुषे॑
द॒शस्ये॑॥ २७॥

व्य॑ष्ट॒भ्रा॒द्रोद॑सी वि॒ष्णावे॑ते। दा॒ध॒र्थं पृ॒थि॒वीम॒भितो॑
म॒यू॒खैः। किं॑ तद्वि॒ष्णोर्ब॑लमा॒हुः। का॒ दी॒प्तिः किं॑
प॒राय॑णम्। ए॒को य॒द्धार॑यद्दे॒वः। रे॒ज॒ती रोद॑सी उ॒भे।
वा॒ताद्वि॒ष्णोर्ब॑लमा॒हुः। अ॒क्षरा॑दी॒प्तिरु॑च्य॒ते। त्रि॒पदा॑द्धार॑यद्दे॒वः।
यद्वि॒ष्णोरे॑कमु॒त्तम॑म्॥ २८॥

अ॒ग्नयो॑ वा॒यव॑श्चै॒व। ए॒तद॑स्य प॒राय॑णम्। पृ॒च्छामि॑ त्वा प॑रं
मृ॒त्युम्। अ॒वम॑ म॒ध्यम॑श्च॒तुम्। लो॒कं च॒ पु॒ण्य॑पा॒पाना॑म्।
ए॒तत्पृ॑च्छामि॒ सम्प्र॒ति। अ॒मुमा॑हुः प॑रं मृ॒त्युम्। प॒व॒मानं॑ तु
म॒ध्यम॑म्। अ॒ग्निरे॒वाव॑मो मृ॒त्युः। च॒न्द्रमा॑श्चतु॒रुच्य॑ते॥ २९॥

अ॒ना॒भो॒गाः प॑रं मृ॒त्युम्। पा॒पाः सं॑य॒न्ति॒ सर्व॑दा। आ॒भो॒गास्त्वे॒व
सं॑य॒न्ति। य॒त्र पु॑ण्यकृ॒तो ज॑नाः। ततो॑ म॒ध्यम॑मा॒य॒न्ति।

चतुर्मा॑ग्निं च॒ सम्प्र॑ति। पृच्छामि॑ त्वा॑ पाप॒कृतः॑। यत्र॑ या॒तय॑ते
यमः॑। त्वं नस्तद्ब्र॒ह्मन् प्रब्रू॑हि। यदि॑ वै॒त्थाऽस॒तो गृ॑हान्॥ ३०॥

क॒श्यपा॑दुदि॒ताः सूर्याः॑। पा॒पान्नि॑र्घ्नन्ति॒ सर्व॑दा। रोद॒स्योन्त॑र्दे॒-
शेषु॑। तत्र॑ न्यस्यन्ते॑ वास॒वैः। तेऽशरी॑राः प्र॑पद्यन्ते।
यथाऽपु॑ण्यस्य॒ कर्म॑णः। अपा॑ण्यपाद॑केशा॒सः। तत्र॑
तेऽयोनि॑जा ज॒नाः। मृ॒त्वा पुनर्मृ॑त्युमा॑पद्यन्ते। अ॒द्यमा॑नाः
स्व॒कर्म॑भिः॥ ३१॥

आशा॑तिकाः क्रि॒मय॑ इव। ततः॑ पू॒यन्ते॑ वास॒वैः। अपै॑तं मृ॒त्युं
ज॑यति। य ए॒वं वेद॑। स खल्वै॒वं विद्वा॑ह्मणः। दी॒र्घश्रु॑त्तमो
भ॒वति॑। क॒श्यप॑स्याति॒थिः सिद्ध॑ग॒मनः॑ सिद्धाग॒मनः॑। तस्यै॒षा
भ॒वति॑। आय॑स्मिन्त्स॒प्त वा॑स॒वाः। रोह॑न्ति पू॒र्व्या रु॒हः॥ ३२॥

ऋषि॑र्ह दी॒र्घश्रु॑त्तमः। इन्द्र॑स्य घ॒र्मो अति॑थिरिति।
क॒श्यपः पश्य॑को भ॒वति॑। यत्सर्वं॑ परिपश्यती॑ति
सौ॒क्ष्म्यात्। अथाग्ने॑रष्टपु॒रुष॑स्य। तस्यै॒षा भ॒वति॑। अग्ने॒-
नय॑ सु॒पथा॑ रा॒ये अ॒स्मान्। विश्वा॑नि दे॒व व॒युना॑नि
वि॒द्वान्। यु॒यो॒र्ध्यस्म॑ञ्जु॒हुरा॑णमे॒नः। भूयि॑ष्ठां ते नम॑ उक्तिं
वि॒धेमे॑ति॥ ३३॥

[८]

अ॒ग्निश्च॑ जा॒तवे॑दाश्च। स॒हो॒जा अ॑जिरा॒प्रभुः॑। वै॒श्वान॑रो
न॒र्यापा॑श्च। प॒ङ्क्ति॑रा॒धाश्च॑ सप्त॑मः। वि॒सर्पे॑वाऽष्ट॑मोऽग्नी॒नाम्।

एतेऽष्टौ वसवः, क्षिता इति। यथर्त्वेवाग्नेरर्चिर्वर्णविशेषाः। नीलार्चिश्च पीतकार्चिश्चेति। अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैकादशस्त्रीकस्य। प्रभ्राजमाना व्यवदाताः॥३४॥

याश्च वासुकिवैद्युताः। रजताः परुषाः श्यामाः। कपिला अतिलोहिताः। ऊर्ध्वा अवपतन्ताश्च। वैद्युत इत्येकादश। नैनं वैद्युतो हिनस्ति। य एवं वेद। स होवाच व्यासः पाराशर्यः। विद्युद्वधमेवाहं मृत्युमैच्छमिति। न त्वकामं हन्ति॥३५॥

य एवं वेद। अथ गन्धर्वगणाः। स्वानभ्राट्। अङ्घ्रिर्बम्भारिः। हस्तः सुहस्तः। कृशानुर्विश्वावसुः। मूर्धन्वान्सूर्यवर्चाः। कृतिरित्येकादश गन्धर्वगणाः। देवाश्च महादेवाः। रश्मयश्च देवा गरगिरः॥३६॥

नैनं गरौ हिनस्ति। य एवं वेद। गौरी मिमाय सलिलानि तक्षती। एकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी बभ्रुवुषी। सहस्राक्षरा परमे व्योमन्निति। वाचो विशेषणम्। अथ निगदव्याख्याताः। ताननुक्रमिष्यामः। वराहवः स्वतपसः॥३७॥

विद्युन्महसो धूपयः। श्वापयो गृहमेधाश्चेत्येते। ये चेमेऽशिमिविद्विषः। पर्जन्याः सप्त पृथिवीमभिवर्षन्ति। वृष्टिभिरिति। एतयैव विभक्तिविपरीताः। सप्तभिर्वा तैरुदीरिताः। अमूल्लोकानभिवर्षन्ति। तेषामेषा भवति। समानमेतदुदकम्॥३८॥

उच्चैत्यवचाहभिः। भूमिं पर्जन्या जिन्वन्ति। दिवं
जिन्वन्त्यग्रय इति। यदक्षरं भूतकृतम्। विश्वे देवा
उपासते। महर्षिमस्य गोसारम्। जमदग्निमकुर्वत।
जमदग्निराप्यायते। छन्दोभिश्चतुरुत्तरैः। राज्ञः सोमस्य
तृप्तासः॥३९॥

ब्रह्मणा वीर्यावता। शिवा नः प्रदिशो दिशः। तच्छ्रुं
योरावृणीमहे। गातुं यज्ञाय। गातुं यज्ञपतये। दैवीः
स्वस्तिरस्तु नः। स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम्।
शं नो अस्तु द्विपदै। शं चतुष्पदे। सोमपा (३) असोमपा
(३) इति निगदव्याख्याताः॥४०॥

[९]

सहस्रवृदियं भूमिः। परं व्योम सहस्रवृत्। अश्विना
भुज्यूनासत्या। विश्वस्य जगतस्पती। जाया भूमिः
पतिर्व्योम। मिथुनन्ता अतुर्यथुः। पुत्रो बृहस्पती रुद्रः।
सरमा इति स्त्रीपुमम्। शुक्रं वामन्यद्यजतं वामन्यत्।
विषुरूपे अहनी द्यौरिव स्थः॥४१॥

विश्वा हि माया अवन्तः स्वधावन्तौ। भद्रा वा पूषणाविह
रातिरस्तु। वासात्यौ चित्रौ जगतो निधानौ। द्यावाभूमी चरथः
स५ सखायौ। तावश्विना रासभाश्वा हवं मे। शुभस्पती
आगत५ सूर्यया सह। त्युग्रोह भुज्युमश्विनोदमेघे। रथिं

न कश्चिन्ममृवां (२) अवाहाः। तमूहथुनोभिर्नात्मन्वतीभिः।
अन्तरिक्षप्रुङ्गिरपोदकाभिः॥४२॥

तिस्रः, क्षपस्त्रिरहातिव्रजद्विः। नासत्या भुज्युमूहथुः
पतङ्गैः। समुद्रस्य धन्वन्नाद्रस्य पारे। त्रिभीरथैः शतपद्विः
षडंशैः। सवितारं वितन्वन्तम्। अनुबध्नाति शाम्बरः।
आपपूरषम्बरश्चैव। सवितारेपुसोऽभवत्। त्य५ सुतृप्तं
विदित्वैव। बहुसोम गिरं वंशी॥४३॥

अन्वेति तुग्रो वक्रियान्तम्। आयसूयान्तसोमंतृप्सुषु। स
सङ्ग्रामस्तमोद्योऽत्योतः। वाचो गाः पिपाति तत्। स
तद्गोभिः स्तवाऽत्येत्यन्ये। रक्षसानन्विताश्च ये। अन्वेति
परिवृत्याऽस्तः। एवमेतौ स्थौ अश्विना। ते एते द्युः पृथिव्योः।
अहरहर्गर्भं दधाथे॥४४॥

तयोरेतौ वत्सावहोरात्रे। पृथिव्या अहः। दिवो रात्रिः।
ता अविंसृष्टौ। दम्पती एव भवतः। तयोरेतौ वत्सौ।
अग्निश्चादित्यश्च। रात्रेर्वत्सः। श्वेत आदित्यः। अहोऽग्निः॥४५॥

ताम्रो अरुणः। ता अविंसृष्टौ। दम्पती एव भवतः। तयोरेतौ
वत्सौ। वृत्रश्च वैद्युतश्च। अग्नेर्वृत्रः। वैद्युतं आदित्यस्य। ता
अविंसृष्टौ। दम्पती एव भवतः। तयोरेतौ वत्सौ॥४६॥

उष्मा च नीहारश्च। वृत्रस्योष्मा। वैद्युतस्य नीहारः। तौ तावेव
प्रतिपद्येते। सेय५ रात्री गर्भिणी पुत्रेण संवसति। तस्या वा

ए॒तदु॒ल्ब॒णम्। य॒द्रात्रौ र॒श्मयः॑। य॒था गो॒र्गभि॒ण्या॑ उ॒ल्ब॒णम्।
 ए॒वमे॒तस्या॑ उ॒ल्ब॒णम्। प्र॒जयि॑ष्णुः प्र॒जया च प॑शुभि॑श्च भ॒वति॑।
 य ए॒वं वे॒द। ए॒तमु॒द्यन्त॑मपि॒यन्तं चे॒ति। आ॒दि॒त्यः पु॒ण्य॑स्य
 व॒त्सः। अथ प॒वि॒त्राङ्गि॑रसः॥४७॥

[१०]

प॒वि॒त्रव॑न्तः प॒रि॒वाज॑मा॒सन्ते। पि॒त॑ेषां प्र॒बो अ॒भिर॑क्षति व्र॒तम्।
 म॒हः स॑मु॒द्रं व॑रु॒णस्ति॒रोद॑धे। धी॒रा इ॒च्छे॒कु॒र्धरु॑णेष्वार॒भम्।
 प॒वि॒त्रं ते॒ वित॑तं ब्र॒ह्म॑ण॒स्पते॑। प्रभु॒र्गात्रा॑णि प॒र्येषि॑वि॒श्वतः॑।
 अ॒त॑प्तत॒नूर्न॑ तदा॒मो अ॑श्रुते। श्रु॒तास॑ इ॒द्वह॑न्त॒स्तत्स॑मा॒शत॑।
 ब्र॒ह्मा दे॒वाना॑म्। अ॒स॑न्तः स॒द्ये त॑त॒क्षुः॥४८॥

ऋष॑यः स॒प्तात्रि॑श्च॒ यत्। स॒र्वेऽत्र॑यो अ॒ंगस्त्य॑श्च। नक्ष॑त्रैः
 शङ्क॑तोऽव॒सन्। अथ॑ स॒वितुः॑ श्यावा॒श्वस्या॑ऽव॒र्तिक॑ामस्य।
 अ॒मी य ऋ॒क्षा नि॑हि॒तास॑ उ॒च्चा। न॒क्तं द॑दृ॒श्रे कु॒हचि॑द्वि॒वैयुः॑।
 अ॒द॒ब्धानि॑ व॒रु॑णस्य व्र॒तानि॑। वि॒चा॒कश॑च्च॒न्द्रमा॑ नक्ष॑त्रमेति।
 तत्स॑वि॒तुर्वरे॑ण्यम्। भ॒र्गो दे॒वस्य॑ धीम॒हि॥४९॥

धि॒यो यो नः॑ प्र॒चो॒दया॑त्। तत्स॑वि॒तुर्वृ॑णीमहे। व॒यं दे॒वस्य॑
 भो॒ज॑नम्। श्रेष्ठ॑ सर्व॒धात॑मम्। तु॒रं भ॒गस्य॑ धीम॒हि।
 अ॒पा॒गू॒ह॒त स॒वि॒ता तृ॒भीन्। स॒र्वा॒न्दि॒वो अ॒न्य॑सः। न॒क्तं
 ता॒न्य॑भ॒वन्द्दृ॒शे। अ॒स्थ्य॒स्त्रा स॑म्भ॒वि॒ष्यामः॑। ना॒म॒ ना॒मैव॑ ना॒म
 मे॑॥५०॥

नपु०सकं पुमा०स्यस्मि। स्थावरोऽस्म्यथ जङ्गमः।
 यजेऽयक्षि यष्टाहे च। मया भूतान्ययक्षता। पशवो मम
 भूतानि। अनूबन्ध्योऽस्म्यहं विभुः। स्त्रियः सतीः। ता उमे
 पु०स आहुः। पश्यदक्षण्वान्नविचेतदन्धः। कुविर्यः पुत्रः स
 इमा चिकेत॥५१॥

यस्ता विजानात्सवितुः पितासत्। अन्धो मणिमविन्दत्।
 तमनङ्गुलिरावयत्। अग्रीवः प्रत्यमुञ्चत्। तमजिह्वा असञ्चत्।
 ऊर्ध्वमूलमवाक्छाखम्। वृक्षं यो वेद सम्प्रति। न स जातु
 जनः श्रद्दध्यात्। मृत्युर्मा मार्यादितिः। हसित० रुदितं
 गीतम्॥५२॥

वीणापणवलासितम्। मृतं जीवं च यत्किञ्चित्। अङ्गानि
 स्नेव विद्धि तत्। अतृष्य०स्तृष्यध्यायत्। अस्माज्जाता
 मे मिथू चरन्। पुत्रो निर्ऋत्या वैदेहः। अचेता यश्च
 चेतनः। स तं मणिमविन्दत्। सोऽनङ्गुलिरावयत्। सोऽग्रीवः
 प्रत्यमुञ्चत्॥५३॥

सोऽजिह्वो असञ्चत्। नैतमृषिं विदित्वा नगरं प्रविशेत्। यदि
 प्रविशेत्। मिथौ चरित्वा प्रविशेत्। तत्सम्भवस्य व्रतम्।
 आतमग्रे रथं तिष्ठ। एकांश्वमेकयोजनम्। एकचक्रमेकधुरम्।
 वातध्राजिगतिं विभो। न रिष्यति न व्यथते॥५४॥

नास्याक्षो यातु सञ्जति। यच्छ्वेतान् रोहिता०श्चाग्नेः। रथे
 युक्ताऽधितिष्ठति। एकया च दशभिश्च स्वभूते। द्वाभ्यामिष्टये

विंशत्या च। तिसृभिश्च वहसे त्रिंशता च। नियुद्धिर्वायविह
ता विमुञ्च॥५५॥

[११]

आतनुष्व प्रतनुष्व। उद्धमऽऽधमं सन्धम। आदित्ये
चन्द्रवर्णानाम्। गर्भमार्धेहि यः पुमान्। इतः सिक्तं
सूर्यगतम्। चन्द्रमसे रसं कृधि। वारादं जनयाग्रेऽग्निम्। य
एको रुद्र उच्यते। असङ्ख्याताः सहस्राणि। स्मर्यते न च
दृश्यते॥५६॥

एवमेतं निबोधत। आमन्दैरिन्द्र हरिभिः। याहि मयूररोमभिः।
मा त्वा केचिन्नियेमुरिन्न पाशिनः। दधन्वेव ता इहि।
मा मन्दैरिन्द्र हरिभिः। यामि मयूररोमभिः। मा मा
केचिन्नियेमुरिन्न पाशिनः। निधन्वेव तां (२) इमि। अणुभिश्च
महद्भिश्च॥५७॥

निघृष्वैरसमायुतैः। कालैरहरित्वमापन्नैः। इन्द्रऽऽयाहि
सहस्रयुक्। अग्निर्विभ्राष्टिवसनः। वायुः श्वेतसिकद्रुकः।
संवत्सरो विषूवर्णैः। नित्यास्तेऽनुचरास्तव। सुब्रह्मण्योः
सुब्रह्मण्योः सुब्रह्मण्योम्। इन्द्रऽऽगच्छ हरिव आगच्छ
मैधातिथेः। मेष वृषणश्चस्य मेने॥५८॥

गौरावस्कन्दिन्नहल्यायै जार। कौशिकब्राह्मण गौतमंब्रुवाण।
अरुणाश्वा इहागताः। वसवः पृथिविक्षितः। अष्टौदिग्वासंसो-
ऽग्नयः। अग्निश्च जातवेदाश्चेत्येते। ताम्राश्वास्ताम्ररथाः।

ताम्रवर्णास्तथाऽसिताः। दण्डहस्ताः खादग्दतः। इतो रुद्राः
पराङ्मताः॥५९॥

उक्तं स्थानं प्रमाणं च पुर इत। बृहस्पतिश्च सविता च।
विश्वरूपैरिहऽऽगताम्। रथेनोदकवर्त्मना। अप्सुषा इति
तद्वयोः। उक्तो वेषो वासांसि च। कालावयवानामितः
प्रतीज्या। वासात्या इत्यश्विनोः। कोऽन्तरिक्षे शब्दं
करोतीति। वासिष्ठो रौहिणो मीमांसां चक्रे। तस्यैषा भवति।
वाश्रेव विद्युदिति। ब्रह्मण उदरणमसि। ब्रह्मण उदीरणमसि।
ब्रह्मण आस्तरणमसि। ब्रह्मण उपस्तरणमसि॥६०॥

[१२]

[अपक्रामत गर्भिण्यः]

अष्टयोनीमष्टपुत्राम्। अष्टपत्नीमिमां महीम्। अहं वेद
न मे मृत्युः। न चामृत्युरघाऽऽहरत्। अष्टयोन्यष्टपुत्रम्।
अष्टपदिदमन्तरिक्षम्। अहं वेद न मे मृत्युः। न
चामृत्युरघाऽऽहरत्। अष्टयोनीमष्टपुत्राम्। अष्टपत्नीममूं
दिवम्॥६१॥

अहं वेद न मे मृत्युः। न चामृत्युरघाऽऽहरत्। सुत्रामाणं
महीम् षु। अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षम्। अदितिर्माता
स पिता स पुत्रः। विश्वे देवा अदितिः पञ्चजनाः।
अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम्। अष्टौ पुत्रासो अदितेः। ये
जातास्तन्वः परि। देवां (२) उपप्रेत्सप्तभिः॥६२॥

प॒रा मा॒र्ताण्ड॑मास्य॑त्। स॒प्तभिः॑ पु॒त्रैरदि॑तिः। उ॒प॒त्रैत्पू॒र्व्यं
यु॒गम्। प्र॒जायै॑ मृ॒त्यवे॑ त॑त्। प॒रा मा॒र्ताण्ड॑माभ॒रदि॑तिः।
ता॒ननु॑क्र॒मिष्या॑मः। मि॒त्रश्च॒ वरु॑णश्च। धा॒ता चा॑र्य॒मा च॑।
अ॒श्वश्च॒ भग॑श्च। इन्द्रश्च॒ विव॑स्वाऽश्चेत्ये॒ते। हि॒र॒ण्य॒ग॒र्भो
ह॒सः शु॑चिषत्। ब्रह्म॑ज॒ज्ञानं॑ तदि॒त्पद॑मिति॒। ग॒र्भः
प्रा॒जाप॑त्यः। अथ॒ पुरु॑षः स॒प्त पुरु॑षः॥६३॥

[य॒था॒स्था॒नं ग॑र्भि॒ण्यः]

[१३]

योऽसौ॑ त॒पन्नु॑देति॒। स सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णाना॑दायो॒देति॑। मा
मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा म॒म प्रा॒णाना॑दायोद॒गाः। अ॒सौ
योऽस्त॑मेति॒। स सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णाना॑दायाऽस्त॑मेति॒। मा मै॑
प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा म॒म प्रा॒णाना॑दायाऽस्त॑ङ्गाः। अ॒सौ
य आ॒पूर्य॑ति। स सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरा॒पूर्य॑ति॥६४॥

मा मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा म॒म प्रा॒णैरा॒पूरि॑ष्ठाः।
अ॒सौ योऽप॑क्षीयति॒। स सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑क्षीयति॒। मा
मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा म॒म प्रा॒णैरप॑क्षेष्ठाः। अ॒मूनि॒
नक्ष॑त्राणि। सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रस॒र्पन्ति॒ चोत्स॑र्पन्ति
च। मा मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा म॒म प्रा॒णैरप॑प्रसृ॒पत्
मोत्सृ॑पत्॥६५॥

इ॒मे मा॒साँश्चा॒र्धमा॒साश्च॑। सर्वे॑षां भू॒तानाँ प्रा॒णैरप॑प्रस॒र्पन्ति॒
चोत्स॑र्पन्ति च। मा मेँ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑
प्रा॒णैरप॑प्रसृपत् मोत्सृ॑पत्। इ॒म ऋ॒तवः॑। सर्वे॑षां भू॒तानाँ
प्रा॒णैरप॑प्रस॒र्पन्ति॒ चोत्स॑र्पन्ति च। मा मेँ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्।
मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृपत् मोत्सृ॑पत्। अ॒य२ सं॒वत्स॒रः। सर्वे॑षां
भू॒तानाँ प्रा॒णैरप॑प्रस॒र्पति॒ चोत्स॑र्पति च॥६६॥

मा मेँ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒ मोत्सृ॑प।
इ॒दम॑हः। सर्वे॑षां भू॒तानाँ प्रा॒णैरप॑प्रस॒र्पति॒ चोत्स॑र्पति च। मा
मेँ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒ मोत्सृ॑प।
इ॒य२ रा॒त्रिः। सर्वे॑षां भू॒तानाँ प्रा॒णैरप॑प्रस॒र्पति॒ चोत्स॑र्पति च।
मा मेँ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒ मोत्सृ॑प।
ॐ भूर्भुवः॒ स्वः। ए॒तद्वो मि॒थुनं॑ मा नो मि॒थुन॑२ री॒द्वम्॥६७॥

[१४]

अथऽऽदि॒त्यस्याष्ट॑पु॒रुष॒स्य। वसू॑नामादि॒त्यानां॑ स्थाने
स्व॒तेज॑सा भा॒नि। रु॒द्राणा॑मादि॒त्यानां॑ स्थाने स्व॒तेज॑सा
भा॒नि। आदि॒त्याना॑मादि॒त्यानां॑ स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि।
स॒ता२ स॒त्याना॑म्। आदि॒त्यानां॑ स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि।
अभि॑धू॒न्वता॑मभि॒घ्नता॑म्। वा॒तव॑तां म॒रुता॑म्। आदि॒त्यानां॑
स्थाने स्व॒तेज॑सा भा॒नि। ऋ॒भूणा॑मादि॒त्यानां॑ स्थाने
स्व॒तेज॑सा भा॒नि। वि॒श्वेषाँ॑ दे॒वाना॑म्। आदि॒त्यानां॑ स्थाने

स्वतेजसा भानि। संवत्सरस्य सवितुः। आदित्यस्य स्थाने
स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। रश्मयो वो मिथुनं मा
नो मिथुनं५ रीद्वम्॥६८॥

[१५]

आरोगस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। भ्राजस्य स्थाने
स्वतेजसा भानि। पटरस्य स्थाने स्वतेजसा भानि।
पतङ्गस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। स्वर्णरस्य स्थाने
स्वतेजसा भानि। ज्योतिषीमतस्य स्थाने स्वतेजसा भानि।
विभासस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। कश्यपस्य स्थाने
स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। आपो वो मिथुनं मा नो
मिथुनं५ रीद्वम्॥६९॥

[१६]

अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैकादशस्त्रीकुस्य। प्रभ्राजमानानां५
रुद्राणां५ स्थाने स्वतेजसा भानि। व्यवदातानां५ रुद्राणां५
स्थाने स्वतेजसा भानि। वासुकिवैद्युतानां५ रुद्राणां५ स्थाने
स्वतेजसा भानि। रजतानां५ रुद्राणां५ स्थाने स्वतेजसा
भानि। परुषाणां५ रुद्राणां५ स्थाने स्वतेजसा भानि।
श्यामानां५ रुद्राणां५ स्थाने स्वतेजसा भानि। कपिलानां५
रुद्राणां५ स्थाने स्वतेजसा भानि। अतिलोहितानां५
रुद्राणां५ स्थाने स्वतेजसा भानि। ऊर्ध्वानां५ रुद्राणां५
स्थाने स्वतेजसा भानि॥७०॥

अवपतन्तानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 वैद्युतानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 प्रभ्राजमानीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 व्यवदातीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 वासुकिवैद्युतीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 रजतानां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि। परुषाणां
 रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि। श्यामानां रुद्राणीनां
 स्थाने स्वतेजसा भानि। कपिलानां रुद्राणीनां स्थाने
 स्वतेजसा भानि। अतिलोहितीनां रुद्राणीनां स्थाने
 स्वतेजसा भानि। ऊर्ध्वानां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा
 भानि। अवपतन्तीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 वैद्युतीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः
 स्वः। रूपाणि वो मिथुनं मा नो मिथुनं रीद्वम्॥७१॥

 [१७]

अथाग्नेरष्टपुरुषस्य। अग्नेः पूर्वदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा
 भानि। जातवेदस उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा
 भानि। सहोजसो दक्षिणदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा
 भानि। अजिराप्रभव उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा
 भानि। वैश्वानरस्यापरदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि।
 नर्यापस उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। पङ्क्तिराधस
 उदग्दिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। विसर्पिण उपदिश्यस्य

स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। दिशो वो मिथुनं
मा नो मिथुनं रीद्वम्॥ ७२॥

[१८]

दक्षिणपूर्वस्यां दिशि विसर्पी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि।
दक्षिणापरस्यां दिश्यविसर्पी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि।
उत्तरपूर्वस्यां दिशि विषादी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि।
उत्तरापरस्यां दिश्यविषादी नरकः। तस्मान्नः परिपाहि। आ
यस्मिन्त्सप्त वासवा इन्द्रियाणि शतक्रतवित्येते॥ ७३॥

[१९]

इन्द्रघोषा वो वसुभिः पुरस्तादुपदधताम्। मनोजवसो
वः पितृभिर्दक्षिणत उपदधताम्। प्रचेता वो रुद्रेः
पश्चादुपदधताम्। विश्वकर्मा व आदित्यैरुत्तरत उपदधताम्।
त्वष्टा वो रूपायैरुपरिष्टादुपदधताम्। संज्ञानं वः पश्चादिति।
आदित्यः सर्वोऽग्निः पृथिव्याम्। वायुरन्तरिक्षे। सूर्यो दिवि।
चन्द्रमा दिक्षु। नक्षत्राणि स्वलोके। एवा ह्येवा। एवा ह्यग्ने।
एवा हि वायो। एवा हीन्द्र। एवा हि पूषन्। एवा हि
देवाः॥ ७४॥

[२०]

आपमापामपः सर्वाः। अस्मादस्मादितोऽमुतः। अग्निर्वायुश्च
सूर्यश्च। सह संश्चस्करद्धिया। वाय्वश्चा रश्मिपतयः।

मरी॑च्या॒त्मानो॒ अद्रु॑हः। दे॒वीर्भु॑वन॒सूव॑रीः। पु॒त्रव॒त्वाय॑ मे
सुत। म॒हाना॒ग्नीर्म॑हामा॒नाः। म॒ह॒सो म॑ह॒सः स्वः॑॥ ७५॥

दे॒वीः प॑र्जन्य॒सूव॑रीः। पु॒त्रव॒त्वाय॑ मे सुत। अ॒पाश्र्यु॑ष्णिम॒पा
रक्षः॑। अ॒पाश्र्यु॑ष्णिम॒पार॑घम्। अ॒पा॑घ्ना॒मप॑चा॒वर्ति॑म्।
अप॑दे॒वीरि॒तो हि॑त। वज्रं॑ दे॒वीर॒जीता॑श्च। भु॒वनं॑ दे॒वसू॑वरीः।
आ॒दि॒त्यान॑दि॒तिं दे॒वीम्। योनि॑नोर्ध्वमुदी॒षत॑॥ ७६॥

भ॒द्रं क॑र्णेभिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमाक्षभि॒र्यज॑त्राः।
स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टुवाꣳ स॑स्त॒नूभिः॑। व्य॒शेम॑ दे॒वहि॑तं॒ यदायुः॑।
स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृ॒द्धश्र॑वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अ॒रि॑ष्टनेमिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॑स्पति॒र्दधा॑तु।
के॒तवो॒ अरु॑णासश्च। ऋ॒षयो॒ वात॑र॒शनाः॑। प्र॒ति॒ष्ठाꣳ श॒तधा॑
हि। स॒माहि॑तासो सहस्र॒धाय॑सम्। शि॒वा नः॑ श॒न्त॑मा भवन्तु।
दि॒व्या आप॒ ओष॑धयः। सु॒मृ॒डीका॒ सर॑स्वति। मा ते॒ व्योम॑
स॒न्दृशि॑॥ ७७॥

[२१]

योऽपां॑ पु॒ष्पं वेद॑। पु॒ष्पवान् प्र॒जावा॑न् पशु॒मान् भ॑वति।
च॒न्द्रमा॒ वा अ॒पां पु॒ष्पम्। पु॒ष्पवान् प्र॒जावा॑न् पशु॒मान् भ॑वति।
य ए॒वं वेद॑। योऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति।
अ॒ग्नि॒र्वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। योऽग्नेरा॒यत॑नं
वेद॑॥ ७८॥

आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति। आ॒पो वा अ॒ग्ने॒रा॒य॒त॒न॒म्। आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति। य ए॒वं वे॒द। यो॑ऽपा॒मा॒य॒त॒नं वे॒द। आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति। वा॒यु॒र्वा अ॒पा॒मा॒य॒त॒न॒म्। आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति। यो वा॒यो॒रा॒य॒त॒नं वे॒द। आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॥७९॥

आ॒पो वै वा॒यो॒रा॒य॒त॒न॒म्। आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति। य ए॒वं वे॒द। यो॑ऽपा॒मा॒य॒त॒नं वे॒द। आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति। अ॒सौ वै त॒प॒न्न॒पा॒मा॒य॒त॒न॒म्। आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति। यो॑ऽमु॒ष्य॒ त॒प॒त आ॒य॒त॒नं वे॒द। आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति। आ॒पो वा अ॒मु॒ष्य॒ त॒प॒त आ॒य॒त॒न॒म्॥८०॥

आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति। य ए॒वं वे॒द। यो॑ऽपा॒मा॒य॒त॒नं वे॒द। आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति। च॒न्द्र॒मा वा अ॒पा॒मा॒य॒त॒न॒म्। आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति। यश्च॒न्द्र॒म॒स आ॒य॒त॒नं वे॒द। आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति। आ॒पो वै च॒न्द्र॒म॒स आ॒य॒त॒न॒म्। आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॥८१॥

य ए॒वं वे॒द। यो॑ऽपा॒मा॒य॒त॒नं वे॒द। आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति। नक्ष॑त्राणि वा अ॒पा॒मा॒य॒त॒न॒म्। आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति। यो नक्ष॑त्राणामा॒य॒त॒नं वे॒द। आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति। आ॒पो वै नक्ष॑त्राणामा॒य॒त॒न॒म्। आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति। य ए॒वं वे॒द॥८२॥

यो॑ऽपा॒मा॒य॒त॒नं वे॒द। आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति। प॒र्ज॒न्यो वा अ॒पा॒मा॒य॒त॒न॒म्। आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति। यः प॒र्ज॒न्य॑स्यऽऽय॒त॒नं वे॒द। आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति। आ॒पो वै प॒र्ज॒न्य॑स्यऽऽय॒त॒न॒म्।

आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒। य॒ ए॒वं वे॒द॒। यो॑ऽपा॒मा॒य॒त॒नं॒ वे॒द॒॥८३॥

आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒। सं॒व॒त्स॒रो वा अ॒पा॒मा॒य॒त॒नम्।
आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒। यः सं॒व॒त्स॒र॒स्य॒ऽऽय॒त॒नं॒ वे॒द॒।
आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒। आपो॒ वै सं॒व॒त्स॒र॒स्य॒ऽऽय॒त॒नम्।
आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒। य॒ ए॒वं वे॒द॒। यो॑ऽप्सु ना॒वं प्र॒ति॑ष्ठि॒तां॒
वे॒द॒। प्र॒त्ये॒व ति॑ष्ठति॥८४॥

इ॒मे वै लो॒का अ॒प्सु प्र॒ति॑ष्ठि॒ताः। तदे॒षाऽभ्य॑नू॒क्ता। अ॒पा॒९
र॒स॒मु॒द॒य॒९ स॒न्। सू॒र्ये शु॒क्र॒९ स॒मा॒भृ॒तम्। अ॒पा॒९ र॒स॑स्य॒ यो
र॒सः॑। तं वो॑ गृ॒ह्णाम्यु॒त्त॒म॒मि॒ति॑। इ॒मे वै लो॒का अ॒पा॒९ र॒सः॑।
ते॑ऽमुष्मि॒न्नादि॒त्ये स॒मा॒भृ॒ताः। जा॒नु॒द॒घ्नीमु॑त्त॒र॒वे॒दीं खा॒त्वा।
अ॒पां पू॒रयि॒त्वा गु॒ल्फ॒द॒घ्नम्॥८५॥

पु॒ष्कर॑प॒र्णैः पु॒ष्कर॑द॒ण्डैः पु॒ष्करै॑श्च॒ स॒९स्ती॒र्य। तस्मि॑न्वि॒-
हा॒य॒से। अ॒ग्निं प्र॒णीयो॑प॒समा॒धाय॑। ब्र॒ह्म॒वा॒दि॒नो व॑दन्ति।
कस्मा॑त्प्र॒णीते॑ऽय॒म॒ग्निश्ची॑यते॑। सा॒प्र॒णीते॑ऽय॒म॒प्सु ह्य॑यं
ची॑यते॑। अ॒सौ भु॒व॑ने॒प्यना॑हि॒ताग्नि॑रे॒ताः। त॒म॒भित॑ ए॒ता
अ॒बी॒ष्टका॑ उ॒प॑दधाति। अ॒ग्नि॒हो॒त्रे दर्श॑पूर्ण॒मा॒सयो॑ः। प॒शुब॑न्धे
चा॒तुर्मा॒स्येषु॑॥८६॥

अथो॑ आ॒हुः। सर्वे॑षु य॒ज्ञ॒क्र॒तु॒ष्विति॑। ए॒तद्धं स्म॒ वा
आ॑हुः श॒ण्डि॒लाः। क॒म॒ग्निं चि॑नुते। स॒त्रि॒य॒म॒ग्निं चि॑न्वा॒नः।
सं॒व॒त्स॒रं प्र॒त्य॒क्षे॒ण। क॒म॒ग्निं चि॑नुते। सा॒वि॒त्र॒म॒ग्निं चि॑न्वा॒नः।

अमुमादित्यं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते॥८७॥

नाचिकेतमग्निं चिन्वानः। प्राणान्प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते।
चातुरहोत्रियमग्निं चिन्वानः। ब्रह्म प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते।
वैश्वसृजमग्निं चिन्वानः। शरीरं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते।
उपानुवाक्यमाशुमग्निं चिन्वानः॥८८॥

इमाँल्लोकान्प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते। इममारुणकेतुकमग्निं
चिन्वान इति। य एवासौ। इतश्चाऽमुतश्चाऽव्यतीपाती।
तमिति। योऽग्नेर्मिथूया वेद। मिथुनवान्भवति। आपो वा
अग्नेर्मिथूयाः। मिथुनवान्भवति। य एवं वेद॥८९॥

[२२]

आपो वा इदमांसन्त्सलिलमेव। स प्रजापतिरेकः पुष्करपर्णे
समभवत्। तस्यान्तर्मनसि कामः समवर्तत। इदं
सृजेयमिति। तस्माद्यत्पुरुषो मनसाऽभिगच्छति। तद्वाचा
वदति। तत्कर्मणा करोति। तद्देवाऽभ्यनूक्ता। कामस्तदग्ने
समवर्तताधि। मनसो रेतः प्रथमं यदासीत्॥९०॥

सतो बन्धुमसति निरविन्दन्। हृदि प्रतीष्या कवयो
मनीषेति। उपैनन्तदुपनमति। यत्कामो भवति। य एवं
वेद। स तपोऽतप्यत। स तपस्तत्त्वा। शरीरमधूनुत। तस्य
यन्मांसमासीत्। ततोऽरुणाः केतवो वातरशना ऋषय
उदतिष्ठन्॥९१॥

ये नखाः। ते वैखानसाः। ये वालाः। ते वालखिल्याः। यो
रसः। सोऽपाम्। अन्तरतः कूर्मं भूतं सर्पन्तम्। तमब्रवीत्।
मम वैत्वङ्मासा। समभूत्॥१२॥

नेत्यब्रवीत्। पूर्वमेवाहमिहासमिति। तत्पुरुषस्य पुरुषत्वम्।
स सहस्रशीर्षा पुरुषः। सहस्राक्षः सहस्रपात्। भूत्वोदतिष्ठत्।
तमब्रवीत्। त्वं वै पूर्वः समभूः। त्वमिदं पूर्वः कुरुष्वेति। स
इत आदायापः॥१३॥

अञ्जलिना पुरस्तादुपादधात्। एवाह्येवेति। तत आदित्य
उदतिष्ठत्। सा प्राची दिक्। अथारुणः केतुर्दक्षिणत
उपादधात्। एवाह्यग्र इति। ततो वा अग्निरुदतिष्ठत्। सा
दक्षिणा दिक्। अथारुणः केतुः पश्चादुपादधात्। एवा हि
वायो इति॥१४॥

ततो वायुरुदतिष्ठत्। सा प्रतीची दिक्। अथारुणः केतुरुत्तरत
उपादधात्। एवाहीन्द्रेति। ततो वा इन्द्र उदतिष्ठत्। सोदीची
दिक्। अथारुणः केतुर्मध्यं उपादधात्। एवा हि पूषन्निति।
ततो वै पूषोदतिष्ठत्। सेयं दिक्॥१५॥

अथारुणः केतुरुपरिष्ठादुपादधात्। एवा हि देवा इति।
ततो देवमनुष्याः पितरः। गन्धर्वाप्सरसश्चोदतिष्ठन्। सोर्ध्वा
दिक्। या विप्रुषो विपरापतन्। ताभ्योऽसुरा रक्षांसि
पिशाचाश्चोदतिष्ठन्। तस्मात्ते पराभवन्। विप्रुङ्गो हि ते

समभवन्। तदेषाऽभ्यनूक्ता॥१६॥

आपो ह यद्वहतीर्गर्भमायन्। दक्षं दधाना जनयन्तीः
स्वयम्भुम्। तत इमेध्यसृज्यन्त सर्गाः। अद्ध्यो वा इदं
समभूत्। तस्मादिदं सर्वं ब्रह्म स्वयम्भ्विति। तस्मादिदं
सर्वं शिथिलमिवाऽध्रुवमिवाभवत्। प्रजापतिर्वाव
तत्। आत्मनाऽऽत्मानं विधाय। तदेवानुप्राविशत्।
तदेषाऽभ्यनूक्ता॥१७॥

विधाय लोकान् विधाय भूतानि। विधाय सर्वाः
प्रदिशो दिशश्च। प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य।
आत्मनाऽऽत्मानमभि संविवेशेति। सर्वमेवेदमात्वा।
सर्वमवरुद्ध। तदेवानुप्राविशति। य एवं वेद॥१८॥

[२३]

चतुष्टय्य आपो गृह्णाति। चत्वारि वा अपां रूपाणि।
मेघो विद्युत्। स्तनयितुर्वृष्टिः। तान्येवावरुन्धे। आतपति
वर्षा गृह्णाति। ताः पुरस्तादुपदधाति। एता वै ब्रह्मवर्चस्या
आपः। मुखत एव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे। तस्मान्मुखतो
ब्रह्मवर्चसितरः॥१९॥

कूप्या गृह्णाति। ता दक्षिणत उपदधाति। एता वै
तेजस्विनीरापः। तेज एवास्य दक्षिणतो दधाति।
तस्मादक्षिणोऽर्धस्तेजस्वितरः। स्थावरा गृह्णाति। ताः

प॒श्चादुप॑दधाति। प्रति॑ष्ठिता॒ वै स्था॑व॒राः। प॒श्चादे॒व प्रति॑तिष्ठति।
वह॑न्तीर्गृह्णाति॥१००॥

ता उत्तर॑त उप॑दधाति। ओज॑सा॒ वा ए॒ता वह॑न्तीरि॒वोद्ग॑तीरि॒व
आकू॑ज॒तीरि॒व धाव॑न्तीः। ओज॑ ए॒वास्यो॑त्तर॒तो द॑धाति।
तस्मा॑दुत्त॒रोऽर्ध॑ ओज॒स्वित॑रः। स॒म्भार्या॑ गृह्णाति। ता मध्य॑
उप॑दधाति। इ॒यं वै स॑म्भार्याः। अ॒स्यामे॒व प्रति॑तिष्ठति।
प॒ल्व॒ल्या गृह्णाति। ता उ॒परि॑ष्ठादुपाद॑धाति॥१०१॥

अ॒सौ वै प॑ल्व॒याः। अ॒मुष्या॑मे॒व प्रति॑तिष्ठति। दि॒क्षूप॑दधाति।
दि॒क्षु वा आप॑ः। अन्नं॑ वा आप॑ः। अ॒द्ध्यो वा अन्नं॑ जायते।
यदे॒वाद्ध्यो॑ऽन्नं जाय॑ते। तदव॑रुन्धे। तं वा ए॒तम॑रु॒णाः के॒तवो॑
वात॑रश॒ना ऋष॑योऽचिन्वन्। तस्मा॑दारुणके॒तुकः॑॥१०२॥

तदे॒षाऽभ्य॑नू॒क्ता। के॒तवो॑ अरु॒णास॑श्च। ऋष॒यो वात॑रश॒नाः।
प्रति॑ष्ठा५ श॒तधा॑ हि। स॒माहि॑तासो स॒हस्र॑धा॒यस॑मि॒ति।
श॒तश॑श्चै॒व स॒हस्र॑शश्च॒ प्रति॑तिष्ठति। य ए॒तम॑ग्निं चि॑नुते। य
उ॒चैन॑मे॒वं वेद॑॥१०३॥

[२४]

जा॒नुद॒घ्नीमु॑त्तरवे॒दीं खा॑त्वा। अ॒पां पू॑रयति। अ॒पाः स॑र्व॒त्वाय॑।
पु॒ष्कर॑प॒र्णः रु॒क्मं पु॑रुषमि॒त्युप॑दधाति। तपो॑ वै पु॒ष्कर॑प॒र्णम्।
स॒त्यः रु॒क्मः। अ॒मृतं॑ पु॒रुषः॑। ए॒ताव॑द्वा वा॑ऽस्ति। याव॑दे॒तत्।
याव॑दे॒वास्ति॑॥१०४॥

तदव॑रुन्धे। कूर्ममुप॑दधाति। अ॒पामे॒व मे॒धम॑वरुन्धे। अथो॑

स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। आपमापामपः सर्वाः।
अस्मादस्मादितोऽमुतः। अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च। सह
संश्चस्करद्धिया इति। वाय्वश्चा रश्मिपतयः। लोकं
पृणच्छिद्रं पृण॥१०५॥

यास्तिस्त्रः परमजाः। इन्द्रघोषा वो वसुभिरेवाह्येवेति।
पञ्चचितय उपदधाति। पाङ्क्तोऽग्निः। यावानेवाग्निः। तं चिनुते।
लोकं पृणया द्वितीयामुपदधाति। पञ्च पदा वै विराट्।
तस्या वा इयं पादः। अन्तरिक्षं पादः। द्यौः पादः। दिशः
पादः। पुरोरजाः पादः। विराज्येव प्रतितिष्ठति। य एतमग्निं
चिनुते। य उचैनमेवं वेद॥१०६॥

[२५]

अग्निं प्रणीयोपसमाधाय। तमभित एता अबीष्टका उपदधाति।
अग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासयोः। पशुबन्धे चातुर्मास्येषु। अथो
आहुः। सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति। अथ ह स्माहारुणः
स्वायम्भुवः। सावित्रः सर्वोऽग्निरित्यननुषङ्गं मन्यामहे। नाना
वा एतेषां वीर्याणि। कमग्निं चिनुते॥१०७॥

सत्रियमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। सावित्रमग्निं चिन्वानः।
कमग्निं चिनुते। नाचिकेतमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते।
चातुरहोत्रियमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। वैश्वसृजमग्निं
चिन्वानः। कमग्निं चिनुते॥१०८॥

उ॒पा॒नु॒वा॒क्य॑मा॒शुम॑ग्निं चि॒न्वा॒नः। कम॑ग्निं चि॒नु॒ते।
 इ॒ममो॑रुणकेतुकम॑ग्निं चि॒न्वा॒न इति॑। वृषा॒ वा अ॒ग्निः।
 वृषा॑णौ स॒स्फा॑लयेत्। ह॒न्येता॑स्य य॒ज्ञः। तस्मा॒न्नानु॑षज्यः।
 सोत्त॑रवेदिषु ऋ॒तुषु॑ चिन्वीत। उत्त॑रवे॒द्यां ह्य॑ग्निश्ची॒यते॑।
 प्र॒जाका॑मश्चिन्वीत॥१०९॥

प्रा॒जा॒प॒त्यो वा ए॒षोऽग्निः॑। प्रा॒जा॒प॒त्याः प्र॒जाः। प्र॒जावा॑न्
 भव॑ति। य ए॒वं वेद॑। प॒शुका॑मश्चिन्वीत। सं॒ज्ञानं॑ वा ए॒तत्
 प॑शूनाम्। यदापः॑। प॒शूनामे॒व सं॒ज्ञाने॒ऽग्निं चि॑नुते। प॒शुमान्
 भव॑ति। य ए॒वं वेद॑॥११०॥

वृष्टि॑कामश्चिन्वीत। आपो॒ वै वृष्टिः॑। प॒र्जन्यो॒ वर्षु॑को भवति।
 य ए॒वं वेद॑। आ॒म॒या॒वी चि॑न्वीत। आपो॒ वै भे॑ष॒जम्।
 भे॑ष॒जमे॒वास्मै॑ करोति। सर्व॒मायु॑रेति। अ॒भि॒चर॑श्चिन्वीत।
 वज्रो॒ वा आपः॑॥१११॥

वज्र॑मे॒व भ्रातृ॑व्येभ्यः प्रह॑रति। स्तृ॒णुत॑ ए॒नम्। तेज॑स्कामो
 यश॑स्कामः। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सका॑मः स्व॒र्गका॑मश्चिन्वीत। ए॒ताव॑द्वा
 वा॑ऽस्ति। याव॑दे॒तत्। याव॑दे॒वास्ति॑। तदव॑रुन्धे। तस्यै॒तद्व॑तम्।
 वर्ष॑ति न धा॒वेत्॥११२॥

अ॒मृतं॑ वा आपः॑। अ॒मृत॑स्यान॒न्तरि॑त्यै। नाप्सु मूत्रं॑पु॒रीषं॑
 कुर्या॑त्। न नि॒ष्टी॒वेत्। न वि॒वस॑नः स्ना॒यात्। गुह्यो॒ वा
 ए॒षोऽग्निः॑। ए॒तस्या॒ग्नेरन॑तिदाहाय। न पु॑ष्कर॒पर्णानि॑ हि॒र॒ण्यं
 वा॑ऽधि॒तिष्ठे॑त्। ए॒तस्या॒ग्नेरन॑भ्यारोहाय। न कूर्म॑स्याश्री॒यात्।

नोद॒कस्या॒घातु॑का॒न्येन॑मोद॒कानि॑ भवन्ति। अ॒घातु॑का॒ आपः॑।
य ए॒तम॒ग्निं चि॑नुते। य उ॒चैनमे॒वं वेद॑॥११३॥

[२६]

इ॒मानु॑कं भु॒वना सी॑षधेम। इन्द्र॑श्च वि॒श्वे च दे॒वाः। य॒ज्ञं
च नस्त॒न्वं च प्र॒जां च। आ॒दि॒त्यैरिन्द्रः॑ स॒ह सी॑षधातु।
आ॒दि॒त्यैरिन्द्रः॑ सग॑णो म॒रुद्भिः॑। अ॒स्माकं भू॒त्ववि॒ता
त॒नूना॑म्। आ॒प्लव॑स्व प्र॒प्लव॑स्व। आ॒ण्डीभ॑वज॒ मा मु॒हुः।
सु॒खादी॑न्दुःखनि॒धना॑म्। प्र॒तिमु॑ञ्चस्व॒ स्वां पु॒रम्॥११४॥

मरी॑चयः स्वायम्भु॒वाः। ये श॑री॒राण्य॑कल्पयन्। ते ते दे॒हं
क॑ल्पयन्तु। मा च ते ख्या॑स्म॒ तीरि॑षत्। उत्ति॑ष्ठत॒ मा स्व॑प्त।
अ॒ग्निमि॑च्छ॒ध्वं भार॑ताः। राज्ञः॑ सोम॑स्य तृ॒प्तासः॑। सूर्ये॑ण
स॒युजो॑षसः। युवा॑ सु॒वासाः॑। अ॒ष्टाच॑क्रा नव॒द्वारा॑॥११५॥

दे॒वानां॑ पू॒रयो॑ध्या। तस्या॑ हिरण्म॑यः को॒शः। स्व॒र्गो लो॒को
ज्योति॑षाऽऽवृ॑तः। यो वै तां ब्र॒ह्म॑णो वे॒द। अ॒मृते॑नऽऽवृ॑तां
पु॒रीम्। तस्मै॑ ब्र॒ह्म च॑ ब्र॒ह्मा च। आ॒युः की॒र्तिं प्र॒जां द॑दुः।
वि॒भ्राज॑माना॒ हरि॑णीम्। य॒शसा॑ सम्प॒रीवृ॑ताम्। पु॒रं
हि॒रण्मयीं॑ ब्र॒ह्मा॥११६॥

वि॒वेशा॑ऽप्राजि॑ता। परा॒डे॒त्य॑ज्याम॒यी। परा॒डे॒त्य॑नाश॒की।
इ॒ह चा॑मु॒त्र चान्वे॑ति। वि॒द्वान्दे॒वासुरा॑नु॒भ्यान्। यत्कु॑मा॒री
म॒न्द्रय॑ते। य॒द्योषि॑द्यत्प॒तिव्र॑ता॑। अरि॑ष्टं यत्किं च क्रि॒यते॑।

अग्निस्तदनुवेधति। अश्रुतांसः श्रुतासश्च॥११७॥

यज्वानो येऽप्ययज्वनः। स्वर्यन्तो नापेक्षन्ते। इन्द्रमग्निं च
ये विदुः। सिकता इव संयन्ति। रश्मिभिः समुदीरिताः।
अस्माल्लोकादमुष्माच्च। ऋषिभिरदात्पृश्निभिः। अपेतु वीतु वि
च सर्पतातः। येऽत्र स्थ पुराणा ये च नूतनाः। अहोभिरद्विरक्तु-
भिर्युक्तम्॥११८॥

यमो ददात्ववसानमस्मै। नृ मुणन्तु नृपात्वर्यः। अकृष्टा ये
च कृष्टजाः। कुमारीषु कनीनीषु। जारिणीषु च ये हिताः।
रेतः पीता आण्डपीताः। अङ्गारेषु च ये हुताः। उभयान्
पुत्रपौत्रकान्। युवेऽहं यमराजगान्। शतमिन्नु शरदः॥११९॥

अदो यद्वह्म विलुबम्। पितृणां च यमस्य च।
वरुणस्याश्विनोरग्नेः। मरुतां च विहायसाम्। कामप्रयवणं मे
अस्तु। स ह्येवास्मि सनातनः। इति नाको ब्रह्मिश्रवो रायो
धनम्। पुत्रानापो देवीरिहऽऽहितः॥१२०॥

[२७]

विशीर्ष्णीं गृध्रशीर्ष्णीं च। अपेतो निर्ऋतिः हथः। परिबाधः
श्वेतकुक्षम्। निजङ्घः शबलोदरम्। स तान् वाच्यायया सह।
अग्ने नाशय सन्दृशः। ईर्ष्यासूये बुभुक्षाम्। मन्युं कृत्यां च
दीधिरे। रथेन किं शुकावता। अग्ने नाशय सन्दृशः॥१२१॥

[२८]

पुर्जन्याय प्रगायत। दिवस्पुत्राय मीढुषे। स नो
यवसमिच्छतु। इदं वचः पुर्जन्याय स्वराजे। हृदो
अस्त्वन्तरन्तद्युयोत। मयोभूर्वातो विश्वकृष्टयः सन्त्वस्मे।
सुपिप्पला ओषधीर्देवगोपाः। यो गर्भमोषधीनाम्। गवां
कृणोत्यर्वताम्। पुर्जन्यः पुरुषीणाम्॥१२२॥

[२९]

पुनर्मामैत्विन्द्रियम्। पुनरायुः पुनर्भगः। पुनर्ब्राह्मणमैतु
मा। पुनर्द्रविणमैतु मा। यन्मेऽद्य रेतः पृथिवीमस्कान्।
यदोषधीरप्यसंरद्यदापः। इदं तत्पुनराददे। दीर्घायुत्वाय
वर्चसे। यन्मे रेतुः प्रसिच्यते। यन्म आजायते पुनः। तेन
माममृतं कुरु। तेन सुप्रजसं कुरु॥१२३॥

[३०]

अद्ध्यस्तिरोऽधाऽजायत। तव वैश्रवणः संदा। तिरोऽधेहि
सपत्नान्नः। ये अपोऽश्रन्ति केचन। त्वाष्ट्रीं मायां वैश्रवणः।
रथं सहस्रवन्धुरम्। पुरुश्चक्रं सहस्राश्वम्। आस्थायायाहि
नो बलिम्। यस्मै भूतानि बलिमावहन्ति। धनं गावो हस्ति
हिरण्यमश्वान्॥१२४॥

असाम सुमतौ यज्ञियस्य। श्रियं बिभ्रतोऽन्नमुखीं
विराजम्। सुदरशने च क्रौञ्चे च। मैनागे च महागिरौ।
शतद्वाट्टारगमन्ता। संहार्यं नगरं तव। इति मन्त्राः।

कल्पोऽत ऊर्ध्वम्। यदि बलिः हरेत्। हिरण्यनाभये
वितुदये कौबेरायाय बलिः॥१२५॥

सर्वभूताधिपतये नम इति। अथ बलिः हत्वोपतिष्ठेत्।
क्षत्रं क्षत्रं वैश्रवणः। ब्राह्मणा वयुः स्मः। नमस्ते
अस्तु मा मा हिंसीः। अस्मात्प्रविश्यान्नमद्धीति। अथ
तमग्निमादधीत्। यस्मिन्नेतत्कर्म प्रयुञ्जीत्। तिरोऽधा भूः।
तिरोऽधा भुवः॥१२६॥

तिरोऽधाः स्वः। तिरोऽधा भूर्भुवः स्वः। सर्वेषां
लोकानामाधिपत्ये सीदेति। अथ तमग्निमिन्धीत्।
यस्मिन्नेतत्कर्म प्रयुञ्जीत्। तिरोऽधा भूः स्वाहा। तिरोऽधा
भुवः स्वाहा। तिरोऽधाः स्वः स्वाहा। तिरोऽधा भूर्भुवः स्वः
स्वाहा। यस्मिन्नस्य काले सर्वा आहुतीर्हुता भवेयुः॥१२७॥

अपि ब्राह्मणमुखीनाः। तस्मिन्नहः काले प्रयुञ्जीत्। परः
सुप्तजनाद्वेपि। मास्म प्रमाद्यन्तमाध्यापयेत्। सर्वार्थाः
सिद्ध्यन्ते। य एवं वेद। क्षुध्यन्निदमजानताम्। सर्वार्था
न सिद्ध्यन्ते। यस्ते विघातुको भ्राता। ममान्तरहृदये
श्रितः॥१२८॥

तस्मा इममग्रपिण्डं जुहोमि। स मेऽर्थान्मा विवंधीत्। मयि
स्वाहा। राजाधिराजाय प्रसह्यसाहिने। नमो वयं वैश्रवणाय
कुर्महे। स मे कामान्कामकामाय मह्यम्। कामेश्वरो वैश्रवणो
ददातु। कुबेराय वैश्रवणाय। महाराजाय नमः। केतवो

अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः। प्रतिष्ठा५ शतधा हि।
समाहितासो सहस्रधायसम्। शिवा नः शन्तमा भवन्तु।
दिव्या आप ओषधयः। सुमृडीका सरस्वति। मा ते व्योम
सन्दृशि॥१२९॥

[३१]

संवत्सरमेतद्व्रतं चरेत्। द्वौ वा मासौ। नियमः
समासेन। तस्मिन्नियमविशेषाः। त्रिषवणमुदकोपस्पर्शी।
चतुर्थकालपानभक्तः स्यात्। अहरहर्वा भैक्षमश्रीयात्।
औदुम्बरीभिः समिद्धिरग्निं परिचरेत्। पुनर्मामैत्विन्द्रियमि-
त्येतेनऽनुवाकेन। उद्धृतपरिपूताभिरद्भिः कार्यं कुर्वीत॥१३०॥

अंसश्चयवान्। अग्नये वायवे सूर्याय। ब्रह्मणे प्रजापतये।
चन्द्रमसे नक्षत्रेभ्यः। ऋतुभ्यः संवत्सराय। वरुणायारुणायेति
व्रतहोमाः। प्रवर्ग्यवदादेशः। अरुणाः काण्डऋषयः।
अरण्येऽधीयीरन्। भद्रं कर्णेभिरिति द्वे जपित्वा॥१३१॥

महानाम्नीभिरुदकं संस्पर्श्य। तमाचार्यो दद्यात्। शिवा
नः शन्तमेत्योषधीरालभते। सुमृडीकेति भूमिम्। एवमपवर्गे।
धेनुर्दक्षिणा। कंसं वासंश्च क्षौमम्। अन्यद्वा शुक्लम्।
यथाशक्ति वा। एवमस्वाध्यायधर्मेण। अरण्येऽधीयीत।
तपस्वी पुण्यो भवति तपस्वी पुण्यो भवति॥१३२॥

[३२]

भ॒द्रं कर्णे॑भिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमा॒क्षभि॑र्यज॑त्राः।
 स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टु॒वाꣳ संस्त॑नूभिः। व्य॒शेम॑ दे॒वहि॑तं यदायुः।
 स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृ॒द्धश्र॑वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
 स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अरि॑ष्टनेमिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॑स्पति॑र्दधातु॥

॥ ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑ ॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

ॐ नमो ब्रह्मणे नमो अस्त्वग्रये नमः पृथिव्यै नम
ओषधीभ्यः। नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे बृहते
करोमि॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

सह वै देवानां चासुराणां च यज्ञौ प्रततावास्तां
वयं स्वर्गं लोकमैष्यामो वयमैष्याम इति तेऽसुराः
सन्नह्य सहसैवाचरन् ब्रह्मचर्येण तपसैव देवास्तेऽसुरा
अमुह्यंस्ते न प्राजानंस्ते पराऽभवन्ते न स्वर्गं
लोकमायन् प्रसृतेन वै यज्ञेन देवाः स्वर्गं लोकमायन्न
प्रसृतेनासुरान् पराभावयन् प्रसृतो ह वै यज्ञोपवीतिनो
यज्ञोऽप्रसृतोऽनुपवीतिनो यत्किं च ब्राह्मणो यज्ञोपवीत्यधीते
यजत एव तत्तस्माद्यज्ञोपवीत्येवाधीयीत याजयेद्यजेत वा
यज्ञस्य प्रसृत्या अजिनं वासो वा दक्षिणत उपवीय दक्षिणं
बाहुमुद्धरतेऽव धत्ते सव्यमिति यज्ञोपवीतमेतदेव विपरीतं
प्राचीनावीतं संवीतं मानुषम्॥१॥

[१]

रक्षांसि ह वा पुरोऽनुवाके तपोग्रमतिष्ठन्त तान्
प्रजापतिर्वरेणोपामन्त्रयत् तानि वरंमवृणीतऽऽदित्यो
नो योद्धा इति तान् प्रजापतिरब्रवीद्योधयध्वमिति
तस्मादुत्तिष्ठन्तं ह वा तानि रक्षांस्यदित्यं योधयन्ति
यावदस्तमन्वगात्तानि ह वा एतानि रक्षांसि गायत्रिया-

ऽभि॑मन्त्रि॒तेना॒म्भ॑सा शा॒म्यन्ति॒ तदु॑ ह॒ वा ए॒ते ब्र॑ह्मवा॒दिनः॑
 पूर्वा॑भि॒मुखाः स॒न्ध्याया॑ गाय॒त्रिया॑ऽभि॒मन्त्रि॒ता आप॑ ऊ॒र्ध्वं
 वि॒क्षिप॑न्ति॒ ता ए॒ता आपो॑ व॒ज्रीभू॑त्वा ता॒नि रक्षा॑सि
 म॒न्देहा॑रुणे द्वी॒पे प्र॑क्षि॒पन्ति॒ यत्प्र॑दक्षि॒णं प्र॑क्रम॒न्ति तेन॑
 पा॒प्मान॑म् अव॑धू॒न्वन्त्यु॒द्यन्त॑मस्तं॒ यन्त॑म् आदि॒त्यम॑भि॒ध्याय॑न्
 कुर्व॑न् ब्रा॒ह्म॒णो वि॒द्वान्त॑स॒कलं॑ भ॒द्रम॑श्रुते॒ऽसावा॑दि॒त्यो ब्र॒ह्मेति॑
 ब्रह्मै॒व सन् ब्र॑ह्मा॒प्येति॑ य ए॒वं वेद॑॥२॥

[२]

यद्दे॒वा दे॒वहे॑ळ॒नं दे॒वांस॑श्च॒कृमा॑ व॒यम्। आदि॑त्या॒स्तस्मा॑न्मा
 मु॒ञ्चत॑र्त॒स्यर्ते॑न॒ मामि॑त। दे॒वा जी॒वनका॑म्या॒ यद्वा॒चाऽनृ॑त॒-
 मूदि॑म। तस्मा॑न्न इ॒ह मु॑ञ्चत॒ विश्वे॑ दे॒वाः स॒जोष॑सः। ऋ॒तेन॑
 द्यावा॑पृथि॒वी ऋ॒तेन॒ त्व॑ सं॒रस्व॑ति। कृ॒तान्नः॑ पा॒ह्येन॑सो॒ यत्किं॑
 चानृ॑तमूदि॒म। इन्द्रा॑ग्नी मि॒त्रावरु॑णौ सोमो॑ धा॒ता बृ॒हस्प॑तिः।
 ते नो॑ मु॒ञ्चन्त्वेन॑सो॒ यदन्य॑कृतमा॒रि॒म। स॒जा॒तश॑स॒सादु॑त
 जा॒मिश॑स॒साञ्ज्या॑यंसः॒ श॑सा॒दुत॑ वा॒ कनी॑यसः। अना॑धृष्टं
 दे॒वकृ॑तं॒ यदे॒नस्तस्मा॑त् त्वम॒स्माञ्जा॑तवेदो मुमु॒ग्धि॥३॥

यद्वा॒चा यन्म॑न॒सा बा॒हुभ्या॑मू॒रुभ्या॑म॒ष्टीव॑द्वा॒ शि॒श्रैर्य॑दनृ॒तं
 च॒कृमा॑ व॒यम्। अ॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒देन॑सो॒ गार्ह॑पत्यः प्रमु॑ञ्चतु
 च॒कृम॑ या॒नि दु॑ष्कृ॒ता। येन॑ त्रि॒तो अ॑र्ण॒वान्निर्ब॑भूव॒ येन॑
 सूर्य॑ तम॑सो निर्मु॒मोच॑। येनेन्द्रो॑ वि॒श्वा अ॑ज॒हाद॑रा॒तीस्तेना॑हं
 ज्योति॑षा॒ ज्योति॑रान॒शान॑ आ॒क्षि। यत्कु॑सी॒दम॑प्रती॒त्तं मये॑ह

येन॑ य॒मस्य॑ नि॒धिना॒ चरा॑मि। ए॒तत्तद॑ग्रे अ॒नृणो॑ भ॒वामि॒
जीव॑न्ने॒व प्रति॒ तत्तै॑ द॒धामि॑। य॒न्मयि॑ मा॒ता यदा॑ पि॒पेष॑
यद॒न्तरि॑क्षं॒ यदा॑श॒साति॑क्रामामि त्रि॒ते दे॒वा दि॒वि जा॒ता
यदा॑प॒ इ॒मं मे॑ वरुण॒ तत्त्वा॑ यामि॒ त्वं नो॑ अ॒ग्रे स त्वं नो॑
अ॒ग्रे त्वम॑ग्रे अ॒यासि॑॥४॥

[३]

यददी॑व्य॒नृणम॒हं ब॒भूवादि॑त्सन्वा स॒ञ्जगर॒ जनै॑भ्यः।
अ॒ग्निर्मा॒ तस्मा॑दिन्द्रश्च॒ संविदा॑नो प्रमु॒ञ्चता॑म्। यद्ध॒स्ताभ्यां
च॒कर॒ किल्बि॑षाण्य॒क्षाणां॑ व॒श्रुमु॑प॒जिघ्र॑मानः। उ॒ग्रं प॒श्या
च॒ राष्ट्र॑भृच्च॒ तान्य॑प्सरसा॒वनु॑दत्तामृ॒णानि॑। उ॒ग्रं प॒श्ये
राष्ट्र॑भृत्किल्बि॑षाणि॒ यदक्ष॑वृत्तम॒नुदत्त॑मे॒तत्। नेत्रं॑ ऋ॒णानृ॑णव॒
इत्स॑मानो य॒मस्य॑ लो॒के अधि॑रञ्जु॒राय॑। अ॒व ते॒ हेळ॒
उदु॑त्तममि॒मं मे॑ वरुण॒ तत्त्वा॑ यामि॒ त्वं नो॑ अ॒ग्रे स त्वं
नो अ॒ग्रे। सङ्कु॑सुको॒ विकु॑सुको॒ निर्ऋ॑थो यश्च॒ निस्वनः॑।
तेऽ(१)स्मद्य॑क्ष्म॒मना॑गसो दू॒रादूर॑म॒चीच॑तम्। निर्य॑क्ष्मम॒चीच॑ते
कृ॒त्यां निर्ऋ॑तिं च। तेन॒ योऽ(१)स्मत्स॑मृच्छा॒तै तम॑स्मै
प्रसु॑वामसि। दुःश॒९सा॒नुश॒९सा॒भ्यां घ॒णेना॑नुघ॒णेन॑ च।
तेना॒न्योऽ(१)स्मत्स॑मृच्छा॒तै तम॑स्मै प्रसु॑वामसि। सं वर्च॑सा॒
पय॑सा॒ सन्त॑नूभि॒रग॑न्महि॒ मन॑सा॒ स९ शि॒वेन॑। त्वष्टा॑ नो॒
अत्र॑ वि॒दधा॑तु रा॒योऽनु॑मार्ष्टु॒ तन्वो॑(१) यद्वि॒लिष्ट॑म्॥५॥

[४]

आयु॑ष्टे वि॒श्वतो॑ दध॒द्यम॑ग्निर्वरे॑ण्यः। पुन॑स्ते प्रा॒ण आया॑ति
परा॒यक्ष्मः॑ सुवामि ते। आ॒युर्दा अ॑ग्रे ह॒विषो॑ जुषा॒णो
घृ॒तप्र॑तीको घृ॒तयो॑निरेधि। घृ॒तं पी॒त्वा मधु॑ चा॒रु गव्यं॑
पि॒तेव॑ पु॒त्रम॒भिर॑क्षतादिमम्। इ॒मम॑ग्न आ॒युषे॑ वर्च॑से कृधि
ति॒ग्ममो॑जो वरु॒ण सः॑ शि॒शाधि॑। मा॒तेवा॑स्मा अ॒दिते॑ शर्म
यच्छु॑ विश्वे॑ देवा॒ जर॑दष्टिर्यथाऽस॑त्। अ॒ग्न आ॒यूः॑षि पव॑स
आ सु॒वोर्ज॑मिषं च नः। आ॒रे बा॑धस्व दु॒च्छुना॑म्। अ॒ग्रे पव॑स्व
स्वपा॑ अ॒स्मे वर्चः॑ सु॒वीर्य॑म्। दध॑द्र॒यि मयि॑ पोष॑म्॥६॥

अ॒ग्निर्ऋ॑षिः पव॑मानः पा॒ञ्चज॑न्यः पु॒रोहि॑तः। तमी॑महे
महा॑ग॒यम्। अ॒ग्रे जा॒तान्प्र॑णु॒दा नः स॒पत्नान्प्र॑त्यजा॒ताञ्जात॑वेदो
नुद॑स्व। अ॒स्मे दी॑दिहि सु॒मना॒ अहे॑ळ॒ञ्छर्म॑न्ते स्याम त्रि॒वरू॑थ
उ॒द्भौ। सहे॑सा जा॒तान्प्र॑णु॒दा नः स॒पत्नान्प्र॑त्यजा॒ताञ्जात॑वेदो
नुद॑स्व। अधि॑ नो ब्रूहि सु॒मन॑स्यमा॒नो व॒यः॑ स्या॑म
प्र॑णु॒दा नः स॒पत्नान्। अ॒ग्रे यो नो॑ऽभि॒तो ज॒नो वृ॒को वा॒रो
जिघा॑सति। ता॒ऽस्त्वं वृ॑त्रहं जहि॒ वस्व॑स्मभ्य॒माभ॑र। अ॒ग्रे
यो नो॑ऽभि॒दास॑ति स॒मानो॑ यश्च॒ निष्प॑नः। तं व॒यः॑ स॒मिधं॑
कृ॒त्वा तुभ्य॑म॒ग्रेऽपि॑ दध्म॑सि॥७॥

यो नः॑ श॒पाद॑श॒पतो॑ यश्च॑ नः॑ श॒पतः॑ श॒पात्। उ॒षाश्च॑ तस्मै॑
नि॒मृक् सर्वं॑ पा॒पः॑ स॒मूह॑ताम्। यो नः॑ स॒पत्नो॑ यो र॒णो

मर्तोऽभिदासंति देवाः। इध्मस्यैव प्रक्षायतो मा तस्योच्छेषि
किं चना। यो मां द्वेष्टि जातवेदो यं चाहं द्वेष्मि यश्च
माम्। सर्वाऽस्तानग्ने सन्दह याश्चाहं द्वेष्मि ये च माम्।
यो अस्मभ्यमरातीयाद्यश्च नो द्वेषते जनः। निन्दाद्यो
अस्मान्दिप्साच्च सर्वाऽस्तान्मष्मषा कुरु। सशितं मे
ब्रह्म सशितं वीर्या(१)म्बलम्। सशितं क्षत्रं मे जिष्णु
यस्याहमस्मि पुरोहितः। उदैषां बाहू अतिरमुद्वर्चो अथो
बलम्। क्षिणोमि ब्रह्मणाऽमित्रानुन्नयामि स्वा(१)म् अहम्।
पुनर्मनः पुनरायुर्म आगात्पुनश्चक्षुः पुनः श्रोत्रं म आगात्पुनः
प्राणः पुनराकूतं म आगात्पुनश्चित्तं पुनराधीतं म आगात्।
वैश्वानरो मेऽदब्धस्तनूपा अवबाधतां दुरितानि विश्वा॥८॥

[५]

वैश्वानराय प्रतिवेदयामो यदीनृणः सङ्गरो देवतांसु। स
एतान्पाशान् प्रमुचन् प्रवेद स नो मुञ्चातु दुरितादवद्यात्।
वैश्वानरः पवयान्नः पवित्रैर्यत्सङ्गरमभिधावाम्याशाम्।
अनाजानन्मनसा याचमानो यदत्रैनो अव तत्सुवामि।
अमी ये सुभगे दिवि विचृतौ नाम तारके। प्रेहामृतस्य
यच्छतामेतद्वद्धकमोचनम्। विजिहीर्ष्व लोकान्कृधि
बन्धान्मुञ्चासि बद्धकम्। योनैरिव प्रच्युतो गर्भः सर्वान्
पथो अनुष्व। स प्रजान्प्रतिगृणीत विद्वान्प्रजापतिः
प्रथमजा ऋतस्य। अस्माभिर्दत्तं जरसः परस्तादच्छित्रं

तन्तुमनुसञ्चरेम॥९॥

त॒तं तन्तु॑मन्वे॒के अनु॑ सञ्च॑रन्ति॒ येषां॑ द॒त्तं पि॒त्र्यमाय॑नवत्।
 अ॒बन्ध्वे॒के द॒दतः॑ प्र॒यच्छा॑द्वातुं॒ चेच्छ॑क्र॒वाँ॒सः स्व॑र्ग ए॒षाम्।
 आर॑भेथामनु॒ सञ्च॑र॒भेथाँ॑ स॒मानं॑ पन्था॑मवथो घृ॒तेन॑। यद्वा॑
 पू॒र्तं परि॑विष्टं॒ यद॒ग्नौ तस्मै॑ गोत्रा॑येह जाया॑पती सञ्च॑र॒भेथाम्।
 यद॒न्तरि॑क्षं पृथि॒वीमु॒त द्यां॑ यन्मा॒तरं पि॒तरं॑ वा जिहि॑सि॒मा।
 अ॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒देन॑सो गा॒र्हप॑त्य॒ उन्नो॑ नेषदु॒रिता॑ या॒नि
 च॒कृ॒मा भूमि॑र्मा॒ताऽदि॑तिर्नो ज॒नित्रं॑ भ्रा॒ताऽन्तरि॑क्षम॒भिष॑स्त
 ए॒नः। द्यौर्नः॑ पि॒ता पि॑तृयाच्छं भ॑वासि जा॒मि मि॒त्वा मा
 वि॑वि॒त्सि लो॒कात्। यत्र॑ सु॒हार्दः॑ सु॒कृतो॑ म॒दन्ते॑ वि॒हाय॒ रोगं॑
 त॒न्वा(१)ँ॑ स्वाया॑म्। अ॒श्लो॒णाङ्गैर॑हु॒ताः स्व॑र्गे तत्र॑ पश्येम
 पि॒तरं॑ च पु॒त्रम्। यद॒न्नम॑द्ध्यनृ॒तेन॑ दे॒वा दा॒स्यन्न॑दा॒स्यन्न॑त
 वा॑ करि॒ष्यन्। यद्दे॒वानां॑ चक्षु॒ष्यागो॑ अ॒स्ति॒ यदे॒व किं॑
 च॑ प्रतिज॒ग्राह॑म॒ग्निर्मा॑ तस्मा॒दनृ॑णं कृ॒णोतु॑। यद॒न्नम॑द्भि
 बहु॒धा वि॒रूपं॑ वा॒सो हि॑र॒ण्यमु॒त गा॒मजा॑मवि॒म्। यद्दे॒वानां॑
 चक्षु॒ष्यागो॑ अ॒स्ति॒ यदे॒व किं॑ च॑ प्रतिज॒ग्राह॑म॒ग्निर्मा॑
 तस्मा॒दनृ॑णं कृ॒णोतु॑। यन्म॒या मन॑सा वा॒चा कृ॒तमे॑नः
 कदा॒चन॑। सर्व॑स्मा॒त्तस्मा॑न्मेळि॒तो मो॒ग्धि॒ त्वँ हि॑ वे॒त्थ
 यथा॑त॒थम्॥१०॥

वातरशना ह वा ऋषयः श्रमणा ऊर्ध्वमन्थिनो
 बभूवुस्तानृषयोऽर्थमायुस्ते निलायमचरुस्तेऽनुप्रविशुः
 कूश्माण्डानि तास्तेष्वन्विन्दञ्छ्रद्धया च तपसा च
 तानृषयोऽब्रुवन्कथा निलायं चरथेति त ऋषीनब्रुवन्नमो
 वोऽस्तु भगवन्तोऽस्मिन्धाम्नि केन वः सपर्यामेति
 तानृषयोऽब्रुवन्पवित्रं नो ब्रूत येनारेपसः स्यामेति त एतानि
 सूक्तान्यपश्यन् यद्देवा देवहेळनं यददीव्यन्नृणमहं बभूवऽऽयुष्टे
 विश्वतो दधदित्येतैराज्यं जुहुत वैश्वानराय प्रतिवेदयाम
 इत्युपतिष्ठत यदर्वाचीनमेनो भ्रूणहत्यायास्तस्मान्मोक्ष्यध्व
 इति त एतैरजुह्वुस्तेऽरेपसोऽभवन्कर्मादिष्वेतैर्जुहुयात्पूतो
 देवलोकान्त्समश्नुते ॥ ११ ॥

[७]

कूश्माण्डैर्जुहुयाद्योऽपूत इव मन्येत यथा स्तेनो यथा
 भ्रूणहैवमेष भवति योऽयोनौ रेतः सिञ्चति यदर्वाचीनमेनो
 भ्रूणहत्यायास्तस्मान्मुच्यते यावदेनो दीक्षामुपैति दीक्षित एतैः
 संतति जुहोति संवत्सरं दीक्षितो भवति संवत्सरादेवऽऽत्मानं
 पुनीते मासं दीक्षितो भवति यो मासः स संवत्सरः
 संवत्सरादेवऽऽत्मानं पुनीते चतुर्विंशतिं रात्रीर्दीक्षितो
 भवति चतुर्विंशतिरर्धमासाः संवत्सरः संवत्सरादेवऽऽत्मानं
 पुनीते द्वादश रात्रीर्दीक्षितो भवति द्वादश मासाः

संवत्सरः संवत्सरादेवऽऽत्मानं पुनीते षड्रात्रीर्दीक्षितो
 भवति षड्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सरादेवऽऽत्मानं
 पुनीते तिस्रो रात्रीर्दीक्षितो भवति त्रिपदा गायत्री
 गायत्रिया एवऽऽत्मानं पुनीते न मा॒सं सम॑श्रीयान्न
 स्त्रियमुपेयान्नोपर्यासीत् जुगुप्सेतानृतात्पयो॑ ब्राह्मणस्य
 व्रतं यवा॒गू राज॒न्यस्या॑मिक्षा वैश्यस्याथो सौम्येप्यध्वर
 एतद्व्रतं ब्रूयाद्यदि मन्येतोपदस्यामीत्योदनं धानाः सक्तू
 घृतमित्यनुव्रतयेदात्मनोऽनुपदासाय॥१२॥

[८]

अ॒जान् ह॒ वै पृ॒श्नी॑ऽस्तप॒स्यमा॑नान् ब्रह्म॑ स्वय॒म्भ्व॑भ्यान् र्षत्त
 ऋष॑योऽभव॒न्तदृषी॑णामृषित्वं तां दे॒वता॑मुपा॒तिष्ठ॑न्त
 य॒ज्ञका॑मास्त ए॒तं ब्र॑ह्मय॒ज्ञम॑पश्यन्तमा॒हर॑न्तेनाय॒जन्त॒
 यदृ॒चोऽध्य॑गीषत् ताः पय॑आहुतयो दे॒वाना॑मभवन् यद्यजू॑षि
 घृ॒ताहु॑तयो यत्सामा॑नि सोमा॑हुतयो यदथ॑र्वाङ्गिर॒सो
 मध्वा॑हुतयो यद्वा॑ह्म॒णानी॑तिहा॒सान् पु॑रा॒णानि॒ कल्पा॑न्गाथा
 नारा॑श॒सीर्मे॑दाहुतयो दे॒वाना॑मभवन्ताभिः क्षुधं॑ पा॒प्मान॑म॒
 पा॑घ्नन्नप॒हत॑पाप्मानो दे॒वाः स्व॒र्गं लो॒कमा॑यन् ब्रह्म॑णः
 सायु॑ज्यमृष॑योऽगच्छन्॥१३॥

[९]

पश्च॒ वा ए॒ते म॑हाय॒ज्ञाः सं॒तति॑ प्र॒ताय॑न्ते स॒तति॑ स॒न्तिष्ठ॑न्ते
 दे॒वय॒ज्ञः पि॑तृय॒ज्ञो भू॑तय॒ज्ञो म॑नुष्यय॒ज्ञो ब्र॑ह्मय॒ज्ञ इति॑

यदग्नौ जुहोत्यपि समिधं तद्देवयज्ञः सन्तिष्ठते यत्पितृभ्यः
 स्वधा करोत्यप्यपस्तत्पितृयज्ञः सन्तिष्ठते यद्धूतेभ्यो बलिः
 हरति तद्धूतयज्ञः सन्तिष्ठते यद्वाह्मणेभ्योऽन्नं ददाति
 तन्मनुष्ययज्ञः सन्तिष्ठते यत्स्वाध्यायमधीयीतैकामप्यृचं
 यजुः सामं वा तद्ब्रह्मयज्ञः सन्तिष्ठते यदृचोऽधीते पयंसः
 कूल्या अस्य पितृन्स्वधा अभिवहन्ति यद्यजूंषि घृतस्य
 कूल्या यत्सामानि सोमं एभ्यः पवते यदथर्वाङ्गिरसो
 मधोः कूल्या यद्वाह्मणानीतिहासान् पुराणानि कल्पान्गाथा
 नाराशंसीर्मेदसः कूल्या अस्य पितृन्स्वधा अभिवहन्ति
 यदृचोऽधीते पयआहुतिभिरेव तद्देवांस्तर्पयति यद्यजूंषि
 घृताहुतिभिर्यत्सामानि सोमाहुतिभिर्यदथर्वाङ्गिरसो मध्वा-
 हुतिभिर्यद्वाह्मणानीतिहासान् पुराणानि कल्पान्गाथा
 नाराशंसीर्मेदाहुतिभिरेव तद्देवांस्तर्पयति त एनं तृप्ता
 आयुषा तेजसा वर्चसा श्रिया यशसा ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन च
 तर्पयन्ति॥१४॥

[१०]

ब्रह्मयज्ञेन यक्ष्यमाणः प्राच्यां दिशि ग्रामादछदिर्दर्श उदीच्यां
 प्रागुदीच्यां वोदित आदित्ये दक्षिणत उपवीयोपविश्य
 हस्ताववनिज्य त्रिराचामेद्विः परिमृज्य सकृदुपस्पृश्य
 शिरश्चक्षुषी नासिके श्रोत्रे हृदयमालभ्य यत्रिराचामति
 तेन ऋचः प्रीणाति यद्विः परिमृजति तेन यजूंषि

यत्सकृदुपस्पृशति तेन सामानि यत्सव्यं पाणिं पादौ
 प्रोक्षति यच्छिरश्चक्षुषी नासिके श्रोत्रे हृदयमालभते
 तेनार्थर्वाङ्गिरसो ब्राह्मणानीतिहासान् पुराणानि कल्पान्गार्था
 नाराशंसीः प्रीणाति दर्भाणां महदुपस्तीर्योपस्थं कृत्वा
 प्राङ्गसीनः स्वाध्यायमधीयीतापां वा एष ओषधीनां रसो
 यद्दर्भाः सरसमेव ब्रह्म कुरुते दक्षिणोत्तरौ पाणी पादौ कृत्वा
 सपवित्रावोमिति प्रतिपद्यत एतद्वै यजुस्त्रयीं विद्यां प्रत्येषा
 वागेतत्परममक्षरं तदेतदृचाऽभ्युक्तमृचो अक्षरं परमे व्योमन्
 यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुर्यस्तन्न वेद किमृचा करिष्यति
 य इत्तद्विदुस्त इमे समासत इति त्रीनेव प्रायुङ्क्त भूर्भुवः
 स्वरित्याहैतद्वै वाचः सत्यं यदेव वाचः सत्यं तत्प्रायुङ्क्तार्थं
 सावित्रीं गायत्रीं त्रिरन्वाह पृच्छोऽर्धर्चशोऽनवानं सविता
 श्रियः प्रसविता श्रियमेवऽऽप्नोत्यथो प्रज्ञातयैव प्रतिपदा
 छन्दांसि प्रतिपद्यते॥१५॥

[११]

ग्रामे मनसा स्वाध्यायमधीयीत दिवा नक्तं वेति हं
 स्माऽऽह शौच आह्वेय उत्तरण्येऽबलं उत वाचोत तिष्ठन्नुत
 ब्रजन्नुताऽऽसीन उत शयानोऽधीयीतैव स्वाध्यायं तपस्वी
 पुण्यो भवति य एवं विद्वान्त्स्वाध्यायमधीते नमो ब्रह्मणे
 नमो अस्त्वग्नये नमः पृथिव्यै नम ओषधीभ्यः। नमो वाचे
 नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे बृहते करोमि॥१६॥

[१२]

मध्यन्दिने प्रबलमधीयीतासौ खलु वावैष आदित्यो
 यद्ब्रह्मणस्तस्मात्तरहि तेऽक्षिणं तपति तद्देवाऽभ्युक्ता।
 चित्रं देवानामुदगादनीकं चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः। आऽप्रा
 द्यावापृथिवी अन्तरिक्षं सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्चेति
 स वा एष यज्ञः सद्यः प्रतायते सद्यः सन्तिष्ठते तस्य प्राक्
 सायमवभृथो नमो ब्रह्मण इति परिधानीयां त्रिरन्वाहाप
 उपस्पृश्य गृहानेति ततो यत्किं च ददाति सा दक्षिणा॥१७॥

[१३]

तस्य वा एतस्य यज्ञस्य मेघो हविर्धानं विद्युदग्निर्वर्षः
 हविः स्तनयिर्बुवषद्धारो यदवस्फूर्जति सोऽनुवषद्धारो
 वायुरात्माऽमावास्यां स्विष्टकृद्य एवं विद्वान्मेघे वर्षति
 विद्योतमाने स्तनयत्यवस्फूर्जति पवमाने वायावमावास्यायाः
 स्वाध्यायमधीते तप एव तत्तप्यते तपो हि स्वाध्याय इत्युत्तमं
 नाकं रोहत्युत्तमः समानानां भवति यावन्तं ह वा इमां
 वित्तस्य पूर्णां ददत्स्वर्गं लोकं जयति तावन्तं लोकं जयति
 भूयांसं चाक्षय्यं चाप पुनर्मृत्युं जयति ब्रह्मणः सायुज्यं
 गच्छति॥१८॥

[१४]

तस्य वा एतस्य यज्ञस्य द्वावनध्यायौ यदात्माऽशुचिर्यद्देशः
 समृद्धिर्देवतानि य एवं विद्वान्महारात्र उपस्युदिते

ब्रज॒ऽस्तिष्ठ॑न्नासी॒नः शयानो॑ऽरण्ये॑ ग्रामे॒ वा याव॑त्त॒रसः॑
 स्वाध्या॒यमधी॑ते॒ सर्वा॑ल्लो॒काञ्ज॑यति॒ सर्वा॑ल्लो॒कान॑नृ॒णोऽनु॒-
 सञ्च॑रति॒ तदेषा॑भ्यु॒क्ता। अ॒नृणा॑ अ॒स्मिन्न॑नृ॒णाः पर॑स्मि॒ऽ-
 स्तृती॑ये लो॒के अ॑नृ॒णाः स्या॑म। ये दे॒व्याना॑ उ॒त पि॑तृयाणाः
 सर्वा॑न्प॒थो अ॑नृ॒णा आ॒क्षीये॑मेत्य॒ग्निं वै जा॒तं पा॒प्मा ज॑ग्राह
 तं दे॒वा आ॑हु॒तीभिः पा॒प्मान॑मपा॒घ्नन्ना॑हु॒तीनां य॒ज्ञेन॑ य॒ज्ञस्य॑
 दक्षि॑णाभिर्दक्षि॑णानां ब्राह्म॒णेन॑ ब्राह्म॒णस्य॑ छन्दो॒भिश्छन्द॑साः
 स्वाध्या॒येनाप॑हतपाप्मा॒ स्वाध्या॒यो दे॒वप॑वि॒त्रं वा ए॒तत्तं
 योऽनू॑त्सृजत्यभा॒गो वा॒चि भ॑वत्यभा॒गो ना॒के तदेषा॑ऽभ्यु॒क्ता।
 यस्ति॒त्याज॑ सखि॒विदः॑ सखा॒यं न तस्य॑ वा॒च्यपि॑ भा॒गो
 अ॑स्ति। यदी॑ऽ शृ॒णोत्य॒लकः॑ शृ॒णोति॑ न हि प्र॒वेद॑ सुकृ॒तस्य॑
 पन्था॒मिति॑ तस्मा॑त्स्वाध्या॒योऽध्ये॑त॒व्यो यं यं कृ॑तुमधी॑ते
 तेन॑ तेनास्येष्टं भ॑वत्यग्ने॒र्वायो॑रा॒दित्य॑स्य॒ सायु॑ज्यं गच्छति॒
 तदेषा॑ऽभ्यु॒क्ता। ये अ॒र्वाङ्मु॑त वा पुरा॒णे वे॒दं वि॒द्वाऽसं॑म॒भितो॑
 वद॑न्त्यादित्यमे॒व ते परि॑वदन्ति॒ सर्वे॑ अ॒ग्निं द्वि॒तीयं
 तृती॑यं च ह॒ऽसमि॑ति॒ याव॑ती॒र्वे दे॒वता॒स्ताः सर्वा॑ वेद॒विदि॑
 ब्राह्म॒णे व॑सन्ति॒ तस्मा॑द्ब्राह्म॒णेभ्यो॑ वेद॒विद्भ्यो॑ दि॒वे दि॒वे
 नम॑स्कु॒र्यान्ना॒श्लीलं की॑र्तयेदे॒ता ए॒व दे॒वताः॑ प्रीणाति॥१९॥

[१५]

रिच्य॑त इ॒व वा ए॒ष प्रे॒व रि॑च्यते॒ यो या॒जय॑ति॒ प्रति॑
 वा गृ॒ह्णाति॑ या॒जयि॑त्वा॒ प्रति॑गृह्य॒ वाऽन॑श्न॒न्निः स्वा॑ध्या॒यं

वे॒दम॒धी॒यीत॑ त्रिरा॒त्रं वा॑ सावि॒त्रीं गा॒य॒त्रीम॒न्वाति॑रेचयति॒ वरो॒
दक्षि॑णा॒ वरे॑णै॒व वर॑ः स्पृ॒णोत्या॒त्मा हि वरः॑ ॥ २० ॥

[१६]

दु॒हे ह॒ वा ए॒ष छ॒न्दांसि॑ यो या॒जय॑ति॒ स
येन॑ य॒ज्ञक्र॑तुना॑ या॒जये॑त्सोऽर॑ण्यं॒ परे॑त्य॒ शुचौ॑ दे॒शे
स्वा॑ध्या॒यमे॒वैन॑म॒धीय॑न्नासी॒त तस्या॑न॒शनं॑ दी॒क्षा स्था॑नमु॒पस॑द॒
आस॑नं॒ सु॒त्या वाग्जु॑हूर्मन॑ उप॒भृद्धृ॑तिर्ध्रु॒वा प्रा॑णो ह॒विः
सा॒माध्व॑र्युः स वा ए॒ष य॒ज्ञः प्रा॑णदक्षि॒णोऽन॑न्तदक्षि॒णः
समृ॑द्धतरः ॥ २१ ॥

[१७]

क॒ति॒धाव॑की॒र्णी प्र॑वि॒शति॑ चतु॒र्धेत्या॑हुर्ब्रह्मवा॒दिनो॑ म॒रुतः॑
प्रा॒णैरि॒न्द्रं ब॑लेन॒ बृह॑स्पति॑ ब्रह्मवर्च॒सेना॑ग्निमे॒वेत॑रेण॒ सर्व॑ण॒
तस्यै॒तां प्राय॑श्चित्तिं वि॒दां च॑कार सुदे॒वः का॑श्यपो यो
ब्र॒ह्मचा॑र्य॒वकि॑रे॒दमा॑वा॒स्याया॑ ॥ रा॒त्र्याम॑ग्निं प्र॒णीयो॑पसमा॒धाय॑
द्विरा॒ज्यस्यो॑प॒घात॑ जुहोति॒ कामा॑व॒कीर्णो॑ऽस्म्यव॒कीर्णो॑ऽस्मि॒
काम॑ कामा॒य स्वा॑हा कामाभि॒द्रुग्धो॑ऽस्म्यभि॒द्रुग्धो॑ऽस्मि॒ काम॑
कामा॒य स्वा॑हेत्य॒मृतं॑ वा आ॒ज्यम॑मृतमे॒वऽऽत्म॑न्ध॒त्ते
हु॒त्वा प्र॑य॒ताञ्ज॒लिः क॑वा॒तिर्य॑द्भुः॒ग्निम॑भि॒मन्त्र॑येत् सं
मा॑ऽऽसिञ्चन्तु म॒रुतः॑ समिन्द्रः सं बृह॑स्पतिः। सं
मा॑ऽयम॒ग्निः सि॑ञ्च॒त्वायु॑षा च॒ बलेन॑ चऽऽयुष्मन्तं करो॒तु
मेति॑ प्रति॒ हास्मै॑ म॒रुतः॑ प्रा॒णान्द॑धति॒ प्रती॑न्द्रो बलं

प्रति बृहस्पतिर्ब्रह्मवर्चसं प्रत्यग्निरितरत्सर्वं सर्वतनुर्भूत्वा
 सर्वमायुरेति त्रिरभिमन्त्रयेत् त्रिषत्या हि देवा योऽपूत
 इव मन्येत स इत्थं जुहुयादित्थमभिमन्त्रयेत् पुनीत
 एवऽऽत्मानमायुरेवऽऽत्मन्धत्ते वरो दक्षिणा वरेणैव वरः
 स्पृणोत्यात्मा हि वरः॥२२॥

[१८]

भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये स्वः प्रपद्ये भूर्भुवः स्वः प्रपद्ये ब्रह्म
 प्रपद्ये ब्रह्मकोशं प्रपद्येऽमृतं प्रपद्येऽमृतकोशं प्रपद्ये चतुर्जालं
 ब्रह्मकोशं यं मृत्युर्नावपश्यति तं प्रपद्ये देवान् प्रपद्ये देवपुरं
 प्रपद्ये परीवृतो वरीवृतो ब्रह्मणा वर्मणाऽहं तेजसा कश्यपस्य
 यस्मै नमस्तच्छिरो धर्मो मूर्धानं ब्रह्मोत्तरा हनुर्यज्ञोऽधरा
 विष्णुरहृदयं संवत्सरः प्रजननमश्विनौ पूर्वपादावत्रिर्मध्यं
 मित्रावरुणावपरपादावग्निः पुच्छस्य प्रथमं काण्डं तत्
 इन्द्रस्ततः प्रजापतिरभयं चतुर्थं स वा एष दिव्यः शांकरः
 शिशुमारस्तं ह य एवं वेदापं पुनर्मृत्युं जयति जयति
 स्वर्गं लोकं नाध्वनि प्रमीयते नाप्सु प्रमीयते नाग्नौ प्रमीयते
 नानपत्यः प्रमीयते लघ्वान्नो भवति ध्रुवस्त्वमसि ध्रुवस्य
 क्षितमसि त्वं भूतानामधिपतिरसि त्वं भूतानां श्रेष्ठोऽसि
 त्वां भूतान्युप पर्यावर्तन्ते नमस्ते नमः सर्वं ते नमो नमः
 शिशुकुमाराय नमः॥२३॥

[१९]

नमः प्राच्यै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च
 नमो नमो दक्षिणायै दिशे याश्च देवता एतस्यां
 प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नमः प्रतीच्यै दिशे याश्च देवता
 एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नम उदीच्यै दिशे याश्च
 देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नम ऊर्ध्वायै दिशे
 याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो नमोऽधरायै
 दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च नमो
 नमोऽवान्तरायै दिशे याश्च देवता एतस्यां प्रतिवसन्त्येताभ्यश्च
 नमो नमो गङ्गायमुनयोर्मध्ये ये वसन्ति ते मे प्रसन्नात्मानश्चिरं
 जीवितं वर्धयन्ति नमो गङ्गायमुनयोर्मुनिभ्यश्च नमो नमो
 गङ्गायमुनयोर्मुनिभ्यश्च नमः॥ २४॥

[२०]

ॐ नमो ब्रह्मणे नमो अस्त्वग्नये नमः पृथिव्यै नम
 ओषधीभ्यः। नमो वाचे नमो वाचस्पतये नमो विष्णवे बृहते
 करोमि॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ तृतीयः प्रश्नः ॥

ॐ तच्छ्रुं योरावृणीमहे। गातुं यज्ञाय। गातुं यज्ञपतये। दैवीः
स्वस्तिरस्तु नः। स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम्।
शं नो अस्तु द्विपदे। शं चतुष्पदे। ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥
चित्तिः सुक्। चित्तमाज्यम्। वाग्वेदिः। आधीतं बर्हिः। केतो
अग्निः। विज्ञातमग्निः। वाक्पतिर्होता। मन उपवक्ता। प्राणो
हविः। सामाध्वर्युः। वाचस्पते विधे नामन्। विधेम ते नाम।
विधेस्त्वमस्माकं नाम। वाचस्पतिः सोमं पिबतु। आऽस्मासु
नृम्णन्धात्स्वाहा॥१॥

अध्वर्युः पञ्च च॥ _____ [१]

पृथिवी होता। द्यौरध्वर्युः। रुद्रोऽग्नीत्। बृहस्पतिरुपवक्ता।
वाचस्पते वाचो वीर्येण। सम्भृततमेनायक्ष्यसे। यजमानाय
वार्यम्। आसुवस्करस्मै। वाचस्पतिः सोमं पिबतु।
जजनदिन्द्रमिन्द्रियाय स्वाहा॥२॥

पृथिवी होता दश॥ _____ [२]

अग्निर्होता। अश्विनोऽध्वर्यू। त्वष्टाऽग्नीत्। मित्र उपवक्ता।
सोमः सोमस्य पुरोगाः। शुक्रः शुक्रस्य पुरोगाः। श्रुतास्तं
इन्द्र सोमोः। वातापेर्हवनश्रुतः स्वाहा॥३॥

अग्निर्होताऽष्टौ॥ _____ [३]

सूर्यं ते चक्षुः। वातं प्राणः। द्यां पृष्ठम्। अन्तरिक्षमात्मा।

अङ्गैर्यज्ञम्। पृथिवी९ शरीरैः। वाचस्पतेऽच्छिद्रया वाचा।
अच्छिद्रया जुह्वा। दिवि देवावृध९ होत्रा मेरयस्व स्वाहा॥४॥

सूर्य ते नव॥ _____ [४]

महाहविरहोता। सत्यहविरध्वर्युः। अच्युतपाजा अग्नीत्।
अच्युतमना उपवक्ता। अनाधृष्यश्चाप्रतिधृष्यश्च यज्ञस्याभिगरौ।
अयास्य उद्गाता। वाचस्पते हृद्विधे नामन्। विधेम ते नाम।
विधेस्त्वमस्माकं नाम। वाचस्पतिः सोममपात्। मा
दैव्यस्तन्तुश्छेदि मा मनुष्यः। नमो दिवे। नमः पृथिव्यै
स्वाहा॥५॥

अपात्रीणि च॥ _____ [५]

वाग्धोता। दीक्षा पत्नी। वातोऽध्वर्युः। आपोऽभिगरः। मनो
हविः। तपसि जुहोमि। भूर्भुवः सुवः। ब्रह्म स्वयम्भु। ब्रह्मणे
स्वयम्भुवे स्वाहा॥६॥

वाग्धोता नव॥ _____ [६]

ब्राह्मण एकहोता। स यज्ञः। स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिं
यशः। यज्ञश्च मे भूयात्। अग्निर्द्विहोता। स भर्ता। स मे ददातु
प्रजां पशून्पुष्टिं यशः। भर्ता च मे भूयात्। पृथिवी त्रिहोता।
स प्रतिष्ठा॥७॥

स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिं यशः। प्रतिष्ठा च मे भूयात्।
अन्तरिक्षं चतुर्होता। स विष्ठाः। स मे ददातु प्रजां पशून्पुष्टिं

यशः। वि॒ष्टाश्च॑ मे भूयात्। वा॒युः पञ्च॑होता। स प्रा॒णः। स मे॑
ददातु प्र॒जां प॒शून्पुष्टिं॑ यशः। प्रा॒णश्च॑ मे भूयात्॥८॥

च॒न्द्रमाः षड्दो॑ता। स ऋ॒तून्कल्प॑याति। स मे॑ ददातु प्र॒जां
प॒शून्पुष्टिं॑ यशः। ऋ॒तव॑श्च मे कल्पन्ताम्। अन्न॑ स॒प्तहो॑ता।
स प्रा॒णस्य॑ प्रा॒णः। स मे॑ ददातु प्र॒जां प॒शून्पुष्टिं॑ यशः। प्रा॒णस्य॑
च मे प्रा॒णो भू॑यात्। द्यौर॒ष्टहो॑ता। सोऽनाधृ॑ष्यः॥९॥

स मे॑ ददातु प्र॒जां प॒शून्पुष्टिं॑ यशः। अ॒नाधृ॑ष्यश्च भूयासम्।
आ॒दि॒त्यो नव॑होता। स ते॒ज॒स्वी। स मे॑ ददातु प्र॒जां प॒शून्पुष्टिं॑
यशः। ते॒ज॒स्वी च॑ भूयासम्। प्र॒जाप॑तिर्दशहोता। स इ॒दं
सर्व॑म्। स मे॑ ददातु प्र॒जां प॒शून्पुष्टिं॑ यशः। सर्व॑ च मे
भूयात्॥१०॥

प्रति॒ष्ठा प्रा॒णश्च॑ मे भूयादनाधृ॑ष्यः सर्व॑ च मे भूयात्॥[७]

अ॒ग्नि॒र्यजु॑र्भिः। स॒वि॒ता स्तोमैः॑। इन्द्र॑ उक्थाम॒दैः।
मि॒त्रावरु॑णावा॒शिषा॑। अ॒ङ्गिर॑सो धि॒ष्णि॒यैर॒ग्निभिः॑। म॒रुतः॑
स॒दोह॑वि॒र्धना॒भ्याम्। आपः॑ प्रोक्षणीभिः। ओष॑धयो ब॒र्हिषा॑।
अ॒दि॒तिर्वे॒द्या। सोमो॑ दी॒क्षया॑॥११॥

त्वष्टे॑ध्मेन। विष्णु॑र्य॒ज्ञेन॑। वस॑व॒ आज्ये॑न। आ॒दि॒त्या
दक्षि॑णाभिः। विश्वे॑ दे॒वा ऊ॒र्जा। पू॒षा स्व॑गाक॒रेण॑। बृह॑स्पतिः
पुरो॑धया। प्र॒जाप॑तिरु॒द्गीथे॑न। अ॒न्तरि॑क्षं प॒वित्रे॑ण। वा॒युः
पात्रैः॑। अ॒हं श्र॑द्धया॥१२॥

दी॒क्षया॑ पात्रै॑रेकं च॥[८]

सेनेन्द्रस्य। धेना बृहस्पतेः। पृथ्या पृष्णः। वाग्वायोः। दीक्षा
सोमस्य। पृथिव्यग्नेः। वसूनां गायत्री। रुद्राणां त्रिष्टुक्।
आदित्यानां जगती। विष्णोरनुष्टुक्॥१३॥

वरुणस्य विराट्। यज्ञस्य पङ्क्तिः। प्रजापतेरनुमतिः। मित्रस्य
श्रद्धा। सवितुः प्रसूतिः। सूर्यस्य मरीचिः। चन्द्रमसो
रोहिणी। ऋषीणामरुन्धती। पर्जन्यस्य विद्युत्। चतस्रो
दिशः। चतस्रोऽवान्तरदिशाः। अहश्च रात्रिश्च। कृषिश्च
वृष्टिश्च। त्विषिश्चापचितिश्च। आपश्चौषधयश्च। ऊर्क् सूनृतां
च देवानां पत्नयः॥१४॥

अनुष्टुप्दिशः षट्॥

[९]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे। अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पृष्णो
हस्ताभ्यां प्रतिगृह्णामि। राजा त्वा वरुणो नयतु देवि
दक्षिणेऽग्रये हिरण्यम्। तेनामृतत्वमंश्याम्। वयो दात्रे।
मयो मह्यमस्तु प्रतिग्रहीत्रे। क इदं कस्मा अदात्। कामः
कामाय। कामो दाता॥१५॥

कामः प्रतिग्रहीता। कामश्च समुद्रमाविश। कामेन
त्वा प्रतिगृह्णामि। कामैतत्ते। एषा ते काम दक्षिणा।
उत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णातु। सोमाय वासः। रुद्राय गाम्।
वरुणायाश्वम्। प्रजापतये पुरुषम्॥१६॥

मनवे तल्पम्। त्वष्ट्रेऽजाम्। पृष्णेऽविम्। निर्ऋत्या

अश्वतरगर्दभौ। हिमवतो हस्तिनम्। गन्धर्वाप्सराभ्यः स्रगलं
करणे। विश्वेभ्यो देवेभ्यो धान्यम्। वाचेऽन्नम्। ब्रह्मण
ओदनम्। समुद्रायार्पः॥१७॥

उत्तानायङ्गीरसायानः। वैश्वानराय रथम्। वैश्वानरः
प्रतथा नाकमारुहत्। दिवः पृष्ठं भन्दमानः सुमन्मभिः।
स पूर्ववज्जनयञ्जन्तवे धनम्। समानमज्मा परियाति
जागृविः। राजा त्वा वरुणो नयतु देवि दक्षिणे वैश्वानराय
रथम्। तेनामृतत्वमेश्याम्। वयो दात्रे। मयो मह्यमस्तु
प्रतिग्रहीत्रे॥१८॥

क इदं कस्मा अदात्। कामः कामाय। कामो दाता।
कामः प्रतिग्रहीता। कामः समुद्रमा विश। कामेन
त्वा प्रतिगृह्णामि। कामैतत्ते। एषा ते काम दक्षिणा।
उत्तानस्त्वाङ्गीरसः प्रतिगृह्णातु॥१९॥

दाता पुरुषमर्पः प्रतिग्रहीत्रे नव च॥ [१०]

सुवर्णं घर्मं परिवेद वेनम्। इन्द्रस्यात्मानं दशधा चरन्तम्।
अन्तः समुद्रे मनसा चरन्तम्। ब्रह्मान्वविन्ददशहोतारमर्णैः।
अन्तः प्रविष्टः शास्ता जनानाम्। एकः सन्बहुधा विचारः।
शतः शुक्राणि यत्रैकं भवन्ति। सर्वे वेदा यत्रैकं भवन्ति। सर्वे
होतारो यत्रैकं भवन्ति। समानसीन आत्मा जनानाम्॥२०॥

अन्तः प्रविष्टः शास्ता जनानां सर्वात्मा। सर्वाः प्रजा यत्रैकं

भवन्ति। चतुर्होतारो यत्र सम्पदं गच्छन्ति देवैः। सुमानसीन
आत्मा जनानाम्। ब्रह्मेन्द्रमग्निं जगतः प्रतिष्ठाम्। दिव
आत्मानं सवितारं बृहस्पतिम्। चतुर्होतारं प्रदिशोऽनु
क्लृप्तम्। वाचो वीर्यं तपसाऽन्वविन्दत्। अन्तः प्रविष्टं
कर्तारमेतम्। त्वष्टारं रूपाणि विकुर्वन्तं विपश्चिम्॥२१॥

अमृतस्य प्राणं यज्ञमेतम्। चतुर्होतृणामात्मानं कवयो
निचिक्युः। अन्तः प्रविष्टं कर्तारमेतम्। देवानां बन्धु निहितं
गुहासु। अमृतेन क्लृप्तं यज्ञमेतम्। चतुर्होतृणामात्मानं
कवयो निचिक्युः। शतं नियुतः परिवेद विश्वा विश्ववारः।
विश्वमिदं वृणाति। इन्द्रस्यात्मा निहितः पञ्चहोता। अमृतं
देवानामायुः प्रजानाम्॥२२॥

इन्द्रं राजानं सवितारमेतम्। वायोरात्मानं कवयो
निचिक्युः। रश्मिं रश्मीनां मध्ये तपन्तम्। ऋतस्य
पदे कवयो निपान्ति। य आण्डकोशे भुवनं बिभर्ति।
अनिर्भिण्णः सन्नथं लोकान् विचष्टे। यस्याण्डकोशं
शुष्ममाहुः प्राणमुल्बम्। तेन क्लृप्तोऽमृतेनाहमस्मि। सुवर्णं
कोशं रजसा परीवृतम्। देवानां वसुधानीं विराजम्॥२३॥

अमृतस्य पूर्णान्तामुं कलां विचक्षते। पादं षड्भौतुर्न
किलाविवित्से। येनर्तवः पञ्चधोत क्लृप्ताः। उत वा षड्धा
मनसोत क्लृप्ताः। तं षड्भौतारमृतुभिः कल्पमानम्।

ऋतस्यं पदे कवयो निपान्ति। अन्तः प्रविष्टं कर्तारमेतम्।
अन्तश्चन्द्रमसि मनसा चरन्तम्। सहैव सन्तं न विजानन्ति
देवाः। इन्द्रस्यात्मानं शतधा चरन्तम्॥२४॥

इन्द्रो राजा जगतो य ईशे। सप्तहोता सप्तधा विक्लृप्तः।
परेण तन्तुं परिषिच्यमानम्। अन्तरादित्ये मनसा चरन्तम्।
देवानां हृदयं ब्रह्मान्वविन्दत्। ब्रह्मैतद्ब्रह्मण उज्जभार। अर्कं
श्रोतन्तं सरिरस्य मय्ये। आ यस्मिन्सप्त परेवः। मेहन्ति
बहुलां श्रियम्। बहुश्वामिन्द्र गोमतीम्॥२५॥

अच्युतां बहुलां श्रियम्। स हरिर्वसुवित्तमः। पेरुरिन्द्राय
पिन्वते। बहुश्वामिन्द्र गोमतीम्। अच्युतां बहुलां श्रियम्।
मह्यमिन्द्रो नियच्छतु। शतं शता अस्य युक्ता हरीणाम्।
अर्वाडा यातु वसुभी रश्मिरिन्द्रः। प्रमहमाणो बहुलां
श्रियम्। रश्मिरिन्द्रः सविता मे नियच्छतु॥२६॥

घृतं तेजो मधुमदिन्द्रियम्। मय्ययमग्निर्दधातु। हरिः पतङ्गः
पटरी सुपर्णः। दिविक्षयो नभसा य एति। स न इन्द्रः
कामवरं ददातु। पञ्चारं चक्रं परिवर्तते पृथु। हिरण्यज्योतिः
सरिरस्य मय्ये। अजस्रं ज्योतिर्नभसा सर्पदति। स न इन्द्रः
कामवरं ददातु। सप्त युञ्जन्ति रथमेकचक्रम्॥२७॥

एको अश्वो वहति सप्तनामा। त्रिनाभिं चक्रमजरमनर्वम्।
येनेमा विश्वा भुवनानि तस्थुः। भद्रं पश्यन्त उपसेदुरग्रे। तपो

दीक्षामृषयः सुवर्विदः। ततः क्षत्रं बलमोजंश्च जातम्। तदस्मै
देवा अभि सन्नमन्तु। श्वेतं रश्मिं बोभुज्यमानम्। अपां
नेतारं भुवनस्य गोपाम्। इन्द्रं निचिंक्युः परमे व्योमन्॥२८॥

रोहिणीः पिङ्गला एकरूपाः। क्षरन्तीः पिङ्गला एकरूपाः।
शतं सहस्राणि प्रयुतानि नाव्यानाम्। अयं यः श्वेतो रश्मिः।
परि सर्वमिदं जगत्। प्रजां पशून्धनानि। अस्माकं ददातु।
श्वेतो रश्मिः परि सर्वं बभूव। सुवन्मह्यं पशून् विश्वरूपान्।
पतङ्गमक्तमसुरस्य मायया॥२९॥

हृदा पश्यन्ति मनसा मनीषिणः। समुद्रे अन्तः कवयो
विचक्षते। मरीचीनां पदमिच्छन्ति वेधसः। पतङ्गो वाचं
मनसा बिभर्ति। तां गन्धर्वोऽवदद्भर्तुः अन्तः। तां द्योतमानाः
स्वर्यं मनीषाम्। ऋतस्य पदे कवयो निपान्ति। ये ग्राम्याः
पशवो विश्वरूपाः। विरूपाः सन्तो बहुधैकरूपाः। अग्निस्तां
अग्रे प्रमुमोक्तु देवः॥३०॥

प्रजापतिः प्रजयां संविदानः। वीतं स्तुकेस्तुके।
युवमस्मासु नियच्छतम्। प्र प्र यज्ञपतिन्तिर। ये ग्राम्याः
पशवो विश्वरूपाः। विरूपाः सन्तो बहुधैकरूपाः। तेषां
सप्तानामिह रन्तिरस्तु। रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय
सुवीर्याय। य आरण्याः पशवो विश्वरूपाः। विरूपाः सन्तो
बहुधैकरूपाः। वायुस्तां अग्रे प्रमुमोक्तु देवः। प्रजापतिः

प्रजया संविदानः। इडांयै सृप्तं घृतवच्चराचरम्। देवा
अन्वविन्दन्गुहां हितम्। य आरण्याः पशवो विश्वरूपाः।
विरूपाः सन्तो बहुधैकरूपाः। तेषां सप्तानामिह रन्तिरस्तु।
रायस्पोषाय सुप्रजास्त्वाय सुवीर्याय॥ ३१॥

आत्मा जनानां विकुर्वन्तं विपश्चिं प्रजानां वसुधानीं विराजं चरन्तं गोमतीं मे नियच्छुत्वेकचक्रं
व्योमन्मायया देव एकरूपा अष्टौ च॥ [११]

सहस्रशीर्षा पुरुषः। सहस्राक्षः सहस्रपात्। स भूमिं विश्वतो
वृत्वा। अत्यतिष्ठदशाङ्गुलम्। पुरुष एवेदं सर्वम्। यद्धृतं यच्च
भव्यम्। उतामृतत्वस्येशानः। यदत्रैनातिरोहंति। एतावानस्य
महिमा। अतो ज्यायांश्च पूरुषः॥ ३२॥

पादोऽस्य विश्वा भूतानि। त्रिपादस्यामृतं दिवि। त्रिपादूर्ध्व
उदैत्पुरुषः। पादोऽस्येहाभवात्पुनः। ततो विष्वङ्क्रामत्।
साशनानशने अभि। तस्माद्विराडजायत। विराजो अधि
पूरुषः। स जातो अत्यरिच्यत। पश्चाद्भूमिमथो पुरः॥ ३३॥

यत्पुरुषेण हविषा। देवा यज्ञमतन्वता। वसन्तो
अस्यासीदाज्यम्। ग्रीष्म इध्मः शरद्धविः। सप्तास्यासन्परि-
धयः। त्रिः सप्त समिधः कृताः। देवा यद्यज्ञं तन्वानाः।
अबध्नन्पुरुषं पशुम्। तं यज्ञं बर्हिषि प्रौक्षन्। पुरुषं
जातमग्रतः॥ ३४॥

तेन देवा अयजन्त। साध्या ऋषयश्च ये। तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः।

सम्भृतं पृषदाज्यम्। पशूँस्ताँश्चक्रे वायव्यान्।
 आरण्यान्ग्राम्याश्च ये। तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतः। ऋचः
 सामानि जज्ञिरे। छन्दाँसि जज्ञिरे तस्मात्।
 यजुस्तस्मादजायत॥३५॥

तस्मादश्वा अजायन्त। ये के चौभयादतः। गावो ह जज्ञिरे
 तस्मात्। तस्माज्जाता अजावयः। यत्पुरुषं व्यदधुः। कतिधा
 व्यकल्पयन्। मुखं किमस्य कौ बाहू। कावूरू पादावुच्येते।
 ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीत्। बाहू राजन्यः कृतः॥३६॥

ऊरू तदस्य यद्वैश्यः। पद्भ्याँ शूद्रो अजायत। चन्द्रमा
 मनसो जातः। चक्षोः सूर्यो अजायत। मुखादिन्द्रश्चाग्निश्च।
 प्राणाद्वायुरजायत। नाभ्या आसीदन्तरिक्षम्। शीर्ष्णो द्यौः
 समवर्तत। पद्भ्यां भूमिर्दिशः श्रोत्रात्। तथा लोकाँ
 अकल्पयन्॥३७॥

वेदाहमेतं पुरुषं महान्तम्। आदित्यवर्णं तमसस्तु
 पारे। सर्वाणि रूपाणि विचित्य धीरः। नामानि
 कृत्वाऽभिवदन् यदास्तै। धाता पुरस्ताद्यमुदाजहार।
 शक्रः प्रविद्वान्प्रदिशश्चतस्रः। तमेवं विद्वानमृत इह भवति।
 नान्यः पन्था अयनाय विद्यते। यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवाः।
 तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्। ते ह नाकं महिमानः सचन्ते।
 यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः॥३८॥

पूरुषः पुरोऽग्रतोऽजायत कृतोऽकल्पयन्नासं द्वे च (ज्यायानधि पूरुषः। अन्यत्र पुरुषः॥)॥[१२]

अ॒द्भ्यः सम्भू॑तः पृथि॒व्यै रसा॑च्च। वि॒श्वक॑र्मणः॒ सम॑वर्तताधि।
तस्य॒ त्वष्टा॑ वि॒दध॑द्रूपमेति। तत्पुरु॑षस्य॒ विश्व॑माजा॒नम॑ग्रे।
वेदा॒हमे॑तं पुरु॑षं म॒हान्त॑म्। आ॒दि॒त्यव॑र्णं॒ तम॑सः॒ पर॑स्तात्।
तमे॒वं वि॒द्वान॒मृतं॑ इ॒ह भ॑वति। नान्यः पन्था॑ विद्यतेऽय॒नाय॑।
प्र॒जाप॑तिश्चरति॒ गर्भे॑ अ॒न्तः। अ॒जाय॑मानो बहु॒धा
विजा॑यते॥३९॥

तस्य॒ धीराः॑ परि॑जानन्ति॒ योनि॑म्। मरी॑चीनां प॒दमि॑च्छन्ति
वे॒धसः॑। यो दे॒वेभ्य॑ आ॒तप॑ति। यो दे॒वानां॑ पुरो॒हितः॑। पूर्॒वो यो
दे॒वेभ्यो॑ जा॒तः। नमो॑ रु॒चाय॑ ब्राह्म॑ये। रुचं॑ ब्रा॒ह्मं ज॒नय॑न्तः।
दे॒वा अ॒ग्रे तद॑ब्रुवन्। यस्त्वै॒वं ब्रा॑ह्म॒णो वि॒द्यात्। तस्य॑ दे॒वा
अ॒सन्व॑शे। ह्रीश्च॑ ते ल॒क्ष्मीश्च॑ प॒त्यौ। अ॒होरा॑त्रे पा॒र्श्वे। नक्ष॑त्राणि
रू॒पम्। अ॒श्विनौ॒ व्यात्त॑म्। इ॒ष्टं म॑निषाण। अ॒मुं म॑निषाण।
सर्वं॑ म॒निषा॑ण॥४०॥

जायते वशे सप्त च॥—————[१३]

भ॒र्ता स॒न्ध्रिय॑माणो बिभ॒र्ति। ए॒को दे॒वो बहु॑धा निवि॑ष्टः। य॒दा
भा॒रं त॒न्द्रय॑ते स भ॒र्तुम्। नि॒धाय॑ भा॒रं पु॒नर॑स्तमेति। तमे॒व
मृ॒त्युम॒मृतं॑ तमा॑हुः। तं भ॒र्तारं॑ तमु॒ गोप्ता॑रमाहुः। स भृ॒तो
भ्रि॒यमा॑णो बिभ॒र्ति। य ए॒नं वेद॑ स॒त्येन॑ भ॒र्तुम्। स॒द्यो जा॒तमु॑त
ज॒हात्ये॑षः। उ॒तो जर॑न्तं न ज॒हात्ये॑कम्॥४१॥

उ॒तो ब॒हूने॒क॒म॒हर्ज॑हार। अ॒तन्द्रो॑ दे॒वः स॒दमे॒व प्रा॑र्थः। य॒स्तद्वे॒द॒य॒त आ॒ब॒भूव॑। स॒न्धां च॒ या॑ꣳ स॒न्दधे॑ ब्र॒ह्म॒णैषः। र॒म॒ते॒ तस्मि॑न्नु॒त जी॒र्णे श॒या॒ने। नैनं॑ ज॒हात्य॑हः सु॒ पू॒र्व्येषु॑। त्वा॒मापो॑
अ॒नु सर्वा॑श्चर॒न्ति जा॒न॒तीः। व॒त्सं प॒यसा॑ पु॒ना॒नाः। त्वम॒ग्निꣳ
ह॒व्य॒वाह॑ꣳ स॒मि॒न्त्से। त्वं भ॒र्ता मा॑त॒रिश्वा॑ प्र॒जाना॑म्॥४२॥

त्वं य॒ज्ञस्त्व॑मु॒वेवा॒सि सोमः॑। तव॑ दे॒वा ह॒व॒माय॑न्ति॒ सर्वे॑।
त्वमे॒कोऽसि॑ ब॒हू॒ननु॑प्रविष्टः। नम॑स्ते अस्तु सु॒हवो॑ म॒ एधि॑।
नमो॑ वा॒मस्तु॑ शृ॒णु॒तꣳ ह॒व मे। प्रा॒णापा॒नाव॑जि॒रꣳ स॒ञ्चर॑न्तौ।
ह॒व्यामि॑ वां ब्र॒ह्म॒णा तूर्त॑मे॒तम्। यो मां॑ द्वेष्टि॒ तं ज॑हि॒तं
यु॒वा॒ना। प्रा॒णापा॒नौ सं॑वि॒दा॒नौ ज॑हि॒तम्। अ॒मुष्या॑सु॒ना॒मा
सङ्ग॑सा॒थाम्॥४३॥

तं मे॑ दे॒वा ब्र॒ह्म॒णा सं॑वि॒दा॒नौ। व॒धाय॑ दत्तं त॒म॒हꣳ ह॑नामि।
असं॑ज्ज॒जान॑ स॒त आ॒ब॒भूव॑। यं यं ज॒जान॑ स उ॒ गो॒पो अ॑स्य।
य॒दा भा॑रं त॒न्द्रय॑ते॒ स भ॑र्तु॒म्। प॒रास्य॑ भा॒रं पु॒नर॑स्तमेति। तद्वे
त्वं प्रा॒णो अ॑भवः। म॒हान्भोगः॑ प्र॒जाप॑तेः। भुजः॑ क॒रिष्य॑माणः।
यद्वे॒वान्प्रा॑ण॒यो न॑व॥४४॥

एकं प्र॒जाना॑ङ्ग॒साथां॑ नव॥—————[१४]

ह॒रिꣳ ह॑र॒न्त॒मनु॑यन्ति दे॒वाः। वि॒श्व॒स्ये॒शानं॑ वृष॒भं म॑ती॒नाम्।
ब्र॒ह्म स॑रू॒प॒मनु॑मे॒दमा॑गात्। अ॒य॒नं मा॑ वि॒व॒धीर्वि॑क्रमस्व। मा
छि॒दो मृ॒त्यो मा॑ व॒धीः। मा मे॒ बलं॑ वि॒वृ॒हो मा॑ प्र॒मोषीः॑।

प्रजां मा मे रीरिषु आयुरुग्र। नृचक्षसं त्वा हविषा विधेम।
सद्यश्चकमानाय। प्रवेपानाय मृत्यवै॥४५॥

प्रास्मा आशा अशृण्वन्। कामेनाजनयन्पुनः। कामेन मे
काम आगात्। हृदयाद्धृदयं मृत्योः। यदमीषामदः प्रियम्।
तदैतूपमामभि। परं मृत्यो अनु परेहि पन्थाम्। यस्ते स्व
इतरो देवयानात्। चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि। मा नः प्रजा
रीरिषो मोत वीरान्। प्र पूर्वं मनसा वन्दमानः। नाधमानो
वृषभं चर्षणीनाम्। यः प्रजानामेकराण्मानुषीणाम्। मृत्युं
यजे प्रथमजामृतस्य॥४६॥

मृत्यवै वीराश्चत्वारि च॥ [१५]

तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्य। विश्वमा भासि
रोचनम्। उपयामगृहीतोऽसि सूर्याय त्वा भ्राजस्वत एष ते
योनिः सूर्याय त्वा भ्राजस्वते॥४७॥

[१६]

आ प्यायस्व मदिन्तम् सोम विश्वाभिरूतिभिः। भवा नः
सप्रथस्तमः॥४८॥

[१७]

ईयुष्टे ये पूर्वतरामपश्यन् व्युच्छन्तीमुषसं मर्त्यासः।
अस्माभिरू नु प्रतिचक्ष्याऽभूदो ते यन्ति ये अपरीषु
पश्यान्॥४९॥

[१८]

ज्योतिष्मतीं त्वा सादयामि ज्योतिष्कृतं त्वा सादयामि
 ज्योतिर्विदं त्वा सादयामि भास्वतीं त्वा सादयामि ज्वलन्तीं
 त्वा सादयामि मल्मलाभवन्तीं त्वा सादयामि दीप्यमानां
 त्वा सादयामि रोचमानां त्वा सादयाम्यजस्रां त्वा सादयामि
 बृहज्योतिषं त्वा सादयामि बोधयन्तीं त्वा सादयामि जाग्रतीं
 त्वा सादयामि ॥ ५० ॥

[१९]

प्रयासाय स्वाहाऽऽयासाय स्वाहा वियासाय स्वाहा
 संयासाय स्वाहोद्यासाय स्वाहाऽवयासाय स्वाहा शुचे
 स्वाहा शोकाय स्वाहा तप्यत्वै स्वाहा तपते स्वाहा
 ब्रह्महत्यायै स्वाहा सर्वस्मै स्वाहा ॥ ५१ ॥

[२०]

चित्तं संन्तानेन भवं यक्रा रुद्रन्तनिम्ना पशुपतिं
 स्थूलहृदयेनाग्निं हृदयेन रुद्रं लोहितेन शर्वं मर्तस्नाभ्यां
 महादेवमन्तः पार्श्वेनौषिष्ठहनं शिङ्गीनिकोश्याभ्याम् ॥ ५२ ॥

[२१]

तच्छं योरावृणीमहे। गातुं यज्ञाय। गातुं यज्ञपतये। दैवीः
 स्वस्तिरस्तु नः। स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम्।
 शं नो अस्तु द्विपदे। शं चतुष्पदे। ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ चतुर्थः प्रश्नः ॥

नमो वा॒चे या चो॑दिता या चानु॑दिता तस्यै वा॒चे नमो॑ नमो॑
वा॒चे नमो॑ वा॒चस्पत॑ये नम ऋषि॑भ्यो मन्त्र॑कृद्भ्यो मन्त्र॑पति॒भ्यो
मा मामृष॑यो मन्त्र॑कृतो मन्त्र॑पत॑यः परा॑दुर्माहमृषी॑न्मन्त्र॑कृतो
मन्त्र॑पतीन्परा॑दां वैश्वदे॒वीं वाच॑मुद्यास५ शि॒वामद॑स्तां जुष्टां
दे॒वेभ्यः॑ शर्म॑ मे द्यौः शर्म॑ पृथि॒वी शर्म॑ विश्व॑मिदं जगत्।
शर्म॑ च॒न्द्रश्च॒ सूर्यश्च॒ शर्म॑ ब्रह्म॑प्रजाप॒ती। भूतं॑ वदिष्ये भुव॑नं
वदिष्ये तेजो॑ वदिष्ये यशो॑ वदिष्ये तपो॑ वदिष्ये ब्रह्म॑ वदिष्ये
स॒त्यं वदिष्ये॑ तस्मा॑ अ॒हमिद॑मुप॒स्तर॑णमुप॒स्तृण॑ उप॒स्तर॑णं
मे प्र॒जायै॑ पशूनां भूयादुप॒स्तर॑णम॒हं प्र॒जायै॑ पशूनां भूयासं
प्राणा॑पानौ मृत्योर्मा॑ पातं प्राणा॑पानौ मा मा॑ हासिष्टं मधुं
मनिष्ये॑ मधुं जनिष्ये॑ मधुं वक्ष्यामि॑ मधुं वदिष्यामि॑ मधु॑मतीं
दे॒वेभ्यो॑ वाच॑मुद्यास५ शुश्रू॑षेण्यां मनुष्ये॑भ्यस्तं मा॑ दे॒वा अ॑वन्तु
शो॒भायै॑ पि॒तरोऽनु॑मदन्तु। ॐ शान्तिः॑ शान्तिः॑ शान्तिः॑॥

नमो वा॒चे या चो॑दिता या चानु॑दिता तस्यै वा॒चे नमो॑ नमो॑
वा॒चे नमो॑ वा॒चस्पत॑ये नम ऋषि॑भ्यो मन्त्र॑कृद्भ्यो मन्त्र॑पति॒भ्यो
मा मामृष॑यो मन्त्र॑कृतो मन्त्र॑पत॑यः परा॑दुर्माहमृषी॑न्मन्त्र॑कृतो
मन्त्र॑पतीन्परा॑दां वैश्वदे॒वीं वाच॑मुद्यास५ शि॒वामद॑स्तां जुष्टां
दे॒वेभ्यः॑ शर्म॑ मे द्यौः शर्म॑ पृथि॒वी शर्म॑ विश्व॑मिदं जगत्।
शर्म॑ च॒न्द्रश्च॒ सूर्यश्च॒ शर्म॑ ब्रह्म॑प्रजाप॒ती। भूतं॑ वदिष्ये भुव॑नं

वदिष्ये तेजो वदिष्ये यशो वदिष्ये तपो वदिष्ये ब्रह्म वदिष्ये
 सत्यं वदिष्ये तस्मा अहमिदमुपस्तरणमुपस्तृण उपस्तरणं
 मे प्रजायै पशूनां भूयादुपस्तरणमहं प्रजायै पशूनां भूयासं
 प्राणापानौ मृत्योर्मा पातं प्राणापानौ मा मा हासिष्टं मधु
 मनिष्ये मधु जनिष्ये मधु वक्ष्यामि मधु वदिष्यामि मधुमतीं
 देवेभ्यो वाचमुद्यासः शुश्रूषेण्यां मनुष्येभ्यस्तं मा देवा अवन्तु
 शोभायै पितरोऽनुमदन्तु॥१॥

[१]

युञ्जते मनं उत युञ्जते धियः। विप्रा विप्रस्य बृहतो
 विपश्चितः। वि होत्रा दधे वयुनाविदेक इत्। मही
 देवस्य सवितुः परिष्टुतिः। देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे।
 अश्विनोर्बाहुभ्याम्। पूष्णो हस्ताभ्यामाददे। अभिरसि
 नारिरसि। अध्वरकृद्देवेभ्यः। उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते॥२॥

देवयन्तस्त्वेमहे। उप प्रयन्तु मरुतः सुदानवः। इन्द्रं प्राशूर्भवा
 सचा। प्रैतु ब्रह्मणस्पतिः। प्र देव्येतु सूनृता। अच्छा वीरं नर्यं
 पङ्क्तिराधसम्। देवा यज्ञं नयन्तु नः। देवीं द्यावापृथिवी अनु
 मे मःसाथाम्। ऋद्ध्यासमद्य। मुखस्य शिरः॥३॥

मुखाय त्वा। मुखस्य त्वा शीर्ष्णे। इयत्यग्रं आसीः।
 ऋद्ध्यासमद्य। मुखस्य शिरः। मुखाय त्वा। मुखस्य
 त्वा शीर्ष्णे। देवीर्वप्रीरस्य भूतस्य प्रथमजा ऋतावरीः।

ऋद्ध्यासंमद्य। मुखस्य शिरः॥४॥

मुखाय त्वा। मुखस्य त्वा शीर्ष्णे। इन्द्रस्यौजोऽसि।
ऋद्ध्यासंमद्य। मुखस्य शिरः। मुखाय त्वा। मुखस्य त्वा
शीर्ष्णे। अग्निजा असि प्रजापते रेतः। ऋद्ध्यासंमद्य। मुखस्य
शिरः॥५॥

मुखाय त्वा। मुखस्य त्वा शीर्ष्णे। आयुर्धेहि प्राणं धेहि।
अपानं धेहि व्यानं धेहि। चक्षुर्धेहि श्रोत्रं धेहि। मनो धेहि
वाचं धेहि। आत्मानं धेहि प्रतिष्ठां धेहि। मां धेहि मयि धेहि।
मधु त्वा मधुला करोतु। मुखस्य शिरोऽसि॥६॥

यज्ञस्य पदे स्थः। गायत्रेण त्वा छन्दसा करोमि। त्रैष्टुभेन त्वा
छन्दसा करोमि। जागतेन त्वा छन्दसा करोमि। मुखस्य
रास्नाऽसि। अदितिस्ते बिलं गृह्णातु। पाङ्केन छन्दसा। सूर्यस्य
हरसा श्राय। मुखोऽसि॥७॥

पते शिरं ऋतावरीरऋद्ध्यासंमद्य मुखस्य शिरः शिरः शिरोंऽसि नवं च॥—————[२]

वृष्णो अश्वस्य निष्पदसि। वरुणस्त्वा धृतव्रत आधूपयतु।
मित्रावरुणयोर्ध्रुवेण धर्मणा। अर्चिषे त्वा। शोचिषे त्वा।
ज्योतिषे त्वा। तपसे त्वा। अभीमं महिना दिवम्। मित्रो
बभूव सप्रथाः। उत श्रवसा पृथिवीम्॥८॥

मित्रस्य चर्षणीधृतः। श्रवो देवस्य सानसिम्। द्युम्नं
चित्रश्रवस्तमम्। सिध्यै त्वा। देवस्त्वा सवितोद्वपतु।

सुपा॒णिः स्व॑ङ्गुरिः। सु॒बा॒हुरु॒त श॑क्त्या॑। अप॑द्यमानः
पृथि॒व्याम्। आशा॒ दिश॒ आ पृ॑ण। उत्तिष्ठ॑ बृहन्भ॑व॥९॥

ऊ॒र्ध्वस्तिष्ठ॑द्भुवस्त्वम्। सूर्य॑स्य त्वा॒ चक्षु॑षाऽन्वी॑क्षे।
ऋज॑वे॒ त्वा। साध॑वे॒ त्वा। सु॒क्षित्यै॒ त्वा भू॒त्यै
त्वा। इ॒दम॑हम॒मुमा॑मुष्याय॒णं वि॒शा प॒शुभिर्ब्र॑ह्मवर्च॒सेन॒
पर्यू॑हामि। गा॒य॒त्रेण॑ त्वा॒ छन्द॑साऽऽच्छृ॒णद्भिः। त्रैष्टु॑भेन त्वा॒
छन्द॑साऽऽच्छृ॒णद्भिः। जाग॑तेन त्वा॒ छन्द॑साऽऽच्छृ॒णद्भिः।
छृ॒णत्तु॑ त्वा॒ वाक्। छृ॒णत्तु॑ त्वोर्क्। छृ॒णत्तु॑ त्वा ह॒विः। छृ॒न्धि
वाच॑म्। छृ॒न्ध्यूर्ज॑म्। छृ॒न्धि ह॒विः। दे॒व पुर॑श्चर स॒ग॒ध्यासं॑
त्वा॥१०॥

पृथि॒वीं भ॑व॒ वाग्ब॑द्ध॥ [३]

ब्रह्म॑न् प्रव॒र्ग्येण॑ प्रच॑रिष्यामः। होत॑र्धर्म॒मभिष्टु॑हि। अग्नी॒द्रौहि॑णौ
पुरो॒डाशा॑वधि॒श्रय। प्रति॑प्रस्थात॒र्विह॑र। प्रस्तो॑तः सा॒मानि
गाय॑। यजु॑र्युक्त॒ः सा॒मभिरा॑क्त॒खन्त्वा। विश्वै॑र्दे॒वैरनु॑मतं
म॒रुद्भिः। दक्षि॑णाभिः प्रत॑तं पारयि॒ष्णुम्। स्तुभो॑ वहन्तु
सुमन॑स्यमा॒नम्। स नो॒ रुचं॑ धे॒ह्यह॑णीयमानः। भूर्भुवः॒ सुवः॑।
ओमिन्द्र॑वन्तः प्रच॑रत॥११॥

अह॑णीयमानो द्वे च॥ [४]

ब्रह्म॑न्प्रच॑रिष्यामः। होत॑र्धर्म॒मभिष्टु॑हि। य॒माय॑ त्वा म॒खाय॑ त्वा।
सूर्य॑स्य॒ हर॑से त्वा। प्रा॒णाय॒ स्वाहा॑ व्या॒नाय॒ स्वाहा॑ऽपा॒नाय॒

स्वाहा॥ चक्षुषे स्वाहा श्रोत्राय स्वाहा॥ मनसे स्वाहा वाचे
सरस्वत्यै स्वाहा॥ दक्षाय स्वाहा क्रतवे स्वाहा॥ ओजसे
स्वाहा बलाय स्वाहा॥ देवस्त्वा सविता मध्वाऽनक्तु॥१२॥

पृथिवीं तपसस्त्रायस्व। अर्चिरसि शोचिरसि ज्योतिरसि
तपोऽसि। सःसीदस्व महाः असि। शोचस्व देववीतमः।
विधूममंग्रे अरुषं मियेध्या। सृज प्रशस्तदर्शतम्। अञ्जन्ति
यं प्रथयन्तो न विप्राः। वपावन्तं नाग्निना तपन्तः। पितुर्न
पुत्र उपसि प्रेष्ठः। आ घर्मो अग्निमृतयन्नसादीत्॥१३॥

अनाधृष्या पुरस्तात्। अग्रेराधिपत्ये। आयुर्मे दाः। पुत्रवती
दक्षिणतः। इन्द्रस्याधिपत्ये। प्रजां मे दाः। सुषदा पश्चात्।
देवस्य सवितुराधिपत्ये। प्राणं मे दाः। आश्रुतिरुत्तरतः॥१४॥

मित्रावरुणयोराधिपत्ये। श्रोत्रं मे दाः। विधृतिरुपरिष्ठात्।
बृहस्पतेराधिपत्ये। ब्रह्मं मे दाः। क्षत्रं मे दाः। तेजो मे धा वर्चो
मे धाः। यशो मे धास्तपो मे धाः। मनो मे धाः। मनोरश्वाऽसि
भूरिपुत्रा। विश्वाभ्यो मा नाष्ट्राभ्यः पाहि॥१५॥

सूपसदा मे भूया मा मां हिःसीः। तपोष्वंग्रे अन्तराः
अमित्रान्। तपाशःसमररुषः परस्य। तपावसो चिकितानो
अचित्तान्। वि ते तिष्ठन्तामजरा अयासः। चितः स्थ
परिचितः। स्वाहा मरुद्भिः परिश्रयस्व। मा असि। प्रमा
असि। प्रतिमा असि॥१६॥

स॒म्मा अंसि॑ । वि॒मा अंसि॑ । उ॒न्मा अंसि॑ । अ॒न्तरि॑क्षस्यान्त॒र्द्धि॒-
रंसि॑ । दि॒वं तप॑सस्त्रायस्व । आ॒भिर्गी॑र्भिर्यदतो॑ न ऊ॒नम् ।
आ॒प्याय॑य हरि॒वो वर्ध॑मानः । य॒दा स्तो॑तृभ्यो॒ महि॑ गो॒त्रा
रु॒जासि॑ । भूयि॑ष्ठभाजो॒ अथ॑ ते स्याम । शु॒क्रं ते॑ अ॒न्यद्य॑ज॒तं
ते॑ अ॒न्यत् ॥ १७ ॥

विषु॑रूपे॒ अह॑नी॒ द्यौरि॑वासि । विश्वा॑ हि मा॒या अव॑सि
स्वधा॑वः । भ॒द्रा ते॑ पू॒षन्नि॒ह रा॒तिर॑स्तु । अ॒र्हन्बि॑भर्षि
साय॑कानि॒ धन्वा॑ । अ॒र्हं नि॒ष्कं य॑ज॒तं वि॒श्वरू॑पम् । अ॒र्हं
नि॒दन्द॑यसे॒ विश्व॑मभू॒वम् । न वा ओ॒र्जीयो॑ रु॒द्र त्वद॑स्ति ।
गा॒य॒त्रम॑सि । त्रै॒ष्टुभ॑मसि । जा॒ग॒तम॑सि । मधु॑ मधु॑ मधु॑ ॥ १८ ॥

अ॒न॒क्त॒सादी॑दु॒त्तर॑तः पा॒हि प्र॑ति॒मा अंसि॑ य॒ज॒तन्ते॑ अ॒न्यज्जा॑ग॒तम॑स्येकं च ॥ ————— [५]

दश॑ प्रा॒चीर्दश॑ भा॒सि दक्षि॑णा । दश॑ प्र॒तीची॑र्दश॑ भा॒स्युदी॑चीः ।
दशो॑र्ध्वा भा॒सि सु॑मन॒स्यमा॑नः । स नो॒ रुच॑ धे॒ह्यह॑णीयमानः ।
अ॒ग्नि॒ष्ट्वा वसु॑भिः पु॒रस्ता॑द्रोचयतु॒ गाय॑त्रेण॒ छन्द॑सा । स मा॑
रुचि॑तो रौचय । इन्द्र॑स्त्वा रु॒द्रेर्दक्षि॑णतो रौचयतु॒ त्रैष्टु॑भेन॒
छन्द॑सा । स मा॑ रुचि॑तो रौचय । वरु॑णस्त्वादित्यैः प॒श्चाद्रो॑चयतु॒
जा॒ग॒तेन॑ छन्द॑सा । स मा॑ रुचि॑तो रौचय ॥ १९ ॥

द्यु॒ता॒नस्त्वा॑ मा॒रुतो॑ म॒रुद्भि॑रु॒त्तर॑तो रौचय॒त्वानु॑ष्टु॒भेन॑ छन्द॑सा ।
स मा॑ रुचि॑तो रौचय । बृह॑स्पति॑स्त्वा वि॒श्वैर्दे॒वैरु॑परि॒ष्टाद्रो॑चयतु॒
पा॒ङ्केन॑ छन्द॑सा । स मा॑ रुचि॑तो रौचय । रो॒चि॒तस्त्वं दे॒व घ॑र्म

दे॒वेष्वा॑सिं। रो॒चि॒षी॒याहं॑ म॒नुष्ये॑षु। स॒म्रा॑द्धिर्म रु॒चि॒तस्त्वं
दे॒वेष्वायु॑ष्माऽस्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒स्यसि॑। रु॒चि॒तोऽहं॑
म॒नुष्ये॑ष्वायु॑ष्माऽस्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒सी भू॑यासम्। रु॒गसि॑।
रुचं॑ मयि॑ धेहि॥२०॥

मयि॑ रुक्। दशं॑ पु॒रस्ता॑द्रोचसे। दशं॑ दक्षि॒णा। दशं॑ प्र॒त्यङ्।
दशो॑दङ्। दशो॒र्ध्वो भा॑सि सुमन॒स्यमा॑नः। स नः॑ स॒म्रा॒डिष॒मूर्जं॑
धेहि। वा॒जी वा॒जिने॑ पवस्व। रो॒चि॒तो घ॒र्मो रु॑चीय॥२१॥

रोचय॑ धेहि॒ नवं॑ च॥ [६]

अप॑श्यं गो॒पाम॑निपद्यमानम्। आ च॒ परां॑ च प॒थिभि॑श्चरन्तम्।
स स॒ध्रीचीः॑ स वि॒षूची॑र्वसानः। आ व॑रीवर्ति॒ भुव॑नेष्वन्तः।
अत्र॑ प्रा॒वीः। मधु॑ मा॒ध्वीभ्यां॑ मधु॑ मा॒धूची॑भ्याम्। अनु॑ वां
दे॒ववी॑तये। स॒म॒ग्नि॒र॒ग्निना॑ गत। सं दे॒वेन॑ सवि॒त्रा। स॒ सूर्ये॑ण
रोच॑ते॥२२॥

स्वाहा॑ स॒म॒ग्नि॒स्तप॑सा गत। सं दे॒वेन॑ सवि॒त्रा। स॒ सूर्ये॑णारोचिष्ट। ध॒र्ता दि॒वो विभा॑सि रज॑सः। पृ॒थि॒व्या ध॒र्ता।
उ॒रोर॑न्तरि॒क्षस्य॑ ध॒र्ता। ध॒र्ता दे॒वो दे॒वाना॑म्। अ॒मर्त्य॑स्तपो॒जाः।
हृ॒दे त्वा॒ मन॑से त्वा। दि॒वे त्वा॒ सूर्या॑य त्वा॥२३॥

ऊ॒र्ध्वमि॑मम॒ध्वरं॑ कृ॒धि। दि॒वि दे॒वेषु॑ हो॒त्रा यच्छ॑। वि॒श्वासां॑
भुवां॑ पते। वि॒श्वस्य॑ भुवनस्पते। वि॒श्वस्य॑ मनसस्पते। वि॒श्वस्य॑
वचसस्पते। वि॒श्वस्य॑ तपसस्पते। वि॒श्वस्य॑ ब्रह्मणस्पते।

दे॒व॒श्रू॒स्त्वं दे॒व घ॒र्म दे॒वान्पा॑हि। त॒पो॒जां वाच॑म॒स्मे नि॒यच्छ॑
दे॒वा॒यु॒वम्॥२४॥

ग॒र्भो दे॒वाना॑म्। पि॒ता म॑ती॒नाम्। पतिः॑ प्र॒जाना॑म्। म॒तिः
क॒वी॒नाम्। सं दे॒वो दे॒वेन॑ स॒वि॒त्रा य॑ति॒ष्ट। स॒ सूर्ये॑णारु॒क्त।
आ॒यु॒र्दा॒स्त्वम॒स्मभ्य॑ घ॒र्म व॑र्चो॒दा अ॑सि। पि॒ता नो॑ऽसि
पि॒ता नो॑ बो॒धा। आ॒यु॒र्द्धा॒स्तनू॑धाः प॒यो॒धाः। व॑र्चो॒दा व॑रि॒वो॒दा
द्र॒वि॒णो॒दाः॥२५॥

अ॒न्त॒रि॒क्ष॒प्र उ॒रोर्व॑री॒यान्। अ॒शी॒महि॑ त्वा॒ मा मा॑ हि॒सिः।
त्वम॑ग्रे गृ॒हप॑तिर्वि॒शाम॑सि। वि॒श्वा॑सां॒ मानु॑षी॒णाम्। श॒तं
पृ॒भि॒र्य॑वि॒ष्ट पा॒ह्य॒हंसः॑। स॒मे॒द्धार॑ श॒त॒ हिमाः॑।
त॒न्द्रा॒वि॒ण॒ हार्दि॑वान॒म्। इ॒है॒व रा॒तयः॑ स॒न्तु। त्व॑ष्टी॒मती॑
ते स॒पे॒य। सु॒रेता॒ रेतो॑ द॒धाना॑। वी॒रं वि॑दे॒य तव॑ स॒न्दृशि॑।
माऽह॑ रा॒यस्पोषे॑ण॒ वि योष॑म्॥२६॥

रोचते सूर्याय त्वा देवायुवं द्रविणोदा दधाना द्वे च॥ [७]

दे॒वस्य॑ त्वा स॒वि॒तुः प्र॑स॒वे। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑म्। पृ॒ष्णो
ह॒स्ताभ्या॑माद॑दे। अ॒दि॒त्यै रा॒स्त्रा॑सि। इ॒ड ए॒हि। अ॒दि॒त ए॒हि।
स॒र॒स्व॒त्येहि॑। अ॒सा॒वेहि॑। अ॒सा॒वेहि॑। अ॒सा॒वेहि॑॥२७॥

अ॒दि॒त्या उ॒ष्णीष॑म॒सि। वा॒युर॑स्यै॒डः। पू॒षा त्वो॑पाव॑सृजतु।
अ॒श्वि॒भ्यां प्र॑दा॒पय॑। यस्ते॒ स्तनः॑ श॒श॒यो यो म॑यो॒भूः। येन॑
वि॒श्वा पु॒ष्य॑सि॒ वार्या॑णि। यो र॑त्न॒धा व॑सु॒विद्यः॑ सु॒द॒त्रः।

सरस्वति॒ तमि॒ह धात॑वेकः। उ॒स्रं घ॒र्म॑ꣳ शिꣳष। उ॒स्रं घ॒र्मं
पा॑हि॥ २८॥

घ॒र्माय॑ शिꣳष। बृ॒ह॒स्पति॒स्त्वोप॑सीदतु। दान॑वः स्थ॒ पे॒र॑वः।
वि॒ष्व॒ग्वृ॒तो लो॑हि॒तेन॑। अ॒श्विभ्या॑ पि॒न्वस्व॑। सर॑स्वत्यै
पि॒न्वस्व॑। पू॒ष्णे पि॑न्वस्व। बृ॒ह॒स्पत॑ये पि॒न्वस्व॑। इन्द्रा॑य
पि॒न्वस्व॑। इन्द्रा॑य पि॒न्वस्व॑॥ २९॥

गा॒य॒त्रोऽसि॑। त्रैष्टु॑भोऽसि। जा॒ग॒तम॑सि। स॒होर्जो
भा॒गेनो॑प॒मेहि॑। इन्द्रा॑श्विना॒ मधु॑नः सा॒र॒घस्य॑। घ॒र्मं
पा॑त वसवो॒ यज॑ता॒ वट्। स्वाहा॑ त्वा॒ सूर्य॑स्य र॒श्मये॑
वृष्टि॑वन॒ये जु॑होमि। मधु॑ ह॒विर॑सि। सूर्य॑स्य॒ तप॑स्तप।
द्यावा॑पृथि॒वीभ्या॑ त्वा॒ परि॑गृह्णामि॥ ३०॥

अ॒न्तरि॑क्षेण॒ त्वोप॑यच्छामि। दे॒वानां॑ त्वा पि॒तृणा॑मनु॒मतो॑ भर्तुꣳ
श॒केय॑म्। तेजो॑ऽसि। तेजोऽनु॒ प्रेहि॑। दि॒वि॒स्पृ॒ङ्गा मां हिꣳसीः।
अ॒न्तरि॑क्ष॒स्पृ॒ङ्गा मां हिꣳसीः। पृथि॑वि॒स्पृ॒ङ्गा मां हिꣳसीः।
सु॒व॒रसि॑ सु॒व॒र्मे यच्छ॑। दि॒वं यच्छ॑ दि॒वो मां पा॑हि॥ ३१॥

एहि॑ पाहि पिन्वस्व गृह्णामि नवं च॥ [८]

स॒मु॒द्राय॑ त्वा॒ वाता॑य॒ स्वाहा॑। स॒लि॒लाय॑ त्वा॒ वाता॑य॒ स्वाहा॑।
अ॒ना॒धृ॒ष्याय॑ त्वा॒ वाता॑य॒ स्वाहा॑। अ॒प्र॒ति॒धृ॒ष्याय॑ त्वा॒ वाता॑य॒
स्वाहा॑। अ॒व॒स्य॑वे॒ त्वा॒ वाता॑य॒ स्वाहा॑। दु॒व॒स्वते॑ त्वा॒ वाता॑य॒
स्वाहा॑। शि॒मि॒द्वते॑ त्वा॒ वाता॑य॒ स्वाहा॑। अ॒ग्नये॑ त्वा॒ वसु॑मते॒

स्वाहा॥ सोमाय त्वा रुद्रवते स्वाहा॥ वरुणाय त्वाऽऽदित्यवते
स्वाहा॥ ३२॥

बृहस्पतये त्वा विश्वदेव्यावते स्वाहा॥ सवित्रे त्वर्भुमते
विभुमते प्रभुमते वाजवते स्वाहा॥ यमाय त्वाऽङ्गिरस्वते
पितृमते स्वाहा॥ विश्वा आशा दक्षिणसत्। विश्वा
देवानयाडिह। स्वाहाकृतस्य घर्मस्य। मधोः पिबतमश्विना।
स्वाहाऽग्नये यज्ञियाय। शं यजुर्भिः। अश्विना घर्म पातं
हार्दिवानम्॥ ३३॥

अहर्दिवाभिरूतिभिः। अनु वां द्यावापृथिवी मंसाताम्।
स्वाहेन्द्राय। स्वाहेन्द्रावद्। घर्ममपातमश्विना हार्दिवानम्।
अहर्दिवाभिरूतिभिः। अनु वां द्यावापृथिवी अंसाताम्।
तं प्राव्यं यथा वद्। नमो दिवे। नमः पृथिव्यै॥ ३४॥

दिवि धा इमं यज्ञम्। यज्ञमिमं दिवि धाः। दिवं गच्छ।
अन्तरिक्षं गच्छ। पृथिवीं गच्छ। पञ्च प्रदिशो गच्छ।
देवान्घर्मपान्गच्छ। पितृन्घर्मपान्गच्छ॥ ३५॥

अदित्यवते स्वाहा हार्दिवानं पृथिव्या अष्टौ च॥—————[९]

इषे पीपिहि। ऊर्जे पीपिहि। ब्रह्मणे पीपिहि। क्षत्राय पीपिहि।
अद्भ्यः पीपिहि। ओषधीभ्यः पीपिहि। वनस्पतिभ्यः पीपिहि।
द्यावापृथिवीभ्यां पीपिहि। सुभूताय पीपिहि। ब्रह्मवर्चसाय
पीपिहि॥ ३६॥

यजमानाय पीपिहि। मह्यं ज्यैष्ठ्याय पीपिहि। त्विष्यै त्वा।
द्युम्नाय त्वा। इन्द्रियाय त्वा भूत्यै त्वा। धर्माऽसि सुधर्मा मे
न्यस्मे। ब्रह्माणि धारय। क्षत्राणि धारय। विशं धारय। नेत्वा
वातः स्कन्दयात्॥३७॥

अमुष्यं त्वा प्राणे सांदयामि। अमुना सह निरर्थं गच्छ।
योऽस्मान्द्वेष्टि। यं च वयं द्विष्मः। पूष्णे शरसे स्वाहा। ग्रावभ्यः
स्वाहा। प्रतिरेभ्यः स्वाहा। द्यावापृथिवीभ्याः स्वाहा। पितृभ्यो
घर्मपेभ्यः स्वाहा। रुद्राय रुद्रहोत्रे स्वाहा॥३८॥

अहर्ज्योतिः केतुना जुषताम्। सुज्योतिर्ज्योतिषाः स्वाहा।
रात्रिर्ज्योतिः केतुना जुषताम्। सुज्योतिर्ज्योतिषाः स्वाहा।
अपीपरो माऽहो रात्रियै मा पाहि। एषा ते अग्ने समित्।
तया समिध्यस्व। आयुर्मे दाः। वर्चसा माञ्जीः। अपीपरो मा
रात्रिया अहो मा पाहि॥३९॥

एषा ते अग्ने समित्। तया समिध्यस्व। आयुर्मे दाः।
वर्चसा माञ्जीः। अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः स्वाहा। सूर्यो
ज्योतिर्ज्योतिः सूर्यः स्वाहा। भूः स्वाहा। हुतः हविः। मधु
हविः। इन्द्रतमेऽग्नौ॥४०॥

पिता नोऽसि मा मां हिंसीः। अश्यामं ते देवघर्म। मधुमतो
वाजवतः पितुमतः। अङ्गिरस्वतः स्वधाविनः। अशीमहि त्वा
मा मां हिंसीः। स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मिभ्यः। स्वाहा त्वा

नक्षत्रेभ्यः॥४१॥

ब्रह्मवर्चसायं पीपिहि स्कन्दयादुद्रायं रुद्रहोत्रे स्वाहाऽहो मा पाह्यग्नौ सप्त च॥—[१०]

घर्म या ते दिवि शुक्। या गायत्रे छन्दसि। या ब्राह्मणे। या हविर्द्धाने। तान्त एतेनाव यजे स्वाहा। घर्म या तेऽन्तरिक्षे शुक्। या त्रैष्टुभे छन्दसि। या राजन्ये। याऽऽग्नीध्रे। तान्त एतेनाव यजे स्वाहा॥४२॥

घर्म या ते पृथिव्यां शुक्। या जागते छन्दसि। या वैश्ये। या सदसि। तान्त एतेनाव यजे स्वाहा। अनुनोऽद्यानुमतिः। अन्विदनुमते त्वम्। दिवस्त्वा परस्पायाः। अन्तरिक्षस्य तनुवः पाहि। पृथिव्यास्त्वा धर्मणा॥४३॥

वयमनुक्रामाम सुविताय नव्यसे। ब्रह्मणस्त्वा परस्पायाः। क्षत्रस्य तनुवः पाहि। विशस्त्वा धर्मणा। वयमनुक्रामाम सुविताय नव्यसे। प्राणस्य त्वा परस्पायै। चक्षुषस्तनुवः पाहि। श्रोत्रस्य त्वा धर्मणा। वयमनुक्रामाम सुविताय नव्यसे। वल्गुरसि शं युधायाः॥४४॥

शिशुर्जनधायाः। शं च वक्षि परि च वक्षि। चतुः स्रक्तिर्नाभिर्ऋतस्य। सदो विश्वायुः शर्म सप्रथाः। अप द्वेषो अपह्वरः। अन्यद्वतस्य सश्चिम। घर्मेतत्तेऽन्नमेतत्पुरीषम्। तेन वर्धस्व चाऽऽ च प्यायस्व। वर्धिषीमहि च वयम्। आ च प्यासिषीमहि॥४५॥

रन्तिर्नामांसि दिव्यो गन्धर्वः। तस्य ते पद्वद्धविद्धानम्।
अग्निर्ध्याक्षाः। रुद्रोऽधिपतिः। समहमायुषा। सं प्राणेन। सं
वर्चसा। सं पर्यसा। सं गौपत्येन। स२ रायस्पोषेण॥४६॥

व्यसौ। योऽस्मान्द्वेष्टि। यं च वयं द्विष्मः। अचिक्रददृषा
हरिः। महान्मित्रो न दर्शतः। स२ सूर्येण रोचते। चिदसि
समुद्रयोनिः। इन्दुर्दक्षः श्येन ऋतावा। हिरण्यपक्षः शकुनो
भुरण्युः। महान्तसधस्थे ध्रुव आनिषत्तः॥४७॥

नमस्ते अस्तु मा मां हि२सीः। विश्वावसु२ सोम गन्धर्वम्।
आपो ददृशुषीः। तदृतेनाव्यायन्। तदन्ववैत्। इन्द्रो रारहाण
आंसाम्। परि सूर्यस्य परिधी२ रपश्यत्। विश्वावसुरभि तन्नो
गृणातु। दिव्यो गन्धर्वो रजसो विमानः। यद्वा घा सत्यमुत
यन्न विद्म॥४७॥

धियो हिन्वानो धियु इन्नो अव्यात्। सस्त्रिमविन्दच्चरणे
नदीनाम्। अपावृणोद्दुरो अश्मव्रजानाम्। प्रासाङ्गान्धर्वो
अमृतानि वोचत्। इन्द्रो दक्षं परिजानादहीनम्। एतत्त्वं
देव घर्म देवो देवानुपागाः। इदमहं मनुष्यो मनुष्यान्।
सोमपीथानुमेहि। सह प्रजया सह रायस्पोषेण। सुमित्रा न
आप ओषधयः सन्तु॥४९॥

दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुः। योऽस्मान्द्वेष्टि। यं च वयं द्विष्मः।
उद्वयं तमसस्परि। उदुत्यं चित्रम्। इममृषुत्यमस्मभ्य२

स॒निम्। गा॒य॒त्रं नवी॑या॒सम्। अ॒ग्रे दे॒वेषु॑ प्रवोचः॥५०॥

याऽऽग्री॑ध्रे॒ तान्तं॑ ए॒तेना॑वं य॒जे स्वाहा॑ ध॒र्मणा॑ शं॒ युधा॑याः प्या॒सिषी॑महि पोषे॑ण॒ निष॑त्तो वि॒द्म
स॑न्त्व॒ष्टौ॥ [११]

म॒हीनां॑ पयो॑ऽसि॒ विहि॑तं दे॒व॒त्रा। ज्यो॒तिर्भा॑ अ॒सि
व॒न॒स्पती॑ना॒मोष॑धीना॒सु॒ रसः॑। वा॒जिनं॑ त्वा वा॒जिनो॑ऽवं
न॒यामः॑। ऊ॒र्ध्वं मनः॑ सुव॒र्गम्॥५१॥

[१२]
अ॒स्का॒न्द्यौः पृ॑थि॒वीम्। अ॒स्का॒नृष॑भो युवा॒गाः। स्क्व॒न्नेमा॑ वि॒श्वा
भुव॑ना। स्क्व॒न्नो य॒ज्ञः प्र॒ज॒नय॑तु। अ॒स्का॒न॒ज॒नि प्रा॒ज॒नि। आ
स्क्व॒न्नाज्जा॑यते॒ वृषा॑। स्क्व॒न्नात् प्र॒ज॒निषी॑महि॥५२॥

[१३]
या पु॒रस्ता॑द्वि॒द्युदा॑प॒तत्। तान्तं॑ ए॒तेना॑वं य॒जे स्वाहा॑। या
दक्षि॑ण॒तः। या प॒श्चात्। योत्त॑र॒तः। योप॑रि॒ष्टाद्वि॒द्युदा॑प॒तत्।
तान्तं॑ ए॒तेना॑वं य॒जे स्वाहा॑॥५३॥

[१४]
प्रा॒णाय॑ स्वाहा॑ व्या॒नाय॑ स्वाहा॑ऽपा॒नाय॑ स्वाहा॑। चक्षु॑षे स्वाहा॑
श्रो॒त्राय॑ स्वाहा॑। मन॑से स्वाहा॑ वा॒चे सर॑स्वत्यै स्वाहा॑॥५४॥

[१५]
पू॒ष्णे स्वाहा॑ पू॒ष्णे शर॑से स्वाहा॑। पू॒ष्णे प्र॑प॒त्थ्याय॑ स्वाहा॑
पू॒ष्णे न॒र॒न्धिषा॑य॒ स्वाहा॑। पू॒ष्णेऽङ्घ्रि॑णये॒ स्वाहा॑ पू॒ष्णे न॒रुणा॑य॒
स्वाहा॑। पू॒ष्णे सा॑के॒ताय॑ स्वाहा॑॥५५॥

[१६]

उदस्य शुष्माद्भानुर्नार्ति बिभर्ति। भारं पृथिवी न भूम।
 प्र शुक्रैतु देवी मनीषा। अस्मत्सुतष्टो रथो न वाजी।
 अर्चन्त एके महि साममन्वत। तेन सूर्यमधारयन्। तेन
 सूर्यमरोचयन्। घर्मः शिरस्तदयमग्निः। पुरीषमसि सं
 प्रियं प्रजयां पशुभिर्भुवत्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
 देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥५६॥

[१७]

यास्ते अग्र आर्द्रा योनयो याः कुलायिनीः। ये ते
 अग्र इन्दवो या उ नाभयः। यास्ते अग्ने तनुव ऊर्जो
 नाम। ताभिस्त्वमुभर्याभिः संविदानः। प्रजाभिरग्ने द्रविणेह
 सीद। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा
 सीद॥५७॥

[१८]

अग्निरसि वैश्वानरोऽसि। संवत्सरोऽसि परिवत्सरोऽसि।
 इदावत्सरोऽसीदुवत्सरोऽसि। इद्वत्सरोऽसि वत्सरोऽसि।
 तस्य ते वसन्तः शिरः। ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वर्षाः पुच्छम्।
 शरदुत्तरः पक्षः। हेमन्तो मध्यम्। पूर्वपक्षाश्चितयः। अपरपक्षाः
 पुरीषम्। अहोरात्राणीष्टकाः। तस्य ते मासाश्चार्द्धमासाश्च
 कल्पन्ताम्। ऋतवस्ते कल्पन्ताम्। संवत्सरस्ते कल्पताम्।
 अहोरात्राणि ते कल्पन्ताम्। एति प्रेति वीति समित्युदिति।

प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवः
सीद॥५८॥

चितयो नव च॥—————[१९]

भूर्भुवः सुवः। ऊर्ध्व ऊषुणं ऊतये। ऊर्ध्वो नः पाह्य९हंसः।
विधुन्दद्राण९ समने बहूनाम्। युवान्९ सन्तं पलितो जंगार।
देवस्य पश्य काव्यं महित्वाद्या ममार। सह्यः समान। यदृते
चिदभिश्चिषः। पुरा जर्तृभ्य आतृदः। सन्धाता सन्धिं मघवा
पुरोवसुः॥५९॥

निष्कर्ता विहुतं पुनः। पुनरूर्जा सह रय्या। मा नो घर्म
व्यथितो विव्यथो नः। मा नः परमधरं मा रजोऽनैः।
मोष्वस्मा९ स्तमस्यन्तरा धाः। मा रुद्रियासो अभिगुर्वृधानः।
मा नः क्रतुभिर्हीडितेभिस्मान्। द्विषासुनीते मा परा दाः।
मा नो रुद्रो निर्ऋतिर्मा नो अस्ता। मा द्यावापृथिवी
हीडिषाताम्॥६०॥

उप नो मित्रावरुणाविहावतम्। अन्वादीध्याथामिह नः
सखाया। आदित्यानां प्रसितिरहेतिः। उग्रा शतापांष्ठा
घविषा परि णो वृणक्तु। इमं मे वरुण तत्त्वा यामि। त्वं नो
अग्ने स त्वं नो अग्ने। त्वमग्ने अयासि। उद्वयं तमसस्परि।
उदुत्यं चित्रम्। वयः सुपर्णाः॥६१॥

पुरोवसुर्हीडिषाता९ सुपर्णाः॥—————[२०]

भूर्भुवः सुवः। मयि त्यदिन्द्रियं महत्। मयि दक्षो मयि क्रतुः।
 मयि धायि सुवीर्यम्। त्रिशुङ्घमो विभातु मे। आकूत्या
 मनसा सह। विराजा ज्योतिषा सह। यज्ञेन पयसा
 सह। ब्रह्मणा तेजसा सह। क्षत्रेण यशसा सह। सत्येन
 तपसा सह। तस्य दोहमशीमहि। तस्य सुम्नमशीमहि।
 तस्य भक्षमशीमहि। तस्य त इन्द्रेण पीतस्य मधुमतः।
 उपहृतस्योपहृतो भक्षयामि॥६२॥

यशसा सह षट्॥ [२१]

यास्ते अग्ने घोरास्तनुवः। क्षुच्च तृष्णा च। असुक्कानाहुतिश्च।
 अशनया च पिपासा च। सेदिश्वामतिश्च। एतास्ते अग्ने
 घोरास्तनुवः। ताभिरमुं गच्छ। योऽस्मान्द्वेष्टि। यं च वयं
 द्विष्मः॥६३॥

[२२]

स्त्रिक् स्रीहितिश्च स्त्रिहितिश्च। उष्णा च शीता च। उग्रा च
 भीमा च। सदाम्नी सेदिरनिरा। एतास्ते अग्ने घोरास्तनुवः।
 ताभिरमुं गच्छ। योऽस्मान्द्वेष्टि। यं च वयं द्विष्मः॥६४॥

[२३]

धुनिश्च ध्वान्तश्च ध्वनश्च ध्वनयश्च। निलिम्पश्च विलिम्पश्च
 विक्षिपः॥६५॥

[२४]

उग्रश्च धुनिश्च ध्वान्तश्च ध्वनश्च ध्वनयश्च। सहस्रहाश्च

सहमानश्च सहस्वाङ्श्च सहीयाङ्श्च। एत्य प्रेत्य
विक्षिपः॥६६॥

[२५]

अहोरात्रे त्वोदीरयताम्। अर्धमासास्त्वोदीं जयन्तु।
मासास्त्वा श्रपयन्तु। ऋतवस्त्वा पचन्तु। संवत्सरस्त्वा
हन्त्वसौ॥६७॥

[२६]

खट् फट् जहि। छिन्धी भिन्धी हन्धी कट्। इति वाचः
क्रूराणि॥६८॥

[२७]

विगा इन्द्र विचरन्त्स्पाशयस्व। स्वपन्तमिन्द्र पशुमन्तमिच्छ।
वज्रेणामुं बोधय दुर्विदत्रम्। स्वपतोऽस्य प्रहर भोजनेभ्यः।
अग्ने अग्निना संवदस्व। मृत्यो मृत्युना संवदस्व।
नमस्ते अस्तु भगवः। सकृत्ते अग्ने नमः। द्विस्ते
नमः। त्रिस्ते नमः। चतुस्ते नमः। पञ्चकृत्वस्ते नमः।
दशकृत्वस्ते नमः। शतकृत्वस्ते नमः। आसहस्रकृत्वस्ते
नमः। अपरिमितकृत्वस्ते नमः। नमस्ते अस्तु मा मा
हिःसीः॥६९॥

त्रिस्ते नमः सप्त च॥

[२८]

असृन्मुखो रुधिरेणाव्यक्तः। यमस्य दूतः श्वपाद्विधावसि।
गृध्रः सुपर्णः कुणपं निषेवसे। यमस्य दूतः प्रहितो भवस्य

चोभयोः॥७०॥

[२९]

यदेतद्वृकसो भूत्वा। वाग्देव्यभिरायंसि। द्विषन्तं मेऽभिराय।
तं मृत्यो मृत्यवे नय। स आर्त्यार्तिमाच्छतु॥७१॥

[३०]

यदीषितो यदि वा स्वकामी। भयेडंको वदति वाचमेताम्।
तामिन्द्राग्नी ब्रह्मणा संविदानौ। शिवामस्मभ्यं कृणुतं
गृहेषु॥७२॥

[३१]

दीर्घमुखि दुरहणु। मा स्म दक्षिणतो वदः। यदि दक्षिणतो
वदद्विषन्तं मेऽव बाधासै॥७३॥

[३२]

इत्थादुलूक आपप्तत्। हिरण्याक्षो अयोमुखः। रक्षसां दूत
आगतः। तमितो नाशयाग्रे॥७४॥

[३३]

यदेतद्भूतान्यन्वाविश्य। दैवीं वाचं वदसि। द्विषतो नः परावद।
तान्मृत्यो मृत्यवे नय। त आर्त्याऽऽर्तिमाच्छन्तु। अग्निनाऽग्निः
संवदताम्॥७५॥

[३४]

प्रसार्य सुक्थ्यौ पतंसि। सुव्यमक्षि निपेपि च। मेहकस्य
चुनाममत्॥७६॥

[३५]

अत्रिणा त्वा क्रिमे हन्मि। कण्वेन जुमदग्निना।
विश्वावसोर्ब्रह्मणा हतः। क्रिमीणां राजा। अप्येषां
स्थपतिरहतः। अथो माताऽथो पिता। अथो स्थूरा अथो
क्षुद्राः। अथो कृष्णा अथो श्वेताः। अथो आशातिका हताः।
श्वेताभिः सह सर्वे हताः॥७७॥

[३६]

आहूरावद्य। शृतस्य हविषो यथा। तत्सत्यम्। यदमुं यमस्य
जम्भयोः। आदधामि तथा हि तत्। खण्फण्मसि॥७८॥

[३७]

ब्रह्मणा त्वा शपामि। ब्रह्मणस्त्वा शपथेन शपामि। घोरेण त्वा
भृगूणां चक्षुषा प्रेक्षे। रौद्रेण त्वाङ्गिरसां मनसा ध्यायामि।
अघस्य त्वा धारया विद्धामि। अधरो मत्पदस्वाऽसौ॥७९॥

[३८]

उत्तुद शिमिजावरि। तल्पेजे तल्प उत्तुद। गिरी रनु
प्रवेशय। मरीचीरुप सन्नुद। यावदितः पुरस्तादुदयाति
सूर्यः। तावदितोऽमुं नाशय। योऽस्मान्द्वेष्टि। यं च वयं
द्विष्मः॥८०॥

[३९]

भूर्भुवः सुवो भूर्भुवः सुवो भूर्भुवः सुवः। भुवोऽद्धायि
 भुवोऽद्धायि भुवोऽद्धायि। नृम्णायि नृम्णं नृम्णायि नृम्णं
 नृम्णायि नृम्णम्। निधाय्यो वायि निधाय्यो वायि निधाय्यो
 वायि। ए अस्मे अस्मे। सुवर्न ज्योतीः॥८१॥

[४०]

पृथिवी समित्। तामग्निः समिन्धे। साऽग्निः समिन्धे।
 तामहः समिन्धे। सा मा समिद्धा। आयुषा तेजसा। वर्चसा
 श्रिया। यशसा ब्रह्मवर्चसेन। अन्नाद्येन समिन्ताः स्वाहा।
 अन्तरिक्षः समित्॥८२॥

तां वायुः समिन्धे। सा वायुः समिन्धे। तामहः समिन्धे।
 सा मा समिद्धा। आयुषा तेजसा। वर्चसा श्रिया। यशसा
 ब्रह्मवर्चसेन। अन्नाद्येन समिन्ताः स्वाहा। द्यौः समित्।
 तामादित्यः समिन्धे॥८३॥

साऽऽदित्यः समिन्धे। तामहः समिन्धे। सा मा समिद्धा।
 आयुषा तेजसा। वर्चसा श्रिया। यशसा ब्रह्मवर्चसेन।
 अन्नाद्येन समिन्ताः स्वाहा। प्राजापत्या मे समिदसि
 सपत्नक्षयणी। भ्रातृव्यहा मेऽसि स्वाहा। अग्ने व्रतपते व्रतं
 चरिष्यामि॥८४॥

तच्छ्रुकेयं तन्मे राध्यताम्। वायो व्रतपत आदित्य व्रतपते।

व्र॒तानां॑ व्र॒तप॑ते व्र॒तं च॑रिष्यामि। तच्छ॑केयं तन्मे रा॒ध्यता॑म्।
द्यौः स॒मित्। ता॒मादि॑त्यः स॒मिन्धे। साऽऽदि॑त्यः स॒मिन्धे।
ताम॒हः स॒मिन्धे। सा मा॒ स॒मिद्धा। आयु॑षा तेज॑सा॥८५॥

वर्च॑सा श्रि॒या। यश॑सा ब्रह्मवर्च॑सेन। अ॒न्नाद्ये॑न॒ स॒मिन्ता॑ः॒ स्वाहा॑।
अ॒न्तरि॑क्षः स॒मित्। तां वा॒युः स॒मिन्धे। सा वा॒युः स॒मिन्धे।
ताम॒हः स॒मिन्धे। सा मा॒ स॒मिद्धा। आयु॑षा तेज॑सा।
वर्च॑सा श्रि॒या॥८६॥

यश॑सा ब्रह्मवर्च॑सेन। अ॒न्नाद्ये॑न॒ स॒मिन्ता॑ः॒ स्वाहा॑। पृ॒थि॒वी
स॒मित्। ताम॒ग्निः स॒मिन्धे। साऽग्नि॑ः स॒मिन्धे। ताम॒हः स॒मिन्धे।
सा मा॒ स॒मिद्धा। आयु॑षा तेज॑सा। वर्च॑सा श्रि॒या।
यश॑सा ब्रह्मवर्च॑सेन॥८७॥

अ॒न्नाद्ये॑न॒ स॒मिन्ता॑ः॒ स्वाहा॑। प्रा॒जाप॑त्या मे स॒मिद॑सि
स॒पत्न॑क्षय॑णी। भ्रा॒तृव्य॑हा मेऽसि॒ स्वाहा॑। आदि॑त्य
व्र॒तप॑ते व्र॒तम॑चारिषम्। तद॑श॒कं तन्मे॑ऽराधि। वा॒यो
व्र॒तप॑तेऽग्ने॑ व्र॒तप॑ते। व्र॒तानां॑ व्र॒तप॑ते व्र॒तम॑चारिषम्। तद॑श॒कं
तन्मे॑ऽराधि॥८८॥

स॒मित्स॒मिन्धे व्र॒तं च॑रिष्याम्यायु॑षा तेज॑सा वर्च॑सा श्रि॒या यश॑सा ब्रह्मवर्च॑सेनाद्यौ च॑॥[४१]

शं नो॒ वातः॑ प॒वतां॑ मा॒तरि॑श्वा॒ शं न॑स्तपतु सूर्यः॑। अ॒हानि॑शं
भ॑वन्तु नः॒ शः रा॒त्रिः प्र॑तिधीयताम्। श॒मुषा॑ नो व्युच्छ॑तु
श॒मादि॑त्य उदे॑तु नः। शि॒वा नः॒ शन्त॑मा भव सु॒मृडी॑का

सर॑स्वति। मा ते॒ व्यो॑म स॒न्द॒शि। इडा॑यै वास्त्व॑सि
 वास्तु॑मद्वा॑स्तुमन्तो॑ भूयास्म॒ मा वास्तो॑श्छि॒त्स्मह्य॑वास्तुः
 स भू॒याद्यो॑ऽस्मान्द्वेष्टि॒ यं च॑ व॒यं द्विष्मः॑। प्र॒ति॒ष्ठासि॑
 प्रति॒ष्ठाव॑न्तो भूयास्म॒ मा प्र॑ति॒ष्ठाया॑श्छि॒त्स्मह्य॑प्रतिष्ठः स
 भू॒याद्यो॑ऽस्मान्द्वेष्टि॒ यं च॑ व॒यं द्विष्मः॑। आ वा॑त वाहि॒ भेष॑जं
 वि वा॑त वाहि॒ यद्र॑पः। त्व॒ हि वि॒श्वभे॑षजो दे॒वानां॑ दू॒त
 ई॒य॑से। द्वावि॒मौ वा॑तौ वा॒त आ सि॒न्धो॒रा प॑रा॒वतः॑॥८९॥

दक्ष॑ मे अ॒न्य आ॒वातु॑ प॒रा॒न्यो वा॑तु॒ यद्र॑पः। यद्दो॑ वा॒तते
 गृह॑ऽमृत॑स्य नि॒धिर्हि॒तः। ततो॑ नो दे॒हि जी॒वसे॒ ततो॑
 नो धे॒हि भेष॑जम्। ततो॑ नो म॒ह आ॑व॒ह वा॒त आ॑वा॒तु
 भेष॑जम्। श॒म्भूर्म॑यो॒भूर्नो॑ हृ॒दे प्र ण॒ आयू॑ऽषि॒ तारि॑षत्।
 इन्द्र॑स्य गृहो॑ऽसि॒ तं त्वा॒ प्रप॑द्ये॒ सगुः॑ सा॒श्वः। स॒ह यन्मे॒
 अ॒स्ति ते॒न। भूः प्र॑प॒द्ये भुवः॑ प्र॑प॒द्ये सुवः॑ प्र॑प॒द्ये भूर्भुवः॑
 सुवः॑ प्र॑प॒द्ये वा॒युं प्र॑प॒द्येऽना॑र्ता॒ दे॒वतां॑ प्र॑प॒द्येऽश्मा॑नमा॒खणं॑
 प्र॑प॒द्ये प्र॒जाप॑तेर्ब्रह्म॒कोशं॑ ब्रह्म॒ प्रप॑द्य॒ ओं प्र॑प॒द्ये। अ॒न्तरि॑क्षं
 म उ॒र्वन्तरं॑ बृ॒हद॑ग्नयः॒ पर्व॑ताश्च॒ यया॑ वा॒तः स्व॑स्त्या
 स्व॑स्ति॒मान्त॑या॒ स्व॑स्त्या॒ स्व॑स्ति॒मान॑सानि। प्रा॒णापा॑नौ
 मृ॒त्योर्मा॑ पा॒तं प्रा॑णा॒पानौ॒ मा मा॑ हा॒सिष्टं॑ म॒यि मे॒धां म॒यि
 प्र॒जां म॒य्यग्नि॑स्तेजो॑ दधातु॒ मयि॑ मे॒धां म॒यि प्र॒जां म॒यीन्द्र॑
 इन्द्रि॒यं द॑धातु॒ मयि॑ मे॒धां म॒यि प्र॒जां म॒यि सूर्यो॑ भ्राजो॑

दधातु॥९०॥

द्युभिर्क्तुभिः परिपातमस्मानरिष्टेभिरश्विना सौभङ्गेभिः। तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः। कया नश्चित्र आ भुवदूती सदावृधः सखा। कया शचिष्ठया वृता। कस्त्वा सत्यो मदानां म॑हिष्ठो मत्सदन्धसः। दृढाचिदारुजे वसु। अभी षु णः सखीनामविता जरितृणाम्। शतं भवास्यूतिभिः। वयः सुपर्णा उपसेदुरिन्द्रं प्रियमेधा ऋषयो नाधमानाः। अप ध्वान्तमूर्णुहि पृथि चक्षुर्मुमुग्ध्यस्मान्निधयेव बद्धान्॥९१॥

शं नो देवीरभिष्टय आपो भवन्तु पीतये। शं योरभिस्रवन्तु नः। ईशाना वार्याणां क्षयन्तीश्चरषणीनाम्। अपो याचामि भेषजम्। सुमित्रा न आप ओषधयः सन्तु दुर्मित्रास्तस्मै भूयासुर्योऽस्मान्द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः। आपो हि ष्ठा मयोभुवस्ता न ऊर्जे दधातन। महे रणाय चक्षसे। यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः। उशतीरिव मातरः। तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय जिन्वथ॥९२॥

आपो जनयथा च नः। पृथिवी शान्ता साऽग्निना शान्ता सा मै शान्ता शुचं शमयतु। अन्तरिक्षं शान्तं तद्वायुना शान्तं तन्मै शान्तं शुचं शमयतु। द्यौः शान्ता साऽऽदित्येन शान्ता सा मै शान्ता शुचं शमयतु। पृथिवी शान्तिरन्तरिक्षं शान्तिर्द्यौः शान्तिर्दिशः

शान्तिरवान्तरदिशाः शान्तिरग्निः शान्तिर्वायुः शान्तिरादित्यः
 शान्तिश्चन्द्रमाः शान्तिर्नक्षत्राणि शान्तिरापः शान्तिरोषधयः
 शान्तिर्वनस्पतयः शान्तिर्गौः शान्तिरजा शान्तिरश्वः शान्तिः
 पुरुषः शान्तिर्ब्रह्म शान्तिर्ब्राह्मणः शान्तिः शान्तिरेव शान्तिः
 शान्तिर्मे अस्तु शान्तिः। तयाह५ शान्त्या सर्वशान्त्या मह्यं
 द्विपदे चतुष्पदे च शान्तिं करोमि शान्तिर्मे अस्तु शान्तिः। एह
 श्रीश्च ह्रीश्च धृतिश्च तपो मेधा प्रतिष्ठा श्रद्धा सत्यं धर्मश्चैतानि
 मोत्तिष्ठन्तमनूत्तिष्ठन्तु मा माः५ श्रीश्च ह्रीश्च धृतिश्च तपो मेधा
 प्रतिष्ठा श्रद्धा सत्यं धर्मश्चैतानि मा मा हासिषुः। उदायुषा
 स्वायुषोदोषधीनाः५ रसेनोत्पुर्जन्यस्य शुष्मेणोदस्थाममृताः५
 अनु। तच्चक्षुर्देवहितं पुरस्ताच्छुक्रमुचरत्। पश्येम शरदः
 शतं जीवेम शरदः शतं नन्दाम शरदः शतं मोदाम
 शरदः शतं भवाम शरदः शतः५ शृण्वाम शरदः शतं
 प्रब्रवाम शरदः शतमजीताः स्याम शरदः शतं ज्योक्च
 सूर्यं दृशे। य उदगान्महतोऽर्णवाद्विभ्राजमानः सरिरस्य
 मध्यात्स मा वृषभो लोहिताक्षः सूर्यो विपश्चिन्मनसा पुनातु।
 ब्रह्मणश्चोतन्यसि ब्रह्मण आणी स्थो ब्रह्मण आवपनमसि
 धारितेयं पृथिवी ब्रह्मणा मही धारितमेनेन महदन्तरिक्षं
 दिवं दाधार पृथिवीः५ सदैवां यदहं वेद तदहं धारयाणि
 मा मद्बेदोऽधिविस्मसत्। मेधामनीषे माविशताः५ समीची

भूतस्य भव्यस्यावरुध्यै सर्वमायुरयाणि सर्वमायुरयाणि।
 आभिर्गीर्भिर्यदतो न ऊनमाप्यायय हरिवो वर्धमानः। यदा
 स्तोतृभ्यो महि गोत्रा रुजासि भूयिष्ठभाजो अध ते स्याम।
 ब्रह्म प्रावादिष्म तन्नो मा हासीत्। ॐ शान्तिः शान्तिः
 शान्तिः॥१३॥

परावर्तो दधातु बद्धां जिन्वथ दृशे सप्त च॥—————[४२]

नमो वाचे या चोदिता या चानुदिता तस्यै वाचे नमो नमो
 वाचे नमो वाचस्पतये नम ऋषिभ्यो मन्त्रकृद्भ्यो मन्त्रपतिभ्यो
 मा मामृषयो मन्त्रकृतो मन्त्रपतयः परादुर्माहमृषीन्मन्त्रकृतो
 मन्त्रपतीन्परादां वैश्वदेवीं वाचमुद्यासः शिवामदस्तां जुष्टां
 देवेभ्यः शर्म मे द्यौः शर्म पृथिवी शर्म विश्वमिदं जगत्।
 शर्म चन्द्रश्च सूर्यश्च शर्म ब्रह्मप्रजापती। भूतं वदिष्ये भुवनं
 वदिष्ये तेजो वदिष्ये यशो वदिष्ये तपो वदिष्ये ब्रह्म वदिष्ये
 सत्यं वदिष्ये तस्मा अहमिदमुपस्तरणमुपस्तृण उपस्तरणं
 मे प्रजायै पशूनां भूयादुपस्तरणमहं प्रजायै पशूनां भूयासं
 प्राणापानौ मृत्योर्मा पातं प्राणापानौ मा मा हासिष्टं मधुं
 मनिष्ये मधुं जनिष्ये मधुं वक्ष्यामि मधुं वदिष्यामि मधुमतीं
 देवेभ्यो वाचमुद्यासः शुश्रूषेण्यां मनुष्येभ्यस्तं मा देवा अवन्तु
 शोभायै पितरोऽनुमदन्तु। ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ पञ्चमः प्रश्नः ॥

ॐ शं न॒स्तन्नो॒ मा हा॑सीत्॥ ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥
 दे॒वा वै स॒त्रमा॑सत्। ऋ॒द्धि॑परिमितं॒ यश॑स्का॒माः। ते॑ऽब्रुवन्।
 यन्नः॑ प्रथ॒मं यश॑ ऋच्छात्। सर्व॑षां न॒स्तत्स॒हास॑दिति॒। तेषां॑
 कुरु॑क्षेत्रं वेदि॑रासीत्। तस्यै॑ खाण्ड॒वो दक्षि॑णा॒र्द्ध आ॑सीत्।
 तूर्ध्व॑मुत्तरा॒र्द्धः। प॒री॒णञ्ज॑घना॒र्द्धः। म॒रुवं॑ उत्क॒रः॥१॥

तेषां॑ म॒खं वैष्ण॑वं यश॑ आर्च्छत्। तन्न्य॑कामयत्।
 तेनापा॑क्रामत्। तं दे॒वा अन्वा॑यन्। यशो॑ऽव॒रुरु॑त्स॒मानाः।
 तस्या॑न्वागतस्य। स॒व्याद्ध॑नुरजायत्। दक्षि॑णा॒दिष॑वः।
 तस्मा॑दिषुध॒न्वं पु॒ण्य॑जन्म। य॒ज्ञज॑न्मा॒ हि॥२॥

तमेक॑ऽ सन्तम्। ब॒हवो॑ नाभ्य॑धृष्णुवन्। तस्मा॑देकमिषुध॒न्वि॒न॒म्।
 ब॒हवो॑ऽनिषुध॒न्वा नाभि॑धृष्णुवन्ति। सो॑ऽस्मयत्। एकं॑
 मा॒ सन्तं॑ ब॒हवो॑ नाभ्य॑धर्षिषुरिति॒। तस्य॑ सिष्मि॒याण॑स्य
 तेजो॑ऽपा॑क्रामत्। तद्दे॒वा ओष॑धीषु न्य॑मृजुः। ते श्या॒माका॑
 अभवन्। स्म॒याका॒ वै ना॑मैते॥३॥

तत्स्म॒याका॑ना॒ऽ स्म॒याक॑त्वम्। तस्मा॑दीक्षितेना॒पि॒गृह्यं
 स्मेत॑व्यम्। तेज॑सो धृ॒त्यै। स धनुः॑ प्रति॒ष्कभ्या॑तिष्ठत्। ता
 उ॒प॒दीका॑ अब्रुवन्वरं वृ॒णाम॑हे। अथ॑ व इ॒मं र॑न्धयाम। यत्र॑
 क्व॑ च॒ खना॑म। तद॒पोऽभि॑तृण॒दामे॑ति॒। तस्मा॑दु॒प॒दीका॒ यत्र॑
 क्व॑ च॒ खन॑न्ति। तद॒पोऽभि॑तृ॒न्दन्ति॥४॥

वारै॑वृ॒तः॑ ह्या॑साम्। तस्य॒ ज्याम॑प्या॒दन्। तस्य॒
धनु॑र्वि॒प्रवे॑माणः॒ शिरः॒ उद॑वर्तयत्। तद्वा॒वापृ॑थि॒वी
अनु॑प्रावर्तत। यत् प्राव॑र्तत। तत्प्र॑वर्ग्यस्य प्रव॑र्ग्यत्वम्।
यद्वाँ(४)इत्य॑प॒तत्। तद्घ॑र्मस्य॒ घर्म॑त्वम्। म॒ह॒तो
वी॒र्य॑मप॒त्त॒दिति॑। तन्म॑हावी॒रस्य॑ महावी॒रत्वम्॥५॥

यद॒स्याः स॒मभ॑रन्। तत्स॒म्राज्ञः॑ स॒म्रा॒द्वम्। त॑ स्तु॒तं
दे॒वता॑स्त्रे॒धा व्य॑गृह्णत। अ॒ग्निः प्रा॑तः स॒व॒नम्। इन्द्रो॒ माध्यं
दि॒नः॒ स॒व॒नम्। वि॒श्वेदे॒वास्तृ॑तीयस॒व॒नम्। तेना॑प॒शीर्ष्णा य॒ज्ञेन॑
यज॑मानाः। नाशि॒षोऽवा॑रु॒न्धत। न सु॑व॒र्गं लो॒कम॑भ्य॒जय॑न्।
ते दे॒वा अ॒श्विना॑वब्रुवन्॥६॥

भि॒षजौ॒ वै स्थः॑। इ॒दं य॒ज्ञस्य॒ शिरः॒ प्रति॑धत्त॒मिति॑।
ताव॑ब्रूतां वरं वृ॒णाव॑है। ग्र॒ह ए॒व ना॒वत्रा॑पि गृह्य॒तामिति॑।
ताभ्या॑मे॒तमा॑श्वि॒नम॑गृह्णन्। तावे॒तद्य॒ज्ञस्य॒ शिरः॒ प्रत्य॑धत्ताम्।
यत्प्र॑वर्ग्यः। तेन॒ स॒शी॑र्ष्णा य॒ज्ञेन॑ यज॑मानाः। अ॒वाशि॒षोऽ
रु॒न्धत। अ॒भि सु॑व॒र्गं लो॒कम॑जयन्। यत्प्र॑वर्ग्यं प्रवृ॒णक्ति॑।
य॒ज्ञस्यै॒व तच्छि॑रः॒ प्रति॑दधाति। तेन॒ स॒शी॑र्ष्णा य॒ज्ञेन॑
यज॑मानः। अ॒वाशि॒षो रु॒न्धे। अ॒भि सु॑व॒र्गं लो॒कं ज॑यति।
तस्मा॑दे॒ष आ॑श्वि॒नप्र॑वया इ॒व। यत्प्र॑वर्ग्यः॥७॥

उत्क॑रो ह्येते तृ॒न्दन्ति॑ महावी॒रत्वम॑ब्रुवन्नजयन्त्स॒प्त च॑॥ ————— [१]

सा॒वि॒त्रं जु॑होति॒ प्रसू॑त्यै। च॒तुर्गृ॑ही॒तेन॑ जुहोति। चतु॑ष्पादः

प॒श॒वः। प॒शू॒ने॒वाव॑रुन्धे। च॒त॒स्रो॒ दि॒शः। दि॒क्ष्वे॒व प्र॒ति॒ति॒ष्ठति॑।
छ॒न्दा॑ँ॒सि दे॒वेभ्यो॑ऽप॒क्राम॑न्। न वो॑ऽभा॒गानि॑ ह॒व्यं
व॑क्ष्याम॒ इति॑। तेभ्य॑ ए॒तच्च॑तुर्गृही॒तम॑धारयन्। पु॒रो॒नु॒वा॒क्या॒यै
या॒ज्या॒यै॥८॥

दे॒वता॑यै वष॒ट्कारा॑य। यच्च॑तुर्गृही॒तं जु॒होति॑। छ॒न्दा॑ँ॒स्येव॑
तत् प्री॑णाति। तान्य॑स्य प्री॒तानि॑ दे॒वेभ्यो॑ ह॒व्यं व॑हन्ति।
ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। हो॒त॒व्यं दी॒क्षित॑स्य गृ॒हा(३)इ न
हो॒त॒व्या(३)मि॒ति। ह॒वि॒र्वै दी॑क्षितः। य॒ज्जु॑ह्यात्। ह॒विष्कृ॑तं
यज॑मानम॒ग्नौ प्र॑दध्यात्। यन्न जु॑ह्यात्॥९॥

य॒ज्ञ॒प॒रुर॒न्तरि॑यात्। य॒जुरे॒व व॑देत्। न ह॒विष्कृ॑तं यज॑मानम॒ग्नौ
प्र॑दधा॒ति। न य॑ज्ञ॒प॒रुर॒न्तरै॑ति। गा॒य॒त्री छ॒न्दा॑ँ॒स्यत्य॑मन्यत।
तस्यै॑ वष॒ट्कारो॑ऽभ्य॒य्य शिरो॑ऽच्छिनत्। तस्यै॑ द्वेधा र॒सः
परा॑पतत्। पृ॒थि॒वीम॒र्द्धः प्रा॑विशत्। प॒शून्म॒र्द्धः। यः पृ॑थि॒वीं
प्रा॑विशत्॥१०॥

स ख॑दि॒रोऽभ॑वत्। यः प॒शून्। सोऽजा॑म्। य॒त्खा॑दि॒र्यभि॑र्भ॒व॑ति।
छ॒न्द॑सामे॒व र॑से॒न य॑ज्ञस्य शि॒रः सम्भ॑रति। यदौदु॑म्बरी।
ऊ॒र्वा उ॑दुम्ब॒रः। ऊ॒र्जै॒व य॑ज्ञस्य शि॒रः सम्भ॑रति। यद्वै॒ण॒वी।
ते॒जो वै वे॑णुः॥११॥

तेज॑सै॒व य॑ज्ञस्य शि॒रः सम्भ॑रति। यद्वैक॑ङ्क॒ती। भा
ए॒वाव॑रुन्धे। दे॒वस्य॑ त्वा स॒वितुः॑ प्र॑स॒व इत्य॑भि॒माद॑त्ते

प्रसू॑त्यै। अ॒श्विनो॑र्बा॒हुभ्या॑मित्या॒ह। अ॒श्विनो॑ हि दे॒वाना॑मध्व॒र्यु
आस्ता॑म्। पू॒ष्णो ह॑स्ता॒भ्या॑मित्या॒ह य॒त्यै। वज्रं॑ इ॒व वा॑ ए॒षा।
यद॑भिः। अ॒भिर॑सि॒ नारि॑र॒सीत्या॑ह॒ शान्त्यै॑॥१२॥

अ॒ध्वर॑कृ॒द्देवे॑भ्य॒ इत्या॑ह। य॒ज्ञो वा॑ अ॒ध्वरः॑। य॒ज्ञकृ॑द्दे॒वेभ्य॑
इति॑ वा॒वैतदा॑ह। उ॒त्तिष्ठ॑ ब्र॒ह्मण॑स्प॒त॒ इत्या॑ह। ब्र॒ह्मणै॒व
य॒ज्ञस्य॑ शिरोऽ॒च्छैति॑। प्रै॒तु ब्र॒ह्मण॑स्पति॒रित्या॑ह। प्रेत्यै॒व
य॒ज्ञस्य॑ शिरोऽ॒च्छैति॑। प्र दे॒व्यैतु॑ सू॒नृते॑त्या॒ह। य॒ज्ञो वै
सू॒नृता॑। अ॒च्छा वी॒रं न॑र्यं प॒ङ्क्ति॑राध॒समित्या॑ह॥१३॥

पाङ्क्तो॑ हि य॒ज्ञः। दे॒वा य॒ज्ञं न॑यन्तु न॒ इत्या॑ह। दे॒वाने॒व य॒ज्ञनि॑यः
कुरु॑ते। दे॒वी द्या॒वापृ॑थि॒वी अ॒नु मे॑ म॒साथा॑मित्या॒ह।
आ॒भ्यामे॒वानु॑मतो य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः स॒म्भ॑रति। ऋ॒द्ध्यास॑म॒द्य
म॒खस्य॑ शि॒र इत्या॑ह। य॒ज्ञो वै म॒खः। ऋ॒द्ध्यास॑म॒द्य य॒ज्ञस्य॑
शि॒र इति॑ वा॒वैतदा॑ह। म॒खाय॑ त्वा म॒खस्य॑ त्वा शी॒र्ष्ण
इत्या॑ह। नि॒र्दिश्यै॒वैन॑द्धरति॥१४॥

त्रि॒र्ह॑रति। त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः। ए॒भ्य ए॒व लो॒केभ्यो॑ य॒ज्ञस्य॑
शि॒रः स॒म्भ॑रति। तू॒ष्णीं च॑तु॒र्थं ह॑रति। अ॒प॑रि॒मिता॑दे॒व
य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः स॒म्भ॑रति। मृ॒त्ख॒नाद॑ग्रे॒ ह॑रति। तस्मा॑न्मृ॒त्ख॒नः
के॒रु॒ण्य॑तरः। इ॒य॒त्यग्र॑ आसी॒रित्या॑ह। अ॒स्यामे॒वाछ॑म्ब॒द्धारं॑
य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः स॒म्भ॑रति। ऊ॒र्जं वा॑ ए॒तं र॑सं पृथि॒व्या
उ॒प॒दी॒का उ॒द्दि॑हन्ति॥१५॥

यद्वल्मीकम्। यद्वल्मीकवपा संम्भारो भवति। ऊर्जमेव रसं
पृथिव्या अवरुन्धे। अथो श्रोत्रमेव। श्रोत्रं ह्येतत्पृथिव्याः।
यद्वल्मीकः। अबधिरो भवति। य एवं वेद। इन्द्रो वृत्राय
वज्रमुदयच्छत्। स यत्र यत्र पराक्रमत॥१६॥

तत्राद्धियत। स पूतीकस्तम्बे पराक्रमत। सौऽद्धियत।
सौऽब्रवीत्। ऊतिं वै मे धा इति। तदूतीकानामूतीकत्वम्।
यदूतीका भवन्ति। यज्ञायैवोतिं दधति। अग्निजा असि
प्रजापते रेत इत्याह। य एव रसः पशून्प्राविशत्॥१७॥

तमेवावरुन्धे। पञ्चैते संम्भारा भवन्ति। पाङ्क्तो यज्ञः। यावानेव
यज्ञः। तस्य शिरः सम्भरति। यद्गाम्याणां पशूनां चर्मणा
सम्भरेत्। ग्राम्यान्पशूञ्छुचाऽर्पयेत्। कृष्णाजिनेन सम्भरति।
आरण्यानेव पशूञ्छुचार्पयति। तस्मात्समावत्पशूनां
प्रजायमानानाम्॥१८॥

आरण्याः पशवः कनीयाः सः। शुचा ह्यृताः। लोमतः
सम्भरति। अतो ह्यस्य मेध्यम्। परिगृह्या यन्ति।
रक्षसामपहत्यै। बहवो हरन्ति। अपचितिमेवास्मिन्दधति।
उद्धते सिकतोपोमे परिश्रिते निदधति शान्त्यै। मदन्तीभिरुप
सृजति॥१९॥

तेज एवास्मिन्दधाति। मधु त्वा मधुला करोत्वित्याह।
ब्रह्मणैवास्मिन्तेजो दधाति। यद्गाम्याणां पात्राणां कृपालैः

स॒सृ॒जेत्। ग्रा॒म्याणि॑ पात्राणि शु॒चाऽर्प॑येत्। अ॒र्म॒क॒पा॒लैः
 स॒सृ॒जति॑। ए॒तानि॑ वा अ॒नुप॑जीवनी॒यानि॑। तान्ये॒व
 शु॒चा॒र्पय॑ति। शर्कराभिः स॒सृ॒जति॑ धृ॒त्यै। अथो॑ श॒न्त्वाय॑।
 अ॒ज॒लो॒मैः स॒सृ॒जति॑। ए॒षा वा अ॒ग्नेः प्रि॒या त॒नूः। यद॒जा।
 प्रि॒ययै॒वैनं॑ त॒नुवा॒ स॒सृ॒जति॑। अथो॑ तेज॒सा। कृ॒ष्णा॒जि॒नस्य॑
 लो॒मभिः॑ स॒सृ॒जति॑। य॒ज्ञो वै कृ॑ष्णा॒जि॒नम्। य॒ज्ञेनै॒व य॒ज्ञं
 स॒सृ॒जति॑॥ २०॥

य॒ज्याये॑ न जु॒हुयाद॑वि॒शद्वेणुः॑ शान्त्यै॑ प॒ङ्क्ति॑रा॒धस्मि॒त्याह॑ हरति दिहन्ति प॒राक्र॑म॒तावि॑शत्
 प्र॒जाय॑मानानां सृजति श॒न्त्वाया॑द्यौ च॥ [२]

परि॑श्रिते करोति। ब्र॒ह्म॒व॒र्च॒सस्य॑ परि॑गृहीत्यै। न कुर्वन्न॒भि
 प्रा॑ण्यात्। यत्कुर्वन्न॒भि प्रा॑ण्यात्। प्रा॒णाञ्छु॑चा॒र्पयेत्। अ॒प॒हाय॑
 प्राणि॑ति। प्रा॒णानां॑ गोपी॒थाय॑। न प्र॑व॒र्ग्यं चादि॒त्यं चा॒न्तरे॑यात्।
 यद॑न्तरे॒यात्। दु॒श्च॒र्मा स्यात्॥ २१॥

तस्मा॒न्नान्तरा॑य्यम्। आ॒त्मनो॑ गोपी॒थाय॑। वेणु॑ना करोति।
 तेजो॑ वै वेणुः। तेजः॑ प्र॒व॒र्ग्यः। तेज॑सै॒व तेजः॑ स॒मर्द्ध॑यति।
 म॒खस्य॑ शिरो॒ऽसी॒त्याह॑। य॒ज्ञो वै म॒खः। तस्यै॒तच्छि॑रः।
 यत्प्र॑व॒र्ग्यः॥ २२॥

तस्मा॑दे॒वमा॑ह। य॒ज्ञस्य॑ प॒दे स्थ॑ इत्या॑ह। य॒ज्ञस्य॑ ह्ये॒ते
 प॒दे। अथो॑ प्रति॑ष्ठित्यै। गा॒य॒त्रेण॑ त्वा॒ छन्द॑सा करो॒मीत्या॑ह।
 छन्दो॑भिरे॒वैनं॑ करोति। त्र्यु॒द्धिं करोति॑। त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः।

ए॒षां लो॒काना॒माप्त्यै॑। छ॒न्दो॑भिः करोति॥२३॥

वी॒र्यं॑ वै छ॒न्दा॑सि। वी॒र्ये॑णै॒वैनं॑ करोति। य॒जुषा॑ बि॒लं करोति॒
व्यावृ॑त्यै। इ॒यं तं करोति। प्र॒जाप॑तिना य॒ज्ञमु॑खेन॒ सम्मि॑तम्।
इ॒यं तं करोति। य॒ज्ञप॑रुषा॒ सम्मि॑तम्। इ॒यं तं करोति। ए॒ताव॑द्वै
पुरु॑षे वी॒र्यम्॑। वी॒र्यस॑म्मितम्॥२४॥

अ॒प॑रि॒मितं॑ करोति। अ॒प॑रि॒मित॒स्याव॑रुद्ध्यै। प॒रि॒ग्री॒वं
क॑रोति धृ॒त्यै। सूर्य॑स्य॒ हर॑सा श्रा॒येत्या॑ह। य॒था॒य॒जुरे॒वैत॑त्।
अ॒श्व॒श॒केन॑ धूपयति। प्रा॒जाप॑त्यो वा अ॒श्वः स॑यो॒नित्वा॑य।
वृ॒ष्णो अ॒श्वस्य॑ नि॒ष्पद॑सीत्या॑ह। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्यो
वृषा॑ऽश्वः। तस्य॒ छ॒न्दा॑सि नि॒ष्पत्॥२५॥

छ॒न्दो॑भिरे॒वैनं॑ धूपयति। अ॒र्चिषे॑ त्वा शो॒चिषे॑ त्वेत्या॑ह। तेजं
ए॒वास्मि॑न्दधाति। वा॒रु॒णोऽभी॑द्धः। मै॒त्रियो॑पैति॒ शान्त्यै॑। सि॒द्ध्यै
त्वेत्या॑ह। य॒था॒य॒जुरे॒वैत॑त्। दे॒वस्त्वा॑ स॒वितो॑द्व॒प॒त्वित्या॑ह।
स॒वि॒तृप्र॑सूत ए॒वैनं॑ ब्रह्म॑णा दे॒वता॑भि॒रुद्व॑पति। अ॒प॑द्य॒मानः
पृ॒थि॒व्यामा॑शा दि॒श आ॑पृ॒णेत्या॑ह॥२६॥

तस्मा॑द॒ग्निः सर्वा॑ दि॒शोऽनु॑ विभा॑ति। उ॒त्तिष्ठ॑ बृ॒हन्म॑वो॒र्ध्वस्तिष्ठ॑
ध्रु॒वस्त्वमि॑त्या॒ह॒ प्रति॑ष्ठित्यै। ई॒श्वरो॑ वा ए॒षोऽन्यो॑ भवि॑तोः।
यः प्र॑व॒र्ग्यम॒न्वीक्ष॑ते। सूर्य॑स्य॒ त्वा चक्षु॑षाऽन्वी॑क्ष॒ इत्या॑ह।
चक्षु॑षो गोपी॒थाय॑। ऋ॒जवे॑ त्वा सा॒धवे॑ त्वा सु॒क्षित्यै॑ त्वा
भू॒त्यै त्वेत्या॑ह। इ॒यं वा ऋ॒जुः। अ॒न्तरि॑क्ष॒ सा॒धु। अ॒सौ

सुक्षितिः॥२७॥

दिशो भूतिः। इमानेवास्मै लोकान्कल्पयति। अथो
प्रतिष्ठित्यै। इदमहममुमांमुष्यायुणं विशा पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन
पर्यूहामीत्याह। विशैवेनं पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन पर्यूहति। विशेति
राजन्यस्य ब्रूयात्। विशैवेनं पर्यूहति। पशुभिरिति वैश्यस्य।
पशुभिरेवेनं पर्यूहति। असुर्य पात्रमनाच्छृण्णम्॥२८॥

आच्छृणोति। देवत्राकः। अजक्षीरेणाऽऽच्छृणोति। परमं वा
एतत्पर्यः। यदजक्षीरम्। परमेणैवेनं पयसाऽऽच्छृणोति।
यजुषा व्यावृत्त्यै। छन्दोभिराच्छृणोति। छन्दोभिर्वा एष
क्रियते। छन्दोभिरेव छन्दाऽस्याच्छृणोति। छृन्धि
वाचमित्याह। वाचमेवावरुन्धे। छृन्ध्यूर्जमित्याह।
ऊर्जमेवावरुन्धे। छृन्धि हविरित्याह। हविरेवाकः।
देव पुरश्चर सध्यासन्त्वेत्याह। यथायजुरेवैतत्॥२९॥

स्याद्यत् प्रवर्ग्यश्छन्दोभिः करोति वीर्यसम्मितं छन्दांसि निष्पत्पृणेत्याह
सुक्षितिरनाच्छृणोच्छन्दाऽस्याच्छृणोत्यष्टौ च॥ [३]

ब्रह्मन्प्रचरिष्यामो होतर्धर्ममभिष्टुहीत्याह। एष वा एतर्हि
बृहस्पतिः। यद्वह्म। तस्मा एव प्रतिप्रोच्य प्रचरति।
आत्मनोऽनात्यै। यमाय त्वा मखाय त्वेत्याह। एता वा
एतस्य देवताः। ताभिरेवेन५ समर्द्धयति। मदन्तीभिः
प्रोक्षति। तेज एवास्मिन्दधाति॥३०॥

अ॒भि॒पूर्वं प्रोक्ष॑ति। अ॒भि॒पूर्वमे॒वास्मिन्तेजो॑ दधाति। त्रिः
प्रोक्ष॑ति। त्र्या॒वृद्धि य॒ज्ञः। अथो॑ मे॒ध्य॒त्वाय॑। होताऽन्वा॑ह।
रक्ष॑साम॒पंह॑त्यै। अन॑वानम्। प्रा॒णाना॑ २ सन्त॑त्यै। त्रि॒ष्टुभः
स॒तीर्गाय॑त्रीरि॒वान्वा॑ह॥ ३१॥

गा॒य॒त्रो हि प्रा॒णः। प्रा॒णमे॒व यज॑माने दधाति। सन्त॑त॒मन्वा॑ह।
प्रा॒णाना॑म॒न्नाद्य॑स्य सन्त॑त्यै। अथो॑ रक्ष॑साम॒पंह॑त्यै।
यत्प॑रि॒मिता अनु॑ब्रूयात्। प॑रि॒मित॒मव॑रुन्धीत। अ॒प॑रि॒मिता
अन्वा॑ह। अ॒प॑रि॒मित॒स्याव॑रुद्धौ। शिरो॑ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑॥ ३२॥

यत्प्र॑व॒र्ग्यः। ऊ॒र्ङ्मौ॒ञो वे॒दो भव॑ति। ऊ॒र्जे॒व
य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः सम॑र्द्धयति। प्रा॒णाहु॑तीर्जु॒होति॑। प्रा॒णाने॒व
यज॑माने दधाति। स॒प्त जु॑होति। स॒प्त वै शी॑र्ष॒ण्याः
प्रा॒णाः। प्रा॒णाने॒वास्मि॑न्दधाति। दे॒वस्त्वा॑ सवि॒ता
मध्वा॑ऽन॒क्तित्या॑ह॥ ३३॥

तेज॑सै॒वैन॑मनक्ति। पृथि॒वीं तप॑स॒स्त्राय॑स्वेति॒ हिर॑ण्य॒मुपा॑स्यति।
अ॒स्या अन॑तिदाहाय। शिरो॑ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यत्प्र॑व॒र्ग्यः।
अ॒ग्निः सर्वा॑ दे॒वताः॑। प्र॒ल॒वाना॑दी॒प्योपा॑स्यति। दे॒वता॑स्वे॒व
य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः प्रति॑दधाति। अ॒प्र॑तिशीर्णाग्रं भवति।
ए॒तद्व॑र्हि॒रह्यै॑षः॥ ३४॥

अ॒र्चि॑र॒सि शो॒चि॒रसी॑त्याह। तेज॑ ए॒वास्मि॑न्ब्रह्मव॒र्चसं॑ दधाति।
स॒सी॑दस्व म॒हा २ अ॒सी॑त्याह। म॒हान् ह्यै॑षः। ब्र॒ह्म॒वादि॑नो

वदन्ति। एते वाव त ऋत्विजः। ये दंश्शपूर्णमासयोः। अथ
कथा होता यजमानायाऽऽशिषो नाशास्तु इति। पुरस्तादाशीः
खलु वा अन्यो यज्ञः। उपरिष्ठादाशीरन्यः॥ ३५॥

अनाधृष्या पुरस्तादिति यदेतानि यजूंष्याहं। शीर्षत एव
यज्ञस्य यजमान आशिषोऽवरुन्धे। आयुः पुरस्तादाह। प्रजां
दक्षिणतः। प्राणं पश्चात्। श्रोत्रमुत्तरतः। विधृतिमुपरिष्ठात्।
प्राणानेवास्मै समीचो दधाति। ईश्वरो वा एष
दिशोऽनून्मदितोः। यं दिशोऽनु व्यास्थापयन्ति॥ ३६॥

मनोरश्वासि भूरिपुत्रेतीमामभिमृशति। इयं वै मनोरश्वा
भूरिपुत्रा। अस्यामेव प्रतितिष्ठत्यनुन्मादाय। सूपसदा मे
भूया मा मां हिंसीरित्याहाहिंसायै। चितः स्थ परिचित
इत्याह। अपचितिमेवास्मिन्दधाति। शिरो वा एतद्यज्ञस्य।
यत्प्रवर्ग्यः। असौ खलु वा आदित्यः प्रवर्ग्यः। तस्य मरुतो
रश्मयः॥ ३७॥

स्वाहा मरुद्भिः परिश्रयस्वेत्याह। अमुमेवादित्यं रश्मिभिः
पर्यूहति। तस्मादसावादित्योऽमुष्मिल्लोके रश्मिभिः पर्यूढः।
तस्माद्राजा विशा पर्यूढः। तस्माद्भामणीः संजातैः पर्यूढः।
अग्नेः सृष्टस्य यतः। विकङ्कतं भा आच्छत्। यद्वैकङ्कताः
परिधयो भवन्ति। भा एवावरुन्धे। द्वादश भवन्ति॥ ३८॥

द्वादश मासाः संवत्सरः। संवत्सरमेवावरुन्धे। अस्ति

त्रयोदशो मास इत्याहुः। यत्रयोदशः परिधिर्भवति।
तेनैव त्रयोदशं मासमवरुन्धे। अन्तरिक्षस्यान्तर्द्धिरसीत्याहुः
व्यावृत्त्यै। दिवं तपसस्त्रायस्वेत्युपरिष्ठाद्धिरण्यमधि निदधाति।
अमुष्या अनतिदाहाय। अथो आभ्यामेवैनमुभयतः
परिगृह्णाति। अरुहन् बिभर्षि सायकानि धन्वेत्याहुः॥३९॥

स्तौत्येवैनमेतत्। गायत्रमसि त्रैष्टुभमसि जागतमसीति
ध्वित्राण्यादत्ते। छन्दोभिरेवैनान्यादत्ते। मधु मध्विति धूनीति।
प्राणो वै मधु। प्राणमेव यजमाने दधाति। त्रिः परियन्ति।
त्रिवृद्धि प्राणः। त्रिः परियन्ति। त्र्यावृद्धि यज्ञः॥४०॥

अथो रक्षसामपहत्यै। त्रिः पुनः परियन्ति। षट्सम्पद्यन्ते।
षड्वा ऋतवः। ऋतुष्वेव प्रतितिष्ठन्ति। यो वै घर्मस्य प्रियां
तनुवमाक्रामति। दुश्कर्मा वै स भवति। एष ह वा अस्य प्रियां
तनुवमाक्रामति। यत् त्रिः पुरीत्य चतुर्थं पर्येति। एतां ह
वा अस्योग्रदेवो राजनिराचक्राम॥४१॥

ततो वै स दुश्कर्माऽभवत्। तस्मात्त्रिः पुरीत्य न चतुर्थं
परीयात्। आत्मनो गोपीथाय। प्राणा वै ध्वित्राणि।
अव्यतिषङ्गं धून्वन्ति। प्राणानामव्यतिषङ्गाय कृत्यै। विनिषद्य
धून्वन्ति। दिक्ष्वेव प्रतितिष्ठन्ति। ऊर्ध्वं धून्वन्ति। सुवर्गस्य
लोकस्य समष्ट्यै। सर्वतो धून्वन्ति। तस्मादयं सर्वतः
पवते॥४२॥

दधातीवान्वाह यज्ञस्याहैष उपरिष्ठादाशीरन्यो व्यास्थापयन्ति रश्मयो भवन्ति धन्वेत्याहुः यज्ञश्चक्राम

समंष्ट्रै द्वे च॥ [४]

अ॒ग्नि॒ष्ट्वा व॒सु॒भिः पु॒रस्ता॑द्रोचयतु गाय॒त्रेण॒ छन्द॑सेत्या॒ह।
 अ॒ग्नि॒रे॒वैनं॑ व॒सु॒भिः पु॒रस्ता॑द्रोचयति गाय॒त्रेण॒ छन्द॑सा।
 समा॑रुचि॒तो रो॑चयेत्या॒ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒माशा॑स्ते। इन्द्र॑स्त्वा
 रु॒द्रैर्दक्षि॑ण॒तो रो॑चयतु त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑सेत्या॒ह। इन्द्र॑ ए॒वैनं॑
 रु॒द्रैर्दक्षि॑ण॒तो रो॑चयति त्रैष्टु॑भेन॒ छन्द॑सा। समा॑रुचि॒तो
 रो॑चयेत्या॒ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒माशा॑स्ते। वरु॑णस्त्वाऽऽदि॒त्यैः
 प॒श्चाद्रो॑चयतु जा॒गते॑न॒ छन्द॑सेत्या॒ह। वरु॑ण ए॒वैनं॑मादि॒त्यैः
 प॒श्चाद्रो॑चयति जा॒गते॑न॒ छन्द॑सा॥ ४३॥

समा॑रुचि॒तो रो॑चयेत्या॒ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒माशा॑स्ते। द्यु॒ता॒नस्त्वा
 मा॒रु॒तो म॒रुद्भि॑रुत्त॒रतो॑ रो॑चय॒त्वानु॑ष्टुभेन॒ छन्द॑सेत्या॒ह।
 द्यु॒ता॒न ए॒वैनं॑ मा॒रु॒तो म॒रुद्भि॑रुत्त॒रतो॑ रो॑चय॒त्यानु॑ष्टुभेन॒
 छन्द॑सा। समा॑रुचि॒तो रो॑चयेत्या॒ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒माशा॑स्ते।
 बृ॒ह॒स्पति॑स्त्वा वि॒श्वैर्दे॒वैरु॒परि॑ष्टाद्रोचयतु पा॒ङ्केन॑ छन्द॑सेत्या॒ह।
 बृ॒ह॒स्पति॑रे॒वैनं॑ वि॒श्वैर्दे॒वैरु॒परि॑ष्टाद्रोचयति पा॒ङ्केन॑ छन्द॑सा।
 समा॑रुचि॒तो रो॑चयेत्या॒ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॒माशा॑स्ते॥ ४४॥

रो॒चि॒तस्त्वं दे॒व घ॑र्म दे॒वेष्व॑सीत्या॒ह। रो॒चि॒तो ह्ये॒ष दे॒वेषु॑।
 रो॒चि॒षी॒याहं म॑नु॒ष्यैष्वि॒त्याह॑। रोच॑त ए॒वैष म॑नु॒ष्येषु॑। स॒म्रा॑ड्वर्म
 रुचि॑तस्त्वं दे॒वेष्वायु॑ष्मा॒स्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒स्यसी॑त्या॒ह।
 रुचि॑तो ह्ये॒ष दे॒वेष्वायु॑ष्मा॒स्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒सी। रुचि॑तोऽहं
 म॑नु॒ष्यैष्वायु॑ष्मा॒स्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒सी भू॒यास॑मि॒त्याह॑।

रुचि॒त ए॒वैष॒ म॒नुष्ये॑ष्वायु॒ष्माऽस्तेज॒स्वी ब्र॑ह्मवर्च॒सी
 भ॑वति। रु॒गं॒सि रुचं॑ मयि॒ धेहि॑ मयि॒ रुगि॑त्याह।
 आ॒शिषं॑मे॒वैता॑माशा॒स्ते। तं यदे॒तैर्यजु॑र्भि॒ररो॑चयित्वा। रुचि॒तो
 घ॒र्म इति॑ प्रब्रूयात्। अ॒रोचु॑कोऽध्व॒र्युः स्यात्। अ॒रोचु॑को
 यज॑मानः। अथ॒ यदे॒नमे॒तैर्यजु॑र्भी रोचयित्वा। रुचि॒तो घ॒र्म
 इति॑ प्राह। रोचु॑कोऽध्व॒र्युर्भव॑ति। रोचु॑को यज॑मानः॥४५॥

पश्चाद्रौचयति जागतेन छन्दसा पाङ्केन छन्दसा समारुचितो रौचयेत्याहाशिषमेवैतामाशास्ते
 शास्तेऽष्टौ च॥

[५]

शिरो॒ वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑। यत् प्र॒वर्ग्यः॑। ग्री॒वा उ॒प॒सदः॑।
 पु॒रस्ता॑दु॒प॒सदा॑ प्र॒वर्ग्यं प्र॑वृणक्ति। ग्री॒वास्वे॒व य॒ज्ञस्य॒ शिरः॑
 प्र॒ति॑दधाति। त्रिः प्र॑वृणक्ति। त्रयं इ॒मे लो॒काः। ए॒भ्य ए॒व
 लो॒केभ्यो॑ य॒ज्ञस्य॒ शिरो॑ऽव॒रुन्धे॑। षट्त्सम्प॑द्यन्ते। षड्वा
 ऋ॒तवः॑॥४६॥

ऋ॒तुभ्य॑ ए॒व य॒ज्ञस्य॒ शिरो॑ऽव॒रुन्धे॑। द्वा॒द॒श॒कृत्वः॑ प्र॑वृणक्ति।
 द्वा॒द॒श मा॒साः सं॒वत्स॒रः। सं॒वत्स॒रादे॒व य॒ज्ञस्य॒ शिरो॑ऽव॒रुन्धे॑।
 चतु॑र्विंशतिः सम्प॑द्यन्ते। चतु॑र्विंशतिर॒र्द्धमा॒साः।
 अ॒र्द्धमा॒सेभ्य॑ ए॒व य॒ज्ञस्य॒ शिरो॑ऽव॒रुन्धे॑। अथो॒ खलु॑।
 स॒कृदे॒व प्र॑वृज्यः। ए॒कं हि॒ शिरः॑॥४७॥

अ॒ग्नि॒ष्टोमे॑ प्र॑वृणक्ति। ए॒तावा॒न् वै य॒ज्ञः। या॒वा॒नग्नि॑ष्टोमः।
 या॒वा॒ने॒व य॒ज्ञः। तस्य॒ शिरः॑ प्र॒ति॑दधाति। नोक्थ्ये॑ प्र॑वृ॒ज्यात्।
 प्र॒जा वै प॒शव॑ उ॒क्थानि॑। यदुक्थ्ये॑ प्र॑वृ॒ज्यात्। प्र॒जां प॒शून्स्य॑

निर्दहेत्। विश्वजिति सर्वपृष्ठे प्रवृणक्ति॥४८॥

पृष्ठानि वा अच्युतं च्यावयन्ति। पृष्ठैरेवास्मा अच्युतं च्यावयित्वाऽवरुन्धे। अपश्यं गोपामित्याह। प्राणो वै गोपाः। प्राणमेव प्रजासु वियातयति। अपश्यं गोपामित्याह। असौ वा आदित्यो गोपाः। स हीमाः प्रजा गोपायति। तमेव प्रजानां गोप्तारं कुरुते। अनिपद्यमानमित्याह॥४९॥

न ह्येष निपद्यते। आ च परां च पृथिभिश्चरन्तमित्याह। आ च ह्येष परां च पृथिभिश्चरति। स सध्रीचीः स विषूचीर्वसान् इत्याह। सध्रीचींश्च ह्येष विषूचींश्च वसानः प्रजा अभि विपश्यति। आवरीवर्ति भुवनेष्वन्तरित्याह। आ ह्येष वरीवर्ति भुवनेष्वन्तः। अत्र प्रावीर्मधु माध्वीभ्यां मधु माधूचीभ्यामित्याह। वासन्तिकावेवास्मा ऋतू कल्पयति। समग्निरग्निना गतेत्याह॥५०॥

ग्रेष्मावेवास्मा ऋतू कल्पयति। समग्निरग्निना गतेत्याह। अग्निर्ह्यैवैषोऽग्निना सङ्गच्छते। स्वाहा समग्निस्तपसा गतेत्याह। पूर्वमेवोदितम्। उत्तरेणाभिगृणाति। धर्ता दिवो विभासि रजसः पृथिव्या इत्याह। शारदावेवास्मा ऋतू कल्पयति॥५१॥

दिवि देवेषु होत्रां यच्छेत्याह। होत्राभिरेवेमाँल्लोकान्तसन्दधाति। विश्वासां भुवां पतु इत्याह। हैमन्तिकावेवास्मा

ऋतू कल्पयति। देवश्रूस्त्वं देव घर्म देवान्पाहीत्याह।
 शैशिरावेवास्मां ऋतू कल्पयति। तपोजां वाचमस्मे नियच्छ
 देवायुवमित्याह। या वै मेध्या वाक्। सा तपोजाः।
 तामेवावरुन्धे॥५२॥

गर्भो देवानामित्याह। गर्भो ह्येष देवानाम्। पिता
 मतीनामित्याह। प्रजा वै मतयः। तासामेष एव पिता। यत्
 प्रवर्ग्यः। तस्मादेवमाह। पतिः प्रजानामित्याह। पतिर्ह्येष
 प्रजानाम्। मतिः कवीनामित्याह॥५३॥

मतिर्ह्येष कवीनाम्। सं देवो देवेन सवित्रा यतिष्ठ
 स९ सूर्येणारुक्तेत्याह। अमुं चैवादित्यं प्रवर्ग्यं च
 स९शास्ति। आयुर्दास्त्वमस्मभ्यं घर्म वर्चोदा असीत्याह।
 आशिषमेवैतामाशास्ते। पिता नोऽसि पिता नो बोधेत्याह।
 बोधयत्येवैनम्। न वै तेऽवकाशा भवन्ति। पत्न्यै दशमः।
 नव वै पुरुषे प्राणाः॥५४॥

नाभिर्दशमी। प्राणानेव यजमाने दधाति। अथो दशाक्षरा
 विराट्। अन्नं विराट्। विराजैवान्नाद्यमवरुन्धे। यज्ञस्य
 शिरोऽच्छिद्यत। तद्देवा होत्राभिः प्रत्यदधुः। ऋत्विजोऽवेक्षन्ते।
 एता वै होत्राः। होत्राभिरेव यज्ञस्य शिरः प्रतिदधाति॥५५॥

रुचितमवेक्षन्ते। रुचिताद्वै प्रजापतिः प्रजा असृजत।
 प्रजानां९ सृष्ट्यै। रुचितमवेक्षन्ते। रुचिताद्वै पर्जन्यो

वर्षति। वर्षुकः पर्जन्यो भवति। सं प्रजा एधन्ते।
रुचितमवेक्षन्ते। रुचितं वै ब्रह्मवर्चसम्। ब्रह्मवर्चसिनो
भवन्ति॥५६॥

अधीयन्तोऽवेक्षन्ते। सर्वमायुर्यन्ति। न पत्यवेक्षेत।
यत्पत्यवेक्षेत। प्रजायेत। प्रजां त्वस्यै निर्दहेत्। यन्नावेक्षेत।
न प्रजायेत। नास्यै प्रजां निर्दहेत्। तिरस्कृत्य यजुर्वाचयति।
प्रजायते। नास्यै प्रजां निर्दहति। त्वष्टीमती ते सपेयेत्याह।
सपाद्धि प्रजाः प्रजायन्ते॥५७॥

ऋतवो हि शिरः सर्वपृष्ठे प्रवृणक्त्यनिपद्यमानमित्याह गतेत्याह शारदावेवास्मां ऋतू कल्पयति
रुन्धे कवीनामित्याह प्राणाः प्रतिदधाति भवन्ति वाचयति चत्वारि च॥—————[६]

देवस्य त्वा सवितुः प्रसव इति रशनामादत्ते प्रसूत्यै।
अश्विनोर्बाहुभ्यामित्याह। अश्विनौ हि देवानामध्वर्यु
आस्ताम्। पूष्णो हस्ताभ्यामित्याह यत्यै। आददेऽदित्यै
रास्नाऽसीत्याह यजुष्कृत्यै। इड एह्यदित एहि
सरस्वत्येहीत्याह। एतानि वा अस्यै देवनामानि।
देवनामैरेवैनामाह्वयति। असावेह्यसावेह्यसावेहीत्याह।
एतानि वा अस्यै मनुष्यनामानि॥५८॥

मनुष्यनामैरेवैनामाह्वयति। षट्सम्पद्यन्ते। षड्वा ऋतवः।
ऋतुभिरेवैनामाह्वयति। अदित्या उष्णीषमसीत्याह।
यथायजुरेवैतत्। वायुरस्यैड इत्याह। वायुदेवत्यो वै वत्सः।
पूषा त्वोपावसृजत्वित्याह। पौष्णा वै देवतया पशवः॥५९॥

स्वयैवैनं देवतयोपावसृजति। अश्विभ्यां प्रदापयेत्याह।
अश्विनौ वै देवानां भिषजौ। ताभ्यामेवास्मै भेषजं करोति।
यस्ते स्तनः शशय इत्याह। स्तौत्येवैनान्। उस्त्रं घर्मं
शिःषोस्त्रं घर्मं पाहि घर्मायं शिःषेत्याह। यथा ब्रूयादमुष्मै
देहीति। तादृगेव तत्। बृहस्पतिस्त्वोपं सीदत्वित्याह॥६०॥

ब्रह्म वै देवानां बृहस्पतिः। ब्रह्मणैवैनामुपसीदति। दानवः स्थ
पेरव इत्याह। मेध्यानेवैनान्करोति। विष्वग्वृतो लोहितेनेत्याह
व्यावृत्त्यै। अश्विभ्यां पिन्वस्व सरस्वत्यै पिन्वस्व पूष्णे
पिन्वस्व बृहस्पतये पिन्वस्वेत्याह। एताभ्यो ह्येषा देवताभ्यः
पिन्वते। इन्द्राय पिन्वस्वेन्द्राय पिन्वस्वेत्याह। इन्द्रमेव
भागधेयेन समर्द्धयति। द्विरिन्द्रायेत्याह॥६१॥

तस्मादिन्द्रो देवतानां भूयिष्ठभाक्तमः। गायत्रोऽसि त्रैष्टुभोऽसि
जागतमसीति शफोपयमानादत्ते। छन्दोभिरेवैनानादत्ते।
सहोर्जो भागेनोपमेहीत्याह। ऊर्ज एवैनं भागमंकः।
अश्विनौ वा एतद्यज्ञस्य शिरः प्रतिदधतावब्रूताम्।
आवाभ्यामेव पूर्वाभ्यां वर्षद्वियाता इति। इन्द्राश्विना मधुनः
सारघस्येत्याह। अश्विभ्यामेव पूर्वाभ्यां वर्षद्वरोति। अथौ
अश्विनावेव भागधेयेन समर्द्धयति॥६२॥

घर्मं पात वसवो यजता वडित्याह। वसूनेव भागधेयेन
समर्द्धयति। यद्वषट्कुर्यात्। यातयामाऽस्य वषट्कारः स्यात्। यन्न

वषट्कुर्यात्। रक्षाँसि यज्ञं हन्युः। वडित्याह। पुरोक्षमेव
वषट्करोति। नास्य यातयामा वषट्कारो भवति। न यज्ञं
रक्षाँसि घ्नन्ति॥६३॥

स्वाहा त्वा सूर्यस्य रश्मये वृष्टिवनये जुहोमीत्याह। यो वा
अस्य पुण्यो रश्मिः। स वृष्टिर्निः। तस्मा एवैनं जुहोति।
मधु हविरसीत्याह। स्वदयत्येवैनम्। सूर्यस्य तपस्तपेत्याह।
यथायजुरेवैतत्। द्यावापृथिवीभ्यां त्वा परिगृह्णामीत्याह।
द्यावापृथिवीभ्यामेवैनं परिगृह्णाति॥६४॥

अन्तरिक्षेण त्वोपयच्छामीत्याह। अन्तरिक्षेणैवैनमुपयच्छति।
न वा एतं मनुष्यो भर्तुमर्हति। देवानां त्वा पितृणामनुमतो
भर्तुं शक्यमित्याह। देवैरेवैनं पितृभिरनुमत आदत्ते। वि
वा एनमेतदर्द्धयन्ति। यत्पश्चात्प्रवृज्यं पुरो जुह्वति। तेजोऽसि
तेजोऽनु प्रेहीत्याह। तेज एवास्मिन्दधाति। दिविस्पृङ्गा
मां हिंसीरन्तरिक्षस्पृङ्गा मां हिंसीः पृथिविस्पृङ्गा मां
हिंसीरित्याहाहिंसायै॥६५॥

सुवरसि सुवर्मे यच्छ दिवं यच्छ दिवो मां पाहीत्याह।
आशिषमेवैतामाशास्ते। शिरो वा एतद्यज्ञस्य। यत्प्रवर्ग्यः।
आत्मा वायुः। उद्यत्य वातनामान्याह। आत्मन्नेव यज्ञस्य
शिरः प्रतिदधाति। अनवानम्। प्राणानां सन्तत्यै।
पश्चाह॥६६॥

पाङ्क्तौ य॒ज्ञः। यावाने॒व य॒ज्ञः। तस्य॒ शिरः॒ प्रति॑दधाति। अ॒ग्नये॑
 त्वा वसु॑मते॒ स्वाहे॑त्याह। अ॒सौ वा आ॑दि॒त्योऽग्नि॑र्वसु॒मान्।
 तस्मा॑ ए॒वैनं॑ जुहोति। सोमा॑य त्वा रु॒द्रव॑ते॒ स्वाहे॑त्याह।
 च॒न्द्रमा॒ वै सोमो॑ रु॒द्रवान्। तस्मा॑ ए॒वैनं॑ जुहोति। वरु॑णाय
 त्वाऽऽदि॒त्यव॑ते॒ स्वाहे॑त्याह॥६७॥

अ॒प्सु वै वरु॑ण आ॒दि॒त्यवान्। तस्मा॑ ए॒वैनं॑ जुहोति।
 बृ॒हस्प॑तये॒ त्वा वि॒श्वदै॑व्यावते॒ स्वाहे॑त्याह। ब्र॒ह्म वै
 दे॒वानां॑ बृ॒हस्प॑तिः। ब्र॒ह्मणै॑वैनं॑ जुहोति। स॒वित्रे॑ त्व॒र्भुम॑ते
 वि॒भुम॑ते॒ प्रभु॑मते॒ वाज॑वते॒ स्वाहे॑त्याह। स॒वत्स॑रो वै
 स॒वित॑र्भु॒मान् वि॒भुमान्प्र॑भु॒मान् वाज॑वान्। तस्मा॑ ए॒वैनं॑
 जुहोति। य॒माय॒ त्वाऽङ्गि॑रस्वते॒ पितृ॑मते॒ स्वाहे॑त्याह। प्रा॒णो
 वै य॒मोऽङ्गि॑रस्वा॒म्पितृ॑मान्॥६८॥

तस्मा॑ ए॒वैनं॑ जुहोति। ए॒ताभ्य॑ ए॒वैनं॑ दे॒वता॑भ्यो जुहोति।
 द॒श स॒म्पद्य॑न्ते। द॒शाक्ष॑रा वि॒राट्। अ॒न्नं वि॒राट्।
 वि॒राजै॒वान्नाद्य॑मवरु॒न्धे। रौहि॑णाभ्यां॒ वै दे॒वाः सु॑व॒र्गं
 लो॒कमा॑यन्। तद्रौहि॑णयो॒ रौहि॑ण॒त्वम्। यद्रौहि॑णौ भव॑तः।
 रौहि॑णाभ्यामे॒व तद्य॑ज॒मानः॑ सुव॒र्गं लो॒कमे॑ति। अ॒ह॒ज्योतिः॑
 के॒तुना॑ जुष॒ताꣳ सु॒ज्योति॒ज्योति॑षाꣳ स्वाहा रा॒त्रिज्योतिः॑
 के॒तुना॑ जुष॒ताꣳ सु॒ज्योति॒ज्योति॑षाꣳ स्वाहे॑त्याह।
 आ॒दि॒त्यमे॒व तद॑मु॒ष्मि॑ल्लो॒केऽह्ना॑ प॒रस्ता॑दाधार। रा॒त्रिया॑

अवस्तात्। तस्मादसावादित्योऽमुष्मिल्लोकेऽहोरात्राभ्यां
धृतः॥६९॥

मनुष्यनामानि पशवः सीदत्वित्याहेन्द्रायेत्याहार्द्धयति घ्नन्ति गृह्णात्यहिंसायै पञ्चाऽहादित्यवन्ते
स्वाहेत्याह पितृमानेति चत्वारि च॥ [७]

विश्वा आशा दक्षिणसदित्याह। विश्वानेव देवान्ग्रीणाति।
अथो दुरिष्ट्या एवैनं पाति। विश्वा देवानयाडिहेत्याह।
विश्वानेव देवान्भागधेयेन समर्द्धयति। स्वाहाकृतस्य घर्मस्य
मधोः पिबतमश्विनेत्याह। अश्विनावेव भागधेयेन समर्द्धयति।
स्वाहाऽग्नये यज्ञियाय शं यजुर्भिरित्याह। अभ्येवैनं धारयति।
अथो हविरेवाकः॥७०॥

अश्विना घर्म पातं हार्दिवानमहर्दिवभिर्रूतिभिरित्याह।
अश्विनावेव भागधेयेन समर्द्धयति। अनु वां द्यावापृथिवी
मंसातामित्याहानुमत्यै। स्वाहेन्द्राय स्वाहेन्द्रावडित्याह।
इन्द्राय हि पुरो हूयते। आश्राव्याह घर्मस्य यजेति।
वषट्कृते जुहोति। रक्षसामपहत्यै। अनुयजति स्वगाकृत्यै।
घर्ममपातमश्विनेत्याह॥७१॥

पूर्वमेवोदितम्। उत्तरेणाभिगृणाति। अनु वां द्यावापृथिवी
अमंसातामित्याहानुमत्यै। तं प्राव्यं यथावण्णमो दिवे
नमः पृथिव्या इत्याह। यथायजुरेवैतत्। दिविधा इमं यज्ञं
यज्ञमिमं दिविधा इत्याह। सुवर्गमेवैनं लोकं गमयति। दिवं

गच्छान्तरिक्षं गच्छ पृथिवीं गच्छेत्याह। एष्वैवेनं लोकेषु
प्रतिष्ठापयति। पञ्च प्रदिशो गच्छेत्याह॥७२॥

दिक्ष्वैवेनं प्रतिष्ठापयति। देवान्धर्मपान्गच्छ पितृन्धर्मपान्गच्छे-
त्याह। उभयैष्वैवेनं प्रतिष्ठापयति। यत्पिन्वते। वर्षषुकः
पर्जन्यो भवति। तस्मात्पिन्वमानः पुण्यः। यत्प्राङ्पिन्वते।
तद्देवानाम्। यदक्षिणा। तत्पितृणाम्॥७३॥

यत्प्रत्यक्। तन्मनुष्याणाम्। यदुदङ्। तद्रुद्राणाम्।
प्राञ्चमुदञ्चं पिन्वयति। देवत्राकः। अथो खलु। सर्वा
अनु दिशः पिन्वयति। सर्वा दिशः समेधन्ते। अन्तःपरिधि
पिन्वयति॥७४॥

तेजसोऽस्कन्दाय। इषे पीपिहूर्जे पीपिहीत्याह।
इषमेवोर्जं यजमाने दधाति। यजमानाय पीपिहीत्याह।
यजमानायैवेतामाशिषमाशास्ते। मह्यं ज्यैष्ठ्याय पीपिहीत्याह।
आत्मन एवेतामाशिषमाशास्ते। त्विष्यै त्वा द्युम्नाय त्वेन्द्रियाय
त्वा भूत्यै त्वेत्याह। यथायजुरेवैतत्। धर्मासि सुधर्मा मे
न्यस्मे ब्रह्माणि धारयेत्याह॥७५॥

ब्रह्मन्नेवेनं प्रतिष्ठापयति। नेत्वा वातः स्कन्दयादिति
यद्यभिचरेत्। अमुष्य त्वा प्राणे सादयाम्यमुना सह निरर्थं
गच्छेति ब्रूयाद्यं द्विष्यात्। यमेव द्वेष्टि। तेनैव सह निरर्थं
गमयति। पूष्णे शरसे स्वाहेत्याह। या एव देवता हुतभागाः।

ताभ्य॑ ए॒वैनं॑ जुहोति। ग्रा॒वभ्यः॑ स्वाहेत्या॑ह। या ए॒वान्तरिक्षे॑
वाचः॑॥ ७६॥

ताभ्य॑ ए॒वैनं॑ जुहोति। प्र॒तिरे॒भ्यः॑ स्वाहेत्या॑ह। प्रा॒णा वै
दे॒वाः प्र॑ति॒राः। तेभ्य॑ ए॒वैनं॑ जुहोति। द्या॒वापृ॑थि॒वीभ्या॑ꣳ
स्वाहेत्या॑ह। द्या॒वापृ॑थि॒वीभ्या॑मे॒वैनं॑ जुहोति। पि॒तृभ्यो॑
घ॒र्मपे॒भ्यः॑ स्वाहेत्या॑ह। ये वै यज्वा॑नः। ते पि॒तरौ॑ घ॒र्मपाः॑।
तेभ्य॑ ए॒वैनं॑ जुहोति॥ ७७॥

रु॒द्राय॑ रु॒द्रहो॑त्रे स्वाहेत्या॑ह। रु॒द्रमे॒व भा॑ग॒धेये॑न॒ सम॑र्द्धयति।
स॒र्वतः॑ स॒मन॑क्ति। स॒र्वत॑ ए॒व रु॒द्रं नि॒रव॑दयते। उद॑श्च॒
नि॒रस्य॑ति। ए॒षा वै रु॒द्रस्य॑ दिक्। स्वा॒यामे॒व दि॒शि रु॒द्रं
नि॒रव॑दयते। अ॒प उ॒पस्पृ॑शति मे॒ध्यत्वा॑य। ना॒न्वीक्षे॑त।
यद॒न्वीक्षे॑त॥ ७८॥

चक्षु॑रस्य प्र॒मायु॑कꣳ स्यात्। तस्मा॒न्नान्वीक्ष्यः॑। अ॒पी॒परो॑
माऽहो॑ रा॒त्रियै॑ मा पा॒ह्येषा॑ ते अ॒ग्ने स॒मि॒त्तया॑ स॒मि॒ध्य॒स्वायु॑र्मे
दा॒ वर्च॑सा माऽऽ॒ञ्जीरि॑त्या॑ह। आ॒युरे॒वास्मि॑न्व॒र्चो द॑धाति।
अ॒पी॒परो॑ मा॒ रा॒त्रिया॑ अ॒हो मा॑ पा॒ह्येषा॑ ते अ॒ग्ने
स॒मि॒त्तया॑ स॒मि॒ध्य॒स्वाऽऽयु॑र्मे दा॒ वर्च॑सा माऽऽ॒ञ्जीरि॑त्या॑ह।
आ॒युरे॒वास्मि॑न्व॒र्चो द॑धाति। अ॒ग्नि॒ज्योति॑र्ज्योति॑र॒ग्निः
स्वाहा॑ सूर्यो॑ ज्योति॑र्ज्योतिः॑ सूर्यः॑ स्वाहेत्या॑ह।
य॒थाय॑जु॒रेवै॑तत्। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑ वदन्ति। हो॒त॒व्यम॑ग्नि॒होत्रा॑(३)न्न

होत॒व्या(३)मिति॥७९॥

यद्यजु॑षा जुहु॒यात्। अय॑थापूर्व॒माहु॑ती जुहु॒यात्। यन्न
जुहु॒यात्। अ॒ग्निः परा॑भवेत्। भूः स्वाहेत्ये॒व होत॒व्यम्।
यथा॒पूर्व॒माहु॑ती जुहोति॑। नाग्निः परा॑भवति। हु॒तः ह॒विर्मधु॑
ह॒विरित्या॑ह। स्व॒दय॑त्ये॒वैनम्। इन्द्र॑तमे॒ऽग्नावित्या॑ह॥८०॥

प्रा॒णो वा इन्द्र॑तमो॒ऽग्निः। प्रा॒ण ए॒वैन॒मिन्द्र॑तमे॒ऽग्नौ जु॑होति।
पि॒ता नो॑ऽसि॒ मा मा॑ हि॒ःसीरित्या॑हाहि॒ःसायै॑। अ॒श्याम॑
ते दे॒व घ॑र्म॒ मधु॑मतो॒ वाज॑वतः॒ पितु॑मत॒ इत्या॑ह।
आ॒शिष॑मे॒वैता॑माशा॒स्ते। स्व॒धावि॑नो॒ऽशी॒महि॑ त्वा॒ मा मा॑
हि॒ःसीरित्या॑हाहि॒ःसायै॑। तेज॑सा॒ वा ए॒ते व्य॑ध्यन्ते। ये
प्र॒वर्ग्ये॑ण॒ चर॑न्ति। प्राश्न॑न्ति। तेज॑ ए॒वात्म॑न्द॒धते॑॥८१॥

सं॒वत्स॑रं न मा॒ःसम॑श्जीयात्। न रा॒मामु॑पेयात्। न मृ॒न्मये॑न
पि॒बेत्। नास्य॑ रा॒म उच्छि॑ष्टं पि॒बेत्। तेज॑ ए॒व तत्स॑ःश्यति।
दे॒वा॒सुराः संय॑त्ता आसन्। ते दे॒वा वि॑ज॒यमु॑प॒यन्तः। वि॒भ्राजि॑
सौ॒र्ये ब्र॑ह्म॒सन्त्य॑दधत। यत्किं च॑ दि॒वाकी॒र्त्यम्। तदे॒तेनै॒व
व्र॒तेना॑गोपायत्। तस्मा॑दे॒तद्व्र॑तं चा॒र्यम्। तेज॑सो गोपी॒थायै॑।
तस्मा॑दे॒तानि॒ यजू॑षि वि॒भ्राजः॑ सौ॒र्यस्ये॑त्याहुः। स्वाहा॑ त्वा
सू॒र्यस्य॑ र॒श्मिभ्य॑ इति॑ प्रा॒तः स॑ःसा॒दय॑ति। स्वाहा॑ त्वा
नक्ष॑त्रेभ्य॑ इति॑ सा॒यम्। ए॒ता वा ए॒तस्य॑ दे॒वताः॑। ताभि॑रे॒वैन॑ः
सम॑र्द्धयति॥८२॥

अ॒क॒र॒श्चि॒नेत्या॑ह॒ प्र॒दि॒शो॑ ग॒च्छे॒त्या॑ह॒ पि॒तृ॒णाम॑न्तःप॒रि॒धि॒ पि॒न्व॒यति॑ धा॒र॒येत्या॑ह॒ वा॒चो॑ घ॒र्म॒पा॒स्तेभ्य॑
ए॒वैनं॑ जु॒होत्य॒न्वी॒क्षेत् हो॒त॒व्या(३)मि॒त्य॒ग्रा॒वित्या॑ह॒ दध॑तेऽगोपायत्स॒ च॥—————[८]

घ॒र्म॒ या ते॑ दि॒वि शु॒गिति॑ ति॒स्र आहु॑तीर्जु॒होति॑।
छ॒न्दो॑भिरे॒वास्यै॒भ्यो लो॒केभ्यः॑ शु॒च॒म॒व॑ यज॒ते। इ॒य॒त्य॒ग्रे
जु॒होति॑। अ॒थेय॒त्यथेय॑ति। त्रयं॑ इ॒मे लो॒काः। अ॒नु
नो॒ऽद्या॒नुम॑तिरि॒त्या॒हानु॑म॒त्यै। दि॒व॒स्त्वा पर॒स्पाया॑
इत्या॑ह॒ दि॒व ए॒वेमाँ॑लो॒कान्दा॑धार। ब्र॒ह्म॑णस्त्वा पर॒स्पाया॑
इत्या॑ह॥८३॥

ए॒ष्वे॒व लो॒केषु॑ प्र॒जा दा॑धार। प्रा॒णस्य॑ त्वा पर॒स्पाया॑
इत्या॑ह॒ प्र॒जास्वे॒व प्रा॒णान्दा॑धार। शि॒रो वा ए॒तद्य॒ज्ञस्य॑।
यत्प्र॑व॒र्ग्यः। अ॒सौ ख॒लु वा आ॑दि॒त्यः प्र॑व॒र्ग्यः। तं यद्दक्षि॑णा
प्र॒त्यश्च॒मुद॑श्चमु॒द्वास॑येत्। जि॒ह्वां य॒ज्ञस्य॑ शि॒रो ह॑रेत्।
प्राश्च॒मुद्वास॑यति। पु॒रस्ता॑दे॒व य॒ज्ञस्य॑ शि॒रः प्र॑ति॒दधा॑ति॥८४॥

प्राश्च॒मुद्वास॑यति। तस्मा॑द॒सावा॑दि॒त्यः पु॒रस्ता॑दु॒दैति॑।
श॒फोप॑य॒मान्ध॒वित्रा॑णि धृ॒ष्टी इ॒त्य॒न्वव॑हरन्ति। सा॒त्मा॒नमे॒वैन॑
स॒तनुं॑ करोति। सा॒त्माऽमु॒ष्मिँ॑लो॒के भ॑वति। य ए॒वं वे॒दा
औ॒दु॒म्बरा॑णि भवन्ति। ऊ॒र्वा उ॒दु॒म्बरः॑। ऊ॒र्जमे॒वाव॑रुन्धे।
व॒र्त्म॑ना वा अ॒न्वित्य॑॥८५॥

य॒ज्ञं र॒क्षां॑ सि जिघां॑सन्ति। साम्नां॑ प्र॒स्तो॒ताऽन्व॑वैति।
साम॑ वै र॒क्षो॒हा। र॒क्ष॑साम॒प॒हत्यै। त्रि॒र्नि॒ध॒नमु॑पैति। त्रयं॑ इ॒मे

लो॒काः। ए॒भ्य ए॒व लो॒केभ्यो॒ रक्षा॑ꣳस्यप॑हन्ति। पुरु॑षः पुरु॑षो
नि॒धन॑मु॒पैति॑। पुरु॑षः पुरु॑षो हि र॑क्ष॒स्वी। रक्ष॑सा॒मप॑हत्यै॥८६॥

यत्पृ॑थि॒व्यामु॑द्वा॒सये॑त्। पृ॒थि॒वीꣳ शु॒चाऽर्प॑येत्। यद॒प्सु। अ॒पः
शु॒चा॒र्पये॑त्। यदोष॑धीषु। ओष॑धीः शु॒चाऽर्प॑येत्। यद्वन॑स्पति॑षु।
वन॑स्पतीꣳञ्छु॒चा॒र्पये॑त्। हि॒र॒ण्यं नि॒धायो॑द्वा॒सय॑ति। अ॒मृतं॒ वै
हि॒र॒ण्यम्॥८७॥

अ॒मृतं॒ ए॒वैनं॒ प्रति॑ष्ठापयति। व॒ल्गुर॑सि शं यु॒धाया॒ इति॑
त्रिः प॑रिषि॒ञ्चन्य॑र्येति। त्रि॒वृ॒द्धा अ॒ग्निः। यावा॑ने॒वाग्निः।
तस्य॒ शुच॑ꣳ शमयति। त्रिः पुनः॒ पर्य॑ति। षट्त्स॑म्प॒द्यन्ते॑।
षड्वा ऋ॒तवः॑। ऋ॒तुभि॑रे॒वास्य॒ शुच॑ꣳ शमयति। चतुः
स्र॒क्तिर्नाभि॑र्ऋ॒तस्ये॒त्याह॥८८॥

इ॒यं वा ऋ॒तम्। तस्या॑ ए॒ष ए॒व नाभिः॑। यत् प्र॑व॒र्ग्यः।
तस्मा॑दे॒वमा॑ह। स॒दो वि॒श्वायु॑रि॒त्याह॑। स॒दो ही॑यम्। अप॒ द्वेषो॑
अप॒ ह्वर॑ इ॒त्याह॑ भ्रातृ॒व्याप॑नुत्यै। घ॒र्मैत॑त्तेऽन्न॑मे॒तत्पु॑री॒षमि॑ति
द॒ध्ना म॑धुमि॒श्रेण॑ पू॒रय॑ति। ऊ॒र्ग्व अ॒न्नाद्यं॑ दधि॑।
ऊ॒र्जैवैन॑म॒न्नाद्यै॑न॒ सम॑र्द्धयति॥८९॥

अन॑शनायु॒को भ॑वति। य ए॒वं वेद॑। रन्ति॒र्नामा॑सि दि॒व्यो ग॑न्ध॒र्व
इ॒त्याह॑। रू॒पमे॒वास्यै॒तन्म॑हि॒मानꣳ रन्ति॑ ब॒न्धुतां॑ व्याच॑ष्टे।
सम॑हमायु॒षा सं प्रा॑णेने॒त्याह॑। आ॒शिष॑मे॒वैता॑माशा॒स्ते। व्य॑सौ
योऽस्मान्द्वेष्टि॒ यं च॑ व॒यं द्वि॑ष्म इ॒त्याह॑। अ॒भि॒चार॒ ए॒वास्यै॑षः।

अचि॑क्रद॒द्वृषा॑ हरि॒रित्या॑ह। वृषा॑ ह्येषः॥१०॥

वृषा॑ हरिः॑। म॒हान्मि॒त्रो न द॑र्श॒त इत्या॑ह। स्तौत्ये॒वैन॑मे॒तत्।
चिद॑सि॒ समु॒द्रयो॑निरित्या॑ह। स्वामे॒वैनं॑ योनिं॑ गमयति।
नम॑स्ते अस्तु॒ मा मां हि॑ःसी॒रित्या॑हाहि॑ःसायै। वि॒श्वाव॑सुः
सोम॑ गन्ध॒र्वमित्या॑ह। यदे॒वास्य॑ क्रि॒यमा॑णस्यान्त॒र्यन्ति॑।
तदे॒वास्यै॒तेना॑ प्याययति। वि॒श्वाव॑सुर॒भि तन्नो॑ गृणा॒त्वित्या॑ह॥११॥

पूर्व॑मे॒वोदि॑तम्। उत्त॑रेणा॒भि गृ॑णाति। धियो॑ हिन्वा॒नो धिय॑ इन्नो
अव्या॑दित्या॑ह। ऋ॒तूने॒वास्मै॑ कल्पयति। प्राऽऽसां॑ गन्ध॒र्वो
अ॒मृता॑नि वोच॒दित्या॑ह। प्रा॒णा वा अ॒मृताः॑। प्रा॒णाने॒वास्मै॑
कल्पयति। ए॒तत्त्वं दे॒व घ॑र्म दे॒वो दे॒वानु॑पा॒गा इत्या॑ह। दे॒वो
ह्येष॑ सं दे॒वानु॑पैति। इ॒दम॒हं म॑नु॒ष्यो म॑नु॒ष्या॑नित्या॑ह॥१२॥

म॒नु॒ष्यो हि। ए॒ष स॑न्म॒नु॒ष्या॑नु॒पैति॑। ई॒श्वरो॑ वै
प्र॑व॒र्ग्यमु॒द्वास॑यन्। प्र॒जां प॒शून्त्सो॑मपी॒थम॑नु॒द्वासः॑ सोमं
पी॒थानु॑मेहि। स॒ह प्र॒जया॑ स॒ह रा॒यस्पोषे॑णेत्या॑ह। प्र॒जामे॒व
प॒शून्त्सो॑मपी॒थमा॑त्मन्ध॒त्ते। सु॑मि॒त्रा न॒ आप॒ ओष॑धयः
स॒न्त्वित्या॑ह। आ॒शिष॑मे॒वैता॑माशा॑स्ते। दु॒र्मि॒त्रास्त॑स्मै
भूया॑सुर्यो॑ऽस्मान्द्वेष्टि॒ यं च॑ व॒यं द्वि॒ष्म इत्या॑ह।
अ॒भि॒चार॑ ए॒वास्यै॑षः। प्र॒ वा ए॒षोऽस्मा॑ल्लो॒काच्च॑वते। यः
प्र॑व॒र्ग्यमु॒द्वास॑यति। उ॒दुत्यं चि॒त्रमि॑ति॒ सौरी॑भ्या॒मृग्भ्या॑ पु॒नरे॒त्य

गार्हपत्ये जुहोति। अयं वै लोको गार्हपत्यः। अस्मिन्नेव लोके प्रतितिष्ठति। असौ खलु वा आदित्यः सुवर्गो लोकः। यत्सौरी भवतः। तेनैव सुवर्गाल्लोकात्रैति॥१३॥

ब्रह्मणस्त्वा परस्पाया इत्याह दधात्यन्वित्यं रक्षस्वी रक्षसामपहत्यै वै हिरण्यमाहर्क्षयति ह्येष गृणात्वित्याह मनुष्यानित्याहास्येषां ऽष्टौ च॥ [९]

प्रजापतिं वै देवाः शुक्रं पयोऽदुहन्। तदेभ्यो न व्यभवत्। तदग्निर्व्यकरोत्। तानि शुक्रियाणि सामान्यभवन्। तेषां यो रसोऽत्यक्षरत्। तानि शुक्रयजूंष्यभवन्। शुक्रियाणां वा एतानि शुक्रियाणि। सामपयसं वा एतयोरन्यत्। देवानामन्यत्पयः। यद्गोः पयः॥१४॥

तत्साम्नः पयः। यदजायै पयः। तद्देवानां पयः। तस्माद्यत्रैतैर्यजुर्भिश्चरन्ति। तत्पयसा चरन्ति। प्रजापतिमेव तत्पयसाऽन्नाद्येन समर्द्धयन्ति। एष ह त्वै साक्षात्प्रवर्ग्यं भक्षयति। यस्यैवं विदुषः प्रवर्ग्यः प्रवृज्यते। उत्तरवेद्यामुद्वासयेत्तेजस्कामस्य। तेजो वा उत्तरवेदिः॥१५॥

तेजः प्रवर्ग्यः। तेजसैव तेजः समर्द्धयति। उत्तरवेद्यामुद्वासयेदन्नकामस्य। शिरो वा एतद्यज्ञस्य। यत्प्रवर्ग्यः। मुखमुत्तरवेदिः। शीर्ष्णैव मुखं सन्दधात्यन्नाद्याय। अन्नाद एव भवति। यत्र खलु वा एतमुद्वासितं वयांसि पर्यासते। परि वै तां समां प्रजा वयांस्यस्यासते॥१६॥

तस्मादुत्तरवेद्यामेवोद्वासयेत्। प्रजानां गोपीथाय। पुरो
वा पश्चाद्वोद्वासयेत्। पुरस्ताद्वा एतज्ज्योतिरुदेति।
तत्पश्चान्निम्रोचति। स्वामेवैनं योनिमनूद्वासयति। अपां
मध्य उद्वासयेत्। अपां वा एतन्मध्याज्ज्योतिरजायत।
ज्योतिः प्रवर्ग्यः। स्वयैवैनं योनौ प्रतिष्ठापयति॥१७॥

यं द्विष्यात्। यत्र स स्यात्। तस्यां दिश्युद्वासयेत्। एष
वा अग्निर्वैश्वानरः। यत्प्रवर्ग्यः। अग्निनैवैनं वैश्वानरेणाभि
प्रवर्तयति। औदुम्बर्यां शाखायामुद्वासयेत्। ऊर्वा
उदुम्बरः। अन्नं प्राणः। शुग्धर्मः॥१८॥

इदमहममुष्यामुष्यायणस्य शुचा प्राणमपि दहामीत्याह।
शुचैवास्य प्राणमपि दहति। ताजगार्तिमार्च्छति। यत्र
दर्भा उपदीकसन्तताः स्युः। तदुद्वासयेद्वृष्टिकामस्य। एता
वा अपामनूज्झावर्यो नाम। यद्दर्भाः। असौ खलु वा
आदित्य इतो वृष्टिमुदीरयति। असावेवास्मा आदित्यो वृष्टिं
नियच्छति। ता आपो नियन्ता धन्वना यन्ति॥१९॥

गोः पर्य उत्तरवेदिशंसते स्थापयति घर्मो यन्ति॥—————[१०]

प्रजापतिः सम्प्रियमाणः। सम्राट्सम्भृतः। घर्मः प्रवृक्तः।
महावीर उद्वासितः। असौ खलु वावैष आदित्यः। यत्प्रवर्ग्यः।
स एतानि नामान्यकुरुत। य एवं वेद। विदुरेनं नाम्ना।
ब्रह्मवादिनो वदन्ति॥१००॥

यो वै वसी॑या॒सं यथाना॒ममु॑प॒चर॑ति। पु॒ण्या॑र्ति॒ वै स तस्मै॑
काम॑यते। पु॒ण्या॑र्ति॒मस्मै॑ काम॑यन्ते। य ए॒वं वेद॑। तस्मा॑दे॒वं
वि॒द्वान्। घ॒र्म इति॑ दि॒वाऽऽच॑क्षीत। स॒म्राडि॑ति॒ नक्त॑म्। ए॒ते
वा ए॒तस्य॑ प्रि॒ये त॒नुवौ॑। ए॒ते अ॑स्य प्रि॒ये ना॒मनी॑। प्रि॒ययै॑वे॒न
त॒नुवौ॑॥१०१॥

प्रि॒येण॒ नाम्ना॒ सम॑र्द्धयति। की॒र्तिर॑स्य॒ पूर्वा॑गच्छति
ज॒नता॑मा॒यतः॑। गा॒यत्री॒ दे॒वेभ्यो॑ऽपा॑क्रामत्। तां दे॒वाः
प्र॒व॒र्ग्येणै॒वानु॒ व्य॑भवन्। प्र॒व॒र्ग्येणा॑प्रुवन्। यच्च॑तुर्वि॒ंशति॑कृत्वः
प्र॒व॒र्ग्यं प्र॑वृणक्ति। गा॒यत्री॒मे॒व तद॑नु वि॒भव॑ति। गा॒यत्री॒मा॑प्नोति।
पूर्वा॑ऽस्य॒ जन॑ य॒तः की॒र्तिर्गच्छ॑ति। वै॒श्वदे॒वः स॒सन्नः॑॥१०२॥

वस॑वः॒ प्रवृ॑क्तः। सोमो॑ऽभिकी॒र्यमा॑णः। आ॒श्विनः॒
पय॑स्यानी॒यमा॑ने। मा॒रुतः॒ कथ॑न्। पौ॒ष्ण उ॑दन्तः।
सा॒र॒स्वतो॑ वि॒ष्यन्द॑मानः। मै॒त्रः शरो॑ गृहीतः। तेज॒ उद्य॑तः।
वा॒युर्हि॒यमा॑णः। प्र॒जाप॑तिर्हूय॒मानो॒ वाग्धु॑तः॥१०३॥

अ॒सौ खलु॑ वा॒वैष आ॑दि॒त्यः। यत्प्र॑व॒र्ग्यः। स ए॒तानि॒
नामा॑न्यकुरु॒त। य ए॒वं वेद॑। वि॒दुरे॑नं॒ नाम्ना॑। ब्र॒ह्म॒वा॒दिनो॑
वद॑न्ति। यन्मृ॑न्मय॒माहु॑तिं॒ नाश्नु॑तेऽथ। कस्मा॑दिषो॑ऽश्नु॒त
इति॑। वा॒गे॒ष इति॑ ब्रूयात्। वा॒च्यै॒व वाचं॑ दधाति॥१०४॥

तस्मा॑दश्नु॒ते। प्र॒जाप॑ति॒र्वा ए॒ष द्वा॑दश॒धा वि॑हितः।
यत्प्र॑व॒र्ग्यः। यत्प्रा॑गवका॒शेभ्यः॑। तेन॑ प्र॒जा अ॑सृजत।

अ॒व॒का॒शैर्दे॒वासुरा॑न॒सृज॑त। यदूर्ध्वम॑वका॒शेभ्यः॑। तेना॒न्नम॑-
सृज॑त। अन्नं॑ प्र॒जाप॑तिः। प्र॒जाप॑तिर्वैषः॥१०५॥

वृ॒दन्ति॑ त॒नुवा॒ स॒स॒न्नो हू॒यमा॑नो वा॒ग्धु॒तो द॑धात्येषः॥ [११]

स॒वि॒ता भू॒त्वा प्र॑थ॒मेऽह॑न्प्रवृ॒ज्यते॑। तेन॒ कामा॑ः एति।
यद्वि॒तीयेऽह॑न्प्रवृ॒ज्यते॑। अ॒ग्नि॒र्भू॒त्वा दे॒वाने॑ति। यत्तृ॒तीयेऽह॑न्प्र-
वृ॒ज्यते॑। वा॒युर्भू॒त्वा प्रा॒णाने॑ति। यच्च॑तु॒र्थेऽह॑न्प्रवृ॒ज्यते॑।
आ॒दि॒त्यो भू॒त्वा र॒श्मीने॑ति। यत्प॑ञ्च॒मेऽह॑न्प्रवृ॒ज्यते॑। च॒न्द्रमा॑
भू॒त्वा नक्ष॑त्राण्येति॥१०६॥

यत्ष॒ष्ठेऽह॑न्प्रवृ॒ज्यते॑। ऋ॒तुर्भू॒त्वा सं॑वत्स॒रमे॑ति। यत्स॑प्त॒मेऽह॑न्प्र-
वृ॒ज्यते॑। धा॒ता भू॒त्वा श॑क्क॒रीमे॑ति। यद॑ष्ट॒मेऽह॑न्प्रवृ॒ज्यते॑।
बृ॒ह॒स्पति॑र्भू॒त्वा गा॑य॒त्रीमे॑ति। यन्न॑व॒मेऽह॑न्प्रवृ॒ज्यते॑। मि॒त्रो
भू॒त्वा त्रि॒वृतं॑ इ॒माँल्लो॒काने॑ति। यद॑श॒मेऽह॑न्प्रवृ॒ज्यते॑। वरु॑णो
भू॒त्वा वि॒राज॑मेति॥१०७॥

यदे॑काद॒शेऽह॑न्प्रवृ॒ज्यते॑। इन्द्रो॑ भू॒त्वा त्रि॒ष्टुभ॑मेति।
यद्वा॑द॒शेऽह॑न्प्रवृ॒ज्यते॑। सोमो॑ भू॒त्वा सु॒त्यामे॑ति।
यत्पु॒रस्ता॑दुप॒सदा॑ प्रवृ॒ज्यते॑। तस्मा॑दि॒तः परा॑ङ्मूँल्लो॒काः-
स्तप॑न्नेति। यदु॒परि॑ष्टादुप॒सदा॑ प्रवृ॒ज्यते॑। तस्मा॑द॒मुतो॒र्वा-
डि॒माँल्लो॒काःस्तप॑न्नेति। य ए॒वं वेद॑। ऐव त॑पति॥१०८॥

नक्ष॑त्राण्येति वि॒राज॑मेति तपति॥ [१२]

ॐ शं न॒स्तन्नो॒ मा हा॑सीत्॥ ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

॥ षष्ठः प्रश्नः ॥

ॐ सन्त्वा॑ सि॒ञ्चामि॑ यजुषा॑ प्र॒जामायु॑र्धनं च॥ ॐ शान्तिः॑
शान्तिः॑ शान्तिः॑॥

प॒रे॒यु॒वा॑ꣳसं प्र॒वतो॑ म॒हीर॑नु॒ बहु॒भ्यः॑ पन्था॑मनपस्प॒शान॑म्।
वै॒व॒स्व॒त॑ꣳ स॒ङ्ग॑म॒नं॒ जना॑नां य॒मꣳ रा॒जा॒नꣳ ह॒विषा॑
दुव॑स्यत। इ॒दं त्वा॒ वस्त्रं॑ प्रथ॒म॒न्वा॒ग॒न्न॒पै॒त॒दू॒ह॒ यदि॒हा॒बि॒भः॑
पु॒रा। इ॒ष्टा॒पूर्त॑मनु॒ सम्प॑श्य॒ दक्षि॑णां॒ यथा॑ ते द॒त्तं बहु॑धा
वि॒ब॒न्धु॑षु। इ॒मौ यु॑न॒ज्मि॒ ते व॒ह्नी॑ अ॒सु॒नी॒थाय॑ वो॒ढवै॑।
या॒भ्यां य॒मस्य॑ सा॒दे॒नꣳ सु॒कृता॑ चापि॑ गच्छ॒तात्। पू॒षा
त्वे॒तश्चा॑वयतु॒ प्रवि॑द्वान॒न॒ष्ट॒पशु॑र्भु॒वन॑स्य गो॒पाः। स त्वै॒ते॒भ्यः॑
परि॑ददात्पि॒तृ॒भ्योऽग्नि॑र्दे॒वे॒भ्यः॑ सु॒वि॒दत्रै॑भ्यः। पू॒षे॒मा आ॒शा
अनु॑वेद॒ सर्वाः॑ सो अ॒स्माꣳ अ॒भय॑तमेन नेषत्। स्व॒स्ति॒दा
अ॒घृ॒णिः॒ सर्व॑वी॒रोऽप्र॑युच्छन्पु॒र ए॒तु प्रवि॑द्वान्॥१॥

आयु॑र्वि॒श्वायुः॑ परि॑पासति त्वा पू॒षा त्वा॑ पातु॒ प्रप॑थे पु॒रस्ता॑त्।
यत्रा॑संते सु॒कृतो॑ यत्र॒ ते य॒युस्तत्र॑ त्वा दे॒वः सं॒वि॒ता द॑धातु।
भु॒वन॑स्य पत इ॒दꣳ ह॒विः। अ॒ग्नये॑ रयि॒मते॑ स्वाहा॑। पु॒रुष॑स्य
सया॑व॒र्यपे॑द॒घानि॑ मृ॒ज्महे॑। यथा॑ नो अत्र॒ नाप॑रः पु॒रा ज॒रस॑
आय॑ति। पु॒रुष॑स्य सया॑व॒रि॒ वि ते॑ प्रा॒णम॑सि स्रसम्। शरी॑रेण
म॒हीमि॑हि॒ स्व॒धये॑हि॒ पि॒तृनु॑पं प्र॒जया॑ऽस्मानि॒हाव॑ह। मै॒वं मा॑ꣳ
स्ता प्रि॑येऽहं दे॒वी स॒ती पि॑तृलो॒कं यदै॑षि। वि॒श्ववा॑रा॒ नभ॑सा॒

संव्ययन्त्युभौ नो लोकौ पर्यसाऽभ्याववृत्स्व॥२॥

इ॒यं ना॒री प॒तिलो॒कं वृ॒णा॒ना नि॒पद्य॑त॒ उप॑ त्वा म॒र्त्य
प्रेत॑म्। वि॒श्वं पु॒रा॒णम॑नु॒ पा॒लय॑न्ती॒ तस्यै॑ प्र॒जां द्रवि॑णं चेह
धे॑हि। उ॒दी॒र्ष्व ना॒र्य॒भि जी॑वलो॒कमि॒तासु॑मे॒तमु॒पशेष॑ ए॒हि।
ह॒स्त॒ग्रा॒भस्य॑ दि॒धिषो॑स्त्वमे॒तत्प॒त्यु॒र्जनित्व॑म॒भि सम्ब॑भूव।
सु॒वर्ण॑ꣳ ह॒स्ता॑दा॒ददा॑ना मृ॒तस्य॑ श्रि॒यै ब्र॒ह्म॑णे तेज॑से॒ बला॑य।
अ॒त्रैव॑ त्वमि॒ह व॒यꣳ सु॒शेवा॒ विश्वाः॒ स्पृधो॑ अ॒भिमा॑तीर्जयेम।
ध॒नुर॑ह॒स्ता॑दा॒ददा॑ना मृ॒तस्य॑ श्रि॒यै क्ष॒त्रायौ॑ज॑से॒ बला॑य। अ॒त्रैव॑
त्वमि॒ह व॒यꣳ सु॒शेवा॒ विश्वाः॒ स्पृधो॑ अ॒भिमा॑तीर्जयेम। म॒णिꣳ
ह॒स्ता॑दा॒ददा॑ना मृ॒तस्य॑ श्रि॒यै वि॒शे पु॒ष्ट्यै॒ बला॑य। अ॒त्रैव॑
त्वमि॒ह व॒यꣳ सु॒शेवा॒ विश्वाः॒ स्पृधो॑ अ॒भिमा॑तीर्जयेम॥३॥

इ॒मम॑ग्रे चम॒सं मा॒ वि॒जी॒ह्वरः॑ प्रि॒यो दे॒वाना॑मु॒त सो॒म्याना॑म्।
ए॒ष यश्च॑म॒सो दे॒वपा॑न॒स्तस्मि॑न्दे॒वा अ॒मृता॑ मा॒दय॑न्ताम्।
अ॒ग्रेर्व॑र्म॒ परि॒ गोभि॑र्व्ययस्व॒ सं प्रो॑र्णुष्व॒ मेद॑सा॒ पीव॑सा
च। ने॒त्वा धृ॑ष्णु॒रहर॑सा॒ जर्ह॑षा॒णो दध॑द्विध॒क्ष्यन्प॑र्यङ्क॒यातै॑।
मै॒नम॑ग्रे वि॒दहो॑ माऽभि॒शोचो॑ माऽस्य॒ त्वचं॑ चि॒क्षिषो॑
मा शरी॑रम्। य॒दा शृ॒तं क॒रवो॑ जा॒तवे॒दोऽथे॑मे॒नं
प्रहि॑णुतात्पि॒तृभ्यः॑। शृ॒तं य॒दा क॒रसि॑ जा॒तवे॒दोऽथे॑मे॒नं
परि॑दत्तात्पि॒तृभ्यः॑। य॒दा ग॒च्छा॒त्यसु॑नी॒तिमे॒ताम॑था॒ दे॒वाना॑
व॒शनी॑र्भवाति। सूर्य॑ ते चक्षु॑र्गच्छतु॒ वात॑मा॒त्मा द्यां च॒

गच्छं पृथिवीं च धर्मणा। अपो वां गच्छु यदि तत्र ते
 हितमोषधीषु प्रतितिष्ठा शरीरैः। अजो भागस्तपसा तं
 तपस्व तं ते शोचिस्तपतु तं ते अर्चिः। यास्ते शिवास्तनुवो
 जातवेदस्ताभिर्वहेम५ सुकृतां यत्र लोकाः। अयं वै
 त्वमस्मादधि त्वमेतदयं वै तदस्य योनिरसि। वैश्वानरः पुत्रः
 पित्रे लोककृञ्जातवेदो वहेम५ सुकृतां यत्र लोकाः॥४॥

विद्वानभ्याववृत्स्वाभिमांतीर्जयेम शरीरैश्चत्वारि च॥ [१]

य एतस्य पथो गोप्तारस्तेभ्यः स्वाहा य एतस्य पथो
 रक्षितारस्तेभ्यः स्वाहा य एतस्य पथोभिरक्षितारस्तेभ्यः
 स्वाहाऽऽख्यात्रे स्वाहाऽपाख्यात्रे स्वाहाऽभिलालपते
 स्वाहाऽपलालपते स्वाहाऽग्नये कर्मकृते स्वाहा यमत्र
 नाधीमस्तस्मै स्वाहा। यस्त इध्मं जुभरत्सिष्विदानो मूर्धानं
 वात तपते त्वाया। दिवो विश्वस्मात्सीमघायत उरुष्यः।
 अस्मात्त्वमधि जातोऽसि त्वदयं जायतां पुनः। अग्नये
 वैश्वानराय सुवर्गाय लोकाय स्वाहा॥५॥

य एतस्य त्वत्पञ्च॥ [२]

प्र केतुना बृहता भात्यग्निराविर्विश्वानि वृषभो रौरवीति।
 दिवश्चिदन्तादुप मामुदानं डूपामुपस्थे महिषो ववर्ध। इदं
 त एकं पर ऊत एकं तृतीयैर्न ज्योतिषा संविशस्व।
 संवेशनस्तनुवै चारुरेधि प्रियो देवानां परमे सधस्थे।

नाकै सुपर्णमुप यत्पतन्तः हृदा वेनन्तो अभ्यचक्षत त्वा।
 हिरण्यपक्षं वरुणस्य दूतं यमस्य योनौ शकुनं भुरण्युम्।
 अतिद्रव सारमेयौ श्वानौ चतुरक्षौ शबलौ साधुना पथा।
 अथा पितृन्सुविदत्राः अपीहि यमेन ये संधमादं मदन्ति।
 यौ ते श्वानौ यमरक्षितारौ चतुरक्षौ पथिरक्षी नृचक्षसा।
 ताभ्याः राजन्परि देह्येनः स्वस्ति चास्मा अनमीवं च
 धेहि॥६॥

उरुणसावसुतृपावुलुम्बलौ यमस्य दूतौ चरतो वशाः अनु।
 तावस्मभ्यं दृशये सूर्याय पुनर्दत्ता वसुमद्येह भद्रम्। सोम
 एकैभ्यः पवते घृतमेक उपासते। येभ्यो मधु प्रधावन्ति
 ताःश्चिदेवापि गच्छतात्। ये युध्यन्ते प्रधनेषु शूरासो ये
 तनुत्यजः। ये वा सहस्रदक्षिणास्ताःश्चिदेवापि गच्छतात्।
 तपसा ये अनाधृष्यास्तपसा ये सुवर्गताः। तपो ये
 चक्रिरे महत्ताःश्चिदेवापि गच्छतात्। अश्मन्वती रेवतीः
 सः रभध्वमुत्तिष्ठत् प्रतरता सखायः। अत्रा जहाम ये
 असन्नशेवाः शिवान् वयमभि वाजानुत्तरेम॥७॥

यद्वै देवस्य सवितुः पवित्रः सहस्रधारं विततमन्तरिक्षे।
 येनापुनादिन्द्रमनार्तमार्त्यं तेनाहं माः सर्वतनुं पुनामि। या
 राष्ट्रात्पन्नादप यन्ति शाखा अभिमृता नृपतिमिच्छमानाः।
 धातुस्ताः सर्वाः पवनेन पूताः प्रजयास्मान्नय्या वर्चसा
 सःसृजाथ। उद्वयं तमसस्परि पश्यन्तो ज्योतिरुत्तरम्।

दे॒वं दे॒व॒त्रा सूर्य॑म॒गन्म॒ ज्योति॑रुत्त॒मम् । धा॒ता पु॑नातु सवि॒ता
पु॑नातु । अ॒ग्नेस्तेज॑सा॒ सूर्य॑स्य॒ वर्च॑सा ॥८॥

धेह्युत्तरेमाद्यौ च ॥ ————— [३]

यन्ते॑ अ॒ग्निम॑म॒न्थाम॒ वृष॑भाये॒व प॑क्त॒वे । इ॒मन्त॑ꣳ श॒मयाम॑सि
क्षी॒रेण॑ चोद॒केन॑ च । यन्त्व॑म॒ग्ने स॒मद॑ह॒स्त्वमु॒ निर्वा॑पया पुनः ।
क्या॒म्बूर॑त्र जायतां पाक॒दूर्वा व्य॑ल्कशा । शी॒ति॒के शी॑ति॒काव॑ति
ह्लादु॑के॒ ह्लादु॑कावति । म॒ण्डूक्या॑ सुसङ्ग॒मये॑मꣳ स्व॒ग्निꣳ श॒मया॑
शं ते॑ धन्व॒न्या आपः॑ श॒मु ते॑ सन्त्व॒नूक्याः॑ । शं ते॑ स॒मुद्रि॑या
आपः॑ श॒मु ते॑ सन्तु॒ वर्ष्वाः॑ । शं ते॒ स्र॒वन्ती॑स्त॒नुवे॒ श॒मु ते॑ सन्तु॒
कू॒प्याः॑ । शन्ते॑ नीहा॒रो व॑र्षतु श॒मु पृ॒ष्वाऽव॑शीयताम् ॥९॥

अ॒वं सृ॒ज पुन॑र॒ग्ने पि॒तृभ्यो॒ यस्तु॒ आहु॑त॒श्चर॑ति स्व॒धाभिः॑ ।
आयु॑र्व॒सान् उप॑ यातु शेषꣳ सङ्ग॑च्छतां त॒नुवा॑ जातवेदः ।
सङ्ग॑च्छस्व पि॒तृभिः॑ सꣳ स्व॒धाभिः॑ स॒मिष्टा॑पूर्तेन॒ पर॑मे
व्यो॑मन् । यत्र॒ भूम्यै॑ वृ॒णसे॒ तत्र॑ गच्छ॒ तत्र॑ त्वा दे॒वः
स॒वि॒ता द॑धातु । यत्ते॑ कृ॒ष्णः श॑कुन आ॒तुतो॑द॒ पिपी॑लः
स॒र्प उ॒त वा॒ श्वाप॑दः । अ॒ग्नि॒ष्टद्वि॒श्वो॒दनृ॑णं कृ॒णोतु॑ सोम॑श्च
यो ब्रा॑ह्म॒णमा॑वि॒वेश॑ । उ॒त्ति॒ष्ठात॑स्त॒नुवꣳ स॒म्भर॑स्व मेह
गात्र॑मव॒हा मा॒ शरी॑रम् । यत्र॒ भूम्यै॑ वृ॒णसे॒ तत्र॑ गच्छ॒ तत्र॑
त्वा दे॒वः स॒वि॒ता द॑धातु । इ॒दं त॒ एकं॑ प॒र ऊ॑त॒ एकं॑
तृती॑येन॒ ज्योति॑षा॒ संवि॑शस्व । सं॒वेश॑नस्त॒नुवै॒ चारु॑रेधि

प्रियो देवानां परमे सधस्थे। उत्तिष्ठ प्रेहि प्रद्रवौकः कृणुष्व
परमे व्योमन्। यमेन त्वं यम्या संविदानोत्तमं नाकमधि
रोहेमम्। अश्मन्वती रेवतीर्यद्वे देवस्य सवितुः पवित्रं या
राष्ट्रात्पन्नादुद्वयं तमसस्परि धाता पुनातु। अस्मात्त्वमधि
जातोऽस्ययं त्वदधिजायताम्। अग्रये वैश्वानराय सुवर्गाय
लोकाय स्वाहा॥१०॥

अवशीयता५ सधस्थे पञ्च च॥ [४]

आयातु देवः सुमनाभिरूतिभिर्यमो हवेह प्रयताभिरक्ता।
आसीदता५ सुप्रयतेह बर्हिष्यूजाय जात्यै मम शत्रुहत्यै।
यमे इव यतमाने यदैतं प्रवाम्भरन्मानुषा देवयन्तः।
आसीदतः५ स्वमुं लोकं विदाने स्वासस्थे भवतमिन्दवे
नः। यमाय सोमः५ सुनुत यमाय जुहुता हविः। यमः५
हं यज्ञो गच्छत्यग्निदूतो अरङ्कृतः। यमाय घृतवद्धविर्जुहोत
प्र च तिष्ठत। स नो देवेष्वायमदीर्घमायुः प्र जीवसे।
यमाय मधुमत्तमः५ राज्ञे हव्यं जुहोतन। इदं नम ऋषिभ्यः
पूर्वजेभ्यः पूर्वभ्यः पथिकृद्भ्यः॥११॥

योऽस्य कौष्ठ जगतः पार्थिवस्यैक इद्वशी। यमं
भङ्गुश्रवो गाय यो राजानपरोध्यः। यमङ्गाय भङ्गुश्रवो यो
राजानपरोध्यः। येनापो नद्यो धन्वानि येन द्यौः पृथिवी
दृढा। हिरण्यकक्ष्यान् सुधुरान् हिरण्याक्षानयः शफान्।

अश्वानुनश्यतो दानं यमो राजाभि तिष्ठति। यमो दाधार
पृथिवीं यमो विश्वमिदं जगत्। यमाय सर्वमित्रस्थे यत्
प्राणद्वायुरक्षितम्। यथा पञ्च यथा षड्यथा पञ्च दशर्षयः।
यमं यो विद्यात्स ब्रूयाद्यथैक ऋषिर्विजानते॥१२॥

त्रिकद्रुकेभिः पतति षडुर्वीरेकमिद्वृहत्। गायत्री
त्रिष्टुप्छन्दांसि सर्वा ता यम आहिता। अहरहर्नयमानो
गामश्वं पुरुषं जगत्। वैवस्वतो न तृप्यति पञ्चभिर्मनवैर्यमः।
वैवस्वतो विविच्यन्ते यमे राजानि ते जनाः। ये
चेह सत्येनेच्छन्ते य उ चानृतवादिनः। ते राजन्निह
विविच्यन्तेऽथा यन्ति त्वामुप। देवाश्च ये नमस्यन्ति
ब्राह्मणाश्चापचित्यति। यस्मिन्वृक्षे सुपलाशे देवैः सम्पिबन्ते
यमः। अत्रा नो विशपतिः पिता पुराणा अनुवेनति॥१३॥

पृथिकृद्भ्यो विजानतेऽनु वेनति॥ [५]

वैश्वानरे हविरिदं जुहोमि साहस्रमुत्सं शतधारमेतम्।
तस्मिन्नेष पितरं पितामहं प्रपितामहं बिभरत्पिन्वमाने।
द्रप्सश्चस्कन्द पृथिवीमनु द्यामिमं च योनिमनु यश्च पूर्वः।
तृतीयं योनिमनु सञ्चरन्तं द्रप्सं जुहोम्यनु सप्त होत्राः।
इमं समुद्रं शतधारमुत्संव्यच्यमानं भुवनस्य मध्ये।
घृतं दुहानामदिति जनायाग्रे मा हिंसीः परमे व्योमन्।
अपेतं वीतं वि च सर्पतातो येऽत्र स्थ पुराणा ये च
नूतनाः। अहोभिरद्भिरक्तुभिर्व्यक्तं यमो ददात्ववसानमस्मै।

स॒वि॒तै॒तानि॒ शरी॑राणि पृथि॒व्यै मा॒तुरु॒पस्थ॒ आद॑धे।
तेभि॑र्यु॒ज्यन्ता॒मघ्नि॒याः॥१४॥

शुनं॑ वा॒हाः शुनं॑ ना॒राः शुनं॑ कृषतु लाङ्ग॑लम्। शुनं॑ व॒रत्रा
ब॒ध्यन्ता॑ ५ शुनमष्टा॑मुदिङ्गय॒ शुना॑सीरा शुनम॒स्मासु॑ धत्तम्।
शुना॑सीरावि॒मां वाचं॑ यद्वि॒वि च॑क्रथुः पयः॑। तेने॒मामुप॑
सिञ्च॑तम्। सी॒ते व॒न्दा॑महे त्वा॒र्वाची॑ सुभगे भव। यथा॑
नः सु॒भगा स॑सि॒ यथा॑ नः सु॒फला स॑सि। स॒वि॒तै॒तानि॒
शरी॑राणि पृथि॒व्यै मा॒तुरु॒पस्थ॒ आद॑धे। तेभि॑रदि॒ते शं भ॑व।
विमु॑च्यध्वमघ्नि॒या दे॒व्याना॒ अता॑रिष्म॒ तम॑सस्पा॒रम॒स्य।
ज्योति॑रापाम॒ सुव॑रगन्म॥१५॥

प्र वा॒ता वा॒न्ति प॒तय॑न्ति वि॒द्युत॒ उदोष॑धीर्जिहते पि॒न्वते॒
सुवः॑। इ॒रा वि॒श्वस्मै॒ भुव॑नाय जायते यत्प॒र्जन्यः॑ पृथि॒वी ५
रेत॒साऽव॑ति। यथा॑ य॒माय॑ हार्म्यमव॑प॒न्यञ्च॑ मान॒वाः। ए॒वं
व॑पामि हार्म्यं यथा॑सा॒म जी॒वलो॒के भू॑रयः। चि॒तः स्थ॑ परि॒चितं
ऊ॒र्ध्वचि॑तः श्रय॑ध्वं पि॒तरो॑ दे॒वता॑। प्र॒जाप॑तिर्वः सादयतु॒ तया॑
दे॒वत॑या। आ॒प्याय॑स्व॒ सन्ते॑॥१६॥

अ॒घ्नि॒या अ॑गन्म स॒त च॑॥ [६]

उ॒त्ते त॒न्नोमि॑ पृथि॒वीं त्वत्प॑री॒मं लो॒कं नि॒दध॑न्मो अ॒ह ५
रि॑षम्। ए॒ता ५ स्थू॑णा॑ पि॒तरो॑ धारयन्तु तेऽत्रा॑ यमः
साद॑नात्ते मि॒नोतु॑। उप॑सर्प॒ मा॒तरं॒ भूमि॑मे॒तामु॑रु॒व्यच॑सं
पृथि॒वी ५ सु॒शेवा॑म्। ऊ॒र्णम्र॑दा यु॒वति॑र्दक्षि॒णाव॑त्ये॒षा त्वा॑

पातु निर्ऋत्या उपस्थे। उद्धञ्चस्व पृथिवि मा विबाधिथाः
 सूपायनास्मै भव सूपवञ्चना। माता पुत्रं यथासिचाभ्येनं
 भूमि वृणु। उद्धञ्चमाना पृथिवी हि तिष्ठसि सहस्रं मित
 उप हि श्रयन्ताम्। ते गृहासौ मधुश्चुतो विश्वाहास्मै शरणाः
 सन्त्वत्र। एणीर्धाना हरिणीरर्जुनीः सन्तु धेनवः। तिलवत्सा
 ऊर्जमस्मै दुहाना विश्वाहा सन्त्वनपस्फुरन्तीः॥१७॥

एषा ते यमसादने स्वधा निर्धीयते गृहे। अक्षितिर्नाम ते
 असौ। इदं पितृभ्यः प्रभरेम बर्हिर्देवेभ्यो जीवन्त उत्तरं
 भरेम। तत्त्वमारोहासो मेघ्यो भवं यमेन त्वं यम्या संविदानः।
 मा त्वा वृक्षौ सम्बाधिष्ठां मा माता पृथिवि त्वम्। पितृन्
 हि यत्र गच्छास्येधांसं यमराज्ये। मा त्वा वृक्षौ सम्बाधेथां
 मा माता पृथिवी मही। वैवस्वतः हि गच्छासि यमराज्ये
 विराजसि। नळं प्लवमारोहैतं नळेन पथोऽन्विहि। स त्वं
 नळप्लवो भूत्वा सन्तरं प्रतरोत्तरं॥१८॥

सवितैतानि शरीराणि पृथिव्यै मातुरुपस्थ आदधे। तेभ्यः
 पृथिवि शं भव। षड्ढोता सूर्य ते चक्षुर्गच्छतु वातमात्मा द्यां
 च गच्छ पृथिवीं च धर्मणा। अपो वा गच्छ यदि तत्र ते
 हितमोषधीषु प्रतितिष्ठा शरीरैः। परं मृत्यो अनुपरेहि पन्थां
 यस्ते स्व इतरो देवयानात्। चक्षुष्मते शृण्वते तै ब्रवीमि मा
 नः प्रजाः रीरिषो मोत वीरान्। शं वातः शः हि ते घृणिः

शमु॑ ते स॒न्त्वोष॑धीः। कल्प॑न्तां मे दि॒शः श॒ग्माः। पृ॒थि॒व्यास्त्वा॑
लो॒के सा॑दयाम्यमुष्य॒ शर्मा॑सि पि॒तरो॑ दे॒वता॑। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
सादयतु॒ तया॑ दे॒वत॑या। अ॒न्तरि॑क्षस्य त्वा दि॒वस्त्वा॑ दि॒शां त्वा॑
नाक॑स्य त्वा पृ॒ष्ठे ब्र॒ध्नस्य॑ त्वा वि॒ष्टपे॑ सादयाम्यमुष्य॒ शर्मा॑सि
पि॒तरो॑ दे॒वता॑। प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु॒ तया॑ दे॒वत॑या॥१९॥

अ॒पूप॑वा॒न्घृत॑वाऽश्च॒रुरेह॑ सी॒दतू॑त्त॒भ्रुवन्॑ पृ॒थि॒वीं द्या॑मु॒तोपरि॑।
यो॒नि॒कृतः॑ प॒थि॒कृतः॑ सपर्य॑त॒ ये दे॒वानां॑ घृ॒तभा॑गा इ॒ह स्थ।
ए॒षा ते॑ यम॒साद॑ने स्व॒धा नि॒धीय॑ते गृ॒हेऽसौ। द॒शाक्ष॑रा
ता॑ रक्ष॒स्व तां॑ गो॒पाय॑स्व॒ तां ते॑ परि॑द॒दामि॑ तस्यां
त्वा॒ मा द॑भ॒न्पि॒तरो॑ दे॒वता॑। प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु॒ तया॑
दे॒वत॑या। अ॒पूप॑वा॒ञ्छृत॑वा॒न् क्षी॒रवा॒न्दधि॑वा॒न्मधु॑माऽश्च॒रुरेह॑
सी॒दतू॑त्त॒भ्रुवन्॑ पृ॒थि॒वीं द्या॑मु॒तोपरि॑। यो॒नि॒कृतः॑ प॒थि॒कृतः॑
सपर्य॑त॒ ये दे॒वानां॑ शृ॒तभा॑गाः क्षी॒रभा॑गा॒ दधि॑भागा॒ मधु॑भागा
इ॒ह स्थ। ए॒षा ते॑ यम॒साद॑ने स्व॒धा नि॒धीय॑ते गृ॒हेऽसौ।
श॒ताक्ष॑रा स॒हस्रा॑क्षरा॒युता॑क्ष॒राऽच्यु॑ताक्ष॒रा ता॑ रक्ष॒स्व तां॑
गो॒पाय॑स्व॒ तां ते॑ परि॑द॒दामि॑ तस्यां॒ त्वा मा द॑भ॒न्पि॒तरो॑
दे॒वता॑। प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु॒ तया॑ दे॒वत॑या॥२०॥

अन॑पस्फुरन्तीरु॒त्तरं॑ दे॒वत॑या द्वे च॥ _____ [७]

ए॒तास्ते॑ स्व॒धा अ॒मृताः॑ करोमि॒ यास्ते॑ धा॒नाः प॑रि॒किरा॑म्यत्र॒।
तास्ते॑ य॒मः पि॒तृभिः॑ संवि॒दानो॑ऽत्र धे॒नूः का॑म॒दुघाः॑

करोतु। त्वामर्जुनौषधीनां पयो ब्रह्माण इद्विदुः। तासां त्वा
मध्यादाददे चरुभ्यो अपिधातवे। दूर्वाणां स्तम्बमाहरैतां
प्रियतमां मम। इमां दिशं मनुष्याणां भूयिष्ठानु वि रोहतु।
काशानां स्तम्बमाहर रक्षसामपहत्यै। य एतस्यै दिशः
पुराभवन्नघायवो यथा तेनाभवान्पुनः। दर्भाणां स्तम्बमाहर
पितृणामोषधीं प्रियाम्। अन्वस्यै मूलं जीवादनु काण्डमथो
फलम्॥ २१॥

लोकं पृण ता अस्य सूददोहसः। शं वातः शं हि ते
घृणिः शमु ते सन्त्वोषधीः। कल्पन्तां ते दिशः सर्वाः।
इदमेव मेतोऽपराभार्तिमाराम काञ्चन। तथा तदश्विभ्यां कृतं
मित्रेण वरुणेन च। वरुणो वारयादिदं देवो वनस्पतिः। आत्यै
निर्ऋत्यै द्वेषाच्च वनस्पतिः। विधृतिरसि विधारयास्मदघा
द्वेषांसि शमि शमयास्मदघा द्वेषांसि यव यवयास्मदघा
द्वेषांसि। पृथिवीं गच्छान्तरिक्षं गच्छ दिवं गच्छ दिशो
गच्छ सुवर्गच्छ सुवर्गच्छ दिशो गच्छ दिवं गच्छान्तरिक्षं
गच्छ पृथिवीं गच्छाऽऽपो वा गच्छ यदि तत्र ते हितमोषधीषु
प्रतिष्ठिता शरीरैः। अश्मन्वती रेवतीर्यद्वै देवस्य सवितुः पवित्रं
या राष्ट्रात्पन्नादुद्वयं तमसस्परि धाता पुनातु॥ २२॥

फलं पुनातु॥

[८]

आ रोहताऽऽयुर्जरसं गृणाना अनुपूर्वं यतमाना यतिष्ठ।

इह त्वष्टा सुजनिमा सुरत्नो दीर्घमायुः करतु जीवसे वः।
 यथाऽहान्यनुपूर्वं भवन्ति यथर्तव ऋतुभिर्यन्ति क्लृप्ताः। यथा
 न पूर्वमपरो जहात्येवा धातरायूँषि कल्पयैषाम्। न हि ते
 अग्रे तनुवै क्रूरं चकार मर्त्यः। कपिर्बभस्ति तेजनं पुनर्जरायु
 गौरिव। अप नः शोशुचदघमग्रे शुशुध्या रयिम्। अप नः
 शोशुचदघं मृत्यवे स्वाहा। अनङ्गाहमन्वारभामहे स्वस्तये।
 स न इन्द्र इव देवेभ्यो वह्निः सम्पारणो भव॥ २३॥

इमे जीवा वि मृतैराववर्तिन्नभूद्भद्रा देवहूतिं नो अद्य।
 प्राञ्जोगामानृतये हसाय द्राघीय आयुः प्रतरां दधानाः।
 मृत्योः पदं योपयन्तो यदैम द्राघीय आयुः प्रतरां दधानाः।
 आप्यायमानाः प्रजया धनेन शुद्धाः पूता भवथ यज्ञियासः।
 इमं जीवेभ्यः परिधिं दधामि मा नोऽनुगादपरो अर्धमेतम्।
 शतं जीवन्तु शरदः पुरूचीस्तिरो मृत्युं दद्महे पर्वतेन।
 इमा नारीरविधवाः सुपत्नीराञ्जनेन सर्पिषा सम्मृशन्ताम्।
 अनश्रवो अनमीवाः सुशेवा आरोहन्तु जनयो योनिमग्रे।
 यदाञ्जनं त्रैककुदं जातं हिमवतस्परि। तेनामृतस्य
 मूलेनारातीर्जम्भयामसि। यथा त्वमुद्भिन्नत्स्योषधे पृथिव्या
 अधि। एवमिम उद्भिन्दन्तु कीर्त्या यशसा ब्रह्मवर्चसेन।
 अजोऽस्यजास्मदघा द्वेषाँसि यवोऽसि यवयास्मदघा
 द्वेषाँसि॥ २४॥

अपं नः शोशुचदधमग्रे शुशुध्या रयिम्। अपं नः
 शोशुचदधम्। सुक्षेत्रिया सुंगातुया वंसूया च यजामहे। अपं
 नः शोशुचदधम्। प्रयद्वन्दिष्ठ एषां प्रास्माकांसश्च सूरयः।
 अपं नः शोशुचदधम्। प्रयदग्नेः सहस्वतो विश्वतो यन्ति
 सूरयः। अपं नः शोशुचदधम्। प्रयत्ते अग्ने सूरयो जायेमहि
 प्र ते वयम्। अपं नः शोशुचदधम्॥२५॥

त्व२ हि विश्वतोमुख विश्वतः परिभूरसिं। अपं नः
 शोशुचदधम्। द्विषो नो विश्वतोमुखाऽति नावेवं पारया।
 अपं नः शोशुचदधम्। स नः सिन्धुमिव नावयाति
 पर्षा स्वस्तये। अपं नः शोशुचदधम्। आपः प्रवणादिव
 यतीरपास्मत्स्यन्दतामधम्। अपं नः शोशुचदधम्।
 उद्वनादुदकानीवापास्मत्स्यन्दतामधम्। अपं नः शोशुचदधम्।
 आनन्दाय प्रमोदाय पुनरागाः स्वान्गृहान्। अपं नः
 शोशुचदधम्। न वै तत्र प्रमीयते गौरश्चः पुरुषः पशुः। यत्रेदं
 ब्रह्म क्रियते परिधिर्जीवनायकमपं नः शोशुचदधम्॥२६॥

अधमघं चत्वारि च॥ [१०]

अपश्याम युवतिमाचरन्तीं मृताय जीवां परिणीयमानाम्।
 अन्धेन या तमंसा प्रावृताऽसि प्राचीमवाचीमवयन्नरिष्यै।
 मयैतां माःस्तां भ्रियमाणा देवी सती पितृलोकं यदैषि।
 विश्ववारा नभंसा संव्ययन्त्युभौ नो लोकौ पयसाऽऽवृणीहि।
 रयिष्ठामग्निं मधुमन्तमूर्मिणमूर्जः सन्तं त्वा पयसोप

स॑सं॒देम। स॑ र॒य्या स॒मु वर्च॑सा॒ सच॑स्वा नः स्व॒स्तये॑।
 ये जी॒वा ये च॑ मृ॒ता ये जा॒ता ये च॒ जन्त्याः॑। तेभ्यो॑
 घृ॒तस्य॑ धा॒रयि॑तुं मधु॑धा॒रा व्यु॑न्द॒ती। मा॒ता रु॒द्राणां॑ दु॒हिता
 वसू॑ना॒ऽस्वसा॑दि॒त्याना॑म॒मृत॑स्य नाभिः॑। प्र॒णुवो॑चं चि॒कि॒तुषे॒
 जना॑य॒ मागा॑मना॒गाम॑दि॒तिं वधि॑ष्ट। पिब॑तू॒दकं॑ तृ॒णान्य॑त्तु।
 ओ॒मुत्सृ॑जत॥ २७ ॥

वधिष्ट द्वे च॥ ————— [११]

सन्त्वा॑ सि॒ञ्चामि॒ यजु॑षा॑ प्र॒जामा॑यु॒र्धनं॑ च॥ ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒
 शान्तिः॑॥

सु॒मङ्ग॒लीरि॒यं व॒धूरि॒मां॑ संमे॒त् पश्य॑त। सौभा॑ग्यम॒स्यै
 द॒त्त्वाया॑थास्तं॒ वि परे॑तन। इ॒मां त्वमि॑न्द्र मी॒ढ्वः सु॑पु॒त्रां॑
 सु॒भगां॑ कुरु। दशा॑स्यां पु॒त्राना॑ धे॒हि पति॑मेकाद॒शं कृ॑धि॥
 आ॒वह॑न्ती वि॒तन्वा॒ना। कु॒र्वाणा॑ ची॒रमा॑त्मनः॑। वासा॑सि
 म॒म गा॑व॒श्च। अ॒न्नपा॒ने च॑ सर्व॒दा। ततो॑ मे श्रि॒यमा॑व॒ह।

ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

॥ सप्तमः प्रश्नः — शीक्षावल्ली ॥

शं नो मि॒त्रः शं वरु॑णः। शं नो भव॑त्व॒र्य॒मा। शं न॒ इन्द्रो॑
बृह॑स्पतिः। शं नो विष्णु॑रुरु॒क्रमः। नमो॑ ब्रह्म॒णे। नम॑स्ते वा॒यो।
त्वमे॒व प्र॒त्यक्षं॑ ब्रह्मा॑सि। त्वमे॒व प्र॒त्यक्षं॑ ब्रह्म॑ वदिष्यामि। ऋ॒तं
वदि॑ष्यामि। स॒त्यं वदि॑ष्यामि। तन्मा॑मवतु। तद्व॒क्तार॑मवतु।
अव॑तु माम्। अव॑तु व॒क्तारम्। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥१॥

सत्यं वदिष्यामि पञ्च च॥—————[१]

शीक्षां व्याख्यास्यामः। वर्णः॒ स्वरः॑। मात्रा॒ बलम्। सामं
सन्तानः॑। इत्युक्तः शीक्षाध्यायः॥२॥

शीक्षां पञ्च॥—————[२]

स॒ह नो॑ यशः। स॒ह नो॑ ब्रह्मव॒र्चसम्। अथातः स॒हिता॑या
उपनिषदं व्याख्यास्यामः। पञ्चस्व॒धिक॑रणेषु। अधि॒लोक॑मधि॒
ज्यौति॑षमधिविद्यमधिप्रज॑मध्यात्मम्। ता महास॒हिता॑
इत्याचक्षते। अथा॑धि॒लोकम्। पृथि॑वी पूर्वरूपम्।
द्यौरु॒त्तर॑रूपम्। आका॑शः स॒न्धिः॑॥३॥

वायुः स॒न्धानम्। इत्य॑धि॒लोकम्। अथा॑धि॒ज्यौति॑षम्। अग्निः
पूर्वरूपम्। आदि॒त्य उत्त॑ररूपम्। आपः स॒न्धिः। वैद्युतः
स॒न्धानम्। इत्य॑धि॒ज्यौति॑षम्। अथा॑धि॒विद्यम्। आचार्यः
पूर्वरूपम्॥४॥

अन्तेवा॒स्युत्त॑ररूपम्। वि॒द्या स॒न्धिः। प्रव॑चनं स॒न्धानम्।
इत्य॑धि॒विद्यम्। अथा॑धि॒प्रजम्। मा॒ता पूर्वरूपम्।

पितोत्तररूपम्। प्रजा सन्धिः। प्रजननं सन्धानम्।
इत्यधिप्रजम्॥५॥

अथाध्यात्मम्। अधराहनुः पूर्वरूपम्। उत्तराहनुरुत्तररूपम्।
वाक्सन्धिः। जिह्वा सन्धानम्। इत्यध्यात्मम्। इतीमा
महासंहिताः। य एवमेता महासंहिता व्याख्याता वेद।
सन्धीयते प्रजया पशुभिः। ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन सुवर्ग्येण
लोकेन॥६॥

सन्धिराचार्यः पूर्वरूपमित्यधिप्रजं लोकेन॥ [३]

यश्छन्दसामृषभो विश्वरूपः। छन्दोभ्योऽध्यमृतात्सम्बभूव। स
मेन्द्रो मेधया स्पृणोतु। अमृतस्य देवधारणो भूयासम्। शरीरं
मे विचरषणम्। जिह्वा मे मधुमत्तमा। कर्णाभ्यां भूरि विश्रुवम्।
ब्रह्मणः कोशोऽसि मेधयापिहितः। श्रुतं मे गोपाय। आवहन्ती
वितन्वाना॥७॥

कुर्वाणा चीरमात्मनः। वासांसि मम गावश्च। अन्नपाने च
सर्वदा। ततो मे श्रियमावह। लोमशां पशुभिः सह स्वाहा।
आ मां यन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा। वि मांऽऽयन्तु ब्रह्मचारिणः
स्वाहा। प्र मांऽऽयन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा। दमायन्तु
ब्रह्मचारिणः स्वाहा। शमायन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा॥८॥

यशो जनेऽसानि स्वाहा। श्रेयान् वस्यसोऽसानि स्वाहा। तं
त्वा भग प्रविशानि स्वाहा। स मां भग प्रविश स्वाहा।
तस्मिन्त्सहस्रशाखे। निभगाहं त्वयि मृजे स्वाहा। यथाऽऽपः

प्रव॑ता॒ यन्ति॑। यथा॒ मासा॑ अ॒हर्ज॑रम्। ए॒वं मां ब्र॑ह्मचा॒रिणः॑।
धात॑राय॒न्तु स॒र्वतः॑ स्वाहा॑। प्र॒ति॒वे॒शोऽसि॑ प्र मा॑ भाहि॒ प्र मा॑
पद्य॑स्व॥९॥

[४]

भूर्भुवः॑ सुव॒रिति॑ वा ए॒तास्ति॑स्रो व्या॒हृत॑यः। तासा॑मु॒हस्मै॑ तां
च॑तु॒र्थीम्। माहा॑चमस्यः प्रवे॑दयते। मह॒ इति॑। तद्ब्र॑ह्म। स
आ॒त्मा। अङ्गान्य॑न्या दे॒वताः॑। भूरिति॑ वा अ॒यं लो॒कः। भुव॑
इत्य॒न्तरि॑क्षम्। सुव॒रित्य॒सौ लो॒कः॥१०॥

मह॒ इत्या॑दि॒त्यः। आ॒दि॒त्येन॑ वाव सर्वे॑ लो॒का म॑हीयन्ते।
भूरिति॑ वा अ॒ग्निः। भुव॑ इति॑ वा॒युः। सुव॒रित्या॑दि॒त्यः।
मह॒ इति॑ च॒न्द्रमाः॑। च॒न्द्रम॑सा वाव सर्वा॑णि ज्योती॑र॒षि
म॑हीयन्ते। भूरिति॑ वा ऋचः॑। भुव॑ इति॑ सा॒मानि॑। सुव॒रिति॑
यजू॑र॒षि॥११॥

मह॒ इति॑ ब्र॒ह्म। ब्र॒ह्म॑णा वाव सर्वे॑ वे॒दा म॑हीयन्ते। भूरिति॑
वै प्रा॒णः। भुव॑ इत्य॑पा॒नः। सुव॒रिति॑ व्या॒नः। मह॒ इत्य॑न्नम्।
अ॒न्नेन॑ वाव सर्वे॑ प्रा॒णा म॑हीयन्ते। ता वा ए॒ताश्च॑त॒स्रश्च॑तु॒र्धा।
च॑त॒स्रश्च॑त॒स्रो व्या॑हृतयः। ता यो वेद॑। स वेद॑ ब्र॒ह्म। सर्वे॑ऽस्मै
दे॒वा ब॒लिमा॑व॒हन्ति॥१२॥

अ॒सौ लो॒को यजू॑र॒षि वेद॑ द्वे च॑॥

[५]

स य ए॒षोऽन्त॑र॒हृद॑य आका॒शः। तस्मि॑न्न॒यं पु॑रु॒षो म॒नोम॑यः।

अमृतो हिरण्मयः। अन्तरेण तालुके। य एष स्तनं
इवावलम्बते। सैन्द्रयोनिः। यत्रासौ केशान्तो विवर्तते।
व्यपोह्य शीर्षकपाले। भूरित्यग्नौ प्रतितिष्ठति। भुव इति
वायौ॥१३॥

सुवरित्यादित्ये। मह इति ब्रह्मणि। आप्रोति स्वराज्यम्।
आप्नोति मनसस्पतिम्। वाक्पतिश्चक्षुष्पतिः। श्रोत्रपतिर्वि-
ज्ञानपतिः। एतत्ततो भवति। आकाशशरीरं ब्रह्म।
सत्यात्मप्राणारामं मन आनन्दम्। शान्तिसमृद्धममृतम्।
इति प्राचीनयोग्योपास्व॥१४॥

वायावमृतमेकं च॥ [६]

पृथिव्यन्तरिक्षं द्यौर्दिशोऽवान्तरदिशाः। अग्निर्वायुरादित्य-
श्चन्द्रमा नक्षत्राणि। आप ओषधयो वनस्पतय आकाश
आत्मा। इत्यधिभूतम्। अथाध्यात्मम्। प्राणो व्यानोऽपान
उदानः समानः। चक्षुः श्रोत्रं मनो वाक्कक्। चर्म मांसं
स्नावास्थि मज्जा। एतदधि विधायर्षिरवोचत्। पाङ्क्तं वा इदं
सर्वम्। पाङ्क्तैव पाङ्क्तं स्पृणोतीति॥१५॥

सर्वमेकं च॥ [७]

ओमिति ब्रह्म। ओमितीदं सर्वम्। ओमित्येतदनुकृति
ह स्म वा अप्योश्चावयेत्याश्चावयन्ति। ओमिति
सामानि गायन्ति। ओंशोमिति शस्त्राणि शंसन्ति।
ओमित्यध्वर्युः प्रतिगुरं प्रतिगृणाति। ओमिति ब्रह्मा प्रसूति।

ओमित्यग्निहोत्रमनुजानाति। ओमिति ब्राह्मणः प्रवक्ष्यन्नाह
ब्रह्मोपाप्रवानीति। ब्रह्मैवोपाप्रोति॥१६॥

ओन्दश॥ _____ [८]

ऋतं च स्वाध्यायप्रवचने च। सत्यं च स्वाध्यायप्रवचने च।
तपश्च स्वाध्यायप्रवचने च। दमश्च स्वाध्यायप्रवचने च। शमश्च
स्वाध्यायप्रवचने च। अग्नयश्च स्वाध्यायप्रवचने च। अग्निहोत्रं
च स्वाध्यायप्रवचने च। अतिथयश्च स्वाध्यायप्रवचने च।
मानुषं च स्वाध्यायप्रवचने च। प्रजा च स्वाध्यायप्रवचने
च। प्रजनश्च स्वाध्यायप्रवचने च। प्रजातिश्च स्वाध्यायप्रवचने
च। सत्यमिति सत्यवचा राधीतरः। तप इति तपोनित्यः
पौरुशिष्टिः। स्वाध्यायप्रवचने एवेति नाको मौद्गल्यः। तद्धि
तपस्तद्धि तपः॥१७॥

प्रजा च स्वाध्यायप्रवचने च षट्॥ _____ [९]

अहं वृक्षस्य रेरिवा। कीर्तिः पृष्ठं गिरेरिवा। ऊर्ध्वपवित्रो
वाजिनीव स्वमृतमस्मि। द्रविणं सर्वर्चसम्। सुमेधा
अमृतोक्षितः। इति त्रिशङ्कोर्वेदानुवचनम्॥१८॥

अहं षट्॥ _____ [१०]

वेदमनूच्याचार्योऽन्तेवासिनमनुशास्ति। सत्यं वद। धर्मं
चर। स्वाध्यायान्मा प्रमदः। आचार्याय प्रियं धनमाहृत्य
प्रजातन्तुं मा व्यवच्छेत्सीः। सत्यान्न प्रमदितव्यम्। धर्मान्न
प्रमदितव्यम्। कुशलान्न प्रमदितव्यम्। भूत्यै न प्रमदितव्यम्।

स्वाध्यायप्रवचनाभ्यां न प्रमदितव्यम्॥१९॥

देवपितृकार्याभ्यां न प्रमदितव्यम्। मातृदेवो भव। पितृदेवो भव। आचार्यदेवो भव। अतिथिदेवो भव। यान्यनवद्यानि कर्माणि। तानि सेवितव्यानि। नो इतराणि। यान्यस्माकं सुचरितानि। तानि त्वयोपास्यानि॥२०॥

नो इतराणि। ये के चास्मच्छ्रेयांसो ब्राह्मणाः। तेषां त्वयाऽऽसनेन प्रश्वसितव्यम्। श्रद्धया देयम्। अश्रद्धयाऽदेयम्। श्रिया देयम्। हिया देयम्। भिया देयम्। संविदा देयम्। अथ यदि ते कर्मविचिकित्सा वा वृत्तविचिकित्सा वा स्यात्॥२१॥

ये तत्र ब्राह्मणाः सम्मर्शिनः। युक्ता आयुक्ताः। अलूक्षा धर्मकामाः स्युः। यथा ते तत्र वर्तेरन्। तथा तत्र वर्तेथाः। अथाभ्याख्यातेषु। ये तत्र ब्राह्मणाः सम्मर्शिनः। युक्ता आयुक्ताः। अलूक्षा धर्मकामाः स्युः। यथा ते तेषु वर्तेरन्। तथा तेषु वर्तेथाः। एष आदेशः। एष उपदेशः। एषा वैदोपनिषत्। एतदनुशासनम्। एवमुपासितव्यम्। एवमु चैतदुपास्यम्॥२२॥

स्वाध्यायप्रवचनाभ्यान्न प्रमदितव्यं तानि त्वयोपास्यानि स्यात्तेषु वर्तेरन्त्स चं॥—[११]

शं नो मित्रः शं वरुणः। शं नो भवत्वयमा। शं न इन्द्रो बृहस्पतिः। शं नो विष्णुरुक्रमः। नमो

ब्रह्मणे। नमस्ते वायो। त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि। त्वामेव
 प्रत्यक्षं ब्रह्मावादिषम्। ऋतमवादिषम्। सत्यमवादिषम्।
 तन्मामावीत्। तद्वक्तारमावीत्। आवीन्माम्। आवीद्वक्तारम्।
 ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥२३॥

सत्यमवादिषं पञ्च च॥ [१२]

॥ अष्टमः प्रश्नः — ब्रह्मानन्दवल्ली ॥

ॐ सह नाववतु। सह नौ भुनक्तु। सह वीर्यं करवावहै।
 तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहै। ॐ शान्तिः शान्तिः
 शान्तिः॥

ब्रह्मविदाप्रोति परम्। तदेषाभ्युक्ता। सत्यं ज्ञानमनन्तं ब्रह्म।
 यो वेद निहितं गुहायां परमे व्योमन्। सोऽश्रुते
 सर्वान्कामान्सह। ब्रह्मणा विपश्चितेति। तस्माद्वा
 एतस्मादात्मन आकाशः सम्भूतः। आकाशाद्वायुः।
 वायोरग्निः। अग्नेरापः। अद्ध्यः पृथिवी। पृथिव्या ओषधयः।
 ओषधीभ्योऽन्नम्। अन्नात्पुरुषः। स वा एष पुरुषोऽन्नरसमयः।
 तस्येदमेव शिरः। अयं दक्षिणः पक्षः। अयमुत्तरः पक्षः।
 अयमात्मा। इदं पुच्छं प्रतिष्ठा। तदप्येष श्लोको भवति॥१॥

अन्नाद्वै प्रजाः प्रजायन्ते। याः काश्च पृथिवीऽश्रिताः।
 अथो अन्नैरेव जीवन्ति। अथैनदपि यन्त्यन्ततः। अन्ना
 हि भूतानां ज्येष्ठम्। तस्मात्सर्वोषधमुच्यते। सर्वं वै

तेऽन्नमाप्नुवन्ति। येऽन्नं ब्रह्मोपासते। अन्नं हि भूतानां ज्येष्ठम्। तस्मात्सर्वोषधमुच्यते। अन्नाद्भूतानि जायन्ते। जातान्यन्नेन वर्धन्ते। अद्यतेऽस्ति च भूतानि। तस्मादन्नं तदुच्यते इति। तस्माद्वा एतस्मादन्नरसमयात्। अन्योऽन्तर आत्मा प्राणमयः। तेनैष पूर्णः। स वा एष पुरुषविध एव। तस्य पुरुषविधताम्। अन्वयं पुरुषविधः। तस्य प्राण एव शिरः। व्यानो दक्षिणः पक्षः। अपान उत्तरः पक्षः। आकाश आत्मा। पृथिवी पुच्छं प्रतिष्ठा। तदप्येष श्लोको भवति॥२॥

प्राणं देवा अनु प्राणन्ति। मनुष्याः पशवश्च ये। प्राणो हि भूतानामायुः। तस्मात्सर्वायुषमुच्यते। सर्वमेव त आयुरयन्ति। ये प्राणं ब्रह्मोपासते। प्राणो हि भूतानामायुः। तस्मात्सर्वायुषमुच्यते इति। तस्यैष एव शरीर आत्मा। यः पूर्वस्य। तस्माद्वा एतस्मात् प्राणमयात्। अन्योऽन्तर आत्मा मनोमयः। तेनैष पूर्णः। स वा एष पुरुषविध एव। तस्य पुरुषविधताम्। अन्वयं पुरुषविधः। तस्य यजुरेव शिरः। ऋग्दक्षिणः पक्षः। सामोत्तरः पक्षः। आदेश आत्मा। अथर्वाङ्गिरसः पुच्छं प्रतिष्ठा। तदप्येष श्लोको भवति॥३॥

यतो वाचो निर्वर्तन्ते। अप्राप्य मनसा सह। आनन्दं ब्रह्मणो विद्वान्। न बिभेति कदाचनेति। तस्यैष एव शरीर आत्मा। यः पूर्वस्य। तस्माद्वा एतस्मान्मनोमयात्। अन्योऽन्तर आत्मा विज्ञानमयः। तेनैष पूर्णः। स वा एष पुरुषविध एव। तस्य

पुरुषविधताम्। अन्वयं पुरुषविधः। तस्य श्रद्धैव शिरः। ऋतं दक्षिणः पक्षः। सत्यमुत्तरः पक्षः। योग आत्मा। महः पुच्छं प्रतिष्ठा। तदप्येष श्लोको भवति॥४॥

विज्ञानं यज्ञं तनुते। कर्माणि तनुतेऽपि च। विज्ञानं देवाः सर्वे। ब्रह्म ज्येष्ठमुपासते। विज्ञानं ब्रह्म चेद्वेदं। तस्माच्चेन्न प्रमाद्यति। शरीरे पाप्मनो हित्वा। सर्वान्कामान्समश्नुत इति। तस्यैष एव शरीर आत्मा। यः पूर्वस्य। तस्माद्वा एतस्माद्विज्ञानमयात्। अन्योऽन्तर आत्माऽऽनन्दमयः। तेनैष पूर्णः। स वा एष पुरुषविध एव। तस्य पुरुषविधताम्। अन्वयं पुरुषविधः। तस्य प्रियमेव शिरः। मोदो दक्षिणः पक्षः। प्रमोद उत्तरः पक्षः। आनन्द आत्मा। ब्रह्म पुच्छं प्रतिष्ठा। तदप्येष श्लोको भवति॥५॥

असन्नेव सं भवति। असद्ब्रह्मेति वेदं चेत्। अस्ति ब्रह्मेति चेद्वेदं। सन्तमेनं ततो विदुरिति। तस्यैष एव शरीर आत्मा। यः पूर्वस्य। अथातोऽनुप्रश्नाः। उता विद्वानमुं लोकं प्रेत्य। कश्चन गच्छती(३)॥ आहो विद्वानमुँल्लोकं प्रेत्य। कश्चित्समश्नुता(३) उ। सोऽकामयत। बहु स्यां प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। स तपस्तप्त्वा। इदं सर्वमसृजत। यदिदं किं च। तत्सृष्ट्वा। तदेवानु प्राविशत्। तदनुप्रविश्य। सच्च त्यच्चाभवत्। निरुक्तं चानिरुक्तं च।

नि॒लय॑नं॒ चानि॑लयनं॒ च। वि॒ज्ञानं॒ चावि॑ज्ञानं॒ च। सत्यं॒
चानृ॑तं च स॒त्यम॒भवत्। यदि॑दं किं॒ च। तत्स॒त्यमि॑त्याच॒क्षते।
तदप्ये॑ष श्लो॒को भ॒वति॥६॥

अस॒द्वा इ॒दम॑ग्रं आसीत्। ततो॒ वै स॒दजा॑यत।
तदा॒त्मानं॑ स्वय॑मकुरु॒त। तस्मा॑त्तत्सुकृ॒तमुच्य॑त इति॒। यद्वै
तत्सुकृ॑तम्। र॒सो वै सः॑। रस॑ ह्येवायं लब्ध्वाऽऽन॑न्दी
भ॒वति॑। को ह्येवा॒न्यात्कः॑ प्रा॒ण्यात्। यदेष आकाश
आन॑न्दो न॒ स्यात्। एष ह्येवा॒नन्दया॑ति। य॒दा ह्ये॒वैष
एतस्मि॑न्नदृश्येऽना॒त्म्येऽनि॑रुक्तेऽनिल॒यनेऽभ॑यं प्रति॑ष्ठां
वि॒न्दते। अथ सोऽभ॑यं ग॒तो भ॒वति॑। य॒दा ह्ये॒वैष
एतस्मि॑न्नुदरमन्तरं कुरु॒ते। अथ तस्य॑ भ॒यं भ॒वति॑। तत्त्वेव
भ॑यं विदुषोऽम॑न्वान॒स्य। तदप्ये॑ष श्लो॒को भ॒वति॥७॥

भी॒षाऽस्मा॑द्वा॒तः प॑वते। भी॒षोदे॑ति॒ सूर्यः॑। भी॒षाऽस्मा॑दग्नि॒-
श्चेन्द्र॑श्च। मृ॒त्युर्धा॑वति प॒ञ्चम॑ इति॒। सैषाऽऽन॑न्दस्य
मीमा॑ंसा भ॒वति॑। यु॒वा स्या॑त्साधु यु॒वाऽध्या॑यकः। आशि॑ष्ठो
दृ॒ढिष्ठो॑ बलि॒ष्ठः। तस्ये॑यं पृथि॒वी सर्वा॑ वि॒त्तस्य॑ पूर्णा
स्यात्। स ए॒को मा॒नुष॑ आन॒न्दः। ते ये श॑तं मा॒नुषा॑
आन॒न्दाः। स ए॒को म॒नुष्य॑गन्ध॒र्वाणा॑मान॒न्दः। श्रोत्रि॑यस्य
चाका॑म॒हत॒स्य। ते ये श॑तं म॒नुष्य॑गन्ध॒र्वाणा॑मान॒न्दाः। स
ए॒को दे॒वग॑न्ध॒र्वाणा॑मान॒न्दः। श्रोत्रि॑यस्य चाका॑म॒हत॒स्य।
ते ये श॑तं दे॒वग॑न्ध॒र्वाणा॑मान॒न्दाः। स ए॒कः पि॒तृणा॑

चिरलोकलोकाना॑मान॒न्दः। श्रोत्रियस्य चाकाम॑हत॒स्य।
 ते ये शतं पितॄणां चिरलोकलोकाना॑मान॒न्दाः। स एक
 आजानजानां देवाना॑मान॒न्दः। श्रोत्रियस्य चाकाम॑हत॒स्य। ते
 ये शतमाजानजानां देवाना॑मान॒न्दाः। स एकः कर्मदेवानां
 देवाना॑मान॒न्दः। ये कर्मणा देवान॑पिय॒न्ति। श्रोत्रियस्य
 चाकाम॑हत॒स्य। ते ये शतं कर्मदेवानां देवाना॑मान॒न्दाः।
 स एको देवाना॑मान॒न्दः। श्रोत्रियस्य चाकाम॑हत॒स्य।
 ते ये शतं देवाना॑मान॒न्दाः। स एक इन्द्र॑स्यान॒न्दः।
 श्रोत्रियस्य चाकाम॑हत॒स्य। ते ये शतमिन्द्र॑स्यान॒न्दाः।
 स एको बृहस्पत॑रान॒न्दः। श्रोत्रियस्य चाकाम॑हत॒स्य।
 ते ये शतं बृहस्पत॑रान॒न्दाः। स एकः प्रजापत॑रान॒न्दः।
 श्रोत्रियस्य चाकाम॑हत॒स्य। ते ये शतं प्रजापत॑रान॒न्दाः।
 स एको ब्रह्मण॑ आन॒न्दः। श्रोत्रियस्य चाकाम॑हत॒स्य। स
 यश्चायं पुरुषे। यश्चासा॑वादित्ये। स एकः। स य॑ एवंवि॒त्।
 अस्माल्लो॑कात्प्रेत्य। एतमन्नमयमात्मानमुप॑सङ्गाम॒ति। एतं
 प्राणमयमात्मानमुप॑सङ्गाम॒ति। एतं मनोमयमात्मानमुप॑-
 सङ्गाम॒ति। एतं विज्ञानमयमात्मानमुप॑सङ्गाम॒ति। एतमानन्द-
 मयमात्मानमुप॑सङ्गाम॒ति। तदप्येष श्लो॑को भ॒वति॥८॥

यतो॒ वाचो॒ निर्वर्त॑न्ते। अप्रा॑प्य॒ मन॑सा स॒ह। आनन्दं ब्रह्म॑णो
 वि॒द्वान्। न बिभे॑ति कुतश्चने॒ति। एत॑ ह वाव॑ न त॒पति।
 किमह॑ साधु॑ नाक॒रवम्। किमहं पापमक॑रवमि॒ति। स य

एवं विद्वानेते आत्मानं स्पृणुते। उभे ह्येवैष एते आत्मानं स्पृणुते। य एवं वेद। इत्युपनिषत्॥९॥

सह नाववतु। सह नौ भुनक्तु। सह वीर्यं करवावहे। तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहे। ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ नवमः प्रश्नः — भृगुवल्ली ॥

ॐ सह नाववतु। सह नौ भुनक्तु। सह वीर्यं करवावहे। तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहे। ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

भृगुर्वै वारुणिः। वरुणं पितरमुपससार। अधीहि भगवो ब्रह्मेति। तस्मा एतत्प्रोवाच। अन्नं प्राणं चक्षुः श्रोत्रं मनो वाचमिति। तं हौवाच। यतो वा इमानि भूतानि जायन्ते। येन जातानि जीवन्ति। यत्प्रयन्त्यभि संविशन्ति। तद्विजिज्ञासस्व। तद्ब्रह्मेति। स तपोऽतप्यत। स तपस्तप्त्वा॥१॥

अन्नं ब्रह्मेति व्यजानात्। अन्नाद्धेव खल्विमानि भूतानि जायन्ते। अन्नेन जातानि जीवन्ति। अन्नं प्रयन्त्यभि संविशन्तीति। तद्विज्ञाय। पुनरेव वरुणं पितरमुपससार। अधीहि भगवो ब्रह्मेति। तं हौवाच। तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व। तपो ब्रह्मेति। स तपोऽतप्यत। स तपस्तप्त्वा॥२॥

प्रा॒णो ब्र॒ह्मेति॒ व्य॑जानात्। प्रा॒णाद्धै॒व खल्वि॒मानि॒ भू॒ता॒नि॒
जाय॑न्ते। प्रा॒णेन॒ जा॒ता॒नि॒ जी॒वन्ति॑। प्रा॒णं प्र॑यन्त्य॒भि
संवि॑शन्तीति॑। तद्वि॒ज्ञाय॑। पुन॑रे॒व वरु॑णं पि॒तर॒मुप॑ससारा।
अर्धी॑हि भगवो ब्र॒ह्मेति॑। त॒ ५ हो॑वाच। तप॑सा ब्र॒ह्म
विजि॑ज्ञासस्व। तपो॒ ब्र॒ह्मेति॑। स तपो॑ऽतप्यत। स
तप॑स्तप्त्वा॥ ३॥

मनो॒ ब्र॒ह्मेति॒ व्य॑जानात्। मन॑सो ह्यै॒व खल्वि॒मानि॒ भू॒ता॒नि॒
जाय॑न्ते। मन॑सा जा॒ता॒नि॒ जी॒वन्ति॑। मनः॒ प्र॑यन्त्य॒भि
संवि॑शन्तीति॑। तद्वि॒ज्ञाय॑। पुन॑रे॒व वरु॑णं पि॒तर॒मुप॑ससारा।
अर्धी॑हि भगवो ब्र॒ह्मेति॑। त॒ ५ हो॑वाच। तप॑सा ब्र॒ह्म
विजि॑ज्ञासस्व। तपो॒ ब्र॒ह्मेति॑। स तपो॑ऽतप्यत। स
तप॑स्तप्त्वा॥ ४॥

वि॒ज्ञानं॒ ब्र॒ह्मेति॒ व्य॑जानात्। वि॒ज्ञानाद्धै॒व खल्वि॒मानि॒
भू॒ता॒नि॒ जाय॑न्ते। वि॒ज्ञाने॑न॒ जा॒ता॒नि॒ जी॒वन्ति॑। वि॒ज्ञानं॒
प्र॑यन्त्य॒भि संवि॑शन्तीति॑। तद्वि॒ज्ञाय॑। पुन॑रे॒व वरु॑णं
पि॒तर॒मुप॑ससारा। अर्धी॑हि भगवो ब्र॒ह्मेति॑। त॒ ५ हो॑वाच।
तप॑सा ब्र॒ह्म विजि॑ज्ञासस्व। तपो॒ ब्र॒ह्मेति॑। स तपो॑ऽतप्यत।
स तप॑स्तप्त्वा॥ ५॥

आ॒न॒न्दो ब्र॒ह्मेति॒ व्य॑जानात्। आ॒न॒न्दाद्धै॒व खल्वि॒मानि॒
भू॒ता॒नि॒ जाय॑न्ते। आ॒न॒न्देन॒ जा॒ता॒नि॒ जी॒वन्ति॑। आ॒न॒न्दं
प्र॑यन्त्य॒भि संवि॑शन्तीति॑। सैषा भा॑र्ग॒वी वा॑रु॒णी वि॒द्या।

प॒र॒मे व्यो॑म॒न् प्र॒ति॑ष्ठिता। य ए॒वं वेद॑ प्र॒ति॑तिष्ठति।
अ॒न्न॒वान॒न्नादो॑ भ॒वति॑। म॒हान्भ॑वति प्र॒जया॑ प॒शुभिर्ब्र॑ह्मवर्च॒सेन॑।
म॒हान्की॒र्त्या॥६॥

अ॒न्नं न नि॑न्द्यात्। तद्व॒तम्। प्रा॒णो वा अ॒न्नम्। शरी॑रमन्नादम्।
प्रा॒णे शरी॑रं प्र॒ति॑ष्ठितम्। शरी॑रे प्रा॒णः प्र॒ति॑ष्ठितः। तदे॒तद॒न्नम॒न्ने
प्र॒ति॑ष्ठितम्। स य ए॒तद॒न्नम॒न्ने प्र॒ति॑ष्ठितं वेद॑ प्र॒ति॑तिष्ठति।
अ॒न्न॒वान॒न्नादो॑ भ॒वति॑। म॒हान्भ॑वति प्र॒जया॑ प॒शुभिर्ब्र॑ह्मवर्च॒सेन॑।
म॒हान्की॒र्त्या॥७॥

अ॒न्नं न परि॑चक्षीत। तद्व॒तम्। आपो॑ वा अ॒न्नम्।
ज्योति॑रन्नादम्। अ॒प्सु ज्योतिः॑ प्र॒ति॑ष्ठितम्। ज्योति॑ष्यापः
प्र॒ति॑ष्ठिताः। तदे॒तद॒न्नम॒न्ने प्र॒ति॑ष्ठितम्। स य ए॒तद॒न्नम॒न्ने
प्र॒ति॑ष्ठितं वेद॑ प्र॒ति॑तिष्ठति। अ॒न्न॒वान॒न्नादो॑ भ॒वति॑। म॒हान्भ॑वति
प्र॒जया॑ प॒शुभिर्ब्र॑ह्मवर्च॒सेन॑। म॒हान्की॒र्त्या॥८॥

अ॒न्नं बहु॑ कुर्वीत। तद्व॒तम्। पृथि॑वी वा अ॒न्नम्।
आ॒का॒शोऽन्ना॑दः। पृथि॑व्यामा॒का॒शः प्र॒ति॑ष्ठितः। आ॒का॒शे
पृथि॑वी प्र॒ति॑ष्ठिता। तदे॒तद॒न्नम॒न्ने प्र॒ति॑ष्ठितम्। स य
ए॒तद॒न्नम॒न्ने प्र॒ति॑ष्ठितं वेद॑ प्र॒ति॑तिष्ठति। अ॒न्न॒वान॒न्नादो॑ भ॒वति॑।
म॒हान्भ॑वति प्र॒जया॑ प॒शुभिर्ब्र॑ह्मवर्च॒सेन॑। म॒हान्की॒र्त्या॥९॥

न कश्चन वसतौ प्रत्याचक्षीत। तद्व॒तम्। तस्माद्यया कया
च विधया बह्व॑न्नं प्राप्नुयात्। अराध्यस्मा अन्नमित्याचक्षते।
एतद्वै मुखतोऽन्नं रा॒द्धम्। मुखतोऽस्मा अ॒न्नं रा॒ध्यते॑।

एतद्वै मध्यतोऽन्नं राद्धम्। मध्यतोऽस्मा अन्नं राध्यते।
 एतद्वा अन्ततोऽन्नं राद्धम्। अन्ततोऽस्मा अन्नं राध्यते।
 य एवं वेद। क्षेम इति वाचि। योगक्षेम इति प्राणापानयोः।
 कर्मेति हस्तयोः। गतिरिति पादयोः। विमुक्तिरिति
 पायौ। इति मानुषीः समाज्ञाः। अथ दैवीः। तृप्तिरिति
 वृष्टौ। बलमिति विद्युति। यश इति पशुषु। ज्योतिरिति
 नक्षत्रेषु। प्रजातिरमृतमानन्द इत्युपस्थे। सर्वमित्याकाशे।
 तत्प्रतिष्ठेत्युपासीत। प्रतिष्ठावान्भवति। तन्मह इत्युपासीत।
 महान्भवति। तन्मन इत्युपासीत। मानवान्भवति। तन्नम
 इत्युपासीत। नम्यन्तेऽस्मै कामाः। तद्ब्रह्मेत्युपासीत।
 ब्रह्मवान्भवति। तद्ब्रह्मणः परिमर इत्युपासीत। पर्येणं
 म्रियन्ते द्विषन्तः सपत्नाः। परि येऽप्रियां भ्रातृव्याः। स
 यश्चायं पुरुषे। यश्चासावादित्ये। स एकः। स य एवंवित्।
 अस्माल्लोकात्प्रेत्या। एतमन्नमयमात्मानमुपसङ्कम्य। एतं
 प्राणमयमात्मानमुपसङ्कम्य। एतं मनोमयमात्मानमुप-
 सङ्कम्य। एतं विज्ञानमयमात्मानमुपसङ्कम्य। एतमानन्दमय-
 मात्मानमुपसङ्कम्य। इमाँल्लोकान्कामात्री कामरूप्यनु-
 सञ्चरन्। एतत्साम गायन्नास्ते। हा(३) वु हा(३) वु हा(३)
 वु। अहमन्नमहमन्नमहमन्नम्। अहमन्नादो(२)ऽहमन्नादो(२)-
 ऽहमन्नादः। अहं श्लोककृदहं श्लोककृदहं श्लोककृत्।
 अहमस्मि प्रथमजा ऋता(३) स्य। पूर्वं देवेभ्यो अमृतस्य

ना(३) भा॒इ। यो मा ददाति स इदेव मा(३) वाः।
 अ॒हमन्न॒मन्न॑म॒दन्त॒मा(३) त्नि। अ॒हं वि॒श्वं भु॒वन्म॒भ्य॑भ॒वाम्।
 सु॒व॒र्न ज्योतीः॑। य ए॒वं वेद॑। इत्यु॑प॒निष॑त्॥१०॥

स॒ह ना॑ववतु। स॒ह नौ॑ भुनक्तु। स॒ह वी॒र्यं॑ करवावहै। तेज॒स्वि
 ना॒व॒धी॑तमस्तु मा वि॒द्विषा॒वहै॑। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

॥दशमः प्रश्नः — महानारायणोपनिषत्॥

ॐ सह ना॑ववतु। सह नौ॑ भुनक्तु। सह वी॒र्यं॑ करवावहे।
तेज॒स्वि ना॒वधी॑तमस्तु मा वि॒द्विषा॒वहे॑। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒
शान्तिः॑॥

॥अम्भस्य पारे॥

अम्भ॑स्य पा॒रे भुव॑नस्य म॒ध्ये नाक॑स्य पृ॒ष्ठे म॑ह॒तो म॑हीयान्।
शु॒क्रेण॑ ज्योती॑षि॒ सम॑नुप्रविष्टः प्र॒जाप॑तिश्चरति॒ गर्भे॑ अ॒न्तः॥
यस्मि॑न्नि॒दं सं च॒ विचै॑ति सर्वं यस्मि॑न्दे॒वा अधि॑ विश्वे
निषे॑दुः। तदे॒व भू॑तं तदु॒ भव्य॑मा इ॒दं तद॑क्षरे॒ पर॑मे व्यो॒मन्॥
येना॑ऽऽवृ॒तं खं च॒ दिवं॑ म॒हीं च॒ येना॑ऽऽदि॒त्यस्त॑प॒ति
तेज॑सा॒ भ्राज॑सा च। यम॒न्तः सं॑मु॒द्रे क॒वयो॑ वय॒न्ति यद॑क्षरे
पर॑मे प्र॒जाः॥ यतः॑ प्रसू॒ता ज॒गतः॑ प्रसू॒ती तो॒येन॑ जी॒वान्
व्यस॑स॒र्ज भू॒म्याम्। यदोष॑धीभिः पु॒रुषा॑न्प॒शूश्च॒ विवे॑श
भू॒तानि॑ चराच॒राणि॥ अतः॑ परं॒ नान्य॑द॒णीय॑सं हि परा॑त्परं
यन्म॑ह॒तो म॒हान्त॑म्। यदे॑कम॒व्यक्त॑मन॒न्तरूपं॑ वि॒श्वं पु॒राणं॑
तम॑सः पर॑स्तात्॥१॥

तदे॒वर्तं तदु॑ स॒त्यमा॑हुस्तदे॒व ब्र॒ह्म पर॑मं क॒वीना॑म्। इ॒ष्टापूर्तं॑
ब॒हुधा॑ जा॒तं जा॒यमा॑नं वि॒श्वं बि॑भर्ति॒ भुव॑नस्य नाभिः॥
तदे॒वाग्नि॑स्तद्वा॒युस्तत्सूर्य॑स्तदु॑ च॒न्द्रमा॑ः। तदे॒व शु॒क्रम॑मृ॒तं
तद्ब्र॒ह्म तदा॑पः स प्र॒जाप॑तिः॥ सर्वे॑ नि॒मेषा॑ ज॒ज्ञिरे॑ वि॒द्युतः॑

पुरुषादधि। कला मुहूर्ताः काष्ठाश्चाहोरात्राश्च सर्वशः॥
अर्द्धमासा मासा ऋतवः संवत्सरश्च कल्पन्ताम्। स आपः
प्रदुधे उभे इमे अन्तरिक्षमथो सुवः॥ नैनमूर्ध्वं न तिर्यश्चं
न मध्ये परिजग्रभत्। न तस्येशे कश्चन तस्य नाम
महद्यशः॥२॥

न सन्दृशेति तिष्ठति रूपमस्य न चक्षुषा पश्यति कश्चनैनम्।
हृदा मनीषा मनसाऽभिकृतो य एनं विदुरमृतास्ते
भवन्ति॥ अद्भ्यः सम्भूतो हिरण्यगर्भ इत्यष्टौ॥ एष हि
देवः प्रदिशोऽनु सर्वाः पूर्वा हि जातः स उ गर्भे अन्तः।
स विजायमानः स जनिष्यमाणः प्रत्यङ्मुखोऽस्तिष्ठति
विश्वतोमुखः॥ विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोहस्त
उत विश्वतस्पात्। सं बाहुभ्यां नमति सं पतत्रैर्द्यावापृथिवी
जनयन्देव एकः॥ वेनस्तत्पश्यन्विश्वा भुवनानि विद्वान् यत्र
विश्वं भवत्येकनीलम्। यस्मिन्निदं सं च विचैकं स ओतः
प्रोतश्च विभुः प्रजासु। प्र तद्वोचे अमृतं नु विद्वान्गन्धर्वो
नाम् निहितं गुहासु॥३॥

त्रीणि पदा निहिता गुहासु यस्तद्वेदं सवितुः पिताऽसत्।
स नो बन्धुर्जनिता स विधाता धामानि वेद भुवनानि
विश्वा। यत्र देवा अमृतमानशानास्तृतीये धामान्यभ्यैरयन्त।
परि द्यावापृथिवी यन्ति सद्यः परि लोकान् परि
दिशः परि सुवः। ऋतस्य तन्तुं विततं विचृत्य

तदपश्यत्तदभवत् प्रजासु। पुरीत्यं लोकान्पुरीत्यं भूतानि
 पुरीत्यं सर्वाः प्रदिशो दिशश्च। प्रजापतिः प्रथमजा
 ऋतस्यऽऽत्मनऽऽत्मानंमभिसम्बभूव। सदसस्पतिमद्भुतं
 प्रियमिन्द्रस्य काम्यम्। सनि मेधामयासिषम्। उद्दीप्यस्व
 जातवेदोऽपघ्नन्निर्ऋतिं मम॥४॥

पशूँश्च मह्यमावह जीवंनं च दिशो दिश। मा नो
 हिंसीज्जातवेदो गामश्च पुरुषं जगत्। अबिभ्रदग्न आगहि
 श्रिया मा परिपातय।

॥ गायत्रीमन्त्राः ॥

पुरुषस्य विद्म सहस्राक्षस्य महादेवस्य धीमहि। तन्नो रुद्रः
 प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि। तन्नो
 रुद्रः प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे वक्रतुण्डाय धीमहि।
 तन्नो दन्तिः प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे चक्रतुण्डाय
 धीमहि॥५॥

तन्नो नन्दिः प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे महासेनाय
 धीमहि। तन्नः षण्मुखः प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे
 सुवर्णपक्षाय धीमहि। तन्नो गरुडः प्रचोदयात्। वेदात्मनाय
 विद्महे हिरण्यगर्भाय धीमहि। तन्नो ब्रह्म प्रचोदयात्।
 नारायणाय विद्महे वासुदेवाय धीमहि। तन्नो विष्णुः
 प्रचोदयात्। वज्रनखाय विद्महे तीक्ष्णदृष्टाय धीमहि॥६॥

तन्नो नारसिंहः प्रचोदयात्। भास्कराय विद्महे
महद्युतिकराय धीमहि। तन्नो आदित्यः प्रचोदयात्।
वैश्वानराय विद्महे लालीलाय धीमहि। तन्नो अग्निः
प्रचोदयात्। कात्यायनाय विद्महे कन्यकुमारि धीमहि। तन्नो
दुर्गिः प्रचोदयात्।

॥ दूर्वासूक्तम् ॥

सहस्रपरमा देवी शतमूला शताङ्कुरा। सर्वं हरतु मे पापं
दूर्वा दुःस्वप्ननाशनी। काण्डात्काण्डात् प्ररोहन्ती परुषः परुषः
परि॥७॥

एवानो दूर्वे प्रतनु सहस्रेण शतेन च। या शतेन प्रतनोषि
सहस्रेण विरोहसि। तस्यास्ते देवीष्टके विधेम हविषा
वयम्। अश्वक्रान्ते रथक्रान्ते विष्णुक्रान्ते वसुन्धरा। शिरसा
धारयिष्यामि रक्षस्व मां पदे पदे।

॥ मृत्तिकासूक्तम् ॥

भूमिर्धेनुर्धरणी लोकधारिणी। उद्धृताऽसि वराहेण कृष्णेन
शतबाहुना। मृत्तिके हन मे पापं यन्मया दुष्कृतं कृतम्।
मृत्तिके ब्रह्मदत्ताऽसि काश्यपेनाभिमन्त्रिता। मृत्तिके देहि मे
पुष्टिं त्वयि सर्वं प्रतिष्ठितम्॥८॥

मृत्तिके प्रतिष्ठिते सर्वं तन्मे निर्णुद मृत्तिके। तया हुतेन पापेन
गच्छामि परमां गतिम्।

॥ शत्रुजयमन्त्राः ॥

यतं इन्द्र भयामहे ततो नो अभयं कृधि। मघवच्छुग्धि तव
तन्न ऊतये विद्विषो विमृधो जहि। स्वस्तिदा विशस्पतिर्वृत्रहा
विमृधो वशी। वृषेन्द्रः पुर एतु नः स्वस्तिदा अभयङ्करः।
स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः।
स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु।
आपान्तमन्युस्तृपलप्रभर्मा धुनिः शिमीवाञ्छरुमा ऋजीषी।
सोमो विश्वान्यतसावनानि नार्वागिन्द्रं प्रतिमानानिदेभुः॥९॥

ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्विसीमतः सुरुचो वेन आवः।
सबुधिया उपमा अस्य विष्ठाः सतश्च योनिमसतश्च विवः।
स्योना पृथिवि भवाऽनृक्षरा निवेशनी। यच्छानः शर्म सप्रथाः।
गन्धद्वारां दुराधर्षां नित्यपुष्टां करीषिणीम्। ईश्वरीं
सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम्। श्रीर्मे भुजतु। अलक्ष्मीर्मे
नश्यतु। विष्णुमुखा वै देवाश्छन्दोभिरिमाल्लोकाननप-
जय्यमभ्यजयन्। महाः इन्द्रो वज्रबाहुः षोडशी शर्म
यच्छतु॥१०॥

स्वस्ति नो मघवां करोतु हन्तु पाप्मानं योऽस्मान्
द्वेष्टि। सोमान् स्वरेण कृणुहि ब्रह्मणस्पते। कक्षीवन्तं
य औशिजम्। शरीरं यज्ञशमलं कुसीदं तस्मिन्त्सीदतु
योऽस्मान् द्वेष्टि। चरेणं पवित्रं विततं पुराणं येन पूतस्तरति

दुष्कृतानि। तेन पवित्रेण शुद्धेन पूता अति पाप्मानमरातिं
तरेम। सजोषा इन्द्र सगणो मरुद्भिः सोमं पिब वृत्रहञ्छूर
विद्वान्। जहि शत्रूँ रप मृधो नुदस्वाथाभयं कृणुहि
विश्वतो नः। सुमित्रा न आप ओषधयः सन्तु दुर्मित्रास्तस्मै
भूयासुर्योऽस्मान् द्वेष्टि यं च वयं द्विष्मः। आपो हि ष्ठा मयो
भुवस्ता न ऊर्जे दधातन॥११॥

महेरणां चक्षसे। यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयते ह
नः। उशतीरिव मातरः। तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयाय
जिन्वथ। आपो जनयथा च नः।

॥ अघमर्षणसूक्तम् ॥

हिरण्यशृङ्गं वरुणं प्रपद्ये तीर्थं मे देहि याचितः। यन्मया
भुक्तमसाधूनां पापेभ्यश्च प्रतिग्रहः। यन्मे मनसा वाचा कर्मणा
वा दुष्कृतं कृतम्। तन्न इन्द्रो वरुणो बृहस्पतिः सविता
च पुनन्तु पुनः पुनः। नमोऽग्नयेऽप्सुमते नम इन्द्राय नमो
वरुणाय नमो वारुण्यै नमोऽद्भ्यः॥१२॥

यदपां क्रूरं यदमेध्यं यदशान्तं तदपंगच्छतात्।
अत्याशनादतीपानाद्यच्च उग्रात् प्रतिग्रहात्। तन्नो वरुणो
राजा पाणिना ह्यवमर्शतु। सौहर्मपापो विरजो निर्मुक्तो
मुक्तकिल्बिषः। नाकस्य पृष्ठमारुह्य गच्छेद्ब्रह्मसलोकताम्।
यश्चाप्सु वरुणः स पुनात्वघमर्षणः। इमं मे गङ्गे यमुने

सरस्वति॒ शुतु॑द्रि॒ स्तोम॑ꣳ सचता॒ परु॑ष्ण्या। अ॒सि॒क्रिया॑
म॑रुद्वृ॒धे वि॒तस्त॑याऽऽर्जी॑कीये श्रुणु॒ह्या सु॑षोम॑या। ऋ॒तं च
स॒त्यं चा॒भी॒द्धा॒त्तप॑सोऽध्य॑जायत। ततो॒ रात्रि॑रजायत॒ ततः
समु॑द्रो अ॒र्णवः॑ ॥१३॥

स॒मु॒द्रादर्ण॑वादधि॒ संवत्स॑रो अ॒जाय॑त। अ॒होरा॒त्राणि॑
वि॒दध॑द्वि॒श्वस्य॑ मि॒षतो॑ व॒शी। सूर्या॑च॒न्द्रम॒सौ धा॒ता
य॑थापूर्वम॑कल्पयत्। दि॒वं च॑ पृ॒थि॒र्वीं चा॒न्तरि॑क्षमथो
सु॒वः। यत्पृ॑थि॒व्याꣳ रजः॑ स्व॒मान्तरि॑क्षे वि॒रोद॑सी।
इ॒माꣳस्तदा॑पो व॒रुणः॑ पु॒नात्व॑घम॒र्षणः॑। पु॒नन्तु॑ वस॑वः
पु॒नातु॑ व॒रुणः॑ पु॒नात्व॑घम॒र्षणः॑। ए॒ष भू॒तस्य॑ म॒ध्ये भु॒वन॑स्य
गो॒प्ता। ए॒ष पु॒ण्यकृ॑तां लो॒का॒नेष॑ मृ॒त्योर्हि॑र॒ण्मय॑म्।
द्या॒वापृ॑थि॒व्योर्हि॑र॒ण्मय॑ꣳ सꣳश्रि॑तꣳ सु॒वः॑ ॥१४॥

स नः॒ सु॒वः सꣳशि॑शाधि। आ॒र्द्रं ज्व॑ल॒न्ति ज्योति॑र॒हम॑स्मि।
ज्योति॑र्ज्व॒लन्ति॒ ब्रह्मा॑हम॑स्मि। योऽह॑म॑स्मि॒ ब्रह्मा॑हम॑स्मि।
अ॒हम॑स्मि॒ ब्रह्मा॑हम॑स्मि। अ॒हमे॒वाहं॑ मां जु॒होमि॑
स्वाहा॑। अ॒का॒र्य॒का॒र्यव॑की॒र्णी स्ते॒नो भ्रू॑ण॒हा गु॑रु॒तल्प॑गः।
व॒रुणो॑ऽपाम॑घम॒र्षणस्त॑स्मा॒त्पा॒पात् प्र॑मुच्यते। र॒जो
भू॒मि॑स्त्व॒माꣳ रो॑द॒यस्व॒ प्रव॑दन्ति॒ धीराः॑। आ॒क्रान्॑त्समु॒द्रः
प्र॑थ॒मे वि॑ध॒र्मं जु॑नय॒न्प्र॒जा भु॑वन॒स्य रा॒जा। वृ॒षां प॒वित्रे॑
अधि॒ सानो॑ अ॒व्ये बृ॑हत्सोमो॑ वावृ॒धे सु॒वा॒न इ॒न्दुः॑ ॥१५॥

॥ दुर्गासूक्तम् ॥

जा॒तवे॑दसे सु॒नवाम् सोम॑मरातीय॒तो निज॑हाति वेदः। स
नः पर॑षदति दुर्गा॒णि वि॒श्वा ना॒वेव॒ सिन्धु॑ दु॒रिता॑ऽत्य॒ग्निः।
ताम॒ग्निर्व॑र्णा तप॑सा ज्वल॒न्तीं वैरो॑चनीं कर्म॒फले॑षु जुष्टा॑म्।
दुर्गा॑ दे॒वीः शरण॑म॒हं प्रप॑द्ये सु॒तर॑सि तरसे॒ नमः॑। अ॒ग्ने त्वं
पा॒रया॒ नव्यो॑ अ॒स्मान्त्स्व॒स्तिभि॑रति दुर्गा॒णि वि॒श्वा। पू॒श्च
पृ॒थ्वी ब॑हु॒ला न उ॒र्वी भवा॑ तो॒काय॒ तन॑याय॒ शं योः। वि॒श्वानि॑
नो दुर्ग॑हा जा॒तवेदः॑ सिन्धुं न ना॒वा दु॑रि॒तातिं॑ पर॑षि।
अ॒ग्ने अ॒त्रि॒वन्मन॑सा गृणा॒नोऽस्माकं॑ बो॒ध्यवि॑ता त॒नूना॑म्।
पृ॒तना॒जित॑ः सह॑मानम॒ग्निमु॒ग्रं हु॑वेम पर॒मात्स॒धस्था॑त्। स
नः पर॑षदति दुर्गा॒णि वि॒श्वा क्षाम॑दे॒वो अति॑ दु॒रिता॑ऽत्य॒ग्निः।
प्र॒लोषि॑ क॒मीड्यो॑ अध्व॒रेषु॑ स॒नाच्च॑ होता॒ नव्य॑श्च स॒त्सि।
स्वाश्चा॑ग्ने त॒नुव॑ पिप्रय॑स्वा॒स्मभ्य॑ च सौ॒भग॑माय॒जस्व।
गोभि॑र्जुष्ट॒मयु॑जो निषि॑क्तं तवै॒न्द्र वि॒ष्णो॒रनु॑सञ्चरेम। नाक॑स्य
पृ॒ष्ठम॒भि सं॒वसानो॑ वैष्ण॑वीं लो॒क इ॒ह मा॑दयन्ताम्॥१६॥

[२]

॥ व्याहृतिहोमन्त्राः ॥

भूर॒न्नम॒ग्नये॑ पृथि॒व्यै स्वा॒हा भुवो॑ऽन्नं वा॒यवे॑ऽन्तरि॑क्षाय॒
स्वा॒हा सुव॑र॒न्नमा॑दि॒त्याय॑ दि॒वे स्वा॒हा भूर्भुवः॑ सुव॑र॒न्नं
च॒न्द्रम॑से दि॒ग्भ्यः स्वा॒हा नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्यो॑ भूर्भुवः॑

सुव॒रन्न॒मोम्॥१७॥

[३]

भूर॒ग्रये॑ पृथि॒व्यै स्वाहा॒ भुवो॑ वा॒यवे॒ऽन्तरि॑क्षा॒य स्वाहा॒
सुव॑रादि॒त्याय॑ दि॒वे स्वाहा॒ भूर्भुवः॑ सुव॑श्च॒न्द्रम॑से दि॒ग्भ्यः॑
स्वाहा॒ नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्यो॑ भूर्भुवः॑ सुव॒रग्र॑
ओम्॥१८॥

[४]

भूर॒ग्रये॑ च पृथि॒व्यै च॑ मह॒ते च॒ स्वाहा॒ भुवो॑ वा॒यवे॑ चा॒न्तरि॑क्षा॒य
च मह॒ते च॒ स्वाहा॒ सुव॑रादि॒त्याय॑ च दि॒वे च॑ मह॒ते च॒ स्वाहा॒
भूर्भुवः॑ सुव॑श्च॒न्द्रम॑से च॒ नक्ष॑त्रेभ्यश्च दि॒ग्भ्यश्च॑ मह॒ते च॒ स्वाहा॒
नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्यो॑ भूर्भुवः॑ सुव॒र्मह॑रोम्॥१९॥

[५]

॥ ज्ञानप्राप्त्यर्थहोममन्त्राः ॥

पा॒हि नो॑ अ॒ग्न ए॒नसे॑ स्वा॒हा। पा॒हि नो॑ वि॒श्ववे॑द॒से स्वा॒हा। यज्ञं॑
पा॒हि वि॒भाव॑सो स्वा॒हा। सर्वं॑ पा॒हि श॒तक्र॑तो स्वा॒हा॥२०॥

[६]

पा॒हि नो॑ अ॒ग्न ए॒कया॑। पा॒ह्युत॑ द्विती॒यया॑। पा॒ह्यूर्जं॑ तृती॒यया॑।
पा॒हि गी॒र्भिश्च॑ त॒सृभिर्व॑सो स्वा॒हा॥२१॥

[७]

॥ वेदविस्मरणाय जपमन्त्राः ॥

यश्छन्दसामृषभो विश्वरूपश्छन्दोभ्यश्छन्दां स्याविवेश।
सतां शिष्यः पुरोवाचोपनिषदिन्द्रो ज्येष्ठ इन्द्रियाय
ऋषिभ्यो नमो देवेभ्यः स्वधा पितृभ्यो भूर्भुवः सुवश्छन्द
ओम्॥ २२॥

[८]

नमो ब्रह्मणे धारणं मे अस्त्वनिराकरणं धारयिता भूयासं
कर्णयोः श्रुतं मा च्योढुं ममामुष्य ओम्॥ २३॥

[९]

॥ तपः प्रशंसा ॥

ऋतं तपः सत्यं तपः श्रुतं तपः शान्तं तपो दमस्तपः शमस्तपो
दानं तपो यज्ञं तपो भूर्भुवः सुवर्ब्रह्मैतदुपास्यैतत्तपः॥ २४॥

[१०]

॥ विहिताचरणप्रशंसा निषिद्धाचरणनिन्दा च ॥

यथा वृक्षस्य सम्पुष्पितस्य दूराद्गन्धो वात्येवं पुण्यस्य कर्मणो
दूराद्गन्धो वाति यथाऽसिधारां कर्तेऽवहितामवक्रामे यद्युवे
युवे ह वा विह्वयिष्यामि कर्तं पतिष्यामीत्येवमनृतादात्मानं
जुगुप्सेत्॥ २५॥

[११]

॥ दहरविद्या ॥

अ॒णोरणी॑यान्म॒हतो म॒हीयाना॑त्मा गु॒हायां॑ नि॒हितोऽस्य॑
ज॒न्तोः। तम॑क्रतुं पश्यति वी॒तशो॑को धा॒तुः प्र॒सादा॑न्महि॒मानं॑-
मी॒शम्। स॒प्त प्रा॒णाः प्र॒भव॑न्ति तस्मा॑त्स॒प्तार्चि॑षः स॒मिधः॑
स॒प्त जि॒ह्वाः। स॒प्त इ॒मे लो॒का येषु॑ चर॑न्ति प्रा॒णा
गु॒हाशयां॑ नि॒हिताः स॒प्त स॑प्त। अतः॑ स॒मुद्रा गि॒रय॑श्च
सर्वे॑ऽस्मात्स्यन्द॑न्ते सिन्ध॑वः सर्व॑रूपाः। अत॑श्च वि॒श्वा
ओष॑धयो रसा॑च्च येनैष भू॒तस्तिष्ठ॑त्यन्तरा॒त्मा। ब्र॒ह्मा दे॒वानां॑
प॒दवीः क॑वीनामृषि॒र्विप्रा॑णां म॒हिषो मृ॒गाणां॑। श्ये॒नो
गृ॒ध्राणां॑ स्व॒धिति॑र्व॒नानां॑ सोमः॑ प॒वित्र॑मत्येति रे॒भन्।
अ॒जामेकां॑ लो॒हितशुक्ल॑कृष्णां ब॒र्हीं प्र॒जां ज॒नय॑न्ती
स॒रूपाम्। अ॒जो ह्ये॒को जुष॑माणोऽनु॒शेते जहा॑त्ये॒नां
भु॒क्तभो॑गा॒मजो॑ऽन्यः॥ २६॥

ह॒सः शु॒चिष॑द्वसु॒रन्तरि॑क्षस॒द्धोता॑ वे॒दिष॑दति॒थिर्दु॑रोण॒सत्।
नृष॑द्व॒रस॑द॒त्सद्व्योम॑सद॒ब्जा गो॒जा ऋ॑त॒जा अ॒द्रिजा॑
ऋ॒तं बृ॒हत्। घृ॒तं मि॑मिक्षिरे घृ॒तम॑स्य योनि॑र्घृ॒ते श्रि॒तो
घृ॒तमु॑वस्य धाम्। अ॒नुष्व॑धमाव॒ह मा॒दय॑स्व स्वाहा॑कृतं
वृष॑भ वक्षि ह॒व्यम्। स॒मुद्रादूर्मि॑र्मधु॒मा उ॒दार॑दुपा॒शुना॑
सम॑मृ॒तत्व॑मान॒द। घृ॒तस्य॑ नाम॒ गुह्यं॑ यदस्ति जि॒ह्वा
दे॒वानां॑मृ॒तस्य॑ नाभिः॑। व॒यं नाम॑ प्रब्र॒वामा॑ घृ॒तेना॑स्मिन्
य॒ज्ञे धा॑रयामा॒ नमो॑भिः। उप॑ ब्र॒ह्मा शृ॑णवच्छ॒स्यमानं॑ चतुः

शृङ्गोऽवमीद्गौर एतत्। चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे
शीर्षे सप्त हस्तांसो अस्य। त्रिधा बद्धो वृषभो रौरवीति
महो देवो मर्त्याः आविवेश॥२७॥

त्रिधा हितं पुणिभिर्गुह्यमानं गवि देवासो घृतमन्वविन्दन्।
इन्द्र एकः सूर्य एकं जजान वेनादेकः स्वधया
निष्टतक्षुः। यो देवानां प्रथमं पुरस्ताद्विश्वाधियो रुद्रो
महर्षिः। हिरण्यगर्भं पश्यत् जायमानः स नो
देवः शुभया स्मृत्या संयुनक्तु। यस्मात्परं नापरमस्ति
किञ्चिद्यस्मान्नाणीयो न ज्यायोऽस्ति कश्चित्। वृक्ष इव
स्तब्धो दिवि तिष्ठत्येकस्तेनेदं पूर्णं पुरुषेण सर्वम्। न
कर्मणा न प्रजया धनेन त्यागेनैके अमृतत्वमानशुः।
परेण नाकं निहितं गुहायां विभ्राजते यद्यतयो विशन्ति।
वेदान्तविज्ञानसुनिश्चितार्थाः सन्न्यासयोगाद्यतयः शुद्धसत्त्वाः।
ते ब्रह्मलोके तु परान्तकाले परामृतात्परिमुच्यन्ति सर्वे।
दहं विपापं परमैश्वरभूतं यत्पुण्डरीकं पुरमध्यसं स्थम्।
तत्रापि दहं गुगनं विशोकस्तस्मिन् यदन्तस्तदुपासितव्यम्।
यो वेदादौ स्वरः प्रोक्तो वेदान्ते च प्रतिष्ठितः। तस्य
प्रकृतिलीनस्य यः परः स महेश्वरः॥२८॥

॥ नारायणसूक्तम् ॥

सहस्रशीर्षं देवं विश्वाक्षं विश्वशम्भुवम्। विश्वं नारायणं
 देवमक्षरं परमं पदम्। विश्वतः परमान्नित्यं विश्वं
 नारायणं हरिम्। विश्वमेवेदं पुरुषस्तद्विश्वमुपजीवति।
 पतिं विश्वस्य ऽऽत्मे श्वरं शाश्वतं शिवमच्युतम्। नारायणं
 महाज्ञेयं विश्वात्मानं पारायणम्। नारायणपरो ज्योतिरात्मा
 नारायणः परः। नारायण परं ब्रह्म तत्त्वं नारायणः
 परः। नारायणपरो ध्याता ध्यानं नारायणः परः। यच्च
 किञ्चिज्जगत्सर्वं दृश्यते श्रूयते ऽपि वा॥ अन्तर्बहिश्च तत्सर्वं
 व्याप्य नारायणः स्थितः॥२९॥

अनन्तमव्ययं कविं समुद्रे ऽन्तं विश्वशम्भुवम्। पद्मकोश
 प्रतीकाशं हृदयं चाप्यधोमुखम्। अधो निष्ठा
 वितस्त्यान्ते नाभ्यामुपरि तिष्ठति। ज्वालामालाकुलं
 भाती विश्वस्य ऽऽयतनं महत्। सन्ततं शिलाभिस्तु-
 लम्बत्याकोशसन्निभम्। तस्यान्ते सुषिरं सूक्ष्मं तस्मिन्सर्वं
 प्रतिष्ठितम्। तस्य मध्ये महानग्निर्विश्वार्चिर्विश्वतोमुखः।
 सोऽग्रं भुग्विभजन्तिष्ठन्नाहारमजरः कविः। तिर्यगूर्ध्वमधः
 शायी रश्मयस्तस्य सन्तता। सन्तापयति स्वं देहमापादतल-
 मस्तकः। तस्य मध्ये वह्निशिखा अणीयोर्ध्वा व्यवस्थितः।
 नीलतौयदमध्यस्थाद्विद्युल्लेखेव भास्वरा। नीवारशूकवत्तन्वी-
 पीता भास्वत्यणूपमा। तस्याः शिखाया मध्ये परमात्मा

व्यवस्थितः। स ब्रह्म स शिवः स हरिः सेन्द्रः सोऽक्षरः
परमः स्वराट्॥३०॥

नारायणः स्थितो व्यवस्थितश्चत्वारि च॥—————[१३]

॥ आदित्यमण्डले परब्रह्मोपासनम् ॥

आदित्यो वा एष एतन्मण्डलं तपति तत्र ता
ऋचस्तदृचा मण्डलं स ऋचां लोकोऽथ य एष
एतस्मिन्मण्डलेऽर्चिर्दीप्यते तानि सामानि स साम्नां
मण्डलं स साम्नां लोकोऽथ य एष एतस्मिन्मण्डलेऽर्चिषि
पुरुषस्तानि यजूंषि स यजुषा मण्डलं स यजुषां लोकः
सैषा त्रय्येवं विद्या तपति य एषोऽन्तरादित्ये हिरण्मयः
पुरुषः॥३१॥

—————[१४]

॥ आदित्यपुरुषस्य सर्वात्मकत्वप्रदर्शनम् ॥

आदित्यो वै तेज ओजो बलं यशश्चक्षुः श्रोत्रमात्मा मनो
मन्युर्मनुर्मृत्युः सत्यो मित्रो वायुराकाशः प्राणो लोकपालः
कः किं कं तत्सत्यमत्रममृतो जीवो विश्वः कतमः स्वयम्भु
ब्रह्मैतदमृत एष पुरुष एष भूतानामधिपतिर्ब्रह्मणः सायुज्यं
सलोकतामाप्नोत्येतासामेव देवतानां सायुज्यं सार्ष्टितां
समानलोकतामाप्नोति य एवं वेदैत्युपनिषत्॥३२॥

—————[१५]

॥ शिवोपासनमन्त्राः ॥

निध॑नपतये॒ नमः। निध॑नपतान्तिकाय॒ नमः। ऊ॒र्ध्वाय॒
नमः। ऊ॒र्ध्वलिङ्गाय॒ नमः। हिर॑ण्याय॒ नमः। हिर॑ण्यलिङ्गाय॒
नमः। सुव॑र्णाय॒ नमः। सुव॑र्णलिङ्गाय॒ नमः। दि॒व्याय॒ नमः।
दि॒व्यलिङ्गाय॒ नमः। भ॒वाय॒ नमः। भ॒वलिङ्गाय॒ नमः। श॒र्वाय॒
नमः। श॒र्वलिङ्गाय॒ नमः। शि॒वाय॒ नमः। शि॒वलिङ्गाय॒
नमः। ज्व॒लाय॒ नमः। ज्व॒ललिङ्गाय॒ नमः। आ॒त्माय॒ नमः।
आ॒त्मलिङ्गाय॒ नमः। प॒रमाय॒ नमः। प॒रमलिङ्गाय॒ नमः।
ए॒तत्सोम॑स्य॒ सूर्य॑स्य॒ सर्व॑लिङ्गं॑ स्थाप॒यति॒ पाणि॑मन्त्रं
पवि॒त्रम्॥ ३३॥

[१६]

॥ पश्चिमवक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

स॒द्योजा॑तं प्र॒पद्या॑मि॒ स॒द्योजा॑ताय॒ वै नमो॒ नमः। भ॒वे भ॒वे
नाति॑ भवे भवस्व॒ माम्। भ॒वोद्भ॑वाय॒ नमः॥ ३४॥

[१७]

॥ उत्तरवक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

वा॒म॒दे॒वाय॒ नमो॑ ज्ये॒ष्ठाय॒ नमः॑ श्रे॒ष्ठाय॒ नमो॑ रु॒द्राय॒ नमः॑
का॒लाय॒ नमः॑ कल॑विकर॒णाय॒ नमो॑ बल॑विकर॒णाय॒ नमो॑
ब॒लाय॒ नमो॑ बल॑प्रमथ॒नाय॒ नमः॑ सर्व॑भूतदम॒नाय॒ नमो॑
म॒नो॒न्म॑नाय॒ नमः॥ ३५॥

[१८]

॥ दक्षिणवक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

अ॒घोरे॑भ्योऽथ॒ घोरे॑भ्यो॒ घोर॒घोर॑तरेभ्यः। सर्वे॑भ्यः सर्व॒शर्वे॑भ्यो॒ नम॑स्ते अस्तु रु॒द्ररू॑पेभ्यः॥ ३६॥

[१९]

॥ प्राग्वक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

तत्पु॑रुषाय वि॒द्महे॑ महादे॒वाय॑ धीमहि। तन्नो॑ रु॒द्रः प्र॒चोद॑यात्॥ ३७॥

[२०]

॥ ऊर्ध्ववक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

ई॒शानः॑ सर्व॒विद्या॑नामीश्वरः॒ सर्व॑भू॒तानां॑ ब्रह्माधि॑पतिर्ब्रह्म॒णोऽधि॑पतिर्ब्रह्मा॒ शिवो॑ मे॒ अस्तु॑ सदाशि॒वोम्॥ ३८॥

[२१]

॥ नमस्कारमन्त्राः ॥

नमो॑ हिरण्यबा॒हवे॑ हिरण्यवर्णा॒य हिरण्य॑रूपाय॒ हिरण्य॑पतये-
ऽम्बिका॑पतये॒ उमा॑पतये॒ पशु॑पतये॒ नमो॑ नमः॥ ३९॥

[२२]

ऋ॒तं स॒त्यं परं॑ ब्र॒ह्म पु॑रुषं कृष्ण॒पिङ्ग॑लम्। ऊ॒र्ध्वरे॑तं
वि॒रूपाक्षं॑ वि॒श्वरू॑पाय॒ वै नमो॑ नमः॥ ४०॥

[२३]

सर्वो वै रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु। पुरुषो वै रुद्रः सन्महो
नमो नमः। विश्वं भूतं भुवनं चित्रं बहुधा जातं जायमानं च
यत्। सर्वो ह्येष रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु॥४१॥

[२४]

कद्रुद्राय प्रचेतसे मीढुष्टमाय तव्यसे। वो चेम् शन्तम् हृदे।
सर्वो ह्येष रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु॥४२॥

[२५]

॥अग्निहोत्रहवण्याः उपयुक्तस्य वृक्षविशेषस्याभिधानम्॥

यस्य वैकङ्कत्यग्निहोत्रहवणी भवति प्रत्येवास्याहुतय-
स्तिष्ठन्त्यथो प्रतिष्ठित्यै॥४३॥

[२६]

कृणुष्व पाजु इति पञ्च॥४४॥

[२७]

॥भूदेवताकमन्त्रः॥

अदितिर्देवा गन्धर्वा मनुष्याः पितरोऽसुरास्तेषां सर्वभूतानां
माता मेदिनी महता मही सावित्री गायत्री जगत्पुर्वी पृथ्वी
बहुला विश्वा भूता कर्तृमा का या सा सत्येत्यमृतेति
वसिष्ठः॥४५॥

[२८]

॥ सर्वदेवता आपः ॥

आपो वा इदं सर्वं विश्वा भूतान्यापः प्राणा वा आपः
पशव आपोऽन्नमापोऽमृतमापः सम्राडापो विराडापः
स्वराडापश्छन्दाऽस्यापो ज्योतीऽष्यापो यजूऽष्यापः
सत्यमापः सर्वा देवता आपो भूर्भुवः सुवराप ओम्॥४६॥

[२९]

॥ सन्ध्यावन्दनमन्त्राः ॥

आपः पुनन्तु पृथिवीं पृथिवी पूता पुनातु माम्। पुनन्तु
ब्रह्मणस्पतिर्ब्रह्मपूता पुनातु माम्। यदुच्छिष्टमभोज्यं यद्वा
दुश्चरितं मम। सर्वं पुनन्तु मामापोऽसतां च प्रतिग्रहः
स्वाहा॥४७॥

[३०]

अग्निश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः। पापेभ्यो
रक्षन्ताम्। यदह्मा पापमकारिषम्। मनसा वाचा हस्ताभ्याम्।
पद्भ्यामुदरेण शिश्ना। अहस्तदवलुम्पतु। यत्किं च दुरितं
मयि। इदमहं माममृतयोनौ। सत्ये ज्योतिषि जुहोमि
स्वाहा॥४८॥

[३१]

सूर्यश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः। पापेभ्यो
रक्षन्ताम्। यद्वात्रिया पापमकारिषम्। मनसा वाचा

हस्ताभ्याम्। पञ्चामुदरेण शिश्ना। रात्रिस्तदवलुम्पतु।
यत्किं च दुरितं मयि। इदमहं माममृतयोनौ। सूर्ये ज्योतिषि
जुहोमि स्वाहा॥४९॥

[३२]

॥ प्रणवस्य ऋष्यादिविवरणम् ॥

ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म। अग्निर्देवता ब्रह्म इत्यार्षम्। गायत्रं
छन्दं परमात्मं सरूपम्। सायुज्यं विनियोगम्॥५०॥

[३३]

॥ गायत्र्यावाहनमन्त्राः ॥

आयातु वरदा देवी अक्षरं ब्रह्मसम्मितम्। गायत्रीं छन्दसां
मातेदं ब्रह्म जुषस्व मे। यदह्नात्कुरुते पापं तदह्नात्प्रतिमुच्यते।
यद्रात्रियात्कुरुते पापं तद्रात्रियात्प्रतिमुच्यते। सर्वं वर्णं
महादेवि सन्ध्याविद्ये सरस्वति॥५१॥

[३४]

ओजोऽसि सहोऽसि बलमसि भ्राजोऽसि देवानां धाम
नामांसि विश्वमसि विश्वायुः सर्वमसि सर्वायुरभिभूरो
गायत्रीमावाहयामि सावित्रीमावाहयामि सरस्वतीमावाह-
यामि छन्दऋषीणावाहयामि श्रियमावाहयामि गायत्रिया
गायत्रीच्छन्दो विश्वामित्र ऋषिः सविता देवताऽग्निर्मुखं
ब्रह्मा शिरो विष्णुर्हृदयं रुद्रः शिखा पृथिवी

योनिः प्राणापानव्यानोदानसमाना सप्राणा श्वेतवर्णा
 साङ्ख्यायनसगोत्रा गायत्री चतुर्विंशत्यक्षरा त्रिपदा षड्भुक्षिः
 पञ्चशीर्षोपनयने विनियोग् ओं भूः। ओं भुवः। ओं
 सुवः। ओं महः। ओं जनः। ओं तपः। ओं सत्यम्।
 ओं तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि। धियो यो
 नः प्रचोदयात्। ओमापो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवः
 सुवरोम्॥५२॥

[३५]

॥ गायत्री उपस्थानमन्त्राः ॥

उत्तमे शिखरे जाते भूम्यां पर्वतमूर्धनि। ब्राह्मणेभ्योऽभ्यनु-
 ज्ञाता गच्छ देवि यथासुखम्। स्तुतो मया वरदा वैदमाता
 प्रचोदयन्ती पवने द्विजाता। आयुः पृथिव्यां द्रविणं ब्रह्मवर्चसं
 मह्यं दत्वा प्रजातुं ब्रह्मलोकम्॥५३॥

[३६]

॥ आदित्यदेवतामन्त्रः ॥

घृणिः सूर्य आदित्यो न प्रभा वात्यक्षरम्। मधु क्षरन्ति
 तद्रसम्। सत्यं वै तद्रसमापो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवः
 सुवरोम्॥५४॥

[३७]

॥ त्रिसुपर्णमन्त्राः ॥

ब्रह्ममेतु माम्। मधुमेतु माम्। ब्रह्ममेव मधुमेतु माम्। यास्ते
सोम प्रजावत्सोभि सो अहम्। दुःस्वप्रहन्दुरुष्यह। यास्ते
सोम प्राणांस्तां जुहोमि। त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय
दद्यात्। ब्रह्महत्यां वा एते घ्नन्ति। ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्णं
पठन्ति। ते सोमं प्राप्नुवन्ति। आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति।
ओम्॥५५॥

[३८]

ब्रह्म मेधया। मधु मेधया। ब्रह्ममेव मधु मेधया। अद्या नो
देव सवितः प्रजावत्सावीः सौभगम्। परां दुष्वप्रियं सुवा
विश्वानि देव सवितर्दुरितानि परां सुवा। यद्भद्रं तन्म आ
सुवा। मधु वाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः। माध्वीर्नः
सन्त्वोषधीः। मधु नक्तमुतोषसि मधुमत्पार्थिवं रजः। मधु
द्यौरस्तु नः पिता। मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमा अस्तु सूर्यः।
माध्वीर्गावो भवन्तु नः। य इमं त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय
दद्यात्। भ्रूणहत्यां वा एते घ्नन्ति। ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्णं पठन्ति।
ते सोमं प्राप्नुवन्ति। आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति। ओम्॥५६॥

[३९]

ब्रह्म मेधवा। मधु मेधवा। ब्रह्ममेव मधु मेधवा। ब्रह्मा
देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम्। श्येनो

गृध्राणां॑ स्वधि॑तिर्वनानां॑ सोमः॑ प॒वित्र॑मत्येति॑ रेभन्।
 ह॒सः शुचि॑षद्वसुरन्तरिक्ष॑सद्धोता॑ वेदि॑षदतिथि॑र्दुरोण॑सत्।
 नृषद्व॑रसद॑तसद्धो॑मसद॑जा गो॒जा ऋ॑त॒जा अ॑द्रिजा ऋ॑तं
 बृ॒हत्। ऋ॒चे त्वा॑ रु॒चे त्वा॑ समि॒त्स्र॑वन्ति स॒रितो॑ न
 धेनाः॑। अ॒न्तर्हृ॒दा मन॑सा पू॒यमा॑नाः। घृ॒तस्य॑ धारा॑
 अ॒भिचा॑कशीमि। हि॒र॒ण्ययो॑ वे॒त॒सो म॒ध्य आ॑साम्।
 तस्मि॑न्सु॒पर्णो म॑धुकृ॒त्कु॒ला॒यी भ॑जन्नास्ते मधु॑दे॒वता॑भ्यः।
 तस्या॑सते ह॒रयः॑ स॒प्तती॑रे स्व॒धां दु॒हा॑ना अ॒मृत॑स्य धारा॑म्।
 य इ॒दं त्रि॑सु॒पर्णम॑याचितं ब्रा॒ह्म॒णाय॑ दद्यात्। वी॒र॒ह॒त्यां वा
 ए॒ते घ्न॑न्ति। ये ब्रा॒ह्म॒णास्त्रि॑सु॒पर्णं प॑ठन्ति। ते सोमं प्राप्नु॑वन्ति।
 आ॒स॒ह॒स्रात्प॒ङ्क्तिं पु॑न॑न्ति। ओम्॥५७॥

[४०]

॥ मेधासूक्तम् ॥

मे॒धा दे॒वी जु॒षमा॑णा न॒ आगा॑द्वि॒श्वार्ची॑ भ॒द्रा सु॑मन॒स्यमा॑ना।
 त्वया॑ जु॒ष्टा जु॒षमा॑णा दुरु॒क्ता नृ॑बृ॒हद्व॑दे॒म वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑॥ त्वया॑
 जु॒ष्टं ऋ॒षिर्भ॑वति दे॒वि त्वया॑ ब्रह्मा॑ऽऽग॒तश्री॑रु॒त त्वया॑। त्वया॑
 जु॒ष्टंश्चि॒त्रं वि॑न्दते वसु॒ सा नो॑ जुषस्व॒ द्रवि॑णो न मे॒धे॥५८॥

[४१]

मे॒धां म॒ इन्द्रो॑ ददातु मे॒धां दे॒वी सर॑स्वती। मे॒धां मे॑
 अ॒श्विना॑वु॒भावा॑धत्तां पुष्कर॑स्रजा। अ॒प्स॒रासु॑ च॒ या मे॒धा

गन्धर्वेषु च यन्मनः। दैवीं मेधा सरस्वती सा मां मेधा
सुरभिर्जुषतां स्वाहा॥५९॥

[४२]

आ मां मेधा सुरभिर्विश्वरूपा हिरण्यवर्णा जगती जगम्या।
ऊर्जस्वती पयसा पिन्वमाना सा मां मेधा सुप्रतीका
जुषन्ताम्॥६०॥

[४३]

मयि मेधां मयि प्रजां मय्यग्निस्तेजो दधातु मयि मेधां मयि
प्रजां मयीन्द्र इन्द्रियं दधातु मयि मेधां मयि प्रजां मयि
सूर्यो भ्राजो दधातु॥६१॥

[४४]

॥ मृत्युनिवारणमन्त्राः ॥

अपैतु मृत्युरमृतं न आगन्वैवस्वतो नो अभयं कृणोतु।
पूर्णं वनस्पतैरिवाभिनः शीयतां रयिः स च तान्नः
शचीपतिः॥६२॥

[४५]

परं मृत्यो अनु परेहि पन्थां यस्ते स्व इतरो देवयानात्।
चक्षुष्मते शृण्वते ते ब्रवीमि मा नः प्रजां रीरिषो मोत
वीरान्॥६३॥

[४६]

वातं प्राणं मनसाऽन्वा रभामहे प्रजापतिं यो भुवनस्य
गोपाः। स नो मृत्योस्त्रायतां पात्वहंसो ज्योग्जीवा
जरामशीमहि॥६४॥

[४७]

अमुत्र भूयादध यद्यमस्य बृहस्पते अभिशस्तेरमुञ्चः।
प्रत्यौहतामश्विना मृत्युमस्माद्देवानामग्रे भिषजा शचीभिः॥६५॥

[४८]

हरिः हरन्तमनुयन्ति देवा विश्वस्येशानं वृषभं मतीनाम्।
ब्रह्म सरूपमनुमेदमागादयनं मा विवधीर्विक्रमस्व॥६६॥

[४९]

शल्लकैरग्निमिन्धान उभौ लोकौ सनेमहम्। उभयोर्लोकयोर्-
ऋध्वाऽति मृत्युं तराम्यहम्॥६७॥

[५०]

मा छिंदो मृत्यो मा वधीर्मा मे बलं विवृहो मा प्रमोषीः। प्रजां
मा मे रीरिष आयुरुग्र नृचक्षसं त्वा हविषा विधेम॥६८॥

[५१]

मा नो महान्तमुत मा नो अर्भकं मा न उक्षन्तमुत मा न
उक्षितम्। मा नोऽवधीः पितरं मोत मातरं प्रिया मा नस्तनुवौ
रुद्र रीरिषः॥६९॥

[५२]

मा न॑स्तो॒के तन॑ये॒ मा न॒ आयु॑षि॒ मा नो॒ गोषु॒ मा नो॒ अश्वे॑षु
रीरिषः। वी॒रान्मा नो॑ रु॒द्र भामि॑तोऽव॒धीर्ह॒विष्म॑न्तो॒ नम॑सा
विधेम ते॥ ७०॥

[५३]

॥ प्रजापतिप्रार्थनामन्त्रः ॥

प्रजा॑पते॒ न त्वदे॒तान्य॒न्यो विश्वा॑ जा॒तानि॒ परि॑ता ब॒भूव।
यत्का॑मास्ते जुहु॒मस्तन्नो॑ अस्तु व॒यं स्या॑म॒ पत॑यो
रयी॒णाम्॥ ७१॥

[५४]

॥ इन्द्रप्रार्थनामन्त्रः ॥

स्व॒स्ति॒दा वि॒शस्पति॑र्वृ॒त्रहा वि॒मृधो॑ व॒शी। वृषे॑न्द्रः पु॒र ए॑तु नः
स्व॒स्ति॒दा अभ॑यङ्क॒रः॥ ७२॥

[५५]

॥ मृत्युञ्जयमन्त्रः ॥

त्र्य॑म्बकं यजामहे सु॒गन्धिं पु॑ष्टि॒वर्ध॑नम्। उ॒र्वारु॑कमि॒व
बन्ध॑नान्मृत्यो॒र्मुक्षी॑य॒ माऽमृता॑त्॥ ७३॥

[५६]

ये ते॑ स॒हस्र॑म॒युतं पाशा॑ मृत्यो॒ मर्त्या॑य॒ हन्त॑वे। तान् य॒ज्ञस्य॑
मा॒यया॑ सर्वा॒नव॑ यजामहे॥ ७४॥

[५७]

मृत्यवे॒ स्वाहा॑ मृत्यवे॒ स्वाहा॑॥ ७५॥

[५८]

॥ पापनिवारक-मन्त्राः ॥

दे॒वकृ॑त॒स्यै॑न॒सोऽव॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑॥ म॒नु॒ष्य॑कृ॒त॒स्यै॑न॒सोऽव॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑॥ प॒ितृ॑कृ॒त॒स्यै॑न॒सोऽव॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑॥ आ॒त्म॑कृ॒त॒स्यै॑न॒सोऽव॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑॥ अ॒न्य॑कृ॒त॒स्यै॑न॒सोऽव॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑॥ अ॒स्मत्कृ॑त॒स्यै॑न॒सोऽव॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑॥ यद्वि॒वा च॑ न॒क्तं चै॑न॒श्चकृ॑म॒ तस्या॑व॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑॥ यत्स्व॒पन्त॑श्च॒ जाग्र॑त॒श्चै॑न॒श्चकृ॑म॒ तस्या॑व॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑॥ यत्सु॒षुप्त॑श्च॒ जाग्र॑त॒श्चै॑न॒श्चकृ॑म॒ तस्या॑व॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑॥ यद्वि॒द्वाꣳस॒श्चावि॑द्वाꣳस॒श्चै॑न॒श्चकृ॑म॒ तस्या॑व॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑॥ ए॒नस॑ ए॒नसोऽव॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑॥ ७६॥

[५९]

॥ वसुप्रार्थनामन्त्रः ॥

यद्वो॑ दे॒वाश्च॑कृ॒म जि॒ह्वायां॑ गु॒रुम॑न॒सो वा॒ प्रयु॑ती दे॒व हे॒डन॑म्।
अ॒रा॒वा यो नो॑ अ॒भि दु॑च्छुना॒यते॑ तस्मि॒न्तदे॒नो वस॑वो॒ निधे॑त॒न्
स्वाहा॑॥ ७७॥

[६०]

॥ कामोऽकार्षीत्-मन्युरकार्षीत् मन्त्रः ॥

कामोऽकार्षीन्मो नमः। कामोऽकार्षीत्कामः करोति नाहं
करोमि कामः कर्ता नाहं कर्ता कामः कारयिता नाहं
कारयिता एष ते काम कामाय स्वाहा॥७८॥

[६१]

मन्युरकार्षीन्मो नमः। मन्युरकार्षीन्मन्युः करोति नाहं
करोमि मन्युः कर्ता नाहं कर्ता मन्युः कारयिता नाहं
कारयिता एष ते मन्यो मन्यवे स्वाहा॥७९॥

[६२]

॥ विराजहोममन्त्राः ॥

तिलाञ्जुहोमि सरसां सपिष्टान् गन्धार मम चित्ते रमन्तु
स्वाहा। गावो हिरण्यं धनमन्नपानं सर्वेषां श्रियै स्वाहा।
श्रियं च लक्ष्मीं च पुष्टिं च कीर्तिं चानृण्यताम्। ब्रह्मण्यं
बहुपुत्रताम्। श्रद्धामेधे प्रजाः सन्ददातु स्वाहा॥८०॥

[६३]

तिलाः कृष्णास्तिलाः श्वेतास्तिलाः सौम्या वंशानुगाः। तिलाः
पुनन्तु मे पापं यत्किञ्चिद्दुरितं मयि स्वाहा। चोरस्थान्नं
नवश्राद्धं ब्रह्महा गुरुतल्पगः। गोस्तेयं सुरापानं भ्रूणहत्या
तिला शान्तिं शमयन्तु स्वाहा। श्रीश्च लक्ष्मीश्च पुष्टीश्च कीर्तिं
चानृण्यताम्। ब्रह्मण्यं बहुपुत्रताम्। श्रद्धामेधे प्रजा तु जातवेदः

सन्ददातु स्वाहा॥८१॥

[६४]

प्राणापानव्यानोदानसमाना मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां
विपाप्मा भूयासुः स्वाहा॥ वाङ्मनश्चक्षुःश्रोत्रजिह्वाघ्राणरेतो-
बुद्ध्याकूतिःसङ्कल्पा मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां विपाप्मा
भूयासुः स्वाहा॥ त्वक्कर्ममांसरुधिरमेदोमज्जास्नायवो-
ऽस्थीनि मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां विपाप्मा भूयासुः
स्वाहा॥ शिरःपाणिपादपार्श्वपृष्ठोरूदरजङ्घशिरोपस्थपायवो
मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां विपाप्मा भूयासुः स्वाहा॥
उत्तिष्ठ पुरुष हरित पिङ्गल लोहिताक्षि देहि देहि
ददापयिता मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां विपाप्मा
भूयासुः स्वाहा॥८२॥

[६५]

पृथिव्यापस्तेजोवायुराकाशा मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां
विपाप्मा भूयासुः स्वाहा॥ शब्दस्पर्शरूपरसगन्धा मे
शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां विपाप्मा भूयासुः स्वाहा॥
मनोवाक्कायकर्माणि मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजां विपाप्मा
भूयासुः स्वाहा॥ अव्यक्तभावैरहङ्कारैर्ज्योतिरहं विरजां
विपाप्मा भूयासुः स्वाहा॥ आत्मा मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं
विरजां विपाप्मा भूयासुः स्वाहा॥ अन्तरात्मा मे शुद्ध्यन्तां
ज्योतिरहं विरजां विपाप्मा भूयासुः स्वाहा॥ परमात्मा

मे शुद्धन्तां ज्योतिरहं विरजा विपाप्मा भूयासुः स्वाहा।
 क्षुधे स्वाहा। क्षुत्पिपासाय स्वाहा। विविट्यै स्वाहा।
 ऋग्विधानाय स्वाहा। कषोत्काय स्वाहा। क्षुत्पिपासामलं
 ज्येष्ठामलक्ष्मीर्नाशयाम्यहम्। अभूतिमसंमृद्धिं च सर्वान्निर्णुद
 मे पाप्मानं स्वाहा। अन्नमय-प्राणमय-मनोमय-विज्ञानमय-
 मानन्दमय-मात्मा मे शुद्धन्तां ज्योतिरहं विरजा विपाप्मा
 भूयासुः स्वाहा॥८३॥

[६६]

॥ वैश्वदेवमन्त्राः ॥

अग्नये स्वाहा। विश्वेभ्यो देवेभ्यः स्वाहा। ध्रुवाय भूमाय
 स्वाहा। ध्रुवक्षितये स्वाहा। अच्युतक्षितये स्वाहा। अग्नये
 स्विष्टकृते स्वाहा ॥ धर्माय स्वाहा। अधर्माय स्वाहा। अद्भ्यः
 स्वाहा। ओषधिवनस्पतिभ्यः स्वाहा॥८४॥

रक्षोदेवजनेभ्यः स्वाहा। गृह्याभ्यः स्वाहा। अवसानेभ्यः
 स्वाहा। अवसानपतिभ्यः स्वाहा। सर्वभूतेभ्यः स्वाहा।
 कामाय स्वाहा। अन्तरिक्षाय स्वाहा। यदेजति जगति
 यच्च चेष्टति नाम्नो भागोऽयं नाम्ने स्वाहा। पृथिव्यै स्वाहा।
 अन्तरिक्षाय स्वाहा॥८५॥

दिवे स्वाहा। सूर्याय स्वाहा। चन्द्रमसे स्वाहा। नक्षत्रेभ्यः
 स्वाहा। इन्द्राय स्वाहा। बृहस्पतये स्वाहा। प्रजापतये स्वाहा।

ब्रह्मणे॑ स्वाहा॑। स्व॒धा पि॒तृभ्यः॑ स्वाहा॑। नमो॑ रु॒द्राय॑ पशुपतये॒
स्वाहा॑॥८६॥

दे॒वेभ्यः॑ स्वाहा॑। पि॒तृभ्यः॑ स्व॒धाऽस्तु॑। भू॒तेभ्यो॑ नमः॑।
म॒नुष्यै॑भ्यो॒ हन्ता॑। प्र॒जाप॑तये॒ स्वाहा॑। पर॒मेष्ठि॑ने॒ स्वाहा॑।
यथा॑ कूपः श॒तधा॑रः स॒हस्र॑धारो अक्षितः। ए॒वा मे॑ अस्तु
धा॒न्यः स॒हस्र॑धा॒रमक्षित॑म्। धन॑धा॒न्यै स्वाहा॑। ये भू॒ताः
प्र॒चर॑न्ति दि॒वान॑क्तं बलि॑मिच्छन्तो॑ वि॒तुद॑स्य प्रे॒ष्याः।
तेभ्यो॑ बलिं पुं॒ष्टिकामो॑ हरामि॒ मयि॑ पु॒ष्टिं पु॒ष्टिप॑तिर्दधातु
स्वाहा॑॥८७॥

[६७]

ओं तद्ब्र॒ह्म। ओं तद्वा॒युः। ओं तदा॒त्मा। ओं तत्स॒त्यम्।
ओं तत्सर्व॑म्। ओं तत्पु॒रोर्नमः॑॥ अन्तश्चरति॑ भू॒तेषु॑ गुहायां
वि॒श्वमूर्ति॑षु। त्वं यज्ञ॑स्त्वं वष॒ट्कार॑स्त्वमिन्द्र॑स्त्वः रु॒द्रस्त्वं
विष्णु॑स्त्वं ब्रह्म त्वं प्र॒जाप॑तिः। त्वं तदा॑प॒ आपो॑ ज्योती॒
रसो॑ऽमृतं ब्रह्म भूर्भुव॑स्सुव॒रोम्॥८८॥

[६८]

॥ प्राणाहुतिमन्त्राः ॥

श्रद्धाया॑ प्रा॒णे नि॒विष्टो॑ऽमृतं जुहोमि। श्रद्धाया॑मपा॒ने
नि॒विष्टो॑ऽमृतं जुहोमि। श्रद्धाया॑ व्या॒ने नि॒विष्टो॑ऽमृतं जुहोमि।
श्रद्धाया॑मुदा॒ने नि॒विष्टो॑ऽमृतं जुहोमि। श्रद्धाया॑ः समा॒ने

निर्विष्टोऽमृतं जुहोमि। ब्रह्मणि म आत्माऽमृतत्वाय॥
 अमृतोपस्तरणमसि॥ श्रद्धायां प्राणे निर्विष्टोऽमृतं जुहोमि।
 शिवो मां विशाप्रदाहाय। प्राणाय स्वाहा॥ श्रद्धायांमपाने
 निर्विष्टोऽमृतं जुहोमि। शिवो मां विशाप्रदाहाय। अपानाय
 स्वाहा॥ श्रद्धायां व्याने निर्विष्टोऽमृतं जुहोमि। शिवो
 मां विशाप्रदाहाय। व्यानाय स्वाहा॥ श्रद्धायांमुदाने
 निर्विष्टोऽमृतं जुहोमि। शिवो मां विशाप्रदाहाय। उदानाय
 स्वाहा॥ श्रद्धायां समाने निर्विष्टोऽमृतं जुहोमि।
 शिवो मां विशाप्रदाहाय। समानाय स्वाहा॥ ब्रह्मणि म
 आत्माऽमृतत्वाय। अमृतापिधानमसि॥८९॥

[६९]

॥ भुक्तान्नाभिमन्त्रणमन्त्राः ॥

श्रद्धायां प्राणे निर्विश्यामृतं हुतम्। प्राणमन्त्रेनाप्यायस्व।
 श्रद्धायांमपाने निर्विश्यामृतं हुतम्। अपानमन्त्रेनाप्यायस्व।
 श्रद्धायां व्याने निर्विश्यामृतं हुतम्। व्यानमन्त्रेनाप्यायस्व।
 श्रद्धायांमुदाने निर्विश्यामृतं हुतम्। उदानमन्त्रेनाप्यायस्व।
 श्रद्धायां समाने निर्विश्यामृतं हुतम्। समानमन्त्रेनाप्या-
 यस्व॥९०॥

[७०]

॥ भोजनान्ते आत्मानुसन्धानमन्त्रः ॥

अङ्गुष्ठमात्रः पुरुषोऽङ्गुष्ठं च समाश्रितः। ईशः सर्वस्य जगतः
प्रभुः प्रीणाति विश्वभुक्॥११॥

[७१]

॥ अवयवस्वस्थता-प्रार्थनामन्त्रः ॥

वाङ्गं आसन्। नसोः प्राणः। अक्षयोश्चक्षुः। कर्णयोः श्रोत्रम्।
बाहुवोर्बलम्। ऊरुवोरोजः। अरिष्टा विश्वान्यङ्गानि तनूः।
तनुवां मे सह नमस्ते अस्तु मा मां हिंसीः॥१२॥

[७२]

॥ इन्द्रसप्तर्षि-संवादमन्त्रः ॥

वयः सुपर्णा उप सेदुरिन्द्रं प्रियमेधा ऋषयो नाधमानाः। अपं
ध्वान्तमूर्णुहि पृथि चक्षुर्मुमुग्ध्यस्मान्निधयेऽव बद्धान्।

[७३]

॥ हृदयालम्बनमन्त्रः ॥

प्राणानां ग्रन्थिरसि रुद्रो मां विशान्तकः। तेनान्नेनाप्या-
यस्व॥१३॥

[७४]

॥ देवताप्राणनिरूपणमन्त्रः ॥

नमो रुद्राय विष्णवे मृत्युर्मे पाहि॥१४॥

[७५]

॥ अग्निस्तुतिमन्त्रः ॥

त्वम॑ग्ने द्यु॒भिस्त्वमा॑शुशु॒क्षणि॒स्त्वम॒द्भ्यस्त्वम॑श्म॒न॒स्प॒रिं । त्वं
वने॑भ्य॒स्त्वमोष॑धीभ्य॒स्त्वं नृ॒णां नृ॑पते जायसे शुचिः॑ ॥ ९५ ॥

[७६]

॥ अभीष्टयाचनामन्त्राः ॥

शि॒वने॑ मे सन्ति॑ष्ठस्व स्यो॒नेन॑ मे सन्ति॑ष्ठस्व सुभू॒तेन॑
मे सन्ति॑ष्ठस्व ब्रह्मवर्च॑सेन॑ मे सन्ति॑ष्ठस्व य॒ज्ञस्य॑र्धिम॒नु
सन्ति॑ष्ठस्वोप॑ ते य॒ज्ञ नम॒ उप॑ ते नम॒ उप॑ ते नमः॑ ॥ ९६ ॥

[७७]

॥ परतत्त्व-निरूपणम् ॥

स॒त्यं परं॑ परं॑ स॒त्यं स॒त्येन॒ न सु॑व॒र्गालो॒काच्च॑वन्ते
क॒दाच॑न स॒तां हि स॒त्यं तस्मा॑त्स॒त्ये र॑मन्ते । तप॒ इति॑ तपो
नान॑श॒नात्परं॑ यद्धि परं॑ तप॒स्तदु॒र्द्धर्षं॑ तदु॒राध॑र्षं तस्मा॑त्तप॑सि
रमन्ते॑ । दम॒ इति॑ निय॑तं ब्रह्म॒चारि॑ण॒स्तस्मा॑द्दमे॑ रमन्ते ।
शम॒ इत्य॑रण्ये मु॒नय॑स्तस्मा॑च्छमे॑ रमन्ते । दान॑मिति॑ सर्वा॒णि
भू॒तानि॑ प्र॒शंस॑न्ति दाना॑न्नाति॑ दुष्करं॑ तस्मा॑द्दाने॑ रमन्ते
। ध॒र्म इति॑ ध॒र्मेण॑ सर्व॑मिदं परि॑गृहीतं ध॒र्मान्नाति॑ दुष्करं॑
तस्मा॑द्ध॒र्मे र॑मन्ते । प्र॒जन् इति॑ भूयां॑ स॒स्तस्मा॑द्भूयि॑ष्ठाः
प्रजा॑यन्ते तस्मा॑द्भूयि॑ष्ठाः प्र॒जन॑ने रमन्तेऽग्नय॑ । इत्या॑ह
तस्मा॑द॒ग्नय॑ आधा॑तव्या अ॒ग्निहो॑त्रमित्या॑ह तस्मा॑द॒ग्निहो॑त्रे

र॑मन्ते । य॒ज्ञ इति॑ य॒ज्ञो हि दे॒वास्तस्मा॑द्य॒ज्ञे र॑मन्ते ।
मान॒समिति॑ वि॒द्वाꣳस॒स्तस्मा॑द्वि॒द्वाꣳसं ए॒व मा॑न॒से र॑मन्ते
० न्या॒स इति॑ ब्र॒ह्मा ब्र॒ह्मा हि परः॑ परो॑ हि ब्र॒ह्मा तानि॑
वा ए॒तान्यव॑राणि॒ पराꣳसि न्या॒स ए॒वात्य॑रेचय॒द्य ए॒वं
वेदै॑त्युप॒निषत् ॥ ९७ ॥

[७८]

॥ ज्ञानसाधन-निरूपणम् ॥

प्रा॒जाप॒त्यो हा॑रुणिः सु॒पर्णेयः॑ प्र॒जाप॑तिं पि॒तर॒मुप॑ससार॒
किं भ॑गव॒न्तः पर॑मं वद॒न्तीति॑ तस्मै॒ प्रोवाच॑ । स॒त्येन॑
वा॒युरावा॑ति स॒त्येनाऽऽदि॑त्यो रौचते दि॒वि स॒त्यं वाचः॑
प्रति॑ष्ठा स॒त्ये स॒र्वं प्रति॑ष्ठितं तस्मा॑त्स॒त्यं पर॑मं वद॒न्ति ।
तर्प॑सा दे॒वा दे॒वता॑मग्र॑ आय॒न्तप॑स॒र्षयः॑ सु॒वर॑न्वविन्दं तर्प॑सा
स॒पत्नान् प्र॑णु॒दामा॑राती॒स्तर्प॑सि स॒र्वं प्रति॑ष्ठितं तस्मा॑त्तर्पः
पर॑मं वद॒न्ति । दमे॑न दा॒न्ताः कि॒ल्बिष॑मवधू॒न्वन्ति
दमे॑न ब्र॒ह्मचा॑रिणः सु॒वर॑गच्छ॒न्दमो॑ भू॒तानां॑ दुरा॒धर्षं
दमे॑ स॒र्वं प्रति॑ष्ठितं तस्मा॑द्दमः पर॑मं वद॒न्ति । शमे॑न
शा॒न्ताः शि॒वमा॑चर॒न्ति शमे॑न ना॒कं मु॒नयोऽन्व॑विन्द॒च्छमो॑
भू॒तानां॑ दुरा॒धर्ष॑च्छमे॑ स॒र्वं प्रति॑ष्ठितं तस्मा॑च्छमः पर॑मं
वद॒न्ति । दा॒नं य॒ज्ञानां॑ वरू॒थं दक्षि॑णा लो॒के दा॑तारः
सर्व॑भू॒तान्यु॑पजी॒वन्ति दा॒नेना॑राती॒रपा॑नुदन्त दा॒नेन॑ द्विष॒न्तो
मि॒त्रा भ॑वन्ति दा॒ने स॒र्वं प्रति॑ष्ठितं तस्मा॑द्दानं पर॑मं

वदन्ति । धर्मो विश्वस्य जगतः प्रतिष्ठा लोके धर्मिष्ठं
 प्रजा उपसर्पन्ति धर्मेण पापमपनुदति धर्मे सर्वं प्रतिष्ठितं
 तस्माद्धर्मं परमं वदन्ति । प्रजननं वै प्रतिष्ठा लोके साधु
 प्रजायास्तन्तुं तन्वानः पितृणामनृणो भवन्ति तदेव तस्यानृणं
 तस्मात् प्रजननं परमं वदन्त्यग्नयो वै त्रयीं विद्या ।
 देवयानः पन्थां गार्हपत्य ऋक्पृथिवी रथन्तरमन्वाहार्यपचनं
 यजुरन्तरिक्षं वामदेव्यमाहवनीयः सामं सुवर्गो लोको
 बृहत्तस्मादग्नीन्परमं वदन्त्यग्निहोत्रं सायं प्रातर्गृहाणां
 निष्कृतिः स्विष्टं सुहुतं यज्ञक्रतूनां प्रायणं सुवर्गस्य
 लोकस्य ज्योतिस्तस्मादग्निहोत्रं परमं वदन्ति । यज्ञ इति
 यज्ञेन हि देवा दिवं गता यज्ञेनासुरानपानुदन्त यज्ञेन
 द्विषन्तो मित्रा भवन्ति यज्ञे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्यज्ञं
 परमं वदन्ति । मानसं वै प्राजापत्यं पवित्रं मानसेन
 मनसा साधु पश्यति मानसा ऋषयः प्रजा असृजन्त
 मानसे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मान्मानसं परमं वदन्ति । न्यास
 इत्याहुर्मनीषिणो ब्रह्माणं ब्रह्मा विश्वः कतमः स्वयम्भुः
 प्रजापतिः संवत्सर इति संवत्सरोऽसावादित्यो य एष
 आदित्ये पुरुषः स परमेष्ठी ब्रह्मात्मा । याभिरादित्यस्तपति
 रश्मिभिस्ताभिः पर्जन्यो वर्षति पर्जन्येनौषधिवनस्पतयः
 प्रजायन्त ओषधिवनस्पतिभिरन्नं भवत्यन्नेन प्राणाः प्राणैर्बलं
 बलेन तपस्तपसा श्रद्धा श्रद्धया मेधा मेधया मनीषा

मनीषया मनो मनसा शान्तिः शान्त्या चित्तं चित्तेन स्मृतिः
 स्मृत्या स्मारः स्मारेण विज्ञानं विज्ञानेनात्मानं वेदयति
 तस्मादन्नं ददन्त्सर्वाण्येतानि ददात्यन्नात् प्राणा भवन्ति ।
 भूतानां प्राणैर्मनो मनसश्च विज्ञानं विज्ञानादानन्दो ब्रह्मयोनिः
 स वा एष पुरुषः पञ्चधा पञ्चात्मा येन सर्वमिदं प्रोतं
 पृथिवी चान्तरिक्षं च द्यौश्च दिशश्चावान्तरदिशाश्च स वै
 सर्वमिदं जगत्स च भूतं स भव्यं जिज्ञासकृत् ऋतुजा
 रयिष्ठा । श्रद्धा सत्यो महस्वान्तपसो वरिष्ठाद्वात्वा तमेवं
 मनसा हृदा च भूयो न मृत्युमुपयाहि विद्वान्तस्मान्त्र्यासमेषां
 तपसामतिरिक्तमाहुर्वसुरण्वो विभूरसि प्राणे त्वमसि
 सन्धाता । ब्रह्मन् त्वमसि विश्वधृत्तेजोदास्त्वमस्यग्निरसि
 वर्चोदास्त्वमसि सूर्यस्य द्युम्नोदास्त्वमसि चन्द्रमस
 उपयामगृहीतोऽसि ब्रह्मणे त्वा । महस ओमित्यात्मानं
 युञ्जीतैतद्वै महोपनिषदं देवानां गुह्यं य एवं वेद ब्रह्मणो
 महिमानमाप्नोति तस्माद्ब्रह्मणो महिमानमित्युपनिषत् ॥१८॥

[७९]

॥ ज्ञानयज्ञः ॥

तस्यैवं विदुषो यज्ञस्याऽऽत्मा यजमानः श्रद्धा
 पत्नी शरीरमिध्ममुरो वेदिलोमानि बर्हिर्वेदः शिखा
 हृदयं यूपः काम आज्यं मन्युः पशुस्तपोऽग्निर्दमः

शमयिता दक्षिणा वाग्धोता प्राण उद्गाता चक्षुरध्वर्युर्मनो
 ब्रह्मा । श्रोत्रमग्नीद्यावद्धियते सा दीक्षा यदश्नाति
 तद्धविर्यत्पिबति तदस्य सोमपानं यद्रमते तदुपसदो
 यत्सञ्चरत्युपविशत्युत्तिष्ठते च स प्रवर्ग्यो यन्मुखं
 तदाहवनीयो या व्याहृतिराहुतिर्यदस्य । विज्ञानं तज्जुहोति
 यत्सायं प्रातरन्ति तत्समिधं यत्प्रातर्मध्यं दिनं सायं च तानि
 सर्वनानि ये अहोरात्रे ते दर्शपूर्णमासौ येऽर्द्धमासाश्च मासाश्च
 ते चातुर्मास्यानि य ऋतवस्ते पशुबन्धा ये सवत्सराश्च
 परिवत्सराश्च तेऽहर्गणाः सर्ववेदसं वा । एतत्सत्रं यन्मरणं
 तदवभृथ एतद्वै जरामर्यमग्निहोत्रं सत्रं य एवं विद्वानुदगयने
 प्रमीयते देवानामेव महिमानं गत्वाऽऽदित्यस्य सायुज्यं
 गच्छत्यथ । यो दक्षिणे प्रमीयते पितृणामेव महिमानं गत्वा
 चन्द्रमसः सायुज्यं गच्छत्येतौ वै सूर्याचन्द्रमसोर्महिमानौ
 ब्राह्मणो विद्वानभिजयति तस्माद्ब्रह्मणो महिमानमाप्नोति
 तस्माद्ब्रह्मणो महिमानमित्युपनिषत् ॥ ११ ॥

[८०]

ॐ सह नाववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहे ।
 तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहे । ॐ शान्तिः शान्तिः
 शान्तिः ॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥ हरिः ओम् ॥

॥ कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय-काठकम् ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः ॥

संज्ञानं विज्ञानं प्रज्ञानं ज्ञानदभिज्ञानत्। सुङ्कल्पमानं
प्रकल्पमानमुपकल्पमानमुपकृतं क्लृप्तम्। श्रेयो वसीय
आयत्सम्भूतं भूतम्। चित्रः केतुः प्रभानाभान्त्सम्भान्।
ज्योतिष्माऽस्तेजस्वानातपऽस्तपन्नभितपन्। रोचनो
रोचमानः शोभनः शोभमानः कल्याणः। दर्शा दृष्टा दर्शता
विश्वरूपा सुदर्शना। आप्यायमाना प्यायमाना प्याया
सूनृतेरा। आपूर्यमाणा पूर्यमाणा पूरयन्ती पूर्णा पौर्णमासी।
दाता प्रदाताऽऽनन्दो मोदः प्रमोदः॥५॥

आवेशयन्निवेशयन्त्संवेशनः सः शान्तः शान्तः। आभवन्प्र-
भवन्त्सम्भवन्त्सम्भूतो भूतः। प्रस्तुतं विष्टुतं सः स्तुतं
कल्याणं विश्वरूपम्। शुक्रममृतं तेजस्वि तेजः समिद्धम्।
अरुणं भानुमन्मरीचिमदभितपत्तपस्वत्। सविता प्रसविता
दीप्तो दीपयन्दीप्यमानः। ज्वलञ्जलिता तपन्वितपन्त्सन्तपन्।
रोचनो रोचमानः शुम्भूः शुम्भमानो वामः। सुता सुन्वती
प्रसुता सूर्यमाणाऽभिषूयमाणा। पीती प्रपा सम्पा
तृप्तिस्तर्पयन्ती॥२॥

कान्ता काम्या कामजाताऽऽयुष्मती कामदुघा।
अभिशास्ताऽनुमन्ताऽऽनन्दो मोदः प्रमोदः। आसादयन्निषा-

दय॑न्त्स॒साद॑नः स॒सन्नः स॒न्नः। आ॒भूर्वि॑भूः प्र॒भूः
श॒म्भूर्भुवः॑। प॒वित्रं प॒वयि॑ष्यन्पू॒तो मे॒ध्यः। यशो॑
यश॑स्वाना॒युरमृ॑तः। जी॒वो जी॑विष्यन्त्स्वर्गो लो॒कः।
सह॑स्वान्त्सही॒यानो ज॑स्वान्त्सह॑मानः। जय॑न्नभिजय॑न्त्सु-
द्रवि॑णो द्रवि॑णो॒दाः। आ॒र्द्रप॑वित्रो ह॒रिकेशो॑ मोदः प्रमोदः॥३॥

अ॒रु॒णोऽरु॒णर॑जाः पु॒ण्डरी॑को वि॒श्वजि॑दभिजित्। आ॒र्द्रः
पि॒न्वमा॑नोऽन्न॑वा॒न्नस॑वा॒निरा॑वान्। स॒र्वोष॑धः स॒म्भुरो
मह॑स्वान्। ए॒ज॒त्का जी॑व॒त्काः। क्षु॒ल्ल॒काः शि॑पिविष्ट॒काः।
स॒रि॒स्र॒राः सु॒शेर॑वः। अ॒जिरा॑सो गमि॒ष्णवः॑। इ॒दानी॑
त॒दानी॑मे॒तर॑हि॒ क्षिप्र॑म॒जिर॑म्। आ॒शुर्नि॑मेषः फ॒णो
द्रव॑न्नति॒द्रवन्। त्वर॑ऽस्त्वर॑माण आ॒शुरा॑शीयाञ्ज॒वः। अ॒ग्नि॒ष्टोम॑
उ॒क्थ्योऽति॑रा॒त्रो द्वि॑रा॒त्रस्त्रि॑रा॒त्रश्च॑तूरा॒त्रः। अ॒ग्नि॒र॒ऋतुः सूर्य॑
ऋतुश्च॒न्द्रमा॑ ऋतुः। प्र॒जाप॑तिः संवत्स॒रो म॒हान्कः॥४॥

[१]

भूर॒ग्निं च॑ पृथि॒वीं च॑ मां च॑। त्री॑ऽश्च लो॒कान्त्संवत्स॑रं च॑।
प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धुवा सीद।
भुवो॑ वा॒युं चान्तरि॑क्षं च॑ मां च॑। त्री॑ऽश्च लो॒कान्त्संवत्स॑रं च॑।
प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धुवा सीद।
स्व॑रादि॒त्यं च॑ दि॒वं च॑ मां च॑। त्री॑ऽश्च लो॒कान्त्संवत्स॑रं च॑।
प्र॒जाप॑तिस्त्वा सादयतु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धुवा सीद।

भूर्भुवः स्वश्चन्द्रमसं च दिशश्च मां च। त्रींश्च लोकान्संवत्सरं
च। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा
सीद॥५॥

[२]

त्वमेव त्वां वैत्थ योऽसि सोऽसि। त्वमेव त्वामचैषीः।
चितश्चासि सञ्चितश्चास्यग्रे। एतावांश्चासि भूयांश्चास्यग्रे।
यत्ते अग्रे न्यूनं यदु तेऽतिरिक्तम्। आदित्यास्तदङ्गिरस-
श्चिन्वन्तु। विश्वे ते देवाश्चितिमापूरयन्तु। चितश्चासि
सञ्चितश्चास्यग्रे। एतावांश्चासि भूयांश्चास्यग्रे। मा ते अग्रे
च येन माऽति च येनाऽऽयुरावृक्षि। सर्वेषां ज्योतिषां
ज्योतिर्यददाबुदेति। तपसो जातमनिभृष्टमोजः। तत्ते
ज्योतिरिष्टके। तेन मे तप। तेन मे ज्वल। तेन मे दीदिहि।
यावद्देवाः। यावदसाति सूर्यः। यावदुतापि ब्रह्म॥६॥

[३]

संवत्सरोऽसि परिवत्सरोऽसि। इदावत्सरोऽसीदुवत्सरो-
ऽसि। इद्वत्सरोऽसि वत्सरोऽसि। तस्य ते वसन्तः शिरः।
ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वरुषाः पुच्छम्। शरदुत्तरः पक्षः।
हेमन्तो मध्यम्। पूर्वपक्षाश्चितयः। अपरपक्षाः पुरीषम्॥७॥

अहोरात्राणीष्टकाः। ऋषभोऽसि स्वर्गो लोकः। यस्यां दिशि
महीयसे। ततो नो मह आवह। वायुर्भूत्वा सर्वा दिश

आवा॑हि। सर्वा॑ दि॒शोऽनु॑विवा॑हि। सर्वा॑ दि॒शोऽनु॑संवा॑हि।
चि॒त्या चि॒ति॒माप॑ण। अचि॑त्या चि॒ति॒माप॑ण। चि॒दसि॑
समु॒द्रयो॑निः॥८॥

इन्दु॑र्दक्षः श्ये॒न ऋ॒तावा॑। हि॒र॒ण्यप॑क्षः शकु॒नो भु॑र॒ण्युः।
म॒हान्त्स॒धस्थे॑ ध्रु॒व आ॒निष॑न्तः। नम॑स्ते अस्तु॒ मा मा॑
हि॒सीः। ए॒ति प्रे॒ति वी॒ति स॒मित्यु॑दि॒ति। दि॒वं मे॑ यच्छ।
अ॒न्तरि॑क्षं मे॑ यच्छ। पृ॒थि॒वीं मे॑ यच्छ। पृ॒थि॒वीं मे॑ यच्छ।
अ॒न्तरि॑क्षं मे॑ यच्छ। दि॒वं मे॑ यच्छ। अ॒ह्ना प्र॑सा॒रया॒ रात्र्या॒
सम॑च। रात्र्या॒ प्रसा॑रया। अ॒ह्ना सम॑च। का॒मं प्र॑सा॒रया॒
का॒मं॒ सम॑च॥९॥

[४]

भूर्भु॒वः स्वः॑। ओ॒जो ब॒लम्। ब्र॒ह्म क्ष॒त्रम्। यशो॑ म॒हत्। स॒त्यं
तपो॑ ना॒म। रू॒पम॒मृत॑म्। चक्षुः श्रो॒त्रम्। म॒न आ॒युः। वि॒श्वं यशो॑
म॒हः। स॒मं तपो॑ ह॒रो भाः॑। जा॒तवे॑दा॒ यदि॑ वा पा॒वको॑ऽसि॑।
वै॒श्वान॒रो यदि॑ वा वैद्यु॒तोऽसि॑। शं प्र॒जाभ्यो॑ यज॑मानाय
लो॒कम्। ऊ॒र्जं पु॒ष्टिं द॑द॒द्भ्याव॑वृ॒त्स्व॥१०॥

[५]

रा॒ज्ञीं वि॒रा॒ज्ञीं। स॒म्रा॒ज्ञीं स्व॒रा॒ज्ञीं। अ॒र्चिः शो॒चिः। तपो॑ ह॒रो
भाः॑। अ॒ग्निरि॒न्द्रो बृ॒हस्प॑तिः। वि॒श्वे दे॒वा भुव॑नस्य गो॒पाः। ते
मा॒ सर्वे॑ यश॑सा॒ स॒सृ॑जन्तु॥११॥

[६]

अस॑वे॒ स्वाहा॒ वस॑वे॒ स्वाहा॑। वि॒भु॒वे॒ स्वाहा॒ वि॒व॑स्वते॒
 स्वाहा॑। अ॒भि॒भु॒वे॒ स्वाहा॑ऽधि॑पतये॒ स्वाहा॑। दि॒वां प॑तये॒
 स्वाहा॑ऽह॑स्प॒त्याय॒ स्वाहा॑। चा॒क्षु॒ष्म॒त्याय॒ स्वाहा॑
 ज्यो॒ति॒ष्म॒त्याय॒ स्वाहा॑। रा॒ज्ञे स्वाहा॑ वि॒रा॒ज्ञे स्वाहा॑।
 स॒म्रा॒ज्ञे स्वाहा॑ स्व॒रा॒ज्ञे स्वाहा॑। शू॒षा॒य स्वाहा॑ सू॒र्या॒य
 स्वाहा॑। च॒न्द्रम॑से॒ स्वाहा॑ ज्यो॒ति॒षे॒ स्वाहा॑। स॒र्ष॒पा॒य स्वाहा॑
 क॒ल्या॒णा॒य स्वाहा॑। अ॒र्जु॒ना॒य स्वाहा॑॥१२॥

[७]

वि॒प॒श्चिते॒ प॒व॑मानाय गायत। म॒ही न धा॑राऽत्य॒न्धो अ॑र्षति।
 अ॒हि॒र॒ह जी॒र्णाम॑ति॒स॒र्पति॒ त्वच॑म्। अ॒त्यो न क्री॑ड॒न्न॒सर॒द्वृषा॑
 ह॒रिः। उ॒प॒या॒म॒गृही॑तोऽसि म॒ृत्य॒वे॒ त्वा जु॑ष्टं गृह्णामि। ए॒ष ते
 योनि॑र्म॒ृत्य॒वे॒ त्वा। अ॒प॑म॒ृत्युम॑प॒क्षुध॑म्। अ॒पे॒तः श॒पथं॑ जहि।
 अ॒धा नो अ॒ग्र आ॒व॑ह। रा॒य॒स्पोष॑ सह॒स्रिण॑म्॥१३॥

ये ते॑ स॒हस्र॑म॒युतं॑ पाशाः। म॒ृत्यो म॒र्त्या॒य ह॑न्त॒वे। तान्
 य॒ज्ञस्य॑ मा॒यया॑। सर्वा॒न॒व॑य॒जाम॑हे। भ॒क्षोऽस्य॑मृत॒भ॒क्षः।
 तस्य॑ ते म॒ृत्युपी॑तस्या॒मृत॑वतः। स्व॒गा॒कृत॑स्य॒ मधु॑मतः।
 उ॒प॒हूत॑स्यो॒प॒हूतो॑ भक्षयामि। म॒न्द्राऽभि॑भूतिः के॒तुर॑य॒ज्ञानां॑
 वाक्। अ॒सा॒वेहि॑॥१४॥

अ॒न्धो जा॑गृ॒विः प्रा॑ण। अ॒सा॒वेहि॑। ब॒धि॒र आ॑क्रन्दयितरपान।
 अ॒सा॒वेहि॑। अ॒ह॒स्तो॒स्त्वा चक्षुः॑। अ॒सा॒वेहि॑। अ॒पा॒दा॒शो मनः॑।

असावेहिं। कवे विप्रचित्ते श्रोत्रं। असावेहिं॥१५॥

सुहस्तः सुवासाः। शूषो नामास्यमृतो मर्त्येषु। तं त्वाऽहं
तथा वेदं। असावेहिं। अग्निर्मे वाचि श्रितः। वाग्धृदये। हृदयं
मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। वायुर्मे प्राणे श्रितः॥१६॥

प्राणो हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। सूर्यो
मे चक्षुषि श्रितः। चक्षुरहृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं
ब्रह्मणि। चन्द्रमा मे मनसि श्रितः॥१७॥

मनो हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। दिशो मे
श्रोत्रे श्रिताः। श्रोत्रं हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं
ब्रह्मणि। आपो मे रेतसि श्रिताः॥१८॥

रेतो हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। पृथिवी
मे शरीरे श्रिता। शरीरं हृदये। हृदयं मयि। अहममृते।
अमृतं ब्रह्मणि। ओषधिवनस्पतयो मे लोमसु श्रिताः॥१९॥

लोमानि हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। इन्द्रो
मे बले श्रितः। बलं हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं
ब्रह्मणि। पर्जन्यो मे मूर्ध्नि श्रितः॥२०॥

मूर्धा हृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। ईशानो
मे मन्यौ श्रितः। मन्युरहृदये। हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं
ब्रह्मणि। आत्मा मे आत्मनि श्रितः॥२१॥ आत्मा हृदये।
हृदयं मयि। अहममृते। अमृतं ब्रह्मणि। पुनर्म आत्मा

पुनरायुरागात्। पुनः प्राणः पुनराकूतमागात्। वैश्वानरो
रश्मिभिर्वावृधानः। अन्तस्तिष्ठत्वमृतस्य गोपाः॥२२॥

[८]

प्रजापतिर्देवान्सृजत। ते पाप्मना सन्दिता अजायन्त।
तान्व्यद्यत्। यद्व्यद्यत्। तस्माद्विद्युत्। तमवृश्चत्। यदवृश्चत्।
तस्माद्वृष्टिः। तस्माद्यत्रैते देवते अभिप्राप्तुतः। वि च हैवास्य
तत्र पाप्मानं द्यतः॥२३॥

वृश्चतश्च। सैषा मीमांसाऽग्निहोत्र एव सम्पन्ना। अथो आहुः।
सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति। होष्यन्नप उपस्पृशेत्। विद्युदसि विद्यं
मे पाप्मानमिति। अथ हुत्वोपस्पृशेत्। वृष्टिरसि वृश्च मे
पाप्मानमिति। यक्ष्यमाणो वेष्ट्वा वा। वि च हैवास्यैते देवते
पाप्मानं द्यतः॥२४॥

वृश्चतश्च। अत्यहो हाऽऽरुणिः। ब्रह्मचारिणं प्रश्नान्प्रोच्य
प्रजिघाय। परेहि। प्लक्षं दय्याम्पातिं पृच्छ। वेत्थं
सावित्रा(३)न्न वेत्था(३) इति। तमागत्य पप्रच्छ। आचार्यो
मा प्राहैषीत्। वेत्थं सावित्रा(३)न्न वेत्था(३) इति। स
होवाच वेदेति॥२५॥

स कस्मिन्प्रतिष्ठित इति। पुरोरंजसीति। कस्तद्यत्पुरोरंजा
इति। एष वाव स पुरोरंजा इति होवाच। य एष तपति।
एषोऽर्वाग्रंजा इति। स कस्मिन्त्वेष्ट इति। सत्य इति। किं
तत्सत्यमिति। तप इति॥२६॥

कस्मिन्नु तप इति। बल इति। किं तद्वलमिति। प्राण इति। मा स्म प्राणमतिपृच्छ इति माऽऽचार्योऽब्रवीदिति होवाच ब्रह्मचारी। स होवाच पुक्षो दय्याम्पातिः। यद्वै ब्रह्मचारिन्प्राणमत्यप्रक्ष्यः। मूर्धा ते व्यपतिष्यत्। अहमुत आचार्याच्छ्रेयांन्भविष्यामि। यो मां सावित्रे समवादिष्टेति॥ २७॥

तस्मात्सावित्रे न संवदेत। स यो ह वै सावित्रं विदुषां सावित्रे संवदेते। सहास्मिञ्छ्रियं दधाति। अनु ह वा अस्मा असौ तपञ्छ्रियं मन्यते। अन्वस्मै श्रीस्तपो मन्यते। अन्वस्मै तपो बलं मन्यते। अन्वस्मै बलं प्राणं मन्यते। स यदाहं संज्ञानं विज्ञानं दर्शा दृष्टेति। एष एव तत्॥ २८॥

अथ यदाहं। प्रस्तुतं विष्टुतं सुता सुन्वतीति। एष एव तत्। एष ह्येव तान्यहानि। एष रात्रयः। अथ यदाहं। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता संविता प्रसविताऽभिशास्ताऽनुमन्तेति। एष एव तत्। एष ह्येव तेऽहो मुहूर्ताः। एष रात्रेः॥ २९॥

अथ यदाहं। पवित्रं पवयिष्यन्त्सहस्वान्तसहीयानरुणोऽरुणरंजा इति। एष एव तत्। एष ह्येव तैर्ऽर्धमासाः। एष मासाः। अथ यदाहं। अग्निष्टोम उक्थ्योऽग्निर्ऋतुः प्रजापतिः संवत्सर इति। एष एव तत्। एष ह्येव ते यज्ञक्रतवः। एष ऋतवः॥ ३०॥

ए॒ष सं॑वत्स॒रः। अथ॑ यदा॑हं। इ॒दानीं॑ त॒दानी॑मि॒ति। ए॒ष ए॒व
तत्। ए॒ष ह्ये॒व ते मु॑हूर्तानां॑ मुहूर्ताः। ज॒न॒को ह॒ वैदे॑हः।
अ॒होरा॑त्रैः स॒माज॑गाम। त॒ ह्ये॒व। यो वा अ॒स्मान् वेद॑।
वि॒जह॑त्पा॒प्मान॑मेति॥३१॥

सर्व॑मायुरेति। अ॒भि स्व॑र्गं लो॒कं ज॑यति। नास्या॒मुष्मि॑ल्लो॒के-
ऽन्नं॑ क्षीयत॒ इति॑। वि॒जह॑द्ध॒ वै पा॒प्मान॑मेति। सर्व॑मायुरेति।
अ॒भि स्व॑र्गं लो॒कं ज॑यति। नास्या॒मुष्मि॑ल्लो॒केऽन्नं॑ क्षीयते। य
ए॒वं वेद॑। अ॒हीना॒ हाऽऽश्व॑थ्यः। सा॒वि॒त्रं वि॒दां च॑कार॥३२॥

स हं ह॒सो हि॑र॒ण्यो भू॑त्वा। स्व॑र्गं लो॒कमि॑याय।
आ॒दि॒त्यस्य॑ सायु॑ज्यम्। ह॒सो ह॒ वै हि॑र॒ण्यो भू॑त्वा।
स्व॑र्गं लो॒कमे॑ति। आ॒दि॒त्यस्य॑ सायु॑ज्यम्। य ए॒वं वेद॑।
दे॒वभा॑गो हं श्रौत॑रुषः। सा॒वि॒त्रं वि॒दां च॑कार। त॒ ह॒
वाग॑दृश्यमा॒नाऽभ्यु॑वाच॥३३॥

सर्वं॑ बत गौत॒मो वेद॑। यः सा॒वि॒त्रं वेदे॑ति। स हो॑वाच। कैषा
वाग॑सीति। अ॒यम॒हं सा॑वि॒त्रः। दे॒वाना॑मुत्त॒मो लो॒कः। गुह्यं
महो॑ बिभ्र॒दिति॑। ए॒ताव॑ति ह गौत॒मः। य॒ज्ञोप॑वी॒तं कृ॑त्वाऽधो
निप॑पात। नमो॒ नम॒ इति॑॥३४॥

स हो॑वाच। मा भै॒षीर्गौ॑तम। जि॒तो वै ते लो॒क इति॑।
तस्मा॑द्ये के च सा॒वि॒त्रं वि॒दुः। सर्वे॑ ते जि॒तलो॑काः। स यो
ह॒ वै सा॑वि॒त्रस्या॒ष्टाक्ष॑रं प॒दं श्रि॒याऽभि॑षि॒क्तं वेद॑। श्रि॒या

हैवाभिषिच्यते। घृणिरिति द्वे अक्षरे। सूर्य इति त्रीणि।
आदित्य इति त्रीणि॥३५॥

एतद्वै सावित्रस्याष्टाक्षरं पदं श्रियाऽभिषिक्तम्। य एवं वेद।
श्रिया हैवाभिषिच्यते। तदेतदृचाऽभ्युक्तम्। ऋचो अक्षरे परमे
व्योमन्। यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुः। यस्तं न वेद किमृचा
करिष्यति। य इत्तद्विदुस्त इमे समांसत इति। न ह वा
एतस्यर्चा न यजुषा न साम्नाऽर्थोऽस्ति। यः सावित्रं वेद॥३६॥

तदेतत्परि यद्वेवचक्रम्। आर्द्रं पिन्वमानं स्वर्गे लोक एति।
विजहद्विश्वा भूतानि सम्पश्यत्। आर्द्रो ह वै पिन्वमानः।
स्वर्गे लोक एति। विजहन्विश्वा भूतानि सम्पश्यन्। य
एवं वेद। शूषो ह वै वाष्णीयः। आदित्येन समाजंगाम।
तं होवाच। एहि सावित्रं विद्धि। अयं वै स्वर्ग्योऽग्निः
पारयिष्णुरमृतात्सम्भूत इति। एष वाव स सावित्रः। य एष
तपति। एहि मां विद्धि। इति हैवेनं तदुवाच॥३७॥

[९]

इयं वाव सुरघा। तस्या अग्निरेव सारघं मधु। या एताः
पूर्वपक्षापरपक्षयो रात्रयः। ता मधुकृतः। यान्यहानि। ते
मधुवृषाः। स यो ह वा एता मधुकृतश्च मधुवृषाश्च वेद।
कुर्वन्ति हास्येता अग्नौ मधु। नास्येष्टापूर्तं धयन्ति। अथ यो
न वेद॥३८॥

न हास्यैता अग्नौ मधुं कुर्वन्ति। धयन्त्यस्येष्टापूरतम्। यो ह वा अहोरात्राणां नामधेयानि वेद। नाहोरात्रेष्वार्तिमाच्छति। संज्ञानं विज्ञानं दर्शा दृष्टेति। एतावन्नुवाकौ पूर्वपक्षस्याहोरात्राणां नामधेयानि। प्रस्तुतं विष्टुतं सुता सुन्वतीति। एतावन्नुवाकावपरपक्षस्याहोरात्राणां नामधेयानि। नाहोरात्रेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद॥३९॥

यो ह वै मुहूर्तानां नामधेयानि वेद। न मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति। चित्रः केतुर्दाता प्रदाता सविता प्रसविताऽभिशास्ताऽनुमन्तेति। एतेऽनुवाका मुहूर्तानां नामधेयानि। न मुहूर्तेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद। यो ह वा अर्धमासानां च मासानां च नामधेयानि वेद। नार्धमासेषु न मासेष्वार्तिमाच्छति। पवित्रं पवयिष्यन्त्सहस्वान्त्सहीयानरुणोऽरुणरजा इति। एतेऽनुवाका अर्धमासानां च मासानां च नामधेयानि॥४०॥

नार्धमासेषु न मासेष्वार्तिमाच्छति। य एवं वेद। यो ह वै यज्ञक्रतूनां चर्तूनां च संवत्सरस्य च नामधेयानि वेद। न यज्ञक्रतुषु नर्तुषु न संवत्सर आर्तिमाच्छति। अग्निष्टोम उक्थ्योऽग्निर्ऋतुः प्रजापतिः संवत्सर इति। एतेऽनुवाका यज्ञक्रतूनां चर्तूनां च संवत्सरस्य च नामधेयानि॥४१॥

न यं॑ज्ञ॒क्र॒तुषु॒ न॒र्तुषु॒ न सं॑वत्स॒र आ॒र्ति॒मा॒र्च्छ॑ति। य ए॒वं वे॒द। यो ह॒ वै मु॑हूर्तानां॑ मुहूर्तान् वे॒द। न मु॑हूर्तानां॑ मुहूर्तेष्वार्ति॒मा॒र्च्छ॑ति। इ॒दानीं॑ त॒दानी॑मिति। ए॒ते वै मु॑हूर्तानां॑ मुहूर्ताः। न मु॑हूर्तानां॑ मुहूर्तेष्वार्ति॒मा॒र्च्छ॑ति। य ए॒वं वे॒द। अथो॒ यथा॑ क्षेत्र॒ज्ञो भू॒त्वाऽनु॑प्रविश्यान्न॒मत्ति॑। ए॒वमे॒वैता॒न्क्षेत्र॒ज्ञो भू॒त्वाऽनु॑प्रविश्यान्न॒मत्ति॑। स ए॒तेषा॑मे॒व सं॒लो॒कता॑ः सायु॑ज्यमश्नुते। अप॑ पुनर्मृत्युं ज॑यति। य ए॒वं वे॒द॥४२॥

[१०]

कश्चि॑द्ध॒ वा अ॒स्मालो॒कात्प्रेत्य॑। आ॒त्मानं॑ वे॒द। अ॒यम॒हम॒स्मीति॑। कश्चित्स्व॑ं लो॒कं न प्र॑तिप्रजा॑नाति। अ॒ग्निमु॑ग्न्यो ह॒व धूम॑तान्तः। स्व॑ं लो॒कं न प्र॑तिप्रजा॑नाति। अथ॒ यो ह॒वैत॑म॒ग्निः सा॑वि॒त्रं वे॒द। स ए॒वास्मालो॒कात्प्रेत्य॑। आ॒त्मानं॑ वे॒द। अ॒यम॒हम॒स्मीति॑॥४३॥

स स्व॑ं लो॒कं प्र॑तिप्रजा॑नाति। ए॒ष उ॑ वे॒वेनं॑ तत्सा॑वि॒त्रः। स्व॒र्गं लो॒कम॒भिव॑हति। अ॒होरा॒त्रैर्वा इ॒दं स॒युग्भिः॑ क्रियते। इति॑रा॒त्राया॑दीक्षिषत। इति॑रा॒त्राय॑ व्रतमुपा॑गुरिति। तानि॒हाने॑वं वि॒दुषः॑। अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के शै॒वधिं॑ ध॑यन्ति। धी॒तं ह॒व स शै॒वधि॑मनु॒ परे॑ति। अथ॒ यो ह॒वैत॑म॒ग्निः सा॑वि॒त्रं वे॒द॥४४॥

तस्य॑ ह॒वाहो॑रा॒त्राणि॑। अ॒मुष्मि॑ल्लो॒के शै॒वधिं॑ न ध॑यन्ति।

अधीत॑ ह॒व स शै॒वधि॒मनु॒ परै॑ति। भ॒रद्वा॑जो ह
 त्रि॒भिरायु॑र्भिर्ब्र॒ह्मच॑र्यमु॒वास। त॑ ह॒ जीर्णि॑ः स्थ॒विर्॑
 शया॑नम्। इन्द्र॑ उप॒व्रज्यो॑वाच। भ॒रद्वा॑ज। यत्तै
 चतु॑र्थमायु॑र्दद्याम्। किमे॑नेन कुर्या॑ इति॑। ब्र॒ह्मच॑र्यमे॒वैने॑न
 चरे॑यमिति॑ होवाच॥४५॥

त॑ ह॒ त्री॒न्गिरि॑रूपा॒नवि॑ज्ञातानि॒व दर्श॑यां च॒कार। तेषा॑
 है॒कैक॑स्मान्मु॒ष्टिनाऽऽदे॑। स हो॑वाच। भ॒रद्वा॑जेत्या॒मत्र्य॑। वेदा॑
 वा ए॒ते। अ॒नन्ता॑ वै वेदाः॑। ए॒तद्वा ए॒तैस्त्रि॑भिरायु॑र्भिर्न॒व-
 वोच॑थाः। अथ॑ त॒ इतर॑दन॒नूक्त॑मे॒व। एही॑मं वि॒द्धि। अ॒यं वै
 स॒र्ववि॑द्येति॑॥४६॥

तस्मै॑ है॒तम॒ग्निः सा॑वि॒त्रमु॑वाच। त॑ स वि॒दित्वा॑। अ॒मृतो॑
 भू॒त्वा। स्व॒र्गं लो॒कमि॑याय। आ॒दि॒त्यस्य॑ सायु॑ज्यम्। अ॒मृतो॑
 है॒व भू॒त्वा। स्व॒र्गं लो॒कमे॑ति। आ॒दि॒त्यस्य॑ सायु॑ज्यम्। य ए॒वं
 वेद॑। ए॒षो ए॒व त्रयी॑ वि॒द्या॥४७॥

याव॑न्त॑ ह॒ वै त्र॒य्या वि॒द्यया॑ लो॒कं ज॑यति। ताव॑न्तं लो॒कं
 ज॑यति। य ए॒वं वेद॑। अ॒ग्नेर्वा ए॒तानि॑ नाम॒धेया॑नि। अ॒ग्नेरे॒व
 सायु॑ज्य॑ सलो॒कता॑माप्नोति। य ए॒वं वेद॑। वा॒योर्वा ए॒तानि॑
 नाम॒धेया॑नि। वा॒योरे॒व सायु॑ज्य॑ सलो॒कता॑माप्नोति। य ए॒वं
 वेद॑। इन्द्र॑स्य॒ वा ए॒तानि॑ नाम॒धेया॑नि॥४८॥

इन्द्र॑स्यै॒व सायु॑ज्य॑ सलो॒कता॑माप्नोति। य ए॒वं वेद॑।

बृहस्पते॑र्वा ए॒तानि॑ नाम॒धेया॑नि। बृहस्पते॑रे॒व सायु॑ज्यं
 सलो॒कता॑माप्नोति। य ए॒वं वेद॑। प्र॒जाप॑ते॒र्वा ए॒तानि॑
 नाम॒धेया॑नि। प्र॒जाप॑ते॒रे॒व सायु॑ज्यं सलो॒कता॑माप्नोति।
 य ए॒वं वेद॑। ब्रह्म॑णो वा ए॒तानि॑ नाम॒धेया॑नि। ब्रह्म॑ण
 ए॒व सायु॑ज्यं सलो॒कता॑माप्नोति। य ए॒वं वेद॑। स वा
 ए॒षोऽग्नि॑र॒पक्ष॑पुच्छो वा॒युरे॒व। तस्या॒ग्निर्मुख॑म्। अ॒सावा॑दित्यः
 शि॒रः। स यदे॒ते दे॒वते॒ अन्त॑रेण। तत्सर्व॑ं सी॒व्यति॑।
 तस्मा॑त्सावि॒त्रः॥४९॥

[११]

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठके प्रथमः प्रश्नः
 समाप्तः॥१॥

॥द्वितीयः प्रश्नः॥

लो॒कोऽसि॑ स्व॒र्गोऽसि॑। अ॒न॒न्तोऽस्य॑पा॒रोऽसि॑। अक्षि॑तो-
 ऽस्यक्ष॒य्योऽसि॑। तप॑सः प्र॒तिष्ठा॑। त्वयी॒दम॑न्तः। वि॒श्वं
 य॒क्षं वि॒श्वं भू॑तं वि॒श्वं सु॑भूतम्। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्ता वि॒श्वस्य॑
 जन॑यि॒ता। तं त्वोप॑दधे का॒मदु॑घ॒मक्षि॑तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
 साद॑यतु। तया॑ दे॒वतया॑ऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा सी॑द॥१॥

तपो॑ऽसि लो॒के श्रि॑तम्। तेज॑सः प्र॒तिष्ठा॑। त्वयी॒दम॑न्तः। वि॒श्वं
 य॒क्षं वि॒श्वं भू॑तं वि॒श्वं सु॑भूतम्। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्तु वि॒श्वस्य॑
 जन॑यि॒तु। तत्त्वोप॑दधे का॒मदु॑घ॒मक्षि॑तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा

सादयतु। तया देवतया ऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥२॥

तेजो ऽसि तपसि श्रितम्। समुद्रस्य प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः।
विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्तु विश्वस्य
जनयितु। तत्त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतया ऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥३॥

समुद्रो ऽसि तेजसि श्रितः। अपां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं
यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्ता विश्वस्य
जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया देवतया ऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥४॥

आपः स्थ समुद्रे श्रिताः। पृथिव्याः प्रतिष्ठा युष्मासु।
इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्।
विश्वस्य भर्त्या विश्वस्य जनयित्र्यः। ता व उपदधे
कामदुघा अक्षिताः। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतया ऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥५॥

पृथिव्यस्यप्सु श्रिता। अग्नेः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं
विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भर्त्री विश्वस्य जनयित्री।
तां त्वोपदधे कामदुघामक्षिताम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु।
तया देवतया ऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥६॥

अग्निरसि पृथिव्याः श्रितः। अन्तरिक्षस्य प्रतिष्ठा।

त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भूर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥७॥

अन्तरिक्षमस्यग्नौ श्रितम्। वायोः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भूर्तु विश्वस्य जनयितु। तत्त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥८॥

वायुरस्यन्तरिक्षे श्रितः। दिवः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भूर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥९॥

द्यौरसि वायौ श्रिता। आदित्यस्य प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भूर्त्री विश्वस्य जनयित्री। तां त्वोपदधे कामदुघामक्षिताम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१०॥

आदित्योऽसि दिवि श्रितः। चन्द्रमसः प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्। विश्वस्य भूर्ता विश्वस्य जनयिता। तं त्वोपदधे कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥११॥

चन्द्रमा॑ अस्यादित्ये श्रितः॑। नक्षत्राणां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः॑।
विश्वं॑ यक्षं विश्वं॑ भूतं विश्वं॑ सुभूतम्। विश्वस्य॑ भर्ता विश्वस्य॑
जनयिता। तं त्वोपदधे॑ कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया॑ देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१२॥

नक्षत्राणि स्थ चन्द्रमसि श्रितानि॑। संवत्सरस्य॑ प्रतिष्ठा
युष्मासु॑। इदमन्तः॑। विश्वं॑ यक्षं विश्वं॑ भूतं विश्वं॑ सुभूतम्।
विश्वस्य॑ भर्तृणि विश्वस्य॑ जनयितृणि॑। तानि॑ व॒ उपदधे॑
कामदुघान्यक्षितानि॑। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया॑
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१३॥

संवत्सरोऽसि नक्षत्रेषु श्रितः॑। ऋतूनां प्रतिष्ठा। त्वयीदमन्तः॑।
विश्वं॑ यक्षं विश्वं॑ भूतं विश्वं॑ सुभूतम्। विश्वस्य॑ भर्ता विश्वस्य॑
जनयिता। तं त्वोपदधे॑ कामदुघमक्षितम्। प्रजापतिस्त्वा
सादयतु। तया॑ देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१४॥

ऋतवः स्थ संवत्सरे श्रिताः॑। मासानां प्रतिष्ठा युष्मासु॑।
इदमन्तः॑। विश्वं॑ यक्षं विश्वं॑ भूतं विश्वं॑ सुभूतम्।
विश्वस्य॑ भर्तारो विश्वस्य॑ जनयितारः॑। तान् व॒ उपदधे॑
कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया॑
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१५॥

मासाः स्थर्तृषु श्रिताः॑। अर्धमासानां प्रतिष्ठा युष्मासु॑।
इदमन्तः॑। विश्वं॑ यक्षं विश्वं॑ भूतं विश्वं॑ सुभूतम्।

विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व उपदधे
कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१६॥

अर्धमासाः स्थ मासु श्रिताः। अहोरात्रयोः प्रतिष्ठा
युष्मासु। इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं
सुभूतम्। विश्वस्य भर्तारो विश्वस्य जनयितारः। तान् व
उपदधे कामदुघानक्षितान्। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१७॥

अहोरात्रे स्थोऽर्धमासेषु श्रिते। भूतस्य प्रतिष्ठे भव्यस्य प्रतिष्ठे।
युवयोरिदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्।
विश्वस्य भर्त्र्यो विश्वस्य जनयित्र्यौ। ते वामुपदधे कामदुघे
अक्षिते। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा
सीद॥१८॥

पौर्णमास्यष्टकाऽमावास्यौ। अन्नादाः स्थान्नुदुघो युष्मासु।
इदमन्तः। विश्वं यक्षं विश्वं भूतं विश्वं सुभूतम्।
विश्वस्य भर्त्र्यो विश्वस्य जनयित्र्यः। ता व उपदधे
कामदुघा अक्षिताः। प्रजापतिस्त्वा सादयतु। तया
देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद॥१९॥

राडंसि बृहती श्रीरसीन्द्रपत्नी धर्मपत्नी। विश्वं भूतमनुप्रभूता।

त्वयी॒दम॒न्तः। वि॒श्वं य॒क्षं वि॒श्वं भू॒तं वि॒श्वं सु॒भूत॑म्। वि॒श्वस्य॑
भ॒र्त्री वि॒श्वस्य॑ ज॒नयि॑त्री। तां त्वोप॑दधे का॒मदु॒घाम॑क्षि॒ताम्।
प्र॒जाप॑तिस्त्वा सा॒दय॑तु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा
सी॑द॥ २० ॥

ओजो॑ऽसि॒ सहो॑ऽसि। ब॒लम॑सि॒ भ्राजो॑ऽसि। दे॒वानां॑
धा॒मामृ॑तम्। अम॑र्त्यस्तपो॒जाः। त्वयी॒दम॒न्तः। वि॒श्वं य॒क्षं
वि॒श्वं भू॒तं वि॒श्वं सु॒भूत॑म्। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्ता वि॒श्वस्य॑
ज॒नयि॑ता। तं त्वोप॑दधे का॒मदु॒घम॑क्षि॒तम्। प्र॒जाप॑तिस्त्वा
सा॒दय॑तु। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धु॒वा सी॑द॥ २१ ॥

[१]

त्वम॑ग्रे रु॒द्रो अ॒सुरो॑ म॒हो दि॒वः। त्वं श॒र्धो मा॒रुतं॑ पृ॒क्ष
ई॒शिषे। त्वं वा॒तैर॒रुणै॑र्या॒सि शङ्ग॑यः। त्वं पू॒षा वि॑ध॒तः पा॑सि॒
नु त्म॑ना॒। दे॒वा दे॒वेषु॑ श्रय॒ध्वम्। प्रथ॑मा द्वितीयेषु श्रय॒ध्वम्।
द्विती॑यास्तृतीयेषु श्रय॒ध्वम्। तृती॑याश्चतुर्थेषु श्रय॒ध्वम्। च॒तुर्थाः
पञ्च॑मेषु श्रय॒ध्वम्। प॒ञ्चमाः ष॒ष्ठेषु॑ श्रय॒ध्वम्॥ २२ ॥

ष॒ष्ठाः स॑प्त॒मेषु॑ श्रय॒ध्वम्। स॒प्तमा॑ अ॒ष्टमेषु॑ श्रय॒ध्वम्। अ॒ष्टमा॑
न॒वमेषु॑ श्रय॒ध्वम्। न॒वमा॑ द॒शमेषु॑ श्रय॒ध्वम्। द॒शमा॑ ए॒काद॑शेषु॑
श्रय॒ध्वम्। ए॒काद॑शा द्वा॒दशेषु॑ श्रय॒ध्वम्। द्वा॒दशा॑स्त्रयो॒दशेषु॑
श्रय॒ध्वम्। त्रयो॒दशा॑श्चतु॒र्दशेषु॑ श्रय॒ध्वम्। च॒तुर्द॑शाः पञ्च॒दशेषु॑
श्रय॒ध्वम्। प॒ञ्चद॑शाः षोड॒शेषु॑ श्रय॒ध्वम्॥ २३ ॥

षोड॒शाः स॒प्तद॒शेषु॑ श्रयध्वम्। स॒प्तद॒शा अ॒ष्टाद॒शेषु॑ श्रयध्वम्।
 अ॒ष्टाद॒शा ए॒कान्न॒वि॒शेषु॑ श्रयध्वम्। ए॒कान्न॒वि॒श॒ वि॒शेषु॑
 श्रयध्वम्। वि॒श॒ ए॒कवि॒शेषु॑ श्रयध्वम्। ए॒कवि॒श॒
 द्वावि॒शेषु॑ श्रयध्वम्। द्वावि॒श॒स्रयोवि॒शेषु॑ श्रयध्वम्।
 त्रयोवि॒श॒श्चतुर्वि॒शेषु॑ श्रयध्वम्। च॒तुर्वि॒शः प॒ञ्चवि॒शेषु॑
 श्रयध्वम्। प॒ञ्चवि॒शः ष॒ड्वि॒शेषु॑ श्रयध्वम्॥ २४॥

ष॒ड्वि॒शः स॒प्तवि॒शेषु॑ श्रयध्वम्। स॒प्तवि॒श॒ अ॒ष्टावि॒शेषु॑
 श्रयध्वम्। अ॒ष्टावि॒श॒ ए॒कान्न॒त्रि॒शेषु॑ श्रयध्वम्।
 ए॒कान्न॒त्रि॒श॒स्रि॒शेषु॑ श्रयध्वम्। त्रि॒श॒ ए॒कत्रि॒शेषु॑
 श्रयध्वम्। ए॒कत्रि॒श॒ द्वात्रि॒शेषु॑ श्रयध्वम्। द्वात्रि॒श॒स्रय॒-
 स्त्रि॒शेषु॑ श्रयध्वम्। दे॒वा॒स्त्रिरे॒काद॒शा॒स्त्रि॒स्रय॒स्त्रि॒शः। उत्त॑रे
 भव॑त। उत्त॑रव॒र्त्मान् उत्त॑रस॒त्त्वानः। यत्का॑म इ॒दं जु॒होमि॑।
 तन्मे॒ समृ॑ध्यताम्। व॒य॑ꣳ स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। भूर्भुवः॑
 स्वः स्वाहा॑॥ २५॥

[२]

अ॒ग्रा॒विष्णू॑ स॒जोष॑सा। इ॒मा व॑र्धन्तु वां गि॒रः।
 द्यु॒म्रे॒र्वाजे॑भि॒राग॑तम्। रा॒ज्ञीं वि॒राज्ञी॑। स॒म्राज्ञी॑ स्व॒राज्ञी॑।
 अ॒र्चिः शो॒चिः। तपो॒ हरो॒ भाः। अ॒ग्निः सोमो॒ बृह॑स्पतिः। वि॒श्वे
 दे॒वा भुव॑नस्य गो॒पाः। ते सर्वे॑ स॒ङ्गत्य॑। इ॒दं मे॒ प्राव॑ता वचः।
 व॒य॑ꣳ स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। भूर्भुवः॑ स्वः स्वाहा॑॥ २६॥

[३]

अन्नपतेऽन्नस्य नो देहि। अनमीवस्य शुष्मिणः। प्र प्रदातारं
तारिषः। ऊर्जं नो धेहि द्विपदे चतुष्पदे। अग्ने पृथिवीपते।
सोमं वीरुधां पते। त्वष्टः समिधां पते। विष्णवाशानां पते।
मित्रं सत्यानां पते। वरुण धर्मणां पते॥२७॥

मरुतो गणानां पतयः। रुद्रं पशूनां पते। इन्द्रौजसां पते।
बृहस्पते ब्रह्मणस्पते। आ रुचा रोचेऽहं स्वयम्। रुचा
रुरुचे रोचमानः। अतीत्यादः स्वराभरेह। तस्मिन् योनौ
प्रजनौ प्रजायेया। वयं स्याम पतयो रयीणाम्। भूर्भुवः
स्वः स्वाहा॥२८॥

[४]

सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वाः। सप्तरषयः सप्त धामं
प्रियाणि। सप्त होत्रा अनुविद्वान्। सप्त योनीरापृणस्वा
घृतेन। प्राची दिक्। अग्निर्देवता। अग्निं स दिशां देवं
देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति। दक्षिणा
दिक्। इन्द्रो देवता॥२९॥

इन्द्रं स दिशां देवं देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै
दिशोऽभिदासति। प्रतीची दिक्। सोमो देवता। सोमं स
दिशां देवं देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति।
उदीची दिक्। मित्रावरुणौ देवता। मित्रावरुणौ स दिशां
देवौ देवतानामृच्छतु। यो मैतस्यै दिशोऽभिदासति॥३०॥

ऊर्ध्वा दिक्। बृहस्पतिर्देवता। बृहस्पतिं स दिशां देवं

दे॒वता॑नामृच्छतु। यो मै॒तस्यै॑ दि॒शोऽभि॑दास॒ति। इ॒यं दिक्।
अदि॑तिर्दे॒वता॑। अदि॑तिः॒ स दि॒शां दे॒वीं दे॒वता॑नामृच्छतु।
यो मै॒तस्यै॑ दि॒शोऽभि॑दास॒ति। पुरु॑षो दिक्। पुरु॑षो मे
का॒मान्त्सम॑र्धयतु॥३१॥

अ॒न्यो जा॑गृ॒विः प्रा॑ण। असा॒वेहि॑। ब॒धिर॑ आ॒क्रन्द॑यितरपान।
असा॒वेहि॑। उ॒षस॑मुषसमशीय। अ॒हमसो॑ ज्योति॑रशीय।
अ॒हमसो॑ऽपोऽशीय। व॒यं स्या॑म॒ पत॑यो रयी॒णाम्। भूर्भुवः॑
स्वः स्वाहा॑॥३२॥

[५]

यत्तेऽचि॑तं॒ यदु॑ चि॒तं ते॑ अ॒ग्रे। यत्त॑ ऊ॒नं यदु॑ तेऽति॑रिक्तम्।
आ॒दि॒त्यास्त॑दङ्गि॒रसश्चि॑न्वन्तु। वि॒श्वे ते॑ दे॒वाश्चि॑तिमापूरयन्तु।
चि॒तश्चासि॑ स॒ञ्चित॑श्चास्य॒ग्रे। ए॒तावा॑श्चासि॑ भू॒योश्चास्य॒ग्रे।
लो॒कं पृ॑ण च्छि॒द्रं पृ॑ण। अथो॑ सीद शि॒वा त्वम्। इन्द्रा॑ग्नी त्वा
बृ॒हस्प॑तिः। अ॒स्मिन् योना॑वसीषदन्॥३३॥

तया॑ दे॒वता॑याऽङ्गि॒रस्वद्ध्रु॑वा सी॒द। ता अ॑स्य॒ सूद॑दोहसः।
सोम॑श्च॒ श्री॑णन्ति॒ पृश्न॑यः। जन्म॑ दे॒वानां॑ वि॒शः। त्रि॒ष्वा
रो॒चने॑ दि॒वः। तया॑ दे॒वता॑याऽङ्गि॒रस्वद्ध्रु॑वा सी॒द। अ॒ग्रे दे॒वा
इ॒हाऽऽव॑ह। ज॒ज्ञानो॑ वृ॒क्तब॑र्हिषे। असि॑ होता॒ न ई॒ड्यः।
अ॒गन्म॑ म॒हा मन॑सा॒ यवि॑ष्ठम्॥३४॥

यो दी॒दाय॑ समि॒द्ध स्वे दुरो॑णे। चि॒त्रभा॑नू रोद॑सी अ॒न्तरु॑र्वी।
स्वा॒हुतं॑ वि॒श्वतः॑ प्र॒त्यश्च॑म्। मे॒धाका॑रं वि॒दथ॑स्य प्र॒साध॑नम्।

अ॒ग्निः॑ हो॒तारं॑ प॒रिभू॑तं म॒तिम्। त्वा॒मर्भ॑स्य ह॒विषः॑
स॒मा॒न॒मि॒त्। त्वां म॒हो वृ॑णते न॒रो ना॒न्यं त्वत्। म॒नुष्व॑त्त्वा
नि॒धी॑महि। म॒नुष्व॑त्समि॒धी॑महि। अ॒ग्ने॑ म॒नुष्व॑दङ्गि॒रः॥३५॥

दे॒वान्दे॑वाय॒ते य॑ज। अ॒ग्नि॒र्हि वा॒जिनं॑ वि॒शे। ददा॑ति
वि॒श्वच॑र॒षणिः॑। अ॒ग्नी रा॒ये स्वा॒भुव॑म्। स प्री॒तो या॑ति वा॒र्यम्।
इष॑ः स्तो॒तृभ्य॑ आ॒भर॑। पृ॒ष्टो दि॒वि पृ॒ष्टो अ॒ग्निः पृ॑थि॒व्याम्।
पृ॒ष्टो वि॒श्वा ओष॑धी॒रावि॑वेश। वै॒श्वान॑रः स॒हसा॑ पृ॒ष्टो अ॒ग्निः।
स नो॑ दि॒वा स रि॒षः पा॑तु न॒क्तम्॥३६॥

[६]

अ॒यं वा॒व यः प॑वते। सौ॑ऽग्नि॒र्नाचि॑के॒तः। स य॑त्प्राङ् प॑वते।
तद॑स्य शि॒रः। अथ॑ यद्व॒क्षिणा॑। स दक्षि॑णः प॒क्षः। अथ॑
यत्प्र॒त्यक्। तत्पु॑च्छ॒म्। यदु॑दङ्ङि॒रः। स उत्त॑रः प॒क्षः॥३७॥

अथ॑ यत्सं॒वाति॑। तद॑स्य स॒मश्च॑नं च प्र॒सार॑णं च। अथो॑
स॒म्पदे॑वा॒स्य सा॑। स॒ ह वा अ॑स्मै स का॒र्मः प॑द्यते। यत्का॑मो
यज॑ते। यो॑ऽग्निं ना॒चिके॑तं चि॒नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। यो ह॒ वा
अ॒ग्नेर्ना॑चि॒केत॑स्याऽऽय॒तनं॑ प्र॒तिष्ठां॑ वेद॑। आ॒यत॑नवान्भवति।
गच्छ॑ति प्र॒तिष्ठा॑म्॥३८॥

हि॒र॒ण्यं वा अ॒ग्नेर्ना॑चि॒केत॑स्याऽऽय॒तनं॑ प्र॒तिष्ठा॑। य ए॒वं
वेद॑। आ॒यत॑नवान्भवति। गच्छ॑ति प्र॒तिष्ठा॑म्। यो ह॒ वा
अ॒ग्नेर्ना॑चि॒केत॑स्य शरी॒रं वेद॑। सशरी॑र ए॒व स्व॒र्गं लो॒कमे॑ति।

हिरण्यं वा अग्नेर्नाचिकेतस्य शरीरम्। य एवं वेद।
सशरीर एव स्वर्गं लोकमैति। अथो यथा रुक्म उत्तप्तो
भाय्यात्॥३९॥

एवमेव स तेजसा यशसा। अस्मिंश्च लोकेऽमुष्मिंश्च
भाति। उरवो ह वै नामैते लोकाः। येऽवरेणाऽऽदित्यम्। अथ
हैते वरीयांसो लोकाः। ये परेणाऽऽदित्यम्। अन्तवन्तः ह
वा एष क्षय्यं लोकं जयति। योऽवरेणाऽऽदित्यम्।
अथ हैषोऽनन्तमपारमक्षय्यं लोकं जयति। यः
परेणाऽऽदित्यम्॥४०॥

अनन्तः ह वा अपारमक्षय्यं लोकं जयति। योऽग्निं
नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। अथो यथा
रथे तिष्ठन्पक्षंसी पर्यावर्तमाने प्रत्यपैक्षते। एवमहोरात्रे
प्रत्यपैक्षते। नास्याहोरात्रे लोकमाप्नुतः। योऽग्निं नाचिकेतं
चिनुते। य उ चैनमेवं वेद॥४१॥

[७]

उशन् ह वै वाजश्रवसः सर्ववेदसं ददौ। तस्य ह नचिकेता
नाम पुत्र आस। तं ह कुमारं सन्तम्। दक्षिणासु
नीयमानासु श्रद्धाऽऽविवेश। स होवाच। तत् कस्मै मां
दास्यसीति। द्वितीयं तृतीयम्। तं ह परीत उवाच। मृत्यवे
त्वा ददामीति। तं ह स्मोत्थितं वाग्भिवादति॥४२॥

गौतम कुमारमिति। स होवाच। परेहि मृत्योर्गृहान्। मृत्यवे
वै त्वाऽदामिति। तं वै प्रवसन्तं गन्तासीति होवाच। तस्य
स्म तिस्रो रात्रीरनाश्वान्गृहे वसतात्। स यदि त्वा पृच्छेत्।
कुमार कति रात्रीरवात्सीरिति। तिस्र इति प्रतिब्रूतात्। किं
प्रथमां रात्रिमाश्रा इति॥४३॥

प्रजां त इति। किं द्वितीयामिति। पशूँस्त इति। किं
तृतीयामिति। साधुकृत्यां त इति। तं वै प्रवसन्तं जगाम।
तस्य ह तिस्रो रात्रीरनाश्वान्गृहे उवास। तमागत्य पप्रच्छ।
कुमार कति रात्रीरवात्सीरिति। तिस्र इति प्रत्युवाच॥४४॥

किं प्रथमां रात्रिमाश्रा इति। प्रजां त इति। किं
द्वितीयामिति। पशूँस्त इति। किं तृतीयामिति। साधुकृत्यां
त इति। नमस्ते अस्तु भगव इति होवाच। वरं वृणीष्वेति।
पितरमेव जीवन्नयानीति। द्वितीयं वृणीष्वेति॥४५॥

इष्टापूर्तयोर्मेऽक्षितिं ब्रूहीति होवाच। तस्मै हैतमग्निं
नाचिकेतमुवाच। ततो वै तस्येष्टापूर्ते ना क्षीयेते।
नास्येष्टापूर्ते क्षीयेते। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ
चैनमेवं वेद। तृतीयं वृणीष्वेति। पुनर्मृत्योर्मेऽपंचितिं ब्रूहीति
होवाच। तस्मै हैतमग्निं नाचिकेतमुवाच। ततो वै सोऽपं
पुनर्मृत्युमजयत्॥४६॥

अपं पुनर्मृत्युं जयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य

उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। प्र॒जाप॑ति॒र्वै प्र॒जाका॑म॒स्तपो॑ऽतप्य॒त। स
हि॑रण्यमुदा॑स्यत्। तद॒ग्नौ प्रा॑स्यत्। तद॑स्मै॒ नाच्छ॑दयत्।
तद्वि॒तीयं प्रा॑स्यत्। तद॑स्मै॒ नैवाच्छ॑दयत्। तत्तृ॒तीयं
प्रा॑स्यत्॥४७॥

तद॑स्मै॒ नैवाच्छ॑दयत्। तदा॒त्मन्ने॒व हृद॑य्ये॑ऽग्नौ वै॑श्वान॒रे
प्रा॑स्यत्। तद॑स्मा॒ अच्छ॑दयत्। तस्मा॒द्धि॑रण्यं॒ कनि॑ष्ठं
धना॑नाम्। भु॒ञ्जत्प्रि॒यत॑मम्। हृद॑य॒जꣳ हि। स॒ वै तमे॒व
नावि॑न्दत्। यस्मै॒ तां दक्षि॑णा॒मनै॑ष्यत्। ताꣳ स्वा॒यैव॒ हस्ता॑य॒
दक्षि॑णा॒यान॑यत्। तां प्रत्य॑गृह्णात्॥४८॥

दक्षा॑य॒ त्वा दक्षि॑णां॒ प्रति॑गृह्णामीति॑। सो॑ऽदक्ष॒त दक्षि॑णां
प्रति॑गृह्य॑। दक्ष॑ते ह॒ वै दक्षि॑णां॒ प्रति॑गृह्य॑। य॒ एवं वेद॑। ए॒तद्ध॑
स्म॒ वै तद्वि॒द्वाꣳसो॑ वाज॒श्रव॒सा गोत॑माः। अप्य॑नू॒देश्यां॑
दक्षि॑णां॒ प्रति॑गृह्णन्ति॑। उ॒भये॑न व॒यं दक्षि॑ष्याम॒ह ए॒व दक्षि॑णां
प्रति॑गृह्येति॑। ते॑ऽदक्ष॒न्त दक्षि॑णां॒ प्रति॑गृह्य॑। दक्ष॑ते ह॒ वै
दक्षि॑णां॒ प्रति॑गृह्य॑। य॒ एवं वेद॑। प्र॒ हान्यं॒ क्ली॑नाति॥४९॥

[८]

तꣳ है॒तमे॑कं पशु॒बन्ध॑ ए॒वोत्तर॑वे॒द्यां चि॑न्वते। उ॒त्तर॑वे॒दिसं॑मित
ए॒षोऽग्नि॑रिति॒ वद॑न्तः। तन्न॒ तथा॑ कुर्यात्। ए॒तम॒ग्निं का॑मेन॒
व्य॑र्धयेत्। स ए॒नं का॑मेन॒ व्यृ॑द्धः। का॑मेन॒ व्य॑र्धयेत्। सौ॒म्ये
वा॒वैन॑म॒ध्वरे चि॑न्वीत। यत्र॑ वा॒ भूयि॑ष्ठा॒ आहु॑तयो हू॒येरन्।
ए॒तम॒ग्निं का॑मेन॒ सम॑र्धयति। स ए॒नं का॑मेन॒ समृ॑द्धः॥५०॥

कामेन॑ सम॑र्धयति। अथ॑ हैनं॑ पुर॑र्षयः। उ॒त्तर॑वे॒द्यामे॒व
स॒त्रिय॑मचिन्वत। ततो॒ वै तेऽवि॑न्दन्त प्र॒जाम्। अ॒भि स्व॑र्गं
लो॒कम॑जयन्। वि॒न्दत॑ ए॒व प्र॒जाम्। अ॒भि स्व॑र्गं लो॒कं
ज॑यति। योऽग्निं॑ ना॒चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। अथ॑
हैनं॑ वा॒युर्ऋ॑द्धि॒कामः॥५१॥

य॒था॒न्यु॒प्तमे॒वोप॑दधे। ततो॒ वै स ए॒तामृ॑द्धि॒माप्नो॑त्। या॒मिदं॑
वा॒युर्ऋ॑द्धः। ए॒तामृ॑द्धि॒मृध्नो॑ति। या॒मिदं॑ वा॒युर्ऋ॑द्धः। योऽग्निं॑
ना॒चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। अथ॑ हैनं॑ गो॒ब॒लो
वा॒र्ष्णः प॒शुका॑मः। पा॒ङ्कमे॒व चि॑क्ये। प॒ञ्च पुर॑स्तात्॥५२॥

प॒ञ्च दक्षि॑ण॒तः। प॒ञ्च प॒श्चात्। प॒ञ्चोत्तर॑तः। ए॒कां म॒ध्ये।
ततो॒ वै स स॒हस्रं॑ प॒शून्प्रा॑प्नोत्। प्र स॒हस्रं॑ प॒शूना॑प्नोति।
योऽग्निं॑ ना॒चिके॒तं चि॑नुते। य उ॑ चैनमे॒वं वेद॑। अथ॑ हैनं॑
प्र॒जाप॑ति॒ज्यैष्ठ्य॑कामो॒ यश॑स्कामः प्र॒जन॑नकामः। त्रि॒वृ॒तमे॒व
चि॑क्ये॥५३॥

स॒प्त पुर॑स्तात्। ति॒स्रो दक्षि॑ण॒तः। स॒प्त प॒श्चात्। ति॒स्र उ॑त्तर॒तः।
ए॒कां म॒ध्ये। ततो॒ वै स प्र यशो॑ ज्यैष्ठ्य॑माप्नोत्। ए॒तां प्रजा॑तिं
प्राजा॑यत। या॒मिदं॑ प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते। त्रि॒वृ॒द्वै ज्यैष्ठ्य॑म्। मा॒ता
पि॒ता पु॒त्रः॥५४॥

त्रि॒वृ॒त्प्र॒जन॑नम्। उ॒प॒स्थो योनि॑र्मध्य॒मा। प्र यशो॑
ज्यैष्ठ्य॑माप्नोति। ए॒तां प्रजा॑तिं प्रजा॑यते। या॒मिदं॑ प्र॒जाः

प्रजायन्ते। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद।
अथ हैनमिन्द्रो ज्यैष्ठ्यकामः। ऊर्ध्वा एवोपदधे। ततो वै स
ज्यैष्ठ्यमगच्छत्॥५५॥

ज्यैष्ठ्यं गच्छति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं
वेद। अथ हैनमसावादित्यः स्वर्गकामः। प्राचीरेवोपदधे।
ततो वै सोऽभि स्वर्गं लोकमजयत्। अभि स्वर्गं लोकं
जयति। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। स
यदीच्छेत्॥५६॥

तेजस्वी यशस्वी ब्रह्मवर्चसी स्यामिति। प्राडाहोतुर्धिष्ण्या-
दुत्सर्पेत्। येयं प्रागाद्यशस्वती। सा मा प्रोर्णोतु। तेजसा
यशसा ब्रह्मवर्चसेनेति। तेजस्व्यैव यशस्वी ब्रह्मवर्चसी
भवति। अथ यदीच्छेत्। भूयिष्ठं मे श्रद्धधीरन्। भूयिष्ठा
दक्षिणा नयेयुरिति। दक्षिणासु नीयमानासु प्राच्येहि
प्राच्येहीति प्राचीं जुषाणा वेत्वाऽऽज्यस्य स्वाहेति
स्रुवेणोपहत्याऽऽहवनीये जुहुयात्॥५७॥

भूयिष्ठमेवास्मै श्रद्धधते। भूयिष्ठा दक्षिणा नयन्ति।
पुरीषमुपधाय। चितिकृत्तिभिर्भिमृश्य। अग्निं प्रणीयोप-
समाधाय। चतस्र एता आहुतीर्जुहोति। त्वमग्ने रुद्र इति
शतरुद्रीयस्य रूपम्। अग्नाविष्णू इति वसोर्धारायाः।
अन्नपत इत्यन्नहोमः। सप्त ते अग्ने समिधः सप्त जिह्वा इति
विश्वप्रीः॥५८॥

[९]

यां प्रथमामिष्टकामुपदधाति। इमं तया लोकमभिजयति।
 अथो या अस्मिँल्लोके देवताः। तासां सायुज्यं
 सलोकतामाप्नोति। यां द्वितीयांमुपदधाति। अन्तरिक्षलोके
 तयाऽभिजयति। अथो या अन्तरिक्षलोके देवताः। तासां
 सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। यां तृतीयांमुपदधाति। अमुं
 तया लोकमभिजयति॥५९॥

अथो या अमुष्मिँल्लोके देवताः। तासां सायुज्यं
 सलोकतामाप्नोति। अथो या अमूरितरा अष्टादश। य एवामी
 उरवंश्च वरीयांसश्च लोकाः। तानेव ताभिर्भिजयति॥
 कामचारो ह वा अस्योरुषु च वरीयःसु च लोकेषु भवति।
 योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ चैनमेवं वेद। संवत्सरो वा
 अग्निर्नाचिकेतः। तस्य वसन्तः शिरः॥६०॥

ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वर्षा उत्तरः। शरत्पुच्छम्। मासाः
 कर्मकाराः। अहोरात्रे शतरुद्रीयम्। पर्जन्यो वसोर्धारा। यथा
 वै पर्जन्यः सुवृष्टं वृष्ट्वा। प्रजाभ्यः सर्वान्कामान्सम्पूरयति।
 एवमेव स तस्य सर्वान्कामान्सम्पूरयति। योऽग्निं नाचिकेतं
 चिनुते॥६१॥

य उ चैनमेवं वेद। संवत्सरो वा अग्निर्नाचिकेतः। तस्य
 वसन्तः शिरः। ग्रीष्मो दक्षिणः पक्षः। वर्षाः पुच्छम्।

शरदुत्तरः पक्षः। हेमन्तो मध्यम्। पूर्वपक्षाश्रितयः। अपरपक्षाः
 पुरीषम्। अहोरात्राणीष्टकाः। एष वाव सोऽग्निरग्निमयः
 पुनर्णवः। अग्निमयो ह वै पुनर्णवो भूत्वा। स्वर्गं लोकमैति।
 आदित्यस्य सायुज्यम्। योऽग्निं नाचिकेतं चिनुते। य उ
 चैनमेवं वेद॥६२॥

[१०]

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीय काठके द्वितीयः प्रश्नः
 समाप्तः॥२॥

॥तृतीयः प्रश्नः॥

तुभ्यं ता अङ्गिरस्तमाऽश्याम् तं काममग्रे। आशानां त्वा
 विश्वा आशाः। अनु नोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्। कामो
 भूतस्य कामस्तदग्रे। ब्रह्म जज्ञानं पिता विराजाम्। यज्ञो
 रायोऽयं यज्ञः। आपो भद्रा आदित्यं श्यामि। तुभ्यं भरन्ति यो
 देह्यः। पूर्वं देवा अपरेण प्राणापानौ। हव्यवाहः स्विष्टम्॥१॥

[१]

देवेभ्यो वै स्वर्गो लोकस्तिरोऽभवत्। ते प्रजापतिमब्रुवन्।
 प्रजापते स्वर्गो वै नो लोकस्तिरोऽभूत्। तमन्विच्छेति।
 तं यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्।
 तमिष्टिभिरन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टि-
 त्वम्। एष्ट्यो ह वै नाम। ता इष्ट्य इत्याचक्षते परोक्षेण।

पु॒रोक्ष॑प्रि॒या इ॒व हि दे॒वाः॥२॥

तमाशाँऽब्रवीत्। प्रजापत आशया वै श्राम्यसि। अहमु
वा आशाँऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्याऽऽशा
भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये
कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। आशायै चरुम्।
अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्याऽऽशाऽभवत्। अनु
स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्या ह वा अस्यऽऽशा भवति। अनु
स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं
वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहाऽऽशायै स्वाहा।
अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय
स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥३॥

तं कामोऽब्रवीत्। प्रजापते कामेन वै श्राम्यसि। अहमु
वै कामोऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यः कामो
भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये
कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। कामाय चरुम्।
अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्यः कामोऽभवत्। अनु
स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यो ह वा अस्य कामो भवति।
अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य
उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहा
कामाय स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय
लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥४॥

तं ब्रह्मा॑ऽब्रवीत्। प्रजा॑पते ब्रह्म॑णा वै श्रा॑म्यसि। अ॒हमु॒
वै ब्रह्मा॑ऽस्मि। मां नु यज॑स्व। अथ॑ ते ब्रह्म॑ण्वान् य॒ज्ञो
भ॑विष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तम॒ग्नये॒
का॒माय॑ पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपत्। ब्रह्म॑णे च॒रुम्।
अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑ ब्रह्म॑ण्वान् य॒ज्ञोऽभ॑वत्। अनु॑
स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। ब्रह्म॑ण्वान् ह॒ वा अ॑स्य य॒ज्ञो भ॑वति।
अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य
उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॒ का॒माय॑ स्वाहा
ब्रह्म॑णे स्वाहा॑। अनु॑मत्यै स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑
लो॒काय॑ स्वाहाऽ॒ग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स्वाहेति॑॥५॥

तं य॒ज्ञोऽब्र॑वीत्। प्रजा॑पते य॒ज्ञेन॒ वै श्रा॑म्यसि। अ॒हमु॒
वै य॒ज्ञोऽस्मि॑। मां नु यज॑स्व। अथ॑ ते स॒त्यो य॒ज्ञो
भ॑विष्यति। अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वे॒त्स्यसी॑ति। स ए॒तम॒ग्नये॒
का॒माय॑ पुरो॒डाश॑म॒ष्टाक॑पालं॒ निर॑वपत्। य॒ज्ञाय॑ च॒रुम्।
अनु॑मत्यै च॒रुम्। ततो॒ वै तस्य॑ स॒त्यो य॒ज्ञोऽभ॑वत्। अनु॑
स्व॒र्गं लो॒कम॑विन्दत्। स॒त्यो ह॒ वा अ॑स्य य॒ज्ञो भ॑वति।
अनु॑ स्व॒र्गं लो॒कं वि॑न्दति। य ए॒तेन॑ ह॒विषा॑ यज॑ते। य
उ॑ चैनदे॒वं वेद॑। सोऽत्र॑ जुहोति। अ॒ग्नये॒ का॒माय॑ स्वाहा
य॒ज्ञाय॑ स्वाहा॑। अनु॑मत्यै स्वाहा॑ प्र॒जाप॑तये स्वाहा॑। स्व॒र्गाय॑
लो॒काय॑ स्वाहाऽ॒ग्नये॑ स्विष्ट॒कृते॑ स्वाहेति॑॥६॥

तमापो॑ऽब्रुवन्। प्रजा॑पतेऽप्सु वै सर्वे॑ का॒माः श्रि॒ताः। व॒यमु॒

वा आपः स्मः। अस्मान्नु यजस्व। अथ त्वयि सर्वे कामाः
 श्रयिष्यन्ते। अनुं स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये
 कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। अद्ध्यश्चरुम्।
 अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्मिन्सर्वे कामा अश्रयन्त। अनुं
 स्वर्गं लोकमविन्दत्। सर्वे ह वा अस्मिन्कामाः श्रयन्ते। अनुं
 स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ चैनदेवं
 वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहाऽद्ध्यः स्वाहा।
 अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय
 स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥७॥

तमग्निर्बलिमानब्रवीत्। प्रजापतेऽग्नये वै बलिमते सर्वाणि
 भूतानि बलिं हरन्ति। अहमु वा अग्निर्बलिमानस्मि। मां
 नु यजस्व। अथ ते सर्वाणि भूतानि बलिं हरिष्यन्ति।
 अनुं स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमग्नये कामाय
 पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। अग्नये बलिमते चरुम्।
 अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्मै सर्वाणि भूतानि बलिमहरन्।
 अनुं स्वर्गं लोकमविन्दत्। सर्वाणि ह वा अस्मै भूतानि
 बलिं हरन्ति। अनुं स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन
 हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये
 कामाय स्वाहाऽग्नये बलिमते स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा
 प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते

स्वाहेति॥८॥

तमनुवित्तिरब्रवीत्। प्रजापते स्वर्गं वै लोकमनुविवित्ससि।
अहमु वा अनुवित्तिरस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते
सत्याऽनुवित्तिर्भविष्यति। अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स
एतमग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निरवपत्। अनुवित्यै
चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य सत्याऽनुवित्तिरभवत्।
अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्या ह वा अस्यानुवित्तिर्भवति।
अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन हविषा यजते। य उ
चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये कामाय स्वाहाऽनुवित्यै
स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा। स्वर्गाय
लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥९॥

ता वा एताः सप्त स्वर्गस्य लोकस्य द्वारः। दिवःश्येनयोऽनु-
वित्तयो नाम। आशा प्रथमा रक्षति। कामो द्वितीयाम्।
ब्रह्म तृतीयाम्। यज्ञश्चतुर्थीम्। आपः पञ्चमीम्।
अग्निर्बलिमान्षष्ठीम्। अनुवित्तिः सप्तमीम्। अनु ह
वै स्वर्गं लोकं विन्दति। कामचारोऽस्य स्वर्गे लोके भवति।
य एताभिरिष्टिभिर्यजते। य उ चैना एव वेद। तास्वन्विष्टि।
पष्ठौहीवरा दद्यात्क सं च। स्त्रियै चाऽऽभार सं मृद्ध्यै॥१०॥

[२]

तपसा देवा देवतामग्र आयन्। तपसर्षयः स्वरन्विन्दन्।

तपसा सपत्नान्प्रणुदामारातीः। येनेदं विश्वं परिभूतं यदस्ति।
प्रथमजं देवः हविषा विधेम। स्वयम्भु ब्रह्म परमं तपो
यत्। स एव पुत्रः स पिता स माता। तपो ह यक्षं प्रथमः
सम्बभूव। श्रद्धया देवो देवत्वमंश्रुते। श्रद्धा प्रतिष्ठा लोकस्य
देवी॥११॥

सा नो जुषाणोपं यज्ञमागात्। कामवत्साऽमृतं दुहाना। श्रद्धा
देवी प्रथमजा ऋतस्य। विश्वस्य भर्त्री जगतः प्रतिष्ठा। ताः
श्रद्धाः हविषा यजामहे। सा नो लोकममृतं दधातु। ईशाना
देवी भुवनस्याधिपत्नी। आगात्सत्यः हविरिदं जुषाणम्।
यस्माद्देवा जज्ञिरे भुवनं च विश्वे। तस्मै विधेम हविषा
घृतेन॥१२॥

यथा देवैः सधुमादं मदेम। यस्य प्रतिष्ठोर्वन्तरिक्षम्।
यस्माद्देवा जज्ञिरे भुवनं च सर्वे। तत्सत्यमर्चदुपं यज्ञं
न आगात्। ब्रह्माऽऽहुतीरुपमोदमानम्। मनसो वशे
सर्वमिदं बभूव। नान्यस्य मनो वशमन्वियाय। भीष्मो हि
देवः सहस्रः सहीयान्। स नो जुषाण उपं यज्ञमागात्।
आकूतीनामधिपतिं चेतसां च॥१३॥

सङ्कल्पजूतिं देवं विपश्चिम्। मनो राजानमिह वर्धयन्तः।
उपह्वेऽस्य सुमतौ स्याम। चरणं पवित्रं विततं पुराणम्।
येन पूतस्तरति दुष्कृतानि। तेन पवित्रेण शुद्धेन पूताः।

अतिं पाप्मानमरातिं तरेम। लोकस्य द्वारमर्चिमत्पवित्रम्।
ज्योतिष्मद्भाजमानं महस्वत्। अमृतस्य धारा बहुधा
दोहमानम्। चरणं नो लोके सुधितां दधातु। अग्निर्मूर्धा
भुवः। अनु नोऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वम्। हव्यवाहः
स्विष्टम्॥१४॥

[३]

देवेभ्यो वै स्वर्गो लोकस्तिरोऽभवत्। ते प्रजापतिमब्रुवन्।
प्रजापते स्वर्गो वै नो लोकस्तिरोऽभूत्। तमन्विच्छेति। तं
यज्ञक्रतुभिरन्वैच्छत्। तं यज्ञक्रतुभिर्नान्वविन्दत्। तमिष्टिभि-
रन्वैच्छत्। तमिष्टिभिरन्वविन्दत्। तदिष्टीनामिष्टित्वम्। एष्ट्यो
ह वै नाम। ता इष्ट्य इत्याचक्षते परोक्षेण। परोक्षप्रिया इव
हि देवाः॥१५॥

तं तपोऽब्रवीत्। प्रजापते तपसा वै श्राम्यसि। अहमु वै
तपोऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यं तपो भविष्यति।
अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं
निरवपत्। तपसे चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य
सत्यं तपोऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यं ह वा
अस्य तपो भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन
हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये
स्वाहा तपसे स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा।
स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥१६॥

त३ श्रद्धाऽब्रवीत्। प्रजापते श्रद्धया वै श्राम्यसि। अहमु वै
 श्रद्धाऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्या श्रद्धा भविष्यति।
 अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं
 निरवपत्। श्रद्धायै चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य
 सत्या श्रद्धाऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्या ह वा
 अस्य श्रद्धा भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन
 हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये
 स्वाहा श्रद्धायै स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा।
 स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥१७॥

त२ सत्यमब्रवीत्। प्रजापते सत्येन वै श्राम्यसि। अहमु वै
 सत्यमस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्य२ सत्यं भविष्यति।
 अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं
 निरवपत्। सत्याय चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य
 सत्य२ सत्यमभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्य२ ह
 वा अस्य सत्यं भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन
 हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये
 स्वाहा सत्याय स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा।
 स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥१८॥

तं मनोऽब्रवीत्। प्रजापते मनसा वै श्राम्यसि। अहमु वै
 मनोऽस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यं मनो भविष्यति।
 अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं

निरवपत्। मनसे चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य
सत्यं मनोऽभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यं ह वा
अस्य मनो भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन
हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये
स्वाहा मनसे स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा।
स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥१९॥

तं चरणमब्रवीत्। प्रजापते चरणेन वै श्राम्यसि। अहमु वै
चरणमस्मि। मां नु यजस्व। अथ ते सत्यं चरणं भविष्यति।
अनु स्वर्गं लोकं वेत्स्यसीति। स एतमाग्नेयमष्टाकपालं
निरवपत्। चरणाय चरुम्। अनुमत्यै चरुम्। ततो वै तस्य
सत्यं चरणमभवत्। अनु स्वर्गं लोकमविन्दत्। सत्यं ह
वा अस्य चरणं भवति। अनु स्वर्गं लोकं विन्दति। य एतेन
हविषा यजते। य उ चैनदेवं वेद। सोऽत्र जुहोति। अग्नये
स्वाहा चरणाय स्वाहा। अनुमत्यै स्वाहा प्रजापतये स्वाहा।
स्वर्गाय लोकाय स्वाहाऽग्नये स्विष्टकृते स्वाहेति॥२०॥

ता वा एताः पञ्च स्वर्गस्य लोकस्य द्वारः। अपाघा अनुवित्तयो
नाम। तपः प्रथमा रक्षति। श्रद्धा द्वितीया। सत्यं तृतीया।
मनश्चतुर्थी। चरणं पञ्चमी। अनु ह वै स्वर्गं लोकं विन्दति।
कामचारोऽस्य स्वर्गे लोके भवति। य एताभिरिष्टिभिर्यजते।
य उ चैना एवं वेद। तास्वन्विष्टि। पष्ठौहीवरा दद्यात्कंसं
च। स्त्रियै चाऽऽभारं समृद्धौ॥२१॥

[४]

ब्रह्म वै चतुर्होतारः। चतुर्होतृभ्योऽधियज्ञो निर्मितः। नैनं
शप्तम्। नाभिचरितुमागच्छति। य एवं वेद। यो ह वै
चतुर्होतृणां चतुर्होतृत्वं वेद। अथो पञ्चहोतृत्वम्। सर्वा
हास्मै दिशः कल्पन्ते। वाचस्पतिर्होता दशहोतृणाम्।
पृथिवी होता चतुर्होतृणाम्॥२२॥

अग्निर्होता पञ्चहोतृणाम्। वाग्धोता षड्होतृणाम्।
महाहविर्होता सप्तहोतृणाम्। एतद्वै चतुर्होतृणां
चतुर्होतृत्वम्। अथो पञ्चहोतृत्वम्। सर्वा हास्मै दिशः
कल्पन्ते। य एवं वेद। एषा वै सर्वविद्या। एतद्वैषजम्। एषा
पङ्क्तिः स्वर्गस्य लोकस्याञ्जसाऽयनिः स्मृतिः॥२३॥

एतान् योऽध्यैत्यच्छदिर्दशे यावत्तरसम्। स्वरेति। अनपब्रवः
सर्वमायुरेति। विन्दते प्रजाम्। रायस्पोषं गौपत्यम्।
ब्रह्मवर्चसी भवति। एतान् योऽध्यैति। स्पृणोत्यात्मानम्।
प्रजां पितृन्। एतान् वा अरुण औपवेशिर्विदां चकार॥२४॥

एतैरधिवादमपाजयत्। अथो विश्वं पाप्मानम्। स्वर्ययौ।
एतान्योऽध्यैति। अधिवादं जयति। अथो विश्वं पाप्मानम्।
स्वरेति। एतैरग्निं चिन्वीत स्वर्गकामः। एतैरायुष्कामः।
प्रजापशुकामो वा॥२५॥

पुरस्ताद्वशहोतारमुदञ्चमुपदधाति यावत्पदम्। हृदयं यजुषी

प॒त्यौ च। द॒क्षिण॒तः प्रा॒ञ्चं चतु॑र॒होतार॑म्। प॒श्चादु॑द॒ञ्चं
प॒ञ्च॑होतारम्। उ॒त्तर॒तः प्रा॒ञ्चं ष॑ड्वो॒तार॑म्। उ॒परि॑ष्टा॒त्प्राञ्चं
स॒प्त॑होतारम्। हृ॒दयं॑ यजू॑षि॒ पत्य॑श्च। य॒थाव॑का॒शं ग्र॑हान्।
य॒थाव॑का॒शं प्र॑तिग्र॒हलौकं॑ पृ॒णाश्च॑। सर्वा॑ हा॒स्यैता॑ दे॒वताः॑
प्री॒ता अ॒भीष्टा॑ भवन्ति॥२६॥

सदे॒वम॒ग्निं चि॑नुते। र॒थसं॑मित॒श्चेत॒व्यः। वज्रो॑ वै रथः। वज्रै॑णै॒व
पा॒प्मानं॑ भ्रातृ॒व्यं स्तृ॑णुते। प॒क्षः सं॑मित॒श्चेत॒व्यः। ए॒तावा॑न्
वै रथः। याव॑त्प॒क्षः। र॒थसं॑मितमे॒व चि॑नुते। इ॒ममे॒व लो॑कं
प॒शुब॒न्धेना॒भिज॑यति। अथो॑ अ॒ग्निष्टोमे॑न॥२७॥

अ॒न्तरि॑क्षमु॒क्थ्येन॑। स्वर॑तिरा॒त्रेण॑। सर्वा॑ल्लो॒कान॑हीनेन। अथो॑
स॒त्रेण॑। वरो॑ दक्षि॒णा। वरै॑णै॒व वर॑ं स्पृ॒णोति॑। आ॒त्मा हि वरः॑।
एक॑विं॒शति॑र्दक्षि॒णा द॑दाति। ए॒कवि॑ं॒शो वा इ॒तः स्व॒र्गो
लो॒कः। प्र स्व॒र्गं लो॒कमा॑प्नोति॥२८॥

अ॒सावा॑दित्य॒ एक॑विं॒शः। अ॒मुमे॒वाऽऽदि॒त्यमा॑प्नोति।
श॒तं द॑दाति। श॒तायुः॑ पुरु॑षः श॒तेन्द्रि॑यः। आयु॑ष्ये॒वेन्द्रि॑ये
प्रति॑तिष्ठति। स॒हस्रं॑ द॑दाति। स॒हस्रं॑सं॒मितः॑ स्व॒र्गो लो॒कः।
स्व॒र्गस्य॑ लो॒कस्या॒भिजि॑त्यै। अ॒न्विष्ट॑कं दक्षि॒णा द॑दाति।
सर्वा॑णि वया॑ंसि॥२९॥

सर्व॑स्याऽऽस्यै॑। सर्व॑स्याव॑रुद्धौ। यदि॑ न वि॒न्देत्।
म॒न्थाने॑ताव॒तो द॑द्यादो॒दनान् वा॑। अ॒श्रुते॑ तं का॒मम्।

यस्मै कामायाग्निश्चीयते। पृष्ठौहीं त्वन्तर्वतीं दद्यात्। सा हि सर्वाणि वयांसि। सर्वस्याऽऽप्त्यै। सर्वस्यावरुद्धौ॥३०॥

हिरण्यं ददाति। हिरण्यज्योतिरेव स्वर्गं लोकमेति। वासो ददाति। तेनऽऽयुः प्रतिरते। वेदितृतीये यजेत। त्रिषत्या हि देवाः। स संत्यमग्निं चिनुते। तदेतत्पशुबन्धे ब्राह्मणं ब्रूयात्। नेतरेषु यज्ञेषु। यो ह वै चतुर्होतृननुसवनं तर्पयितव्यानं वेद॥३१॥

तृप्यति प्रजयां पशुभिः। उपैनं सोमपीथो नमति। एते वै चतुर्होतारोऽनुसवनं तर्पयितव्याः। ये ब्राह्मणा बहुविदः। तेभ्यो यद्वक्षिणा न नयेत्। दुरिष्टं स्यात्। अग्निमस्य वृक्षीरन्। तेभ्यो यथाश्रद्धं दद्यात्। स्विष्टमेवैतत्क्रियते। नास्याग्निं वृञ्जते॥३२॥

हिरण्येष्टको भवति। यावदुत्तममङ्गुलिकाण्डं यज्ञपुरुषा सम्मितम्। तेजो हिरण्यम्। यदि हिरण्यं न विन्देत्। शर्करा अक्ता उपदध्यात्। तेजो घृतम्। सतैजसमेवाग्निं चिनुते। अग्निं चित्वा सौत्रामण्या यजेत मैत्रावरुण्या वा। वीर्येण वा एष व्यृध्यते। योऽग्निं चिनुते॥३३॥ यावदेव वीर्यम्। तदस्मिन्दधाति। ब्रह्मणः सायुज्यं सलोकतामाप्नोति। एतासामेव देवतानां सायुज्यम्। सार्ष्टितां समानलोकतामाप्नोति। य एतमग्निं चिनुते।

य उ चैनमे॒वं वेद॑। ए॒तदे॒व सा॒वि॒त्रे ब्रा॒ह्म॑णम्। अथो॑
नाचिके॒ते॥ ३४॥

[५]

यच्चा॒मृतं॑ यच्च॒ मर्त्य॑म्। यच्च॒ प्राणि॑ति॒ यच्च॒ न। सर्वा॒स्ता इष्ट॑काः
कृ॒त्वा। उप॑ का॒मदु॒घा दधे॑। तेन॑र्षि॒णा तेन॑ ब्र॒ह्म॑णा। तया॑
दे॒वता॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्भु॒वा सी॑द। सर्वाः॒ स्त्रियः॑ सर्वा॑न्पु॒ंसः। सर्वं॑
न स्त्री॑पु॒मं च॒ यत्। सर्वा॒स्ताः। याव॑न्तः पा॒ंसवो॑ भूमेः॥ ३५॥
सङ्ख्या॑ता दे॒वमा॒यया॑। सर्वा॒स्ताः। याव॑न्त॒ ऊषाः॑ पशूनाम्।
पृ॒थि॒व्यां पुष्टि॑र॒हिताः। सर्वा॒स्ताः। याव॑तीः॒ सिक॑ताः॒ सर्वाः॑।
अ॒प्स्वन्त॑श्च॒ याः श्रि॑ताः। सर्वा॒स्ताः। याव॑तीः॒ शर्करा॑ धृत्यै॑।
अ॒स्यां पृ॒थि॒व्यामधि॑॥ ३६॥

सर्वा॒स्ताः। याव॑न्तोऽश्मा॑नोऽस्यां पृ॒थि॒व्याम्। प्र॒ति॒ष्ठासु॑
प्रति॑ष्ठिताः। सर्वा॒स्ताः। याव॑तीर्वी॒रुधः॑ सर्वाः॑। वि॒ष्टिताः॑
पृ॒थि॒वीमनु॑। सर्वा॒स्ताः। याव॑तीरोष॑धीः सर्वाः॑। वि॒ष्टिताः॑
पृ॒थि॒वीमनु॑। सर्वा॒स्ताः॥ ३७॥

याव॑न्तो॒ वन॑स्पत॑यः। अ॒स्यां पृ॒थि॒व्यामधि॑। सर्वा॒स्ताः।
याव॑न्तो॒ ग्रा॒म्याः प॒शवः॑ सर्वे॑। आ॒र॒ण्याश्च॑ ये। सर्वा॒स्ताः।
ये द्वि॒पाद॑श्चतु॑ष्पादः। अ॒पाद॑ उ॒दर॑स॒र्पिणः॑। सर्वा॒स्ताः।
याव॑दाञ्जनमु॒च्यते॑॥ ३८॥

दे॒व॒त्रा यच्च॑ मा॒नुष॑म्। सर्वा॒स्ताः॥ याव॑त्कृ॒ष्णाय॑स॒सर्व॑म्।

दे॒व॒त्रा यच्च॑ मानु॒षम् । सर्वा॒स्ताः । याव॑ल्लो॒हाय॑स॒ः सर्व॑म् ।
 दे॒व॒त्रा यच्च॑ मानु॒षम् । सर्वा॒स्ताः । सर्व॑ः॒ सीस॑ः॒ सर्व॑ त्रपु॒ ।
 दे॒व॒त्रा यच्च॑ मानु॒षम् ॥ ३९ ॥

सर्वा॒स्ताः । सर्व॑ः॒ हिर॑ण्य॒ रज॑तम् । दे॒व॒त्रा यच्च॑ मानु॒षम् ।
 सर्वा॒स्ताः । सर्व॑ः॒ सुव॑र्ण॒ हरि॑तम् । दे॒व॒त्रा यच्च॑ मानु॒षम् ।
 सर्वा॒स्ता इष्ट॑काः कृत्वा । उप॑ काम॒दुघा॑ दधे । तेन॑र्षि॒णा तेन॑
 ब्रह्म॑णा । तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धुवा सी॒द ॥ ४० ॥

[६]

सर्वा॑ दि॒शो दि॒क्षु । यच्चा॒न्तर्भू॑तं प्र॒ति॑ष्ठितम् । सर्वा॒स्ता
 इष्ट॑काः कृत्वा । उप॑ काम॒दुघा॑ दधे । तेन॑र्षि॒णा तेन॑
 ब्रह्म॑णा । तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्धुवा सी॒द । अ॒न्तरि॑क्षं च
 के॒वल॑म् । यच्चा॒स्मिन्न॑न्तरा॒हि॑तम् । सर्वा॒स्ताः । आ॒न्तरि॑क्ष्यंश्च
 याः प्र॒जाः ॥ ४१ ॥

ग॒न्ध॒र्वाप्स॑रसंश्च॒ ये । सर्वा॒स्ताः । सर्वा॑नु॒दा॒रान्त॑स॒लिलान् ।
 अ॒न्तरि॑क्षे प्र॒ति॑ष्ठितान् । सर्वा॒स्ताः । सर्वा॑नु॒दा॒रान्त॑स॒लिलान् ।
 स्था॒वराः प्रो॒ष्या॑श्च॒ ये । सर्वा॒स्ताः । सर्वा॑ धु॒निः॒
 सर्वा॑न्ध्व॒ः सान् । हि॒मो यच्च॑ शी॒यते॑ ॥ ४२ ॥

सर्वा॒स्ताः । सर्वा॑न्म॒रीची॑न् वि॒त॑तान् । नी॒हारो यच्च॑ शी॒यते॑ ।
 सर्वा॒स्ताः । सर्वा॑ वि॒द्युतः॑ सर्वा॑न्त॒स्तनयि॑तून् । हा॒दुनी॑र्यच्च॑
 शी॒यते॑ । सर्वा॒स्ताः । सर्वाः॑ स्र॒वन्तीः स॒रितः॑ । सर्व॑म॒प्सुच॑रं च॒

यत्। सर्वास्ताः॥४३॥

याश्च कूप्या याश्च नाद्याः समुद्रियाः। याश्च वैशन्तीरुत
प्रासचीर्याः। सर्वास्ताः। ये चोत्तिष्ठन्ति जीमूताः। याश्च
वर्षन्ति वृष्टयः। सर्वास्ताः। तपस्तेज आकाशम्।
यच्चाऽऽकाशे प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ताः। वायुं वयांसि
सर्वाणि॥४४॥

अन्तरिक्षचरं च यत्। सर्वास्ताः। अग्निं सूर्यं चन्द्रम्। मित्रं
वरुणं भगम्। सर्वास्ताः। सत्यं श्रद्धां तपो दमम्। नाम
रूपं च भूतानाम्। सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उपं कामदुघां
दधे। तेनर्षिणा तेन ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा
सीद॥४५॥

[७]

सर्वान्दिवं सर्वान्देवान्दिवि। यच्चान्तर्भूतं प्रतिष्ठितम्।
सर्वास्ता इष्टकाः कृत्वा। उपं कामदुघां दधे। तेनर्षिणा तेन
ब्रह्मणा। तया देवतयाऽङ्गिरस्वद्ध्रुवा सीद। यावतीस्तारकाः
सर्वाः। वितता रोचने दिवि। सर्वास्ताः। ऋचो यजूंषि
सामानि॥४६॥

अथर्वाङ्गिरसंश्च ये। सर्वास्ताः। इतिहासपुराणं च।
सर्पदेवजनाश्च ये। सर्वास्ताः। ये च लोका ये चालोकाः।
अन्तर्भूतं प्रतिष्ठितम्। सर्वास्ताः। यच्च ब्रह्म यच्च ब्रह्म।

अ॒न्तर्ब्र॒ह्मन्प्रति॑ष्ठितम्॥४७॥

सर्वा॑स्ताः। अ॒होरा॑त्राणि॒ सर्वा॑णि। अ॒र्धमा॑सा॒श्च के॒वलान्।
 सर्वा॑स्ताः। सर्वा॑नृ॒तून्सर्वा॑न्मा॒सान्। स॒ंवत्स॑रं च के॒वलम्।
 सर्वा॑स्ताः। सर्वं॑ भू॒त॒श्च सर्वं॑ भ॒व्यम्। यच्चा॑तोऽधि॒भवि॑ष्यति।
 सर्वा॑स्ता इष्ट॑काः कृ॒त्वा। उप॑ काम॒दुघा॑ दधे। तेन॑र्षिणा॒ तेन॑
 ब्रह्म॑णा। तया॑ दे॒वत॑याऽङ्गि॒रस्व॑द्भु॒वा सी॑द॥४८॥

[८]

ऋ॒चां प्रा॒चीं मह॑ती दि॒गुच्य॑ते। दक्षि॑णामाहु॒र्यजु॑षामपा॒राम्।
 अथ॑र्वणामङ्गि॒रसां प्र॒तीची॑। साम्ना॒मुदी॑ची मह॑ती दि॒गुच्य॑ते।
 ऋ॒ग्भिः पू॒र्वाह्ने दि॒वि दे॒व ई॒यते। य॒जुर्वे॑दे ति॒ष्ठति॒ मध्ये॒
 अ॒हः। सा॒मवे॑देना॒स्तम॑ये मही॒यते। वेदै॑रशू॒न्यस्त्रि॑भिरे॒ति॒
 सूर्यः॑। ऋ॒ग्भ्यो जा॒ताश्च॑ सं॒र्वशो॑ मूर्ति॑माहुः। सर्वा॑ गति॑र्याजु॒षी
 है॒व श॑श्वत्॥४९॥

सर्वं॑ तेजः॑ सा॒मरूप्य॑श्च॒ हं श॑श्वत्। सर्व॑श्च हे॒दं ब्रह्म॑णा
 है॒व सृ॑ष्टम्। ऋ॒ग्भ्यो जा॒तं वैश्यं॑ वर्ण॑माहुः। य॒जुर्वे॑दं
 क्ष॒त्रिय॑स्याऽऽहु॒र्योनि॑म्। सा॒मवे॑दो ब्रा॒ह्मणा॑नां प्र॒सूतिः॑।
 पूर्वे॑ पूर्वे॒भ्यो वच॑ ए॒तदू॑चुः। आ॒द॒र॒शम॑ग्निं चि॒न्वा॒नाः।
 पूर्वे॑ वि॒श्वसृ॑जोऽमृ॒ताः। श॒तं व॑र्षसह॒स्राणि॑। दी॒क्षिताः॑
 स॒त्रमा॑सत॥५०॥

तपं आसीद्बृहपतिः। ब्रह्मं ब्रह्माऽभवत्स्वयम्। सत्यं
हं होतैषामासीत्। यद्विश्वसृज आसत्। अमृतमेभ्य
उदगायत्। सहस्रं परिवत्सरान्। भूतं हं प्रस्तोतैषामासीत्।
भविष्यत्प्रति चाहरत्। प्राणो अध्वर्युरभवत्। इदं सर्वं
सिषांसताम्॥५१॥

अपानो विद्वानावृतः। प्रतिप्रातिष्ठदध्वरे। आर्तवा
उपगातारः। सदस्या ऋतवोऽभवन्। अर्धमासाश्च
मासाश्च। चमसाध्वर्यवोऽभवन्। अशंसद्वह्मणस्तेजः।
अच्छावाकोऽभवद्यशः। ऋतमेषां प्रशास्ताऽऽसीत्।
यद्विश्वसृज आसत्॥५२॥

ऊर्ग्राजानमुदवहत्। ध्रुवगोपः सहोऽभवत्। ओजोऽभ्यष्टौ-
द्वाव्णः। यद्विश्वसृज आसत्। अपंचितिः पोत्रीयामयजत्।
नेष्ट्रीयामयजत्त्विषिः। आग्नीध्राद्विदुषी सत्यम्। श्रद्धा
हैवायजत्स्वयम्। इरा पत्नी विश्वसृजाम्। आकूतिरपिन-
द्धुविः॥५३॥

इध्मं हं क्षुच्चैभ्य उग्रे। तृष्णा चाऽऽवहतामुभे। वागेषां
सुब्रह्मण्याऽऽसीत्। छन्दोयोगान् विजानती। कल्पतन्त्राणि
तन्वानाऽहः। संस्थाश्च सर्वशः। अहोरात्रे पशुपाल्यौ।
मुहूर्ताः प्रेष्या अभवन्। मृत्युस्तदभवद्धाता। शमितोग्रो विशां
पतिः॥५४॥

वि॒श्व॒सृ॒जः प्रथ॒माः स॒त्रमा॑सत। स॒हस्र॑स॒मं प्र॑सु॒तेन॒ यन्तः॑।
 ततो॑ ह जज्ञे भुव॑नस्य गो॒पाः। हि॒र॒ण्म॒यः श॒कुनि॑र्ब्रह्म
 नाम॑। येन॒ सूर्य॑स्तप॒ति तेज॑से॒द्धः। पि॒ता पु॒त्रेण॑ पि॒तृमा॑न्
 योनि॑यो॒नौ। नावे॑दवि॒न्मनु॑ते तं बृ॒हन्त॑म्। स॒र्वानु॑भु॒मात्मा॑नः
 सम्प॑रा॒ये। ए॒ष नि॒त्यो म॑हि॒मा ब्रा॑ह्म॒णस्य॑। न क॑र्म॒णा वर्ध॑ते
 नो क॑र्नी॒यान्॥५५॥

तस्यै॒वाऽऽत्मा प॑द॒वित्तं वि॑दित्वा। न क॑र्म॒णा लि॑प्यते
 पाप॑केन। पञ्च॑पञ्चा॒शत॑स्त्रि॒वृतः॑ संवत्स॒राः। पञ्च॑पञ्चा॒शतः॑
 पञ्च॑द॒शाः। पञ्च॑पञ्चा॒शतः॑ सप्त॑द॒शाः। पञ्च॑पञ्चा॒शतं
 एक॑वि॒ंशः। वि॒श्व॒सृ॒जाः स॒हस्र॑संवत्सरम्। ए॒तेन॒
 वै वि॒श्व॒सृ॒जं इ॒दं वि॒श्वम॑सृजन्त। यद्वि॒श्वम॑सृजन्त।
 तस्मा॑द्वि॒श्व॒सृ॒जः। वि॒श्वमे॑ना॒ननु॑ प्रजा॑यते। ब्रह्म॑णः सायु॑ज्यः
 सलो॒कता॑ यन्ति। ए॒तासा॑मे॒व दे॒वता॑नाः सायु॑ज्यम्।
 सा॒ष्टि॒ताः समा॑नलो॒कता॑ यन्ति। य ए॒तदु॑प॒यन्ति॑। ये
 चै॒न॒त्प्राहुः॑। येभ्य॑श्चै॒न॒त्प्राहुः॑॥५६॥ ॐ॥

[९]

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठके तृतीयः प्रश्नः

समाप्तः॥ ३॥

॥इति कृष्णयजुर्वेदीयतैत्तिरीयकाठकं समाप्तम्॥

हरिः ॐ॥